

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

Volumul VI

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

1991

vol. VI

Centrul de Informare
și Documentare Economică
București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN,
Victor PREDA, Nicolae LOGIN, Mihaela PINTICĂ

Redactori: Aida SARCHIZIAN, Anca CODIRLĂ, Mircea FĂȚĂ,
Paula NEACȘU, Adelina BIGICĂ

Coperta: Nicolae LOGIN

Culegere text: Ortansa CIUTACU, Carmen DIȚULESCU,
Tamara BĂILEȘTEANU, Mirela AGAPI, Daniela POENARU,
Alexandra PURCĂREA, Valerica NEACȘU, Miruna MAYER

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu". Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-138-4

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE "COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

1991

vol. VI

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

Colectivul interdisciplinar
"Tezele I.N.C.E.
privind
Strategia dezvoltării economiei
naționale a României"

**BULETINUL
NR. 1(a)**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI
1991**

SUMAR

Cuvânt înainte (Academician Tudorel POSTOLACHE).....	11
Direcții ale abordării și soluționării crizei economice structurale în România (dr. Gheorghe ZAMAN)	17
Aprecierea nivelului dezvoltării economico-sociale a României comparativ cu alte țări în contextul trecerii la economia de piață (dr. Constantin GRIGORESCU).....	25
Economia României în fața cerințelor de restructurare sistemică (dr. Sorica SAVA).....	31
Restructurarea economiei naționale (Ion MIHAI)	42
Redresarea economiei românești în perioada de tranziție la economia de piață (Maria RUDĂREANU)	48
Probleme privind modernizarea conducerii economiei naționale (dr. Ioan BRATU)	52
Cu privire la strategia de protecție a mediului înconjurător (dr. Camelia CĂMĂȘOIU)	61
Unele aspecte privind ieșirea din criză a economiei românești (Maria SIMION)	68
Considerații privind modalitățile de eliminare a fenomenelor de criză și de ridicare a eficienței economiei românești (Romeo CONSTANTIN).....	71
Probleme ale dezvoltării proprietății private în România (Steliana SANDU)	86
Cercetarea științifică în perspectiva trecerii la economia de piață în România (Zizi GOSCHIN)	90
Elemente de fundamentare a politicii științei în România (Steliana SANDU)	92

Considerații privind actuala criză din economia românească, posibilități de depășire a acesteia și de dezvoltare în perspectivă a economiei românești (Marcela NANEȘ)	95
Desfășurarea procesului de privatizare (Reghina CREȚOIU)	113
Pragmatismul – coordonată a strategiei (Cristian POPA)	116
Piața muncii, organizare, funcționare (dr. Steliana PERT, dr. Constantin CIUTACU)	122
Probleme ale ocupării forței de muncă feminine în perioada de tranziție la economia de piață în România (Gabriela PREDOȘANU)	142
Politica de salarii – componenta fundamentală a strategiei dezvoltării economiei naționale (Valentina VASILE).....	148
Dezvoltarea sectorului serviciilor – factor al creșterii gradului de ocupare a forței de muncă și al dinamizării activității economice (Florin-Marius PAVELESCU)	155
Reconversiunea profesională și recuperarea forței de muncă – mecanisme de ajustare a pieței muncii și combatere a șomajului (Constanța MIHĂESCU)	161
Alte probleme care ar necesita abordări (răspunsuri) în elaborarea strategiei tranziției (dr. Steliana PERT)	166
Unele considerații privind strategia dezvoltării economiei naționale (Maria POENARU)	168
Strategia dezvoltării sociale, politica socială în perioada de tranziție (Maria MOLNAR, Maria POENARU).....	173
Probleme privind adoptarea unei politici în domeniul consumului familiei în perioada de tranziție (Grigore VÂLCEANU)	176
Problema locuințelor în România în contextul politicii sociale actuale/ în perspectivă (Vergiliu IORDACHE)	187
Politica de asigurări sociale – pensii (Kosztan LADISLAU).....	198
Familia și tranziția la economia de piață (Georgeta DUMITRESCU)	201
Probleme privind adoptarea unei politici în sprijinul familiei (Livia CHISĂGIU)	208

Patrimoniul industrial și structura sa în deceniul patru în România (dr. Victor AXENCIUC)	213
Documentar retrospectiv - perioada interbelică românească (dr. Gheorghe DOBRE).....	218
Probleme actuale ale crizei economiei românești (Doina RĂCHITĂ).....	221
Strategia integrării est-europene (Rodica DĂNESCU, Luana DULGHERU, Nicușor RUIU, Cristian HANU).....	227
Considerații privind cadrul tranziției la economia de piață (Gabriel MUNTEANU).....	231
Unele sugestii pentru strategia fazei de tranziție (Iulian DĂNESCU).....	234
Tranziția la economia de piață - probleme generale (Octavian RĂDULESCU)	237
Cadrul mondial al tranziției, cu dimensiunile sale economice și politice (Emilia ALDEA).....	244
Opinii privind tranziția româniei la economia de piață (Maria CARTAS)	246
Unele aprecieri privind restructurarea industriei românești constructoare de utilaj petrolier pentru trecerea la economia de piață (Ion ENACHE)	253
Sugestii privind strategia fazei de tranziție (Elena TĂTAR-MOISESCU)	256
Strategia în domeniul energetic (Petre PRISECARU).....	262
Restructurarea industriei chimice românești (Corneliu CIOBANU).....	268
Direcții de restructurare a industriei de rafinare a țițeiului în România (Mariana PAPATULICĂ).....	271
Restructurarea industriei chimice a României (Laurențiu BĂLȚATU)	282
Cadrul mondial al tranziției la economia de piață (Agnes GHIBUȚU)	289
Strategia trecerii la economia de piață (Liviu TIMIȘ).....	292

Restructurarea relațiilor economice ale româniei cu țările din America Latină (dr. Rodica RĂDULESCU).....	295
Propuneri de măsuri privind ameliorarea situației economice actuale a țării (Mihail POPA).....	297
Unele considerații privind definirea strategiei României în raporturile de colaborare cu statele africane (Marcel MOLDOVEANU)	299
Cadrul mondial al tranziției cu dimensiunile sale economice și politice - teze privind industria alimentară (Cornelia PĂUNESCU)	301
Cadrul mondial al tranziției cu dimensiunile sale economice și politice (Anemaria DIMA)	303
Cadrul mondial al tranziției româniei la economia de piață din punctul de vedere al industriei constructoare de nave (Matei GHEORGHE).....	305
Cadrul mondial al tranziției la economia de piață (Ecaterina STĂNCULESCU).....	307
Cadrul mondial al tranziției româniei la economia de piață din punctul de vedere al industriei autoturismului (Sarmiza PENCEA).....	309
Rolul și importanța turismului în economia de piață (Liliana NEACȘU)	312
Principii generale ale unei strategii a tranziției la economia de piață (rezultate din analiza experienței parcurse de țările est-europene în aplicarea reformelor economice) (Ana BAL)	313
Câteva aprecieri pe termen scurt și mediu privind piața internațională a lucrărilor de construcții (Rodica NEGESCU)	317
Tendințe în evoluția integrării economice vest-europene (Cornel ALBU).....	319
Sugestii privind cadrul internațional al tranziției la economia de piață (Ștefan TRIFĂNESCU)	321
Agricultura României în perioada de tranziție – pregătirea integrării europene (Virginia CÂMPEANU).....	323

Unii parametri necesari de comparație între România și țările pieței comune în procesul de restructurare în agricultură (Lucia IORDACHE)	325
Sugestii pentru strategia fazei de tranziție (Iolanda DĂDUIANU-VASILESCU).....	337
Restructurarea economiei în perioada de tranziție și în perspectivă (dr. Corneliu RUSSU)	346
Elemente strategice ale perioadei de tranziție; problema monopolului și a demonopolizării (dr. Aurel IANCU)	356
Importanța liberalizării prețurilor în procesul tranziției (Cristian DRĂGAN)	369
Liberalizarea prețurilor în condițiile predominării monopolurilor și ale necesității evitării blocajelor în procesul de restructurare a industriei (dr. Alexandru MIHĂILESCU).....	371
Politica monetară și aranjamentele cursului de schimb (Lucian CROITORU).....	376
Aspecte de ordin financiar-valutar ale procesului de restructurare a industriei (dr. Alexandru MIHĂILESCU)	394
Investițiile – factor de influență al dezechilibrelor economice (Elena MOISE, Maria-Luisa ISĂCESCU)	397
Surse de finanțare a investițiilor (Ramona BRATU)	402
Posibilități de dezvoltare a pieței obligațiunilor în scopul atragerii economiilor și transformării acestora în capital (Anișoara ULCELUȘE)	407
Asigurarea unei rate reale pozitive a dobânzii – măsură indispensabilă recăștigării credibilității sistemului bancar în perioada de tranziție (Valentin LAZEA)	414
Posibilități de înlăturare a blocajelor în procesul de restructurare a industriei (Roxana BOB).....	418
Modificări semantice în procesul de tranziție la economia de piață (Radu ȘERBULESCU).....	421
"Supraviețuirea" – concept oportun pentru economia actuală a României (Gheorghe MANEA).....	426
Restructurarea cadrului de organizare și conducere a industriei (Vasile DAN, Ruxandra ISAIC-MANIU)	435

Autonomia întreprinderilor (Daniel MARGUS, Cătălina BONCIU, Cristina BULATA, Florentina RADU)	461
Implicațiile autonomiei decizionale în activitatea de personal a întreprinderii (Cătălina BONCIU)	468
Aspecte ale reformei economice (Olga MIHĂESCU)	472
Surse ale unor dezechilibre din economie și posibilități de atenuare a acestora în perioada de tranziție (dr. Lucian ALBU)	484
Aspecte ale restructurării industriei (Elena PELINESCU)	487
Principii și direcții principale de restructurare în ramuri ale industriei prelucrătoare studii de caz (Teodor POPESCU).....	510
Cerințe și direcții principale ale procesului de restructurare în industria chimică și petrochimică (Nicoleta HORNIANACHI)	516
Industria de textile – încălțăminte (Mihaela PĂRĂLUȚĂ)	523
Retrospectivă și perspective în restructurarea industriei alimentare (Elena GHEORGHIU)	529
Gestiunea economică a resurselor naturale în condițiile economiei de piață (dr. Viorica RĂDUCANU).....	545
Gestiunea economică a energiei (Marina BĂDILEANU)	554
Industria energiei electrice și termice (Florina POPA).....	557
Considerente privind extracția și prelucrarea minereurilor de fier (Elena COJOCARU)	565
Asigurarea cu resurse de minerale neferoase a economiei naționale (Angela FILIP)	569
Industria extractivă a substanțelor minerale nemetalifere (Doina ZAFIU)	572
Gestiunea economică a resurselor minerale neregenerabile (Marius BULEARCĂ).....	578
Reconsiderarea rolului turismului într-o viziune integratoare (Anca PETROVICI)	583

Formarea și adaptarea profesională a forței de muncă – posibilă alternativă de atenuare a dezechilibrelor de pe piața muncii (Marta Christina SUCIU, Aura SUTARU).....	592
Amplificarea rolului învățământului superior în conturarea dimensiunii culturale a reformei (Steluța POPESCU, Marta Christina SUCIU)	605
Ecdezvoltarea mozaică – suport teoretic pentru o strategie de dezvoltare economică a României (Gheorghe MANEA)	609
Cerințe ale procesului de restructurare în domeniul protecției mediului (Victor PLATON).....	618
Cerințele protecției mediului și restructurarea economică (Rodica MIROIU).....	620
Dezvoltarea industriei energetice și protecția mediului înconjurător (Sabin MUSCALU).....	628
INDEX DE AUTORI.....	633

CUVÂNT ÎNAINTE

Academician Tudorel POSTOLACHE

I

După cum este cunoscut, Institutul Național de Cercetări Economice, încă din primele zile ale anului 1990, și-a concentrat preocupările, înainte de toate, pe fundamentarea științifică a tranziției la economia de piață în România. Într-o perioadă extrem de scurtă, cercetătorii au reușit să elaboreze un număr impresionant de lucrări caracterizate printr-o largă diversitate a punctelor de vedere, seriozitatea analizelor și ingeniozitatea soluțiilor. Aceste lucrări au fost puse operativ la dispoziția specialiștilor prin "Caiete de lucru", "Studii și cercetări economice", "Probleme economice" și alte publicații editate de Centrul de Informare și Documentare Economică. Centrul a constituit punctul de sprijin esențial al elaborării unui amplu studiu privind strategia tranziției; lucrarea, realizată sub egida unei comisii speciale, a fost încheiată la sfârșitul lunii aprilie, iar sinteza ei a văzut lumina tiparului în luna mai 1990.

Afirmațiile conform cărora știința economică a fost însă total nepregătită pentru mutațiile din estul Europei nu sunt exacte; ele ignoră patrimoniul acumulat în urma asimilării teoretice a proceselor începute cu prima mare tranziție de la economia naturală la cea marfară. Actuala tranziție la economia de piață naște însă, inevitabil, noi probleme fundamentale, care vor determina, probabil, o nouă restructurare a științei economice și reprezintă, de pe acum, principala piatră de încercare, hârtia de turnesol a validității zestrei teoretice a științei economice.

Pe de altă parte, în ciuda unor afirmații automăgulitoare despre existența unor doctrine economice încheiate asupra actualei tranziții la economia de piață, trebuie să spunem, cu toată claritatea, că, din păcate, o asemenea doctrină nici măcar nu poate fi importată, pentru simplul motiv că ea nu există, ci se află într-un proces de intensă elaborare, care-și are ritmul său propriu.

Însăși rațiunea de a fi a Institutului nostru, vocația și destinul său fac ca acesta, alături de Academia de Studii Economice și de alte instituții și specialiști, să nu poată ocoli sarcina abordării frontale a elaborării științifice a problematicii noii tranziții.

Tema tranziției rămâne în continuare în fruntea priorităților de cercetare ale Institutului. Buletinul de față atestă preocupările de a ne înscrie într-o nouă etapă de elaborare, cu mult mai dificilă decât precedentă. Este vorba de a trece de la "Schița de strategie" la elaborarea unei strategii ca atare, conținând, bineînțeles, variante și alternative de soluționare a problemelor practice.

Această idee a constituit firul roșu al ciclului de dezbateri organizat de Consiliul Științific al INCE în primul semestru al anului 1991, fiind formulată

explicit la sesiunea tematică a Institutului din luna aprilie, cu tema „Teoria economică și tranziția la economia de piață”.

Referatele susținute cu acel prilej, ca și materialele celorlalte sesiuni din ciclul tematic amintit, au pus bazele acestui nou început^x. Ideea trecerii la elaborarea „Strategiei...” a găsit un larg ecou favorabil în cercurile academice, științifice, parlamentare și guvernamentale, în opinia publică, ceea ce denotă că este vorba de o lucrare imperios necesară. Iar în rândul cercetătorilor din INCE constatăm cu mare satisfacție o largă angajare responsabilă, dovadă palpabilă fiind faptul că prin liberă opțiune un număr de 239 de colegi au răspuns invitației de a lua parte efectivă la lucrare, prezentând și notele preliminare care se publică în continuare.

Opiniile inserate în acest „Buletin” pot fi corect apreciate numai plasându-le în contextul preocupărilor anterioare, ținând cont, totodată, că ele reprezintă doar o primă verigă a unui nou început, care va continua cu dezbateri interne, elaborări individuale și colective, sinteze parțiale, dezbateri publice etc. O anumită eterogenitate a textelor nu va înșela ochiul cititorului exersat și avertizat asupra funcțiilor acestui „Buletin”, așa după cum „Caietele de lucru”, publicate în primele zile ale anului 1990, în ciuda eterogenității și inegalității valorice a pozițiilor publicate, au fost momente indispensabile care, continuate și dezvoltate perseverent și cu sistem, au condus la „Schița strategiei pentru înfăptuirea economiei de piață în România”; la fel și materialele acestui „Buletin” sperăm că pun începutul unei activități ce va avea drept rezultat o lucrare solidă, atât de necesară țării din toate punctele de vedere.

Institutul trece acum efectiv de la „Schița de strategie...” la elaborarea tezelor sale privind strategia ca atare (proces în care și elaborările teoretice vor căpăta câmp generos de manifestare), lucrare de anvergură și de mare responsabilitate, care poate fi realizată numai într-o largă conlucrare interdisciplinară la scară națională.

II

Spre deosebire de situația în care ne găseam în ianuarie 1990, acum, în toate problemele fundamentale ale tranziției la economia de piață în România, la fel ca și în alte țări central și est-europene, s-au acumulat zeci și zeci de elaborări, în timp ce nicăieri, practic, nu a existat încă răgazul necesar pentru validarea uneia sau alteia dintre soluțiile avansate.

În aceste condiții, o premisă indispensabilă a unei evaluări științifice a soluțiilor este adoptarea prealabilă a unor procedee metodologice clare. În

^x În acest „Cuvânt înainte” am considerat util să reiau foarte pe scurt unele idei conținute în referatul susținut la sesiunea tematică din aprilie a.c. și în „Introducerea” la volumul „Economia României – secolul XX”, aflată sub tipar la Editura Academiei Române.

acest sens, considerăm util să readucem în atenție, la acest nou început de drum, câteva din procedeele metodologice practicate cu succes în investigarea tranziției la economia de piață în institutul nostru:

a) necesitatea aducerii fiecărei variante luate în discuție la forma ei rațională, aș spune chiar ideală, eliberată de greșeli, imperfecțiuni etc., care captează de multe ori atenția principală în dezbateri, pentru ca acestea să nu complice inutil clarificarea fondului. În acest fel, variantele analizate se despovărează de frământări personale, subiective, de veșminte emoționale;

b) necesitatea plasării fiecărei variante pe fundalul analizei macroeconomice;

c) necesitatea degajării punctelor de contact, nu numai a celor de opoziție, exacerbate în disputele politico-electorale care, de cele mai multe ori, împiedică identificarea disponibilităților de cumulativitate, pe care le conțin diversele variante, care, în expresia lor „tare”, par a se respinge ireductibil;

d) în noua lucrare se cere a fi promovată cât mai larg analiza comparată în timp și spațiu.

Și dacă lucrările anterioare („Schița...” și „Economia României – secolul XX”) am pus accentul nu atât pe formularea de concluzii, cât pe sistematizarea unui material faptic semnificativ, acum trebuie să facem un mare pas înainte în direcția formulării de concluzii și recomandări.

III

O distincție semnificativă între „Schița...” și „Teze...” (care vor sta la baza proiectatei noi strategii) provine din faptul că, dacă în primul caz am făcut abstracție – din motive bine întemeiate atunci – de o serie de aspecte importante, acum sunt cumulate premisele necesare pentru a le aborda în fond. Mă refer, de pildă, la restructurarea economiei naționale și rețehnologizare și la elaborarea unui sistem de modele – atât agregate, cât și sectoriale - ale economiei românești, care să valorifice experiența internațională, să țină seama de specificitatea proceselor tranziției în țara noastră. Fără a se confunda cu programele economice guvernamentale, care în mod firesc trebuie să dea expresie opțiunilor politice ale partidelor investite de electorat cu prerogativele puterii, acest sistem de modele ar permite elaborarea mai multor scenarii de dezvoltare a României, diferențiate în funcție de: evoluția previzibilă a cererii interne și externe, resursele energetice disponibile, soldul balanței comerciale, diversele politici structurale. Prin intermediul acestui instrument de analiză și previziune ar urma să se evalueze și programul protecției sociale, astfel încât obiectivul fundamental de atingere treptată a unui nivel comparabil cu media europeană la indicatorii sociali de bază să nu fie o simplă doleanță, ci să se bazeze pe studii aprofundate, calcule riguroase și reciproc corelate.

De asemenea, dimensiunea culturală a tranziției actuale va trebui să ocupe un loc cu mult mai însemnat decât în „Schița...” cu atât mai mult cu cât

această dimensiune nu a avut nicicând atâta consistență pentru economie și știință, deoarece pentru prima dată, în epoca modernă, nu numai știința, dar și arta vin să se unească cu producția. Și aici este, după părerea mea, secretul posibilității ca, în cursul noii tranziții, România să poată evita reeditarea decalajului secular de productivitate.

Și în acest domeniu cercetările noastre vor urmări nu numai rezolvarea unor probleme acute, care apar în procesul tranziției, dar și fundamentarea unor soluții care să anticipeze și să prevină apariția de probleme acute.

Astfel, cred că „Tezele...” și apoi „Strategia” vor trebui să aprofundeze, în mod special, locul școlii, al științei și artei în perioada de tranziție, cât și în societatea viitoare, cu economie socială de piață. Învățarea și învățământul au tendința de a se suprapune, învățământul devenind unul permanent; aceasta poate face ca moștenita comasare a școlarizării la un capăt al vieții cu pandantul ei la celălalt capăt – pensionarea – să poată fi redistribuite pe întregul ciclu de viață individuală, în funcție de procesele restructurării economice, concepute dinspre viitor spre prezent; în felul acesta și șomajul, una din principalele caracteristici actuale ale economiei de piață, ar putea căpăta o soluție radical nouă, o expresie pozitivă.

Pe de altă parte, școala, în sensul ei general, poate reprezenta aparatul ideal al decelării deciziilor optime la scară socială. Școala, alături de biserică și armată, dispune de cel mai vechi și calificat corp de profesioniști, un aparat constituit firesc, natural. Oricât de calificat și de supradimensionat ar fi un aparat al unui partid sau al altuia, el nu poate îndeplini funcția pe care școala o va putea asigura: convergența proceselor de transformare a preferințelor individuale în preferințe convenite; și aceasta deoarece prin istoria ei, prin gradul de cuprindere integrală a populației, în condițiile învățământului permanent, prin rețeaua distribuită descentralizat în teritoriu, cât și prin gradul de pregătire a corpului profesoral, școala îndeplinește condițiile strict necesare pentru transformarea preferințelor individuale în preferințe convenite, și anume: cointeresarea, competența, „omogenitatea”, motivația, saturația informațională, creativitatea, democratismul dezbaterii, obiectivitatea. Desigur, va fi vorba de o regândire structurală a școlii, susținută de un alt model de acumulare și direcționare a investițiilor și cheltuielilor bugetare.

Prin intermediul școlii, bineînțeles reînnoite, ar putea fi clădite, pe parcursul câtorva decenii, condițiile competitivității superioare în secolul viitor; istoria economică ne relevă predominanța succesivă a trei generații de produse: muncă-intensive; capital-intensive; sciento-tehnic-intensive, cu tendința ca, în secolul viitor, să se treacă la predominanța produselor art-intensive (fiecare nouă generație presupunând, desigur, integrarea rațională a precedentelor). Cu alte cuvinte, produsele cu un înalt grad de artă vor fi cele care vor determina competitivitatea. De aici ar rezulta că ceea ce poate deveni un element strategic esențial ar fi pregătirea populației României, înainte de toate, prin sistemul de învățământ, atât pentru ceea ce este în prezent producția

sciento-tehnic-intensivă, dar și pentru ceea ce în viitor poate deveni producție art-intensivă, în care România nu pornește cu niciun fel de handicap istoric, ci dimpotrivă.

*

* *

Modul de realizare a "Tezelor..." dorim să se constituie într-o nouă dovadă concretă asupra felului în care concepem rolul cercetării economice, care și-a găsit o primă întrupare semnificativă în "Schiță".

Noi dorim să contribuim la fundamentarea științifică a tranziției pe deasupra intereselor de partid, deoarece, în convingerea noastră, economia, mai ales pe timp de criză, trebuie să se constituie în principalul teritoriu al consensului național.

DIRECȚII ALE ABORDĂRII ȘI SOLUȚIONĂRII CRIZEI ECONOMICE STRUCTURALE ÎN ROMÂNIA

dr. Gheorghe ZAMAN

Dezechilibrul dintre grupele A și B ale industriei, cerere și ofertă, acumulare și consum în economia românească înainte de anul 1989. prin mecanismele rigide ale economiei administrative de comandă, reușea să fie amortizat, cu consecințe nefavorabile pe plan economico-social. Printre procedeele cel mai frecvent utilizate, pentru această amortizare a efectelor dezechilibrelor macro și microeconomice în economia totalitară, menționăm: controlul sever asupra prețurilor, nivelul scăzut al salariilor la marea masă a ocupațiilor și tendința de egalizare a veniturilor: acumularea cererii de consum amânate: forțarea exporturilor, indilerent de eficiența economică a acestora, și limitarea importurilor.

Odată cu trecerea la liberalizarea prețurilor și renunțarea la rezolvarea administrativă într-o măsură mai mare sau mai mică a acestora, dezechilibrul structural al economiei românești s-a manifestat în forme cvasiexplozive prin creșterea inflației. lipsa acută de mărfuri pe piața bunurilor de consum și de producție, devalorizarea progresivă a leului și scăderea volumului producției.

I. Printre dezechilibrele structurale majore ale economiei românești în perioada îndeosebi din ultimele două decenii, cu consecințe și în viitor, menționăm:

a) rata exagerată de mare. hipertrofiată a acumulării în mijloace de producție, pe o perioadă relativ îndelungată și utilizarea acestora îndeosebi pentru dezvoltarea unor industrii energo și material intensive, nivelul lor tehnic nereușind să se înscrie permanent în avangarda progresului tehnic: cu alte cuvinte economia românească, în pofida unui efort de acumulare considerabil, nu a reușit să devină nici o economie a bunurilor de consum și nici o economie a tehnologiei de vîrf cel puțin pentru anumite domenii:

b) disproporția dintre dezvoltarea bunurilor de consum și servicii pentru populație și cea a ramurilor producătoare de mijloace de producție, pe întreaga perioadă a industrializării (inclusiv deci proporția dintre dezvoltarea industriei și agriculturii);

c) structura tot mai defavorabilă a importului în cadrul căruia o pondere crescândă o dețineau materiile prime și unele materiale, neglijându-se importanța tehnologiei de vîrf, a mașinilor și utilajelor de înaltă tehnicitate;

d) înlocuirea foarte lentă a mașinilor și utilajelor depreciate din punct de vedere fizic și moral, ca urmare a incapacității economiei de a genera rapid

progres tehnic și a unui sistem de amortizare a fondurilor fixe inadecvat tendințelor și cerințelor progresului tehnic contemporan;

e) extinderea pe un front investițional foarte larg și menținerea unei disproporții, cu efecte nefavorabile pe planul eficienței și recuperării, între investițiile totale și investițiile și construcțiile neterminate sau în curs de realizare, ceea ce a dus la pierderi imense de venit național ca urmare a imobilizării pe perioade îndelungate a unor fonduri importante;

f) preponderența unor ramuri de prelucrare primară brută în produsul social, ponderea scăzută a producției tehnologiilor de vârf (microelectronica etc.) și a serviciilor constituie o altă disproporție structurală care dovedește un nivel de trai scăzut și o eficiență redusă a producției.

2. Din dezechilibrele structurale existente precum și ca urmare a declinului fără procent al producției în cea mai mare parte a ramurilor economiei românești, în perioada 1990-1991, rezultă că, din punct de vedere al politicii structurale, principala sarcină strategică o reprezintă creșterea ponderii industriilor alimentare, ușoare și serviciilor, lichidarea situației de monopol, de avantaj nejustificat din punct de vedere economic a unor ramuri din categoria celor producătoare de mijloace de producție. În acest fel, sarcina maximizării bunăstării populației nu mai ocupă un loc periferic.

Realizarea unei îmbunătățiri structurale a economiei naționale, în condițiile tranziției la mecanismele pieței, necesită o perioadă relativ îndelungată de timp întrucât ramurile sectorului I au o forță de inerție foarte mare în direcția automenținerii și autodezvoltării, fiind totodată însoțită de problemele ocupării și calificării unui numeros personal în domeniul respectiv.

3. În economia de piață, bazată pe concurență, refacerea echilibrului structural și asanarea economiei de elementele inefficiente se realizează în mod automat prin crize economice a căror durată, după cum arată experiența ultimilor ani nu depășește cel mult 18 luni. Prin criză (recesiune) se restabilește o proporție optimă, obiectiv determinată pentru o perioadă concretă dată între sectoarele economiei precum și nivelul cheltuielilor cu caracter neproductiv. Tocmai prin criză se elimină o serie de dezechilibre în cazul în care producția mijloacelor de producție s-a dovedit prea mult, comparativ cu nevoile consumului final, conducând practic la supraacumulare de capital sau atunci când cheltuielile cu caracter neproductiv depășesc posibilitățile economiei naționale.

Tendința practic obiectivă a crizei structurale de a se manifesta spontan și pe termen lung în țara noastră poate fi contracarată printr-o serie de măsuri și mijloace de politică economică, pe diferite orizonturi de timp, care să stopeze desfășurarea nefavorabilă a evenimentelor și să le încadreze pe un făgaș ce poate fi dirijat sau controlat.

4. În prima fază a strategiei de tranziție a României la economia de piață, după părerea noastră, acest ansamblu de măsuri de politică economică trebuie să îmbine trăsături de natură administrativă-intervenționistă cu cele pur

economice.¹ De aceea, pentru această perioadă, o importanță deosebită o are încă menținerea legăturilor productive anterioare până în momentul înlocuirii lor eficiente, fără efecte păgubitoare, cu interconexiuni și interdependențe noi decurgând din interese reciproce reale și din cerințe efective de rentabilitate și eficiență economico-socială. Din acest motiv, susținem că o serie de elemente de reglare macroeconomică, statală, (pentru o situație critică chiar de coerciție) se pot justifica, mai ales atunci când este vorba de asigurarea bazei energetice, de materii prime, a unor produse de consum de primă necesitate, de evitarea unor posibile blocaje în lanț a producției, pe întregul traseu al verigilor organizatorice orizontale sau verticale, de periclitatea surselor de încasări valutare ale țării.

În această perioadă, statul ca mandatar al proprietății poporului își poate manifesta prerogativele de proprietar în interesul unor echilibre macroeconomice, al realizării funcționalității sistemului și mai ales al evitării adâncirii crizei economice. Ar fi greșit să se înțeleagă descentralizarea procesului decizional și autonomia întreprinderilor cu capital de stat în sensul manifestării acestora pe planul producției numai prin prisma unor interese strict locale, de sporire a profitului pe baze artificiale (speculative, financiare, de creștere a prețurilor etc.), fără a-l încadra, pe baze contractuale, în respectarea unor criterii de eficiență asigurate, în anumite cazuri, cu subvenții din partea statului. În plus, date fiind unele structuri, statul de drept din țara noastră, reprezentând imperative democratice reale, este îndreptățit și totodată obligat, prin însuși funcția și mandatul său, să intervină pentru prevenirea adâncirii, dincolo de limitele acceptabile, a fenomenelor și efectelor crizei structurale în economia românească.

5. Menținerea câtorva fundamente structurale ale economiei românești, pe baza mijloacelor mixte anterior amintite, vizează: asigurarea livrărilor de producție la bunurile de bază între principalii agenți economici, menținerea transportului de diferite categorii la nivelul cerințelor; stoparea scăderii și menținerea nivelului de trai ca și a construcțiilor de locuințe; utilizarea capacităților de producție disponibile.

În legătură cu caracterul măsurilor de politică economică în această perioadă, considerăm că reglementări pe bază de contracte ferme între agenții economici, în care să intervină și statul pentru anumite prevederi contractuale (mai ales în cazul unor aspecte de realizarea unor anumite cantități necesare de producție sau a stimulării), se impun cu prioritate pentru revitalizarea activității productive (inclusiv soluționarea problemelor produselor cu pierderi din prețuri nefundamentate, a loturilor mici neeconomice sau realizate cu tehnologii dificile), disciplinarea și ordonarea raporturilor dintre agenții

¹ *Un liberalism total acordat ab inițio unei economii cu structuri hipercentralizate și cu un grad ridicat de concentrare riscă să conducă la dezechilibre structurale și mai mari, la adevărate rupturi de structuri echivalente cu crahul și haosul.*

economici, sprijinirea și coordonarea de către stat a restructurării economiei naționale.

Demararea și derularea contractelor între agenții economici, pe baze realiste și printr-un anumit grad de coordonare și control din partea statului, oferă posibilitatea identificării din timp a punctelor slabe în desfășurarea conexiunilor structurale vitale din economie și, în consecință, a încercării consolidării acestora și imprimării unor structuri convergente în satisfacerea cererii interne și externe de produse, pe baza eficienței și concurenței.

6. Un alt factor important pentru restructurarea economiei naționale în reprezintă investițiile străine, paralel cu liberalizarea activității investiționale în general, pe baza unor programe pe termen lung, aflate într-o măsură descrescândă sub controlul statului și, într-o măsură crescândă, sub incidența instituțiilor pieței (sistemul bancar financiar și de credit, burse) în formare.

7. Reducerea relativă a acumulării productive și sporirea sensibilă a ponderii consumului și a acumulării neproductive în venitul național trebuie să constituie o trăsătură fundamentală a politicii structurale pe termen lung, astfel încât să se asigure normalizarea economiei, înscrierea ei pe traiectoria progresului, precum și minimizarea costurilor economico-sociale ale tranziției la economia de piață. Această prioritate structurală, imprimată prin mijloace specifice tranzitorii la mecanismele pieței diferiților agenți economici, implică un comportament structural specific al acestora în domeniul investițiilor determinat în cel mai mare grad de structura cererii și ofertei.

De altfel, dezvoltarea ramurilor producătoare de bunuri de consum este mai puțin capital intensivă, ceea ce asigură și posibilități de sporire a eficienței într-o perioadă mai scurtă, pe baza măririi capacității concurențiale a agenților economici, reducerii lag-ului investițional și a extinderii resurselor economice ale societății. În plus, în aceste ramuri, paralel cu desfășurarea mai lesnicioasă a procesului investițional, dezetatizarea și privatizarea se pot realiza cu mai multă ușurință datorită capacității de regenerare mai rapidă a sectorului agro-alimentar.

O altă prioritate structural investițională o constituie punerea în acțiune a unor măsuri urgente de înzestrare tehnică a agriculturii la un nivel relativ comparabil cu cel din țările dezvoltate și din industrie.

8. Politica structurală a României în domeniul investițiilor trebuie să urmărească în mod consecvent **posibilitățile și resursele specializării economiei naționale** în contextul relațiilor economiei internaționale, marcate de intense procese integraționiste și de sporirea interdependențelor. Această specializare vizează realizarea unor avantaje concurențiale comparative nu numai în domeniul produselor și serviciilor dar și al activității de cercetare științifică. Disiparea efortului investițional în virtutea unei cerințe de dezvoltare multilaterală a țării constituie practic o irosire de resurse și implicit rămânerea în urmă a economiei și societății. Din acest motiv, prioritățile privind specializările pe diferite domenii și produse trebuie să beneficieze de suportul

investițional corespunzător din partea agenților economici ca și de sprijin din partea statului.

9. Statul în calitate de agent economic principal își poate exercita prerogativele structurale îndeosebi prin lansarea **unor comenzi ferme** către diferiți agenți economici cărora să le asigure o parte din necesarul de resurse precum și un anumit nivel de prețuri. Producția agenților economici care depășește volumul comenzilor de stat poate fi realizată de către aceștia la prețurile libere ale pieței, pe baza cererii și ofertei.

10. Programul de privatizare a societăților comerciale trebuie să fie, printre altele, **subordonat și priorităților și strategiei modificărilor structurale** din economia românească, pornindu-se de la cerința verificată de practică potrivit căreia orice sfărâmare bruscă a structurilor și interdependențelor fundamentale din complexul economic național nu poate avea decât consecințe nefavorabile.

11. În vederea fundamentării politicii structurale pe termen scurt și mediu în țara noastră se impune utilizarea balanței statistice a legăturilor dintre ramuri, elaborată pentru anii 1989 și 1991 – instrument cu valențe deosebite în ceea ce privește efectele structurale directe și indirecte ale propagării modificărilor în consumul de factori de producție și în comerțul exterior.

Caracteristici ale creării economiei de piață în România

- **Economia liberală, organizată potrivit cerințelor pieței** nu mai corespunde accepțiunii de economie capitalistă din secolele al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea. Deosebirile esențiale se referă la următoarele:

a) s-a accentuat caracterul participativ și orientarea socială ale organizării economice, în condițiile perfecționării proprietății private, îndeosebi a celei pe bază de acționariat;

b) intervenția statului în economie a suferit profunde transformări, vizând în principal: echilibrele macroeconomice și sociale; introducerea progresului tehnic în domenii cu grad înalt de risc; facilitarea integrării economiei naționale în contextul relațiilor economice internaționale.

- Relațiile din economie și societate se bazează pe un cadru juridic, moral, politic și cultural, astfel că oricărei **persoane care are o idee nouă îi este permisă libertatea deplină de a o verifica și aplica**; procesul de descentralizare a deciziilor este foarte avansat, ceea ce implică și un risc mai redus în cazul unei decizii eronate, comparativ cu sistemul totalitar în cadrul căruia deciziile birocratice, de comandă, în cea mai mare parte lipsite de realism, acopereau ansamblul macroeconomic cu proporția de risc corespunzătoare;
- Sistemul economic liberal al pieței permite crearea unor mecanisme obiective, naturale ale progresului economic prin intermediul **concurenței**

instituționalizate, ceea ce permite înlocuirea vechiului cu noul precum și o alocare corespunzătoare a resurselor asigurând o permanentă asanare a sistemului de elemente depășite ca timp și eficiență; chiar dacă, pe termen scurt, mecanismele concurenței sunt dure și cu efecte dintre cele mai nefavorabile pentru o parte din agenții economici, acesta este de preferat soluției unei subvenții a pierderilor, de lungă durată, din partea statului, ceea ce ar conduce la declin economic;

- Funcționarea eficientă a economiei de piață pe seama posibilității prețurilor de a se adapta la schimbările forțelor pieței; prețurile joacă rolul unui sistem de comunicații în economie;
- Economia de piață sănătoasă, stabilă se caracterizează printr-un **macroechilibru dinamic** care presupune quasi egalitatea dintre cantitatea totală de bani, posedată de agenții economici (persoane fizice și juridice) și sumele pe care aceștia sunt dispuși să le dețină, în concordanță cu raportul dintre venituri și volumul de afaceri ce urmează a se realiza.

Strategia realizării acestui macroechilibru în principal poate urma două

căi:

a) limitarea severă a creșterii volumului stocului de bani și așa supradimensionat – în economiile aflate în tranziție – după care urmează **liberalizarea treptată** a prețurilor, astfel încât creșterea prețurilor să poată avea loc până la nivelul la care stocul de bani existent ar corespunde cerințelor și necesităților cererii și ofertei de pe piață, în momentul respectiv;

b) **realizarea reformei monetare**, pe baza unei parități și a unei condiții diferențiate, în funcție de categoriile sociale și timp; în acest fel crește valoarea banilor și se stimulează activitățile pentru obținerea lor.

Așadar, în cazul unei economii în care surplusul monetar nu este chiar așa de mare, se recomandă, ca strategie de realizare a echilibrului macroeconomic, limitarea puternică a continuării creșterii acestui surplus, paralel cu exercitarea controlului asupra măririi prețurilor până la nivelul care ar corespunde cu cantitatea de bani existentă. Dimpotrivă, în situația în care surplusul monetar este foarte mare, și în consecință creșterea nivelului prețurilor ar fi galopantă, realizarea reformei monetare constituie o soluție de preferat.

- Posibilitatea de îmbunătățire mai rapidă a situației materiale a oamenilor;

- Sistemul economic liberal al pieței este o condiție a sistemului politic democrat, fără a constitui totuși o garanție a acestuia;

- Economia deschisă la piața și concurența internațională specializată la export în ramurile și produsele în care firmele țării sunt mai eficiente;

- Creșterea eficienței economice a alocării resurselor și **intensificarea activității inovatoare**, în contextul declanșării forțelor pieței și implicit ale economisirii resurselor.

Într-o **primă fază** o tranziție la economia de piață, agenții economici vor utiliza cu preponderență **strategia reducerii costurilor** la produsele existente, fără a diminua parametrii tehnico-calitativi ai acestora, ceea ce presupune investiții mai mici, cu un risc mai scăzut. Tot în această fază, se va observa și **demarajul strategiei inovaționale** a firmelor care vor renunța la imitație în favoarea produselor și tehnologiilor perfecționate și noi aceasta implicând un volum de investiții relativ mare.

În cea de **a doua fază a tranziției** se va înregistra o preponderență a strategiei inovaționale, încorporată într-o politică structurală coerentă, consistentă și compatibilă cu resursele disponibile, din punct de vedere al capacității investiționale și concurențiale. În paralel, se va continua politica de reducere a costurilor și economisire a resurselor, condiție sine qua non pentru a supraviețui concurenței.

Demersul strategic cu dublă determinare de intensități, diferite în cele două faze ale sale, are la bază experiența potrivit căreia strategiile orientate spre calitatea înaltă a produselor și serviciilor, spre diversificarea ofertei prin alocarea de investiții noi sunt mai viabile comparativ cu strategiile bazate numai pe reducerea costurilor totale de producție.

Etapizarea strategică prezentată se justifică și prin aceea că, în prima fază a tranziției, realizarea unui "boom" investițional preponderent inovațional și de largă cuprindere ar fi puțin probabilă, datorită resurselor destul de limitate, pe de o parte, și ineficientă, pe de alta, ținând seama de nivelul dezvoltării economico-sociale a țării, capacitatea sa concurențială și de absorbție inovațională.

Catalizatorii inovației într-o primă fază se vor manifesta îndeosebi din afara firmei, ramurii sau subramurii, adică din direcția economiei naționale și internaționale. Din acest motiv, fiecare agent economic va fi obligat să recurgă la ceea ce J. Schumpeter denumea "distrugere creatoare", în sensul înlocuirii avantajelor competiționale anterioare ale unui întreprinzător cu altele noi, necesare pentru a putea realiza concurenței din interiorul economiei naționale și din afară. Tocmai din acest motiv, crearea avantajelor concurențiale viabile, pe baza inovării, trebuie **să-și asigure o orientare și un orizont internațional** (posibilitatea de a vinde în străinătate, crearea de mărci internaționale; canale internaționale de marketing; conducerea și integrarea activității pe plan mondial, inclusiv în ceea ce privește efortul de cercetare).

Impulsionarea procesului inovațional se poate realiza și întreține pe următoarele căi: găsirea unor clienți care impun condiții de livrare și calitate dintre cele mai pretențioase (întreținere, randament, durabilitate etc.); utilizarea unor furnizori interni competitivi și pe plan internațional; stabilirea unor normative superioare celor practice de către standardele naționale; compararea permanentă cu firme similare din străinătate; menținerea unui nucleu de bază valoros al personalului, atașat firmei și procesului inovațional.

- **Fazele reformei economice în România** în vederea creării mecanismelor pieței.

1. Crearea și funcționarea incipientă a instituțiilor pieței libere concurențiale (2-3 ani);

1.1. **Faza pregătitoare:** legislația privatizării financiar bancară, tendința de unificare a cursului leului, fundamentele programelor de protecție socială.

1.2. **Faza stabilizării macroeconomice și a ieșirii din criză (2-3 ani):** liberalizarea treptată a prețurilor; reducerea subvențiilor de stat; reducerea capacităților de producție pentru care nu există cerere; privatizarea întreprinderilor și unităților proprietate de stat; crearea mediului concurențial; programe investiționale inclusiv cu participarea capitalului străin; egalizarea regimului de impozite; întreprinderea unor severe măsuri antiinflaționiste (lichidarea masei monetare fără acoperire în produse și servicii, folosirea încasărilor provenite din privatizare, politica monetară și bugetară severă, politica veniturilor individuale, intervenția cu mărfuri a statului în perioade de creștere bruscă a prețurilor); șomajul; deficitul balanței de plăți; deficitul bugetului de stat (reducerea cheltuielilor statului în ceea ce privește subvențiile și ajutoarele acordate altor țări, reforma impozitelor, respectarea anumitor limite ale deficitelor bugetului de stat; stimularea sistemului de credit și bancar.

1.3. **Faza intensificării modificărilor structurale în economie (5-6 ani):** conexarea privatizării cu restructurarea economiei naționale; stimularea creșterii producției bunurilor de larg consum; adaptarea structurală la cerințele diviziunii internaționale a muncii; largirea investițiilor de capital străin; crearea pieței forței de muncă; stimularea concurenței și a legislației antitrust; protejarea și stimularea științei naționale; convertibilitatea deplină a leului, politica privind balanța comercială și de plăți externe echilibrată.

APRECIEREA NIVELULUI DEZVOLTĂRII ECONOMICO-SOCIALE A ROMÂNIEI COMPARATIV CU ALTE ȚĂRI ÎN CONTEXTUL TRECERII LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

dr. Constantin GRIGORESCU

I

1. Evaluarea cât mai corectă a nivelului dezvoltării economico-sociale a României, comparativ cu alte țări, reprezintă o condiție esențială pentru elaborarea unei strategii științifice a dezvoltării economiei naționale în prezent și în perspectivă. În această privință există pericolul fie al subevaluării, fie al supraevaluării stadiului la care a ajuns economia României în momentul trecerii de la economia supercentralizată la economia de piață.

Evitarea acestui pericol presupune eliminarea unor idei preconcepute, a subiectivismului, respectiv formularea aprecierii asupra nivelului de dezvoltare economico-socială exclusiv pe baza datelor obiective, a utilizării unui ansamblu de indicatori economici și sociali care să ia în considerare atât aspectele cantitative cât și cele calitative ale forțelor productive ale societății, a eficienței și structurii economiei, a nivelului de trai și a calității vieții.

2. În anii dictaturii, datele statistice erau deformate în sensul înfrumusețării realităților economico-sociale din țara noastră. În prezent, România dispune de mai multe date și de o calitate mai bună decât în trecut pentru efectuarea de studii comparative cu alte țări. Elocvente în acest sens sunt datele cuprinse în Anuarul statistic al României 1990 și Buletinele editate de Comisia Națională pentru Statistică.

3. Cu toate progresele obținute în recalcularea seriilor de date statistice considerăm că indicatorii valorici utilizați în comparațiile internaționale nu reflectă pe deplin nivelul dezvoltării economico-sociale a României. Avem în vedere în primul rând mărimea produsului intern brut pe locuitor exprimat în dolari SUA – indicii de bază de caracterizare a nivelului de dezvoltare economico-socială a unei țări.

Mărimea indicatorului este influențată sensibil de coeficienții luați în considerare la transformarea PIB din moneda națională (lei) în dolari SUA.

În Brevierul statistic al României 1990, prin utilizarea cursului oficial de schimb al dolarului (1 dolar = 21 lei) s-a apreciat că PIB pe locuitor este de 1765 de dolari în 1988 și de 1633 dolari în 1989. În buletinul Informații statistice operative nr. 1, din aprilie 1991, PIB în dolari SUA s-a calculat pe baza cursului de revenire lei/dolar din fiecare an. Potrivit acestui curs, produsul intern brut din țara noastră a fost de 1523 dolari în 1988, de 1567 dolari în 1989 și de 1227 dolari în 1990 (date provizorii). Considerăm că atât cursurile

oficiale de schimb cât și cursurile de revenire nu sunt potrivite pentru determinarea mărimii produsului intern brut în dolari SUA ca indicator al nivelului de dezvoltare economico-socială a României comparativ cu alte țări.

Cursul oficial de schimb se formează în sfera relațiilor de schimb internaționale; ele sunt total influențate de condiții conjuncturale și de politicile promovate de statele naționale pentru echilibrarea balanțelor lor comerciale și de plăți. Devalorizarea oficială și rapidă a leului în raport cu dolarul (de la 21 lei/dolar la începutul anului 1990 la 35 lei/dolar la 1 noiembrie 1990 și la 60 lei de la 1 aprilie 1991) este expresia unor astfel de împrejurări. Devalorizarea respectivă nu se încadrează în evoluția prețurilor din România și SUA, și ca atare utilizarea cursului oficial de schimb a leului în raport cu dolarul pentru determinarea PIB conduce la diminuarea artificială a mărimii indicatorului respectiv.

La cursul de 35 lei/\$, produsul intern brut pe locuitor în 1990 ar fi de numai 1033 dolari. Observații asemănătoare pot fi avansate și referitor la cursurile de revenire și la semnificația lor în determinarea PIB în dolari SUA.

4. Ținându-se seama de limitele cursurilor oficiale de schimb în comensurarea într-o valută unică a P.I.B., ca indicator de bază al nivelului de dezvoltare economico-socială a țărilor, în perioada postbelică, pe plan internațional, s-a trecut la calculul indicatorului respectiv și prin intermediul parității puterii de cumpărare a monedei naționale.

5. Metoda are avantajul că, spre deosebire de cursurile oficiale de schimb, ia în considerare raporturile dintre prețurile interne din țările luate în comparație pentru toate produsele și serviciile componente ale produsului intern brut. Datele relevă că mărimea produsului intern brut pe locuitor în dolari, determinat din paritatea puterii de cumpărare, este, în multe cazuri, sensibil diferită de cea calculată prin folosirea cursurilor oficiale de schimb. Potrivit surselor de care dispunem, în 1988, spre exemplu, majoritatea monedelor naționale ale țărilor dezvoltate din Europa erau supraevaluate în raport cu dolarul. Mărimea medie a supraevaluării era de 22% și varia între 12,8% pentru Irlanda și 65,2% pentru Elveția. Astfel pentru 1988 produsul intern brut pe locuitor în Elveția la cursul oficial de schimb se ridica la 27.581 dolari, iar paritatea puterii de cumpărare la 16700 dolari. Precizăm că în anul respectiv produsul intern brut pe locuitor în SUA era de 19.558 dolari. Spre deosebire de situația amintită, în țările europene mai puțin dezvoltate valutele naționale erau subevaluate în raport cu dolarul. De exemplu, cu 29,7% în Grecia și cu 58,3% în Portugalia. Pentru această țară cele două mărimi ale produsului intern brut pe locuitor sunt de 4.265 dolari și respectiv 6.799 dolari.

Paritatea puterii de cumpărare a valutei naționale sunt determinate în cadrul "Programului de comparație internațională ONU" începând cu anul 1960 și în cadrul "Programului parității de cumpărare Eurostat-OECD" începând din anul 1980. Comparațiile se fac periodic, la intervale de câte 5 ani. În prezent,

Programul ONU determină paritatea puterii de cumpărare pentru un număr de peste 70 de țări, iar Programul Eurostat-OECD pentru 24 de țări.

6. Din păcate, pentru România, nu dispunem de date oficiale privind actuala paritate a puterii de cumpărare a leului în raport cu dolarul. Țara noastră a participat la faza a III-a, corespunzătoare anului 1975, a Programului ONU și parțial la faza a IV-a pe 1990, de la care însă s-a retras.

Ca și în cazul altor țări mai puțin dezvoltate, apreciem că și la noi cursul oficial de schimb al leului, și cu atât mai mult cursul interbancar este cu mult subevaluat în raport cu cel care ar rezulta din paritatea puterii de cumpărare.

Așa cum s-a arătat în anul 1990, prin utilizarea cursului de revenire leu/dolar produsul intern brut pe locuitor este de 1227 dolari, iar în cazul utilizării cursului oficial de schimb mărimea indicatorului respectiv scade la 1033 dolari. Institutul PlanEcon*** din SUA apreciază că în 1990, la paritatea puterii de cumpărare produsul național brut pe locuitor din România este de circa 3000 dolari.¹

Practic aceasta înseamnă un volum de aproape trei ori mai mare în raport cu cel rezultat din cursul de revenire sau din cursul oficial de schimb al leului în raport cu dolarul.

Dat fiind rolul major al PIB în evaluarea nivelului de dezvoltare economico-socială a țărilor, apreciem că se impune ca România să reintre în programul ONU de comparație internațională, astfel încât indicatorul respectiv să fie determinat și prin paritatea puterii de cumpărare.

Este evident faptul că includerea în calculele de prognoză a PIB în noua lui determinare conduce la alte concluzii privind perioada de timp necesară ca România să ajungă - potrivit indicatorului respectiv - la un nivel mediu european.

Paritatea puterii de cumpărare a leului, pe total PIB și pe elementele sale componente, în raport cu alte valute, inclusiv cu dolarul SUA poate fi luată în considerare și la evaluarea unor active publice care urmează a fi privatizate, respectiv vândute cetățenilor din alte țări. În acest fel s-ar evita pericolul ca o parte din averea națională să fie comparată la prețuri foarte scăzute de către capitaliștii străini.

II

7. În anul 1988 România înregistrează un puternic decalaj față de țările dezvoltate. Analiza are în vedere 20 de indicatori economici și sociali și un indicator sintetic-agregat, iar comparația se face cu 118 țări repartizate în cinci grupe de dezvoltare. Precizăm că P.N.B. luat în comparație este determinat prin cursurile oficiale de schimb.² Nivelul indicatorilor din România,

¹ *The Economist*, vol. 318, nr. 7689, January, 12 th 1991.

² Datele utilizate s-au obținut din publicațiile statistice internaționale și din Breviarul statistic al României 1990, editat de CNS. Pentru PNB/loc. s-au luat în considerare două măriri: 2210 dolari (sursă ONU) și 1765 dolari (sursă CNS).

poziția țării noastre în ierarhia mondială și respectiv dimensiunea decalajelor față de media mondială a indicatorilor și mediile corespunzătoare grupelor II și I de țări sunt prezentate în tabelul nr. 1.

Tabelul nr. 1

**Locul României în ierarhia țărilor după nivelul dezvoltării
economico-sociale în anul 1988**

Nr. crt.	Indicatorul	Nivel	Rang	Grupa	Decalaje România 1,0 față de		
					Mondială	Grupa a II-a	Grupa I
1.	Produsul național brut (\$/loc.) a	2210	42	III	1,55	1,65	7,84
	b	1765	46	III	1,94	2,06	9,82
2.	Productivitatea socială a muncii (\$/persoană activă)						
	a	4602	47	III	1,65	3,48	8,1
	b	3675	53	IV	2,07	4,36	10,22
3.	Consumul de energie (kg cc/loc)	5360 ^{x)}	14	II	0,36	0,80	1,84
4.	Valoarea adăugată în industria prelucrătoare (\$/loc.)	1202	25	III	0,69	1,41	3,55
5.	Randament la cereale (kg/ha)	3044 ^{xx)}	29	II	0,84	1,25	1,56
6.	Randament la lapte (kg/vacă)	1951 ^{x)}	39	III	1,09	1,45	2,96
7.	Tractoare (buc./1000 ha)	15,09 ^{xx)}	39	III	1,15	2,21	7,96
8.	Consum de îngrășăminte chimice (kg/ha)	115,30	37	II	0,83	1,08	2,40
9.	Export (\$/loc.)	453 ^{x)}	38	III	1,17	2,98	7,83
10.	Populația neagrăcolă (%)	72,4 ^{x)}	49	II	0,73	1,10	1,32
11.	Populația urbană (%)	53,2 ^{x)}	51	II	0,85	1,19	1,47
12.	Consum disponibil de calorii (nr./loc.-zi)	2949 ^{x)}	41	II	0,91	1,02	1,17
13.	Consum de proteine (g/loc.-zi)	38,3 ^{x)}	39	III	0,63	1,37	1,80
14.	Medici (nr./10.000 loc.)	21	31	II	0,62	0,87	1,80
15.	Paturi de spital (nr./10.000 loc.)	93	18	II	0,42	0,80	1,33
16.	Elevi în învățământul secundar (% din populația de vârstă corespunzătoare)	79	27	II	0,58	0,80	1,20
17.	Studenți (% în populația de 20-24 ani)	11	55	III	1,27	2,27	4,27
18.	Aparate TV (nr. la 1000 loc.)	197	30	III	0,70	1,61	3,61
19.	Mortalitatea infantilă (%)	27 ^{x)}	41	III	2,30	0,58	0,30
20.	Durata medie a vieții (ani)	69,4 ^{xx)}	44	II	0,93	0,99	1,06
31.	Indicator sintetic (%)	46,5	38	III	-	-	-

x) – 1989; xx) – 1987-1989.

Notă: cele două date privind PNB/loc. provin din lucrarea UNDP DP/ Add 1 și respectiv din Breviarul statistic al României 1990.

La indicatorii economici de bază, produsul național brut și productivitatea socială a muncii, România ocupă în varianta "a" locul 42 și 47 și se plasează în grupa a III-a de țări. În varianta "b" poziția țării noastre coboară pe locurile 46 și 53 și respectiv în grupa a IV-a de țări la productivitate. Mărimea indicatorilor este mai mică decât media mondială și îndeosebi decât media grupei I de țări, decalajul dintre România și țările din această grupă fiind de 1:7,8 – 1:9,8 la produsul național brut și respectiv de 1:8,2 – 1:10,2 la productivitatea socială a muncii. Sub media mondială sunt și indicatorii privind randamentul la lapte, înzestrarea cu tractoare și exportul pe locuitor. La acești indicatori decalajul față de media grupei I de țări este de 1:2,9; 1:8,0 și 1:7,8.

Proporția populației cuprinsă în învățământul superior se plasează de asemenea sub media mondială. La acest indicator țara noastră ocupă locul 55 și decalajul față de media grupei I este de 1:4,27.

Alți indicatori au niveluri mai mari decât media mondială. Ne referim în primul rând la consumul de energie și la valoarea adăugată în industria prelucrătoare.

Ceilalți indicatori, respectiv randamentul la cereale, consumul de îngrășăminte chimice și populația neagrăcolă au de asemenea niveluri mai mari decât media mondială. De altfel, la acești indicatori România se plasează în grupa a II-a de țări. Subliniind acest aspect, semnalăm totodată că și la indicatorii amintiți decalajul dintre România și țările din grupa I este destul de însemnat și variază între 1:1,3 la populația neagrăcolă și 1:2,4 la consumul de îngrășăminte chimice.

Niveluri mai înalte decât media mondială se înregistrează și la următorii indicatori sociali: populația urbană, consumul de calorii și respectiv de proteine de origine animală, numărul de medici și de paturi de spital, elevi în învățământul secundar, numărul de aparate TV și durata medie a vieții. Dar și la acești indicatori apar decalaje în raport cu țările din grupa I, între 1:1,1 la durata medie a vieții și 1:3,6 la aparate TV.

Precizăm că și mortalitatea infantilă are un nivel mai bun decât media mondială 27‰ față de 62,2‰. Cu toate acestea mortalitatea infantilă din țara noastră este sensibil mai mare, de 3,4 ori, decât cea din țările cu economie dezvoltată.

În cele 119 țări luate în analiză se află și 25 țări europene din care 14 sunt țări dezvoltate, membre ale OECD. Compararea nivelului indicatorilor din țara noastră cu media europeană și cu media din țările dezvoltate relevă că România ocupă o poziție periferică. Astfel, la PNB și la productivitatea muncii deținem locul 22, în urma noastră plasându-se Bulgaria, Polonia și Albania. La export deținem de asemenea locul 22 și ne urmează URSS, Polonia și Albania. La consumul de calorii și de proteine, la mortalitatea infantilă ca și la studenți ne plasăm pe locul 24, în urma noastră fiind numai Albania. Arătăm de asemenea că indicatorul privind speranța de viață, care are o semnificație deosebită pentru aprecierea nivelului dezvoltării, ne plasăm pe ultimul loc.

Indicatorul sintetic-agregat are valori de la 0 la 100; pe ultimul loc fiind clasată Mozambic, iar pe primul loc al ierarhiei SUA. Pentru România mărimea

acestui indicator este de 46,5 și plasează țara noastră pe locul 381. De aici rezultă într-o comparație la scară mondială, potrivit indicatorului sintetic-agregat, că România se află în prima treime a țărilor ierarhizate după nivelul dezvoltării economico-sociale.

Localizarea comparației însă, la sfera țărilor europene, prezintă o imagine cu totul diferită. Datele relevă că în ierarhia acestora România ocupă penultimul loc.

8. Relevând locul periferic al României în ierarhia țărilor europene la indicatorul sintetic-agregat, menționăm și faptul că în ultimul deceniu s-a înregistrat o scădere sensibilă a nivelului indicatorului amintit și ca atare și o deteriorare a poziției țării noastre pe plan mondial și respectiv european.

La nivelul anilor 1982 și 1984 mărimea indicatorului sintetic era de 51,8 și respectiv de 54,5 pentru ca în 1988 să scadă, la 46,5. În ierarhia celor 119 țări România a coborât de la locul 31 în 1982 și 29 în 1984 la locul 38 în 1988.

Deteriorarea poziției României în actualul deceniu este cea mai concludentă expresie a stării de criză în care intrase economia românească ca urmare a accentuării disfuncționalității mecanismului economic de comandă în ultimii ani ai dictaturii ceaușiste.

9. Revoluția din Decembrie 1989 a deschis largi posibilități pentru dezvoltarea economiei românești pe o nouă bază, pentru valorificarea superioară a resurselor materiale și umane. Asistăm însă la o deteriorare accentuată a poziției economiei naționale în lume și în Europa. Produsul intern brut spre exemplu, după o scădere cu 6,9% în 1989, a înregistrat o nouă scădere, la 8,1% în 1990 și ca atare a ajuns la nivelul celui din 1980.

10. Dacă am lua în considerare numai produsul intern brut pe locuitor, România s-ar afla în prezent nu în eșalonul superior al țărilor în curs de dezvoltare, ci în cel intermediar. Baza materială, economică și socială existentă ca și calitatea forței de muncă nu justifică o asemenea apreciere. Țara noastră are condiții, ca într-un timp relativ scurt, să atingă nivelul mediu al indicatorilor economici și sociali din Europa.

Ne referim în primul rând la volumul mare al capacităților de producție din industrie și care, în prezent, înregistrează un grad înalt de subutilizare, la condițiile deosebit de favorabile de care dispune țara noastră pentru dezvoltarea agriculturii și la numărul însemnat al resurselor de muncă și la potențialul productiv ridicat al acestora.

Se cere însă ca măsurile privind reforma economică să fie astfel concepute încât să se reducă la maximum costurile economice și sociale ale tranziției la economia de piață.

¹ Pentru PNB și productivitatea socială a muncii s-au luat în calcul datele menționate la lit. "a" din tabel.

ECONOMIA ROMÂNIEI ÎN FAȚA CERINȚELOR DE RESTRUCTURARE SISTEMICĂ

dr. Sorica SAVA

I. Cartea albă a restructurării economiei românești

"Strategia înfăptuirii economiei de piață" este un studiu interesant, de competență și care s-a dovedit extrem de util. Conținutul problematic, logica și calendarul acțiunilor prevăzute au reflectat corect cerințele realizării obiectivului de tranziție la economia de piață, așa cum acestea erau abordate în primele luni de după Decembrie 1989.

Actualmente, ținând cont de starea economiei românești, de schimbarea condițiilor interne și externe și beneficiind de experiența aplicării unor principii și măsuri prevăzute în "Strategie", putem aprecia că definitivarea acesteia implică modificarea unor prevederi, dar mai ales completarea acestora cu întreaga problematică a evoluției, transformării și dezvoltării economiei noastre.

Această modalitate de abordare s-ar reflecta în elaborarea unui studiu generalizat asupra mutațiilor necesare și posibile ale sistemului economic românesc – adică elaborarea unei "Cărți albe a restructurării".

O "Carte albă a restructurării", ca sinteză a mutațiilor complexului economic, este o întreprindere necesară și răspunde unor cerințe ce depășesc problematica strategiei tranziției la economia de piață.

Starea economiei interne ca și a mediului economic extern, crearea unui anumit cadru juridic și instituțional adecvat trecerii la economia de piață, evidențiază necesitatea depășirii fazei de combinare a acțiunilor diferitelor forțe economice sub competența guvernului sau de dirijare a ansamblului dispozițiilor cu caracter economic.

În consecință, pornind de la analiza econometrică a situației economiei, acest elaborat ar putea cuprinde o proiecție pe termen mediu și o proiecție pe termen lung a sistemului economic românesc, sistem abordat ca un ansamblu coerent de structuri constitutive și funcționale.

Această modalitate de abordare nu înseamnă că am avea în vedere elaborarea unor planuri cincinale, șesennale etc. Nicidecum, ar fi vorba despre cu totul altceva: un studiu prospectiv asupra economiei României pornind de la anumite ipoteze de modificare a structurilor în vederea eficientizării și funcționării echilibrate a acesteia în condițiile formării economiei de piață.

Analiza complexă a economiei românești relevă că, aflată în faza de creare a unei economii de piață, aceasta se caracterizează nu numai printr-o stare de criză, dar și printr-o stare de retardare generală, de penurie și chiar de subproducție în unele ramuri economice.

Situațiile acestea creează dezechilibre, distorsiuni și blocaje în satisfacerea nevoilor interne, în integrarea factorilor externi favorabili și contracararea acțiunii celor perturbatori cât și din punct de vedere al cerințelor inerente de modernizare și dezvoltare a activităților economice în general.

Astfel, implicată în procesul unor transformări radicale în sensul creării unei economii de piață, economia noastră este confruntată cu cerința rezolvării a trei mari probleme: stabilizarea și redresarea economiei, crearea unor noi și moderne structuri economice și schimbarea bazei instituțional-juridice a acesteia, depășirea întârzierii și eficientizarea proceselor economice.

Rezultă deci că restructurarea reprezintă una dintre cele trei mari probleme ale economiei noastre.

În consecință, problema tratată ar putea fi prezentată în "Cartea albă a restructurării" prin structurarea pe patru părți:

- I. caracteristici actuale ale economiei românești;
- II. restructurarea – obiectiv major al redresării, transformării și dezvoltării economice în tranziția la economia de piață;
- III. proiecții privind noi structuri economice;
- IV. acțiuni, măsuri la nivel micro și mezoeconomic și politici macroeconomice.

După cum putem observa, o parte importantă din problematica tratată în "Strategie" ar putea fi inclusă în "Cartea albă a restructurării", fie *taie quâle*, fie cu modificările și actualizările necesare, fie prin abordarea din alt unghi analitic.

*

* *

Această întreprindere, pe deplin realizabilă în cadrul INCE ar reprezenta o contribuție semnificativă la rezolvarea unor probleme fundamentale ale țării noastre.

Din punct de vedere organizațional cred că fiecare institut poate contribui, conform profilului activității de cercetare, la elaborarea studiului ce va fi prezentat sub forma "Cărții albe a restructurării economiei românești". Colaborarea cu alți numeroși specialiști din instituții și organizații economice se impune de la sine ca și rolul de "vioara întâi" a Centrului de Cercetări Economice asistate pe calculator.

II. Reflecții teoretico-metodologice și cu implicații operaționale privind procesul de restructurare (VII)

O primă problemă care se ridică este aceea a delimitării naturii și conținutului procesului de restructurare.

Evident, în accepțiunile pe care le dăm termenului de restructurare trebuie să pornim de la noțiunea de structură. Acceptând această premisă restructurarea reprezintă procesul de modificare a sistemului economic, respectiv a tuturor structurilor ce-i determină existența și funcționarea: a structurilor activităților economice, a structurilor din punctul de vedere al

agenților economici, al operațiunilor economice și al domeniilor de activitate, al cadrului instituțional, al structurilor de reglare etc.

În teoria economică, după controverse îndelungate, începute încă din primii ani postbelici - și încă neîncheiate - există mai multe definiții statice și descriptive, ontologice și econometrice, definiții cibernetice ș.a.

Pentru noi este util să adoptăm un concept operațional al structurilor economice, adică să depășim accepțiile care fac din structură un simplu sinonim cu "compoziția" economiei, stabilită prin desemnarea greutateii specifice a diverselor ramuri, tipuri de cheltuieli, posturi de consum etc. astfel structura economiei ar fi abordată și ca o rețea de relații între agenții (subiecții) economici ce intervin prin operațiuni economice în diversele domenii de activitate, relații, reglate printr-un joc complex de retroacțiuni și anticipații, de ajustări și reajustări iterative, a mijloacelor cu obiectivele, respectiv cu rezultatele scontate.

Având în vedere, deci, nu numai forma statică a economiei, ci și funcționarea ei, care este fundamental de natură relațională.

- În consecință, pentru a face din analiza economiei, ca și din prospectarea dezvoltării ei, un instrument operațional, aş sugera o abordare duală a restructurării, dându-i-se, pe de o parte, "o accepție în sens larg" și, pe de altă parte, "o accepție în sens restrâns".

În sens larg, restructurarea ar reprezenta ansamblul mutațiilor din sistemul economic, - de la structura întreprinderii la structura economiei naționale, de la structura producției, a consumului și a repartiției până la structurile financiare, bugetare, instituționale ș.a.m.d. Respectiv, ansamblul mutațiilor din sistemul economic în faza transformării radicale din toate domeniile vieții politice, sociale, restructurarea vizând nu numai reformarea sistemului economic, dar și schimbarea comportamentelor, mentalităților și obiceiurilor, mutații pe care le implică inerent integrarea economiei în evoluția societății în general.

De altfel, în literatura economică din ultimul timp s-a încetățenit termenul de reformă sistemică ce include și re tehnologizarea și modernizarea ramurilor economiei și reorientarea activităților economice, dar și dezvoltarea unor noi instituții de guvernare economică având în vedere nu neapărat guvernul, ci reorganizarea unităților economice, restructurarea sistemului deciziilor agenților economici ca și a sistemului financiar, bancar etc.

Pe de altă parte, dacă admitem că structura economică poate fi asimilată cu ansamblul fenomenelor exogene în raport cu "mecanismele economice pure" (de pildă legislația prețurilor vizavi de mecanismele "determinării automate" a prețurilor), atunci restructurarea privește acțiunile la nivel micro și macroeconomic.

Acesta ar fi "sensul restrâns" al termenului de restructurare, ce rezultă din semnificația deosebită atribuită structurii ca ansamblu al relațiilor ce caracterizează economia în timp și în spațiu. Astfel, aria de cuprindere a

restructurării s-ar circumscrie mai ales la acțiunile și interacțiunile ce intervin în funcționarea sistemului economic, structurile devenind nu numai lăcașuri ale evoluției în timp a economiei naționale, dar și spații de acțiune organizate de agenții economici.

Adică, fără a face abstracție de diviziunea socială, putem avea în vedere și relațiile dintre diversele structuri economice ca și acțiunile și interacțiunile dintre centrele de decizii.

S-ar introduce astfel în restructurare și posibilitatea modificărilor de origine endogenă în sistemul de funcționare al economiei.

În această optică, restructurarea ar avea ca premisă abordarea structurilor economice ca ansamblu ce concentrează forțe ale căror acțiuni se derulează și se întrepătrund în funcționarea economiei, suportul acestuia reprezentându-l tocmai agenții economici.

Pentru că - în condițiile țării noastre - funcționarea și în același timp transformarea economiei implică o interdependență deosebită între structuri și comportamente. Depășindu-se astfel concepția structurii fizice a economiei, restructurarea ar putea fi abordată și prin intervenția agenților economici.

Desigur, nu este vorba de a reveni la folosirea unor mijloace autoritariste, ci presupunând ca existente unele componente ale bazei funcționale ale economiei de piață (proprietatea privată, autonomia de decizie, gestiune și acțiune a agenților etc.) să cunoaștem și să stabilim modificările necesare și factorii favorizanți sau defavorizanți ai acestora și respectiv intervenția agenților economici care poate fi explicită și precizată în timp. Activitățile economice nu se realizează spontan, ci sub acțiunea și controlul agenților economici care le orientează și dirijează prin decizii menite să satisfacă anumite cerințe de eficiență, rentabilitate, profit etc.

Funcționarea și transformarea structurilor economice relevă această interdependență dintre structuri și comportamente. Când structurile sunt reale, ele pot fi considerate comportamente – mai ales comportamente de interrelații. Când structurile reprezintă obiective de realizat, ele se impun agenților economici, acționând asupra comportamentelor și nu identificându-se cu ele.

În această accepție dată restructurării "în sens restrâns", ca ansamblu al acțiunilor la toate nivelele economiei, structurile economice ca obiective implică acțiunile și reacțiile agenților economici care, printr-o rețea complexă de legături poate contribui la statuarea, permanentizarea sau transformarea mai lentă sau mai rapidă a structurilor economice.

Aceasta nu ar însemna ignorarea diviziunii sociale a muncii, respectiv diferențierea rolurilor economice în funcție de natura domeniului de activitate, ci, dimpotrivă le-am considera complementare – ceea ce creează posibilitatea obținerii unei coerențe în jocul înlăturării, menținerii sau creării unora sau altora dintre structuri.

Pornind de la aceste abordări teoretico-metodologice – desigur, fără pretenția de a le epuiza – am putea defini și obiectivele restructurării. Ținând

cont de aspectele, regulile și structurile care au caracterizat vechiul sistem economic, obiectivele restructurării ar putea fi formulate ca reprezentând crearea fundamentelor necesare unui nou sistem economic, bazat pe un nou sistem de alocare a resurselor. Răspunzând unui imperativ funcțional, noile structuri ar favoriza crearea unei economii eficiente, capabile să selecteze scopurile (obiectivele) prin confruntare cu mijloacele disponibile sau rezonabil obținabile.

Obiectivele restructurării nu coincid cu cele ale reformei, deși finalitatea este relativ aceeași, în sensul că până astăzi istoria economică nu a cunoscut un alt tip de economie eficientă, decât economia de piață.

Dar ce fel de economie de piață ? Având în vedere condițiile și prioritățile economiei noastre, modificările structurilor economice, restructurarea, ar trebui să ducă la formarea unei "economii de piață reale" – care să corespundă realităților zilelor noastre. Și în nici un caz la "o economie de piață pură" (tip manual) – de altfel, nici nu este posibil, deși mai asistăm la asemenea abordări – și nici la o economie de piață *old fashion* (a anilor '30 sau anilor '50).

Ținând cont de experiența istorică ca și de cea din perioada postbelică a țărilor occidentale cred că este adecvat să tindem către ceea ce aș denumi "o economie rațională", care să răspundă cerințelor și posibilităților de eficiență atât pe plan economic cât și pe plan social. Adică o economie eficientă din punct de vedere economic și justă din punct de vedere social. Și chiar dacă pentru economia noastră, actualmente și în anii următori se pune problema satisfacerii nevoilor sociale, în sensul acoperirii cererii solvabile și nu a satisfacerii tuturor cerințelor care se însumează în conceptul de bunăstare, fixarea acestei cerințe–obiectiv, crearea unei "economii raționale" favorizează redresarea și modernizarea economiei.

Acest obiectiv mi se pare mai adecvat economiei și societății noastre decât unele obiective cu mare încărcătură convențională, ca cele de "țară dezvoltată" sau "mediu dezvoltată".

Din punct de vedere al ansamblului structurilor constitutive și funcționale ale sistemului economic cred că am putea opta pentru "o economie de piață de tip vest-european", dar, "cu puternice caracteristici duale". Acest dualism ar fi generat de structurile din domeniul proprietății și al mecanismelor economice, al sistemului organizațional-instituțional și al dimensiunii unităților economice, al intensității factorilor de producție și al orientării activității, al poziției în raportul intern-extern etc.

În legătură cu proiecția noilor structuri economice constitutive și funcționale, am putea avea în vedere și alte câteva probleme teoretico-metodologice. De pildă, raportul timp (perioadă de timp) – structuri economice, întrucât un element structural poate fi un datum pe termen scurt, dar devine o variabilă pe termen lung. Analiza sub acest raport ne duce la o abordare dinamică a structurilor economice, modalitate ce ne oferă posibilitatea de a distinge modificările structurale durabile în opoziție cu modificările reversibile,

caracteristice modificărilor ciclice. Această delimitare este cu atât mai utilă cu cât economia noastră se află în stare de criză și cu cât este de dorit o redresare și o relansare relativ rapide, inclusiv prin modificări structurale.

Pentru economia noastră, restructurarea implică mutații structurale, adică modificări ireversibile și nu pe termen scurt, acestea din urmă reprezentând reacții cvasimecanice, reflexe ale economiei.

În acest context, are semnificație și analiza cuplului structuri-conjunctură economică, mai ales că stabilizarea rămâne una din principalele probleme ce trebuie rezolvată înainte de demararea unor noi structuri economice.

Putând fi generată de anumite structuri economice mai mult sau mai puțin rigide, conjunctura economică se caracterizează prin dezajustări sau reajustări care nu schimbă fundamental economia.

De aici și necesitatea delimitării, dar și a corelării măsurilor pe termen scurt cu cele pe termen lung.

La fel prezintă interes, din punct de vedere practic, distincția dintre o perioadă-cadru (cum este la noi tranziția la economia de piață) și o perioadă-termen (adică perioada concretă de realizare a finalității scontate).

Întrucât situația economiei noastre relevă utilitatea abordării restructurării ca un proces conștient, devine normal să optăm și să acționăm pentru modificări pe termen lung, orientate spre modernizarea și respectiv eficientizarea economiei noastre naționale. Într-o asemenea perioadă își pot găsi câmp de manifestare anumiți factori, deciziile pot contribui deliberat la schimbarea morfologiei economiei și se pot prospecta anumite rezultate ca și mijloacele care să le favorizeze sau să pareze pe cele nefavorabile etc.

*

* *

- Aplicarea celor două modalități de abordare a restructurării în *largo sensu* și *stricto sensu* prin construirea unui model (matematic) al viitorului sistem economic românesc, în care pornind de la analiza actualelor structuri economice, a factorilor care, le-au generat, să se descrie noile structuri, modalitățile și consecințele funcționării lor, ceea ce ar constitui o modalitate riguroasă, operațională a problematicii transformării și dezvoltării economiei românești – după cum în mod judicios se și prevede în programul de cercetare al INCE. S-ar putea avea în vedere analize pe planul agenților și al operațiunilor economice și pe domenii de activitate, respectiv pe diferite ramuri ale economiei naționale.

Prin acest model s-ar putea studia condițiile și posibilitățile unei reglări economice, ale obținerii unor echilibre, variante de optimizare precum și reguli ale deciziilor optime.

Din această prospectare analitică a restructurării cred că nu poate lipsi analiza structurilor a cel puțin trei domenii ale activităților economice: producția, consumul și repartiția.

Analiza procesului productiv național, de pildă cu ajutorul modelelor Leontief (deschis static, deschis dinamic) și a modelului von Neumann cu diversele lui variante de completare ș.a., ne-ar putea favoriza cunoașterea interacțiunilor ce intervin în funcționarea sistemului economic: relația dintre *output* (rezultate, legate de obiective) și *input* (mijloace) prin intermediul unor mecanisme în care intervin factorii de producție, respectiv agenții economici. Am putea realiza o descompunere a ramurilor productive în subansambluri disjuncte și ordonate în cadrul circuitului economic, inclusiv stabilirea unei ierarhii în funcție de rezultate, de eficiență. Asemenea analize, la nivelul economiei naționale se fac în alte țări, de pildă în Franța și Japonia.

Prin acest gen de examinare a producției am putea releva efectele modificării consumului final asupra derulării ierarhice a activităților productive, sau raporturile dintre: rezultatele economice și tehnicile de producție, consumul final – consumul intermediar, costuri – preț, economii – investiții etc. Am putea ajunge și la o descompunere a structurilor productive pe mai multe sectoare decât cele grupate în primar, secundar, terțiar, stabilind o altă clasificare, în ramuri independente sau dependente – de una sau toate celelalte ramuri, - în sectoarele antrenante sau antrenate, ceea ce ar servi la evaluarea consecințelor unor măsuri economice asupra verigilor unde se vor repercuta acestea, în sectoare intensive în capital sau în forță de muncă etc.; și cred că s-ar putea chiar determina subansambluri de activități minimale pentru producerea unei anumite game de bunuri, producții optime, poziționându-se sectoarele în raport cu satisfacerea cererii interne, dar și din punct de vedere al unor potențiale avantaje comparative în cadrul mediului economic concurențial extern etc. Adică avându-se în vedere valorizarea atuurilor noastre sectoriale. Din acest punct de vedere sunt judicioase opiniile privind dezvoltarea și ameliorarea competitivității agriculturii și a industriei alimentare, a turismului și a altor activități de servicii; la acestea aș adăuga industria ușoară și ceea ce aș denumi industria artizanală de lux: îmbrăcăminte, încălțăminte, mobilă, sticlă, ceramică, produse tradiționale ș.a., unde intensitatea manoperei ar fi compensată de o desfacere la prețuri ridicate în țările dezvoltate.

În sfârșit, evident, fără a încerca să epuizez subiectul acesta problematic, cred că oricât ar părea de caduc și chiar amenințător pentru obiectivele restructurării, această analiză a structurilor productive nu poate face abstracție de distincția făcută de K. Marx, dar și de K. Wicksell și J.M. Keynes, între cele două mari sectoare: cel al bunurilor de echipament și cel al bunurilor de consum. Această disjuncție este necesară pentru că natura și destinația producției, ca și problemele restructurării, modernizării și în ultimă instanță ale echilibrului sunt diferite.

Deopotrivă cu ajutorul unor modele de genul celor folosite în lucrările lui K. Lancaster și M. Cotta ar putea fi analizat și consumul (separându-se consumul individual de cel colectiv) ca și structurile repartiției (considerată ca un proces intermediar între activitățile de producție și consum, între agenții

economici care au participat cu titluri diferite la procesul de producție) stocurile intermediare financiare ș.a.

În analiza procesului de repartitie a veniturilor pot fi localizate și activitățile legate de economisire și afectarea acesteia, de distribuire de active pe cale financiară pentru agenții în deficit de finanțare etc.

Din examinarea structurilor economice, a fiecăreia în parte și a corelațiilor dintre ele, se pot deduce tipul și dimensiunile acțiunilor agenților economici, adică insistând asupra componentei operaționale a procesului restructurării, abordat ca ansamblu al acțiunilor la nivel micro și macroeconomic. Accentuarea acestei modalități de abordare este necesară întrucât în condițiile unei acute necesități de schimbări esențiale, de modernizare a economiei noastre, restructurarea nu poate fi abordată decât ca un proces conștient. Privilegierea acestei analize funcționale, poate avea și are o serie de motivații adecvate.

Istoria economică și situația de fapt din țările cu economie de piață ne arată că economia funcționează și se dezvoltă ca rezultat atât al mecanismelor obiective ("mâna invizibilă" în sens smithian), cât și al mecanismelor elaborate ("mâna vizibilă"), respectiv a acțiunilor agenților economici generate de deciziile și comportamentele la nivel micro și macroeconomic.

Aici ar fi utilă o precizare, pentru prevenirea instalării în mediile economice a unei mentalități defavorabile înțelegerii sistemului de funcționare a economiei. Este vorba despre considerarea drept agenți economici doar a întreprinderilor, firmelor de producție sau comerciale. Or, în economia modernă activitățile se realizează și se succed prin acțiunile tuturor categoriilor de agenți – în fond unitățile funcționale ale economiei; adică alături de întreprinderi participă la procesele economice menajele (ca unități de consum, dar și ca ofertant al unui factor de producție), instituțiile financiare și cu deosebire statul.

În consecință, pentru funcționarea economiei contează participarea tuturor agenților economici. Într-o asemenea abordare nu s-ar mai putea considera șomajul, satisfacerea nevoilor de consum etc. doar ca probleme sociale derivate – costuri sociale -, ci așa cum sunt în fond probleme economice, de alocare eficientă a resurselor.

Și nici nu s-ar putea diminua rolul agenților financiari, amplificat astăzi nu numai de cerința transformării economiei românești într-o veritabilă economie mondenă, ca reflex al unei economii reale, dar și pentru faptul că dereglările, deficitele noastre financiare devin tot mai frecvente paralel cu conturarea unei crize financiare de plan mondial. După opinia mea, în viitor vom asista la adâncirea dezechilibrelor dintre oferta și cererea de capital, dintre economisiri (capitaluri disponibile) și investiții, nu numai în timp – cum a relevat J.M. Keynes – ci, și, tot mai mult, în spațiu – în sensul locului ofertei și al cererii de capital. Fără îndoială că, în acest context, cooperarea financiară instituțională are un rol deosebit, dar în economia de piață sunt mai importante operațiunile de pe piețele financiare.

În cadrul agenților economici trebuie inclus statul ca agent cu funcții specifice alături de agenții privați.

Niciodată și nicicând statul ca agent economic nu a fost exclus. Ceea ce diferă sunt amploarea și mai ales modalitățile prin care acesta acționează. R. Barre aprecia cu subtilitate că statul acționează atât prin intervenție cât și prin nonintervenție. De pildă, dacă studiem economiile denumite cel mai adesea "liberale" – SUA și Anglia –, vom constata că, prin sistemul unor politici economice riguroase statul influențează funcționarea nu numai a economiei naționale, dar și a economiei internaționale, datorită marilor interdependențe și intercondiționări de pe plan mondial. Exemplele pot fi multiple: oscilațiile cursului dolarului, speculațiile cu rata dobânzii, variația instrumentelor comerciale etc.

Economia de "piață pură" este o abstracție abandonată de mult, chiar și teoretic – cel puțin dacă ne referim la începuturile și dezvoltarea teoriei concurenței imperfecte, modificarea teoriei prețurilor ș.a.

Dacă avem în vedere că în perioada de tranziție – cel puțin la noi – restructurarea reprezintă una din cele trei mari probleme ale economiei după cum am mai menționat, atunci trebuie să surmontăm "complexul de dirijism" generat de exacerbaria intervenției statului în economie și să-i atribuim acestuia rolul specific pe care îl poate juca în raționalitatea funcționării sistemului economic.

În legătură directă cu restructurarea, este firesc să luăm în considerație, promovând primatul dezvoltării sistemului de inițiativă privată, "un intervenționism de creare, stimulare și corectare a funcționării economiei" în această fază de importante mutații structurale.

Un economist occidental, specialist în economii est-europene, releva în mod judicios că actualmente în aceste țări se comite o eroare din punct de vedere al tranziției la economia de piață. Aceasta, după opinia sa, constă în credința că "o dereglare radicală și bruscă și flexibilizarea vechiului sistem economic" ar permite "formarea spontană a pieței autoreglate", că "prețurile ce rezultă din libera interacțiune a cererii și ofertei vor prelua grija de a elimina penuriile și ajustările necesare" (de pildă, pe piața muncii, sau în crearea unor noi structuri sectoriale" etc.); și eventual că, "restaurarea echilibrului – după o perioadă intermediară dureroasă – se va realiza rapid".

Eu cred că această poziție - lipsită de realism - a existat și subzistă la noi și ne-a dăunat și ne dăunează foarte mult. Din punct de vedere al mecanismelor economice, economiile de piață actuale sunt "economii mixte".

Noi trebuie să ne dezlegăm de concepția că sistemul de proprietate este unicul factor ce generează caracterul mixt al unei economii.

În ceea ce privește restructurarea ca ansamblu al acțiunilor la nivel micro și macroeconomic, cred că în stabilirea măsurilor și politicilor economice ar fi benefic să se privilegieze schimbarea structurilor economice, financiare și instituționale, pe de o parte în vederea creării piețelor (a bunurilor și serviciilor,

a muncii, a capitalului etc.) și pe de altă parte, pentru punerea la punct a unor noi instrumente pentru politica economică.

Fără îndoială, crearea piețelor înseamnă în mod prioritar punerea bazelor microeconomice ale acestora, dreptul de proprietate, autonomia de decizie, activitate și gestiune, un sistem organizațional adecvat și - fără îndoială - capacitatea de a investi.

Dar pentru ca piețele să funcționeze normal nu este suficientă autonomia agenților economici, ci ar trebui să existe, în proporțiile necesare cei doi poli funcționali: oferta și cererea. Doar în aceste condiții și într-un mediu concurențial prețurile pot contribui la realizarea funcțiilor de reglare, alocare și utilizare eficientă a resurselor și de distribuire a veniturilor.

În teoria și metodologia economică sunt relevate, cuantificate relațiile antagonice dar și de complementaritate dintre cerere și ofertă.

Absența condițiilor stabilirii prețului de echilibru lipsește de sens funcționarea pieței; sau mai precis piața nici nu există. De aceea, apreciez că restructurarea economiei presupune acțiunea tuturor agenților economici și mai ales contribuția statului la formarea și funcționarea piețelor, prin politici sistematice de dezvoltare a ofertei, în primul rând a celei de bunuri și servicii, și ca reflex, și a ofertei pe celelalte piețe. Dincolo de situația de criză, trebuie depășită starea de penurie, de subproducție ce caracterizează numeroase domenii ale economiei naționale. Altfel, un element de bază al strategiei creării economiei de piață, liberalizarea prețurilor devine un exercițiu dezechilibrant și negocierile sunt lipsite de o bază economică reală. Pentru că pe lângă prezumarea costurilor, și aceea defectuoasă și *ad libitum* – de pildă în ceea ce privește salariile, judecate doar ca un cont social, și nu ca un cont de producție – s-au prezumat generos rentabilitatea, profitul – valori prin excelență reziduale într-o economie de piață, prețurile de vânzare stabilindu-se pe piață. Această prezumare voluntaristă a prețurilor de vânzare – de fapt planificare a unor beneficii ireale -, în condițiile insuficienței ofertei și a monopolului anumitor ofertanți au introdus un factor puternic de iraționalitate în funcționarea economiei la toate nivelele.

Ajungem astfel la cerința elaborării și implementării unor politici structurale care incumbă participarea tuturor categoriilor de agenți producători, consumatori, ofertanți sau solicitanți de resurse, intermediari financiari (și mai ales a statului și) care reprezintă acțiuni de importanță majoră ca și însăși reforma structurilor juridice și instituționale. Acest gen de politici ar contribui și la depășirea tensiunilor inflaționiste (considerate de mulți analiști ca un risc inerent al tranziției la economia de piață), fără a ne axa doar pe reducerea cererii – metodă, cred, neadecvată economiei noastre din cauza gradului ridicat de amânare sau nesatisfacere chiar și a unor nevoi elementare –, ar favoriza disciplina financiară microeconomică ca și aplicarea unor măsuri bugetare și monetare favorabile redresării și modernizării economiei noastre.

Concret, mi se par necesare elaborarea și aplicarea unor politici privind oferta pe toate piețele:

- dezvoltarea și structurarea rațională din punct de vedere al sortimentelor, tehnicilor și tehnologiilor, a sistemelor de organizare și de gestiune a producției de bunuri și servicii, modernizarea infrastructurii și a ofertei de servicii;
- îmbunătățirea ofertei de muncă prin modernizarea și restructurarea formării profesionale și a instruirii în general, dar și prin satisfacerea adecvată a nevoilor de consum ca și de prevenire și îngrijire medicală;
- modificarea structurii folosirii factorilor de producție în sensul susținerii ofertei de capital;
- crearea și dimensionarea adecvată a pieței financiare cu un accent deosebit pe factorul investiții, în fond – unul din pilonii dezvoltării ofertei.

În aceste condiții, disciplina și restricțiile financiare, controlul bugetar și cel valutar ar deveni efective și s-ar găsi posibilități de finanțare a unor unități noi private (mici, mijlocii și chiar de mari dimensiuni) de modernizare și eficientizare a unor unități vechi cu perspectivă structurală etc.

În mod special, cred că ar fi favorabilă restructurării economiei din mai multe puncte de vedere: îmbinarea flexibilă a finanțării publice (bugetare) cu creditarea din partea statului, în sensul influențării evoluției producției, a îmbunătățirii formării profesionale și a medicale. Progresul economiilor dezvoltate demonstrează riguros (prin evaluări precise) că învățământul și asistența medicală au constituit pilonii de bază ai redresării și creșterii economice în toate deceniile postbelice și de aceea sectoarele acestea nu sunt lăsate doar pe seama "economiei individuale"; dimpotrivă, în pofida unei largi rețele private – cel puțin în domeniul medical – aceste sectoare sunt promovate, susținute ca elemente a ceea ce se numește astăzi "economia socială". Adică acea secțiune a economiei care răspunde unei nevoi sociale, respectiv care atinge existența fiecărui om.

Desigur, o importanță aparte o are și elaborarea politicilor financiare, monetare și a instrumentelor acestora. Ceea ce este de relevat în acest domeniu este că mersul reformelor economice din alte țări est-europene arată rolul primordial al politicilor bugetare și monetare în redresarea, modernizarea și dezvoltarea economiei precum și necesitatea transformării din mijloace administrative în pârguri economice a instrumentelor acestor politici.

De partea lor, politicile financiare nu trebuie neapărat să fie conforme cu unele "scheme consacrate", ci trebuie să țină cont de situația economică și socială a ansamblului nostru național. Evident, și situația internațională contează, mai ales în condițiile conturării unei crize financiare.

Fără îndoială că toate aceste politici ar fi necesar să fie supuse rațiunii de a stimula modificările structurale ca rezultat al acțiunilor celorlalți agenți economici. De aceea, paralel cu stimularea creșterii economice, a modernizării și modificării structurilor, se impune înlăturarea graduală a controlului asupra

prețurilor, salariilor și a dobânzii ca și suprimarea constrângerilor care împiedică activitățile sectorului privat, descentralizarea deciziilor etc.

Deopotrivă cred că toate aceste măsuri pe linia ofertei pot fi orientate către favorizarea concurenței nu numai între furnizorii naționali, ci și între aceștia și furnizorii străini. Astfel, prin politici comerciale adecvate cerințelor economiei naționale, pot fi promovate și unele importuri de concurență sau de substituire a unor ramuri economice pe baza unei clasificări în ramuri concurențiale sau mai mult, sau mai puțin la adăpost de concurența internațională, ramuri expuse concurenței internaționale, dar necesare economiei naționale, ramuri necesare dar substituibile printr-un import avantajos.

De partea consumului (productiv și personal) consider că ar fi utilă o gestiune indirectă a cererii pe baza cunoașterii cererii reale, a disjungerii excesului de cerere, de satisfacere a nevoilor elementare, amânată la noi în proporții deloc neglijabile. Această influențare a evoluției și compoziției cererii este necesară din cauza răspunsului insuficient și întârziat al ofertei, cât și din însăși necesitatea restructurării acesteia în pas cu mutațiile din economie în general.

Fără îndoială că atenuarea șocului ajustărilor structurale prin măsuri social-economice este absolut necesară, dar aceasta trebuie să fie compatibilă cu cerințele formării economiei de piață. De pildă, șomajul implică a fi abordat nu ca o trăsătură *tale quale* a economiei de piață, ci ca un mijloc de restructurare a folosirii forței de muncă în sensul eficientizării acesteia, deci trebuie abordat ca un șomaj tranzițional și nicidecum fără perspectiva oferirii altor locuri de muncă.

Ca sinteză a problematicii expuse de mine aş spune că restructurarea înseamnă noi proporții în economia reală și monetară, reformarea sistematică a mediului microeconomic și crearea unor noi instrumente macroeconomice pentru rezolvarea unor probleme de vocație națională, a unor probleme globale care depășesc orizontul și posibilitățile microunităților; dar și pentru a influența comportamentul acestora în favoarea unor modificări structurale.

* *

*

Dificultățile unei prospectări cu riguroase și definitive cuantificări asupra viitorului sistem economic românesc nu trebuie să ne împiedice de a elabora o proiecție a restructurării care să favorizeze evoluția, transformarea și dezvoltarea economiei românești.

RESTRUCTURAREA ECONOMIEI NAȚIONALE

Ion MIHAI

Printre procesele care țin de esența reformei și a tranziției un loc aparte revine restructurării economice. Această restructurare nu poate fi însă efectuată în afara unei strategii bazate pe principii și concepte clare, care să prefigureze scenariul dezvoltării pe termen mediu și lung, ceea ce presupune întocmirea unor studii pe sectoare și domenii specifice, menite să sprijine guvernul în elaborarea perspectivelor strategice.

Primul pas ce trebuie făcut în această direcție este diagnosticarea sistemului economic actual, de către colective de specialiști și stabilirea foarte exactă a cauzelor unor disfuncționalități. Este în general acceptat că România se află în plină criză economică ale cărei consecințe se manifestă prin inflație, șomaj, speculă, scăderea producției, reducerea puterii de cumpărare a majorității populației.

Criza actuală deși este de structură se manifestă, în primul rînd ca o gravă criză de subproducție. Considerăm că dacă structura a fost moștenită de la vechiul sistem, deci era inevitabilă, căderea producției ar fi putut fi evitată, cel puțin parțial, dacă statul, atunci cînd încă mai dispunea de multe prerogative, nu și-ar fi luat prematur mîna de pe întreprinderile ce îi aparțineau.

Iată de ce apreciem că, una din soluțiile situației în care se află economia românească este tocmai restructurarea.

După opinia noastră, aceasta nu poate fi înfăptuită fără stabilizarea scăderii producției și parametrilor de eficiență, ceea ce presupune ca, pe termen scurt, eforturile să fie concentrate tocmai în această direcție.

Restructurarea economică reprezintă un proces amplu, dificil și de durată, cu implicații deosebit de profunde. Complexitatea sa este dată de necesitatea cuprinderii tuturor componentelor sistemului economico-social, de la cea tehnico-productivă, economică, la cea socială, precum și a tuturor sectoarelor economice naționale (de la primare până la cele cuaternare).

Restructurarea nu trebuie înțeleasă exclusiv ca o cerință a perioadei actuale, ci ca o necesitate a dezvoltării generale a economiei. Ea nu presupune doar corectarea unei structuri deformate de o supercentralizare irațională, ci adaptarea permanentă a structurii față de modificările mediului economic. Dacă structura reprezintă o stare, restructurarea este un proces și, de aceea, se cere abordată într-o viziune dinamică, ținînd seama de factorii timp și costuri. Trebuie avut în vedere că, dacă nu se acționează la timp pentru formarea unor structuri corespunzătoare unor tendințe dezirabile, costurile sociale pot fi foarte mari. Totodată este necesar să se țină seama că aceste

structuri nu se mai pot forma printr-un sistem dirijist, ci ele se formează prin toate procesele care au loc în prezent în societate.

Pentru a asigura succesul acestui proces, având multiple implicații, inclusiv în plan social, se impune conștientizarea rapidă nu numai a agenților economici, ci și a întregii populații, asupra necesității și inevitabilității restructurării.

Pentru operaționalizarea restructurării trebuie, pe de o parte, definită sfera sa de cuprindere și, pe de altă parte, clarificate obiectivele urmărite, principiile, orizontul de timp și etapele de parcurs, resursele necesare, modalitățile de realizare ș.a.

În general, până nu de mult, restructurarea era privită doar ca o adaptare a capacităților de producție aflate în funcțiune, la disponibilul de resurse, care, într-o concepție a dezvoltării pe termen lung nu mai poate fi satisfăcătoare. În realitate, restructurarea reprezintă mult mai mult, ea fiind un proces de modificare a sistemului economic, respectiv a tuturor structurilor ce determină existența sa. În literatura economică se face distincție între abordarea în sens larg, drept ansamblul mutațiilor din sistemul economic și abordarea restrânsă, care privește acțiunile la nivel micro și macroeconomic.

Principalul obiectiv al restructurării îl reprezintă crearea fundamentelor necesare unui sistem economic bazat pe un nou sistem de alocare a resurselor.

Restructurarea urmează să aibă în vedere așezarea sistemului economic pe principiile economiei de piață. În orizontul de timp scurt și mediu la baza sistemului economic se cere introdus pluralismul formelor de proprietate și desființat treptat monopolul proprietății de stat.

La baza restructurării trebuie pus un sistem de principii ținând seama de corelația și interacțiunea lor. Oricât de important ar fi un anumit principiu, la un moment dat, el nu trebuie absolutizat, deși anumite principii vor putea prezenta accente diferite în diversele etape ale restructurării.

Printre principiile restructurării vor trebui avute în vedere cel al eficienței utilizării resurselor, al descentralizării conducerii, al liberei inițiative, ecologic, al armonizării dezvoltării naționale ș.a. O mențiune specială merită principiul eficienței, care trebuie să fie însoțitorul permanent al tuturor măsurilor referitoare la restructurare și care va contribui substanțial la găsirea căilor de reducere a costului acestei acțiuni.

Proiectarea în timp a restructurării presupune analize temeinice și trebuie concepută atât global, cât și etapizat. Delimitarea etapelor este o operație dificilă deoarece efortul material, costul social și efectele diferă mult de la o etapă la alta. Totodată, tendințele privind eforturile, costurile sociale, și efectele nu se suprapun. Etapele de început presupun cele mai mari eforturi sociale, iar eficiența survine în etapele ulterioare. Toate acestea impun dozarea corespunzătoare a eforturilor și costurilor, echilibrarea în timp și spațiu a raportului dintre ceea ce trebuie restructurat și ceea ce trebuie păstrat.

Într-o primă aproximare, etapele restructurării ar putea fi următoarele: termen scurt și mediu 2-3 ani; termen lung – mediu 4 și 5 ani și termen lung între 10 și 15 ani.

Pentru implementarea restructurării este necesară crearea unui cadru instituțional și anume a unei agenții de restructurare, a unei bănci specializate (eventual crearea unei structuri specializate în cadrul Băncii pentru Dezvoltare) precum și organizarea unui sistem de consultanță (institute de cercetare–proiectare, întreprinderi specializate în comerțul exterior, care să efectueze diverse analize economice).

Ca resurse financiare ce trebuie luate în considerație în cadrul restructurării pot fi avute în vedere: beneficiul întreprinderilor și orientarea unei părți din acesta pentru investiții, amortizarea fondurilor fixe, capitalul bancar, soldul economiilor CEC, precum și o resursă nouă care urmează să apară – fondurile rezultate din vânzarea de acțiuni către populație.

În ceea ce privește resursele financiare externe, se poate aprecia că acestea nu vor putea fi atrase masiv, decât în momentul opririi procesului de descreștere a economiei naționale, atunci când investitorii străini vor fi convinși că vor putea participa la realizarea unui câștig sigur.

Referitor la modalitățile de realizare a restructurării economiei, avem în vedere calea investițională și calea neinvestițională. Prima cale vizează sectoarele care sunt rentabile și eficiente. Desigur, alocarea și utilizarea investițiilor urmează a nu se mai face administrativ ca în trecut, ci într-un sistem nou, reclamat de cerințele economiei de piață, atribuind importanța cuvenită atât aspectului tehnic, cât mai ales celui economic, care devine hotărâtor în noile condiții. Cea de a doua cale are în vedere oprirea parțială sau totală a unor sectoare, prin dezafectarea definitivă sau temporară a unor capacități sau obiective. Prima cale va putea fi implementată prin intermediul pieței fără a fi necesar un mecanism sau o instituție specializată, investițiile orientându-se spre sectoarele rentabile, atrase de câștigurile mari și rapide. În prezent, acest mecanism nu funcționează încă, datorită atât semnalelor false oferite de sistemul de prețuri, cât și absenței pieței titlurilor de valoare și a semnalelor oferite de cursul acțiunilor la bursă. Calea neinvestițională necesită analize competente și atente și un anumit timp pentru implementare, datorită efectelor propagate, nesesizabile direct și imediat, mai ales în etapele în care agenții economici nu au fost încă în măsură să se substituie politici guvernamentale.

În alte cazuri se pune problema reprofilării producției, a eficientizării restructurării producției, prin introducerea în fabricație a unor produse sau tipodimensiuni de produse, cerute pe piața internă, fie competitive pe piața externă.

La elaborarea măsurilor de restructurare trebuie să se efectueze analize complexe multicriteriale în care să se țină seama de o serie de aspecte importante. Printre acestea avem în vedere, în primul rând, studiul cererii pe

piețele internă și externă, comparativ cu produsele care se realizează acum în diferitele ramuri, subramuri și întreprinderi din țară. În prezent, la intern, așa cum se știe, ne confruntăm cu o depășire a ofertei de către cerere, ceea ce presupune atât luarea unor măsuri de încurajare prioritară a producției, cât și de relaxare a cererii prin creșterea prețurilor.

În al doilea rând, avem în vedere examinarea atentă, obligatorie, a pieței resurselor de materii prime și energetice, intensitatea consumurilor de resurse pe baza tehnologiilor utilizate, poluarea mediului înconjurător și costul depoluării, dar și corelațiile verticale și orizontale dintre ramuri, subramuri și întreprinderi.

Astfel, scoaterea din producție a unor produse sau desființarea unor capacități de producție, nu se poate face fără a examina cui servește produsul sau capacitatea respectivă, ce implicații are dispariția lor, cât ar costa aducerea din import a unor produse sau substituirea lor cu alte produse.

La stabilirea elementelor de bază ale dimensionării restructurării trebuie avută în vedere situația deosebit de gravă a unor ramuri industriale de bază (extractivă, energetică, metalurgie și o bună parte a construcțiilor de mașini) a căror pondere în importul total de resurse în anul Revoluției era de cca 40%; din exportul sectorului intermediar și în primul rând al construcțiilor de mașini 50% era destinat pieței țărilor CAER. Datorită lipsei de devize nu se mai poate asigura importul resurselor necesare, iar exportul de produse intermediare nu se mai poate realiza datorită lipsei de competitivitate a produselor.

Alte ramuri cum ar fi industria alimentară și ușoară prezintă o situație mai bună și prin restructurare ar putea realiza o creștere economică rapidă. Însă, în cazul acestor ramuri, este necesar să se aibă în vedere că pe termen mediu și lung, în condițiile integrării economice din Europa, piețele vor fi suprasaturate cu produse ale industriei alimentare și mai ales ale industriei ușoare.

În dimensionarea restructurării, atât în ramurile primare cât și în cele secundare, trebuie avută în vedere, înainte de toate, acoperirea nevoilor interne și numai în măsura în care se poate asigura competitivitatea produselor, să se permită creșterea dimensiunii producției, dincolo de necesitățile interne.

De regulă, acțiunea de restructurare este asociată cu o componentă de bază a acesteia, și anume, cu re tehnologizarea. Este de presupus că, datorită lipsei unor posibilități reale de implementare a noilor tehnologii, cel puțin într-o primă etapă a restructurării, re tehnologizarea nu va avea un rol deosebit. În prezent, industria noastră, fără a fi foarte modernă, dispune încă de o serie de capacități importante, care cu investiții relativ reduse pot produce în bune condiții. Retehnologizarea, înainte de elaborarea strategiei generale a restructurării ar putea constitui o greșeală, aceasta putând însemna investirea unor sume uriașe, în ramuri sau capacități lipsite de perspectivă. Trebuie apoi avut în vedere că restructurarea prin intermediul restrângerii activității unor ramuri, întreprinderi, capacități va contribui la creșterea șomajului. La rândul său, re tehnologizarea, în calitate de componentă a procesului de restructurare va avea același efect și, în aceste condiții, este de presupus că pe termen

mediu, nu va avea loc crearea de noi locuri de muncă și, prin urmare, va trebui să se acorde o atenție mult mai mare dezvoltării sectorului terțiar.

Se impune, de asemenea, stabilirea unei relații clare între restructurare și privatizare, dat fiind că unii specialiști au afirmat că mai întâi trebuie efectuată privatizarea și apoi restructurarea.

Privatizarea reprezintă ea însăși o cale de restructurare a relațiilor economice dar, în același timp, un proces de durată. De aceea, considerăm că restructurarea trebuie să înceapă înainte, neavând nici o justificare condiționarea sa de realizarea privatizării.

În legătură cu tema în discuție, una din problemele fundamentale este cea privind măsura angajării statului în procesul de restructurării, având în vedere că în perioada de după Revoluție, a existat o tendință de diminuare a rolului acestuia, de supraapreciere a pieței - considerată capabilă să rezolve totul în economie - fapt care a avut consecințe nefavorabile asupra dezvoltării economiei țării.

Restructurarea ca proces condus presupune o reconsiderare a rolului statului, care trebuie să fie diferit de cel pe care acesta îl are în economiile occidentale, însă adecvat mecanismului actual și de perspectivă din țara noastră.

Pe termen scurt și mediu, rolul statului apare paradoxal, el trebuind să fie mai amplu decât s-a considerat inițial, putându-se vorbi chiar de o întărire a acestui rol. În același timp, statul trebuie să-și pregătească condițiile proprii retrageri astfel încât, pe termen lung, să se asigure primatul pieței.

În perioada imediat următoare revoluției, statul a dispus de mult mai multe prerogative decât în momentul de față, de a îndruma agenții economici. În prezent, aceste prerogative s-au redus numai la atribuirea de repartiții pentru doar 54 de produse (48 produse repartizate de Ministerul Industriei și 6 produse de Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare). De asemenea, în mică măsură statul face atribuirea de valută și subvenții de la buget. Din aceste considerente, problema restructurării devine pagina49 mms și o problemă a agenților economici, iar încadrarea activității acestora în politica economică a statului urmează a o face într-o măsură sporită, prin intermediul unor pârghii economice cum ar fi dobânzile, cantitatea de masă monetară în circulație, politica de taxe vamale și politica de impozite. Cu toate acestea, statul va trebui să continue să joace un rol important, atât în elaborarea cadrului legal, cât și în luarea unor decizii privind restructurarea unor ramuri, întreprinderi sau capacități, aceasta reprezentând o activitate prea importantă pentru a putea fi lăsată doar pe seama agenților economici.

De asemenea, considerăm că este necesar mai mult discernământ în atribuirea de repartiții de materiale, subvenții și credite, ținând seama de situația concretă a întreprinderilor, de realizarea unor produse cerute de piață, de rentabilitate, de evoluția viitoare a cererii, într-un cuvânt, statul, prin acțiunile sale urmărind să determine o concentrare a resurselor în sectoarele și întreprinderile cu cele mai favorabile perspective de dezvoltare.

REDRESAREA ECONOMIEI ROMÂNEȘTI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Maria RUDĂREANU

Restructurarea producției industriale

Obiectiv

Crearea unei economii de piață optim structurată, capabilă să acopere nevoile interne de producție și aprovizionare, precum și cele de export, la nivelul cerințelor actuale ale pieței mondiale.

Motivație

Analiza situației dezvoltării industriale românești în perioada dictaturii ceaușiste atestă existența și funcționarea unor mecanisme economice caracterizate prin:

- centralizarea excesivă a întregii producții industriale;
- supradimensionarea exagerată a unor sectoare industriale, îndeosebi din industria constructoare de mașini, metalurgia și industria chimică;
- consum exagerat (risipă) de materii prime, materiale și energie;
- nivel scăzut de dotare tehnico-științifică;
- funcționarea a numeroase întreprinderi cu așa-zise „pierderi planificate”, pe seama întreprinderilor rentabile;
- existența unor verigi intermediare și respectiv a unui aparat funcționăresc-birocratic care încarcă nejustificat schema întreprinderilor și cheltuielile cu munca vie – de unde, o slabă productivitate a muncii;
- promovarea și perpetuarea unor cadre incompetente în posturi de decizie;
- lipsa stimulentele materiale și a motivației muncii ș.a.

Funcționarea mecanismelor economice specifice economiei centralizate a creat astfel, o structură a industriei ineficientă, incapabilă să asigure o dezvoltare ascendentă a ramurii. Politica promovată - de industrializare cu orice preț a întregului teritoriu, și de dezvoltare cu precădere a industriei grele și a chimiei, fără a ține seama de specificul economiei românești, de posibilitățile interne de dezvoltare o de dorințele pieței externe - a dus la distorsiuni și dezechilibre economice structurale. Crearea de mari complexe industriale, mari consumatoare de materii prime și energie a accentuat această tendință, ducând totodată la paralizarea activității altor sectoare și la presiuni asupra rezervelor valutare.

Revoluția din Decembrie 1989 a dus la lichidarea acestui mecanism creând premisele apariției unor noi structuri ale economiei care funcționează pe baze noi. Noua legislație cu privire la dreptul de proprietate și privatizarea,

legea funciară și liberalizarea piețelor și a prețurilor au determinat, pe de o parte, modificări structurale în activitatea economică, în general și în cea a industriei, în special și odată cu aceasta, pe de altă parte apariția și adâncirea unor contradicții inerente, de altfel, în perioada de tranziție spre economia de piață.

Astfel, legislația recent adoptată și aplicată - cu privire la sectorul privat, la societățile și regiile autonome - a dus la crearea unei anumite structuri industriale de un anumit nivel de dezvoltare în cadrul căreia sectoarele de vârf dețin o pondere relativ redusă. De asemenea, industria noastră națională dispune de specialiști de înaltă calificare care constituie o garanție a înfăptuirii unei economii valabile.

Noua orientare care s-a dat dezvoltării economice în general prin programul de reformă al guvernului a neglijat însă un aspect deosebit de important – cel al producției industriale. Punând un accent deosebit pe privatizarea din domeniul comercializării producției, legislația în vigoare și programul de reformă referitor la crearea societăților comerciale sau a celor autonome a încurajat practic bișnița, afacerile oneroase, corupția, specula și escrocheria ducând la îmbogățirea rapidă a unor categorii de cetățeni – care merg de la simpli vânzători ambulanți până în sferele cele mai înalte ale administrației publice – în dauna majorității populației.

Crearea societăților comerciale și a celor autonome a dus totodată, la dezorientarea și funcționarea acestora la voia întâmplării, conform principiului „fiecare se descurcă cum poate”. Această situație a contribuit la manifestarea unor practici intolerante de abuz, blocaj financiar, corupție, fraudă și escrocherie, la care autoritățile guvernamentale s-au dovedit prea puțin receptive, mai ales când sunt implicate persoane cu funcții de răspundere.

Pe de altă parte, în cadrul societăților autonome, întreprinderile nerentabile continuă să funcționeze pe seama celor competitive sau pe seama subvențiilor bugetare, fapt care reduce productivitatea și rentabilitatea în ansamblul societății. Repercutându-se asupra prețurilor de producție care cresc artificial, rezultatele activității întreprinderilor se reflectă în cele din urmă în prețurile de consum, populația fiind obligată, în acest fel, să suporte această povară.

Promovarea în posturile-cheie a unor conducători incompetenți care pentru a-și menține scaunele se dedau la activități cu caracter subteran, amplifică și perpetuează caracterul inefficient al economiei respectiv al producției industriale, ducând la neîncrederea din partea salariaților, lipsa motivației muncii și, ceea ce este mai grav, la scăderea speranței în mai bine.

Depășirea acestor probleme și ieșirea din criza care se manifestă în economia românească în actuala etapă de tranziție la economia de piață, nu se vor putea înfăptui decât prin adoptarea și aplicarea fermă a unor măsuri, mijloace și instrumente de acțiune care să corecteze, să ajusteze sau să

completeze programul de reformă al guvernului, permițând astfel dezvoltarea unei economii în general și a unei industrii, în special, cu adevărat viabile.

Măsuri și mijloace de acțiune:

1. Analiza profundă a activității economice pe ramuri industriale, subramuri, sectoare și întreprinderi productive care să ateste sau nu necesitatea menținerii și funcționării lor în conformitate cu rezultatele respective, cu rentabilitatea și competitivitatea. Nicăieri în țară nu s-a auzit până în prezent de o întreprindere sau o societate care și-a închis porțile din cauza situației falimentare în care se află.

2. Crearea și dezvoltarea de întreprinderi industriale mici și mijlocii (private, de stat sau mixte), și în primul rând a acelor întreprinderi care corespund cel mai bine cerințelor actuale de dezvoltare ale țării, respectiv, industria ușoară și alimentară la care piața internă este deficitară, situație care va îmbunătăți structura actuală a producției industriale.

3. Redimensionarea și reprofilarea marilor coloși industriali, consumatori excesivi de materii prime, energie din import, care nu-și justifică prin rezultate cheltuielile de investiții și al căror aport valutar este inefficient. Este vorba în principal, de marile combinate metalurgice și siderurgice, de industria constructoare de mașini și de chimie.

Interviul acordat la TV-1 de ministrul metalurgiei în ziua de 11 august 1991, deși a adus unele justificări cu privire la modernizarea în proporție de cca 2/3 a Combinatului de la Călărași nu a fost suficient de convingător atunci când a precizat că România vinde tona de cale ferată pe piața externă cu 550 \$. Din contra, produsele industriale de înaltă tehnicitate și complexitate determină o industrie competitivă pe plan mondial capabilă să aducă un aport însemnat în rezervele valutare ale țării, nicidecum produsele simplu prelucrate cu mare conținut de metal, a căror producție nu numai că este inefficientă și necompetitivă, dar constituie în același timp și o sursă importantă de poluare a mediului înconjurător.

4. Promovarea unor conducători potrivit principiului competenței, capabilității și moralității prin concursuri rigurose organizate nu pe bază de relații sau numiri. În același timp, adoptarea unor măsuri legislative care să meargă până la a deferi în justiție pe cei care sunt bănuți sau se dedau la acte condamnabile care afectează bunul mers al activității unității.

5. Încurajarea dezvoltării producției industriale private mici și mijlocii prin sprijinul financiar și de altă natură acordat agenților economici dispuși să investească (credite, facilități fiscale ș.a.).

6. Statornicirea unei discipline contractuale ferme între furnizorii și producătorii interni cu obligativitatea acoperirii în primul rând, a nevoilor de aprovizionare ale acestora din urmă și apoi ale celor externi. Aceasta deoarece, se constată cazuri în care anumite întreprinderi, în dorința lor de a-și procura fonduri valutare, încheie contracte de livrare a materiilor prime, materialelor sau pieselor de schimb cu beneficiari externi, lăsând descoperite o

serie de unități productive obligate să se aprovizioneze din afară la prețuri ridicate în valută, situație care le poate aduce în stare falimentară.

7. Reducerea dependenței față de stat în aprovizionarea întreprinderilor private mici și mijlocii, fapt care ar reduce corupția, bișnița și afacerile dubioase practicate de funcționarii publici și totodată ar permite desfășurarea unei concurențe loiale între producători. Acest lucru ar putea fi realizat pe calea privatizării unor sectoare de aprovizionare de genul fostelor întreprinderi sau depozite cu ridicata transformate în prezent în „societăți comerciale”.

8. Reducerea drastică a aparatului tehnico-administrativ și birocratic din întreprinderile publice prin măsuri vizând reorganizarea, reprofilarea și redimensionarea întreprinderilor ca și reorientarea surplusului de personal spre sectoare productive sau spre servicii.

9. Retehnologizarea și reînnoirea utilării tehnice a sectoarelor industriale care se dovedesc a corespunde cel mai bine cerințelor actuale ale perioadei de tranziție la economia de piață, adaptate totodată, nevoilor pieței externe și eficiente din punct de vedere economic.

Desigur că propunerile formulate sunt insuficiente pentru a redresa în prezent economia românească. Considerăm însă că receptivitatea organelor de decizie la nivel guvernamental la numeroasele sugestii și inițiative venite din partea economiștilor și a specialiștilor din diferite sectoare ale economiei este de natură să contribuie în mare măsură la soluționarea problemelor cu care se confruntă țara noastră în perioada de tranziție.

PROBLEME PRIVIND MODERNIZAREA CONDUCERII ECONOMIEI NAȚIONALE

dr. Ioan BRATU

Redresarea și dezvoltarea economiei românești nu se poate face fără aportul deosebit de important al managementului. Aceste procese nu pot fi decât rodul unui nou tip de management adoptat organic la specificul economiei noastre.

Ieșirea din criza actuală și dezvoltarea viitoare a economiei românești implică atât o investigație complexă și aprofundată a situației moștenite de la vechiul regim în domeniul conducerii cât și punerea în evidență a aspectelor apărute după Revoluția din Decembrie 1989, precizarea cauzelor și efectelor acestora precum și sugerarea de soluții de eficientizare a activității de conducere la nivel macro și microeconomic.

În tranziția la economia de piață, schimbările esențiale care se cer îndeplinite, nu pot fi imaginate pe plan economico-social ca simple corecturi sau adaptări. Este nevoie de transformări radicale pe toate planurile: tehnologic, organizatoric, economic, ecologic, social, toate subsumate reformei economice. Aceste transformări se realizează prin deciziile și acțiunile cadrelor de conducere de la toate nivelurile organizatorice.

1. Conducerea economiei naționale până la Revoluția din Decembrie 1989

1.1. La nivel macroeconomic

Până la Revoluție, conducerea macroeconomică s-a caracterizat prin:

- existența unui nivel organizatoric central (variat ca organisme și numeros ca personal) care dirija prin sistemul de planificare, de repartizare a resurselor, de urmărire și control a realizărilor planului unic economico-social;
- centralizarea excesivă a deciziilor de toate tipurile, proces care s-a concretizat prin amplificarea formalismului, întârzieri în soluționarea diferitelor probleme, manifestarea voluntarismului, neluarea suficientă în considerare a consecințelor, a riscurilor, blocarea inițiativelor la nivel mezo și microeconomic, neutilizarea dialogului pentru conturarea alternativelor și alegerea fundamentată a opțiunilor, diminuarea responsabilității factorilor decizionali aflați în imediata apropiere a fenomenelor economico-sociale, reducerea capacității de acțiune a agenților economici acolo unde se realizau de fapt sarcinile tehnico-economice și sociale;

- aplicarea pe scară redusă a metodelor și a tehnicilor moderne de management nu a permis menținerea proporționalității între ramurile economiei naționale și ale industriei;
- persistența unei necorelări a obiectivelor cu resursele;
- preocuparea insuficientă pentru obținerea informațiilor necesare (cantitativ, calitativ și la momentul oportun) pentru a asigura fundamentarea corespunzătoare a deciziilor;
- neglijarea studierii cerințelor și a comportamentului pieței și a calității produselor și serviciilor îndeosebi destinate pieței interne;
- constituirea unor unități mari de cercetare și inginerie tehnologică (insuficient dotate cu documentații și echipament) a generat un mecanism greoi de lucru și de relații, lipsind unitățile economice de posibilitatea de a promova prompt noutățile științifico-tehnice;
- impunerea aplicării normelor unitare de structură și normativelor de personal care nu corespundeau specificului și nevoilor reale ale agenților economici;
- elaborarea și aplicarea la nivel național a sistemului unic de salarizare și impunerea unor forme de salarizare care nu asigurau o stimulare reală a lucrătorilor în funcție de conducere și execuție în concordanță cu sarcinile, competențele și responsabilitățile asumate, cu aportul efectiv adus la rezultatele muncii;
- în promovarea cadrelor de conducere se acorda prioritate criteriilor politice ignorându-se, deseori, cele ale competenței probate, ale profesionalismului, fapt ce s-a răsfrânt negativ asupra fundamentării deciziilor;
- unitățile economice au fost concepute ca simple unități de producție care execută sarcinile stabilite prin plan de organele centrale.

1.2. La nivel microeconomic

Principalele neajunsuri manifestate la acest nivel ar putea fi astfel sintetizate:

- în condițiile sistemului de conducere, a inexistenței concurenței între unitățile economice, conducerile acestora nu au fost interesate să-și elaboreze strategii proprii de dezvoltare și în consecință nu dispun de experiență în acest domeniu;
- conducerea se limita îndeosebi la realizarea planului prin care îi erau impuse fiecărei întreprinderi sarcini referitoare la volumul și structura producției, numărul și structura personalului, volumul și structura fondului de salarii, nivelul productivității muncii, costul și eficiența producției, prelevările financiare la bugetul statului etc.;
- structurile organizatorice-tip diferențiate doar după gradul de mărime(organizare) și nu pe ramuri și domenii de activitate au libertatea de

a acționa a conducerii întreprinderii prin imposibilitatea de a-și crea și adopta cadrul organizațional la noile obiective și sarcini;

- dezechilibre structurale concretizate în insuficienta dezvoltare a comportamentelor de concepție – cercetare, proiectare, organizare, marketing, analiză economică etc;
- numărul mare de niveluri ierarhice și promovarea excesivă prin structuri a autorității oficiale a amplificat fenomenul birocratic;
- minusuri în conținutul fișelor de posturi și în regulamentul de organizare și funcționare;
- slaba preocupare pentru organizarea și normarea muncii și dimensionarea riguroasă a necesarului de personal și folosirea rațională a acestuia;
- procesul intens de nivelare a veniturilor din salarii, premii și participarea la beneficii a alterat legătura dintre muncă și stimulent;
- renunțarea la problematica socioumană, la investigațiile din domeniul psihologiei industriale, sociologiei muncii și altele – care constituie o latură esențială a managementului modern – a făcut ca treptat condițiile de muncă și viață ale salariaților să iasă din preocupările conducătorilor, ceea ce a avut un impact considerabil asupra climatului de muncă și a eficienței activității economice.

2. Aspecte apărute după Revoluția din Decembrie 1989 până în prezent

După Revoluție au fost soluționate o serie de probleme moștenite de la vechiul regim, însă au apărut o multitudine de fenomene negative.

2.1. Până la 20 mai 1990

În primele cinci luni după Revoluție salariații și-au redobândit unele dintre drepturile pierdute (sporuri sau rețele tarifare majorate pentru muncă grea, vătămătoare sau periculoasă, plata dublă a zilelor de sărbătoare lucrate, reîncadrarea în grupe de muncă superioare, renunțarea la acordul global și la reținerile din salarii, restituirea părților sociale etc.) și totodată au fost acordate noi drepturi (mărirea numărului zilelor de concediu pentru lucrătorii care prestează muncă grea, vătămătoare sau periculoasă, s-a legiferat trecerea treptată în cursul anului 1990 la săptămâna de lucru de cinci zile lucrătoare etc. De asemenea, au fost îmbunătățite normativele de constituire a structurilor organizatorice, sistemul de elaborare și aprobare a programelor de producție, s-au stabilit noi principii și condiții de salarizare etc.

Sub presiunea mișcărilor revendicative, a grevelor sau a amenințărilor cu grevă au avut loc:

- trecerea la săptămâna de lucru de 5 zile fără să se asigure măsurile tehnico-organizatorice necesare menținerii volumului producției și a nivelului productivității muncii;

- renunțarea, în primele luni, la menținerea corelațiilor economice potrivit cărora în orice economie creșterea producției și a productivității muncii trebuie să devanseze sporirea fondului de salarii și a câștigului mediu;
- schimbările frecvente, deseori nejustificate, a cadrelor de conducere de la toate nivelurile organizatorice au generat o criză de încredere și autoritate;
- deteriorarea sistemului de organizare a producției și a muncii, „ușurarea” artificială a normelor de muncă etc.

Toate acestea s-au concretizat în diminuarea ritmului de muncă, pasivitate, chiul, absențe repetate de la locul de muncă; sustrageri, nepăsare față de rezultatele economice ale activității desfășurate, scăderea calității produselor, creșteri de consumuri și costuri, reducerea generală a volumului și a eficienței producției.

2.2. De la 20 mai 1990 până în prezent

În această perioadă au fost depuse eforturi și s-au parcurs pași importanți în crearea unui nou cadru legislativ-instituțional și funcțional – de tranziție la economia de piață.

Actuala stare de criză a economiei românești devenită critică se datorește unui ansamblu de cauze între care un rol major îl au deficiențele manifestate în organizarea și conducerea activității economice și sociale. Între acestea menționăm:

- conducerea macro și microeconomică nu a acționat cu fermitatea necesară pentru refacerea și redresarea funcției productive a sistemului economic;
- necunoașterea aprofundată a situației economice existente în fiecare ramură și întreprindere de către organele centrale nu a permis elaborarea unor soluții practice pertinente de conducere a economiei;
- inexistența unei concepții încheiate, viabile, globale și pe sectoare de activitate care să ofere posibilitatea acționării concertate a tuturor agenților economici;
- programul economic elaborat de guvern nu a reușit să facă o joncțiune corespunzătoare între economia moștenită și cea nou gândită în perspectiva pieței;
- demolarea vechilor structuri și mecanisme (desigur, deșuate, dar încă necesare în condițiile existenței proprietății de stat) fără să se pună altele mai viabile în loc;
- abandonarea de către guvern a rolului său de principal organ de decizie în economia bazată încă pe proprietatea de stat a determinat o separare bruscă a activității acestuia față de cea a unităților economice de stat, separare care ar fi trebuit să aibă loc treptat pe măsura redresării, eficientizării și privatizării acestora;

- în condițiile obiective ale unui cadru legislativ (instituțional și funcțional) încă incomplet și ale ruperii legăturilor funcționale cu organele centrale de decizie, majoritatea întreprinderilor de stat, din lipsa unei autonomii reale, a instrumentelor economico-financiare necesare, nu au mai putut asigura desfășurarea normală a activității productive;
- incapacitatea sau toleranța inexplicabilă a organelor centrale și locale de a stopa și reduce actele antieconomice (abuzuri, excrocherii, furturi, fenomene de corupție etc.), lăsându-se impresia că ar fi îngăduite pentru o împrăștiere cu orice preț a unor oameni pe seama proprietății de stat, creată prin munca și sudoarea întregului popor;
- cadrele de conducere a unităților de stat nu au încă un statut juridic clar care să le ofere drepturi și răspunderi pe măsura complexității și dificultății etapei actuale, care să le apere în fața opresiunii unei minorități, ceea ce le împiedică să-și exercite atribuțiile de a promova în orice moment exigența și competența, ordinea și disciplina, dar și de a le trage la răspundere în caz de săvârșire a unor abuzuri.

3. Soluții și propuneri pentru ieșirea din criză și dezvoltarea economiei românești

Ieșirea din criză și dezvoltarea economiei românești presupune punerea în valoare a trei factori fundamentali:

- managementul;
- resursele;
- tehnologia.

Managementul bazat pe profesionalism și performanță reprezintă unul din vectorii cei mai semnificativi ai progresului economiei românești.

În domeniul conducerii ar trebui să aibă loc transformări care dincolo de valoarea lor benefică pentru sfera propriu-zisă a conducerii, vor avea influențe de mare semnificație asupra sistemului economico-social global și asupra fiecărei unități economice.

Abordarea cauzală a stării conducerii economiei românești în perioada ante și postrevoluționară oferă posibilitatea formulării unor soluții și propuneri care să contribuie nu numai la redresarea economiei românești ci și la dezvoltarea ei viitoare.

Ieșirea din criză și dezvoltarea economiei noastre trebuie să fie un proces condus, gestionat și administrat care presupune diferite abordări.

3.1. La nivel macroeconomic

- elaborarea de studii globale și sectoriale privind alternativele de dezvoltare pe termen scurt, mediu și lung determinate de formele de manifestare a pieței, potențialul existent, natura diferitelor relații productive, comerciale, financiar-bancare precum și de rolul previzibil al revoluției științifice și tehnice contemporane;

- elaborarea și aprobarea strategiei globale și sectoriale de dezvoltare a economiei pe termen mediu și lung în vederea menținerii echilibrului dinamic al economiei de a orienta agenții economici spre obiectivele fundamentale urmărite, de a servi drept bază pentru alegerea metodelor și tehnicilor de conducere;
- crearea unui câmp fertil de valorificare a capacității de muncă a specialiștilor capabili și dornici să participe la redresarea și dezvoltarea economiei românești;
- dezvoltarea sectorului de materii prime produse în țară și îmbunătățirea substanțială a calității acestora pentru a se putea asigura folosirea rațională a capacităților de producție existente și de a obține produse finale de înaltă calitate și competitivitate;
- conducerea trebuie să acționeze concomitent în două direcții fundamentale pe de o parte, să asigure redresarea economiei, iar pe de altă parte să determine schimbarea formei de proprietate;
- dezvoltarea cunoștințelor și aptitudinilor cadrelor de conducere și a specialiștilor de a gestiona și administra complexitatea, de a inova, de a conduce performant schimbările;
- fundamentarea deciziilor pe baza studierii multilaterale a factorilor tehnologici, organizatorici, economici, ecologici, sociali, politici;
- autonomizarea activității economico-sociale prin reșezarea atribuțiilor, competențelor și răspunderilor pe niveluri organizatorice – ministere, departamente, holdinguri, regii autonome și societăți comerciale, fără suprapuneri;
- remodelarea proceselor decizionale din cadrul fiecărui sistem al economiei naționale prin creșterea ponderii deciziilor strategice, de risc și incertitudine, folosirea curentă și largă a metodelor și a tehnicilor decizionale moderne și asigurarea informațiilor necesare;
- justa ierarhizare și promovare a valorilor la toate nivelurile organizatorice etc.

3.2. La nivel microeconomic

3.2.1. Durata și reușita efortului de ieșire din criză și de dezvoltare a întreprinderilor sunt nemijlocit determinate de capacitatea profesională a cadrelor de conducere ale întreprinderii, de temeinica lor pregătire în domeniul economiei de piață, în general, a metodelor, tehnicilor și instrumentelor de conducere utilizate de întreprinderile din țările avansate ale lumii, în special, de gradul lor de implicare în acest proces.

O deosebită importanță are elaborarea și implementarea de către fiecare întreprindere a programului propriu de redresare și dezvoltare.

Cadrelor de conducere ale întreprinderilor se cuvine să stabilească programe realiste, să asigure resursele necesare realizării lor, să organizeze în așa fel producția și munca încât să obțină folosirea rațională a capacităților de

producție și a timpului de lucru a personalului, să mențină un contact permanent cu oamenii, să manifeste tact, bunăvoință, politețe, stăpânire de sine, preocupare față de soluționarea nevoilor îndreptățite ale oamenilor, respectul demnității umane, corectitudine, spirit de dreptate, dar și exigență maximă.

Sporirea productivității muncii implică determinarea riguroasă a necesarului de personal de conducere și de execuție. Stabilirea necesarului de personal de specialitate (de conducere, de concepție și de birou) presupune precizarea obiectivelor individuale, a sarcinilor, competențelor și răspunderilor pe baza studiului muncii și descrierii posturilor, iar pentru determinarea necesarului de muncitori trebuie să se repună în drepturi organizarea și normarea muncii, extinderea și ridicarea calității normelor de muncă.

Dimensionarea corectă a necesarului de personal permite elaborarea unor structuri organizatorice raționale, flexibile, capabile să se adapteze la obiectivele întreprinderii aflate în continuă schimbare. Structura trebuie să țină seama de specificul activității acesteia și să stabilească precis obiectivele, sarcinile, competențele și răspunderile ce revin fiecărui compartiment de muncă și fiecărui salariat.

3.2.2. În cadrul fiecărei funcțiuni a întreprinderii se cer amplificate volumul și mai ales, ridicată calitatea activităților realizate.

În cadrul funcțiunii comerciale preocuparea se cere concentrată asupra:

- elaborării de studii complexe de marketing, de natură să fundamenteze strategia și politica de dezvoltare a întreprinderii;
- alegerii furnizorilor și beneficiarilor și conlucrarea strânsă cu aceștia;
- încheierii contractelor economice și urmărirea realizării lor;
- stabilirii de norme de stoc pentru materii prime, materiale, combustibil, produse finite și urmărirea realizării lor;
- întocmirii, pe baza normelor de consum și de stoc a programului de aprovizionare tehnico-materială și de desfacere;
- efectuării corespunzătoare a recepției materiilor prime, materialelor, pieselor de schimb, semifabricatelor, depozitării și gospodăririi lor economicoase;
- efectuarea controlului calitativ al produselor destinate livrării în afara întreprinderii;
- participării la demonstrații practice, expoziții și târguri în țară și în străinătate;
- asigurării reclamei produselor fabricate de întreprindere etc.

În cadrul funcțiunii de cercetare-dezvoltare trebuie:

- să se elaboreze studii aprofundate de prognoză tehnologică pentru a evidenția alternativele posibile de dezvoltare;
- să se stabilească strategia de dezvoltare a întreprinderii;
- să se întocmească programul de re tehnologizare a producției;

- să se asimileze produse cu performanțe tehnologice și economice ridicate cerute de piață;
- să se elaboreze și implementeze tehnologii nepoluante și neconvenționale;
- să se acționeze pentru valorificarea cât mai deplină a inteligenței creatoare și fanteziei salariaților întreprinderii și îndeosebi a specialiștilor;
- să se stabilească norme și normative de consum de materii prime, materiale, combustibil, energie;
- să se efectueze pregătirea tehnologică corespunzătoare a fabricației.
În cadrul funcțiunii de producție se cere acordată o mai mare atenție:
- elaborării programului de producție pe baza prevederilor din contractele încheiate cu furnizorii și beneficiarii;
- pregătirii, lansării și urmăririi realizării producției;
- încărcării și folosirii raționale a capacităților de producție;
- exploatării judicioase a mașinilor, utilajelor și instalațiilor;
- corelării producției auxiliare cu producția de bază;
- realizării produselor în conformitate cu cerințele înscrise în documentațiile de execuție și contractele de livrare;
- exercitării controlului de calitate interfazic;
- organizării aprovizionării ritmice a locurilor de muncă cu cele necesare realizării produselor înscrise în programul de fabricație;
- gospodăririi judicioase a materiilor prime, a materialelor, combustibililor, energiei etc.
În cadrul funcțiunii de mentenanță accentul trebuie să cadă pe:
- elaborarea și realizarea programului de revizii, întrețineri și reparații;
- întocmirea de norme și normative de revizii, întrețineri și reparații;
- modernizarea mașinilor, utilajelor și instalațiilor;
- întreținerea și repararea clădirilor și a căilor de circulație;
- încheierea de contracte cu unități specializate pentru întreținerea și repararea unor echipamente specializate;
- determinarea eficienței resurselor utilizate.
În cadrul funcțiunii financiar-contabile o deosebită actualitate are:
- crearea unui sistem informațional cu ajutorul căruia să se poată efectua analiza și controlul economico-financiar operativ a tuturor activităților;
- elaborarea programului de dezvoltare economico-financiară prin dimensionarea reală a nevoilor și resurselor;
- întocmirea și urmărirea realizării bugetelor de venituri și cheltuieli nu numai la nivelul întreprinderii, ci a tuturor subsistemelor și, în primul rând, a subunităților producției de bază și auxiliare;
- analiza și controlul operativ al costurilor cât mai aproape de momentul și locul unde se efectuează cheltuielile în vederea depistării și eliminării fenomenelor negative care afectează beneficiul întreprinderii;

- utilizarea unor forme și metode moderne de evidență contabilă și control a activității economico-financiare;
- asigurarea echilibrului financiar;
- evaluarea patrimoniului întreprinderii;
- stabilirea prețurilor produselor fabricate și a tarifelor serviciilor prestate în funcție de cerere și ofertă etc.

În cadrul funcțiunii de personal activitățile se cer orientate prioritar spre:

- elaborarea strategiei și politicii de personal;
- organizarea pe baze științifice a activității întreprinderii;
- re proiectarea structurii organizatorice;
- stabilirea necesarului actual de personal pe categorii, profesii, meserii și specialități și a fondului de salarii;
- asigurarea numerică și calitativ-structurală a necesarului de personal;
- motivația și salarizarea personalului;
- calificarea și ridicarea pregătirii profesionale a personalului;
- promovarea personalului;
- asigurarea unor condiții tot mai bune de muncă și de viață a personalului etc.

În cadrul funcțiunii de protejare a mediului natural eforturile se cer focalizate în scopul:

- armonizării obiectivelor economice cu imperativele ecologice ale mediului natural;
- preîntâmpinării și reducerii poluării de orice fel;
- asigurării bunei funcționări a sistemelor de avertizare și recuperare a substanțelor poluante, neutralizarea, recuperarea și reciclarea lor;
- evaluării eficienței economice și sociale a protecției și conservării mediului natural.

CU PRIVIRE LA STRATEGIA DE PROTECȚIE A MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR

dr. Camelia CĂMĂȘOIU

Introducere

1. Elaborarea strategiei de protecție a mediului înconjurător explică existența unui ansamblu coerent de puncte de vedere, a unei concepții privind tendințele dezvoltării în termenii creșterii economice, ai evoluției demografice, utilizării resurselor și conservării mediului natural. De asemenea, devine necesară identificarea și analizarea gradului de dependență a economiei față de resursele naturale, precum și identificare principalelor probleme de impact asupra protecției atmosferei și a solului, conservării diversității biologice, gestionării ecologice raționale a deșeurilor și a substanțelor chimice și toxice și asupra protecției mediului de viață și a sănătății populației.

2. Alternativele posibile ale evoluției factorilor economici în relație cu factorii de mediu, pe de o parte, și criteriile de stabilire a opțiunilor față de aceste alternative, pe de altă parte, urmează să fundamenteze măsurile ce se impun a fi luate pentru realizarea stării optime a sistemului economic și ecologic integrat. Apare evident că o asemenea concepție sistemică nu poate fi decât rezultatul unui proces de analiză aprofundată a realităților naționale în contextul tendințelor obiective ale evoluției pe plan mondial.

1. Contextul dezvoltării durabile

3. Agravarea dezechilibrelor dintre om și natură, datorată în principal, cursului accelerat al creșterii economice în condițiile revoluțiilor tehnologice contemporane, face necesară abordarea problemelor de protecție a mediului înconjurător în interdependență cu obiectivele de dezvoltare economică și socială pe termen lung într-o nouă concepție a dezvoltării durabile.

Definită ca „acea dezvoltare care satisface nevoile prezentului fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile lor nevoi”, dezvoltarea durabilă statuează principiul continuității și al viabilității la baza strategiilor și politicilor de creștere economică și protecție a ecosistemelor. Într-o asemenea optică, impactul dezvoltării economice și sociale asupra echilibrului ecologic devine criteriul prioritar în funcțiile de optimizare atât la nivel macro cât și microstructural.

4. Experiența recentă a majorității țărilor cu economie de piață arată că există o legătură directă între susținerea activității economice și importanța resurselor care pot fi destinate protecției mediului și exploatării durabile a resurselor naturale. Rapiditatea cu care diversele probleme de mediu sunt

rezolvate și valoarea însăși a soluțiilor adoptate variază în funcție de situația economică a momentului respectiv și de evoluția acesteia. În măsura în care situația economică se va îmbunătăți, atunci și măsurile propuse de mobilizare a resurselor financiare, tehnice și intelectuale vor fi mai eficiente pentru rezolvarea sau prevenirea principalelor probleme de mediu. Astfel, existența unei activități economice solide și a unui climat favorabil creșterii economice este o condiție importantă pentru punerea în aplicare efectivă a programelor detaliate de protecție a mediului, contribuind esențial la ameliorarea sănătății umane.

5. Protecția mediului înconjurător nu poate fi considerată ca un sector distinct, ci trebuie integrată în ansamblul politicilor economice și sociale. Deci, fiecare sector al societății trebuie să-și asume partea sa de responsabilitate în materie de ecologie.

6. Evaluarea permanentă a opțiunilor tehnice existente față de problemele pe care le pune sau le va pune protecția mediului înconjurător va conduce la aplicarea unor metode mai eficiente în raport cu costul lor. Aceasta va determina stabilirea unor programe de cercetare-dezvoltare în direcția elaborării tehnicilor de prevenire, reducere și eliminare a poluării, ca și pentru gestionarea mai bună a bazei naționale de resurse. Se are în vedere importanța crescândă ce trebuie acordată tehnicilor mai puțin poluante sau fără deșeuri, reutilizării și reciclării deșeurilor, ca mijloc direct pentru minimizarea costului social și ecologic al activității economice.

7. Politicile mediului înconjurător trebuie să fie fundamentate după metode analitice inovatoare în domeniul aspectelor economice al protecției mediului, care să permită evaluarea și compararea costurilor și avantajelor diferitelor acțiuni antipoluante, ca și a investițiilor necesare îmbunătățirii calității mediului cu maximum de efecte. Prin metodele de analiză ce trebuie perfecționate, figurează estimarea în termeni economici a sistemului resurselor mediului înconjurător și evaluarea eficienței resurselor din punct de vedere economic, social și ecologic. De asemenea, se impune definirea principiilor de gestiune a mediului privind poluarea transfrontieră.

II. Obiective

8. În general, cele mai avansate țări aspiră ca începutul secolului XXI să ofere condițiile necesare în care creșterea economică și dezvoltarea socială să poată continua într-un mediu în care să fie eliminate, în cea mai mare parte, efectele dăunătoare ale poluării, pericolele ce le reprezintă substanțele chimice și deșeurile pentru sănătatea populației, risipa de resurse naturale, precum și diferendele politice datorate problemelor de mediu transfrontiere.

9. Pentru definirea strategiei în domeniul protecției mediului și a utilizării raționale a resurselor naturale este necesar, mai întâi, să fie fixate obiective clare și precise pe segmente diferite de timp.

Având în vedere situația actuală a mediului înconjurător din România, considerăm că această strategie va fi realizată în trei serii de obiective: a) imediate; b) pe termen mediu (respectiv pe o durată de zece ani); c) pe termen lung (după anul 2000).

10. **Obiectivele imediate** urmează să creeze o stagnare (înghețare a procesului de deteriorare a mediului la nivelul anului 1990, punând totodată bazele pentru desfășurarea normală a activității de protecție și conservare a mediului:

- stabilirea cu exactitate a stării calității factorilor de mediu și evaluarea potențialului de poluare al fiecărui agent poluant pe baza metodologiilor recunoscute pe plan mondial;
- identificarea din perspectiva dezvoltării durabile a principalelor probleme ridicate de mediul înconjurător în interfață cu resursele naturale; semnalarea tuturor situațiilor de urgență sau de catastrofe ecologice;
- perfecționarea sistemului de urmărire și control al calității mediului și organizarea sistemului de monitoring integrat la scară națională;
- elaborarea și aplicarea unui set de legi în domeniul conservării și protecției factorilor de mediu, care să fie astfel conceput încât să corespundă cerințelor derivate din aderarea țării noastre la convențiile și tratatele internaționale;
- sensibilizarea opiniei publice asupra stării mediului din toate zonele țării și lărgirea competențelor administrației locale pentru protecția mediului înconjurător;
- punerea bazelor unui învățământ specializat pe problemele protecției mediului, care să asigure specialiști cu pregătire medie și superioară pentru acest domeniu.

11. **Obiectivele pe termen mediu** sunt legate pe de o parte de problemele ecologice cele mai presante, iar pe de altă parte, de perfecționarea gestiunii mediului înconjurător:

a) îmbunătățirea calității aerului prin reducerea emisiilor de poluanți atmosferici în cadrul unui program național, elaborarea pe baza Convenției asupra poluării atmosferice transfrontiere la mare distanță;

b) utilizarea rațională a resurselor de apă și îmbunătățirea calității apei;

- realizarea unei concepții globale asupra distribuirii, tratării, utilizării și recirculării apei;
- promovarea utilizării integrate a resurselor de apă, acordând prioritate nevoilor de apă potabilă și menținerea rolului de resurse de apă în ecosistemul natural;
- reducerea deversărilor substanțelor periculoase în mediul acvatic, mai ales a substanțelor toxice, persistente și bioacumulative, reducerea acidificării;
- promovarea utilizării coordonate a apelor de suprafață și a apelor subterane ținând cont de legătura directă dintre ele;

-
- stimularea noilor cercetări privind acumularea și transportul poluanților și impactul lor asupra proceselor fizice și chimice care se produc în apă, precum și cercetările asupra florei și faunei cursurilor de apă;
 - dezvoltarea supravegherii calității apelor transfrontaliere;
 - definirea unor politici sau îmbunătățirea celor existente și luarea de măsuri la nivel național și local pentru prevenirea poluării apelor subterane prin agenții poluanți care penetrează în sol (pesticide, nitrați) sau prin deșeuri depozitate pe sol.
- c) protejarea și utilizarea rațională a solului:
- frânarea degradării chimice a solului;
 - reducerea acidității solului în special pe seama diminuării depozitelor de poluanți atmosferici;
 - reducerea acumulărilor de metale grele în sol;
 - promovarea unui regulament judicios de folosire a îngrășămintelor și pesticidelor;
 - dezvoltarea unei agriculturi intensive pe terenurile vulnerabile la eroziune și în alte forme de degradare;
 - îmbunătățirea practicilor culturale și a tehnicilor folosite în silvicultură în scopul limitării eroziunii terenului și despăduririlor și pentru protejarea peisajului natural;
 - rezervarea zonelor de interes special din punct de vedere științific, cultural, istoric, geologic sau geomorfologic;
- d) îmbunătățirea metodelor de amenajare forestieră, care trebuie să fie compatibile cu caracteristicile multiple și funcțiile ecologice ale pădurilor;
- e) protejarea florei și faunei sălbatice și ameliorarea resurselor genetice;
- f) gestionarea eficientă a deșeurilor, a substanțelor chimice, toxice și periculoase și perfecționarea tehnologiilor;
- promovarea tehnologiilor puțin poluante sau fără deșeuri, reutilizarea și reciclarea deșeurilor în industrii și construcții la nivelul zonelor și al complexelor industriale nepoluante;
 - aplicarea unei politici și a unor programe care să încurajeze concepția de reducere a consumurilor de materii prime și energie în industrie;
 - perfecționarea procedeeelor și a tehnicilor care să permită o gestionare rațională din punct de vedere ecologic a deșeurilor periculoase;
 - valorificarea industrială și comercializarea noilor substanțe chimice recuperabile;
 - studierea efectelor substanțelor chimice existente asupra sănătății și a mediului natural;
 - elaborarea politicii de prevenire și atenuare a accidentelor datorate substanțelor chimice;
- g) perfecționarea gestiunii mediului înconjurător;

- elaborarea, în contextul constituțional, a mecanismelor care să permită integrarea ansamblului de resurse ale mediului înconjurător în sistemul decizional;
- adoptarea factorilor de mediu drept criteriu de eficiență în politicile de protecție sanitară și socială, ca și în planificarea și luarea deciziilor la nivel sectorial și local;
- evaluarea impactului asupra mediului înconjurător atât în procesul de planificare cât și în cel de luare a deciziilor;
- stimularea aplicării instrumentelor economice și a reglementărilor care pun accentul pe echilibrarea costurilor și avantajelor măsurilor de protecție a mediului și pe administrarea riscului pentru mediu, ținând cont de factorii cei mai critici care influențează asupra sănătății și mediului;
- promovarea cercetărilor privind costurile poluării și ale altor efecte negative asupra mediului în comparație cu avantajele măsurilor de prevenire și reducere a poluării și încurajarea valorificării rezultatelor acestor cercetări bazate pe analiza cauză-efect;
- elaborarea și experimentarea metodelor de evaluare a rentabilității economice a măsurilor de protecție a mediului și introducerea unor tehnici economice moderne;
- acordarea de responsabilități sporite organelor și serviciilor care în diverse sectoare ale economiei sunt obligate să asigure protecția mediului și să coordoneze activitățile de gestionare a acestuia;
- crearea, la nivel național, a unei bănci de date privind starea mediului înconjurător.

12. **Obiectivele pe termen lung** apar mai puțin detaliate; conturăm în general, o descriere a mediului înconjurător spre care se tinde în viitorul mai îndepărtat:

- instaurarea unui echilibru dinamic între cele trei elemente de conexiune, respectiv calitatea mediului înconjurător, utilizarea rațională a resurselor naturale și economia durabilă;
- includerea directă a parametrilor referitori la problemele de mediu în procesul de planificare și previziune economică;
- reducerea considerabilă a emisiilor de diverși poluanți specifici până la nivelurile critice stabilite în convențiile internaționale;
- intensificare, într-o optică globală, la nivel bilateral și multilateral, a lupte contra poluării atmosferice și a altor forme de poluare transfrontieră;
- conservarea apelor de suprafață și a celor subterane având în vedere rolul pe care acestea îl joacă în calitate de ecosisteme acvatice naturale și resurse economice vitale;
- prevenirea poluării Mării Negre și a mediului marin de-a lungul coastelor;
- protejarea solului, inclusiv a florei și faunei în contextul dinamicii ecosistemelor;

- generalizarea aplicării tehnicilor antipoluante în sectoarele mari industriale;
- aplicarea programelor și a politicilor vizând economisirea energiei și exploatarea surselor regenerabile de energie.

III. Condițiile necesare de punere în aplicare a strategiei

a) Rolul statului

13. Pentru realizarea obiectivelor enunțate în strategie, gestionarea mediului înconjurător trebuie să devină una din sarcinile importante ale puterii publice. Guvernului îi revine rolul ca prin mecanismele specifice să conducă la exploatarea mai eficientă a resurselor disponibile. În consecință, principiul dezvoltării durabile trebuie să fie mai mult luat în seamă în toate sectoarele activității economice.

14. Printre componentele reformei, urmează să se includă și acțiuni de politică fiscală și de subvenționare. În acest sens vor trebui reexamineate și în general eliminate subvențiile acordate activității economice ce implică utilizarea nerațională a resurselor sau care antrenează degradarea mediului înconjurător (de exemplu în agricultură, energie, silvicultură și în alte sectoare ale producției primare). Economii fiscale rezultate din eliminarea unor asemenea subvenții ar putea fi îndreptate spre atenuarea perturbațiilor pe termen scurt și a pierderilor de venit cauzate de schimbările de politică economică.

15. Statul trebuie să intervină direct și treptat, dar într-o măsură importantă, în impunerea taxelor fiscale asupra activităților care epuizează resursele naturale și deteriorează mediul înconjurător. În același timp, cu ajutorul pârgurilor financiare, statul va încuraja inițierea și dezvoltarea unor activități neostile mediului înconjurător preluând reducerea pierderilor sociale și compensarea disfuncționalităților pieței.

16. sistemul național de aplicare a legislației asupra mediului trebuie să stea în atenția constantă a diferitelor eșaloane ale administrației publice. Finanțarea unor programe și sisteme de luptă contra poluării (direct plasate sub controlul organelor de stat local) poate contribui la stimularea protecției mediului.

b) Participarea populației

17. Pentru prevenirea contaminării mediului înconjurător și protecția ecologică este important ca populația să fie în deplină cunoștință de cauză în vederea cooperării și participării la eforturile întreprinse. Sprijinul energic al unei opinii informate, capabilă de a se pronunța conștient asupra principalelor probleme ale mediului, va avea un rol vital în aplicarea strategiei. Dar această susținere din partea opiniei publice impune guvernului responsabilitatea de a informa corect asupra stării mediului, asupra dificultăților întâmpinate, ca și asupra opțiunilor posibile și avantajele comparate. Pentru ca guvernul să poată lupta eficient împotriva poluării mediului înconjurător este necesar ca populația

să știe cu și de ce s-au luat deciziile și chiar să aibă posibilitatea de a participa nemijlocit la o parte din aceste decizii.

18. În viitor, o importanță crescândă va trebui acordată problemelor de mediu în disciplinele și domeniile de activitate de care depinde viața economică. Cu siguranță, o sensibilizare sporită la dimensiunea ecologică a problemelor și o mai bună înțelegere a raporturilor dintre om și natură sunt vitale, dar nu și suficiente. A informa opinia publică și a pregăti înțelegerea relațiilor principale și a realităților ecologice în contextul experienței individuale constituie o sarcină permanentă. Legat de aceasta, un rol însemnat îl poate juca sistemul de învățământ și educație, care poate contribui la modificarea necesară a obiceiurilor de consum și mod de viață pentru a minimiza producerea deșeurilor și a poluării. Apariția unor concepții noi, ținând cont de obiectivele sociale și de imperativele protecției mediului, nu va fi posibilă decât dacă problemele respective sunt percepute de toți locuitorii și dacă toți participă în egală măsură într-o anume atitudine. Astfel sporește importanța mecanismelor sociale de informație, educație și comunicație.

18. Protecția calității mediului înconjurător trebuie să reprezinte o sarcină permanentă și în atenția industriei, a sindicatelor și a organizațiilor neguvernamentale. În decursul ultimilor ani, tot mai numeroase întreprinderi industriale din țările dezvoltate au admis concepția după care calitatea mediului înconjurător reprezintă un element la fel de important ca și altele în ansamblul „activitate economică – resurse naturale – calitatea mediului – progres social” și în care industria însăși este beneficiara ameliorării mediului și a bazei de resurse naturale. Pentru realizarea obiectivelor strategiei, rămâne esențială eliminarea contradicției care se manifestă pe de o parte între obiectivele și politicile în domeniul mediului înconjurător și al activității economice și, pe de altă parte sprijinirea și participarea efectivă a întreprinderilor și firmelor industriale la eforturile de protecție a mediului, care se desfășoară pe plan național, local și internațional.

UNELE ASPECTE PRIVIND IEȘIREA DIN CRIZĂ A ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

Maria SIMION

Actuala criză a economiei românești nu este urmarea unei evoluții firești, normale a activității economice, o cauză determinată de modul specific de evoluție a utilizării factorilor de producție, o fază de depresiune a ciclului economic. Criza economiei românești este de un mod aparte. Ea cuprinde aspecte ca: disproporționalitatea ramurilor economiei naționale, uzura fizică și morală a tehnologiei, proasta gestionarea a resurselor, penuria de produse și chiar oboseala forței de muncă și grave dezastre ecologice.

Deci, pentru depășirea situației actuale se impune eliminarea acestor tare ale economiei românești, evident, pe baza unor scenarii, luând în calcul efecte propagate, care să cuprindă priorități, termene (minime – maxime), surse de acoperire cu fonduri.

Dar problema ieșirii din criză este amplificată de problema schimbării de sistem de la o economie centralizat-planificată la o economie de piață, deci de o schimbare a legilor economice și a acțiunii lor în economie. De aceea pentru realizarea acestor acțiuni este necesară călăuzirea și canalizarea eforturilor și a inițiativei agenților economici pe ramuri și obiective prioritare stabilite în cadrul unei **strategii** pe termen mediu și lung pentru restructurarea și modernizarea economiei românești.

Această strategie flexibilă, dar fermă, se va baza pe o politică economică constructivă (însemnând avantaje pentru întreprinzătorii din anumite ramuri economice a căror dezvoltare sau creare se urmărește cu prioritate și dezavantaje – taxe prohibitive sau nonstimulative pentru altele) și activă (mereu prezentă cu soluții la problemele ridicate de dinamica economiei).

În stabilirea strategiei restructurării și modernizării economiei trebuie să se pornească de la ideea că economia este un organism viu, totdeauna perfectibil, totdeauna în dinamică. Statul nu poate fi niciodată un organism de supervizare și de gestionare doar a profitului. Statul trebuie să se implice activ în restructurare și modernizare în primul rând prin elaborarea strategiei, apoi a politicilor economice și sociale și prin aplicarea lor. Nu este suficientă elaborarea unui cadru; transpare și necesitatea urmăririi permanente a modului de desfășurare a proceselor.

Implicarea activă a statului poate fi făcută numai prin pârghiile macroeconomice financiare: dobânzi, cantitatea de masă monetară în circulație, politica de taxe vamale și politica de impozite. Prin aplicarea corespunzătoare a acestora se poate realiza scopul urmărit.

Lucrările de restructurare, modernizare, retehnologizare trebuie făcute în strânsă corelare cu analiza capacităților existente din punct de vedere al nivelului tehnic, a gradul lor de flexibilitate, a nivelul cheltuielilor pentru aducerea lor la parametrii competitivi, costurile sociale pe care le determină, necesitățile pieței interne și externe a perioadei imediat următoare cât și de perspectivă.

De aceea, trebuie analizate toate investițiile rămase neterminate, compararea lor tehnică și economică cu nivelul previzibil pe piața mondială - în momentul finalizării acestor capacități - și stabilirea în mod selectiv a necesităților continuării (sau sistării) și oferirea lor spre vânzare (sau dezafectare).

Orice restructurare și modernizare trebuie să aibă ca principal obiectiv creșterea eficienței economice în strânsă corelare cu realizarea unei ajustări a consumurilor de materii prime și energetice, îmbunătățirea nivelului tehnologic. Un loc aparte în cadrul acestui proces îl ocupă sistemul informațional și cointeresarea materială a forței de muncă.

Receptarea corectă, integrală și la timp a informațiilor din diversele ramuri și sectoare socioeconomice ca și emiterea și transmiterea lor corectă și de calitate reprezintă o necesitate absolută în procesul decizional pe termen scurt, mediu și lung.

Cointeresarea materială a forței de muncă reprezintă un factor hotărâtor și aceasta poate fi realizată prin pârgurile macroeconomice financiare. Strategia de ieșire din criză și crearea unei economii rentabile va cuprinde etape de realizare în care să se prevadă succesiv obiectivele, termenele (minime și maxime ca marje de probabilitate), sursele financiare și materiale de acoperire. Ea se poate concretiza în variante de scenarii de desfășurare a etapei în funcție de factorii interni și externi de influență, de scenariile variate ale efortului propagat, de realizarea și nerealizarea obiectivelor etapei precedente. Numărul scenariilor va fi cu atât mai mare cu cât etapa de realizare a strategiei este mai apropiată de începutul acestei acțiuni. Aceasta se încadrează pe linia neînscriserii în tipare predeterminate a proceselor și fenomenelor economice fără a însemna abdicarea de la realizarea unui viitor sigur și durabil.

Prima etapă a acestei strategii ar putea cuprinde câteva obiective și ramuri cu caracteristici de inducere a unor aspecte pozitive, în ramuri și obiective aflate în legătură imediată și care necesită costuri mai mici și au efecte mai mari. Acțiunea s-ar putea referi la:

- modernizarea în industria extractivă;
- creșterea performanței produselor industriei constructoare de mașini, electronice și electrotehnice pentru satisfacerea nevoilor industriei și ale agriculturii în primul rând;

- modernizării în ramuri prelucrătoare pentru gestionarea eficientă a resurselor și mai buna satisfacere a nevoilor interne și posibilitatea unui export competitiv;
- menținerea puterii de cumpărare în limite rezonabile;
- stimularea și protejarea întreprinzătorilor interni în realizarea de obiective economice și sociale necesare în prezent, ca și în perspectivă și nu în ultimul rând organizarea unui sistem informațional eficient.

CONSIDERAȚII PRIVIND MODALITĂȚILE DE ELIMINARE A FENOMENELOR DE CRIZĂ ȘI DE RIDICARE A EFICIENȚEI ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

Romeo CONSTANTIN

1) Cauzele și caracteristicile crizei economice

Depășirea fenomenelor crizei economice și trecerea la economia de piață, pe calea ridicării performanțelor economice, constituie preocuparea majorității populației și mai ales a specialiștilor din cercetare, din învățământ, din sectorul economic și tehnic, ca și a oamenilor politici.

Apărută înainte de jumătatea deceniului opt, criza economiei românești s-a înrăutățit continuu cuprinzând treptat toate ramurile și sectoarele de activitate. Dezorganizarea activității economice și sociale de după Decembrie 1989, a agravat fenomenele de criză din economie, ale cărei efecte, cumulate cu cele generate de tranziția la economia de piață, au atins cote nebănuite.

Cauza principală care a dus la apariția crizei economice o constituie sistemul economiei centralizate, în cadrul căreia dezvoltarea a fost influențată de puterea personală și deciziile arbitrar-subiective, fenomenele crizei economice împletindu-se strâns, chiar și după Revoluție, cu cele ale crizei social-politice și morale, care se manifestă în societatea noastră.

Asemănătoare, în linii mari, cu cea din țările est-europene, criza economiei românești se deosebește în mod fundamental de crizele economice clasice, prin trăsăturile sale proprii, care se accentuează continuu, aducând economiei prejudicii greu de depășit.

Caracterul specific al crizei economiei românești, spre deosebire de cel al crizelor clasice, este dat de fenomenul de subproducție și declin economic în general datorate, în mare parte, unei subutilizări a factorilor de producție, în contextul unei dezorganizări a economiei și a ruperii lanțului reproducției sociale și a legăturilor reciproce dintre întreprinderile și ramurile economiei, care au generat dezordine și au subminat funcționarea normală a activității productive.

Trăsăturile principale care caracterizează criza economiei românești vor fi definite în continuare.

1. Reducerea ritmului de dezvoltare a economiei însoțită de diminuarea eficienței și de scăderea calității și a competitivității producției. Aceste tendințe negative se manifestă în prezent într-o formă acută, influențând nefavorabil parametrii calitativi ai activității economice și în special echilibrul economic și

financiar, competitivitatea, orientarea socială, capacitatea de inovație, potențialul de export, adaptabilitatea la cerințele pieței etc.

Aceste efecte sunt rezultatul procesului de hipertrofie a structurilor economice privilegiate ale sectorului producător de mijloace de producție care, în condițiile unui nivel tehnic și tehnologic relativ scăzut și al unor consumuri ridicate, produce în principal pentru nevoile sale și cu o eficiență scăzută, lăsând neacoperite nevoile de bunuri de consum.

2. Starea generală de criză, caracterizată prin dezechilibre economice și tensiuni structurale sectoriale, inter și intraramură, s-a accentuat în mod deosebit datorită amplitudinii existente între cererea și ofertă de bunuri și servicii care, în numeroase cazuri, se situează peste limita critică a raportului dintre ele (nivelul cererii de produse depășind în mod frecvent pe peste două ori pe cel al ofertei) fără a lua în considerație disproporțiile structurale calitative, astfel că posibilitățile rezolvării lor sunt reduse.

Permanențizarea deficitelor temporare, care a evoluat până la dispariția treptată a unor categorii de bunuri de pe piață, a influențat puternic stimularea masei de salariați în sensul diminuării motivației pentru calitatea producției, creșterea productivității și sporirea veniturilor din muncă. În același timp, evoluția raportului dintre creșterea veniturilor și cea a economiilor, demonstrează caracterul iluzoriu al ridicării standardului de viață, deficitele sporite constituind, alături de alte cauze, un element important al creșterii potențialului inflaționist.

3. Tendința nefavorabilă de sporire a deficitului bugetar și de creștere a datoriei publice constituie, de asemenea, fenomene care influențează negativ procesul general de dezvoltare a economiei. În anii 1990 și 1991, de exemplu, datoria externă a României a crescut considerabil, iar bugetul de stat și-a asumat cheltuieli care depășesc cu mult posibilitățile sale. În același timp, arbitriul economic, care domnește în domeniul finanțelor și al circulației monetare, contribuie la accentuarea dezechilibrelor financiar-monetare, la nivel micro și macro-economic. Curba inflaționistă, scăpată de sub control, datorită unor măsuri ineficiente și insuficiente, au sporit efectele fenomenelor de criză și de blocaj economic, aceasta reprezentând cea mai importantă trăsătură a stării actuale a economiei românești.

Ritmul actual al datoriei externe conduce la pericolul acumulării unor împrumuturi, peste limita critică apreciată conform criteriilor utilizate în practica mondială, iar eventualele reeșalonări ce vor fi solicitate, ca urmare a lipsei devizelor convertibile și a exporturilor scăzute, vor provoca noi dereglări și dezechilibre în toate domeniile și la toate nivelele.

4. Modul în care se desfășoară reforma economică este necorespunzător, atât ca ritm de înfăptuire cât și ca ordine de realizare a acțiunilor, la care se adaugă lipsa unei corelări între diferitele măsuri de politică economică (ce se cer aplicate simultan sau într-o anumită ordine), corelare absolut necesară pentru evitarea unor disfuncționalități.

Aceste cauze creează un mod greoi și ineficient de funcționare a mecanismului economic instituit, care nu pregătește suficient condițiile pentru desfășurarea unui flux normal al activității agenților economici. În locul unor măsuri eficiente de restructurare a economiei și de aplicare a mecanismelor de piață, care să contribuie la soluționarea dificultăților și la eliminarea cauzelor care au declanșat criza economică, aplicarea reformei generează altele și le amplifică pe cele existente.

Grav este însă faptul că, prin modul de înfăptuire a reformei se creează o stare aparentă de soluționare a problemelor care însă nu se verifică în practica economică. Rezultatul este însă că, paralel cu implantarea mecanismelor de piață care funcționează slab, continuă să se reproducă o economie cu un nivel tehnic depășit, cu o productivitate cu mult sub nivelul anilor 1988 și 1989, cu un interes scăzut față de calitate și progres tehnic și cu o orientare socială slabă.

Caracterul absolut necesar al reformei economice și al ieșirii din criză ca și importanța lor, pentru redresarea situației actuale a economiei, nu trebuie să ne facă să uităm că acest proces este deosebit de greu și complex, pentru realizarea sa fiind neapărat nevoie de o definire clară și precisă a caracterului reformei și a măsurilor care se impun a fi luate, a obiectivelor urmărite, a direcțiilor de acțiune, precum și a etapelor și mijloacelor de înfăptuire a lor. Fără aceste elemente, înfăptuirea reformei și înlăturarea crizei economice nu sunt posibile, întrucât acțiunile întreprinse se vor raporta, așa cum se întâmplă și în prezent, la manifestările exterioare ale fenomenelor sau numai la influența unor factori, fără să înlătore adevăratele cauze care au generat instabilitatea, cauze care nu au fost încă pe deplin stabilite și clarificate pentru a putea trece la soluționarea lor.

În concluzie, se poate spune că problemele fundamentale ale economiei românești sunt reforma economică și ieșirea din criză care sunt strâns legate între ele și nu pot fi despărțite, realizarea lor concomitentă impunând măsuri care trebuie să țină seama atât de interacțiunile dintre ele cât și de influențele și efectele la care dau naștere.

2) Manifestările crizei economice din cadrul pieței interne

Așa cum am mai arătat, evoluția economiei, disproporțiile și disfuncționalitățile acesteia se reflectă în modul de funcționare al pieței interne care în ultimii ani în România a rămas în urma nevoilor sociale, aspect însoțit de frecvente întreruperi și o nesiguranță a ofertei de bunuri și servicii de primă necesitate.

Această situație a dat naștere unor tensiuni sociale care, alături de alți factori, cum sunt creșterea prețurilor și devalorizarea monedei, deformează comportamentul cumpărătorilor și structura producției, perturbând procesul reproducerii sociale.

Diferențele create între ritmul de creștere a veniturilor ca și a masei monetare, față de oferta de bunuri și servicii, a deteriorat apreciabil raportul dintre ele, ceea ce a permis acumularea unor disponibilități bănești care au exercitat o puternică presiune inflaționistă, mai ales la produsele și serviciile deficitare.

Acumulările bănești ale populației se situau în anul 1990, de exemplu, la nivelul de circa 26-28% din produsul intern brut realizat în acest an în România, numai soldul economiilor la CEC putând asigura existența populației, fără să presteze activitate și fără să se reducă nivelul consumului, o perioadă de aproape 6 luni de zile.

Creșterea masivă, în anii 1990 și 1991, a salariilor și pensiilor a sporit cererea solvabilă de bunuri și servicii de circa două ori față de anul 1990, această masă monetară, primită în plus de către populație, adăugată la economiile deja existente, contribuind la o creștere a solicitărilor privind volumul fondului de mărfuri și servicii de 2,6–3,0 ori.

Liberalizarea prețurilor, în cele două etape din 1990 și 1991, a diminuat cererea de mărfuri și servicii, atenuând decalajul față de ofertă prin restrângerea consumului și implicit a nivelului de trai în special la categoriile de populație cu venituri scăzute. După unele calcule „oficiale” cererea de bunuri și servicii în anul 1991, va fi, ca urmare a liberalizării prețurilor, cu peste 11% mai scăzută față de anul 1990. Se apreciază, totodată, că în urma creșterii prețurilor, consumul total al populației (cumpărări de mărfuri, servicii, cumpărări pe piața țărănească și autoconsum, consumul din fondurile sociale și consumul de interes general al societății) în anul 1991, va fi cu 6,3% mai mic decât în anul 1991, cumpărările de mărfuri înregistrând, în aceeași perioadă, o scădere de cca 13%, o parte din acestea datorându-se și reducerii ofertei de bunuri.

Această scădere substanțială a cererii de bunuri în anul 1991 se datorește faptului că circa 62,5% din valoarea totală a mărfurilor desfăcute prin unități comerciale îl va reprezenta influența liberalizării prețurilor în cele două etape (1990 și 1991). Așa cum rezultă din unele calcule, creșterea prețurilor produselor în perioada oct. 1990–martie 1991 este de 80,4%, iar la servicii de 51,5%, ele urmând să sporească în trimestrele II–IV 1991, cu circa 172% (în condițiile de subvenționare în continuare la: cărbune, lemn de foc, chirie, energie electrică și termică etc.).

Dacă comparăm ponderea indexărilor în totalul veniturilor salariaților și ale pensionarilor, cu influența liberalizării prețurilor asupra cheltuielilor bănești, ale acestora, vom constata că, în timp ce indexarea salariilor contribuie cu 26,2% la creșterea veniturilor salariaților și cu 37,1% la cele ale pensionarilor, liberalizarea prețurilor bunurilor și serviciilor sporesc cheltuielile celor două categorii ale populației cu 59,6%. Ca urmare, aprecierea potrivit căreia indexările nete de 2100 lei pentru salariați și 1400 lei pentru pensionari - ca regim de protecție socială a principalelor venituri, acestea acoperind circa 50% din creșterea tuturor prețurilor de bunuri și servicii nu este adevărată, cu atât

mai mult cu cât ea ascunde mari diferențe de venituri, fără să mai adăugăm alocațiile pentru copii, bursele etc.*

Creșterea salariilor, ca urmare a negocierilor ce vor fi făcute, vor atenua ceva din povara creșterii prețurilor, însă procesul de reducere a consumului și de scădere a nivelului de trai continuă să rămână, întrucât orice creștere de salarii este însoțită de o creștere a prețurilor înscriindu-se într-un cerc vicios.

Desigur că în situația acționării în direcția frânării creșterii prețurilor cererea solvabilă ar fi creat un deficit catastrofal față de oferta de bunuri și servicii.

Cauza principală a acestor stări de lucruri se datorește imperfecțiunilor mecanismului economic și ale sistemului de conducere care nu reușesc să influențeze dezvoltarea eficientă a economiei și orientarea corespunzătoare a producătorilor.

Trebuie menționat, însă, că măsurile economice luate în cursul anilor 1990 și 1991, deși imperfecte din punct de vedere al mecanismelor de piață, au oferit agenților economici o autonomie economică și funcțională relativ largă, acordându-le posibilitatea de a avea numeroase inițiative privind participarea lor la schimbul de bunuri și servicii pe piață. Cu toate acestea se poate constata că situația pe piața internă continuă să rămână și în prezent nesatisfăcătoare, ceea ce relevă că rezolvarea problemelor pieței interne este legată nu numai de imperfecțiunile mecanismului economic, ci și de acțiunea altor factori cu influență perturbatoare.

După părerea noastră, cauzele principale ale unei funcționări defectuoase ale pieței interne sunt legate de modalitățile și gradul de diversificare ale producției și ofertei de bunuri și servicii care ar putea fi eliminate prin luarea următoarelor măsuri:

a) alocarea de urgență a unui volum însemnat de investiții sub toate formele și din toate sursele, pentru înzestrarea tehnică, dezvoltarea și modernizarea producției și înnoirea produselor, în special în ramurile producătoare de bunuri și servicii, inclusiv prin cumpărarea de licențe și cooperarea cu firmele străine și crearea de societăți mixte.

Această propunere se bazează pe faptul că, după unele calcule estimative*, volumul total al investițiilor pe anul 1991 va fi cu circa 8–11% mai mic decât în anul 1990, care la rândul său se situa sub nivelul anilor anteriori; o reducere cu circa 26% a exporturilor și cu aproape 40% a importurilor și o scădere a vânzărilor de mărfuri prin comerț cu circa 100 milioane de lei, (respectiv cu 13%). După aceleași surse, producția- marfă industrială din anul 1991 va reprezenta numai 67–68% din realizările anului 1988, iar la numeroase produse industriale și bunuri de consum producția va fi în continuare în scădere (autoturisme 74–82%, frigidere 89%, televizoare 88%,

* Studii și analize ale Departamentului de Previziune și Orientare Economică din Ministerul Economiei și Finanțelor, Buletin nr. 1/1991.

aparate radio 80%, țesături 75,3%, tricotaje 78,7%, încălțăminte 72% (creșterea semnificative fiind realizate însă în agricultură și la principalele produse alimentare;

b) orientarea acumulărilor bănești, mai ales prin stimularea investițiilor din resursele existente la populație, spre construirea de întreprinderi mici și mijlocii pentru producția de bunuri și servicii, precum și prin deconcentrarea unor activități productive, care să ofere condiții de sporire a ofertei în cadrul unui climat favorabil de concurență;

c) asigurarea produselor alimentare și nealimentare solicitate pe piață, prin realizarea lor ritmică și în condiții de calitate sporită;

d) recoltarea și utilizarea completă a producției agricole;

e) acoperirea deficitului în principalele produse solicitate pe piață din import, prin stabilirea unor contracte ferme cu aprovizionări ritmice, precum și stimularea agenților economici pentru găsirea unor piețe de desfășurare avantajoase pentru produsele autohtone excedentare.

Funcționarea normală a pieței interne și eliminarea fenomenelor de criză, se pot realiza numai prin măsuri de stimulare a creșterii rapide și într-o structură sortimentală și calitativă largă, a fondului de mărfuri, diversificarea serviciilor și îmbunătățirea lor calitativă, creșteri care să devanseze veniturile obținute sub diferite forme de către populație.

Ridicarea nejustificată a prețurilor, cu scopul de a reintroduce în circulație excedentul de bani aflat la populație și neacoperit cu bunuri, servicii, locuințe etc., considerăm că nu contribuie la soluționarea crizei economice ci accentuează dezechilibrele economice și adâncește procesul inflaționist. Măsura de liberalizare necondiționată a prețurilor și fenomenul de creștere nejustificată al acestora, maschează cauzele reale ale deficitelor economice și a fenomenelor de criză, contribuind la reproducerea în continuare a disproporțiilor din economie. Prin efectele pe care le are această măsură, subminează acțiunea mecanismului economic creat și a legii repartiției după muncă, aspecte care măresc efectele procesului inflaționist și devalorizarea monedei, creând tensiuni sociale.

3) Efectele crizei economice în domeniul financiar-monetar

manifestări deosebite de dureroase ale crizei economice se regăsesc cu deosebire în domeniul financiar-monetar, efectele sale principale, în această direcție, fiind: creșterea datoriei externe, accentuarea fenomenului de inflație, cu tendința de a deveni galopantă, devalorizarea puternică a leului, acumularea de economii exagerate din speculații și operații nebazate pe muncă, neîncredere totală în monedă până la desconsiderarea ei, etc.

Cele mai dureroase urmări ale crizei, cu efecte asupra dezvoltării economice viitoare, le vor constitui însă reducerea masivă a investițiilor în economie, ca urmare a instabilității și reținerea exagerată a capitalului străin, alături de care se întrevide un sold negativ al balanței comerciale, care numai

În anul 1991 se apreciază a se situa la minus 1,35 miliarde dolari, la care se adaugă cel al balanței externe, de -1,280 miliarde dolari.

Înlăturarea urmărilor crizei în domeniul financiar-monetar se poate realiza printr-o serie de măsuri economice cum sunt: moratoriul temporar al datoriei externe, limitarea drastică a cheltuielilor valutare prin măsuri economice, mobilizarea la maximum a resurselor interne de valută, crearea condițiilor pentru utilizarea productivă a acumulărilor exagerate ale unei părți a populației prin înființarea și privatizarea unor unități productive, un control al creșterii prețurilor prin folosirea pârghiilor economice etc.

Deși unele din aceste măsuri sunt nepopulare și au un caracter de constrângere, fără ele nu este posibilă stoparea crizei.

Economia monetară nu este însă ceva de sine stătător, ci reprezintă o parte a economiei naționale de care este strâns legată, fiind dependentă de evoluția fenomenelor economice și sociale, astfel că încercările de stabilizare a ei, care să asigure însănătoșirea economiei nu pot să conducă la eliminarea cauzelor crizei economice.

Pentru a putea fi eficientă, fiecare acțiune în acest domeniu se impune a fi subordonată unor elemente precise și bine definite ale unei strategii generale, unitare, a dezvoltării economice. Astfel, reducerea până la limita minimă necesară a împrumuturilor externe nu poate fi o măsură eficientă dacă ea nu este însoțită de creșterea producției pentru export, aducătoare de valută. În același timp, trebuie luate măsuri care să elimine dezechilibrul prețurilor care contravine funcționării pieței. Oricum însă, echilibrul acestora, ca și cel dintre cerere și ofertă, nu se pot menține numai prin libera formare și creșterea prețurilor. Și mai mult, dacă acestea sunt însoțite de indexarea veniturilor populației, aceste măsuri își pierd sensul, creând un cerc închis de probleme.

Soluționarea problemelor financiar-monetare, generate de criza economică, se poate face numai printr-o creștere însemnată a producției și a productivității muncii care reprezintă principalele cauze care au generat criza economică, rezolvarea lor venind în întâmpinarea satisfacerii cererii de produse și a acoperirii diferențelor de salarii acordate. În același timp, folosirea eficientă a pârghiilor creditului și a dobânzii pentru stabilirea unui anumit echilibru financiar și orientarea activității agenților economici, se poate face numai dacă ele sunt însoțite de posibilitatea utilizării creditului în scop productiv.

Rezultă deci că nici o măsură legată de activitatea financiar monetară nu poate fi eficientă dacă nu este strâns corelată cu celelalte și dacă nu este subordonată organic unei strategii unitare de dezvoltare a întregului complex economic. Această legătură nu se poate stabili însă dacă strategia dezvoltării economiei, pe baza căreia se acționează pentru ieșirea din criză, există numai ca opinii și abordare generală, fără o concretizare și o periodicizare riguroasă în funcție de posibilități, nevoi și efecte. Este deci necesară o strategie

științifică fundamentată, pentru toate domeniile, bine corelate între ele, care să ia în considerație rezultatele unor analize noi asupra evoluției fenomenelor.

Desigur că efectele crizei economice se regăsesc și în domeniul producției, al cercetării și progresului tehnic, în domeniul organizatoric și conducerii economiei, al relațiilor economice externe, în domeniul social etc., din care, datorită legăturilor strânse existente între diferite domenii, unele forme de manifestare au fost parțial atinse.

4) Strategii de înfăptuire a reformei economice și stabilirea modalităților de ieșire din criză

Dinamica accelerată a fenomenelor economice și sociale exercită o influență deosebită asupra ritmului și modalităților de dezvoltare a economiei, modificând esențial proporțiile raportului dintre cauză și efect, ca urmare a căruia judecățile și deciziile privind activitatea economiei trebuie să fie luate în primul rând în termenii viitorului.

Dimensiunile și ritmul progresului economic depind, în mare măsură, de modul în care este intuită evoluția în perspectivă a fenomenelor economice și sociale, de previziunea pe termen mediu și lung, de modul în care factorii de decizie reușesc să înscrie prezentul pe traiectoria viitorului.

Adaptarea la schimbările mediului economic și social și racordarea activității economice la cerințele pieței, potrivit realizărilor științei și tehnicii, constituie premisa desfășurării unei activități eficiente. Aceste realități care presupun un ansamblu de concepte, tehnici și metode de lucru ce stau la baza unor studii previzionale fundamentale și a unei strategii de dezvoltare realiste, conduc la evitarea și eliminarea unor disfuncționalități din economie și la realizarea obiectivelor dezvoltării economice.

Definirea direcțiilor de evoluție și precizarea obiectivelor dezvoltării economico-sociale se realizează prin luarea în considerație a specificului propriu economiei noastre, cu implicații asupra tuturor laturilor de activitate.

Precizăm că prin strategie economică nu înțelegem un plan de dezvoltare pe termen mediu și lung, ci un instrument de direcționare a activității și de precizare a obiectivelor economico-sociale în care trebuie să-și găsească răspuns cele mai actuale probleme ale dezvoltării cum sunt: conținutul și forma orânduirii sociale, caracterul economiei, trăsăturile tehnologice ale producției, sistemul de funcționare a economiei (respectiv principiile și modalitățile de conducere și organizare a acesteia), modul de repartizare a veniturilor și ceilalți parametri ce caracterizează orice orânduire economică, specificând etapele și treptele pe care le va parcurge.

Absența unei gândiri strategice, bazate pe principii și concepte clare despre scenariul posibil privind dezvoltarea economică pe termen mediu și lung, transformă restructurarea și dezvoltarea economiei din proces în tehnică, din politică în metodă, din creație în improvizație.

Dacă până acum s-a putut accepta ca fiind dezvoltare și restructurare acțiunea de adaptare a capacităților în funcție de disponibilul de resurse, însoțite de unele modificări de formă, acum este necesar să se facă vizibilă, de joc și până sus, o concepție a transformării economice și sociale generată de nevoia ieșirii din criză și trecerea la economia de piață, concepție corelată cu evoluția pe termen lung a economiei, în contextul general al schimbărilor ce au loc în acest sfârșit de secol.

Orientarea spre ieșirea din criză și realizarea unei dezvoltări economice profunde și stabile, va trebui să aducă în fața națiunii problema unor opțiuni diferite între eficiență și orizontul de timp. Eliminarea fenomenelor de criză, concomitent cu restructurarea și dezvoltarea economică, obligă la acceptarea în politica economică a paradoxului echilibrării prin dezechilibrare sau altfel spus al dezvoltării prin stabilitate, care se realizează prin elaborarea strategiei de dezvoltare economică.

Privită în această optică strategia, chiar în condițiile unor măsuri pentru ieșirea din criză și ale tranziției la economia de piață, nu își poate propune într-o primă etapă o demolare a structurilor de organizare a producției și a muncii, ci doar o permutare de pe o poziție pe alta sau de la un nivel la altul al elementelor ca și crearea de componente noi, ritmul și amploarea transformărilor fiind astfel corelate încât să asigure funcționalitatea sistemului economiei naționale pe tot parcursul de derulare a procesului de tranziție.

Proiectarea în timp, global, pe sectoare și etape, a dezvoltării și ieșirii din criză, ca și a costurilor necesare, va trebuie să facă obiectul unor analize extrem de responsabile, realizate la nivelul factorilor de decizie dar înțelese și acceptate de întreaga națiune. **Nu exagerăm cu nimic dacă spunem că strategia trebuie concepută și realizată ca un atribut esențial al unei reale stări de „conlucrare și consens general”.**

Numeroase institute de cercetare științifică, ministere, departamente, instituții de învățământ superior și chiar întreprinderi dispun de studii serioase privind domeniul lor de activitate care trebuie revăzute și supuse dezbaterilor publice, pentru elaborarea strategiei economice.

Conștientizarea la nivelul întregii națiuni a importanței strategiei de ieșire din criză și de tranziție la economia de piață, nu trebuie să fie rezultatul unui proces lent ci al unei explozii de informații, de analize și prognoze riguroase și sincere, capabile să șocheze pe fiecare cetățean.

În procesul de elaborare a strategiei modalitățile de gândire a dezvoltării și de punere a ei în operă trebuie să se înscrie în limitele unor performanțe cât mai precis stabilite.

O deosebită importanță în elaborarea strategiei, pentru evoluția diferitelor ramuri și subramuri, o au parametrii de evoluție ai pieței interne și externe, iar din punct de vedere al eficienței intră în discuții două direcții principale de acțiune și anume: creșterea producției și a productivității sau sporirii prețurilor. Fiecare opțiune poate da naștere unor efecte diferite, cu consecințe

perturbatorii, datorate influenței unui parametru mai puțin cunoscut și studiat în economia noastră și anume substituirea sau interșanjabilitatea în consum a produselor care, în condițiile afectării puterii de cumpărare pot genera efecte diferite scopului urmărit.

Obiectivul principal al strategiei economice îl constituie ieșirea din criză și creșterea eficienței cu care sunt combinați factorii de producție în cadrul sistemului economic.

Eficiența și competitivitatea unei economii se bazează pe o dotare tehnică superioară, pe o forță de muncă înalt calificată, pe o tehnologie adecvată valorificării optime a resurselor, pentru obținerea de produse superioare calitativ, pe conducerea științifică și modernă a economiei. Mediul economic și social este astăzi mult mai complex și dinamic, piața și-a sporit exigențele, competiția a devenit acerbă iar înnoirea producției foarte rapidă. Toți acești factori impun creșterea receptivității și sporirea capacității de previziune, anticipare și adaptare la schimbările care intervin prin protecția dezvoltării economice în funcție de multitudinea schimbărilor interne și externe.

Soluționarea aspectelor numeroase și complexe ale ieșirii din criză și ale tranziției la economia de piață solicită elaborarea unei noi strategii și stabilirea unor noi obiective economice prin adoptarea funcțiilor, structurilor, relațiilor și mecanismelor la condițiile existente.

Exigențele noi privind soluționarea acestor probleme presupune spre deosebire de strategiile elaborate până în prezent, să se renunțe la obiectivul unic, al tranziției la economia de piață și la caracterul general al unor prognoze dezirabile, punând în centrul atenției, ieșirea din criză și surmontarea unor greutăți generate*** de fenomenele de descentralizare și restructurare în plan productiv și informațional, precum și re tehnologizarea și modernizarea economiei apreciate în mod realist, să conducă la o creștere a calității competitivității și eficienței producției, concomitent cu crearea condițiilor pentru funcționarea mecanismelor de piață.

Este deci necesară elaborarea unei "strategii lucrative" în care fiecare obiectiv clar formulat și precis determinat să fie însoțit de modalitățile și măsurile prin care se realizează, precum și efectele și costurile pe care le presupune.

5) Elaborarea programelor de orientare și dezvoltare a economiei

Coerența dezvoltării generale a economiei naționale și orientarea activității agenților economici poate fi asigurată prin elaborarea unor programe de dezvoltare a economiei, bazată pe obiectivele stabilite prin strategia economică.

Acțiunea de planificare macroeconomică urmărește nu numai orientarea dezvoltării economiei ci și prevenirea și corectarea anumitor efecte negative, rezultate din funcționarea mecanismelor de piață, evoluția activității unor

domenii care nu intră direct în incidență cu relațiile de piață (sănătate, învățământ, cercetare fundamentală, protecția mediului etc.), transformarea structurilor macroeconomice precum și modernizarea și informatizarea sectoarelor economiei.

Realizându-se potrivit nevoilor pieței și cu ajutorul unor instrumente specifice acesteia, planificarea nu are rolul de a domina mecanismele pieței ci de a le asigura funcționalitatea, în concordanță cu finalitățile sociale privind punerea în valoare a liberei inițiative și a spiritului întreprinzător.

Necesitatea ei decurge din nevoia clarificării și rezolvării unor probleme dificile pe care le parcurge economia românească caracterizată de instabilitate, lipsa de experiență a întreprinzătorilor, necesitatea re tehnologizării unităților și a modernizării structurilor în conformitate cu posibilitățile existente.

Rolul său este de a elabora scenarii flexibile care să preîntâmpine situațiile neprevăzute, prin formarea și utilizarea unor rezerve care să diminueze incertitudinea în care agenții economici iau propriile decizii de dezvoltare, orientându-i în direcția îndeplinirii obiectivelor macroeconomice.

Realizarea acestei activități dificile și complexe pornește de la ample analize retrospective și prognoze care, efectuate de specialiști, evidențiază avantajele diferitelor alternative și care propun alegerea unor obiective dezirabile și a unor variante de înfăptuire a lor.

Punctul de plecare al fiecărei variabile îl constituie volumul și structura consumului total care determină investițiile necesare până la sfârșitul perioadei pentru acoperirea nevoilor de consum și volumul importurilor și exporturilor.

Cererea globală de produse a economiei servește la construirea tabloului economic privind volumul de produse solicitate fiecărui sector de activitate ca și schimburile cu alte sectoare, ceea ce permite stabilirea volumului de muncă, de bunuri de echipament, materii prime și credite pentru realizarea cantității și sortimentului de produse.

În fiecare variantă, caracterizată printr-o anumită rată de creștere a PIB, va trebui să se manifeste o grijă deosebită pentru asigurarea echilibrelor fundamentale: ocuparea deplină, egalitate între economii și investiții, între încasările și cheltuielile publice, între importuri și exporturi etc.

Alegerea variantei cu cele mai bune rezultate, aprobată de experți, împreună cu patronatul și sindicatele, este supusă aprobării parlamentului pentru a fi legiferată.

Deși elaborată cu azeziunea agenților economici acest program are un caracter strict orientativ, întreprinderile fiind însă interesate în luarea lor în considerație, dat fiind că reprezintă un mijloc de previziune comod care facilitează deciziile privind dezvoltarea agenților economici și diminuează riscul erorilor, proprii previziunilor, ele fiind bine corelate pe ramuri și subramuri.

Incitarea întreprinderilor în realizarea programelor de dezvoltare se face cu ajutorul pârgurilor economice care sunt folosite pentru orientarea agenților economici în direcția obiectivelor și corelațiilor macroeconomice.

6) Politica economică a guvernului

Guvernul consideră că privatizarea constituie un panaceu universal pentru rezolvarea tuturor problemelor cu care ne confruntăm astăzi, contribuind la redresarea economiei și ieșirea din criză, indiferent de formele pe care le îmbracă, efectele pe care le generează sau condițiile existente pentru funcționarea agenților economici în condiții de piață.

Tactica actuală principală a guvernului constă în aceea că, prin unele modificări în cadrul proprietății și în mecanismul de funcționare a economiei, precum și prin sprijinul activ al statului să se învioreze agricultura. Se consideră că, în acest fel în perioada imediat următoare pot fi realizate mai multe obiective cum sunt: sporirea bunurilor alimentare pentru populație și crearea premiselor pentru dezvoltarea industriei alimentare, precum și soluționarea unor contradicții care stau la baza fenomenului de criză economică cum sunt: atragerea în circuitul economic a unei părți însemnate din rezervele bănești ale populației și oprirea procesului de eliberare a forței de muncă, ca urmare a restructurării economiei și mai ales a industriei, concomitent cu o importantă creștere a ocupării în agricultură.

Printre măsurile considerate ca "necesare" se înscriu și oprirea unor producții nerentabile, ecologic dăunătoare sau cele ce duc lipsă de materii prime sau desfacere a producției la export, care prin consecințele pe care le au sunt foarte contradictorii, ceea ce relevă că astfel de măsuri pot fi luate numai în anumite condiții. Aplicarea lor, favorabilă prin faptul că elimină producțiile ineficiente sau dăunătoare ecologic, aceste măsuri au totodată și efecte negative cum sunt disponibilizarea unor capacități de producție neutilizate, concomitent cu eliberarea forței de muncă aferentă acestor capacități, ceea ce creează tensiuni de ordin social. Aceste măsuri cu caracter tactic nu sunt însă de natură să contribuie la soluționarea problemelor de criză, la stabilirea strategiei producției și a condițiilor ce se cer întrunite pentru aplicarea acestei tactici. De asemenea, tendința de restrângere drastică a investițiilor ca și a cheltuielilor pentru cercetare, în scopul "însănătoșirii" bugetului de stat, considerăm că reprezintă o acțiune tactică îndoielnică întrucât peste 2-3 ani se vor reflecta negativ asupra dezvoltării economice. Cercetarea științifică și introducerea progresului tehnic, de exemplu, au un rol deosebit în ieșirea din criză și participarea la diviziunea internațională a muncii, contribuind la ridicarea competitivității întreprinderilor. Realizarea acestui obiectiv se asigură prin alocarea unui volum sporit de resurse și nu prin reducerea acestora, ca și prin măsuri de atragere a agenților economici pentru a investi în această direcție cum sunt: introducerea unui sistem de impozite care să stimuleze înnoirea tehnică și tehnologică, crearea de condiții pentru înființarea de fonduri cu capital străin, eliberarea unei politici a cercetării și a unei legislații care să favorizeze introducerea progresului tehnic.

Pentru asigurarea resurselor necesare cercetării și introducerea progresului tehnic este necesară acordarea unei autonomii reale a

întreprinderilor, inclusiv cele cu capital de stat, care să le permită să dispună de mijloacele și veniturile realizate, din care să poată folosi pentru progresul tehnic, creând totodată și un sistem de credite avantajoase în domeniile în care statul este interesat în accelerarea dezvoltării tehnice, precum ca și atragerea economiilor populației în direcția înființării unor asociații economice de cercetare etc.

Ceea ce guvernul neglijează complet este cea mai importantă manifestare a crizei economice și anume criza structurală. Structura existentă a producției din economia românească și în special din industrie reflectă în cea mai mare parte cerințele anilor '65-'75, adică ale dezvoltării extensive, legate de posibilitatea obținerii unor materii prime și combustibili relativ ieftine și găsirea unei piețe vaste și nepretențioase pentru desfacerea produselor. La modernizarea ei, în perioada 1980-1989, s-au făcut multe greșeli cu urmări grave pentru economie. Aceste urmări s-au agravat și din cauza modificărilor neprevăzute din economia mondială și piața est-europeană. Ca urmare structura producției în România a intrat într-o discordanță gravă cu cerințele contemporane. Occidentul a căzut și el într-o asemenea criză, la începutul anilor '80, datorită dezvoltării țărilor în curs de dezvoltare pe care a reușit să o depășească rapid, modificând structura producției în pas cu revoluția tehnică, fapt pe care țările est-europene printre care și România nu au depășit-o, acceptând conștient continuarea ei, rezolvarea fiind astăzi deosebit de grea.

Ca urmare, producția noastră are nevoie de o structură nouă, absolut nouă și aceasta cât se poate de repede, pornind cu toate forțele încă de azi, în condițiile crizei.

Economia, unitățile economice au nevoie de investiții pentru creșterea producției și modernizarea structurii, prin care să fie impulsionată, creând totodată forțele interne pentru ieșirea din criză. Aceasta considerăm că este singura punte care ne va lega de economia mondială.

O măsură mai puțin inspirată "sugerată" de experiența poloneză și "influențată" de către organisme economice și financiare vest-europene, a fost crearea așa-zisului "echilibru de piață" prin liberalizarea prețurilor.

Această măsură nu a avut însă efectele scontate de guvern și deși s-a realizat o liberalizare treptată a prețurilor, aceasta nu a însemnat decât o creștere a nivelului acestora pentru acoperirea ineficienței și inactivității salariaților, fiind însoțită de numeroase efecte nedorite cum sunt lipsa unei stimulări pentru creșterea producției, a productivității muncii și a calității produselor, reducerea investițiilor precum și serioase probleme de ordin social, incalculabil mai mari decât cele anticipate. Așa zisul "echilibru de piață" nu s-a creat decât în unele sectoare și la unele produse și aceasta sub raport cantitativ (nu și sub aspect calitativ și sortimental) la celelalte (bunuri alimentare de bază, îmbrăcăminte, bunuri de folosință îndelungată – frigidere, televizoare, aspiratoare etc. – autoturisme, locuințe etc.) continuând să existe o

cerere ce depășește cu mult oferta, ceea ce accentuează procesul inflaționist în ciuda unor măsuri palide de stopare a acestuia.

Rezultatul practic este că producție continuă să se situeze sub nivelul anului 1989 și chiar să scadă, adâncind fenomene de criză economică însoțite de efecte sociale nedorite. În același timp, unele măsuri cum sunt cele privind stoparea speculei, ca și cele privind creșterea impozitelor sau vânzarea avantajoasă către populație a locuințelor proprietate de stat, vor aduce venituri la bugetul statului, vor depăși unele manifestări ale crizei sau chiar vor crea unele echilibre fragile, dar nu vor contribui la lichidarea rădăcinilor crizei economice.

II. a) Considerăm absolut necesară elaborarea unei lucrări consacrată strategiei de ieșire din criză a economiei și a modalităților de înlăptuire a reformei, obiective prioritare ale activității economice, în prima jumătate a deceniului actual.

Printre problemele care considerăm să trebuie să fie abordate în această lucrare menționăm:

1. Cauzele și caracteristicile crizei economice în diferite etape ale evoluției economiei românești;
2. Manifestările și efectele crizei economice în domeniile:
 - producției
 - pieței interne
 - relațiilor externe
 - financiar-monetar
 - cercetării și progresului tehnic
 - forței de muncă și social
 - conducerii și organizării.
3. Căi și modalități de înlăptuire a reformei economice pentru stoparea și eliminarea crizei și declanșării procesului de dezvoltare eficientă a economiei;
4. Măsurile de politică economică menite să asigure realizarea obiectivelor strategice;
5. Condiții și forme de orientare a agenților economici și de stimulare a activității lor în direcția realizării obiectivelor economice și sociale.

b) Personal pot participa la elaborarea analizei privind manifestările și efectele crizei în domeniul financiar-monetar, al cercetării și progresului tehnic și al conducerii și organizării, domenii de care m-am ocupat în decursul ultimilor ani.

c) Ca modalitate de lucru consider că este indicat să fie elaborată o tematică unitară, cu părți și capitole care să fie repartizată pe diferite institute care să răspundă de elaborarea, coordonarea, conținutul și volumul părții sau capitolului de care dispune; poate fi luată și varianta ca de un capitol să se ocupe o personalitate recunoscută în economie care să coordoneze partea

respectivă în colaborare cu consiliul științific al unui institut care să discute și să aprobe din punct de vedere științific conținutul elaboratelor.

Materialele astfel elaborate să fie date unei comisii de coordonare a întregii lucrări, care să asigure forma finală a lucrării și separat propunerile pentru guvern și parlament.

PROBLEME ALE DEZVOLTĂRII PROPRIETĂȚII PRIVATE ÎN ROMÂNIA

Steliana SANDU

Pentru a elabora o strategie realistă, trebuie să se evalueze critic stadiul reformei și starea economiei naționale la jumătatea anului 1991, ținând seama de faptul că, după 26 februarie a.c. - dată la care dl. Petre Roman a prezentat Raportul privind stadiul reformei și progresul Guvernului pe 1991 - au avut numeroase "evenimente" economice cu influență majoră asupra mersului reformei.

În acest context ar fi utilă:

A) Revederea stadiului în care se află elaborarea și aprobarea "pachetului de legi", indispensabil funcționării normale a economiei de piață. Ar trebui studiat modul în care se respectă în acest domeniu principalele simultaneități, secvențialități, intercondiționări acțiunii și amendabilități diferitelor legi.

Ambiguitatea unui set de legi poate reduce eficiența altora (avem atâtea exemple) iar zece semirezultate nu reprezintă cinci succese depline, ci zece fiascuri depline.

Experiența altor țări cu economia centralizată poate constitui un exemplu prin capacitatea de a corecta la timp greșelile apărute prin aplicarea unor legi insuficient gândite sau vicios formulate.

Se pot da exemple numeroase de amendamente necesare și pentru unele din legile economiei de piață care acționează, cu efecte negative, în România.

B) Punerea de urgență în discuția Parlamentului a unor legi "vitale" ca: legea privatizării, legea falimentului, legea antitrust, înființarea bursei, legea proprietății intelectuale etc.

Proiectul legii privatizării, care a suscitat atât de controversate păreri, necesită foarte puține retușări, să fie supus dezbaterii concomitent cu *explicarea* prin toate mijloacele de informare a conținutului său. Este dureros să constăți, că chiar unii dintre economiștii valoroși nu înțeleg esența concepției care a stat la baza elaborării acestui proiect. Prezența cercetătorilor, "în mijlocul" sau "în fața" unor colectivități mari poate constitui un factor de importanță capitală pentru continuarea reformei. Atitudinea de respingere, din neînțelegere, a legii privatizării poate avea (și are deja consecințe nefavorabile pe plan social (suficient de tensionat).

C) Punerea în aplicare a legii privatizării merită o atenție specială și o pregătire minuțioasă, pentru a se evita convulsiile și efectele nefavorabile previzibile, așa cum s-a întâmplat cu aplicarea Legii fondului funciar. O mare

parte a criticilor care se aduc vizează tocmai modalitățile de aplicare, nespecificate în lege (și poate nici nu este necesar), dar care implică mai ales din partea ANP o muncă deosebit de responsabilă și de dificilă în vederea stabilirii pașilor de urmat de la intrarea în vigoare a legii.

În acest context, punem în discuție patru probleme:

1. problema evaluării patrimoniului atât a întreprinderilor supuse privatizării rapide, cât și a celor care vor fi pregătite de FPS pentru privatizare treptată;

- nu există elaborată o metodologie adecvată în acest sens și nici suficient de mulți specialiști români cu experiență în acest domeniu. Angajarea unor firme străine care de regulă lucrează independent și nici nu-și exprimă disponibilitatea de a accepta "asistență pentru învățare" nu este o soluție. Se pot găsi, în cadrul programului PHARE sau a altor programe de asistență tehnică, modalități de pregătire a specialiștilor români în România, sub îndrumarea unor experți străini angajați în acest scop, atât pentru studii de evaluare a patrimoniului, cât și pentru studii de fezabilitate.

Pentru acest din urmă scop, facem mențiunea că IROMA, ca singur institut care are în sarcină pregătirea de specialiști, are o insuficientă "capacitate" (de timp și spațiu) în raport cu urgența și amploarea nevoilor economiei;

2. selectarea întreprinderilor ce vor fi privatizate poate avea loc după mai multe criterii.

- În Polonia, cele cinci întreprinderi privatizate în 1990 au fost selectate după criteriul ponderii la export. Dificultatea vânzării lor, prin amânarea termenelor licitației, a dus la o modificare de strategie pentru 1991; astfel, după cum se știe, au fost selectate șapte întreprinderi din industria ușoară și alimentară, deci criteriul fiind ponderea în vânzările pe piața internă.

Având în vedere cererea total nesatisfăcută la o serie de produse de bază din consumul populației din România, poate ar fi bine să prevaleze la noi criteriul "ponderii vânzărilor interne", întrucât starea consumului la alimente de bază este într-un punct critic, fie din lipsa produsului pe piață (lapte și derivate), fie datorită inaccesibilității prețurilor;

3.- *transparența* întregului proces, calitate ce condiționează succesul. Experiența țărilor dezvoltate oferă elemente deosebit de utile (vezi privatizarea franceză din 1986, cea din Anglia etc.);

4.- demararea procesului privatizării numai după crearea tuturor instituțiilor necesare susținerii și asigurării fluidității sale.

D. Analiza modului în care sunt respectate legile economiei de piață în România: legile nr.15 și nr. 31, Decretul nr. 96, Hotărârea privind liberalizarea prețurilor etc.

Compromiterea reformei, stagnarea sau regresul ei, se datorează, după părerea mea, în mare parte, acestui tip de neajunsuri. De altfel, și în Raportul prezentat de primul-ministru se menționa la p. 11 existența unei puternice

contradicții între "mecanismul construit" (legiferat) și "mecanismul real" dar este necesară identificarea cauzelor și mai ales a soluțiilor acestei stări grave de lucruri: fraude fiscale, corupție, birocratizarea și hipertorția aparatului de conducere, lipsa de criterii la promovarea și menținerea personalului în întreprinderi, revendicări salariale nejustificate etc.

E. Experiența altor țări și a României a relevat semnificația deosebită a încurajării și protejării inițiativelor întreprinzătorilor mici și mijlocii pentru creșterea ponderii proprietății private. Promovând valori morale care pot propulsa societatea românească - ca de pildă a îmbogățirii prin muncă, inventivitate, inovații - și constituind totodată un teren favorabil de reîncadrare în muncă a șomerilor, înființarea întreprinderilor mici și mijlocii trebuie să se bucure de facilități speciale atât din partea statului cât și a unor organisme special înființate.

- Spre deosebire de țările dezvoltate, în România, întreprinzătorii particulari sunt lipsiți de experiență, de informații și de mijloacele financiare necesare demarării unei activități rentabile. În vederea revigorării acestei forme de privatizare, considerăm utilă studierea experienței țărilor dezvoltate sau a celor fost socialiste, pentru elaborarea unei strategii de stimulare, încurajare și susținere a inițiativei private, îndeosebi în *domeniul productiv*.
- În Germania statul a intervenit în sprijinul acestora prin programe și măsuri de compensare a dezavantajelor ca: scutiri de impozite, sistem special de amortizare, ajutoare pentru constituirea de capital sau pentru investiții, acordarea de consultanță pentru export și organizarea unor centre de școlarizare.
- În Bulgaria, s-a înființat Uniunea pentru Inițiativă Economică Privată, ca organizație independentă, non-profit, nepolitică, neguvernamentală. Ea este o uniune națională pentru protejarea intereselor sectorului privat nou înființat, pentru stabilirea unor relații de afaceri loiale, vizavi de monopolul statului.

Obiectivele prioritare ale acestei organizații se referă la: încurajarea creării și ajutorarea funcționării companiilor private; crearea unor componente de bază ale infrastructurii economice pentru servicii financiare, manageriale de marketing și informații, pentru întreprinzătorii privați; reprezentarea și protecția inițiativelor întreprinzătorilor privați în fața guvernului și Parlamentului, cooperarea în procesul reconcilierii intereselor și dezvoltării unei poziții unite a întreprinzătorilor în problemele de bază; soluționarea unor probleme curente ale membrilor săi.

UFME are 38 subunități regionale, reprezentând 7000 companii private, este finanțată din subscripții și din fondurile unor companii create de UFME: bugetul său anual este de 0,5 milioane de leva.

- În Ungaria a fost creată "Fundația pentru Dezvoltarea Economică a Micii Întreprinderi" (SEED) din câteva ministere, reprezentanți ai sectorului privat și a unor instituții de învățământ, cu scopul de ajuta la creșterea numărului

întreprinderilor existente, de a fi un suport pentru întreprinzători în depășirea dificultăților lor.

Obiectivele constau în: consultații acordate (poștă, telefon sau direct) privind începutul și dezvoltarea unei noi afaceri, organizarea unor cursuri pentru întreprinzători, consultanți sau viitori oameni de afaceri, promovarea creării de instituții care încurajează activitatea economică, precum: "case-incubator", firme de consultanță, cluburi ale întreprinzătorilor etc.; publicarea de broșuri, manuale sau alte materiale informative pentru întreprinzători etc.; să faciliteze formarea deprinderilor manageriale prin intermediul școlii, mass-mediei etc.; să coopereze cu entități străine în vederea asigurării de echipament, cunoștințe de ultimă oră.

În cadrul programului "Rețeaua de incubatoare" pentru activitatea economică, s-a considerat că patru din zece inițiativa-incubator recomandate de către membrii și testate de Fundație au meritat să fie promovate. În acest scop, s-a creat fondul Fundației Ungare pentru Promovarea Întreprinzătorilor (MUFA).

Pentru dezvoltarea caselor și pregătirea managerilor s-a folosit literatură tehnică, consultații regulate, pregătire proprie la prețuri reduse (în asociere cu Centrul Internațional de Management IMC) și excursii de studii în străinătate finanțate din resurse străine). Astfel, cele patru case-incubator realizate la Budapesta și încă în trei localități sunt și rezultatul activității SEMD. De asemenea, au fost create și două centre pentru întreprinzători la Miskolc și Szolnok.

La începutul lunii mai 1991, cinci membri ai rețelei-incubator, împreună cu conducătorul proiectului au participat la un circuit de 2 săptămâni în Pittsburg, SUA. Ei au creat Asociația Caselor-Incubator Ungare.

CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ ÎN PERSPECTIVA TRECERII LA ECONOMIA DE PIAȚĂ ÎN ROMÂNIA

Zizi GOSCHIN

1. O analiză realistă a problemelor pe care trecerea la economia de piață le ridică în fața cercetării științifice românești trebuie să pornească de la situația moștenită de la vechiul regim. Pe de o parte, centralizarea excesivă, neglijarea cercetării fundamentale în favoarea unor proiecte cu aplicabilitate imediată și risc redus, problemele de asigurare a bazei tehnice și documentare, lipsa legăturilor cu mediul științific extern, insuficiența stimulării materiale a cercetărilor și multe altele au marcat activitatea de cercetare pe termen lung, îngreunând eforturile de "eficientizare" rapidă a acestui domeniu.

Pe de altă parte, nu se poate nega experiența atâtor ani de cercetare, nu se poate "distruge" rețeaua institutelor de cercetare, având legături tradiționale cu unitățile economice, contracte de cercetare în curs de derulare.

2. Restructurarea activității de cercetare științifică impune măsuri treptate de descentralizare și autonomizare, diferențiate după specificul fiecărui sector în parte. Într-un fel se pune problema autonomiei unităților de cercetare fundamentală, care nu au legături directe cu piața și nici posibilități de autofinanțare și cu totul alta este situația unităților de cercetare științifică aplicativă, care, deși vor mai depinde un timp de suportul bugetar, se pot orienta spre cerințele pieței, ale beneficiarilor.

3. Dificultățile pe care le întâmpină întreaga industrie în perioada de tranziție, lipsa de resurse investiționale și nefuncționarea regimului concurențial determină în această perioadă un interes mai redus față de rezultatele cercetării științifice. Lipsa temporară de resurse pentru cercetare nu trebuie să ducă la abandonarea acesteia. Costul "protecției" cercetării științifice în această perioadă dificilă este, evident, inferior pericolului degradării acestui suport al relansării, al progresului economic pe termen lung.

4. Acțiunea de retehnologizare solicită importante resurse financiare și valutare pe care România nu poate să și le asigure cu mijloace proprii. Se impune recurgerea la diverse forme de transfer de tehnologie, de la acțiuni de colaborare în producție, comerciale sau mixte până la cumpărarea de licențe și *know-how* pentru tehnologii și produse. Această situație nu diminuează importanța cercetării științifice autohtone, pentru a asigura stăpânirea tehnologiei achiziționate, utilizarea, adaptarea ei la necesitățile proprii.

5. Cercetarea și competitivitatea internațională. Decalajul tehnologic impune un protecționism temporar al cercetării științifice naționale. De

asemenea, este necesară o "specializare" a cercetării științifice; o țară cu resurse limitate, ca România, nu poate stăpâni în bune condiții decât un număr redus de domenii de cercetare științifică. În această situație este deosebit de importantă identificarea celor mai fertile direcții de cercetare. Se pot avea în vedere atât domenii de cercetare "tradiționale", în care am acumulat și rezultate pozitive, cât și tendințele noi din electronică, informatică, robotică, biotehnologie – ca direcții fundamentale ale actualei revoluții tehnico-științifice. Evaluarea realistă a direcțiilor de cercetare "promițătoare" din punct de vedere științific, alegerea temelor reprezintă un prim pas spre eficiență în cercetarea științifică.

6. Problemele organizării și finanțării sunt hotărâtoare pentru restructurarea cercetării științifice românești. Afirmarea cerințelor economiei de piață în cercetare este strâns legată de descentralizarea și diversificarea surselor de finanțare:

- finanțarea bugetară va deține o pondere importantă în perioada de tranziție; ea vizează domenii vitale, dar care nu oferă posibilitatea unor profituri imediate (cercetare fundamentală, medicină, apărare, noi surse de energie, protecția mediului etc.), cercetări îndelungate, de risc ridicat, care solicită fonduri însemnate;

- finanțarea directă de către întreprinderi a unor proiecte de cercetare trebuie să aibă un rol în creștere: avem în vedere atât încurajarea legăturilor directe, de natură contractuală, între unități de cercetare autonome și întreprinderi, cât și întărirea compartimentelor de cercetare-dezvoltare din întreprinderi. Proliferarea unor asemenea forme de cercetare este dependentă de acordarea de facilități fiscale întreprinderilor care vor aloca fonduri pentru proiecte de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică. Creditele solicitate pentru efectuarea de lucrări de cercetare ar trebui să se bucure de un regim preferențial;

- atragerea de surse externe de finanțare pentru proiecte de cercetare desfășurate în țară; cooperare științifică internațională.

Hotărâtoare în perioada actuală, finanțarea directă de către stat a proiectelor de cercetare își va pierde treptat din importanță, pe măsură ce se vor statonici mecanismele economiei de piață.

7. Vechiul sistem de evidență statistică a indicatorilor din domeniul cercetării științifice și progresului tehnic este depășit; se impune transformarea acestuia în conformitate cu metodologia ONU pentru a asigura comparabilitatea internațională a indicatorilor.

8. Exigențe sporite apar în privința eficienței activității de cercetare: ridicarea calității proiectelor de cercetare, scurtarea termenelor de execuție, de recuperare a investiției etc. Întreprinderile autonome, orientate către succesul de piață al produselor lor, vor fi mai puțin "generoase" decât în trecut cu fondurile pentru cercetare-dezvoltare. În lipsa unor obligatorii de modernizare și a unor surse de finanțare sigure, ca în trecut, unitățile și compartimentele de cercetare-dezvoltare vor trebui să se preocupe în mai mare măsură de satisfacerea cerințelor beneficiarilor, de proiectarea unor produse "de vârf".

ELEMENTE DE FUNDAMENTARE A POLITICII ȘTIINȚEI ÎN ROMÂNIA

Steliana SANDU

Situația cercetării științifice românești în prezent. Cercetarea științifică din țara noastră se află în prezent într-un punct nodal, de cotitură radicală, de căutare a unui drum care s-o apropie cât mai mult de cercetarea științifică din alte țări atât sub aspectul modului în care se studiază și se concepe politica științei cât și al cadrului legislativ și instituțional al organizării, coordonării, finanțării și racordării la cerințele pieței.

Se poate spune că cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică sunt în țara noastră în criză, criză care caracterizează întreaga economie românească în acest moment al marilor restructurări. Mai acut, se resimt aceste fenomene de criză în domeniul cercetării tehnico-aplicative, care va trebui să ofere noi răspunsuri mai directe, mai prompte și mai eficiente practicii economice. Responsabilități deosebite revin acestui domeniu al cercetării în procesele de restructurare și re tehnologizare. Se pune problema identificării unor surse de finanțare a acestui tip de cercetare precum și noi modalități de conlucrare cu beneficiarii.

Rezolvarea cu succes a acestor probleme nu poate avea loc decât în condițiile existenței unei legislații adecvate acestui domeniu (legea cercetării științifice, legea proprietății intelectuale etc.), și a unui cadru instituțional adecvat prin înființarea unor organisme guvernamentale care să conceapă, coordoneze și să stabilească priorități, să aibă criterii obiective de evaluare a potențialului științific și tehnic precum și a rezultatelor sale.

În elaborarea politicii științei trebuie avute în vedere câteva principii:

- politica științei este parte integrantă a politicii generale de dezvoltare a țării, iar prima sarcină a oricărui guvern - care pune bazele unei economii moderne - este elaborarea unei politici raționale în domeniul științei;

- existența unor principii clare și a unor criterii obiective de evaluare și promovare perfectibile în funcție de evoluția mediului economico-social sau a domeniului științific;

- stabilirea la nivel național a unor obiective, priorități, mod de gestionare și alocare a resurselor, direcții de pregătire a personalului precum și managementul cercetării;

- luarea în considerație a specificității domeniului cercetării științifice caracterizat prin: grad mare de autonomie; mecanisme proprii de dezvoltare (risc, flexibilitate mare, caracter sistemic etc.); modul specific de organizare sub aspectul raportului dintre obiective și resurse, al complementarității precum și al alegerii strategiei; specificul managementului științei; caracterizarea etapei

și definirea problematicii specifice; stabilirea obiectivelor; elaborarea unor scenarii alternative; elaborarea și selectarea strategiilor ca problemă esențială; elaborarea de criterii și exigențe de selectare a falsei științe de știința autentică; competitivitate înțeleasă în sensul capacității de a câștiga prestigiu și încrederea beneficiarilor (menționăm că paralelismele în știință, atunci când sunt asumate conștient pot stimula competiția);

- cunoașterea trăsăturilor și a tendințelor actuale ale politicii științei în țările dezvoltate:

a) în țările dezvoltate, politica în domeniul științei se caracterizează prin instituționalizarea la nivel guvernamental a unor mecanisme cu rol bine definit în orientarea, coordonarea și stimularea activității C-D fiind o componentă majoră și inseparabilă a strategiilor naționale de dezvoltare economico-socială;

b) la scară națională în majoritatea țărilor dezvoltarea funcționează organisme, guvernamentale și direcționare, orientare, finanțare prioritară, studii și analize care alături de instituțiile de C-D elaborează și promovează politica științifică a statelor;

c) la nivel național pe lângă coordonarea activității științifice de către consilii, ministere, departamente, societăți, birouri, oficii, fundații, marile firme își stabilesc propriile politici în acest domeniu și desfășoară activități pe care le transpun în practică;

d) țările dezvoltate fac eforturi deosebite pentru promovarea unei activități de C-D ancorată în nevoile practicii imediate și de perspectivă, ceea ce le conferă credibilitate, prestigiu, rentabilitate, devenind astfel indispensabile practicii.

Dezvoltarea ramurilor "sciento-intensive" este o expresie a transpunerii în planul practicii, de adaptare, de flexibilizare puternică a C-D.

Implementarea eficientă a rezultatelor C-D nu se realizează automat, direct, ci mediat de o serie de factori care pot favoriza sau inhiba activitatea creativă (în anumite limite):

- capacitatea de proiectare și asimilare tehnologică;
- spiritul întreprinzător al firmei utilizatoare;
- flexibilitatea și experiența beneficiarului;
- raportul dintre deciziile administrative și cele bazate pe cerințele pieței în finanțarea și managementul activității de C-D;

- capacitatea sistemului financiar de a crea un mediu favorabil concurențial;

e) simbioza dintre C-D și activitatea industrială manifestată astfel:

- industria e tot mai des implicată în cercetare (cercetare proprie în cadrul firmelor);

- institutele universitare și cele de cercetare propriu-zisă se orientează tot mai mult spre satisfacerea cererii de piață a diferiților beneficiari industriali;

- contribuția opțională, benevolă a firmelor la finanțarea cercetării chiar și a celei fundamentale (academică, universitară);

- utilizarea, în mai mare măsură, de către firme a serviciilor de consultanță, informare, documentare, învățare, efectuate de institute de cercetare (în SUA firmele cheltuiesc anual 80 de miliarde de dolari pentru instruirea personalului, sumă echivalentă cu volumul cheltuielilor universităților publice private și a colegiilor de patru ani).

CONSIDERAȚII PRIVIND ACTUALA CRIZĂ DIN ECONOMIA ROMÂNEASCĂ, POSIBILITĂȚI DE DEPĂȘIRE A ACESTEIA ȘI DE DEZVOLTARE ÎN PERSPECTIVĂ A ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

Marcela NANEȘ

Abordarea problematicii crizei economice, cu care este confruntată în prezent economia românească, evidențierea caracterului acesteia, a cauzelor ce au dus la manifestarea acestui fenomen, a măsurilor și soluțiilor ce se impun pentru redresarea și dezvoltarea în perspectivă a economiei presupun, dincolo de tezele teoretice și modalitățile concrete de ieșire din criză - utilizate în țări dezvoltate, în perioade și condiții social economice cu totul diferite - o analiză concretă și o apreciere pertinentă a evoluției sistemului nostru economic în perioada pre și postrevoluționară, a măsurilor de politică economică și efectele acestora asupra stării generale a sistemului, a plusurilor și minusurilor înregistrate în diferitele etape.

1. Economia românească în perioada prerevoluționară

Poate fi definită, în esență, prin următoarele:

1) un sistem de conducere hipercentralizat, caracterizat prin:

a) ingerința puternică a verigilor superioare în activitatea unităților economice, fapt ce a dus (contrar promovării asidue a principiilor autogestiei economico-financiare, ale autoconducerii și autonomiei unităților economice) la diminuarea, până la anihilare, a inițiativei acestora, a posibilităților de a adopta operativ și eficient măsuri privind dezvoltarea curentă și mai ales de perspectivă a acestora;

b) alocarea rigidă a resurselor materiale, valutare și financiare, prin sistemul de balanțe și repartiții;

c) absolutizarea rolului planului și substituirea lui altor pârghii economico-financiare care, concomitent cu lipsa de realism a acestuia - determinată de neluarea în considerare a cererii pieței interne și externe și defalcarea sa rigidă în timp și pe sortimente, precum și pe unități economice - a generat frecvent, în practica economică, disfuncționalități și perturbări în desfășurarea activității economice, disiparea răspunderii, practic pe toate verigile organizatorice, deplasarea accentului către laturile cantitative ale activității în detrimentul celor de calitate și eficiență, imposibilitatea adaptării flexibile a întreprinderilor la modificările conjuncturale apărute pe piețele internă și externă și orientarea preponderentă a cadrelor de conducere către problemele curente ale producției în detrimentul celor privind strategia

dezvoltării în perspectivă a unităților economice și promovarea progresului tehnic;

d) imposibilitatea unităților economice de a dispune autonom de veniturile realizate prin concentrarea unei părți însemnate din venitul net al acestora la bugetul statului (între 50 și 99% după cercetările noastre) sub forma ICM și a vărsămintelor la buget din beneficiu, întreprinderile fiind puse de multe ori în situația de a nu-și putea constitui sursele necesare propriei autofinanțări și dezvoltări, cu implicațiile de rigoare asupra activității economice;

2) preponderența marii proprietăți socialiste ca urmare a politicii de distrugere a proprietății private în toate domeniile, inclusiv în cele în care superioritatea acesteia era evidentă (mici întreprinderi de comerț, agricole și industriale, micile proprietăți țărănești etc.);

3) manifestarea unor dezechilibre de ordin structural ce pot fi sintetizate astfel:

a) necorelarea între cantitatea și calitatea resurselor alocate și volumul și structura producției;

b) disproporții între ramurile și subramurile economiei naționale și anume: industrie - agricultură; ramurile industriei producătoare de mijloace de producție în raport cu cele producătoare de bunuri de consum; industrie producătoare – ramuri producătoare de materii prime și energie; preponderența în cadrul industriei a ramurilor cu grad înalt de energo și material-intensivitate etc.;

c) lipsa de complementaritate între întreprinderile de mari dimensiuni și cele mici și mijlocii, marea dimensiune fiind preponderentă;

d) decalajul cerere-ofertă de bunuri materiale, în parte creat și întreținut artificial prin măsurile vizând creșterea exportului pe seama reducerii volumului de mărfuri pentru piața internă (măsură dictată de hotărârea privind lichidarea într-un termen cât mai scurt a datoriei externe) etc.;

4) o politică inadecvată în domeniul comerțului exterior constând, pe de o parte, în reducerea masivă (îndeosebi în ultimii ani) a importurilor (atât productive cât și pentru bunuri de consum) iar, pe de altă parte, în sporirea cu orice preț a exportului, chiar în condițiile unor prețuri dezavantajoase, din dorința de a obține cât mai multă valută și a lichida datoria externă. Comerțul exterior a devenit astfel un canal de scurgere de venit național spre exterior, iar depășirea cu mult, an de an, a importului de către export (31 miliarde în 1985, 60 în 1988, 33 în 1989) a scos din circuitul intern o cantitate însemnată de valoare;

5) tendința de scădere a eficienței economice,¹ determinată, în principal, de:

¹ De exemplu, în 1989, venitul național obținut la 1 leu cheltuieli materiale a fost de numai 0,987 lei față de 0,575 lei în 1985 (potrivit datelor din Anuarul statistic al

a) calitatea slabă a unor produse și lipsa de competitivitate a acestora datorată, pe de o parte, utilizării unor tehnologii învechite în unele sectoare ale industriei și gradului avansat de uzură fizică și morală a fondurilor fixe, iar pe de altă parte, necunoașterii cerințelor și exigențelor pieței și imposibilității adaptării rapide la aceste cerințe dată fiind lipsa de flexibilitate a sistemelor productive;

b) utilizarea incompletă a capacităților de producție (circa 80% în 1989);

c) supraocuparea și subutilizarea forței de muncă în raport cu nivelul și ritmul de creștere a productivității muncii;

d) consumuri ridicate de materii prime și materiale în unele sectoare de activitate etc.;

6) utilizarea unui sistem de compensare a deficitelor din unele întreprinderi și sectoare de activitate, inclusiv asigurarea resurselor valutare necesare importurilor, pentru acelea care nu și le puteau asigura prin export, pe seama excedentelor din alte întreprinderi și ramuri, îndeosebi producătoare de bunuri de consum;

7) o rată înaltă a acumulării și un efort investițional susținut (orientat cu precădere către structurile privilegiate ale industriei) care să compenseze, în parte, nerealizările și ineficiența în utilizarea factorilor de producție etc.;

8) scăderea nivelului de trai și înrăutățirea calității vieții, îndeosebi ca urmare a măsurilor de austeritate luate în ultimii ani.

Dincolo de imperfecțiunile mecanismului de funcționare a economiei românești, în perioada de până la Revoluție, o analiză atentă a ultimilor ani (1986-1989) relevă totuși că:

a) producția industrială a crescut într-un ritm mediu anual de 2,6%;

b) s-a creat un număr însemnat de locuri de muncă, creșterea anuală a numărului mediu de salariați variind între 38-154.000;

c) a fost realizat un amplu sistem de irigații și îmbunătățiri funciare;

d) s-a realizat un volum însemnat de construcții edilitar-gospodărești;

e) demararea procesului de modernizare și re tehnologizare a economiei;

f) în condițiile reducerii drastice a importurilor, potențialul tehnic-tehnologic existent, calitatea și nivelul de pregătire al forței de muncă au permis totuși un export susținut;

g) dincolo de unele deformări de structură și conținut, sistemul de învățământ, comparabil cu cel din țări dezvoltate (SUA de exemplu) asigura în general un nivel corespunzător de pregătire profesională a forței de muncă;

h) în 1989 s-a reușit (e adevărat, cu mari eforturi și sacrificii din partea populației) lichidarea datoriei externe, realizarea unei balanțe de încasări și

plăți externe excedentare precum și deținerea unor creanțe externe însumând mai multe miliarde de dolari.

2. Economia românească în perioada postrevoluționară

O privire retrospectivă asupra perioadei parcurse din ianuarie 1990 până în prezent¹ relevă, în principal, următoarele transformări:

1) descentralizarea economiei, trecerea de la conducerea centralizată, de tip administrativ-birocratic la un nou tip de conducere, bazat pe utilizarea unui sistem de pârghii economico-financiare în conducerea macroeconomică și investirea agenților economici cu autonomie decizională reală, în care sens a avut loc:

- a) înlocuirea planului unic cu un sistem de planificare orientativă;
- b) urmărirea doar a unui număr restrâns de produse prin sistemul de balanțe și repartiții;
- c) eliminarea verigilor intermediare din structura de organizare și conducere a industriei, prin desființarea fostelor centrale industriale;
- d) reorganizarea unităților de stat în societăți comerciale și regii autonome ce funcționează potrivit principiilor economiei de piață;
- e) limitarea intervenției statului și a organelor de stat în economie etc.

2) demararea procesului de privatizare în agricultură (odată cu adaptarea Legii fondului funciar) și crearea cadrului legal pentru desfășurarea sa în sectorul industrial prin adoptarea de către Parlament a Legii privatizării;

3) dezvoltarea inițiativei particulare, prin înființarea de întreprinderi particulare și mixte, asociații cu caracter lucrativ, cu capital autohton și străin;

4) desfășurarea pe baze noi, potrivit principiilor economiei de piață, a relațiilor comerciale dintre agenții economici prin stabilirea de relații contractuale directe furnizori-beneficiari, fără mijlocirea repartițiilor precum și prin adoptarea unor reguli speciale cum sunt cele antimonopol, pentru combaterea activității comerciale ilicite, a concurenței neloiale, a fraudei fiscale și contrabandei;

5) promovarea concurenței în relațiile de muncă și instituirea unui cadru legislativ de protecție socială a salariaților prin angajarea pe bază de concurs și promovarea în funcții după criteriul competenței și capacității funcționale, cumulul de funcții, instituirea ajutorului de șomaj, reglementarea drepturilor și obligațiilor reciproce dintre salariați și conducerea întreprinderilor, a conflictelor colective de muncă și a declanșării grevelor, negocierea salariilor etc.;

6) liberalizarea prețurilor și tarifelor, determinarea acestora în funcție de raportul cerere-ofertă, prin negocierea directă între partenerii de schimb;

¹ Împărțirea perioadei postrevoluționare / până la CPUN și după / nu prezintă relevanță din punct de vedere al analizei economice. Ea ar fi necesară doar în condițiile în care s-ar urmări evidențierea și departajarea contribuției diferiților factori politici (CPUN + Guvern) la actuala situație din economie, ceea ce nu constituie obiectul acestei lucrări.

7) reorganizarea, în parte, a sistemului financiar-bancar în relevarea adoptării instrumentelor sale (taxe, impozite, credite, dobânzi, monedă etc.) la cerințele conducerii financiar-monetare.

Pe fondul acestor transformări, starea generală a economiei naționale s-a înrăutățit, existând diferențe mari între traiectoriile prestabilite prin „Programul de reformă” și situația existentă în economie. Dintre principalele fenomene și tendințe ce se conturează în prezent în economia românească relevăm:

1) situarea principalilor indicatori sintetici macroeconomici la un nivel mult inferior celor aferenți anului 1989, devenit an de referință. În 1990 (de exemplu, produsul social și venitul național s-au redus cu 10, respectiv 10-15% comparativ cu 1989, realizările din semestrul I a.c. evidențiind, în continuare o tendință de scădere;

2) ponderea încă foarte ridicată (circa 70% din produsul social) a cheltuielilor materiale ceea ce sugerează, pe de o parte, o structură nefavorabilă pe ramuri a economiei naționale iar, pe de altă parte, rămăneri în urmă în ceea ce privește tehnicile și tehnologiile de fabricație precum și un randament scăzut în procesul de transformare a resurselor în rezultate;

3) manifestarea unor dezechilibre în comerțul exterior determinate atât de decorelarea între import și export cât și de structura necorespunzătoare a importurilor și de lipsa de control asupra exportului (inclusiv contrabanda). Practic, importul și exportul nu s-a integrat încă în nevoile producției. Astfel, în 1990 față de 1989, în timp ce importul a fost cu 12,6% mai mare, exportul era cu 42,1% mai mic, neasigurând valuta necesară pentru plata importurilor efectuate, tendința de reducere a sa menținându-se și în semestrul I 1991 când față de perioada corespunzătoare a anului anterior reprezenta 83,9% pe relația cliring și doar 47,0% pe devize convertibile. Drept urmare:

4) de la un sold activ al balanței comerciale de încasări și plăți externe în decembrie 1989 s-a ajuns la un sold pasiv al acesteia;

5) reducerea masivă a programelor de investiții, al căror volum a scăzut simțitor comparativ cu anul 1989, și sistarea în trimestrul IV 1990 – trimestrul I 1991 a lucrărilor de construcții aferente investițiilor, ceea ce a lipsit economia națională de importante capacități de producție, locuințe, îmbunătățiri funciare etc. precum și de un însemnat număr - de 10 ani - de muncă;

6) accentuarea decalajului cerere-ofertă, modul actual de funcționare a economiei fiind caracterizat prin nivelul mult mai ridicat al cererii față de oferta de bunuri, ceea ce exclude, cel puțin în sectoarele esențiale, reglarea automată a prețurilor prin mecanismele de piață;

7) menținerea fenomenului de supraocupare și subtilizare a forței de muncă în raport cu nivelul și ritmul de creștere al productivității muncii și accentuarea sa datorită scăderii producției și productivității muncii și respectiv a menținerii relativ constante a numărului mediu de personal și creșterii salariilor;

8) blocaje financiare;

9) accentuarea cursei salarii-prețuri, excitația constituind-o înainte de 20 mai lansarea campaniei electorale iar ulterior imposibilitatea stăpânirii unor procese cum ar fi, de exemplu, cursa revendicărilor;

10) o activitate monetară intensă la nivelul economiei naționale, atât statul cât și agenții economici mutând o serie întreagă de rezolvări economice și sociale în domeniul monetar care, practic, s-a autonomizat parțial de activitatea economică. Astfel:

- pe de o parte, salariile s-au desprins parțial de îndeplinirea obiectivelor de producție, pe fondul reducerii continue a volumului producției industriale, ele crescând în medie pe economie de peste două ori;
- pe de altă parte, pentru compensarea efectelor economice proprii unui comportament necorespunzător, al sistemelor noastre industriale (lipsa de flexibilitate, costuri mari de fabricație ca rezultat al unei proaste gestionări sau al unui nivel tehnologic necorespunzător etc.) s-au majorat prețurile, indicele creșterii acestora în luna iunie a.c. comparativ cu luna octombrie 1990 fiind 244,5% pe total;

11) înscrierea economiei pe o spirală inflaționistă și spectrul șomajului;

12) involuția continuă a indicatorilor nivelului de trai și deplasarea unor categorii tot mai mari ale populației către limitele sărăciei, ca efect al majorării nejustificate a prețurilor și inflației.

Scurta trecere în revistă a plusurilor și minusurilor obținute în dezvoltarea economică în perioada postrevoluționară ne permite să apreciem că actualul mecanism de funcționare al economiei românești se caracterizează prin risipă de resurse, ineficiență în procesele de transformare și imposibilitatea asigurării necesităților pentru consumul productiv și pentru populație. Economia românească este astfel confruntată în prezent cu o criză economică de proporții ce tinde să se amplifice. Fiind în esență o criză de subproducție, ea îmbracă însă mai multe forme: criză structurală, de proprietate, de competență, de autoritate, de creativitate și de înțelegere a fenomenului economic.

Cauzele manifestării actualei crize sunt multiple. Ele își găsesc explicația în dezechilibrele structurale și în "tarele" vechiului sistem, în interferarea trăsăturilor economiei de piață cu reminiscentele economiei centralizate, în rigiditatea și lipsa de flexibilitate a comportamentului sistemelor productive, fapt ce nu a permis adaptarea lor operativă și eficientă la noul context economic intern și internațional și atenuarea pe această cale a constrângerilor la care au fost supuse (penuria de resurse energetice, majorarea prețului la combustibilii importați, pierderea unor importante segmente de piață și în același timp a unor surse de materii prime ca urmare a dezintegrării CAER-ului etc.), dar și într-o serie de măsuri de politică economică inadecvate pentru etapa actuală.

3. Cu privire la unele greșeli de politică economică și efectele acestora asupra situației din economie

3.1. Greșeli de politică economică

a) Reducerea săptămânii de lucru, fără ca aceasta să aibă drept suport o creștere corespunzătoare a productivității muncii sociale, ci chiar dimpotrivă, o descreștere a sa, după cum atestă datele statistice, fapt ce s-a repercutat negativ asupra nivelului producției industriale contribuind, alături de alte cauze (indisciplină, absenteism, uzură fizică și morală a unora din fondurile fixe, dificultăți în aprovizionarea tehnico-materială etc.) la un adevărat recul al acesteia.

b) Retragerea statului din viața economică, trecerea bruscă de la centralism la autonomie, la libertatea deplină a agenților economici fără a se asigura unele condiții minime de funcționare a mecanismului nou creat cum ar fi: promovarea unui sistem corespunzător de atribuții, competențe și responsabilități la nivelul agenților economici, asistență eficientă acordată acestora de către stat pentru a se putea integra în angrenajul economiei de piață, un sistem adecvat de instrumente și pârghii economico-financiare de orientare și reglare indirectă a activității etc.

În noul context economico-social o serie de instituții centrale (ministere, centrale industriale, organisme de partid) ce asigurau nivelul conducerii strategice și tactice și-au pierdut din importanță sau au dispărut fără ca o serie de atribuții specifice acestora să fie transferate la nivelul unităților economice. Pe de altă parte, unele funcțiuni ale întreprinderilor (cercetare-dezvoltare, aprovizionare-desfacere) se efectuează în continuare în proporție însemnată în instituții din afara acestora (institute departamentale, societăți comerciale pentru comerț exterior etc.). În atare condiții, neimplicarea statului în activitatea întreprinderilor (fie ele societăți comerciale sau regii autonome) s-a soldat cu disfuncționalități în desfășurarea procesului productiv generate de greutatea întâmpinate în procesul de aprovizionare tehnico-materială, lipsa de perspectivă asupra cerințelor și exigențelor pieței interne și externe etc. S-au creat astfel blocaje și întreruperi ale activității care în mod normal ar fi putut fi evitate cu un sprijin minim din partea unor departamente și organisme guvernamentale.

Coroborat cu alegerea conducătorilor întreprinderilor de către subordonați, cu propulsarea în funcții de conducere și promovarea cadrelor, în unele cazuri, după alte criterii decât cele ale competenței profesionale și capacității manageriale etc., neimplicarea statului în activitatea economică constituie una din principalele cauze ale instabilității sistemelor industriale, ale coborârii producției mult sub nivelul anului 1989.

c) Liberalizarea totală a prețurilor, măsură fără precedent în istoria economică care, în condițiile poziției de monopol asupra producției deținută de unele întreprinderi, a penuriei de produse (oferta situându-se mult sub nivelul cererii), a lipsei cadrului concurențial specific economiei de piață precum și a inexistenței unei instituții sau organisme de protecția a consumatorilor se dovedește nu numai inoperantă, excluzând din start reglarea automată a prețurilor, pe baza raportului cerere-ofertă, dar și dăunătoare, alimentând un

proces continuu de creștere a acestora și a inflației și exercitând o presiune tot mai puternică asupra nivelului de trai al populației, aflat într-o continuă și îngrijorătoare scădere. În practică, ca efect al măsurilor de liberalizare, s-a ajuns la prețuri nejustificate, aberante, ce depășesc de 4-5 și chiar mai multe ori nivelurile anterioare prin care în fapt se încearcă acoperirea costurilor nonactivității și noneficienței activității, consumatorul final finanțând astfel proasta gestiune, indisciplina, risipa, furtul etc.

Dincolo de inflație, de deprecierea unității monetare și coroborat cu acestea, menținerea în continuare a acestei stări de lucruri prezintă pericolul unei accentuate polarizări a populației, a instalării unui fenomen de "sudamericanizare" în sensul îmbogățirii unei minorități, pe fondul sărăcirii generale a majorității populației, cele mai afectate fiind anumite categorii ale acestora în cazul cărora măsurile de protecție socială sunt fie insuficiente (pensionari, persoane aflate în incapacitate temporară de muncă etc.) fie lipsesc (țărani, de exemplu).

d) Devalorizarea succesivă și aparent fără justificare a monedei naționale, în raport cu valutele liber convertibile (de la 14 lei/dolar la 21,35 și respectiv 60 lei/dolar la cursul oficial și peste 200 lei la cursul licitațiilor valutare) măsură ale cărei principale oferte se concretizează în:

- erodarea puterii de cumpărare în interior a monedei, lovind puternic în economiile bănești și în spiritul de economie al populației, cu consecințe economice și financiare grave;
- "scumpirea" importului și "ieftinirea" exportului concomitent cu subminarea competitivității externe, continuarea acestui curs al politicii monetare echivalând, în condițiile în care relațiile de comerț exterior în valută convertibilă iau amploare tot mai mare, cu export masiv de venit național și cu accentuarea sărăcirii populației;
- devalorizarea întregului capital social al țării și a forței de muncă, devenită în prezent una din cele mai ieftine și, probabil, una din cele mai prost plătite din Europa, fără ca diferențele de productivitate și de calitate a sa să justifice pe deplin un astfel de ecart. Astfel, salariul mediu net lunar de 7.500 lei practicat în România echivalează cu numai 125 dolari la cursul oficial de 60 lei/dolar și cu circa 34,1 dolari la cursul de echilibru de 200-220 lei/dolar de la licitațiile valutare, față de 2000-2500 dolari cât reprezintă acesta în țările dezvoltate etc.

e) Lipsa mecanismelor de control asupra veniturilor, pe de o parte, ceea ce amplificat fenomenele de speculă și corupție iar, pe de altă parte, faptul că nu s-a realizat stabilizarea imediată a monedei care să stăvilească presiunile din partea capitalului acumulat în perioada ceaușistă și să creeze din start condiții egale pentru fiecare individ de participare la competiția specifică economiei de piață, afirmarea și impunerea sa urmând să fie rezultatul și dovada capacității sale profesionale, a spiritului întreprinzător etc. și nu a unor acumulări anterioare de capital.

f) Renunțarea brutală la investițiile publice, deturnarea fondurilor, orientarea lor în alte direcții, cu implicații negative la nivelul economiei naționale, atât în ceea ce privește crearea unor viitoare capacități de producție și modernizarea celor existente, a unor lucrări edilitar-gospodărești etc. cât și gradul de ocupare a forței de muncă.

g) tergiversarea și aprobarea cu întârziere a unor acte normative (de exemplu: Legea fondului funciar) precum și conținutul deficitar al unora (de exemplu: Legea privatizării).

h) Liberalizarea pe diferite perioade a vizelor și deplasărilor în străinătate care a condus la scoaterea din patrimoniul economic și cultural național a unor importante valori, pe de o parte, iar pe de altă parte, a favorizat specula, contrabanda și nemunca, ducând la apariția unei categorii de "îmbogățiți peste noapte" și la proliferarea acestora, în condițiile în care mecanismele de control asupra veniturilor lipsesc.

i) Concesii de natură economică făcute sub presiunea străzii, ce au accentuat destabilizarea.

j) Neglijarea cerințelor legilor economice obiective și subordonarea lor, în unele cazuri, unor obiective de ordin politic electoral etc.

3.2. Efectele greșelilor de politică economică

Alături de alte cauze (lipsa de flexibilitate a sistemelor industriale, dezechilibre structurale, interferarea trăsăturilor specifice economiei de piață cu cele ale economiei centralizate etc.) unele măsuri inadecvate de politică economică adoptate în perioada postrevoluționară au avut drept efecte următoarele:

a) pentru moment, starea generală a economiei este de haos economic: reculul producției, blocaje financiare, acțiuni speculative pentru obținerea de capital pe orice cale (capitalism primitiv, sălbatic);

b) adâncirea dezechilibrelor din economie: interramuri, între activități, dezechilibre monetare și financiare etc.;

c) corupție, inflație, șomaj;

d) scăderea nivelului de trai și înrăutățirea calității vieții;

e) neîncrederea unor categorii tot mai largi ale populației în politica guvernamentală.

4. Unele posibilități, soluții și direcții de acțiune pentru depășirea actualei crize economice și dezvoltarea în perspectivă a economiei românești

4.1. Pe termen scurt

În orizont scurt se impune concentrarea eforturilor și a măsurilor de politică economică în vederea stopării procesului de involuție a economiei, aducerea sa în starea de echilibru relativ (potrivit teoriei sistemelor) care trebuie să constituie punctul de plecare pentru stabilirea direcțiilor viitoare de dezvoltare și relansare economică. În acest sens, ar putea fi avute în vedere următoarele:

1) conturarea unui program coerent privind dezvoltarea de ansamblu a economiei românești cel puțin pentru următorii 2-3 ani în care, ținând seama de cerințele asigurării succesului Reformei să se prevadă: obiectivele fundamentale ale politicii economice și sociale ar putea fi elaborat în mai multe variante, în funcție de obiectivele prioritare, baza materială și financiară pentru atingerea acestora, PIB realizabil în aceste condiții, fondul de consum și fondul de acumulare și repartizarea acestora etc., în prezent resimțindu-se lipsa unei astfel de strategii de dezvoltare la nivel macroeconomic. Un astfel de program, care ar trebui să pornească de la obiectivele prioritare selectate, urmând ca varianta "optimă" să fie adoptată după discutarea lor în Parlament;

2) întrucât ne aflăm într-o evidentă perioadă de criză de subproducție, cu toate consecințele economice și sociale ce decurg de aici, apreciem ca indispensabilă luarea tuturor măsurilor ce se impun la nivel macro și microeconomic, inclusiv revenirea pentru o anumită perioadă la unele decizii centralizate¹ pentru redresarea producției materiale, pentru aducerea nivelului acesteia, în cel mai scurt timp, cel puțin la nivelul anului 1989, obiectiv fără de care nicio schiță-program anticriză nu poate avea consistența și viabilitatea necesare, și anume:

a) menținerea în continuare pentru unele produse, îndeosebi cele deficitare, a balanțelor materiale și controlul strict în ceea ce privește alocarea și utilizarea acestora;

b) acordarea de către organismele guvernamentale a unui sprijin prompt și eficient, inclusiv asistență tehnico-economică de specialitate, întreprinderilor până în momentul în care acestea vor căpăta experiența funcționării lor într-o piață liberă și când tot angrenajul unei economii de piață va fi creat și va funcționa normal. Ministerele și departamentele, de exemplu, ar trebui să colaboreze mai strâns cu conducerea întreprinderilor pentru înlăturarea blocajelor economice provenite din derularea necorespunzătoare a procesului de aprovizionare-desfacere. Ele ar trebui să urmărească îndeosebi modul în care se realizează procesul de aprovizionare tehnico-materială, cu atât mai mult cu cât unele resurse sunt insuficiente (energie, de exemplu), unele sunt aduse din import, iar altele, deși produse în țară, rămân la bunul plac și discreția (uneori abuzivă) a întreprinderilor producătoare;

c) utilizarea la nivel macroeconomic-guvernamental și departamental – a unui sistem adecvat de pârghii economico-financiare (impozite, taxe, facilități financiar-valutare etc.) care să asigure orientarea, stimularea și controlul activității desfășurate de întreprinderi;

¹ Referitor la raportul centralizare-descentralizare, literatura economică relevă că acesta variază în limitele foarte largi, ceea ce face ca perioadele de descentralizare să alterneze cu cele de recentralizare, corespunzătoare, de regulă, unor situații conjuncturale nefavorabile, când se impune luarea unor decizii strategice și tactice drastice.

d) efectuarea de urgență, de către departamente împreună cu conducerea întreprinderilor, a unei analize economice amănunțite privind situația concretă a fiecărei întreprinderi, greutățile și lipsurile cu care se confruntă și care frânează folosirea completă a potențialului productiv existent și stabilirea unui program concret de măsuri pentru dinamizarea activității și funcționarea lor corespunzătoare, cu responsabilități bine precizate, iar în caz contrar, măsuri de încetare totală sau parțială, de trecere în conservare a unor capacități de producție pentru a se evita risipa de resurse;

e) susținerea activității din industria extractivă în care sens să se precizeze: pragurile concrete de producție ce se cer prevăzute în aceste ramuri; modalitățile de asigurare cu forță de muncă și, eventual, pentru o anumită perioadă, posibilitățile de utilizare a capacităților de producție 7 zile pe săptămână cu stimulente corespunzătoare; eficiența preconizată, reflectată în reducerea subvențiilor și a importurilor;

f) ridicarea productivității la un nivel acceptabil și utilizarea rațională a forței de muncă în condițiile unor venituri stimulative și protejate, care să asigure o motivare corespunzătoare a personalului. S-ar putea avea în vedere: legarea directă a salarizării de rezultatele obținute în producție, combaterea tendinței de nivelare a acestora și de neacordare corectă a câștigurilor în raport cu munca etc.;

g) realizarea unui salt în managementul întreprinderii în care sens pot fi avute în vedere cel puțin următoarele elemente:

- elaborarea unei strategii de dezvoltare a întreprinderii cu obiective precise pe anumite perioade, cu definirea unor politici economice și tactici de aplicare care să țină seama de posibilitățile prezente și viitoare ale întreprinderii, de evoluția pieței interne și externe, a mediului înconjurător întreprinderii;
- punerea în valoare a unor tehnestructuri capabile să valorifice la maximum potențialul productiv existent și viitor în condițiile unei economii de piață, prin menținerea și promovarea în funcțiile de conducere numai a persoanelor care dovedesc calități reale de manageri și înlocuirea imediată a celor care se dovedesc incapabili sau au fost aleși sau promovați după alte criterii decât competența și profesionalismul, ceea ce ar contribui și la eliminarea crizei de autoritate ce se manifestă în prezent;
- delimitarea strictă a rolului partenerilor sociali în întreprindere: consilii de administrație, patronat-sindicate, în care sens se impune adoptarea de urgență a Legii sindicatelor etc.;

3) stoparea inflației care, alimentată din toate părțile (masă monetară în exces, presiunea cererii neacoperite de mărfuri, "scumpirea" importurilor etc.) tinde să se transforme în hiperinflație în care sens ar putea fi avute în vedere, dincolo de sporirea ofertei de mărfuri și următoarele posibilități:

- indexarea salariilor la un nivel acceptabil situației actuale urmată de înghețarea salariilor și a prețurilor;

- intervenția mai puternică a statului pe piața financiar-valutară pentru susținerea leului;
- aplicarea unor măsuri de indexare care ar presupune obligativitatea ca, în viitor, toate împrumuturile pe termen mijlociu și lung contracte de stat, întreprinderi sau particulari să fie însoțite de garanții privind puterea de cumpărare a capitalului și dobânzilor, unitatea de cont de referință fiind definită în raport cu indicele general al prețurilor;
- indexarea capitalului și a dobânzilor din depunerile CEC, cu condiția ca aceste depuneri să nu fie exigibile la vedere etc.;

4) în legătură cu cele două soluții anticriză care s-au impus istoric - inflație sau șomaj -, deși este greu de optat în totalitate pentru una sau alta, mai ales dacă nu sunt clarificate o serie de probleme esențiale pentru elaborarea unui program anticriză cum sunt: rata șomajului și a inflației și evoluția acestora pe o perioadă de timp determinată, proporția prin care se va putea acoperi prin măsuri de protecție socială rata inflației etc. totuși considerăm că trebuie reflectat și avut în vedere că:

- un șomaj mai mare, dar dispersat în teritoriu, la care se adaugă și un anumit sistem de protecție socială care, evident, mai poate fi îmbunătățit, afectează doar un anumit procent din totalul forței de muncă, în timp ce o politică axată pe creșterea inflației și evitarea în felul acesta a unui șomaj de amploare lovește puternic masa majoritară a populației și îndeosebi categorii cu venituri fixe și mici precum și pe acelea pentru care nu există niciun fel de protecție socială (țărani, de exemplu);
- inflația poate anihila în mare măsură tot ce s-a obținut pozitiv în agricultură deoarece prețurile mult prea ridicate la produsele industriale și servicii vor face nerentabile și neatractive micile gospodării particulare și chiar asociații de producători agricoli particulari, cu consecințe grave în stabilitatea și atragerea forței de muncă în agricultură, precum și pentru echilibrul și relansarea economiei naționale;
- în timp ce o inflație puternică și slab controlată devine un factor de destabilizare socială, un procent controlat de șomaj, ca factor de presiune asupra forței de muncă poate stimula individul spre o activitate de înalt dinamism și calitate;

5) impulsivitatea prin diferite mijloace (asistență tehnico-economică, facilități de natură financiară etc.) a dezvoltării sectorului privat din economie, în special în activități productive (asociații particulare de tip productiv, mici întreprinzători) care să ducă la demonopolizarea economiei și crearea cadrului concurențial precum și la asigurarea unor nevoi de ordin productiv sau ale populației (producție de serie mică, de unicate etc.) pe care societățile mari nu le pot asigura datorită lipsei de flexibilitate și capacităților mari de producție, ele fiind, de regulă, specializate în producția de serie mare. În acest cadru, s-ar putea avea în vedere organizarea de către Agenția Națională de Privatizare a unor instituții de sprijinire a liberei inițiative (similare celor existente în SUA).

Organizate ca societăți mixte (cu capital de stat și privat) acestea ar putea să realizeze pentru beneficiari: studii de piață, pregătirea în domeniul managementului, marketingului, reclamă și publicitate, studii de fezabilitate, asistență tehnică etc.;

6) sistarea subvenționării de către stat a întreprinderilor nerentabile din sectoarele economice ce nu au importanță strategică și trecerea la un sistem adecvat de creditare;

7) "dezghețarea" creditului intern în vederea eliminării blocajelor din economie și utilizarea unei politici diferențiate în privința nivelului dobânzii la creditele acordate ținând cont de termenul de rambursare și respectarea acestuia;

8) în privința "creditului agricol" acordat țăranilor proprietari ar trebui să se prevadă unele stimulente speciale pentru orientarea producției agricole deficitare în prezent: sfeclă de zahăr, floarea-soarelui, fibre vegetale, soia, cartofi, legume, produse zootehnice etc., ceea ce ar permite nu numai creșterea producțiilor respective, ci și economii valutare, dacă ținem seama că unele din acestea sunt importate;

9) stimularea prin diferite modalități a exportului și a producției pentru export în vederea atragerii de resurse valutare (de exemplu: reducerea taxelor vamale la importurile cu destinație productivă, alocarea unui procent mai mare din valuta încasată întreprinderii, funcție de procentul de creștere a producției exportate etc.);

10) constituirea pieței titlurilor de valoare și a instituțiilor aferente, ca o condiție a evaluării și circulației titlurilor de proprietate, acțiuni și alte înscrisuri de valoare precum și formarea managerilor care să asigure derularea acestor operațiuni;

11) revigorarea investițiilor, atât în sectorul public cât și privat și stimularea și orientarea prin diferite pârghii a procesului investițional (facilități la obținerea de credite, scutiri pe locații, acordarea de terenuri pentru investiții productive, alocarea creditelor pe bază de concurs între diferitele proiecte de investiții și prezentate de agenții economici etc.);

12) tentative (economice) pentru recâștigarea piețelor pierdute (în special din fostul CAER) și a unora din mecanismele de schimb anterioare, îndeosebi pentru asigurarea cu resurse de materii prime și energie;

13) protecția consumatorilor împotriva practicilor comerciale necorespunzătoare (prețuri de monopol, produse necorespunzătoare calitativ sau care periclitează sănătatea) prin:

- extinderea instituțiilor înființate de stat pentru protecția consumatorilor;
- constituirea de organizații ale consumatorilor sau asociații ale acestora;
- măsuri drastice împotriva întreprinderilor sau "cartelurilor" mai mult sau mai puțin mascate ce impun prețuri de monopol etc.

4.2. Termen mediu și lung

Concentrarea eforturilor în vederea relansării economiei românești, înscrierea sa pe o traiectorie de creștere economică susținută care să-i permită participarea eficientă și competitivă la circuitul mondial de valori. Realizarea acestui deziderat necesită în opinia noastră următoarele:

1. conceperea, concomitent cu programele pe termen scurt, a unor scenarii de dezvoltare pe termen mediu și lung, cu prezentarea, pe bază de calcul economic a avantajelor și dezavantajelor fiecăruia, care să stea la baza stabilirii unei strategii cât mai adecvate de dezvoltare în perspectivă a economiei românești;

2. restructurarea economiei naționale, privită ca un proces coerent și de amploare ce presupune mutații semnificative la nivel macro și microeconomic nu numai sub raport structural (structura pe ramuri a economiei, structurile de proprietate etc.), ci și în privința comportamentului sistemelor industriale, a comportamentului și mentalității indivizilor, care să permită integrarea și funcționarea eficientă a economiei în angrenajul complex al economiei de piață.

În esență, acest proces complex și de durată al cărui scop trebuie să-l constituie, pe de o parte, sporirea eficienței cu care se combină factorii de producție, măsurată prin productivitatea factorului muncă și a capitalului iar, pe de altă parte, asigurarea echilibrului dintre cererea globală și oferta globală de produse presupune:

a) conceperea sa în strânsă intercorelare cu concepția, obiectivele și prioritățile de dezvoltare pe termen mediu și lung, proiectarea în timp, global și pe etape, ca și costul său trebuind să facă obiectul unei analize extrem de responsabile, realizată la nivelul factorului executiv, dar și înțeleasă și acceptată de întreaga populație;

b) stabilirea ordinii de prioritate în procesul de restructurare, a ponderii diferitelor ramuri și subramuri în complexul economic național, precum și a diferitelor întreprinderi în cadrul acestora pe baza unor analize și calcule de eficiență temeinic fundamentate astfel încât, pe de o parte, costul restructurării să fie cât mai mic, iar, pe de altă parte, să se asigure nu numai corijarea unei structuri deformate, cât și adaptarea sa la cerințele unei economii pluraliste și internalizate prin luarea în considerare a următoarelor elemente:

- situația actuală a fiecărui agent economic și a aparatului productiv existent, cauzele care explică starea de eficiență sau ineficiență a unora;
- incidența pe care dezvoltarea, restrângerea sau dispariția unor întreprinderi sau subramuri o are asupra altora, prin efectele propagate pe care le generează, precum și asupra importului;
- resursele umane, materiale și financiare disponibile pe plan intern (cu deosebire);
- posibilitățile de asigurare a unor resurse, inclusiv atragerea de capital, din exterior;

- cererea internă și externă, actuală și potențială, posibilitățile de penetrare pe noi segmente de piață;
- incidența modificărilor structurale asupra forței de muncă, posibilitățile de creare a noi locuri de muncă și de reconversie profesională;
- aspecte de ordin ecologic și de armonizare regională etc.;

c) abordarea procesului de restructurare nu ca o demolare de structuri, ci ca o permutare de pe o poziție pe alta, ca o diminuare sau o creștere treptată, graduală a ponderii diferitelor ramuri și subramuri etc., prin accelerări sau temporizări de ritmuri, astfel încât să se asigure funcționalitatea de ansamblu a sistemului economic;

d) abordarea restructurării ca un proces care se desfășoară în condițiile unei piețe a liberei inițiative. În consecință, ea este și trebuie să fie privită în primul rând ca o problemă a agenților economici. În același timp însă, restructurarea este un proces deosebit de complex ce necesită orientarea în timp și spațiu, în plan tehnic și sectorial, în cadrul economiei naționale, dar ținând seama și de contextul economic internațional. Integrarea sa în strategia de ansamblu presupune deci și implicarea statului care, fără a atenta la autonomia agenților economici, în mod indirect, prin utilizarea unui sistem adecvat de instrumente și pârghii economico-financiare (dobânzi, politică de impozitare, taxe vamale, cantitatea de masă monetară aflată în circulație etc.) trebuie să asigure orientarea și încadrarea acestui proces corespunzător obiectivelor și priorităților de politică macroeconomică;

e) constituirea unor structuri raționale din punct de vedere al gradului de concentrare a producției prin asigurarea unui raport echilibrat, a unei complementarități între întreprinderile mari și foarte mari și cele mici și mijlocii, ca o premisă a lichidării poziției de monopol a unor producători și a consolidării cadrului concurențial, evitând, totodată, tendința de sporire nejustificată a dimensiunii întreprinderilor care s-a manifestat la noi în perioada prerevoluționară cât și pe aceea de fărâmițare excesivă a acestora, care pare să se contureze în prezent;

f) evaluarea rolului și locului asociațiilor de întreprinderi, a unităților de tip holding care, potrivit experienței țărilor dezvoltate se dovedesc a fi forme organizatorice utile și eficiente într-o economie de piață;

g) regândirea întregului sistem de conducere și organizare al întreprinderilor, o concepție nouă asupra organizării în general și a celei structurale în special, în vederea adaptării comportamentului sistemelor productive la cerințele și exigențele economiei de piață, la mutațiile de amploare ce au loc în contextul economic internațional, ceea ce presupune:

- promovarea unei conduceri strategice, previzionale;
- reevaluarea rolului, locului și a conținutului diferitelor funcțiuni ale întreprinderii (situarea în prim-plan a celor de marketing și de cercetare-dezvoltare);

- înlocuirea actualelor structuri organizatorice statice, rigide și tipizate cu structuri dinamice, flexibile și adaptate specificului, "personalității" fiecărei întreprinderi (structuri pe produse, pe proiecte, matriciale, adcratice etc.) cu posibilități mai mari de adaptare la schimbare și de punere în valoare a inițiativei și capacității manageriale a membrilor organizației;
- extinderea puternică în ansamblul structural a compartimentelor specializate de marketing, cercetare-dezvoltare, de prognoze tehnice și tehnologice, de analiză tehnico-economică, în vederea multiplicării punctelor de contact ale întreprinderii cu mediul și al orientării mai accelerate către inovare și progres, către cerințele pieței;
- descentralizarea activității prin extinderea delegărilor în ansamblul structural în vederea sporirii vitezei de reacție la diferitele modificări conjuncturale;
- crearea cadrului de afirmare a conducerii de tip participativ și a implicării tot mai motivate și responsabile a fiecărei persoane în activitatea pe care o desfășoară;
- conjugarea structurii formale cu cea informală – ca element de sporire a eficienței cadrului organizațional;
- promovarea unui sistem adecvat de selectare, pregătire și promovare a cadrelor, pe baza competențelor profesionale și a meritelor dovedite în procesul muncii; dublat de unul corespunzător de salarizare și stimulare;

3) re tehnologizarea unităților productive, concepută ca un sistem permanent de modernizare a proceselor de producție, a cărui realizare presupune acțiuni concrete, la nivelul economiei naționale și al agenților economici, în cadrul cărora să se îmbine prioritățile cu resursele economice, pe baza unei analize tehnico-economice riguroase privind: progresele realizate pe plan mondial în domeniu, investițiile necesare și etapizarea lor, asigurarea resurselor financiare și valutare, studii de fezabilitate etc. O importanță deosebită trebuie acordată utilizării de către agenții economici a rezultatelor cercetării proprii și naționale, dar și achiziționării de tehnici și tehnologii de la firme străine și formării unor societăți mixte cu acestea precum și cumpărării de licențe;

4) activarea puternică a investițiilor – cu resurse interne și externe de capital precum și înviorarea înclinației spre economii și investiții a agenților economici și a populației – ca o necesitate a procesului de re tehnologizare și relansare a economiei – și orientarea lor spre domenii prioritare ale dezvoltării;

5) creșterea rolului creditului în activitatea economică concomitent cu îmbunătățirea sistemului de acordare a acestuia, ținând seama, în primul rând, de potențialul și perspectiva agenților economici și transformarea sa într-un instrument eficace de orientare a activității agenților economici (indiferent de forma de proprietate) corespunzător obiectivelor de politică macroeconomică;

6) crearea unei infrastructuri adecvate (transporturi, comunicații, sistem informatic național) fără de care integrarea în condiții de competitivitate în circuitul european și mondial este extrem de stânjenită;

7) dezvoltarea puternică a sectorului privat în economie, concomitent cu reducerea proprietății de stat;

8) intervenția indirectă a statului în economie prin concentrarea la dispoziția sa a câtorva pârghii economice și instrumente fiscal-monetare esențiale pentru orientarea și asigurarea coerenței procesului de ansamblu, primatul revenind pieței;

9) extinderea numărului instituțiilor care să acționeze pe piața capitalului în vederea consolidării și creșterii rolului acestei piețe;

10) dezvoltarea învățământului, de stat și privat și asigurarea unui sprijin direct material și financiar acestei activități cu un rol deosebit în asigurarea unui nivel corespunzător de pregătire a forței de muncă potrivit noilor exigențe ale economiei de piață;

11) reevaluarea rolului și locului activității de cercetare științifică, acordarea unui sprijin permanent, material și financiar din partea organelor guvernamentale pentru dezvoltarea acestei importante activități, pentru lărgirea cooperării cu firme și institute de specialitate din străinătate, precum și instituirea unui sistem de stimulente corespunzătoare;

12) refacerea potențialului economic și natural al mediului înconjurător, restabilirea echilibrului ecologic;

13) refacerea potențialului de muncă al populației prin dezvoltarea sectoarelor cu rol în acest sens;

14) extinderea legăturilor externe cu economia mondială și participarea în condiții de competitivitate la schimburile internaționale.

Concluzionând, subliniem că problema fundamentală în funcție de care să fie gândite, analizate și adoptate soluțiile și direcțiile de acțiune în vederea depășirii actualei crize economice și relansarea economiei românești trebuie să o constituie politica socială, obiectivele acesteia legate de protecția socială (urmărindu-se reducerea la minimum a sacrificiilor pe care trebuie să le suporte populația îndeosebi în perioada de tranziție); asigurarea unui nivel minim de trai și ameliorarea treptată a veniturilor populației și a puterii de cumpărare; de utilizare a forței de muncă; de învățământ, cultură, ocrotirea sănătății.

Indiferent de situația economică, de nivelul de dezvoltare, există un set de nevoi generale ale societății a căror neglijare nu poate duce decât la compromiterea atât a vieții economice cât și a celei sociale. În condițiile în care în ultima vreme este unanim acceptată teza potrivit căreia în ordinea de priorități nu se poate face distincție între politica economică și socială interdependențele fiind extrem de puternice, criteriul minimizării costurilor sociale trebuie utilizat cu prudență atâta vreme cât nu există o accepțiune conceptuală clară a sa, cât nu este definit foarte riguros un prag al sărăciei și

nu sunt identificate care sunt categoriile de populație cele mai defavorizate, mai ales când în condițiile unei nivelări a veniturilor din trecut (raportul 1-5, 3) aceasta s-a accentuat în prezent (1-2, 5-3). Problema constă, după părerea noastră, nu atât (sau nu numai) în reducerea sau creșterea (cât ?) cu orice preț a costurilor sociale, ci în asigurarea atât prin măsurile de politică socială cât și prin cele de politică economică (care au incidențe multiple pe plan social) a unor costuri convenabile, atât din punct de vedere al societății (al eforturilor acesteia pentru acoperirea lor) cât și al fiecărui individ în parte.

DESFĂȘURAREA PROCESULUI DE PRIVATIZARE

Reghina CREȚOIU

1. Conceptul privatizării

Privatizarea reprezintă unul din procesele de bază ale tranziției la economia de piață, a cărei realizare face parte din strategia generală, unitară a reformei economice radicale.

Privatizarea se înțelege ca un proces de trecere a unei părți din proprietatea de stat și colectivă (cooperatistă, municipală, comunală) în mâinile unor persoane fizice și juridice. În acest scop pot fi utilizate modalități diferite: vânzarea unei părți din patrimoniu la licitație, transformarea unităților într-una din formele societăților pe acțiuni (cu răspundere limitată sau nelimitată), crearea societăților mixte (cu participarea statului, a diferitelor tipuri de unități economice, precum și a capitalului străin), prin denaționalizarea unor unități și restituirea lor foștilor proprietari, dezvoltarea unităților cooperatiste noi în diferite ramuri ale economiei, arendarea unităților mici și mijlocii etc.

Alegerea și aplicarea formei concrete de privatizare urmează să se facă pe baza aprecierii oportunității ei de către organul de stat pentru privatizare, eventual cu consultarea colectivului de muncă din unitatea respectivă, ținând seamă de posibilitatea aplicării celor șapte tehnici principale de privatizare, recomandate de Banca Mondială, în vederea obținerii sprijinului acesteia.

2. Obiectivul privatizării

Privatizarea urmărește modificarea radicală a structurii proprietății în societate și afirmarea pluralității formelor acesteia punând pe prim plan dezvoltarea proprietății private. Indiferent de mecanismele de funcționare a acestora, criteriul viabilității și extinderii lor îl va constitui obținerea eficienței.

Privatizarea urmărește transformarea fiecărui cetățean în proprietarul real al mijloacelor de producție, al produsului realizat, al veniturilor etc.

3. Pluralismul formelor de proprietate

Afirmarea pluralismului formelor de proprietate în general și a proprietății private în special nu contravine existenței și dezvoltării unor unități mari de stat sau cooperatiste, tendințele monopoliste în activitatea acestora fiind contracarate prin legea concurenței.

Structura proprietății va fi diferită în diverse ramuri ale economiei, ramurile-cheie ca industria extractivă, transporturile feroviare, telecomunicațiile și altele rămânând predominant în proprietatea de stat.

4. Asigurarea cu cadre

Desfășurarea și conducerea procesului de privatizare, necesită cadre de economiști, ingineri etc. de înaltă calificare și ținută morală, care să se bucure de încrederea societății. De pregătirea și selecția acestora urmează să se ocupe organul de stat pentru privatizare. În legea privatizării ar trebui să se prevadă secretul evaluării și sancționarea experților necinstiți.

5. Etapele privatizării

Complexitatea și ineditul procesului de privatizare în țara noastră, experiența țărilor dezvoltate și opiniile experților sunt în favoarea desfășurării procesului pe etape, pe ramuri și eventual grupe de întreprinderi. Argumentul foarte important în acest sens îl constituie capitalul limitat atât în țară, cât și din străinătate, care ar putea participa la acest proces, ceea ce poate determina un preț scăzut oferit pentru obiectivele ce se privatizează.

6. Evaluarea întreprinderilor în vederea vânzării, arendării sau transformării lor

Elaborarea și alegerea metodologiei adecvate reprezintă o mare importanță pentru obiectivitatea și siguranța evaluării întreprinderilor de stat care se privatizează; de ea depind în mare măsură termenul și proporțiile lichidării monopolului de stat în sfera proprietății, precum și prețul de vânzare sau transformare a întreprinderilor. La stabilirea acestui preț urmează să se aibă în vedere starea generală a economiei și a obiectivului, a bazei lui tehnico-materiale și a perspectivelor de dezvoltare tehnică și tehnologică, situația financiară și competitivitatea. Captivați de aprecierile existente - preponderent negative, de respingere a tot ce s-a construit (în special în domeniul industriei grele) în ultimele decenii, suntem înclinați să atragem cumpărătorul, în special dacă el dispune de valută, cu prețuri scăzute.

Pentru păstrarea și realizarea eficientă a bogăției naționale este importantă evaluarea corectă a tot ce s-a construit la valoarea reală, ținând seama de condițiile interne și externe, precum și de posibilitățile potențiale ale fiecărui obiectiv și beneficiile viitoare pe care el le poate aduce. Cu alte cuvinte, evaluarea obiectivelor trebuie făcută ținând seama de prețul actual și viitor al patrimoniului lor, de rentabilitatea și eficiența, formarea prețului fiind determinată, în ultimă instanță, de conjunctura de pe piețele internă și mondială. Deci, prețul obiectivelor trebuie să țină seamă de prezent și de viitor, de starea materială și nematerială, de conjunctura internă și externă. La stabilirea prețului inițial poate contribui evaluarea eventualelor cheltuieli pentru construirea unui asemenea obiectiv și profitul posibil la capital. Prețul final va depinde de aprecierea vânzătorului și a cumpărătorului, fiind rezultatul negocierii dintre aceștia. În orice caz, ar trebui să se țină seamă și de piețele de desfacere pe care le oferă obiectivele ce se vând investitorilor străini.

În ultimă instanță, totul se reduce la faptul că se cumpără nu atât mijloace fixe și circulante ale întreprinderilor, cât veniturile suplimentare care pot fi asigurate prin exploatarea acestora.

Evaluarea patrimoniului unităților urmează să se facă de către o comisie de specialiști, desemnată de organul de stat pentru privatizare, în care intră: reprezentantul întreprinderii în cauză (eventual contabilul șef al acesteia), reprezentantul serviciului patrimoniului de stat din cadrul prefecturii sau primăriei corespunzătoare, reprezentantul administrației financiare, un expert independent, reprezentanți ai ministerelor industriei și resurselor, comerțului și turismului, ai cercetării economice etc.

PRAGMATISMUL – COORDONATĂ A STRATEGIEI

Cristian POPA

Un prim element de concepție în fundamentarea strategiei îl reprezintă pragmatismul, pe care schița îl menționează explicit la nivelul politicii sociale. Incorporarea acestuia în conceperea strategiei presupune identificarea constrângerilor existente și de care politica economică (pentru că însăși strategia, ca esență a tranziției în ipostaza de proces condus, reprezintă politica economică în cel mai larg sens al acestui termen) nu poate evita să țină seama. Astfel, strategia ca ansamblu trebuie să conveargă către un management al tranziției efectiv implementabil, pe lângă justa sa fundamentare principială.

Identificarea acestor constrângeri și formularea adecvată a strategiei prin luarea lor în considerare poate contribui la asigurarea coerenței interne și consecvenței procesului (atât sincron, în sensul concordanței acțiunii "componentelor" sale, cât și diacronic, prin concordanța *ex ante* și *ex post* a măsurilor propuse cu efectiv implementate, respectiv "consistența intertemporală" a procesului). Astfel, propunerile strategiei trebuie să constituie ele însele niște "reguli", a căror respectare (prin chiar traducerea lor în fapt) să contribuie la buna funcționare a mecanismului economiei de piață în curs de creare în economia națională; de remarcat că nerespectarea acestei cerințe ar introduce incertitudini suplimentare în eterogenitatea oricum disfuncțională a coexistenței unor elemente ale vechiului mecanism economic cu mecanismul economic de piață neaflat încă în stare de funcționare eficientă. În plus, existența strategiei ca set de "reguli" (căroră, bineînțeles, nu li se poate nega o concretizare elastică) ar crea importante elemente reputaționale pozitive (cu consecințe anticipaționale evidente) la nivelul succesiunilor executivului, având în vedere faptul că simpla existență a unui pachet legislativ, fie el și foarte valoros scriptic, nu garantează eficiența sa faptică, din punct de vedere al aplicării efective a acestor norme juridice. Aceste considerente nu au nicidecum o cantonare în plan strict teoretic, ci importante consecințe practice: astfel, numeroase cercetări dovedesc existența unor echilibre inflaționiste la rate joase în condițiile unei reputații conturate (și pozitive, desigur) a factorilor decizionali în domeniul economic.

Luarea în considerare a constrângerilor obiective în cadrul strategiei presupune existența a două laturi ale acesteia: alături de o componentă normativă – cu rol esențial – trebuie să existe și o componentă explicativă (și, în măsura posibilului, predictivă), vizând starea actuală a economiei românești, ilustrarea unor elemente ale mecanismului său economic eterogen.

În raport cu cele de mai sus, politica de stabilizare – atât sub aspectul reducerii ratei inflației, cât și al reducerii fluctuațiilor nivelului producției în sensul opririi reducerilor acestuia și relansării sale – trebuie să reprezinte, în opinia mea o componentă esențială a strategiei, atât în sens terapeutic, de corectare a unor disfuncționalități, raportate la un anumit interval de timp, cât și în sens profilactic, de prevenire a creării de astfel de stări de fapt, în această din urmă ipostază politica de stabilizare având o configurație "implicită", încorporată în componentele specifice ale politicii macroeconomice aferente tranziției.

Astfel, specificul procesului inflaționist în economia românească actuală evidențiază deopotrivă existența unor puternice anticipații inflaționiste (explicabile la nivelul unei populații obișnuite cu o relativă constanță a prețurilor pe perioade îndelungate, în cadrul economiei de comandă, și care nu conștientizează starea de inflație reprimată manifestată prin ajustări cantitative, în speță penurie, în condițiile invarianței valorilor nominale), dar și a unui mecanism de concretizare a acestora: moderarea costului social al liberalizării (majorării) prețurilor prin creșterea veniturilor populației, în special sub raportul majorării salariilor. Presiunile inflaționiste de majorare a salariilor au reprezentat, în afara materializării unor considerente politice, și expresia unor situații economice obiective, derivate din existența structurii monopoliste a producției în economia națională, ceea ce a dus la cvasi-imposibilitatea refuzului revendicărilor salariale ale unor colective de muncă implicate în producția unor bunuri de importanță economică națională; nu mai puțin importantă este existența unei constrângeri traduse prin imposibilitatea implementării unei politici cu consecințe de austeritate excesivă, având în vedere existența unei cereri latente substanțiale (a unui consum nesatisfăcut) la nivelul mării mase a populației, a cărei nesatisfacere sau continuă amânare ar putea genera o pronunțată instabilitate a climatului social-politic. În plus, structura salariilor la nivel de ramură comparativ între unități economice, respectiv disparitățile acestora, au determinat (și vor determina) revendicări salariale cu efecte inflaționiste evidente. La acestea se adaugă și puterea precedentelor create, majorările salariale extinzându-se astfel în întreaga economie românească, indiferent de starea economică și financiară a firmelor implicate.

Interesant este faptul că, dacă raportăm această situație la conceptul "tensiunii" pe piața muncii (introdus de M. Paldam) generată prin creșteri primare de salarii care deteriorează echilibrele intersectoriale și interfirme existente, creând posibilitatea apariției unor conflicte latente, creșterile secundare (ulterioare) nu induc o atenuare a acestei tensiuni ci, prin existența situațiilor noncompetitive menționate, contribuie la agravarea acesteia și accelerarea proceselor revendicative pe această cale; în cel mai bun caz, creșterile salariale secundare pot contribui la amânarea precipitării tensiunii existente pe piața muncii în conflicte explicite.

Concluzia este aceea a existenței atât a anticipațiilor inflaționiste certe la nivelul ansamblului populației (generând comportamente economice care, în condițiile ofertei rigide, tind să accentueze starea de penurie și, deci, forma reprimată a inflației), și a existenței și funcționării "algoritmului" de traducere în fapte a acestora, binom care – având în vedere considerentele expuse – va fi greu de anihilat, el reprezentând deja o sursă reală de amplificare a costurilor tranziției și nu o potențialitate (așa cum era întrevăzută posibilitatea procesului inflaționist la momentul elaborării schiței).

Posibilitatea decelării teoretice a existenței unei dualități a economiei naționale, manifestată prin delimitarea convențională, desigur, a două sectoare agregate, unul cu ofertă rigidă și exces de cerere (în acest caz ajustările făcându-se mai ales în plan nominal, prin reducerea cererii efective determinată de creșterea prețurilor), iar celălalt cu cerere rigidă (aici primând ajustarea) cantitativ exprimată prin scăderi de producție, în condițiile unei remarcabile inerții a variabilelor nominale, respectiv chiar evoluția ascendentă a acestora), interdependența lor fiind de tip input-output, în condițiile unei specificități sectoriale a factorilor de producție (în special a muncii), pe termen scurt și mediu implică configurarea unui proces inflaționist cu autoalimentare, caracterizat prin necesitatea acoperirii de la buget a creșterilor salariale aferente sectorului cu cerere rigidă (în mod funciar nerentabil), cu consecința accentuării deficitului bugetar care, în condițiile existenței unei constrângeri valutare (în speță, a accesului limitat la finanțarea externă), reprezintă el însuși o puternică sursă de accelerare a procesului inflaționist pe plan intern. În opinia mea, reducerea valorii reale a deficitului bugetar prin intermediul inflației va reprezenta un factor compensator de amploare redusă, având în vedere importanța mărimii absolute a deficitului, nu numai a creșterilor sale relative (nefuncționarea stabilizatorilor automați).

În plus, introducerea convertibilității monedei naționale, ca instrument indispensabil eliminării distorsiunilor sistemului de prețuri, poate avea efectul paradoxal de alimentare a procesului inflaționist, atât prin stimularea exporturilor (cu reducerea corespunzătoare a ofertei pe piața internă, în condițiile unei cereri nominale amânate și care se va manifesta, pe măsura solvabilizării sale, pe această piață), cât și prin scumpirea importurilor ceea ce, în condițiile unei cereri ferme de bunuri de capital, tehnologie, materii prime etc. determinată de necesitățile re tehnologizării și restructurării economiei, se va traduce în stimularea prin costuri a inflației (care este principala modalitate de manifestare inflaționistă), cu largi repercusiuni în întreaga economie națională, având în vedere calitatea de inputuri a bunurilor amintite. Raționamentul subiacent afirmațiilor de mai sus constă în prognozarea unei deprecieri substanțiale a cursului de schimb al monedei naționale – în condițiile adoptării unui curs flotant, singura alternativă acceptabilă în condițiile lipsei acute de rezerve valutare naționale – nu numai prin incidențele directe ale

inflației, dar și prin probabilitatea deținerii de rezerve (fie și modice) în valută forte, la nivelul unei părți a populației, conform legii lui Gresham.

Răspunsul posibil la o asemenea stare faptică complexă îl poate constitui implementarea unei politici antiinflaționiste vizând esențialmente două aspecte succesive (sau posibil implementabile simultan): primul, vizând modificarea factorilor cauzali ai procesului inflaționist și al doilea, vizând eliminarea celor inerțiali, de conservare a ratelor relativ ridicate ale inflației și perpetuare a procesului însuși. De altfel, consider că o temă majoră a strategiei trebuie să fie aceea de „fluidizare” a economiei, de eliminare a blocajelor materiale, financiare, de prețuri, în speță de maleabilizare a rigidităților, deopotrivă de natură reală cât și nominală.

O încorporare implicită a politicii de stabilizare în politica macroeconomică corespunzătoare perioadei de tranziție (indisolubilă, de pildă sub aspectul politicii concurențiale, antimonopoliste) se poate face sub forma aplicării unei combinații "heterodoxe" de politici, care alături o politică monetară restrictivă, cu rol antiinflaționist evident (și având implicații reputaționale pozitive, ca și incidente favorabile asupra întăririi constrângerilor bugetare la nivel microeconomic, precum și asupra cursului de schimb al monedei naționale; desigur, în condițiile blocajelor financiare actuale, o astfel de politică se circumscrie optim unui orizont temporal relativ mai îndepărtat) unei politici fiscale expansioniste, axate mai ales pe consolidarea finanțării din surse proprii și fiind orientată asupra stimulării producției și încurajării eforturilor investiționale, cu precădere în domenii productive directe, problema evoluției deficitului bugetar rămânând însă și aici o chestiune deschisă. De asemenea, în condițiile convertibilității leului, politica monetară este implicit politică valutară, mai ales în condițiile unei flotări libere a cursului de schimb, evoluția masei monetare (cu repercusiuni corespunzătoare la nivelul ratelor dobânzii, respectiv inflației) reprezentând singura variabilă de influențare (susținere) a acestui curs aflată la îndemâna statului. Unele cercetări (cu o potențială aplicabilitate și pentru România) evidențiază că o evoluție ordonată a salariilor la nivelul monedei naționale) poate reprezenta un substitut perfect al intervenției clasice în manipularea cursului de schimb, prin utilizarea rezervelor în devize convertibile ale țării respective.

Politica comercială oferă, de asemenea, opțiuni interesante în contextul de ansamblu al strategiei. Astfel, consider că trebuie definită o politică comercială de esență strategică, pe de o parte prin asigurarea unui protecționism rațional (și deci neprohibitiv, care să asigure atât salvagardarea industriilor indigene vizate cât și un anumit nivel de penetrare a importurilor, acestea reprezentând în anumite cazuri – și mai ales într-o primă etapă, relativ îndelungată de altfel, a tranziției – cea mai importantă "sursă" concurențială) pentru un număr restrâns de ramuri ale economiei naționale cărora li se acordă rol prioritar în viitoarea structură a economiei românești (este poate superfluă sublinierea faptului că deciziile de alegere a unei ramuri sau a alteia trebuie să

se bazeze pe criterii bine definite, prestabilite, evitându-se opțiuni *ad-hoc*), iar pe de altă parte o liberalizare substanțială a importurilor aferente celorlalte ramuri, contribuind astfel la racordarea sporită a economiei la fluxurile economice internaționale, precum și la condițiile concurențiale (în special sub raportul prețurilor) prevalente în economia mondială. O altă dimensiune a politicii comerciale evidențiază necesitatea extinderii ariei de cuprindere a acesteia de la nivelul strict al schimburilor de mărfuri la cel al includerii "invizibilelor", în speță a serviciilor, acordându-se atenție specială fluxurilor de capital, atât în ipostaza lor investițională cât și în cea financiar-bancară (aici opțiunea personală îndreptându-se către o politică cât mai liberală, menită a potența dezvoltarea pieței capitalurilor și creditului, oferind resurse sporite de dezvoltare în economia națională, ca și o antrenare a ocupării superioare a factorilor de producție).

Lărgind orizontul discuției, închei însemnările de față prin două aspecte.

În primul rând menționarea faptului că strategia va trebui să ia în considerare necesitatea potențială a asumării unui rol relativ mai însemnat de către stat în procesul tranziției (cel puțin în raport cu cel întrevăzut la momentul elaborării schiței) ceea ce, în condițiile înțelegerii acestei tranziții ca proces condus, nu reprezintă nicidecum o contradicție. Funcționarea marginală sau chiar nefuncționarea mecanismelor pieței impun o intervenție statală mai activă nu atât pe plan extensiv (în sensul lărgirii sferei controlului) sau prin revenirea la metodele economiei de comandă, ci mai ales sub aspect intensiv, în sensul utilizării cu mai mare eficiență)și în mod necontradictoriu) a pârgurilor, limitate ca număr, ce-i stau la dispoziție, în condițiile menținerii tezei – prezentată în cadrul schiței – conform căreia formele și dimensiunile intervenției statului nu trebuie să altereze funcționarea economiei naționale în ansamblu pe baza mecanismelor pieței. Pare astfel importantă, acolo unde ea este posibilă (având în vedere orientarea generală a strategiei), statuarea de reguli efectiv implementabile și controlabile pentru principalele segmente ale politicii economice vizavi de perioada tranziției la o economie de piață în România, aceasta în paralel cu includerea - ca problemă de ansamblu în cadrul strategiei – a evaluării rolului anticipațiilor, mai ales în ipostaza lor de constrângere și factor inertial de majorare a costului reformelor și/sau de amânare sau diluare a efectelor pozitive ale acestora. Trebuie remarcat faptul că, în ciuda cvasiabsenței sau parțialei funcționări a mecanismelor pieței, existența anticipațiilor nu poate fi contestată (calificarea lor drept adaptive, raționale, extrapolatoare etc. fiind, desigur, un element calitativ diferit), iar manifestarea lor directă în economie va căpăta amploare pe măsura începerii funcționării efective a acestor mecanisme; impactul lor indirect este însă resimțit și în condițiile eterogenității și disfuncționalităților mecanismului economic aferent perioadei tranziției, având în vedere caracterul determinant (în special în absența unor semnale informaționale noncontradictorii și semnificative prin intermediul prețurilor, indicativelor fiscale, variabilelor

macroeconomice de tip monetar-bugetar etc.) în raport de compartimentul agenților economici.

În al doilea rând, sistemul teoretic de referință în elaborarea strategiei trebuie să stea, de asemenea, sub semnul pragmatismului, în sensul deplasării inspirației teoretice și instrumentar-analitic de la modelul neoclasic (aici fiind incluse și numeroase recomandări de politică economică pe care le generează) la un model care să reflecte cu un grad mai mare de adecvare realitatea economică, în sensul luării în considerare a distorsiunilor și imperfecțiunilor existente; acesta pare a fi, cel puțin parțial, un model post-keynesist, în ciuda diferenței fundamentale de climat și sistem economic reflectate în majoritatea prescripțiilor sale de politică economică (ceea ce, bineînțeles, face necesară adaptarea rezultatelor cercetărilor de sorginte neo-și post-eynesistă la starea eterogenă a economiei românești în tranziție). Totuși, investigarea posibilității aplicării unor concepte recente ale teoreticienilor din școala postkeynesistă (L.H. Summers, A.S. Blinder, M. Waitzman), cum ar fi "economia participării" (*share economy*), ca soluție a flexibilizării ajustărilor salariale prin corelarea veniturilor angajaților cu profitabilitatea firmei, ca soluție pentru menținerea gradului de ocupare în special în condiții de recesiune, este extrem de interesantă, în special prin fundamentarea microeconomică a măsurilor de politică macroeconomică propuse. În același timp, "caveat"-ul constă în faptul că valorificarea acestor cercetări trebuie să aibă în vedere condițiile concrete (exces de cerere, atât la nivel macro cât și sectorial, blocaje în relațiile dintre agenții economici, în special în relațiile - atât de ordin nominal, cât și real – dintre firme, histerezis sectorial etc.), astfel încât să se evite opțiuni naive vizând transpunerea *tale-quale* (în mod funciar irealizabilă) a soluțiilor oferite la nivelul economiei românești. Nu în ultimul rând, ca altă dimensiune a pragmatismului, trebuie avute în vedere acceptabilitatea și fezabilitatea politică, nu numai economică, a măsurilor propuse, echivalând deci cu refuzul dintru început al propunerilor populiste.

PIAȚA MUNCII, ORGANIZARE, FUNCȚIONARE

dr. Steliana PERT,
dr. Constantin CIUTACU

I. Considerații introductive

1. Piața muncii – piață a celui mai important factor de protecție; în virtutea particularităților mărfii care circulă pe această piață, a legităților după care se formează, ajustează și evaluează structurile sale, întrunește un mănunchi de caracteristici care o diferențiază de celelalte piețe; un sistem de legături (directe și inverse) cu piața capitalului, a bunurilor și serviciilor, cu cea monetar-financiară; captează, acumulează și, adesea, potențează dezechilibrele și tensiunile de pe aceste din urmă piețe; la rândul său, trage propriile semnale, formulează propriile cerințe vizavi de acestea și în consecință, echilibrul pieței muncii (ca subsistem al economiei – element de susținere a echilibrelor macroeconomice generale.

2. Piața contemporană a muncii, cu deosebire de la jumătatea deceniului – una dintre cele mai tensionate; evoluții noi în plan teoretic și practic; echilibrul dintre cererea și oferta de forță de muncă – evident cu sensibile diferențieri pe grupe de țări sau țări pe perioade – devine mai fragil; pragul ocupării depline tinde să aibă în țările europene dezvoltate șomajul de proporții a devenit cronic pe piața muncii – în numeroase cazuri – evoluează între flexibilitate și precaritate; pozițiile agenților economici și respectiv ale partenerilor sociali față de o problemă sau alta a pieței muncii au devenit destul de "mobile", "glisante"; statul – în triplă calitate – deține încă un rol în reglarea proceselor de pe piața muncii; pe acest fond se conturează un proces de concertare a eforturilor, de partaj a roadelor dezvoltării, de asumare a riscurilor de participare, de consens social.

3. Liberalizarea pieței muncii – proces fundamental al tranziției, componentă a reformei economice. Un proces condus, de durată mai mare decât însăși tranziția și, practic, o permanență a politicii economice, care implică măsuri concertate – pe cât posibil concomitent – în următoarele planuri:

- economic, structurilor economice – dezetatizare, privatizare, creare a mediului concurențial etc.;
- instituțional-legislativ – se creează cadrul necesar funcționării unei piețe libere a muncii, așezării relațiilor profesionale pe alte baze, gestionării pe bază de criterii economice a resurselor de muncă;
- informațional-organizatoric – un nou sistem informațional care să permită managementul resurselor umane; structuri organizaționale și de dialog cu partenerii sociali;

- în plan educațional-formativ al schimbării mentalităților, al creării unor componente și atitudini concordante cu principiile de funcționare a economiei de piață;
- o preocupare permanentă pentru stabilizarea unor echilibre imediate, dar și pentru ajustarea strategică, de durată, a structurii profesionale și ocupaționale în consens cu structurile economice, tehnice, tehnologice și sociale.

4. În perioada de tranziție de la economia de comandă, hipercentralizată la cea de piață, în mod firesc, piața muncii "suportă" concomitent presiunile care rezultă din:

- a) starea de criză a economiei și societății – cu efecte nemijlocite în echilibrul dintre cererea și oferta de forță de muncă, în motivarea muncii etc.;
- b) condițiile și factorii interni ai tranziției care își pun amprenta asupra modalităților și vitezei de trecere de la un nivel de ocupare și utilizare a forței de muncă puțin eficient, chiar descurajator uneori, la altul;
- c) costurile sociale ale tranziției apar evidente și cu toată amplitudinea înainte de toate pe o piață a muncii în formare;
- d) condițiile evoluției mediului economic extern, în primul rând ale pieței muncii care pun în termeni relativ noi chiar și libera circulație a forței de muncă.

5. În România nu a funcționat o veritabilă piață a muncii, deși elemente de piață – insuficiente și imature – au existat; procesele de ocupare și utilizare a forței de muncă, de alocare a resurselor, erau reglate prin metode administrativ-birocratice.

6. În consecință, tranziția de la o concepție – oricât de departe de adevăr ar fi fost ea – și un model de ocupare ineficient, dezechilibrat la nivel macroeconomic, dar care oferea o anume stabilitate și securitate a locului de muncă și a unui venit chiar dacă era mic la nivel de individ, la un alt model de ocupare și utilizare a forței de muncă, clădit pe eficiență, competență, performanță, care, însă, pe termen scurt și mediu, cu deosebire în perioada de ajustări structurale fundamentale cum sunt cele din România, este plin de riscuri, de capcane, generator și purtător de insecuritate pentru numeroase și variate categorii de forță de muncă, se dovedește în practică un proces extrem de anevoios, de delicat, cu potențial exploziv. În acest context complex, piața muncii și protecția socială capătă o importanță absolut singulară în tranziție; de funcționarea acestor două segmente ale politicii economico-sociale și ale oricărui sistem economic depinde în final nu numai acceptarea reformei, dar și succesul acesteia și înlăturarea "fenomenelor de respingere".

II. Premise-condiții ale formării și funcționării pieței muncii

1. În perioada de tranziție la economia de piață, ocuparea forței de muncă – nucleul dur și durabil, conținutul fundamental, rațiunea de a fi și dea

funcționa a pieței muncii – tinde să devină economică. Reglarea, ajustarea proceselor de ocupare și utilizare ale forței de muncă sunt prinse ca într-un clește între câteva imperative unele contradictorii, care nu numai că se susțin, dar se și fertilizează reciproc. Între acestea menționăm:

1.1. logica pieței (inclusiv a celei a muncii) care – într-o perioadă de dezechilibru grav și în accentuare între cererea și oferta de forță de muncă în "favoarea" acesteia din urmă – impune concurență, mobilitate a factorilor de producție, în speță a forței de muncă, flexibilitatea mecanismelor de stabilizare și ajustare a cererii și ofertei de forță de muncă, în primul rând a salariului ca preț al muncii, împinge pe prim-plan eficiența și profitabilitatea în utilizarea fiecăreia dintre resursele disponibile;

1.2. presiunea economică și socială a șomajului, care – prin dimensiuni, durată, efecte etc. – tinde să agraveze criza economică și socială;

1.3. liberalizarea necontrolată a prețurilor, dereglarea raporturilor dintre prețurile diferitelor bunuri și servicii, inclusiv cel al forței de muncă, ruptura dintre prețul forței de muncă – care în ciuda creșterii în procesul de negociere este unul dintre cele mai scăzute din lume – și prețurile bunurilor și serviciilor de consum; în condițiile în care o parte în creștere a protecției sociale este suportată de societățile comerciale din profit această ruptură se lărgeste și, ceea ce este mai grav, legătura dintre rezultatele muncii și venitul din muncă se pierde; costul direct al forței de muncă se menține sau crește lent, în timp ce sporirea costului indirect se accelerează, stimulându-se și pe această cale inflația și demotivarea muncii; stabilizarea pieței muncii impune, înainte de orice, stabilizarea economică (macro); prin aceasta o componentă esențială se cere a fi urmărirea și folosirea conștientă a raporturilor dintre productivitate, salarii și prețuri;

1.4. degradarea funcțiilor productive și de investire ale economiei; aici se concentrează, în fapt, principala cauză a declinului economic și a dezechilibrelor economice; în condițiile ecartului dintre cererea și oferta de mărfuri, echilibrele macroeconomice nu se pot realiza și susține numai prin mijloace financiare și bugetare, atâta timp cât declinul producției și alte fenomene negative legate de producție (furt, risipă etc.) nu sunt stopate; practic, cu toate progresele incontestabile în plan legislativ, legătura dintre sistemul producției, cel de organizare și conducere, autonomia reală și implicarea agenților economici funcționează la cote extrem de scăzute. În plus, funcția de acumulare – concentrată până nu demult în mâna statului – este complet neglijată, lăsată pe seama unor agenți economici rahitici, care abia învață să meargă, fără a beneficia de asistență și sprijinul necesar. Prin devalorizările succesive ale leului, bunurile de consum și de capital au devenit tot mai scumpe; satisfacerea necesarului de consum mușcă zilnic din posibilitățile de acumulare; pierderea unor piețe și relații economice cu "lumea socialistă" și cu țările în curs de dezvoltare, corelată cu incapacitatea de acces pe alte piețe și cu ritmul aproape neobservabil al înnoirilor în structurile tehnice,

tehnologice și de produs, au dus la diminuarea drastică a cantității și valorii exportului. Acesta și lipsa de investiții au afectat grav raportul între cererea și oferta reală economică, de forță de muncă, cu consecințe pe planul șomajului vizibil și mascat, al raportului salarii-productivitate-preț-inflație etc.;

1.5. inflația galopantă, generată, în principal, de modul de realizare a liberalizării prețurilor, care, pe cale de consecință – având în vedere nivelul salariilor și starea economică a societăților comerciale și a regiilor autonome – "trimite" o mare parte a populației sub pragul de sărăcie, declanșează și întreține valuri de mișcări revendicative cu efecte economice destabilizatoare, negative.

2. România dispune de un potențial de muncă ridicat, care bine utilizat și stimulat poate fi un important factor de creștere economică, de stabilitate social-politică.

2.1. La 1 ianuarie 1991: *resursele de muncă* ale țării reprezentau 13,2 milioane de persoane față de 13,5 milioane la 1 ianuarie 1990; *populația ocupată* era de 10,8 milioane de persoane, mai mică cu 106 mii de persoane față de perioada corespunzătoare din anul 1990; salariații, în număr de cca 8 milioane persoane, în scădere față de 1990 cu aproximativ 130 mii de persoane, reprezentau peste 74% din populația ocupată;

2.2. structura forței de muncă ocupate păstrează caracteristicile vechiului model de dezvoltare, bazat, printre altele, pe industrializarea forțată, pe neglijarea unor importante sectoare economico-sociale; grad mare de concentrare a forței de muncă în industrie și construcții (sectorul secundar) – în 1989 cca 45%; sectorul primar (agricultura) și cel terțiar dețineau ponderi aproximativ egale (în jur de 27,9% din populația ocupată); în același timp, menționat și faptul că forța de muncă ocupată în agricultură este îmbătrânită – peste sau la limita vârstei de retragere din activitate feminizată -, în 1990, fără a se modifica configurația generală, au apărut germenii unor deplasări structurale, care, după toate probabilitățile, au fost continuate în 1991: scade ușor populația din sectorul secundar de la 45% la 43% din populația ocupată; sporește la 28,2% populația din agricultură și la 28,8% cea din servicii; în interiorul acestor sectoare deplasările sunt diferite și ca sens și ca intensitate. Astfel, în industrie și construcții, pe fondul unor diminuări generale a numărului de salariați sporește numărul întreprinzătorilor și al meseriașilor particulari, pe cont propriu; în *agricultură* scade numărul salariaților, dispar practic membrii c.a.p. și ai asociațiilor intercooperatiste; sporește în aceeași măsură numărul persoanelor ocupate în gospodăriile producătorilor agricoli particulari. Acest proces – rezultat al aplicării legii fondului funciar – s-a accelerat în 1991; în *sectorul de servicii* – foarte eterogen sub aspectul activităților pe care le include – populația ocupată crește în ramuri cum sunt: telecomunicațiile, comerț, sănătate, învățământ-cultură-artă, finanțe-credit, administrație și scade în transporturi, gospodărie comună, locuințe și alte prestări de servicii, cercetare științifică și dezvoltare tehnologică; în final e de remarcat și faptul că

se reduce și numărul populației în pregătire și a altor categorii de populație (în principal casnică).

2.3. Nivelul de școlarizare și formare profesională a forței de muncă – cu deosebire a anumitor categorii ale acesteia – relativ ridicat este corespunzător, concordant cu actualele structuri economice și industriale ale țării, cu dotarea tehnică a industriei; sistemul de învățământ și formare profesională, în raport cu tendința programului tehnologic (inclusiv organizațional), cu aspirațiile, expectanțele și cerințele afirmării omului avea, totuși, un grad prea înalt de specializare; aceasta imprima rigiditate forței de muncă și afecta eficiența utilizării acesteia.

2.4. Piața muncii – cu caracteristicile ei definitorii – nu a existat înainte de Revoluție. Procesele de ocupare, de alocare și mișcare, de utilizare a forței de muncă se reglau (încercau să se regleze) prin mijloace administrativ-birocratice (plan, repartiții, munca militarilor în termen, a elevilor, studenților etc.):

2.4.1. Încă din anii '80 devin tot mai vizibile *limitele* – cantitative și calitative – ale concepției și modelului de "ocupare deplină" a forței de muncă:

- e) între concepția exhaustivă de ocupare deplină - respectiv de garantare a locului de muncă pentru fiecare persoană aptă de muncă – și realitate s-a produs un divorț; în fapt se instalase – din rațiuni ideologice și politice – un proces de simulare, de imitare a ocupării depline; sporirea extensivă a volumului ocupării forței de muncă, durata mare a muncii, în condiții de supraocupare, și-a epuizat valențele de creștere, a devenit factor de scădere a eficienței; s-a instalat, practic, o profundă criză globală și structurală a ocupării și utilizării forței de muncă;
- f) capacitatea de ocupare și retenție a forței de muncă se îngustează; în condițiile unei oferte de muncă în creștere, ale gradului ridicat de rigiditate a forței de muncă, procesul de creare de noi locuri de muncă s-a încetinit;
- g) pe fondul unui grad în scădere al ocupării, respectiv al ratei de activitate se manifestau dezechilibre ($\pm$) în alocarea forței de muncă pe sectoare, ramuri, activități, categorii profesionale și chiar profesii, în teritoriu; practic, excedentul în unele coexistă cu deficitul în altele;
- h) cost salarial scăzut – în condițiile unei durate a muncii prelungite; procese nivelatoare pronunțate, cu deosebire după aplicarea acordului global generalizat în forma "perfecționată"; slăbirea – până la dispariție – a legăturii dintre salariu, rezultatele muncii individuale și generale, dintre salariu și performanță. În fapt, sistemele de salarizare aplicate – acord global, diferitele formule de participare la rezultate, numeroase blocaje etc. – erau tot atâtea forme de nivelare, de "stimulare" a nonperformanței, de instalare a unei stări de demotivare în muncă, de dezinteres pentru competiție, calitate etc.;

- i) în condițiile menținerii ridicate a unui cost salarial redus, al promovării, cu deosebire după 1985, a unor sisteme de salarizare "punditive" (acordul global în concepția românească), șomajul și subocuparea vizibile și invizibile au crescut, afectându-i cu deosebire pe tinerii absolvenți ai învățământului liceal; șomajul nefiind recunoscut, nu existau nici formule instituționalizate de ajutorare a acestora;

2.4.2. În prima jumătate a anului 1990 – în condițiile în care se menține vechiul model de ocupare și utilizare a forței de muncă – criza ocupării și ineficienței s-a accentuat, sub impactul unor factori obiectivi și subiectivi:

a) comprimarea cererii de forță de muncă ca reflex nemijlocit al scăderii producției, subtilizării capacităților de producție, a ecartului dintre nevoia de utilizare eficientă a echipamentului industrial și reducerea duratei muncii oamenilor, degringoladei din aprovizionarea tehnico-materială, instalării în producție a unei stări de derută, de așteptare, de haos. În aceste condiții, descentralizarea structurilor, lărgirea autonomiei agenților economici – fără pregătirea economică, formativă și psihologică minim necesară – nu a dat rezultatele așteptate;

b) au fost inițiate măsuri – insuficient fundamentate, cu efecte defavorabile pe piața muncii (forțarea în continuare a ocupării – Decretul nr. 33/1990) tot felul de reparații care au încărcat nejustificat costul forței de muncă, au dereglat și mai mult raporturile salariale și au generat un lanț de mișcări revendicative cu potențial inflaționist;

c) unele dispozitive de reglare a cererii și ofertei de forță de muncă inițiate încă în luna februarie – pensionarea anticipată, reducerea bruscă a duratei muncii cu mai mult de 6 ore pe săptămână, întronarea condițiilor care se impuneau, asupra cărora cercetarea economică a atras atenția ș.a. – nu au putut și nici nu puteau susține procesul de creare de noi locuri de muncă;

2.4.3. procesul de organizare, a creării unora dintre condițiile de bază ale funcționării pieței muncii începe, în fapt, în a doua parte a anului 1990. Evident, procesul este în curs, deocamdată beneficiind doar de unele instrumente potențiale ale liberalizării și funcționării pieței muncii:

a) elaborarea, în linii generale, a întregului pachet de legi și norme care reglementează relațiile profesionale, de muncă, raporturile dintre agenții economici în materie de raporturi de muncă, dintre partenerii sociali etc. (Legea ajutorului de șomaj, Legea salarizării, Legea conflictelor de muncă, Legea sindicatelor, Legea formării pe criterii de competență ș.a.); deși unele dintre acestea sunt, în mod normal, perfectibile, la ora actuală dispunem de un set de norme juridice care reglementează piața muncii, pun pe alte baze funcționarea acesteia;

b) în plan instituțional s-au făcut de asemenea progrese; comisia mixtă guvern-sindicate; crearea departamentului de forță de muncă și șomaj, a oficiilor teritoriale de forță de muncă, a organizațiilor sindicale și respectiv

patronale etc. Mai puțin pare să se fi făcut sub acest aspect în interiorul societăților comerciale;

c) planul politicii concrete, al funcționării efective a pieței muncii situația rămâne încă neclară, confuză; multe din inițiativele guvernamentale sau departamentale răspund numai nevoii "orei" în care s-au luat; prea puțin se întemeiază pe studii, pe efectele în lanț, de antrenare și propagare pe care le induc;

d) organizarea lentă și inegală a agenților economici la toate nivelurile; în consecință, lipsa unui dialog veritabil și valabil, înlocuit adesea cu presiunea străzii. Din păcate, multe decizii - care țin de funcționarea pieței muncii - au fost impuse de presiunea sindicatelor, a străzii și nu de legile acestei piețe; aceasta a dus și la irosirea unor importante fonduri bănești fără efect benefic asupra stării economiei și a nivelului de trai al populației;

e) liberalizarea completă a salariilor (în raport cu condițiile concrete din economie, din fiecare unitate economică, cu pregătirea acestui proces fundamental) s-a efectuat în grabă, societățile comerciale nu dispun încă de criterii măsurabile și recunoscute, de metode adecvate de ierarhizare a valorilor pe bază de aport, competență etc. agenții economici și-au elaborat în mare grabă grile noi de salarizare "fundamentate" adesea pe o copie a celor vechi, pe o "consultare" reciprocă între unitățile economice vecine de pe aceeași platformă industrială; s-a ajuns la o aplicare mecanică a unor grile similare în unități cu specific diferit; sa produs o ruptură – cu efecte nocive în viitorul imediat – între nivelul salariilor din unitățile bugetare și cele din societățile comerciale; aceleași meserii înregistrează diferențe de nivel în raport de 1:2, 1:3 etc.; concomitent, aplicarea sistemului de protecție socială și compensații, ca și stabilirea noilor salarii au generat fenomene de nivelare extrem de accentuate între ramuri, profesii, meserii și în interiorul acestora; de altfel și pensiile cunosc aceleași tendințe; învățământul, cercetarea științifică, sănătatea etc. au salarii asemănătoare unor meserii absolut marginale în societate;

f) corelarea insuficientă a măsurilor legislative din domeniul muncii și protecției sociale cu cele care vizează alte subsisteme ale economiei și societății; aceasta a tensionat relațiile cu sindicatele ce au generat o seamă de reveniri, de inconsecvențe etc.;

g) liberalizarea salariilor combinată cu alte măsuri în domeniul salarizării și protecției sociale au provocat explozia costului muncii vii, în primul rând a celui indirect; concepția și practica cu privire la protecția socială a unor largi categorii ale populației; modalitățile de plată a compensațiilor și respectiv ale indexării generează o disparitate între venitul din muncă (salariul) și rezultatele muncii, performanță, aport etc.; legătura dintre fondul de salarii și producție, dintre salariul mediu și productivitate este bulversată, se înscriu pe curbe diferite; în condițiile în care volumul ocupării rămâne prea puțin sensibil la

fluctuațiile pieței se constituie și aceasta într-o sursă de blocaj economico-financiar, de ineficiență;

h) în raport cu asigurarea mediului concurențial, absolut necesar pentru funcționarea corectă a oricărei piețe interne, inclusiv a pieței muncii, guvernul *s-a retras prea devreme și prea rapid* de pe piața muncii; a lăsat ocuparea și folosirea forței de muncă pe seama unei piețe și a unor mecanisme care fie că acționează defectuos, fie doar parțial:

- în fond, în perioada de tranziție toate procesele de pe piața muncii ar trebui desfășurate sub *controlul* și cu *srijinul* statului: este încă principalul proprietar și nu-i poate fi indiferent cum sunt gospodărite resursele, ce se întâmplă cu patrimoniul fiecărei societăți comerciale și regii autonome;
- judecate prin prisma evoluțiilor de până acum din țara noastră, ca și din celelalte țări est-europene, teoriile de sorginte neoclasică, liberalismul "sălbatic" (cum este numit uneori) nu sunt adecvate condițiilor economice, social-politice, modelului cultural al acestora;
- dispozitivele ce se cer implementate pe piața muncii – cel puțin într-o primă etapă – ar trebui să reprezinte un mixaj al celor de sorginte keynesistă și neokeynesistă cu cele liberale; numai astfel ar putea fi depășite unele din rigiditățile "naturale" ale pieței muncii.

De altfel, piața muncii nu poate funcționa înaintea statuării regulilor jocului pe celelalte piețe; chiar și după ce acestea au fost făcute viabile și funcționale, piața muncii rămâne în continuare cea mai vulnerabilă și imperfectă, necesitând permanente măsuri de stabilizare și echilibrare concomitent cu urmărirea unor direcții de strategie demoeconomică. În fapt, tranziția presupune existența unui model ideal de sistem economic bine conturat și compararea permanentă a realului cu acesta pentru a se asigura o corecție, stabilizare și ajustare continue; practic, nu se poate aplica niciodată rapid un model perfect la o realitate atât de imperfectă și instabilă.

A acționa exclusiv prin prețuri și politici fiscale sau monetare în scopul diminuării cererii de produse, inclusiv a volumului fizic al investițiilor și a capacităților productive fără a spori oferta în termeni reali nu poate duce la succesul așteptat pe piața muncii.

Consecința va fi diminuarea ocupării, creșterea șomajului și de aici propagarea în lanț a altor efecte, inclusiv a inflației.

III. Caracteristici și tendințe previzibile ale evoluției pieței muncii până la sfârșitul secolului

3.1. Presiunea ofertei asupra cererii de forță de muncă va fi determinată în egală măsură de stabilizarea și ajustările structurale din perioada de tranziție, inclusiv modernizare și re tehnologizare, de factori demografici și compartimentali atât ai agenților economici, cât și ai forței de muncă ca atare,

de rigiditățile unei piețe a muncii în formare pe care își fac simțită prezența mai ales trăsăturile negative ale acesteia.

3.2. În perioada 1991-1995, după estimările din IEN, oferta de forță de muncă va spori, în principal, pe seama următorilor factori:

a) aportul net demografic al resurselor de muncă (350 mii – 500 mii de persoane);

b) stabilitatea, ajustarea, respectiv restructurarea economiei, re tehnologizarea și eficientizarea întreprinderilor, cu un efect de disponibilizare, apreciat de noi, la 10-30% din efectivele existente supranumerar în prezent în industrie. Practic, până acum efectele acestui proces fundamental al tranziției sunt prea puțin vizibile în economie, îmbrăcând mai ales forma subocupării (subtilizării) vizibile (durata muncii sub cea normală, pierderi de timp de muncă enorme) și respectiv invizibile (productivitatea muncii în scădere, calitate deteriorată, competitivitate slabă etc.);

c) mișcarea ascendentă, nefundamentată și necontrolată a prețurilor care, în încercarea de atenuare a căderii nivelului de trai al familiei, stimulează oferta de forță de muncă, în primul rând a femeilor (cca 544 din numărul cererilor de locuri de muncă înregistrate în luna august 1991 sunt ale forței de muncă feminine; în teritoriu, situația apare și mai evidentă în județele Gorj, Brașov, Hunedoara etc., în care 72-80% din cereri aparțineau femeilor);

d) factori conjuncturali care duc – chiar dacă numai temporar – la reducerea de activitate a unităților economice și la disponibilizarea pe termene mai mari sau mai mici a forței de muncă.

3.3. Cererea de forță de muncă se va menține limitată; există chiar "șansa" să se comprime. Principalele caracteristici ale cererii pot să fie influențate de menținerea sau cel mai probabil de scăderea volumului absolut al ocupării pe fondul unor puternice modificări de structură internă. Efortul de schimbare a structurii cererii și modalitatea necesară se pot transforma într-o puternică restricție a accelerării reformei; schimbările de meserii și profesii sunt chiar mai grele decât schimbările tehnice și tehnologice. În esență, aceste două fenomene sunt determinate de:

a) declinul continuu al activității de producție și a exportului, ca și al indicatorilor de eficiență economică; atenția insuficientă acordată creării și funcționării pieței interne de bunuri și servicii, a ramurilor cu potențial de reducere a decalajului dintre cerere și ofertă; starea economică precară a multor societăți comerciale; în momentul promulgării legii falimentului este evident că cererea de forță de muncă cade catastrofal;

b) accentuata lipsă de resurse financiare; criza de investiții și investitori;

c) ajustările structurale, modernizarea tehnologică și re tehnologizarea;

d) criza de resurse de materii prime și energie care, vrem nu vrem, generează întreruperi de activitate;

e) tendința de accentuare a deficitului balanței de plăți externe, cu consecințe posibile asupra unor importuri etc.

3.4. Șomajul tinde să devină dramatic, mult peste proiecțiile guvernamentale și respectiv datele oficiale privind numărul de persoane în căutarea unui loc de muncă, beneficiare sau nu a alocațiilor de șomaj:

a) șomajul este, înainte de toate, un fenomen și un proces economic, ca geneză, cost, efecte; este și un fenomen social; sursă a unor fenomene asociale; erodează mecanismul economic și social în ansamblul său; el este legat direct de piața muncii, în timp ce ocuparea nu este numai o problemă a acestei piețe și se cere abordată cu multă atenție, cu răspundere și nu în termeni alternativi – ocupare sau șomaj – sau ca o fatalitate, ca un cost inevitabil, ca și cum piața muncii ar fi cea mai perfectă dintre piețe;

b) cifrele oficiale – singurele disponibile în prezent – nu reflectă adevărata situație a pieței muncii, proporțiile reale ale lipsei de muncă ("*manque à travailler*") și, prin subestimare, pot deveni periculoase pentru politica de ocupare și folosire a forței de muncă. Îngrijorătoare în acest moment sunt subocuparea vizibilă și invizibilă și mai puțin poate cele peste 225 de mii de persoane înscrise la oficiile de forță de muncă, indiferent dacă beneficiază sau nu de ajutor de șomaj:

- în genere, disponibilizările făcute până acum – favorizate și de legislația în vigoare și de reținerile managerilor – privesc în general categoriile de forță de muncă neintegrate suficient în activitate (diferite motive de indisciplină);

- o altă parte – cei cu pregătire medie și superioară – este formată mai ales din absolvenți din promoțiile 1990 și 1991;

- deocamdată cea mai mare parte a acestora este determinată de reducerea activității (cca 88% din numărul celor înregistrați ca șomeri la jumătatea lunii august 1991);

- dar chiar și așa două remarci se cer făcute: viteza de creștere de la o lună la alta este mare, depășind în perioada mai-august 1991 20.000 de persoane în medie pe lună; față de începutul anului 1991, creșterile sunt de câteva ori mai mari; în același timp cererea de forță de muncă se menține limitată – 7,5 mii de persoane în luna august 1991 – și în meserii prea puțin "tentante" pentru recalificare și reocupare (zidari, dulgheri, muncitori necalificați); există o dispersie mare a ratei de șomaj în teritoriu; în luna august, de pildă față de 2,7% rata medie de șomaj pe țară, în județul Tulcea s-a înregistrat o rată de 7,8%, iar în Timiș de 0,6%;

c) apare sfârșitul anului 1991 și începutul anului 1992, pe măsură ce procesul de privatizare și eficientizare a producției se va accelera, este de presupus că rata șomajului va exploda îndreptându-se spre 15-20% (în primul rând pe seama eliberării din industrie a surplusului de personal – apreciat la cca. 15-20% din numărul actual al salariaților;

d) în economie, în prezent și cu atât mai mult în viitorul nu prea îndepărtat, coexistă toate formele de șomaj, chiar dacă acum cel de recesiune, cel conjunctural și respectiv cel fricțional par a fi dominante;

e) șomajul cuprinde toate categoriile de forță de muncă și calificare: în luna august, din numărul total al persoanelor înscrise la oficiile de forță de muncă, peste 85% erau muncitori; 10,9%, personal cu pregătire medie și aproape 4% persoane cu pregătire superioară;

f) durata șomajului – fenomen deja vizibil – depășește 6 luni (perioadă în care potrivit legii se acordă ajutor de șomaj), tinzând după opinia noastră, spre 10-12 luni.

În această situație se impun măsuri de urgență simultan pe trei planuri:

a) al prelungirii la 9 sau chiar 12 luni a perioadei de acordare a ajutorului de șomaj;

b) al instituirii și a altor forme de ajutorare a șomerilor care nu reușesc să se reîncadreze după ce ies de sub incidența Legii nr. 1/1990. Ambele situații necesită completarea legislației în vigoare;

c) al punerii cu mai multă hotărâre în practică a unor mecanisme efective realiste și atractive de reorientare, recalificare și reocupare a șomerilor (acestea, evident, nu pot fi aplicate atâta timp cât lipsește o concepție cât de cât clară, acceptabilă și acceptată asupra ajustării structurale a economiei, pe termen mediu și mai îndelungat).

3.5. Salariul – ca preț al muncii – (politica de salarii) îndeplinește defectuos, doar parțial funcția de echilibru a cererii și ofertei de forță de muncă, de modelare a volumului ocupării după criterii de eficiență. Dincolo de rigiditățile sale naturale, o serie de alți factori, diferiți ca natură și sens, îl abate de la funcția de instrument de echilibru al pieței muncii și susținere a echilibrelor macroeconomice. Pe de altă parte, nu trebuie scăpat din vedere că domeniul său specific de acțiune și funcțiile de echilibru ale salariului sunt limitate. Singură, politica de salarii (în speță a salariilor mici) nu poate asigura echilibrele dorite nici pe piața muncii și nici la nivel global.

IV. Elemente, direcții de acțiune și priorități ale normalizării funcționării pieței muncii

4.1. Orientarea principală – prioritatea priorităților pieței muncii rezidă în elaborarea unei *politici active* de ocupare a forței de muncă, care în esență înseamnă susținerea prin mijloace diverse, concertate a proceselor de ocupare și mobilitate a forței de muncă cu cele de eficiență economică, menținerea șomajului în limitele favorizante creșterii și stabilității economice și social-politice.

4.1.1. Modelul de ocupare a forței de muncă necesar a fi promovat în țara noastră în perioada de tranziție nu poate fi atașat doar unei singure teorii economice. Dimpotrivă, se cer combinate mecanisme și mijloace care-și au izvorul în teorii diferite ale ocupărilor și echilibrelor macroeconomice, în condițiile demoeconomice concrete, ale matricei culturale a poporului român. Cu alte cuvinte, eliminând tot ce a fost vechi, inefficient, trebuie să tindem spre crearea unui model de ocupare, formare și utilizare eficientă a forței de muncă

care în plan economic să valorifice la cote performante condițiile de care dispunem, iar în cel socio-economic și politic să evite seismele distructive, polarizarea socială, să garanteze stabilitatea și creșterea economică viitoare.

4.1.2. Elaborarea și promovarea unor programe de ocupare a forței de muncă la nivel național, local, teritorial și chiar de firmă, care – pe baza diagnosticării riguroase a pieței muncii, a stării resurselor de muncă (a cererii, ofertei), a *anticipării* efectelor reformei, în speță ale restructurării economiei, re tehnologizării și eficientizării producției, asupra ocupării și formării forței de muncă – să permită în timp util orientarea și reorientarea, formarea și reconversiunea profesională a forței de muncă, recalificarea corespunzător mutațiilor previzionate din economie și societate.

Cu alte cuvinte, este vorba de politici clare – macroeconomice regionale și microeconomice – care să fie fundamentate pe viitoarele structuri ale economiei naționale și îndeosebi pe structura și capacitatea de absorbție a industriei și serviciilor, a sectorului public și a celui privat, a pieței interne (naționale) și a celei externe a muncii.

4.1.3. Oricum am gândi politica de ocupare, cel puțin patru programe ni se par de primă urgență: unul de ocupare; altul de susținere a mobilității forței de muncă; un program de retragere-pensionare și, în fine, un altul de combatere a șomajului. Acestor programe generale li se pot asocia programe speciale de ocupare care vizează fie *diferite categorii de forță de muncă* (tineri, femei etc.), fie variate *formule* de susținere a ocupării și mobilității forței de muncă (programe de extindere a muncii cu timp parțial; programe de lucrări publice; contracte pe durată limitată; programe de recalificare și reinserție profesională, în anumite domenii, profesii ș.a.

4.1.4. Evident, la baza fiecăruia dintre aceste programe trebuie să stea un set de obiective și principii reflectate în final în dispozitivele, în mecanismele și politicile de ocupare și utilizare a forței de muncă (anexa 1 și anexa 2).

În esență, variatele programe de ocupare și de stabilizare de echilibru pe piața muncii este necesar să răspundă la două chestiuni presante ale tranziției și ale ajustărilor structurale:

- cât din forța de muncă existentă își poate schimba anual locul de muncă (număr absolut sau pondere în total și pe meserii sau profesii);
- câte noi locuri de muncă și respectiv noi angajați poate avea economia în fiecare an (iarăși putându-se detalia răspunsurile pe ramuri, profesii, meserii, sexe, vârstă, teritoriu).

Normal că aceste răspunsuri fundamentale sunt o sinteză a programelor, necesită ample și fundamentate studii de previziune și programare, solicită pachete de măsuri și fonduri pentru investiții, reconversiune-formare, reciclare, învățământ etc. Se vor determina astfel nu numai costurile, dar și efectele previzibile; se vor putea stabili corelațiile necesare dintre durata șomajului, indemnizațiile necesare, ritmul reconversiunii și recalificării, absorbția șomerilor

și a noilor absolvenți din sistemul de învățământ și formare profesională a forței de muncă ș.a.

4.2. Pe lângă răspunsurile globale, generale, cu valoare de orientare, pornind de la acestea și de la alte coordonate, în strategiile privind piața muncii o mare atenție se acordă – în condițiile actuale de funcționare a acestei piețe – , în toate țările dezvoltate, dispozitivelor și mecanismelor de promovare a ocupării forței de muncă și combatere a șomajului.

4.2.1. Se cunosc până în prezent cca 200 de modalități de reglare a ocupării, de concertare a ocupării și eficienței, aplicate la nivel de firmă, sector (ramură), teritorial etc. Acestea – potrivit recomandărilor BIT – pot fi grupate în șase categorii, fiecare dintre ele, în funcție de condiții specifice, realizându-se printr-o mare varietate de formule concrete:

a) dispozitive de formare-ocupare care se adresează în special tinerilor; reconversiune profesională-recalificare-reocupare – cu deosebire pentru cei ce din diferite motive sunt disponibilizați;

b) lucrări de utilitate publică, realizate și susținute de regulă de colectivitățile locale; au o durată în timp limitată, de la câteva luni până la 15-18 luni;

c) subvenționarea de către puterea publică a unei părți a costului salarial fie pentru a evita eliberarea unei părți a forței de muncă ocupate, fie pentru a încuraja întreprinderile să angajeze tineri sau șomeri;

d) amenajarea timpului de lucru (partajul locului de muncă; extinderea muncii cu timp parțial; reducerea duratei muncii, cu o netă tendință de pasaj de la reglementarea duratei săptămânale a muncii la cea a duratei medii anuale, care permite o flexibilitate mai mare a folosirii forței de muncă în funcție de fluctuațiile pieței etc.);

e) sisteme de ajutorare a șomerilor – credite avantajoase, scutiri de impozite ș.a. – pentru crearea de întreprinderi pe cont propriu sau preluarea unor activități deficitare în vederea rentabilizării;

f) diferite formule de pensionare anticipată.

4.2.2. Având în vedere evoluțiile previzibile ale cererii și ofertei de forță de muncă, fragilizarea și deteriorarea echilibrelor pe această piață apreciem că, în cadrul unui program global, coerent de ocupare și combatere a șomajului este nevoie să fie puse în acțiune mecanisme și mijloace variate; selecția și ierarhizarea acestora ar urma să se facă în funcție de obiectivele prioritare și resursele fiecărei etape:

a) în acest cadru, înainte de a lua în discuție mecanismele și dispozitivele specifice pieței muncii, remarcăm că pentru România în prezent prima urgență (urgența urgențelor) rezidă în *stoparea căderii libere și relansarea producției* fără de care orice alt program se clădește pe nisipuri mișcătoare. Acesta reprezintă baza sporirii *ofertei*, a realizării echilibrului dintre cerere și ofertă și în termeni fizici și nu numai valorici, în ultimă instanță a înscrierii evoluției economiei pe curba profitabilității. În plus, revigorarea funcției

productive a economiei este, pe de o parte, condiție *sine qua non* pentru dezvoltarea și consolidarea sectorului de servicii, pentru remodelarea structurilor de ocupare și utilizare a forței de muncă; pe de altă parte, este singura modalitate de a nu mai "produce" în continuare șomeri sau cel puțin de a încetini rata de "fabricare" a acestora;

b) în al doilea rând, credem că în perioada de tranziție statul – chiar și în condițiile liberalizării tot mai pronunțate a economiei – trebuie să dețină un loc important în reglarea macroechilibrelor; cu atât mai mult cu cât costurilor inevitabile ale tranziției li se asociază cele derivând din criza economică.

4.2.3. Mecanisme de ocupare și combatere a șomajului cu *funcții de echilibru macroeconomic*.

a) Relansarea *investițiilor* pentru crearea de noi locuri de muncă și respectiv pentru sporirea capacității de retenție a forței de muncă în activități utile în condiții de sporire a eficienței, competitivității și calității:

- prioritate într-o primă etapă sectoarelor productive – industrie, construcții, agricultură, transporturi, turism etc.;
- sprijinirea inițiativelor locale;
- sprijinirea – prin politica de credit și fiscală – a dezvoltării investițiilor private.

b) Modelarea politicii financiar-monetare, de credit, fiscale și din optica cerințelor formulate de piața muncii:

- credite pentru investiții productive, cu dobânzi mai reduse pentru agenții economici care creează locuri de muncă și înainte de toate, pentru șomerii care se lansează în activități economice;
- scutiri și (sau) reduceri de taxe și impozite;
- subvenționarea pentru o perioadă limitată a unei părți a costului salarial pentru agenții economici (publici, privați care creează locuri de muncă sau angajează șomeri;
- îmbunătățirea legislației în aceste domenii, având în vedere lipsa de capital, riscul și nu în ultimul rând rezervele și "reținerea" populației de a se angaja în activități productive pe cont propriu.

c) Promovarea unei politici de venituri și salarii riguroase, astfel încât deopotrivă să fie stopată presiunea inflaționistă și stimulată dorința de a munci, de a căuta loc de muncă:

- respectarea strictă, în politica de negociere și plată a salariilor, a corelației dintre creșterea productivității și a salariilor;
- promovarea unor sisteme (formule) de salarizare legate de rezultate (generale și individuale) care asigură o mai mare flexibilitate a salariilor în raport cu fluctuațiile pieței;
- moderarea – pentru o perioadă determinată a creșterii salariilor și prețurilor, care sunt surse viitoare de șomaj;
- evitarea creșterii costului forței de muncă pe seama cheltuielilor indirecte și de protecție socială (cu vizibile efecte inflaționiste);

- dimensionarea ajutorului de șomaj după criterii multiple, astfel încât să garanteze un minus de venit, dar, totodată, să stimuleze participarea la muncă.

d) Crearea, din profit – inclusiv prin scutirea de impozit – la nivel de firmă sau, după caz, la nivel mai agregat a unui *fond special de sprijinire* a ocupării forței de muncă în perioada de conjunctură slabă sau de reducere a activității din motive de forță majoră.

e) Adecvarea unor politici distincte având în vedere că piața muncii nu este omogenă; în acest sens, piața muncii are consecințe diferite la inflexiunile de pe piața bunurilor de capital, a bunurilor de consum curent sau a serviciilor (salariații din domeniile respective au de regulă altă pregătire, alte salarii, lucrează cu alte tehnologii, costul formării și reconversiunii este diferit).

Riscul rezultat din funcționarea normală sau haotică a pieței muncii, ca și cel din tranziție este oricum sensibil diferit pentru anumite categorii de salariați (în general, riscul crește odată cu nivelul calificării etc.). Cunoașterea neomogenității și a particularităților de pe piața muncii impune deci o variabilitate și o nuanțare a răspunsurilor prin politici și programe.

4.2.4. *Dispozitive de reglare și flexibilizare a pieței muncii ca atare* (în afara celor menționate la pct. 4.2.3., care au într-o măsură mai mare sau mai mică și vocația de echilibru pe piața muncii).

a) Formare profesională inițială în mai strânsă legătură cu evoluțiile previzibile ale pieței muncii.

b) Stagii de reconversiune profesională și recalificare în vederea reinserției profesionale și reocupării. Pot fi organizate în interiorul firmelor sau în centre speciale:

- problemele educației și pregătirii în legătura lor nemijlocită cu ocuparea forței de muncă se cer abordate concomitent *pe termen lung* – cu deosebire cele care privesc sistemul de învățământ; structuri, conținut, tehnologii etc.; pe termen *mediu* și pe termen *scurt* destinate în special reintegrării în activitate a șomerilor;

- oricum, programele de recalificare etc. sunt viabile numai în măsura în care sunt "produsul" nevoilor agenților economici și nu al unor organisme situate deasupra acestora;

- există în prezent în acest domeniu multe necunoscute, sub aspectul cererii de forță de muncă, al locurilor de muncă disponibile și a nevoilor viitoare, după cum există și riscuri: al centralizării la nivel departamental, al unui formalism cu costuri ridicate, cu efecte utile minime în planul reocupării forței de muncă; al reticenței, al neîncrederii persoanelor în căutare de locuri de muncă față de unele forme de școlarizare, în speță față de cursurile de inițiere pentru preluarea unor activități pe cont propriu.

c) Dezvoltarea – pe baza unor studii ale piețelor muncii locale (teritoriale) – a unor lucrări de utilitate publică (infrastructură) care oferă locuri de muncă temporare, cu contracte pe durată determinată, sezoniere etc.

d) Amenajarea duratei muncii în diferite formule convenabile sub aspectul ocupării și flexibilizării pieței muncii: munca cu timp parțial; partajul locului de muncă; trecerea de la reglementarea duratei medii săptămânale la cele lunare sau chiar anuale; reglementarea strictă a regimului orelor suplimentare; programe de lucru flexibile etc.

e) Încurajarea și sprijinirea – prin diferite modalități – a mobilității forței de muncă (teritoriale, profesionale etc.). În acest sens, este nevoie pe de o parte să fie examinate obstacolele în calea mobilității, iar pe de altă parte să se întreprindă măsuri de înlăturare a acestora, inclusiv sub aspect legislativ.

f) Participarea pe bază de contracte – fie între statul român și alte state, fie între firme – la realizarea unor lucrări în străinătate. Pe această cale pe lângă faptul că se răspunde unor nevoi ale sistemelor de producție și dorințe ale oamenilor, se evită și obstacolele, problemele dificile care stânenesc în prezent cu o vigoare crescândă libera circulație a forței de muncă. Atâta vreme cât fluxul migrației se face în sens unic formulele organizate par a fi cele mai profitabile.

g) Soluționarea mai bună a unor probleme organizatorice ale politicii pieței muncii: organizarea partenerilor sociali; organisme bi și (sau) tripartite în reglarea relațiilor de muncă la toate nivelurile, începând cu firma și terminând cu cel național; elucidarea mai bună a rolului și funcțiilor statului pe piața muncii (când, cum, prin ce mijloace intervine; părăsirea atitudinii de "non intervenție de lăsare a lucrurilor să meargă și să se rezolve de la sine) ș.a.

4.3. Politica de ocupare și utilizare a forței de muncă în mod firesc se bazează pe cunoașterea permanentă a tuturor sistemelor ce condiționează funcționalitatea pieței muncii și tangențial și a altor mecanisme economice, a sistemelor tehnice și tehnologice, a evoluției demografice etc.

4.3.1. Sistemul informațional în vigoare, deși a suferit unele transformări, nu oferă încă informații suficiente pentru a se asigura la toate nivelurile gestionarea eficientă a resurselor de muncă. De aici câteva priorități, urgențe:

a) *pe termen mediu și lung* este evidentă necesitatea modernizării sistemului informațional. Din optica gestionării pieței muncii, alături de efectuarea recensământului populației (preconizat pentru ianuarie 1992), de sursele statistice administrative care circulă și în prezent (balanțe, diferite lucrări ale CNS) ce impune *instituționalizarea sistemelor de anchetă prin sondaj privind ocuparea* (pe lângă gospodării – apreciate ca fiind cele mai complete – și pe lângă întreprinderi);

b) *pe termen scurt* – pentru a stimula ocuparea, reintegrarea șomerilor și a limita proporțiile șomajului – este necesar să fie inițiate la nivel de firmă, departament și național, cu participarea specialiștilor și a sindicatelor acțiuni (studii) în câteva direcții;

c) un prim grup de studiu este orientat în direcția diagnosticării stării de sănătate a firmelor, posibilităților acestora de supraviețuire și dezvoltare profitabilă:

- nivelul (volumul) fizic al producției (inclusiv structuri) și tendințe pentru perioada 1990-1992 (1993);

- nivelul tehnic al producției, etapele, dimensiunile și caracteristicile procesului de restructurare a producției, de re tehnologizare și modernizare;

- nivelul și evoluția ocupării forței de muncă (număr, structuri), inclusiv utilizarea timpului de muncă;

- dimensiunea și tendințele productivității muncii, rentabilității și eficienței;

- corelațiile dintre producție-ocupare-productivitate-salariu-rentabilitate și eficiență.

d) un al doilea set de studii are ca destinație identificarea posibilităților de ocupare a forței de muncă în condiții de eficiență:

- în aceeași întreprindere fără schimbarea calificării;

- în aceeași întreprindere cu schimbarea calificării;

- redistribuiri către alte întreprinderi (fără sau cu schimbarea calificării);

- persoane care nu mai pot fi reîncadrate – vârstnice, bolnave – pentru care pot fi puse în acțiune dispozitive de pensionare anticipată, progresive etc.;

- dezvoltarea inițiativei private – a micilor întreprinderi.

e) în fine, în al treilea rând este necesar să fie identificate modalitățile de sprijinire a procesului de recalificare-ocupare a inițiativei private de creare, prin asociere, a unor întreprinderi mici, familiale ș.a.:

- credite, impozite, taxe;

- proiecte-tip;

- consultații și asistență economică și tehnică gratuită pe o perioadă de cel puțin 12 luni;

- inițiere profesională în managementul unor asemenea afaceri etc.

OBIECTIVELE GENERALE ALE STRATEGIEI OCUPĂRII ȘI UTILIZĂRII RESURSELOR UMANE

1. Armonizarea ocupării și utilizării eficiente a forței de muncă. Susținerea procesului de ocupare, asigurând prioritar pe această cale securitatea venitului, autoprotecția economică în condiții de sporire a producției, a eficienței economice și a competitivității. Menținerea unei rate cât mai înalte de ocupare în condiții de eficiență presupune:

- concertarea obiectivelor pur economice de creștere și eficiență cu cele social-politice;
- coordonarea măsurilor de dezvoltare-ocupare-formare și utilizare a forței de muncă din sectorul public și privat;
- armonizarea politicii guvernamentale cu privire la forța de muncă cu cea a agenților economici, a celei macro și microeconomice;
- combinarea diferitelor mecanisme, dispozitive și mijloace de ajustare a cererii și ofertei de forță de muncă în raport cu situația concretă a pieței muncii, cu resursele de care economia dispune.

2. Contracarea creșterii șomajului și a subocupării vizibile și invizibile. Menținerea acestora la limitele (înguste) definite de capacitatea economiei de suportabilitate a costului șomajului, în genere a lipsei de muncă (*manque à travailler*):

- stabilizarea într-o primă etapă a economiei;
- relansarea (revigorarea) procesului de investiții, producție, crearea de noi locuri de muncă în condiții de sporire a eficienței; stoparea sau încetinirea – pe aceste căi a procesului de „producere” a șomerilor;
- evidențierea și urmărirea statistică atât a persoanelor care solicită locuri de muncă – beneficiare sau nu a alocațiilor de șomaj -, cât și a ratei șomajului etc.

3. Alocarea eficientă prin intermediul mecanismelor de piață a forței de muncă pe sectoare, ramuri, teritoriu, profesii etc. Maximizarea într-o primă etapă a ocupării productive a forței de muncă, ca bază a creării condițiilor de modernizare a structurii forței de muncă.

4. Sporirea flexibilității pieței muncii prin punerea în acțiune a unor dispozitive, variate, atipice de promovare a ocupării.

5. Modernizarea sistemului de învățământ și formare profesională, racordarea mai bună a acestuia la nevoile unei societăți democratice, aflată într-o dinamică accelerată.

6. Menținerea unor corelații riguroase între salarii și rezultatele muncii (producție, calitate, productivitate, competitivitate). Stoparea creșterii inflaționiste a salariilor:

- corelarea mai bună a politicii de salarii cu obiectivele stabilizării macroeconomice, ale relansării economiei, pe scurt a stabilității macroeconomice;

- înghețarea pe o perioadă (eventual până la alegeri) a creșterii salariilor și respectiv a prețurilor;

- așezarea negocierilor de salarii pentru anul 1992 pe principii efectiv economice (profitul realizat, dezvoltarea viitoare, limitele de creștere a salariilor, normarea etc.);

- controlul creșterii salariilor și prețurilor; politici de *moderare* a creșterii salariilor și prețurilor pentru o anumită perioadă.

7. Protejarea – prin măsuri și programe adecvate, inițiate la nivel guvernamental și local, de întreprindere – a categoriilor defavorizate pe piața muncii – femei, tineri, cei cu calificare înaltă etc.

8. Administrarea și mai buna gestiune a resurselor de muncă. Completarea și îmbunătățirea cadrului instituțional-legislativ de funcționare a pieței muncii, de reglementare a ansamblului relațiilor de muncă:

- dotarea tehnică și cu personal calificat a direcțiilor de muncă și protecție socială;

- instituționalizarea mai clară, inclusiv prin formule organizatorice, a sistemului de relații dintre partenerii sociali în gestionarea resurselor umane (patronat, consilii de administrație, syndicate etc.);

- completarea legislației cu privire la licențierea pentru motive economice; șomaj parțial etc.

9. Crearea unui sistem informațional adecvat unei politici active de ocupare. Circulația și transparența informației privind piața muncii.

Anexa 2

PRINCIPII ALE STRATEGIEI PIEȚEI MUNCII

1. Munca este o nevoie fundamentală a omului, iar dreptul la muncă un drept fundamental în orice societate democratică. În consecință, asigurarea locurilor de muncă, a protecției venitului pentru cei care le solicită este nu numai un act economic, ci și unul de dreptate socială, de echilibru politic; nimeni nu poate fi lăsat doar în sarcina jocului liber al mecanismelor pieței muncii; implică răspunderea societății și intervenția puterii publice, după caz, de partea cererii și respectiv a ofertei de forță de muncă.

2. Egalitatea de șanse în fața ocupării. Promovarea intereselor ființei umane:

- înlăturarea oricărui obstacol cu caracter discriminatoriu privind educația și formarea profesională, ocuparea, promovarea, salarizarea etc.;
- o repartitie mai echilibrată a posibilităților de ocupare și carieră pentru toate categoriile de forță de muncă.

3. Libera circulație a persoanelor și a forței de muncă.

4. Valoarea și competența – criterii fundamentale ale promovării și statutului economic și social al fiecărei persoane.

5. Ocuparea înaltă și folosirea eficientă a forței de muncă sunt pe deplin compatibile doar într-o anumită zonă. În ultimă analiză, în funcție de condiții concrete, compatibilitatea dintre ocuparea deplină și respectiv cea de echilibru este o problemă de opțiune economică și social-politică, conducând în practică la modele diferite de ocupare și folosire a forței de muncă (american, vest-european, nord-european, japonez, noile țări industrializate din Asia etc.).

6. Partajarea competențelor între stat și agenții economici (societăți comerciale, regii autonome, întreprinderi) în ceea ce privește ocuparea deplină și cea eficientă a forței de muncă:

- la nivel microeconomic, criteriul prevalent al ocupării și folosirii forței de muncă este *eficiența*;

- ocuparea globală, la scară microeconomică, este de competența factorilor guvernamentali. *Statul, în calitate de agent economic, de componentă a mecanismului de funcționare a economiei, de agent al păcii sociale, va deține, în perioada de tranziție, un rol important în funcționarea pieței muncii.*

7. Accent pe *profilaxia* pieței muncii și numai în al doilea rând pe terapie. Din această optică, politica *activă* de ocupare și contracarare a creșterii șomajului reprezintă în perioada de tranziție – și nu numai – o *prioritate absolută*.

8. Abordarea diversificată și selectivă a ocupării. Alegerea, corelarea și combinarea diferitelor mecanisme și politici de ocupare în funcție de situația concretă de pe piața muncii, a obiectivelor macroeconomice în diferite perioade, astfel încât să nu declanșeze presiuni inflaționiste, dezechilibre, presiuni și convulsii sociale.

PROBLEME ALE OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ FEMININE ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE LA ECONOMIA DE PIAȚĂ ÎN ROMÂNIA

Gabriela PREDOȘANU

Ocuparea și folosirea forței de muncă sunt probleme majore care se cer soluționate prioritar în procesul elaborării strategiei tranziției la economia de piață fără convulsii și dureri insuportabile pentru marea masă de oameni. În acest sens, Lionel Stoleru menționa că: "nu se glumește cu ocuparea deplină; nici o civilizație nu ar suporta ca o parte a membrilor săi să găsească o muncă regulată și un venit normal în timp ce alta este condamnată la mizerie pentru că nu i se oferă nici o ocazie de a câștiga un salariu..."

1. În strategia tranziției economice apreciem că ocuparea forței de muncă *feminine*, prin elementele caracteristice ale acestei categorii de forță de muncă, deține un loc *distinct*, aparte:

1.1. femeile reprezintă 50,7% din populația țării și 49,8% din populația în vârstă de muncă, constituind o forță și o rezervă de muncă reală, de nenegliaț;

1.2. piața forței de muncă feminine are o serie de particularități, motiv pentru care ea trebuie analizată separat (ținând cont de funcțiile sociale, demografice, economice ale femeii în societate, de inegalitățile și discriminările la care este supusă); "curba" participării la muncă a femeilor este în bună măsură diferită de cea a bărbaților, constituind o mărturie în sprijinul deciziei de analiză distinctă a problemei ocupării acestei categorii de forță de muncă;

1.3. pe plan mondial, înainte de toate în țările dezvoltate există o tot mai puternică tendință de penetrare și rămânere pe piața muncii a femeilor renunțându-se la scăderea de activitate a grupelor de vârstă fertile, ce nasc și îngrijesc copii;

1.4. peste 53% din numărul persoanelor care solicită locuri de muncă înregistrate la oficiile de forță de muncă sunt femei;

1.5. tradițiile modelului românesc de ocupare a femeii asociate cu creșterea în continuare a nivelului general de instrucție și cu procesul accentuat de scădere a nivelului de trai al familiei vor duce la sporirea ofertei de muncă a femeilor, la apariția unui tip nou, modern de antrenare a femeilor în viața economico-socială. Acesta nu poate fi însă strict determinat, dar ținând cont de evoluțiile din țările mari avansate și de condițiile și tendințele manifestate deja la noi, poate fi parțial conturat.

2. Diagnosticarea stării de ocupare a femeii

2.1. Sfârșitul anului 1989

2.1.1. Gradul de ocupare a femeii era destul de mare, printre cele mai ridicate din lume: ponderea femeilor în totalul populației reprezenta 50,7%, în timp ce 40,4% din numărul salariaților erau femei; comparativ, există țări dezvoltate cu ocupare feminină numai cu puțin mai mare ca a României (de exemplu: în 1988, în Suedia, femeile reprezentau 48%, iar în SUA 45% din populația civilă ocupată a acestor țări).

2.1.2. *Dinamica* fenomenului ocupării femeii s-a menținut susținută (dacă în 40 de ani populația totală ocupată a crescut de 1,31 ori, cea feminină - în nici 20 de ani aproape s-a dublat); explicația constă în atragerea și menținerea femeii pe piața muncii, determinate de emanciparea ei, creșterea nivelului de instruire, scăderea natalității, dorința de câștig propriu etc..

2.1.3. *Structura ocupării pe ramuri de activitate* a fost caracterizată prin preponderența femeilor în ocrotirea sănătății, asistență socială și cultură fizică (75,42% din salariați), învățământ, cultură și artă (68,25%), circulația mărfurilor (62,49%) și telecomunicații (53,48%), dar și printr-un nivel deosebit de ridicare în industrie (43,00%), față de – spre exemplu – numai 19,4% din populația ocupată în industrie, construcții și lucrări publice, în 1988, în Belgia).

2.1.4. *Structura pe categorii socioprofesionale* a fost diferită de a țărilor dezvoltate, cu preponderență tradițional feminină în domenii specifice; ea a fost, credem, forțat dirijată spre meserii grele, "bărbătești" prin dinamica mai susținută a numărului muncitorilor femei față de cea a întregului personal (în perioada 1971-1989 a crescut de 2,28 ori față de respectiv, 1,93 ori).

2.1.5. *Structura ocupării în teritoriu* a femeilor a cunoscut diferențe destul de mari (dacă în Sibiu, Brașov, București cca 46% din salariați erau femei, în Olt, Giurgiu, Gorj ponderea lor nu depășea 35%); problema migrației feminine pare a nu fi atât de intensă, ele fiind mai legate de gospodărie, dar, dacă nu vor exista condiții corespunzătoare în teritoriu, fenomenul se va accentua în special pentru cele tinere.

2.1.6. *Structura ocupării pe vârste* este dominată, cum e și firesc, de grupa mai largă a celor între 25 și 44 ani (63,3% din totalul salariaților femei), iar celelalte două, până la 24 ani între 45 și 59 sunt aproximativ egale (câte 18%), dar cu tendința tot mai accentuată a scăderii ponderii primei grupe în favoarea ultimei datorită prelungirii procesului de învățământ; modelul românesc al repartiției ratei de activitate feminine pe vârste cunoaște o destul de slabă scădere în perioada fertilă, a nașterii și îngrijirii copiilor, similar de altfel cu tendințele mondiale mai recente ale multor țări occidentale (Finlanda, Franța, Statele Unite), dar va fi interesant de urmărit ce se va întâmpla în perioada următoare, plină de contradicții: concedii natale mai lungi, natalitatea scăzută, nevoia de câștiguri etc.

2.2. După Decembrie 1989

2.2.1. S-a continuat tendința de creștere a ponderii femeilor ocupate, ajungând la 41,1% din numărul total al salariaților la 30 septembrie 1990.

2.2.2. Structurile de ocupare pe ramuri economice, în teritoriu și pe grupe de vârstă nu au suferit modificări sensibile, cu excepția scăderii ponderii ocupării în construcții-montaj și gospodărie comunală și a creșterii ei în învățământ, cultură, artă, fenomene valabile, de altfel, pentru ambele sexe.

2.2.3. Structura categoriilor socioprofesionale pare a cunoaște o ușoară revenire spre modelul tradițional, prin dinamica mai puternică a totalului salariaților la femei față de muncitoare (modificarea structurilor cu 1,04% și respectiv 0,91%).

2.2.4. În numărul declarat al *șomerilor* ponderea femeilor depășește 50%, ele fiind preferențial disponibilizate. (De exemplu la 31 iulie 1991 – 52,77% dintre șomerii înregistrați erau femei respectiv 79.196 de persoane. Structura pe nivele de instruire a șomerilor femei e diferită de cea a bărbaților și superioară calitativ: 62,7% din șomerii cu studii medii și 51,3% cu studii superioare sunt femei. Diferențele, ușor modificate, se mențin și la locurile de muncă oferite: 56% cu studii medii, 47,9% cu studii superioare pentru femei. Se observă, însă, un fenomen de "defavorizare" în oferta de locuri de muncă pentru femei: dacă între șomeri el reprezintă 52,77%, la ocuparea unor locuri de muncă corespunzătoare sunt doar 37,71%). Unele explicații par a exista în faptul că multe au fost angajate în ramuri cu "potențial" de eliberare mai ridicat, calificarea, pregătirea lor profesională este mai redusă și în plus au și probleme specifice legate de condițiile de muncă și prezența la lucru (nu este vorba despre absenteism, ci despre concedii medicale pre și postnatale sau de îngrijirea copilului).

2.3. În *perspectivă* sunt semnale evidente că în România oferta de forță de muncă a femeilor va crește.

2.3.1. Populația casnică actuală reprezintă încă o rezervă însemnată și ea este formată preponderent din femei (70-80%).

2.3.2. Numărul femeilor șomeri va fi în creștere, iar ele nu vor renunța la a-și căuta un loc de muncă în favoarea muncii casnice (o anchetă a arătat că doar 12,3% ar alege această alternativă).

2.3.3. Veniturile pe familie sunt prea mici dacă există un singur salariu, devenind insuficiente pentru acoperirea cheltuielilor necesare traiului.

2.3.4. Nivelul de instruire devine tot mai înalt și el duce inevitabil la sporirea cererii de locuri de muncă atât în mod direct, din dorința de realizare profesională și obținerea independenței prin câștig propriu, cât și indirect, prin reducerea natalității (datele ultimului recensământ – 1977 – arătau clar legătura între nivelul de instruire și numărul de copii: absolventele de școală primară aveau în medie 3,4 copii, în timp ce cele de liceu sau învățământ superior 1,6 și respectiv 1,5). Independent de acest fapt, rata natalității la noi a devenit foarte mică și nu se așteaptă o ameliorare, deoarece tendința generală în perioada de tranziție demografică este de scădere a ei, iar în plus instabilitatea economică și socială din țară nu constituie un stimulent în sporirea ei, ci dimpotrivă;

2.3.5. Perspectivile re tehnologizării și ale introducerii masive a progresului tehnic vor accentua fenomenele antrenate de acesta din urmă în piața muncii feminine: prin automatizare scade efortul fizic necesar și deci mai multe locuri de muncă devin accesibile femeilor, iar dezvoltarea serviciilor de toate tipurile vor oferi locuri de muncă cu specific feminin și, în același timp, vor elibera forța de muncă casnică disponibilizată pentru activitatea social-productivă.

3. Obiective principale pentru perioada de tranziție

3.1. Facilitarea îndeplinirii cât mai complete a funcțiilor multiple ale femeii (biologică, maternă, educativă, casnică, dar și cea economică, productivă); îmbinarea cât mai fericită a acestora presupune, credem, intercondiționarea reciprocă a ocupării cu protecția socială.

3.2. Crearea condițiilor economice, cultural-educative și sociale care să permită realizarea concomitentă a funcțiilor femeii în societate.

3.3. Eliminarea discriminărilor de pregătire, ocupare, promovare etc.

3.4. Flexibilizarea politicilor de ocupare a femeilor, crearea unor programe adecvate, care să răspundă cerințelor și posibilităților femeilor, dar și ale societății românești în general.

4. Mijloace și mecanisme de atingere a obiectivelor

4.1. În perioada de tranziție forța de muncă feminină continuă să fie o resursă importantă de creștere. Oferta de forță de muncă a femeilor va crește, în condițiile unei restrângeri generale a numărului de locuri de muncă. În același timp, într-o serie de activități, în care de regulă lucrează femei, se vor crea locuri de muncă.

4.2. Elaborarea unor *programe speciale de ocupare, utilizare și protecție a forței de muncă feminine* (eventual în mai multe variante).

Principalele condiții ale unui asemenea program sunt:

4.2.1. evaluarea, pe cât posibil mai corect, a volumului, structurii și surselor de alimentare a ofertei de forță de muncă feminine (noile contingente ce intră în vârstă de muncă, populația casnică, disponibilizările prin șomaj);

4.2.2. evaluarea cererii de forță de muncă în sectoare, ramuri, profesii care ar putea fi preponderent ocupate de femei;

4.2.3. orientarea forței de muncă feminine spre activități și locuri de muncă *mai apropiate specificului* acestei categorii de lucrători, în care poate da maximum de randament și în care își poate valorifica mai bine calitățile¹

¹ "Răbdare, finețe, migală în execuție, concentrarea atenției, spirit gospodăresc, alături de rezistență la solicitări nervoase și fizice, adaptare mai ușoară la schimbarea mediului și a profesiei, pasiune în muncă etc." (V. Tutorial – *Why women get to the jobs*, în *The Economist*, aug. 1986).

(servicii, ramuri noi ale industriei, învățământ, cultură, artă, ocrotirea sănătății, asistență socială etc.).

Acestea sunt domeniile în care, cel puțin pentru unele profesii, cererea de forță de muncă este nesatisfăcută; iar, în perspectiva sigură a dezvoltării lor, aceasta se va accentua.

Pe termen lung, acoperirea acestor nevoi se poate face prin restructurarea, modernizarea și diversificarea sistemului de învățământ; *pe termen scurt*, prin reorientarea profesională, recalificarea și reocuparea femeilor devenite șomeri. Aceasta din urmă este o cale care se izbește de o serie de obstacole din partea forței de muncă însăși. Astfel, ancheta desfășurată în noiembrie 19*** printre femei din mai multe întreprinderi bucureștene – fără a avea pretenții de reprezentativitate științifică a eșantionului – a făcut câteva observații demne, totuși de luat în considerare în stabilirea strategiei ocupării. Astfel, există o mare teamă de schimbare în domeniul profesional, respectiv 71,2% dintre interviuate nu au curajul încercării altei profesii, numai 1/3 dintre femei ar opta pentru meserii mai "feminine", 63% dintre ele fiind cu studii superioare și nemulțumite de gradul înalt de solicitare al activității depuse și insuficient plătite (proiectare, cercetare, tehnică de calcul etc.).

4.3. *Extinderea activităților și locurilor de muncă cu programe flexibile, cu timp parțial, ș.a.*, desigur, în măsura în care ele sunt solicitate de femei. Beneficiara principală a acestor măsuri este, cel mai adesea, categoria femeilor cu familie și copii în îngrijire.

Având în vedere scăderea natalității și dorința/nevoia de a câștiga încă un salariu complet în familie, s-ar putea să nu se ajungă – la noi – la o creștere prea spectaculoasă a acestui tip de cerere de loc de muncă din partea femeilor, ci mai degrabă din a tinerilor, studenților, a persoanelor cu capacitate redusă de muncă, iar vârstnicilor, ca modalitate de câștig (suplimentar).

În țările dezvoltate, munca cu timp parțial a femeilor este tot mai extinsă¹ și va putea fi considerabilă și la noi, credem, într-un viitor ceva mai îndepărtat. Ea va funcționa atunci ca o veritabilă pârgă de flexibilizare a pieței muncii.

4.4. Elaborarea și/sau aplicarea efectivă a unei legislații de *protecție a muncii feminine*, pentru evitarea folosirii lor în activități cu condiții dificile sau chiar vătămătoare pentru îndeplinirea funcției specifice, de reproducere (noxe, temperaturi foarte înalte sau foarte joase, zgomot, trepidații, poziții periculoase, radiații, munca în schimbul de noapte etc.). Se impune, credem, constituirea unui organism guvernamental specializat, care să se ocupe cu ansamblul problemelor cu specific feminin, inclusiv cu inițiativa legislativă în acest domeniu, așa cum există în majoritatea țărilor europene.

¹ De exemplu, în țările membre CEE, 2/3 din personalul cu timp parțial e format din femei, din care peste jumătate au între 2*** și 49 ani. Există însă diferențe sensibile pe zone, în favoarea nordului Europei (*The Integration of the Women into the Economic OECD*, Paris, 1985; *Equal Opportunities for Women*, OECD, Paris, 1979).

4.5. *Promovarea* nediscriminatorie, dar fără ostentație și în proporții fixate, a femeilor capabile și dornice de afirmare în diferite funcții manageriale, în special în ramurile în care ele sunt preponderente și unde se presupune că pot lucra mai ușor cu subalternii.

4.6. Diversificarea modalităților de protecție a lucrătorilor cu responsabilități familiale, ținând cont și de normele elaborate încă din 1981 de CIM.¹ Este vorba, pe de o parte, de realizarea unor noi structuri colective (creșe, grădinițe etc.), de amenajare "colectivă" a timpului de muncă în întreprinderi (orare de muncă decalate) și de acțiunea sanitară și socială (ajutoare materne, alocații familiale, spitalizare gratuită etc.), iar pe de altă parte de amenajarea "individuală" a timpului de muncă a *ambilor* părinți (concedii parentale, pentru copil bolnav, suplimentare plătite).

Protecția socială, la noi, va avea intensitatea, desigur, în funcție de mijloacele disponibile, dar și de concepția despre familie și rolul femeii în societate (care este încă pasibilă de clarificări și perfecționări).

4.7. Considerăm că nu sunt indicate excesele de protecție, ce pot aduce deservicii femeilor constituite într-o categorie deosebită de angajați și care devin astfel vulnerabile în sensul practicilor discriminatorii.² De asemenea, feminizarea unor ramuri cu productivitate scăzută, meserii cu calificare redusă și salarii mai mici poate fi considerată ca defavorizare intenționată a femeii.

4.8. Determinarea, cât mai exactă, a costurilor diferitelor variante de programe speciale de ocupare, utilizare și protecție a forței de muncă feminine.

4.9. Selectarea dintre variantele de programe pe cea care răspunde cel mai bine condițiilor de moment, nevoilor de echilibrare a cererii cu oferta de forță de muncă, dar și resurselor existente pentru acoperirea costului variantei alese.

5. În elaborarea strategiei ocupării forței de muncă feminine, analizarea diferitelor experiențe internaționale în domeniu poate fi de un real folos. Astfel, apreciem că Suedia se poate constitui într-un exemplu demn de urmat pentru atingerea țelului realizării cât mai bune a funcțiilor femeii ocupate. Prin pragmatismul politicii sale sociale, ea a reușit să obțină concilierea între viața profesională și cea familială: plasarea profesională foarte bună a femeilor concomitent cu atingerea unui nivel al fecundității superior celorlalte țări dezvoltate.³

¹ *Les femmes et la sécurité sociale*, BIT, Genève, 1988.

² Andrew Hacker – "Femeia și viața profesională" în: *Sinteza nr. 73/1987*.

³ Jean-Claude Chesnais – "La Démographie", Presses Universitaires de France, Paris, 1990.

POLITICA DE SALARII – COMPONENTA FUNDAMENTALĂ A STRATEGIEI DEZVOLTĂRII ECONOMIEI NAȚIONALE

Valentina VASILE

1. În condițiile tranziției economiei românești, a dezvoltării complexului național pe principiile pieței, a privatizării și re tehnologizării apare firesc și necesitatea transformării și adaptării sistemului de remunerare a muncii – componentă fundamentală a funcționării normale a pieței muncii. Reforma salariilor, în esență liberalizarea formării acestora, este un proces fundamental al tranziției, o componentă a reformei economice. Aceasta se realizează având în vedere două condiții:

a) contextul național care poate face inaplicabilă o soluție sau neviabil modelul "japonez", "american" etc.;

b) tendințele mondiale de flexibilizare a muncii și de internaționalizare a pieței forței de muncă.

Nivelul actual al dezvoltării economiei românești, schimbările tot mai rapide ce au loc în producția bunurilor de consum, progresul tehnologic, internaționalizarea piețelor, climatul psihosocial - creat ca urmare a aplicării parțiale și trunchiate a reformei - reclamă o serie de măsuri de ordin economic și de protecție socială care să favorizeze și să potențeze procesul transformator al economiei românești. Realizarea unei producții și a unui schimb eficient, relansarea economică se va putea realiza, dacă vom fi capabili, chiar printr-o serie de măsuri dure și "nedemocratice" – pe termen scurt să restabilim și să dezvoltăm pe piața muncii un raport dinamic între eficacitatea structurii venitului salarial și echitatea socială. Un popor care timp de patru decenii a muncit pentru a acumula în vederea unei bunăstări viitoare nu mai dispune de resurse psihice pentru a munci din nou pentru același scop în condițiile în care obține un venit real tot mai scăzut. Flexibilizarea salarială, e adevărat, cu efecte limitate în plan economic, dar potențial benefică în planul creării motivației pentru o muncă mai intensă ca și stoparea sărăciei populației se impun cu necesitate.

Restructurarea sistemului de salarizare nu trebuie să favorizeze "explozia" prețurilor și tensiunile sociale, ci să asigure funcționalitatea salariului ca pârgie economică – bază a ajustării cererii și ofertei de forță de muncă.

2. Salariul are o dublă natură:

a) este principala sursă de venit a majorității populației, determinând cererea efectivă pe piața bunurilor materiale și a serviciilor;

b) constituie un element însemnat al costului de producție.

În consecință, politica salarială (atât cea guvernamentală cât și cea a firmei) va trebui să țină seama de: păstrarea corelației salariului cu celelalte variabile și în primul rând cu costurile și prețurile produselor; masa și greutatea specifice costului salarial și structura acestuia; atitudinea partenerilor economici și sociali față de evoluția salariului.

3. Pornind de la înghețarea cursei salarii-prețuri pe o perioadă determinată și completând legislația în domeniul muncii și protecției sociale, pe baza concertării eforturilor pentru relansarea producției se va putea trece la adoptarea unui sistem, a unei politici de salarizare care să servească atât stimulării producției cât și reșezării valorilor și valorizării cât mai juste a muncii depuse. Aceasta va presupune un proces amplu și gradualizat de evaluare a muncii și de stabilire a salariului prin potențarea evoluției raportului ocupare – eficiență – echitate pe patru coordonate și anume:

a) nivelul general al salariilor: salariul minim, raportul (diferențele) de salarii, evoluția veniturilor salariale paralel cu veniturile din profit (ponderea salariilor sau a costurilor cu forța de muncă în venitul național sau PIB), fluctuațiile salariilor reale;

b) momentul, amploarea și viteza ajustărilor salariale pentru adaptarea nivelului general de salarii în funcție de evoluția condițiilor economice (a productivității muncii, a prețurilor de consum și al nivelului ocupării etc.);

c) structura salariilor pe grupe de lucrători, categorii de activități, pe sexe, în teritoriu, pe meserii și profesii, și cadrul acestora în funcție de productivitate, segregatia profesională etc.;

d) sistemele salariale practicate, structura salariului și formele de salarizare, legătura salariului cu rezultatele generale ale producției și cu performanțele individuale.

4. Politica de salarii este o componentă de bază a celei de venituri. Ea poate da rezultatele așteptate numai în măsura în care este gândită ca atare, în care nu apar fracturi între funcția salariului de instrument de echilibru al pieței muncii, dar și al echilibrelor macroeconomice globale.

4.1. Funcționarea normală a pieței muncii nu se poate realiza pe termen scurt atâta timp cât salariul este un instrument rigid, se îndepărtează de calitatea sa de recompensare a cantității și calității muncii depuse; pe de altă parte statul rămâne încă principalul patron și (sau) acționar și prin urmare *Guvernul ar trebui să dirijeze, să modeleze, să stăpânească și controleze costul restructurării* în acest domeniu. Simplificarea dramatică și nerealistă a politicii salariale la nivel național, transferarea la nivel de firmă a problemelor legate de stabilizare, reglare și negociere fără a se asigura practic instrumentele necesare pentru a putea funcționa din punct de vedere economic

a blocat restructurarea și reînnoirea și, în condițiile penuriei de bunuri și servicii pe piață, a transformat interesul pentru relansare în luptă pentru supraviețuire, făcându-se rabat la ceea ce lipsește cel mai mult economiei acum: eficiență, inițiativă, competitivitate.

4.2. Tranziția către principiile unei economii de piață solicită noi politici, noi programe, o nouă cultură. *Trecerea* de la coordonarea și controlul centralizat a resurselor umane spre o piață a muncii liberă și flexibilă, spre o nouă optică privind gestiunea resurselor umane *s-ar impune să se realizeze treptat și concomitent cu redresarea și stabilizarea macroeconomică*; aceasta implică: *controlul riguros al salariilor, corelarea strictă a evoluției acestuia cu modificările productivității muncii*. "Reparațiile" acordate, schimbarea stratificării și polarizarea socială pe criterii artificiale, încurajarea prin pasivitate a speculei, traficului de influență și evaziunii fiscale sunt fenomene ce au degradat puternic rolul salariului de remunerare a muncii.

4.3. *Intervenția nuanțată (flexibilă) a statului în politica de salarii*: a) pe de o parte o acțiune imperativă în dimensionarea salariului minim și maxim, în alocarea pentru salarii a unei anumite părți din venitul național (prin politica de impozite, taxe și subvenții), în susținerea reconversiunii și mobilității forței de muncă, în pregătirea cadrelor în domeniul organizării gestiunii resurselor umane; b) pe de altă parte un rol indicativ-consultativ în alegerea și utilizarea unui anumit tip de salarizare; marea varietate a muncilor concrete, multitudinea formelor și metodelor de salarizare și diversitatea obiectivelor urmărite de întreprinderi prin activitatea desfășurată impun acestora ca în funcție de parametrii proprii de producție, costuri, competitivitate, caracteristicile demoeconomico-sociale ale forței de muncă etc. și să-și stabilească cea mai adecvată formă de salarizare și să construiască propriul model de structură.

5. Multitudinea, complexitatea și interdependența problemelor ce se cer rezolvate în materie de remunerare a muncii necesită selecția și ierarhizarea priorităților de rezolvare, impusă mai ales de oportunitate decât de importanța lor intrinsecă. Cu alte cuvinte, o politică salarială eficientă înseamnă asigurarea acțiunii salariului ca pârghie a stimulării creșterii economice prin:

a) înscrierea acesteia în strategia politicii economice de ansamblu și acțiunea sa alături de politica ocupării forței de muncă, politica fiscală, monetară, bugetară și de credite;

b) prin concertarea intereselor participanților la negocieri (cointeresarea materială a lucrătorilor și asigurarea eficienței producției).

5.1. Măsurile *pe termen scurt* ar viza pe de o parte stăvilirea accentuării fenomenelor negative – schimbările ca atare urmând a se realiza pe termen

mediu -, iar pe de altă parte să potențeze echilibrele macroeconomice *à la longue*.

5.1.1. Asigurarea condițiilor realizării politicii salariale la nivelul agenților economici prin completarea legislației și asigurarea funcționării noului cadru instituțional al pieței muncii și acordarea de consultanță. Ruperea conexiunilor ce asigurau dirijarea centralizată și lăsarea la latitudinea partenerilor de negociere – fără experiență și fără pregătirea necesară – a construirii și stăpânirii unei modalități proprii de plată a muncii a generat probleme sociale, greșeli și inechități; nu trebuie uitat că nu se creează un sistem de salarizare pe un teren viran, că negociatorii nu dispun de instrumentele instituțional-informaționale și nu au capacitatea și forța economică necesară – conducătorii întreprinderii fiind constrânși să-și asigure continuitatea funcționării firmei în condiții de cvasipiețe ale resurselor și ale produselor și lipsei de perspectivă în dezvoltarea firmei etc. Adaptarea unuia din sistemele de salarizare la condițiile proprii fiecărei firme se poate realiza într-un proces permanent și de durată.

5.1.2. Politica salarială trebuie să se elibereze de tarele generate de funcționarea centralizată, să preia elementele bune, universal valabile în materie de măsurare și evaluarea a muncii și să le pună să funcționeze în noul cadru al economiei de piață; opinăm că nu este necesară o occidentalizare, japonizare sau americanizare a ocupării și gestiunii resurselor umane cel puțin și pentru faptul că nu există aceleași condiții de manifestare și acțiune ale factorilor economici ai producției și ai agenților sociali. În materie de salarizare – și nu numai -, patru decenii de aplicare a unui anumit sistem creează o inerție greu de depășit: negarea treptată și selectivă, preluarea părților bune sub aspect conceptual și dezvoltarea acestora în noul context se impun pe termen scurt. Spre exemplificare, aș aminti doar că realitatea dezvoltării țărilor capitaliste vest-europene, ca și a celorlalte de altfel, a dovedit că formele de salarizare în regie și în acord pot și chiar funcționează cu rezultate bune în cadrul firmelor occidentale. Salarizarea în acord global promovată în trecut în economia românească conceptual a fost bine apreciată de specialiști; sistemul de criterii și condiții, pe lângă faptul că legau plata muncii de rezultatele obținute, contribuiau și la suplinirea unei negocieri colective și individuale a salariului; discutarea și aprobarea acestuia în cadrul adunărilor generale ale oamenilor muncii prin definiție ar fi trebuit să funcționeze ca mecanisme de negociere; acordul global a fost metoda care, în ultimă instanță, a ținut în loc creșterea șomajului, asigurând o anume protecție antiinflaționistă. Aplicarea, însă, a acestei forme de salarizare – care-și are originea în sistemele de salarizare promovate în S.U.A. încă în anii '20 – pe fondul aplicării aberante, tot mai rupte de realitate, cu sarcini supraevaluate, a unor condiții din ce în ce mai grele de asigurare a aprovizionării, a blocat procesul producției economic și financiar, a anulat calitățile sale potențiale, le-a compromis; deci nu forma de salarizare în sine a fost vinovată, și mai ales condițiile în care s-a aplicat, întregul mecanism de funcționare economico-social practicat.

5.1.3. Înțelegerea corectă a rolului negocierilor colective, care în prezent trebuie să reprezinte o modalitate de a soluționa în mod pragmatic problemele de optim între necesitatea întreprinderii de a fi competitivă și interesele fundamentale ale lucrătorilor vizând securitatea ocupării, flexibilizarea pieței forței de muncă și implementarea noilor tehnologii, durata muncii.

5.1.4. Stăpânirea evoluției structurii costului salarial prin acțiuni compensatorii de sprijinire a relansării și modernizării producției. Ca urmare a măsurilor guvernamentale s-a ajuns practic la o explozie a costului salarial indirect: astfel, față de anul 1990 *salariul mediu net* (fără compensații) a crescut în trimestrul II 1991 cu 51%, iar *costul salarial indirect* aferent (impozit, CAS și șomaj) a crescut cu 148%; dacă ținem seama de faptul că procesul de negociere a salariilor nu s-a încheiat, de modalitățile în care se face indexarea salariilor pentru persoanele ocupate în societățile comerciale și regii autonome ecartul dintre evoluția celor două componente ale costului forței de muncă se va accentua.

În ceea ce privește structura salariului se remarcă de asemenea o modificare substanțială; astfel, dacă până în 1989 cca $\frac{2}{3}$ din venitul lunar era reprezentat de salariul pentru munca depusă, în prezent numai suma primită prin indexare depășește $\frac{1}{2}$ din salariul lunar. Am menționa în acest context doar faptul că deplasările care au apărut în politicile salariale și de protecție socială în țările vest-europene începând din anii '83-'84 își au geneza tocmai într-o asemenea evoluție a costului indirect al forței de muncă.

5.1.5. Legarea salariului de rezultatele muncii: liberalizarea formării salariului; nivelul și creșterea acestuia – prin negociere, nu poate să depășească marja de acțiune oferită de evoluția productivității muncii; a rentabilității întreprinderii, în condițiile în care aceasta suferă un accentuat proces de restructurare și, în consecință, are nevoie de resurse.

Salariul de bază, ca rezultat al muncii efective desfășurate va trebui să reprezinte partea principală a salariului; acesta în principiu trebuie să fie superior cuantumului ajutorului de șomaj pe care l-ar primi un lucrător, stimulând astfel interesul pentru căutarea unui loc de muncă. Diferența dintre salariul total și salariul de bază o reprezintă două categorii de venituri: a) sporuri (pentru condiții de muncă, vechime etc.) și b) "sume compensatorii" cu caracter social, diverse alocații pentru salariat sau membrii familiilor acestora, înlesniri etc.

5.1.6. Normarea muncii – element fundamental al măsurării și aprecierii efortului fiecăruia, instrument al gestionării resurselor de muncă ale firmei – trebuie reconsiderată. Normarea științifică, corectă și realistă și schimbarea mentalității lucrătorilor vizavi de conținutul noțiunii de "sarcină" sunt elementele-cheie în redimensionarea capacității productive, orare, zilnice etc. a necesarului de personal, a nivelului costurilor, a valorii nou create, al dimensionării salariului de bază; acesta din urmă este elementul mobil care

poate fi analizat și negociat. Normarea, ca însoțitor firesc al rețehnologizării, va permite și favoriza o nouă motivare în muncă.

5.1.7. Moderarea temporară a creșterii salariale concomitent cu exercitarea unui control riguros al evoluției prețurilor va permite restabilirea corelației cu productivitatea muncii pentru crearea bazei economice necesare creșterii ulterioare a veniturilor individuale și restructurării acestora după proveniență.

5.1.8. În condițiile fundamentării prețurilor, a eliminării din preț a costului ineficienței, a controlului evoluției acestora se creează premisele necesare și favorabile aplicării pe baze reale a unei politici de salarii moderate. România, ca țară în curs de dezvoltare, a practicat un cost al forței de muncă scăzut. Este firesc ca încă o anumită perioadă să continue această politică: "cerută" de altfel și de condițiile economice actuale. Ca element al politicii guvernamentale în materie de cerere, moderarea salarială va fi acceptată fără grave convulsii sociale dacă va urmări cel puțin menținerea salariului real minim care să conserve nivelul pragului de sărăcie anterior. Or, în economia românească pe fundalul scăderii continue a producției, a creșterii aberante a prețurilor și a imposibilității unui număr tot mai mare de agenți economici de a suporta costul indexării, veniturile reale scad, economiile acumulate anterior în zeci de ani se consumă pentru satisfacerea necesităților curente, trecând sub pragul de sărăcie un număr tot mai mare de persoane; totodată, pe termen lung speranțele pentru creșterea investițiilor de orice fel sunt practic anulate.

5.1.9. Inițierea și dezvoltarea unei forme de "concertare" între sectorul privat și cel public privind mărimea și structura salariilor; pornind de la evoluția raportului salariu-productivitatea muncii în întreprinderi și a tendinței acestuia ar fi necesar să se stabilească o "ajustare" periodică a salariilor funcționarilor publici pentru a se evita exodul forței de muncă, de exemplu a cadrelor cu pregătire superioară din activități de cercetare către funcții administrative.

5.1.10. Pentru etapa imediată păstrarea și apoi reconstruirea raporturilor de salarii pe meserii, profesii etc. Dacă anterior s-a practicat o ierarhizare artificială pe baza "importanței" ramurii de activitate, în prezent reșezarea într-o scară salarială mai veridică a tuturor activităților, meseriilor și profesiilor este stopată de practica compensațiilor salariale în sumă fixă. De exemplu, indexarea salariilor cu cei 2825 lei, justificată social prin contracararea creșterii aberante a prețurilor, în plan economic, al recompensării volumului și eficienței muncii prestate a produs efecte negative: salariul unui muncitor necalificat a crescut astfel cu 80%, iar al unui lucrător cu un venit la limita superioară cu numai 20% în condițiile în care raporturile de salarii anterior anului 1989 erau și așa aplatizate – firesc apare dezinteresul pentru muncă pentru prima categorie, frustrarea și înclinația către "activități în umbră" pentru ceilalți.

5.2. Pe termen *mediu*, salariile vor trebui să funcționeze ca un instrument regulator al pieței muncii în condițiile menținerii rolului statului în politica de salarii, manifestat prin:

5.2.1. politica de impozite asupra veniturilor;

5.2.2. controlul salariului mediu sub aspectul limitării creșterii acestuia sub nivelul creșterii productivității muncii;

5.2.3. conturarea unor sisteme de salarizare proprii ale firmelor în raport de forma de organizare, modul de finanțare și caracterul activității depuse, în paralel cu promovarea unor modalități de garantare a locului de muncă, de pregătire și reconversiune profesională;

5.2.4. diferențierea mai puternică a salariilor pe meserii și profesii cu încurajarea activităților ce solicită o pregătire și aptitudini, deci a muncii calificate; evoluțiile înregistrate în structura și nivelul de educație și pregătire, în gradul de utilizare a noilor tehnici și tehnologii va produce valorizarea unor caracteristici ale muncii cum ar fi creativitatea, responsabilitatea, atenția, viteza reacției la răspuns prin decizie optimă etc., favorizând astfel expansiunea sistemelor de salarizare fundamentate pe metode de evaluare a calității și complexității muncii;

5.2.5. un echilibru mobil între nivelul salariului și ocuparea forței de muncă, cu deplasarea către salarii mai ridicate concomitent cu realizarea condițiilor de plată, reinstruire și reintegrare în muncă a celor rămași fără lucru; promovarea recomandării de concediere până la limita unor salarii ridicate, în contextul neasigurării funcționării efective a cadrului instituțional pentru șomeri va produce, pe termen lung, efecte negative în plan economic și social.

5.3. *Pe termen lung* se impune deplasarea către remunerarea globală și impozitarea veniturilor; acestea se vor putea realiza numai după ce se vor asigura în mod satisfăcător avantajele monetare imediate și suportul economic al acestora (nivelul productivității muncii). Realizând condițiile economice necesare unui nivel minim asigurat al salariului care să acopere necesitățile minimale biopsiho-sociale ale individului și familiei sale se va putea trece la reforma structurii salariale:

5.3.1. omul va munci nu numai pentru salariul curent, ci și pentru securitatea locului de muncă;

5.3.2. preferințele și opțiunea individului de a munci într-un domeniu sau într-o activitate nu se vor baza neapărat numai pe avantajele monetare imediate, ci și pe o serie de alte avantaje și accesorii salariale: asigurarea de locuințe, plata chiriei, sisteme de securitate socială, pensie la încetarea activității, prioritate la reangajare în caz de recesiune, cadrul, atmosfera și condițiile de muncă etc.;

5.3.3. se vor putea dezvolta sisteme de conducere în comun (patron-salariat) a activității productive curente cu stimularea perfecționării tehnologiilor cu care lucrează aceștia, a autoîmbunătățirii condițiilor de muncă etc.;

5.3.4. dezvoltarea sentimentelor de atașament față de firmă, de implicare în expansiunea firmei prin coparticipare la investiții, prin promovarea unor forme de acționariat etc.

DEZVOLTAREA SECTORULUI SERVICIILOR – FACTOR AL CREȘTERII GRADULUI DE OCUPARE A FORȚEI DE MUNCĂ ȘI AL DINAMIZĂRII ACTIVITĂȚII ECONOMICE

Florin-Marius PAVELESCU

1. Tranziția la economia de piață va determina schimbări sensibile în structurile ocupaționale ale forței de muncă.

Aceste schimbări vor fi în fapt efectul acțiunii concomitente a mai multor grupe de factori dintre care amintim: implementarea mecanismelor economiei de piață, gradul de absorbție în economia românească a progresului tehnologic, tendința spre o evoluție sincronă - pe parcursul dezvoltării - a structurilor ocupaționale din diferite țări, gradul de participare la circuitul economic mondial, remodelarea structurii economiei naționale, modificările cantitative și calitative ale ofertei de forță de muncă.

Punerea ocupării forței de muncă de acord cu principiile utilizării eficiente va implica un transfer al forței de muncă ocupate din ramurile în care cererea de forță de muncă va avea tendința de scădere spre alte activități economice cu perspective certe de dezvoltare în viitor.

Se poate aprecia că, în condițiile modernizării structurilor industriale și agricole, ale asigurării concordanței dintre nivelul producției, al resurselor disponibile și al sporirii productivității muncii, se va produce o diminuare a ponderii populației ocupate în activitățile specifice mai ales sectorului secundar și o sporire semnificativă a populației ocupate în sectorul terțiar.

2. TerțIALIZAREA structurilor ocupaționale ale forței de muncă constituie în cazul țărilor dezvoltate tendința dominantă. Ea este un rezultat al evoluției tehnologice, care încurajează tendința spre descentralizarea activității productive, dar și de un număr de inovații ce au fost aduse în mecanismele economiei de piață cu scopul de a-i spori flexibilitatea și funcționalitatea.

În țările dezvoltate, ca de altfel și în cele în curs de dezvoltare, tendinței de terțIALIZARE a structurilor ocupaționale i-au fost consacrate ample studii, în care au fost analizate, sub cele mai diverse aspecte implicațiile economice și sociale ale terțIALIZĂRII ocupării forței de muncă. Deseori concluziile acestor studii au fost contradictorii, creșterea activității din sectorul terțiar fiind apreciată fie ca o schimbare substanțială a modelului ocupării și utilizării forței de muncă, fie doar ca un răspuns dat unei slabe conjuncturi pe piața forței de muncă, a tendinței de a păstra nivele de salarizare coborâte.

Dezvoltarea în țara noastră a unui puternic sector de servicii, apt să preia rapid într-o primă etapă o bună parte din surplusul de forță de muncă disponibilizat din sectorul secundar va trebui să țină cont atât de experiențele existente pe plan internațional, dar și de condițiile specifice ale procesului de tranziție.

4. Transformările notabile produse în timp pe ansamblul activităților de servicii, marcate de apariția unor noi domenii și diversificarea celor tradiționale fac necesară reelaborarea din punct de vedere teoretic a însuși conceptului de sector terțiar, relevarea corectă a rolului pe care diferitele activități grupate generic în acest sector, le au în susținerea creșterii economice. Conținutul eterogen al activităților desfășurate în sectorul terțiar atât din punct de vedere al calificărilor cerute, dar și al valorii adăugate, impun ca mijloacele utilizate în stimularea dezvoltării sectorului terțiar să fie diferențiate, astfel încât să se realizeze concomitent atât obținerea unei rate înalte a ocupării, cât și crearea premiselor pentru obținerea performanței economice.

Factorii care determină creșterea activității sectorului de servicii țin în primul rând de necesitatea flexibilizării aparatului productiv, a creșterii rolului factorilor în desfășurarea activității productive și a consumului populației, de apariția unor tipuri de nevoi sociale care duc la o descreștere a ponderii consumului de bunuri în totalul consumului populației.

Deși în cadrul sectorului terțiar și-au făcut apariția schimbări tehnologice majore, caracteristicile de munco-intensivitate ale activităților desfășurate se mențin. Faptul că în unele servicii cu caracter tradițional, progresul tehnic pătrunde mai greu și deci productivitatea muncii crește mai lent face ca sectorul terțiar să se constituie ca "o supapă de siguranță" pentru menținerea la cote rezonabile a ocupării. Totodată în sectorul terțiar se pot utiliza mai ușor programele de lucru flexibile, formele atipice de ocupare. Aici se poate practica mai ușor munca sezonieră și se pot angaja persoane cu acces limitat pe piața forței de muncă, dar care, din diferite motive, doresc să-și completeze veniturile (elevi, studenți, pensionari).

În aceste condiții clasificarea serviciilor în: servicii legate de prelucrarea informației (educație, comunicații finanțe-asigurări-afaceri imobiliare, administrație publică), servicii legate de satisfacerea unor nevoi sociale generale (transporturi, sănătate, ocrotire socială etc.), servicii cu caracter predominant lucrativ (circulația mărfurilor, hoteluri-restaurante, servicii de recreere etc.), servicii legate de activitățile productive (întreținere și reparații, asigurare de service - în timpul exploatării - produselor cu complexitate ridicată) devine importantă pentru elaborarea strategiei de dezvoltare a economiei românești.

5. Dezvoltarea sectorului de servicii este recomandabil să se realizeze diferențiat în funcție de specificul activităților desfășurate, al factorilor care le

generează, dar și etapizat astfel încât să se evite pe cât posibil dezechilibre economice majore.

5.1. Într-o primă etapă (care ar putea dura 5-6 ani, suprapunându-se procesului de tranziție la economia de piață și a consolidării acesteia, concomitent cu începerea re tehnologizării ramurilor economiei naționale) se impune ca, printr-un set de măsuri de politică economică, să se favorizeze mobilitatea structurilor ocupaționale ale forței de muncă.

5.1.1. Chiar dacă în decursul anului 1990 ponderea populației ocupate în sectorul terțiar a crescut, considerăm că nu se poate vorbi încă de declanșarea procesului de terțIALIZARE a structurilor ocupaționale. Susținem acest lucru deoarece în cursul anului trecut cel mai mare spor de persoane ocupate în cadrul sectorului terțiar a fost realizat de activitățile legate de învățământ, cultură, artă (aproape 79 de mii de persoane). Fenomenul reprezintă mai mult o reacție de acoperire a unui deficit cronic de personal calificat existent anterior.

Creșterea de aproape 12 ori (de la circa 2.000 la circa 24.000) a numărului vânzătorilor particulari nu poate, în absența măsurilor de privatizare pe scară largă a activităților legate de circulația mărfurilor, să fie apreciată ca un semn al terțIALIZĂRII structurii ocupaționale.

Existența cadrului legal pentru micii întreprinzători a favorizat proliferarea numărului de persoane ocupate în circulația mărfurilor, dar creșterea comerțului ambulant, fără o legătură reală cu volumul fizic al produselor desfăcute reprezintă un simptom al crizei prin care trece economia românească, al existenței unei puternice tendințe speculative, de multiplicare a activităților legate de distribuția în dauna celor productive. În plus, creșterea atracției pentru exercitarea unor meserii legate mai ales de circulația mărfurilor este și un reflex al manifestării pe parcursul anului 1990, a efectului de demonstrație (Duesenberry) generat în bună parte de sporurile salariale acordate ca și de mobilizarea pentru consum a unei părți importante a economiilor forțate aflate la dispoziția populației.

Chiar dacă și în prezent aceste meserii mai apar încă atractive continuarea actualei tendințe de neglijare a sporirii nivelului producției și de scădere a nivelului veniturilor reale fenomen evident o dată cu liberalizarea prețurilor va face ca menținerea locurilor de muncă legate de circulația mărfurilor să stea sub semnul precarității. Aceasta este ilustrată de dificultățile pe care le întâmpină în prezent unele dintre unitățile prestatoare de servicii pentru populație, datorită cererii insuficiente.

5.1.2. Dezvoltarea stabilă a sectorului de servicii presupune, cum este și firesc, existența unei cereri solvabile concomitent cu cea a unei oferte cu înalt nivel calitativ.

De cele mai multe ori dezvoltarea serviciilor a fost asociată cu realizarea de către populație a unor venituri relativ ridicate, care să permită substituirea unor bunuri de consum prin servicii, cu un grad de prosperitate economică

permițând bugetului statului să efectueze cheltuielile necesare creșterii prestațiilor sociale, sau cu un înalt grad de dezvoltare industrială conducând la fabricarea unor produse de o complexitate ridicată care să necesite, pentru a funcționa, activități de service.

Noua treaptă tehnologică, reprezentată mai ales de aplicațiile microelectronicii, sporește cererea de servicii din economie nu numai datorită tendinței spre descentralizare a activității, ci și a posibilității de a prelucra un număr crescând de informații. Creșterea în țările dezvoltate a ponderii forței de muncă ocupate în prelucrarea informației se datorează nu doar posibilității tehnice oferite de calculatoarele electronice, dar și sportului pe care existența unor informații bine structurate îl are asupra mobilității și flexibilității activității agenților economici.

5.1.3. Deși cererea de servicii apare în actualele condiții ca fiind foarte "relaxată", nu trebuie uitat că parțial ea poate fi stimulată prin sporirea calitativă a ofertei.

În fapt, una dintre explicațiile insuficienței dezvoltării a serviciilor, a ponderii relativ reduse a populației ocupate în sectorul terțiar - în țările cu economie centralizată - a fost tocmai slaba calitate a serviciilor oferite. Concentrarea atenției numai spre stimularea producției materiale, a dus la limitarea ofertei de servicii atât cantitative, cât și calitative. Practicarea unor salarii și a unor prețuri relativ mai mici în sectorul serviciilor, comparativ cu industria, a avut drept consecință nu numai o reflectare deformată a contribuției sectorului terțiar la formarea venitului național sau a valorii adăugate, a eficienței cu care era utilizată forța de muncă. La aceasta mai este de adăugat că organizarea centralizată a economiei a avut drept consecință evidențierea unor activități de obicei considerate ca fiind servicii în țările cu economie de piață, în rândul activităților industriale. Deci, în realitate ponderea populației ocupate în servicii era mai mare decât o arătau datele statistice.

Pe de altă parte, aceste deficiențe conceptuale privind rolul serviciilor în economie au avut drept consecință apariția unei piețe paralele (subterane) a serviciilor, diminuarea stimulentei pentru creșterea calității prestațiilor. Aplicarea și în cadrul sectorului de servicii a metodelor de conducere specifice marii industrii a făcut să se accentueze rigiditatea ofertei de servicii, să nu poată fi sesizată cererea potențială și în final dezvoltată activitatea din sectorul terțiar. Aceasta a însemnat și o pierdere potențială de locuri noi de muncă.

5.1.4. Sporirea posibilităților de creare de noi locuri de muncă va depinde, în mod semnificativ, și de schimbările ce se vor produce în metodele de conducere. Găsirea unor metode de conducere adecvate atât în gestionarea propriu-zisă a prestațiilor, dar și în ceea ce privește gestionarea calității sau în motivarea personalului va fi, fără îndoială, unul dintre factorii cu o mare influență în realizarea mutațiilor structurale din ocuparea forței de muncă.

Creșterea ocupării în domeniul serviciilor va depinde și de perfecționările care vor fi aduse sistemului informațional al forței de muncă. Sporirea promptitudinii cu care este detectată cererea de forță de muncă pentru activitățile terțiare ca și dimensiunea ofertei de forță de muncă dispuse să lucreze în aceste domenii poate contribui indirect la crearea de noi locuri de muncă.

5.1.5. Posibilități de creare a noi locuri de muncă ar putea să ofere și sprijinul financiar și în cunoștințe de management dat de organele de plasare a forței de muncă sau alte organizații competente lucrătorilor disponibilizați pentru ca aceștia să înceapă derularea unor mici afaceri pe cont propriu.

5.1.6. În cadrul procesului de terțializare a structurilor ocupării forței de muncă un rol deosebit va reveni nivelului de salarizare practicat în sectorul serviciilor, atât în ce privește diferențierea veniturilor în interiorul sectorului, cât și comparativ, cu veniturile care se realizează în diferite ramuri ale economiei.

Modul de formare a salariilor pentru diferitele prestații va avea o influență deosebită în atragerea de forță de muncă suplimentară. Ținând cont de eterogenitatea activităților desfășurate, de forța de negociere salarială care diferă sensibil de la o activitate la alta, se pune problema găsirii acelor instrumente și pârghii de politică macroeconomică prin care să se poată acționa pentru stimularea calificării personalului ocupat în activitățile legate de noile tehnologii, concomitent cu evitarea descalificării, a blocării unui mare număr de persoane din activitățile tradiționale într-un model de ocupare caracterizat prin salarii joase și precaritatea condițiilor de muncă.

5.1.7. Deși terțializarea structurilor ocupaționale este o soluție pentru creșterea gradului de ocupare a forței de muncă, ea nu trebuie să fie realizată cu orice preț într-un interval de timp prestabilit, prin sacrificarea eficienței la nivel macroeconomic. Experiența internațională a arătat că terțializarea economiilor naționale, fără a avea în sprijin un sector industrial bine organizat și competitiv în schimburile externe, are drept consecință creșterea vulnerabilității la fluctuațiile externe generând o creștere economică marcată de mari dezechilibre.

5.2. În cea de-a doua etapă, ce va urma înfăptuirii ajustărilor structurale, când se va pune problema creșterii rapide a competitivității economiei românești și integrării în circuitul economic mondial, strategia de dezvoltare a sectorului terțiar ar putea avea următoarele puncte de reper:

5.2.1. dezvoltarea unei game de servicii necesită un consum ridicat de forță de muncă înalt calificată. Avem în vedere mai ales serviciile legate de dezvoltarea noilor tehnologii sau cele în care forța de muncă din țara noastră dispune de avantaje comparative. Va fi necesar să se aibă în vedere atât dezvoltarea serviciilor legate de prelucrarea informațiilor, cât și a unor forme moderne de servicii (consulting, engineering, servicii financiare);

5.2.2. un accent deosebit este necesar să fie pus pe comercializarea în exterior a diferitelor tipuri de servicii. Extinderea rolului sectorului terțiar în

cadrul schimburilor internaționale, face ca și aici să se manifeste legitățile specifice comerțului exterior. Din această cauză extinderea activității sectorului terțiar, capacitatea acestuia de absorbție a unei forțe de muncă suplimentare, va fi influențată nu numai de situația de pe piața internă, ci și de alți factori care afectează schimburile externe ale țării noastre (sistemul de preferințe al altor state pentru firmele românești, convențiile de colaborare economică). Nu trebuie uitat faptul că găsirea și menținerea debușeelor pentru diferitele servicii exportate va depinde hotărâtor, de îmbunătățirea nivelului profesional al forței de muncă ocupate în servicii. Experiența unor țări care, deși nu aveau tradiție în sectorul terțiar, au acordat atenție deosebită pregătirii profesionale a forței de muncă, arată că acest sector poate aduce o contribuție substanțială la desfășurarea cu eficiență ridicată a comerțului exterior, la susținerea creșterii economice;

5.2.3. elaborarea strategiei de asigurare a unui grad ridicat de ocupare va trebui să țină cont că, crearea de noi locuri de muncă în sectorul de servicii, se va supune, în viitor, aceluiași reguli care determină cererea de forță de muncă în celelalte sectoare. Astfel, diversificarea activităților, a cererii de servicii determină firesc o sporire a cererii de forță de muncă. Sporirea cererii de forță de muncă sub aspect cantitativ are loc pe fundalul unor schimbări însemnate în ceea ce privește cerințele de calificare a forței de muncă. În același timp se dezvoltă, și în cadrul sectorului terțiar, tehnici capabile să economisească forța de muncă. În consecință, numărul de locuri de muncă nou create este de fapt o rezultată a raportului dintre multiplicarea legăturilor în interiorul sistemului economic al sectoarelor care îl compun și posibilitățile oferite de tehnici economisitoare de forță de muncă. Spre exemplu, numărul de locuri de muncă în domeniul finanțelor - care într-o primă perioadă ar putea să crească, datorită extinderii relațiilor financiare specifice economiei de piață - s-ar putea să scadă apoi, pe măsura introducerii și extinderii mijloacelor de prelucrare automată a datelor, a dezvoltării unor noi tipuri de software mai performante;

5.2.4. dezvoltarea sectorului terțiar va imprima noi trăsături modelului de ocupare a forței de muncă, structurii profesionale a forței de muncă. În ipoteza realizării unui grad ridicat de penetrare a microelectronicii în activitățile specifice sectorului terțiar, se creează condiții pentru personalizarea profesiilor, a flexibilizării programului de lucru. Aceasta va avea drept consecință multiplicarea posibilităților de ocupare a forței de muncă în ceea ce actualmente se mai numește încă sectorul terțiar.

RECONVERSIUNEA PROFESIONALĂ ȘI RECUPERAREA FORȚEI DE MUNCĂ – MECANISME DE AJUSTARE A PIEȚEI MUNCII ȘI COMBATERE A ȘOMAJULUI

Constanța MIHĂESCU

1. În procesul tranziției la economia de piață șomajul devine un fenomen a cărei amploare crește în mod continuu și în România.

Ținând cont de experiențele internaționale, atât cei de la nivelul global al economiei, cât și cei plasați la nivel local sau de agent economic, trebuie să inventarieze întreaga paletă a politicilor, mecanismelor, pârgurilor și instrumentelor folosite în stoparea manifestării acestui fenomen. Ei au dificilă misiune de a selecta din mulțimea acestora, tocmai pe acelea care se potrivesc cel mai bine cu specificul actual, național și local, al pieței forței de muncă, în scopul armonizării ofertei cu cererea de forță de muncă pe această piață.

2. Foarte răspândite după 1977 în toate țările cu economie de piață, strategiile de formare și adaptare profesională constituie dispozitive dintre cele mai răspândite și utile de promovare a ocupării și reocupării, de limitare a creșterii șomajului. Ele se regăsesc atât în cadrul politicilor globale de flexibilizare a pieței muncii și de creștere a mobilității forței de muncă, cât și în vizorul politicilor speciale de ocupare și se referă la:

a) orientarea profesională în interiorul și în afara sistemului de învățământ; se raportează atât de tineri înainte de alegerea viitoarei profesii, respectiv a locului de muncă, cât și la populația adultă ocupată și la șomeri;

b) formarea profesională a forței de muncă într-o mai strânsă legătură cu evoluția pieței muncii;

c) reconversiunea profesională, respectiv recalificarea, policalificarea, reciclarea și - nu în ultimul rând - perfecționarea managerială.

2.1. Cât privește modul de organizare și finanțare, menționăm următoarele:

a) pot fi organizate în formule dintre cele mai variate, începând cu întreprinderea și terminând cu cele concentrate la nivel național;

b) sunt finanțate parțial de întreprinderi, parțial de autoritățile locale și de stat;

c) pe timpul instruirii, forța de muncă primește fie o parte a salariului, care variază între 70% și 90% din salariul minim garantat pe economie sau ramură, fie - mai ales tinerii care nu au lucrat încă - o alocație în sumă fixă.

2.2. În țările dezvoltate, cu economie de piață statornică de zeci de ani, reconversiunea profesională este orientată concomitent spre realizarea mai multor obiective:

(a) diminuarea proporțiilor șomajului, ea urmărind în principal reorientarea și readaptarea profesională a ofertei de forță de muncă pentru a fi concordantă cu cererea, cu locurile de muncă existente (sau care se creează);

(b) adaptarea rapidă a numărului și structurii educativ-formative și de calificare a forței de muncă la exigențele introducerii pe scară largă a progresului tehnic și tehnologic, ale automatizării și robotizării proceselor productive; acestea produc, după cum se știe, creșteri însemnate ale productivității muncii și implicit eliberări de personal de anumite profesii și calificări, solicitând în schimb alte profesii cu calificări superioare.

3. În România, cel puțin pe termen scurt, problema reconversiunii profesionale se pune în termeni specifici destul de diferiți de modul de abordare din țările dezvoltate, deoarece:

3.1. piața muncii este încă în formare; funcționează doar parțial; fenomenele și procesele de pe această piață, care se produc cu viteze accelerate, sunt prea puțin cunoscute, scapă controlului decidenților; cererea de forță de muncă este aproape inexistentă, cantonată în activități marginale, din cauza curbei regresive periculoase pe care s-au înscris producția și investițiile; sectorul privat – insuficient dezvoltat – are o capacitate redusă de creare de locuri de muncă și de absorbție a ofertei;

3.2. imperativele trecerii rapide la structuri economice și sociale, fundamental diferite de cele existente până acum doi ani, au produs bulversări, blocaje și comportamente economice greu de prevăzut și de stăpânit;

3.3. proporțiile mari ale subocupării vizibile și invizibile – reflectate în menținerea unor efective de forță de muncă excedentare în raport cu rezultatele obținute, în curba descendentă a productivității și eficienței, în pierderi de timp de muncă etc. – care, pe de o parte, generează costul forței de muncă, iar pe de altă parte în orice moment pot deveni șomaj efectiv;

3.4. informațiile necesare pentru organizarea procesului de recalificare-reocupare sunt insuficiente, disperate, privesc numai persoanele înregistrate la oficiile de forță de muncă ca solicitante de forță de muncă. Deși necesare – având în vedere proporțiile îngrijorătoare ale surplusului de salariați cu deosebire în industrie prin presiunea pe care o exercită asupra indicatorilor calitativi ai activității economice - nu sunt suficiente pentru punerea pe baze solide a procesului de recalificare-reconversiune-reocupare. Cu atât mai mult cu cât cererea de forță de muncă este extrem de mică în activități, profesii prea puțin atractive, iar orientarea spre activități pe cont propriu este extrem de timidă, nu are încă priză la cei care caută un loc de muncă, respectiv o sursă de venit sigur;

3.5. în martie 1991 a fost adoptată Legea nr. 1/1991 referitoare la protecția socială a șomerilor și reintegrarea lor profesională, iar în iulie 1991

Hotărârea nr. 288/1991 face precizări referitoare la sistemul de calificare și recalificare a șomerilor. În această hotărâre se prevede organizarea unor cursuri de către direcțiile muncii și protecției sociale, cursuri ce urmează să se desfășoare fie la regii autonome, societăți comerciale, mici întreprinderi, asociații cu scop lucrativ și chiar persoane fizice care desfășoară activitate pe bază de liberă inițiativă, fie în rețeaua centrelor de calificare și recalificare care se va înființa în cadrul sistemului Ministerului Muncii și Protecției Sociale. În fiecare județ va funcționa câte un asemenea centru.

În principal, se urmărește asigurarea unui nivel ridicat de calificare, ca o garanție pentru găsirea cât mai rapidă a unui loc de muncă și păstrarea acestuia.

Pregătirea teoretică se va desfășura în centre sau școli profesionale în 1-2 zile pe săptămână, iar instruirea practică în meserie la unitatea în care persoanele urmează să lucreze după calificare.

Toate cheltuielile legate de calificarea și recalificarea șomerilor se suportă din fondul pentru ajutor de șomaj, 20% din acest fond fiind rezervat exclusiv calificării și recalificării șomerilor. Din acest fond se suportă, pe lângă plata ajutorului de șomaj, taxele de școlarizare și alte cheltuieli.

Pentru încurajarea liberei inițiative și crearea, pe această cale, a cât mai multor locuri de muncă, Guvernul a prevăzut posibilitatea calificării sau recalificării unor șomeri care doresc să devină mici întreprinzători;

3.6. legislația în vigoare are o serie de neajunsuri, din care una ni se pare esențială în raport cu realitatea pe care o reglementează.

a) Este vorba de durata acordării ajutorului de șomaj, prevăzută la 180 de zile; aceasta s-a dovedit, practic, prea scurtă având în vedere posibilitățile foarte reduse de a găsi un loc de muncă în actualul context economic. În plus, legislația din țara noastră nu mai include nici un alt dispozitiv de sprijinire a persoanelor care au rămas fără loc de muncă după expirarea celor 180 de zile și nici pentru șomerii aflați în apropierea vârstei de pensionare care nu pot fi nici recalificați și nici reocupați.

În condițiile în care cererea de forță de muncă nu se manifestă ca semnificativă, orientarea și reorientarea profesională și organizarea și cuprinderea în cursuri a șomerilor nu au o bază reală de demaraj și o utilitate efectivă la absolvire. Și aceasta în timp ce forța de muncă aflată în șomaj se depreciază prin pierderi din îndemânare, deprinderi, cunoștințe profesionale, ca și prin șocul psihic, emoțional la care este supusă.

b) În plus, prevederile legale pot fi cu greu implantate cu atât mai mult cu cât comportamentul agenților economici, al forței de muncă rămâne tributari unui model de ocupare depășit în general, neadecvat condițiilor tranziției și economiei de piață;

3.7. situația concretă a desfășurării cursurilor de calificare, recalificare. Organizarea acestor cursuri a demarat foarte greu și destul de anemic (din informațiile pe care le deținem) din următoarele motive:

- informații foarte puține despre opțiunile șomerilor în ceea ce privește calificarea sau recalificarea lor;
- răspunderea pe care o poartă personalul oficiilor forței de muncă pentru fondurile cheltuite cu aceste cursuri în condițiile în care nu se reușește repartizarea unui loc de muncă așa cum prevede legea;
- fondurile limitate pentru aceste cursuri, în general cca 100 lei/zi/cursant.

Din informațiile pe care le deținem, există preocupări și pentru organizarea altor cursuri, mai ales pentru absolvenții de liceu, în scopul oferirii acestora a unei mai temeinice pregătiri profesionale în meserii ca: operatori calculatoare, mecanici auto, electricieni, electromecanici, lăcătuși, confecționeri metal, constructori structuri.

De asemenea, existau intenții de organizare a unor cursuri de calificare, recalificare în meseriile: croitoreasă, tricotează, coafeză, dulgher, tâmplar, potcovar, rotar, brutar, țesător, toate acestea fără a se fi manifestat în mod efectiv și sigur ca meserii deficitare, ci doar ca domenii în care cererea de forță de muncă se va manifesta având în vedere anumite procese și tendințe din agricultură și servicii.

3.7.1. Reconversiunea profesională ca alternativă la ocupare este practică și de agentul economic ca atare, pentru personalul propriu.

În contextul frământărilor care zbuciumă astăzi întreprinderea românească problema pregătirii personalului este esențială.

Sistemul de perfecționare continuă a cadrelor, creat în România în anul 1971, și care nu avea atât vicii de concepție, cât mai mult de aplicare, includea acele patru direcții de formare permanentă: recalificarea, policalificarea, reciclarea personalului, precum și perfecționarea cunoștințelor manageriale ale cadrelor de conducere. Acest sistem a fost pus în aplicare cu foarte mult formalism și din această cauză el nu și-a arătat efectele în planul eficienței activității economice, din cauza calității pregătirii oferite.

Noile condiții concurențiale apărute și în economia noastră vor impune revigorarea sistemului de perfecționare a pregătirii profesionale, tocmai pentru a oferi, pe termen lung, mobilitate profesională lucrătorilor în cazul concret al unor previzibile schimbări tehnologice și structurale.

Întreprinderea are avantajul evident că, în aceste condiții, poate identifica mai rapid nevoile de formare și reciclare ale personalului. În plus, ea poate elibera cu relativă ușurință personalul pentru perioadele de pregătire, în interiorul ei costurile de pregătire sunt mai reduse (putându-se folosi pentru instruire specialiști și utilaje din dotare) și are posibilitatea calificărilor specifice legate direct de mașină.

Prin preocuparea pentru nivelul pregătirii profesionale a personalului propriu, întreprinderea are în vedere protejarea acestuia împotriva unor eventuale deprecieri și vine în întâmpinarea nevoilor sale viitoare de calificare cerute de modificările tehnico-tehnologice, de producție și sortimentație.

4. Propunerile și soluțiile pe care le întrevăd pentru ca reconversiunea profesională să fie cu adevărat o pârgă utilă de ajustare a cererii și ofertei pe piața muncii – în afara unora deja prezentate implicit sau explicit – privesc:

4.1. o mai bună cunoaștere a pieței forței de muncă, atât la nivel global, cât și la nivel local, mai ales a cererii de forță de muncă, care se va reuși numai prin elaborarea direcțiilor strategice clare ale evoluției economiei românești pe termen mediu și lung;

4.2. completarea legislației referitoare la protecția socială a șomerilor (prelungirea perioadei de plată a ajutorului de șomaj la cel puțin 9 luni, instituirea și a unor forme de ajutor social pentru șomerii de depășesc durata plății ajutorului de șomaj și reintegrarea lor profesională;

4.3. apropierea în măsură mai mare a sistemului de perfecționare a pregătirii profesionale atât la nivel global, cât și la nivel de agent economic de cerințele flexibilizării pieței muncii;

4.4. facilități financiare și materiale acordate șomerilor care vor să demareze o afacere pe cont propriu. În acest sens este nevoie de o legislație specială în domeniul creditului, politicii fiscale etc.;

4.5. crearea unor fonduri speciale destinate calificării și recalificării atât la nivelul întreprinderii, cât și la nivelul instituționalizat în care persoanele care, din diferite motive, devin mobile profesional, având în vedere toate costurile aferente organizării acestor cursuri (plata lectorilor, chiriile pentru sălile de curs, laboratoare, pentru echipamente etc.);

4.6. organizarea unor programe de readaptare profesională a lucrătorilor din ramurile ce resimt mai repede și mai puternic impactul trecerii la economia de piață, al modificărilor tehnico-tehnologice și sociale. În acest sens apreciem că sunt necesare: a) studii din care să rezulte proporțiile, viteza și caracteristicile populației care se disponibilizează; b) posibilitățile de reocupare (în aceeași întreprindere, în alte întreprinderi, cu și fără recalificare etc.); c) orientarea și sprijinirea mai puternică a populației eliberate și a celor care ocupă locuri de muncă precare spre activități profitabile independente – mici întreprinderi; preluarea unor activități din societățile comerciale; subcontractarea etc.

ALTE PROBLEME CARE AR NECESITA ABORDĂRI (RĂSPUNSURI) ÎN ELABORAREA STRATEGIEI TRANZIȚIEI

dr. Steliana PERT

1. Definirea (precizarea, explicitarea mai clară) a tipului de societate și, respectiv, de economie pe care tindem s-o edificăm:

1.1. fixarea drept obiectiv "economia de piață", fără alte precizări (explicitări), este mult prea generală; rămân fără răspuns o serie de probleme, inclusiv cele economice ale tranziției; în plus, sub numeroase aspecte se dovedește insuficient de operațional în planul politicilor concrete;

1.2. conceptul de "economie de piață" acoperă o mare diversitate de situații concrete sub aspectul stadiului de dezvoltare, structurilor economice, calității vieții; este asociată cu doctrine și regimuri politice diferite;

1.3. asemenea clasificări lipsesc în prezent și în plan teoretic și în cel al acțiunilor practice;

1.4. problema ni se pare de însemnătate esențială pentru:

- diagnosticarea corectă, riguroasă a stării economiei și societății românești în momentul trecerii la reforma economică, antamării procesului de tranziție;
- evaluării surselor și resurselor economico-materiale, financiare, umane, aspirații, tradiții – astfel încât să se realizeze minimul de consens social, de pace socială în lipsa căruia energiile se risipesc, iar viteza tranziției se încetinește;
- evitării (limitării, pe cât posibil, a declinului economic, a stării de lipotimie și chiar de colaps în care par a intra unele subsisteme ale economiei, înainte de toate a celui productiv;
- stabilirii, corelării și, după caz, selecției și ierarhizării direcțiilor de dezvoltare, priorităților, mecanismelor și pârgurilor economice;

1.4. definirea rolului și limitelor acțiunii statului în perioada de tranziție. S-a dovedit riscantă, nepotrivită pentru funcționarea economiei, în genere pentru echilibrul procesului de producție și reproducție retragerea timpurie a statului din economie:

- este în continuare principalul proprietar (patron);
- economia și societatea sunt supuse unei duble presiuni:
 - a) una rezultată din adâncirea crizei economice;
 - b) alta din contradicțiile și dificultățile procesului de tranziție ca atare;
- schimbarea mecanismelor de intervenție a statului în economie nu este echivalentă cu retragerea sa;

1.5. pentru România ni se pare că noțiunea cea mai potrivită condițiilor economice, politice, modelului cultural etc. ar fi cea de "economie de piață cu orientare socială" – concept care de altfel a avut mare circulație imediat după Revoluție; sub numeroase aspecte a măsurilor concrete de politică economică a fost însă abandonat.

Rămân de examinat traiectele și particularitățile creării unui asemenea tip de economie în România în raport cu alte economii de acest gen;

1.6. cât privește *tipul de economie ca atare* credem că cea mai potrivită – cel puțin pentru perioada de tranziție și o bună bucată de vreme după aceea – ar fi o "economie mixtă" sau o "economie participativă". Oricum tranziția – și practica pare să o confirme – nu poate fi atașată din punctul de vedere al mecanismelor de realizare, al combinării acestora – numai de o teorie, de o școală economică.

2. Stabilizarea și respectiv relansarea economiei trebuie concepute ca părți componente ale reformei economice cu obiectivele strategice de durată; într-un anumit sens și măsură sunt mai ales procese simultane și nu succesive sau paralele; se cer abordate împreună, în toată complexitatea și intercondiționarea lor, astfel încât să nu se "deranjeze" unul pe altul:

- din păcate s-a pierdut timp și fenomenele de criză s-au adâncit; starea economiei s-a deteriorat;
- stabilizarea economiei și ajustările structurale;
- stabilizarea (ieșirea din criză), în condițiile rupturii dintre cerere și ofertă, nu poate, fără riscuri economice și sociale, să fie redusă doar la realizarea unor macroechilibre doar prin mijloace financiare și monetare;
- veriga esențială, cheia de boltă ni se pare a fi relansarea producției și a exportului în condiții de eficiență și competitivitate.

În legătură cu organizarea elaborării lucrării propun:

- a) elaborarea unei concepții, a unui plan al lucrării pe părți, capitole etc.;
- b) construirea unor colective integrate pentru elaborarea diferitelor părți, capitole, paragrafe.;
- c) stabilirea calendarului;
- d) dezbaterile fiecărui capitol (parte) în colectivul de coordonare.

Rămân de discutat și de clarificat scopul acestei lucrări: a) o lucrare de cercetare fundamentală în care sunt abordate, din optica grupului de colaboratori, problemele tranziției la economia de piață; b) o strategie, un program, care să răspundă unor nevoi ale realizării practice a tranziției; c) ambele obiective. În cazurile b) și c) – dată fiind penuria de informații – ar fi necesară colaborarea dintre specialiștii din institut și cei din diferite organisme guvernamentale și neguvernamentale, dintre cercetătorii economiști și cei din alte domenii ale științei.

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND STRATEGIA DEZVOLTĂRII ECONOMIEI NAȚIONALE

Maria POENARU

După un an și jumătate de căutări și experiență în procesul dificil, de trecere de la o economie centralizată la economia de piață, rezultatele obținute ne obligă să recunoaștem nu numai că economia este marcată de o profundă criză, ci și faptul că această criză s-a agravat continuu.

Raportându-ne la necesitatea și dezirabilitatea generală – de la omul obișnuit până la factorii de guvernare – de a depăși această criză și de a relansa dezvoltarea economică, și, prin aceasta, de a realiza un progres social, considerăm utile și necesare:

- diagnostic corectă a stării actuale a economiei românești, bazată și pe analiza complexă a proceselor și fenomenelor economice și sociale din perioada postrevoluționară;
 1. un inventar privind cadrul juridic construit și o evaluare a modului în care acesta a favorizat introducerea mecanismelor de piață;
 2. considerații de ordin teoretic și practic, însemnând noi pași pentru gândirea și mai ales pentru punerea în funcțiune a mecanismelor de piață.

I. Elemente de diagnoză

1. În perioada postrevoluționară nivelul realizărilor în producție a fost continuu descrescător, inclusiv în ultimele luni. Acest fapt este ilustrat de evoluția principalilor indicatori ai dezvoltării economiei, PIB, investiții, producția principalelor produse industriale și agricole, export etc.

	1990/1989	<u>Lunile 1-7/1991</u> Lunile 1-7/1990
	%	%
Producția industrială	80,2	82,8
Investiții	61,7	70,0
Export total	58,3	75,0
Import	114,4	62,4

Astfel de evoluții se datorează atât stării generale a economiei la finele lui 1989, cât și unor cauze care derivă din efectul aplicării măsurilor de reformă, între care menționăm: neconcordanța temporală între sfărâmarea structurilor organizatorice și de conducere a unităților economice și formarea

de structuri adecvate noilor condiții; creșterea discrepanței dintre evoluția în sens negativ a producției și acordarea de drepturi salariale și alte drepturi bănești (ca urmare inclusiv a modalităților de compensare-indexare) – surse de creștere a costurilor și prețurilor; cadrul juridic construit n-a favorizat derularea normală a producției și va constitui în continuare o frână în acest sens (legea fondului funciar și legea privatizării).

2. În plan social, deși în semestrul I/1991 a avut loc negocierea salariilor (ca urmare, în principal, a liberalizării prețurilor) și s-au realizat unele corecturi la nivelul pensiilor de asigurări sociale de stat și alocațiilor familiale, puterea de cumpărare a veniturilor tuturor categoriilor de populație s-a degradat continuu, îndeosebi ale familiilor cu copii, pensionarilor, persoanelor vârstnice fără posibilități proprii de susținere. A avut loc pe de o parte, o apropiere în nivelul veniturilor salariale – fenomen negativ și contraproductiv – și, pe de altă parte, o polarizare a veniturilor, în sensul că o pondere scăzută din populație dispune de venituri exagerat de mari (rezultat al extinderii speculei a cărei cauză fundamentală o constituie dezechilibrul persistent și neatenuat în dimensiunea și structura cererii și ofertei), iar cea mai mare parte a populației dispune de venituri mici, insuficiente pentru satisfacerea la nivelul corespunzător a nevoilor curente de trai. S-a accentuat sărăcia, spectrul acesteia atingând păături din ce în ce mai largi de populație.

Securitatea socială s-a transformat în "insecuritate", teama pentru ziua de mâine fiind tot mai persistentă atât în rândul persoanelor vârstnice, cât și în rândul persoanelor de vârstă activă. Șomajul amenință un număr din ce în ce mai mare din populația ocupată; el este corolarul falimentului care amenință numeroase unități economice. Degradarea mediului social a luat amploare. Nerespectarea legislației, amplificarea corupției, creșterea numărului de acte de violență, a delincvenței etc. sunt evenimente care conferă nesiguranță existenței.

3. Legăturile dintre măsurile de politică economică și cele de politică socială în perioada postrevoluționară au fost complet rupte, amplificând inflația și șomajul, demotivarea în muncă. Astfel, s-a dat curs unor revendicări salariale și de altă natură care au dus la creșterea costurilor salariale și a cheltuielilor sociale legate de la buget, toate acestea fără corespondent în creșterea producției, chiar dimpotrivă pe fondul scăderii realizărilor productive. Liberalizarea prețurilor s-a efectuat fără o fundamentare economică riguroasă, cel mai adesea fiind făcută astfel încât să acopere nerentabilitățile pe seama consumatorului final. Măsurile de protecție socială au fost parțiale, fondurile alocate acestui scop fiind orientate cu prioritate spre categorii care formează grupuri de presiune (salariați), neavându-se în vedere totuși cei care au nevoie de protecție. În plus, faptul că fondurile reprezentând compensații (și în continuare indexare) au fost concepute a fi suportate din fondurile de salarii ale societăților comerciale a accentuat procesul inflaționist și în consecință șomajul. Deși dimensiunile acestor două fenomene sunt insuficient conturate în

acest moment, ele constituie în continuare factori de agravare a crizei economice.

4. Alături de analizele și aprecierile privind starea economică și socială și cauzele acesteia este necesară o paralelă între mecanismul construit și mecanismul real de funcționare a sistemului economico-social.

Din punct de vedere legislativ au fost făcuți pași importanți prin adoptarea unor legi care creează cadrul necesar introducerii mecanismelor de piață (Legile nr. 15 și nr. 31, Legea fondului funciar, Legea privatizării societăților comerciale etc.). S-a creat, în linii generale, cadrul instituțional necesar punerii în operă a mecanismului construit. Se constată însă în prezent o ruptură între cadrul construit (legislativ și instituțional) și modul real de funcționare a mecanismului economic. În legătură cu acest din urmă aspect se constată o dezarticulare între formele organizatorice și modalitățile anterioare în care a funcționat economia și cele noi, nepermițând o continuitate în activitate și fără efect antrenant, productiv. Astfel:

- a) a fost abandonat rolul de responsabilitate și control al statului în economie, deși proprietarul principal al avuției naționale – cel puțin până acum – este statul. Locul planului sau al contractului de exemplu, îndeosebi în domeniul aprovizionării cu materii prime esențiale, "produse tari" și al desfacerii nu a fost luat de funcționarea altor instrumente mai eficiente, am putea spune, de nici un fel de alte instrumente;
- b) sfărâmarea structurilor organizatorice, de altfel, o intenție bună, a fost haotică, nepregătită, perturbând fluiditatea procesului de producție și funcționalitatea legăturilor dintre producătorul inițial și utilizatorul final. Această transformare a fost de regulă "de firmă", în fond, unitățile economiei (structurile lor interne) nefiind adaptate nici în conținut și nici comportamental noilor condiții de piață;
- c) Investițiile, factor-cheie în funcționarea oricărei economii, de continuitate în dezvoltare și de restructurare și, nu în ultimul rând, de protecție socială de fond, au fost complet neglijate;
- d) sistemul de credite nu a devenit favorabil promovării investițiilor în sfera producției, pentru stimularea investițiilor în scopul creării de locuri de muncă;
- e) sectorul privat s-a dezvoltat cu prioritate în domeniul comercial și nu în cel productiv. Aceasta a însemnat o amplificare a circulației bunurilor, o scumpire arbitrară a produselor și o spoliere a consumatorilor.

Nu în ultimul rând se înregistrează o ruptură care se adâncește între aspectele și fluxurile materiale și financiare. În legătură cu aceasta menționăm că multe din măsurile de reformă au fost luate numai în plan financiar, neglijându-se (sau fără legătură) cu aspectul material și fără a se face trimitere la efecte în plan productiv sau social. Cu toată prioritatea acordată problemelor

financiare în cadrul reformei, asistăm în prezent la un blocaj financiar – cu mari implicații economice și sociale.

II. Ieșirea din criză

Evaluările sumare privind starea economică și socială în acest moment, a pașilor făcuți pe linia construirii unui mecanism care să favorizeze funcționarea pe principii de piață a economiei, a cerințelor pe care le impune o funcționare normală și, în consecință, relansarea economică sugerează câteva elemente de reflecție și direcții de acțiune. Între ele s-ar putea enumera:

- o mai puternică implicare a statului în supravegherea și controlul mersului reformei prin: sprijinirea, cu ajutorul unor pârghii economice, a procesului de producție (prin sisteme convenabile de creditare, facilitarea unor importuri de materii prime deficitare pe piața internă etc.) în scopul susținerii funcționalității acestora și evitării falimentului unui mare număr de unități și a unui șomaj de masă;

- stimularea și sprijinirea prin toate mijloacele a inițiativelor private orientate spre creșterea producției de bunuri și crearea de locuri de muncă;

- realizarea în practică a privatizării societăților comerciale astfel încât să fie evitat pericolul disipării în sens neproductiv a avuției naționale create, al utilizării ei în scop de consum și nu de producție. Privatizarea, în curs de rulare, modul în care aceasta se va realiza, constituie, în opinia noastră, problema-cheie care va hotărî esențial mersul procesului de dezvoltare și va defini, în linii esențiale, restructurarea și angrenarea funcționării economiei pe principii de piață;

- supravegherea foarte atentă a evoluțiilor pe plan social, anticiparea consecințelor sociale ale reformei economice și orientarea măsurilor de politică socială, astfel încât populația să poată suporta aceste consecințe. Evitarea realizării unei economii de piață "pură", fără o protecție socială echitabilă și reală de natură să compromită însăși reforma, democratizarea economiei și societății;

- gândirea în paralel, a unei politici sociale pe termen lung (cel puțin pentru domeniile sociale importante) și posibilitatea integrării măsurilor pe termen scurt și mediu în strategia dezvoltării sociale pe termen lung;

- o mai bună racordare a măsurilor de reformă în cele două planuri ale producției: financiar și material;

- crearea cadrului organizatoric necesar derulării în fapt a reformei și a unui sistem informațional adecvat, necesar examinării permanente a rezultatelor obținute în scopul corectării unor măsuri sau al stabilirii noilor pași ce urmează a fi făcuți în fiecare din problemele importante.

III. Organizarea modului de elaborare a lucrării

- Pornind de la tezele elaborate, pentru adâncirea și eficiența cercetării consider necesar un plan tematic ca bază de pornire pentru o lucrare cu finalitate teoretică și practică.

- Repartizarea pe institute sau cercetători a subiectelor necesare a fi acoperite cu cercetări noi sau pentru a fi aprofundate în institutele din componența INCE.
- Dezbateră subiectelor înscrise în tematică într-un cerc mai larg de specialiști;
- Sintetizarea discuțiilor și organizarea prezentării punctelor de vedere exprimate, pe probleme, de un colegiu redacțional, alcătuit din cercetători cu preocupări în domeniu.

STRATEGIA DEZVOLTĂRII SOCIALE, POLITICA SOCIALĂ ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

**Maria MOLNAR
Maria POENARU**

1. Elaborarea strategiei dezvoltării sociale – componentă a strategiei tranziției – presupune cunoașterea problemelor sociale ale României în etapa actuală, analiza dimensiunii și profunzimii acestora, a factorilor care le determină, a mecanismelor de apariție și manifestare a lor, precum și a influenței pe care o exercită asupra funcționării economiei.

1.1. Probleme sociale acumulate în vechiul sistem social economic: nivelul cantitativ scăzut, structura deformată și calitatea nesatisfăcătoare a consumului populației; inechitate în repartitie; existența unor categorii mari de populație aflate în stare de sărăcie; dezvoltarea slabă a infrastructurii sociale, accesul scăzut și inegal al populației la servicii publice (de sănătate, învățământ superior etc.); calitatea slabă a mediului de muncă și viață.

1.2. Probleme sociale generate sau accentuate de reforma economică: creșterea șomajului; scăderea puternică a puterii de cumpărare a veniturilor; agravarea sărăciei și polarizarea nivelului de trai; creșterea fenomenului infracțional; degradarea mediului social și a relațiilor interumane.

2. Măsurile de politică socială adoptate până în prezent nu derivă dintr-o concepție și un program coerente de dezvoltare socială și de protecție socială pentru perioada de tranziție. Adoptate adesea sub presiunea mișcărilor revendicative, în scop reparatoriu sau pentru soluționarea unor probleme sociale grave generate de reformă (șomaj, inflație) și atenuarea tensiunilor sociale, aceste măsuri vizează numai anumite aspecte sociale, sunt fragmentare și fără legătură între ele. Aplicate în condițiile scăderii producției, ale unui deficit pronunțat de resurse, aceste măsuri au numai un efect temporar, de amânare a soluționării de fond a problemelor sociale. În același timp, ele au contribuit la agravarea crizei economice.

3. Pentru perioada care urmează, este imperios necesară elaborarea unui program de dezvoltare și protecție socială. Acest program trebuie să răspundă, în același timp, la două cerințe fundamentale: să asigure o corelare puternică și pronunțată a măsurilor sociale cu cele economice și să asigure o soluționare unitară a problemelor sociale.

4. Programul de dezvoltare și protecție socială trebuie să cuprindă:

4.1. programul de reformă în domeniul social, care să se refere la construcția unui sistem modern, coerent de protecție socială, a cadrului organizatoric instituțional, legislativ care să favorizeze dezvoltarea socială, cu toate aspectele ei.

Pentru conturarea acestui program este necesară stabilirea principiilor și obiectivelor majore ale dezvoltării sociale pe termen lung și fundamentarea unei strategii de realizare în timp a acestora, cu punctarea etapelor de realizare.

Programul va trebui să cuprindă programe de reformă în domeniul ocrotirii sănătății, învățământului, securității sociale, asistenței sociale etc. Reformele în aceste domenii sunt necesare în vederea îmbunătățirii satisfacerii nevoilor din domeniile respective și sporirii eficienței utilizării resurselor alocate și se concretizează în modificarea sistemelor de organizare, funcționare și finanțare.

Programul va trebui să contureze, de asemenea, elementele de bază ale politicii (obiective, instrumente) în principalele sfere ale vieții sociale (ocupare, consum, venituri, locuință etc.), precum și orientări privind acele componente ale politicii economice care influențează direct dezvoltarea socială (politica în domeniul investițiilor, prețurilor, impozitelor etc.);

4.2. programe de măsuri orientate spre protecția populației în fața riscurilor induse de măsurile de reformă economică (indexarea veniturilor, resorbția forței de muncă disponibilizate etc.), precum și spre distribuirea echitabilă a costurilor sociale ale reformei.

Fundamentarea unor astfel de măsuri este deosebit de importantă în condițiile unei scăderi a producției sociale de proporțiile celei care se înregistrează în prezent în țara noastră, care diminuează considerabil resursele ce pot fi alocate pentru protecția socială.

În condițiile actuale ale scăderii nivelului general de trai, este necesară elaborarea unui program de criză, care să aibă în vedere evitarea scăderii de proporții excesiv de mari a nivelului de trai al unei categorii de populație sau a alteia, stabilirea unor limite de suportabilitate dincolo de care nu se poate trece în contextul acestei involuții a nivelului de trai. Iminența atingerii și depășirii acestor limite impune o regândire a desfășurării reformei, a ritmului și amplexării acesteia. Programul de criză trebuie să cuprindă, de asemenea, măsuri de organizare a unui control riguros asupra utilizării resurselor alocate sectorului social.

Chiar dacă scăderea nivelului general de trai apare ca un fenomen inevitabil al perioadei de tranziție, ieșirea din criză nu poate fi gândită prin reducerea nelimitată a resurselor alocate satisfacerii nevoilor populației. Ea presupune, în primul rând, măsuri de relansare a economiei, în cadrul cărora locul central îl ocupă investițiile și ocuparea forței de muncă; o atenție deosebită ar trebui să fie acordată dezvoltării producției de bunuri și servicii de consum. O astfel de orientare în domeniul economic ar servi soluționării unor probleme sociale importante.

Concomitent cu preocuparea pentru asigurarea funcționării economiei naționale și a relansării economice, este necesară elaborarea unor măsuri de politică socială care să oprească degradarea severă, în continuare, a nivelului

de trai al populației; aceste măsuri trebuie orientate spre utilizarea economicoasă a resurselor alocate serviciilor social-culturale (sănătate, asistență socială, învățământ, cultură etc.), precum și spre dirijarea resurselor alocate protecției sociale în direcția soluționării celor mai presante probleme sociale;

4.3. modul de soluționare a problemelor sociale generate de reformă, inclusiv cele ale perioadei de criză trebuie să fie, pe cât posibil, gândit și realizat în concordanță cu orientările pe termen lung ale programului de reformă în domeniul social.

5. Aplicarea reformelor în domeniul social și asigurarea unor protecții sociale eficiente în procesul tranziției necesită construirea unui sistem informațional adecvat, a unui sistem de indicatori sociali capabil să asigure o evaluare mai complexă și nuanțată a proceselor din domeniul social.

6. Succesul reformei în domeniul economic și social depinde, în mod hotărâtor, de acceptarea de către populație a programelor de reformă, de capacitatea și disponibilitatea acesteia de a-și asuma suportarea costului social al reformei economice. Din acest motiv este deosebit de importantă transparența programului de reformă, informarea largă a populației asupra avantajelor și riscurilor pe care le implică în plan social diferite măsuri de reformă, precum și a mersului reformei în domeniul social.

PROBLEME PRIVIND ADOPTAREA UNEI POLITICI ÎN DOMENIUL CONSUMULUI FAMILIEI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

Grigore VÂLCEANU

Obiectivele privind politica consumului familiei

Conținutul și dimensiunea obiectivelor privind consumul familiei, ale populației în general, trebuie să fie formulate în raport cu condițiile concrete, naționale, legate de stadiul sau etapa de dezvoltare a țării, de nivelul de dezvoltare a forțelor de producție, de particularitățile structurilor economico-sociale.

Preocupările economiștilor din unele țări dezvoltate se orientează în acest domeniu în trei direcții principale:

- perfecționarea mecanismelor de elaborare a politicilor de consum;
- adecvarea conținutului lor la condițiile concrete din fiecare etapă de dezvoltare economică;
- perfecționarea mecanismului de dirijare a procesului consumului prin instrumente adecvate acestui domeniu.

În cadrul acestor direcții se insistă, în primul rând, pe studierea sistemului nevoilor sociale și a dinamicii acestora, a delimitării celor care au o anumită stringență a determinării normelor de consum pentru anumite categorii de nevoi care să servească orientării consumatorului spre nivelul optim de acoperire al acestora. Toate acestea constituie fundamente teoretice ce stau la baza elaborării sistemului de obiective. În al doilea rând, se urmărește perfecționarea mecanismului de elaborare a sistemului de obiective în legătura sa nemijlocită cu celelalte obiective economice prevăzute în fiecare etapă de dezvoltare, urmărindu-se soluționarea temporal-optimală a contradicțiilor din sfera relațiilor de consum. În al treilea rând, se insistă pe adecvarea modalității de conducere a procesului consumului la cerințele unui comportament de consum care să contribuie la satisfacerea nevoilor umane și la dezvoltarea capacităților creatoare ale oamenilor.

Cu ajutorul instrumentelor economice – oferta de mărfuri, veniturile bănești și prețurile de consum – comportamentul consumatorului poate fi orientat în anumite direcții stabilite în raport cu conținutul și dinamica sistemului de nevoi sociale și în condițiile economice concret realizabile pentru desfășurarea procesului consumului.

Coordonate ale elaborării politicii consumului familiei

Stabilirea obiectivelor, a direcțiilor de acțiune și adecvarea instrumentelor de orientare a procesului consumului (populației, familiei, individului) trebuie să

aibă drept punct de plecare analiza nevoilor de consum și a resurselor necesare pentru satisfacerea acestora.

Pentru stabilirea obiectivelor concrete ale fiecărei etape este necesar să se cunoască gradul efectiv atins în satisfacerea nevoilor de consum la fiecare categorie de populație precum și volumul și stringența nevoilor nesatisfăcute. Aceste elemente sunt necesare factorului de decizie în stadiile de fundamentare a politicii consumului pentru stabilirea obiectivelor și a unor priorități în realizarea lor.

Prioritățile și preferințele se manifestă însă, în primul rând, la nivel familial și individual. Cunoașterea și însușirea lor de către factorul de decizie în materie de consum stau la baza determinării volumului și structurii ofertei de mărfuri și servicii, a nivelului veniturilor și prețurilor cu amănuntul. Aceasta nu înseamnă că ele sunt preluate automat și integral. Practica socială a arătat că nevoi importante ale omului nu își găsesc întotdeauna manifestarea obiectivă adecvată. Este motivul principal pentru care stabilirea unui sistem de priorități sociale de satisfacere a nevoilor de către factorul de decizie și orientarea procesului de formare a acestora sunt necesare.

Corespunzător judecății subiective a consumatorului, progresul său pe planul consumului se măsoară prin creșterea continuă, chiar egală de la un an la altul, dacă este posibil, a volumului fizic al consumului. Creșterea puterii sale de cumpărare trebuie să permită consumatorului ca pe baza experienței acumulate să poată scota cel puțin pe menținerea volumului de bunuri și servicii, dar de o calitate mai bună sau în condițiile aceleiași calități pe un volum sporit.

Cea de a doua coordonată în funcție de care se elaborează politica consumului, o reprezintă resursele necesare pentru satisfacerea nevoilor de consum. Dimensiunile resurselor pentru consumul populației se stabilesc în procesul conducerii obiective prin stabilirea indicatorilor și proporțiilor economice care le determină. Determinarea acestor indicatori de resurse precum și a proporțiilor economice și echilibrele intersectoriale, se fundamentează pe teza teoretică potrivit căreia mărimea și mișcarea fondului de consum sunt determinate de dinamica venitului național, a fondului de dezvoltare, de eficiența utilizării acestuia, de rata medie a acumulării, de coeficientul efortului de dezvoltare și de rata medie a consumului.

Nivelul și structura consumului depind de dimensiunile producției de bunuri și servicii și de infrastructura consumului, care, la rândul lor, influențează masa și gradul de eficiență al potențialului productiv acumulat.

Nu trebuie pierdută din vedere accentuarea influențelor inverse, ale consumului asupra producției sociale. Aceasta determină noi criterii de apreciere a oportunității economice a alocării de resurse pentru consum. Avem în vedere, în mod special, creșterea rolului consumului în dezvoltarea personalității și capacităților creatoare al omului, de care se leagă înfinit mai mult decât în dezvoltarea extensivă, eficiența economico-socială, impulsurile

ce pornesc chiar din afara consumului asupra producției, ca urmare a procesului de intensivizare a consumului ș.a.

Am amintit deja că obiectivele în politica consumului se stabilesc în corelare cu cele din celelalte sfere ale reproducției sociale. În acest context evoluția consumului este dependentă de ritmul dezvoltării economice. Condiția echilibrului dinamic al consumului – înțelegând prin aceasta creșterea medie anuală relativ constantă a volumului său fizic – constă în asigurarea unei stabilități a ritmului de creștere a producției.

Prin aceasta se asigură creșterea și diversificarea ofertei pe de o parte, sporul veniturilor – din muncă și din fondurile sociale de consum – pe de altă parte.

De aici necesitatea:

- determinării nivelului eficienței, al productivității muncii sociale, care să asigure obținerea produsului pentru sine, ca principală sursă a consumului individual;
- mărirea părții socializate din produsul nou creat pentru satisfacerea nevoilor de importanță socială;
- determinarea fondului de mărfuri și servicii în funcție de evoluțiile celor două categorii de venituri.

Dacă volumul ofertei nu este cel puțin egal cu mărirea veniturilor din muncă, se ajunge inevitabil la dezechilibre pe piață. Aceasta se accentuează pe măsura creșterii diferențelor între mărirea veniturilor bănești ale populației și fondul de mărfuri oferit spre consum.

O latură esențială a fundamentării politicii consumului (în general și la nivelul familiei și individului) o constituie analiza și soluționarea contradicțiilor ce apar în procesul dezvoltării de ansamblu și care se răsfrâng inevitabil și asupra consumului populației precum și a acelor contradicții inerente relațiilor de consum în reproducția lor.

Contradicțiile din subsistemul nevoilor de consum ale populației – care există și se dezvoltă – își au originea în faptul că aceste nevoi se structurează pe două nivele: primul se referă la necesitățile de consum reale efective, potrivit condițiilor etapei respective, privite în afara capacității lor de satisfacere, a solvabilității lor, iar cel de al doilea care ține seama tocmai de aceste posibilități, și care se manifestă prin consumul efectiv – cuprinzând acele nevoi ale populației care se satisfac prin sfera relațiilor de piață, precum și pe cele satisfăcute din fondurile sociale de consum și prin autoconsum. Contradicția constă în faptul că nevoile atât ca volum cât și ca structură sunt mai largi decât cele posibile de satisfăcut într-o anumită etapă. Problema ca acestea din urmă să se apropie cât mai mult de cele efective (într-o etapă dată) este fundamentală, iar prin rezolvarea sistematică a acestei contradicții, consumul populației devine un proces economic cu existență proprie și funcții specifice în realizarea obiectivelor politicii în domeniu, a politicii sociale în general.

Posibilitățile de armonizare a nivelului și structurii complexului de nevoi cu cea a nevoilor solvabile dau dimensiune obiectivelor politicii consumului.

Vorbind de contradicțiile dintre repartitie și consum nu trebuie să pierdem din vedere că stimularea materială determină diferențe în nivelul veniturilor și consumului categoriilor de populație, iar limitarea diferențelor dintre câștiguri din motive de politică socială poate determina scăderea eficienței stimulării. Obiectivele politicii consumului trebuie elaborate, de aceea, în raport cu modalități concrete de atenuare a acestei contradicții; diferențierea veniturilor din muncă într-o măsură care să servească cel mai bine stimulării materiale precum și anihilarea treptată a influenței acelor factori de diferențiere a veniturilor familiilor care nu se corelează cu munca, nu țin de stimularea materială (situația demografică a familiei, diferențele determinate de tipul de localitate, diferențele dintre stilul de viață, nivelul de cultură etc.). Eliminarea influenței acestor factori este însă o problemă de durată care cere societății eforturi economice (și nu numai economice) foarte mari: investiții pentru suprastructură, sporirea alocațiilor bănești și în natură din fondurile sociale de consum etc.

De aici derivă și un alt aspect contradictoriu al relației dintre repartitie și consum și anume influența reciprocă dintre oferta de bunuri și servicii și eficiența stimulării materiale. Forța stimulatorie a venitului familiei nu este reprezentată de bani în sine, ci de cantitatea de bunuri și servicii ce se pot obține în schimbul lor și nu în primul rând al celor care satisfac nevoi fundamentale. Dacă bunurile și serviciile ce pot fi cumpărate cu veniturile discreționare nu sunt disponibile în cantitatea, calitatea și structura sortimentală dorită, forța stimulării scade.

Luarea în considerare a acestor aspecte ni se pare esențială în fundamentarea obiectivelor politicii de consum. Nu trebuie pierdut însă din vedere faptul că acest gen de contradicții își au originea în faptul că, până în prezent și probabil și în viitorul apropiat, în modul de viață și în comportamentul de consum al familiilor prevalează încă nevoile și consumul material, care generează și întreține un sentiment de frustrare relativă pentru că prestigiul social este încă asociat acestuia. În măsura în care prin politica consumului, în modul și stilul de viață vor fi promovate cât mai multe elemente de consum nematerial (servicii de cultură, artă, condiții pentru recreere și petrecere în condiții normale a timpului liber), care contribuie cu multiple influențe pe planul personalității și dezvoltării complexe a oamenilor, aceste relații contradictorii pot fi atenuate. Considerăm de aceea necesar ca în viitor obiectivele politicii consumului să se integreze tot mai mult într-o viziune de deschidere culturală asupra consumului care să statueze și consumul nematerial pe același plan sau chiar înaintea celui material.

Situația actuală a consumului familiei în România

Situația actuală nesatisfăcătoare a consumului populației, familiei și individului în țara noastră este rezultatul promovării în perioada dictaturii, a unei politici care nu ținea seama de nevoile sociale reale, de gradul efectiv de satisfacere a acestora, de nevoia reală de resurse, elemente de judecată indispensabile în promovarea unei politici sociale orientate spre creșterea nivelului de trai.

Începând cu anul 1980, consumul familiei, al populației în general a cunoscut un proces de degradare continuă. Prin degradarea sa, consumul alimentar a dus la periclitarea ființei biologice a națiunii. În ultimii ani ai perioadei dinaintea Revoluției, a avut loc o scădere constantă a consumului mediu pe locuitor la principalele produse alimentare de origine animală, ceea ce a determinat o deteriorare constantă a valorii nutriționale a acestuia. Practic, față de o valoare energetică medie necesară a consumului alimentar zilnic de cca 3000 calorii, prin cantitățile de alimente pe care populația putea să și le procure, se asigurau în medie aproximativ 2000 calorii provenind în principal din produse vegetale, situându-se din acest punct de vedere printre țările cu cel mai mic consum pe cap de locuitor.

Cele mai afectate erau familiile cu venituri mici și cu copii, la care consumurile pe persoană erau cu mult sub medie. Situația devenise și mai gravă atunci când se analizează diferențierile între cele două medii – urban-rural. Deteriorare gravă a cunoscut și consumul de bunuri nealimentare și servicii.

Fără îndoială că deteriorarea constantă a consumului populației, familiei și individului a avut în primul rând cauze de ordin economic. Concordanța dintre cerere și ofertă atât valoric cât și natural-material a cunoscut o evoluție contradictorie, în mod constant fondul de cumpărare depășind fondul de mărfuri și servicii. A avut loc o deteriorare continuă a calității produselor.

Cauzele principale care au determinat oferta insuficientă în raport cu evoluția cererii populației a fost determinată pe de o parte de nivelul producțiilor realizate, iar pe de altă parte de modul de repartizare a producției pe destinații, la care se adaugă influența exportului asupra resurselor pentru consum.

Măsurile întreprinse după Revoluția din Decembrie pentru îmbunătățirea consumului populației au determinat, fără îndoială, o oarecare îmbunătățire a acestuia. Astfel, după datele bugetelor de familie, în anul 1990, comparativ cu anul 1989, consumul de produse alimentare, al familiilor de salariați și de muncitori, a crescut la majoritatea produselor și îndeosebi la: carne proaspătă de bovine, porcine și pasăre, brânză de vaci și smântână, ouă, fructe etc. Exprimat în calorii pe o persoană pe zi, consumul alimentar a crescut în 1990 față de 1989 cu 3,8% la familiile de salariați și cu 3,9% la cele de muncitori.

Unele îmbunătățiri a cunoscut și consumul familiilor de țărani și anume cu 11,8% mai mult în medie pe zi în 1990 față de 1989.

A avut loc și o îmbunătățire a structurii consumului alimentar atât pentru salariați și muncitori cât și la țărani.

Cu toate acestea, nivelele consumului la principalele produse alimentare erau în țara noastră cu mult sub cele realizate în țările vecine, fost socialiste, ca să nu mai amintim de realizările din țările dezvoltate, cu economie de piață. Un singur exemplu este concludent. Consumul de carne în kg pe locuitor, era în 1990 de 77,8 în Bulgaria, 78 în Ungaria, 99,3 în Germania (Est), 68,5 în Polonia, 62,5 în URSS, 92,5 în Cehoslovacia, în timp ce la noi era abia de 59,4.

**Consumul familiilor de salariați cu venit total
net pe o persoană, în 1990**

	Până la 1150 lei	Între 2100- 2449 lei	Între 3850- 4999 lei
Total calorii medii pe o persoană pe zi	2252	2734	3782
- de origine vegetală	1693	1918	2565
- de origine animală	559	816	1217

**Nivelul și structura consumului alimentar exprimat în calorii al familiilor
de salariați după mărimea venitului și numărul de persoane, în 1990**

	Familii cu venit total net lunar pe o persoană								
	Sub 1750 lei			1750-2849 lei			2850-4999 lei		
	Formate din:			Formate din:			Formate din:		
	2 per- soane	4 per- soane	6 și mai multe persoane	2 per- soane	4 per- soane	6 și mai multe persoane	2 per- soane	4 per- soane	6 și mai multe per- soane
Total calorii, medii pe o persoană pe zi	2767	2404	2340	3284	2592	2663	3775	3077	2788
- de origine vegetală	2104	1757	1747	2258	1837	1915	2574	2106	1902
- de origine animală	863	647	593	1026	755	748	1201	971	886

Deci îmbunătățirile aduse consumului populației, familiei și individului erau încă departe de realizările în acest domeniu din alte țări și de necesitățile fiziologice ale oamenilor.

Discrepanțe importante existau încă în consumul alimentar dacă acesta este analizat în funcție de veniturile realizate și componența familiei (numărul persoanelor și structura acestora).

Exemplificative din acest punct de vedere sunt câteva date din aceleași bugete de familie pe anul 1990.

Situații asemănătoare există și în cazul familiilor de muncitori și țărani.

Din analizele acestor date reiese un decalaj important între consumul exprimat în calorii în medie pe persoană între familiile cu venituri de până la 1150 lei pe persoană, la cele cu venituri de aproape 5000 lei pe persoană, la cele din urmă, acesta fiind cu 68% mai mare. Decalaje însemnate se mențin și în cazul familiilor cu același nivel al veniturilor pe persoană însă cu un număr diferit de membrii în familie. Astfel, consumul mediu de calorii pe zi este mai mare la familia compusă din două persoane față de familia compusă din 6 și mai multe persoane, cu un venit net lunar pe persoană sub 1750 lei, cu 18%, iar la cea cu un venit între 2850-4999 lei, cu 35%.

Decalaje și mai relevante reies din comparația consumului efectiv de produse alimentare între familiile cu copii și cele fără copii. După aceleași date ale bugetelor de familie pe 1990 nivelul consumului unor produse alimentare de bază era următorul:

Consumul unor produse alimentare medii lunare pe o persoană care s-a alimentat

Produse alimentare	Consum în:		
	Familii fără copii sub 16 ani și persoane singure	Familii cu 2 copii	Familii cu 3 și mai mulți copii
Pâine și produse de panificație, mălai kg	12,706	10,591	10,433
Carne și preparate din carne kg	0,718	0,527	0,392
Lapte total l	7,366	6,050	6,155
Brânzeturi și smântână kg	1,387	0,902	0,818
Ouă buc.	21,936	15,102	12,952
Zahăr kg	1,167	0,982	0,868
Cartofi kg	4,858	3,521	3,198
Legume și conserve de legume kg	10,659	6,946	5,934

Deci, pentru a avea același nivel al consumului în medie pe persoană ca în familiile fără copii, cele cu 2 și 3 și mai mulți copii ar fi trebuit să consume cu 19,9% și respectiv 21,7% mai multă pâine și produse de panificație, cu 36,2% și 83,1% mai multă carne și produse din carne, cu 21,7 și 19,6% mai mult lapte, cu 53,7% și 69,5% mai multe brânzeturi și smântână etc.

Chiar dacă datele pe care le folosim sunt depășite și nu mai reflectă situația reală a consumului la zi, ca urmare a evoluțiilor în acest domeniu în

anul 1991, ele ne arată totuși situația necorespunzătoare în care se găsește consumul familiilor în țara noastră.

Situații nesatisfăcătoare pentru familii și în special a celor cu venituri medii mai mici pe persoană și cu copii, se mențin și în ceea ce privește consumul de produse nealimentare și de servicii.

Dacă în prima parte a anului 1991, ca urmare a creșterii importului de produse alimentare și o oarecare stabilitate a prețurilor de consum se realizase o oarecare îmbunătățire a consumului populației, considerăm că după etapa a doua de liberalizare a prețurilor de la 1 aprilie 1991, ca urmare a creșterii exagerate a prețurilor - în special în lunile iulie-septembrie - la unele produse de bază (carne și preparate din carne, lactate etc.), cu toată compensația acordată și aplicarea noului sistem de salarizare, are loc o deteriorare sistematică a consumului populației. Pentru marea majoritate a populației salariate, a pensionarilor etc., nivelul de trai a scăzut sub limita minimă de existență, fiind în imposibilitatea procurării celor necesare traiului zilnic.

Situația existentă, cu implicații sociale iminente a determinat guvernul să întreprindă unele măsuri de stopare a creșterii prețurilor peste o limită acceptabilă la unele produse alimentare, măsură anunțată de primul-ministru și a cărei aplicare în practică ar fi de natură să amelioreze situația alimentară a populației și în mod deosebit a familiilor cu venituri mai mici și cu copii. Condiția esențială pentru realizarea acestui deziderat este însă aceea a asigurării cantităților necesare din sortimentele anunțate și controlul respectării prețurilor stabilite.

Deteriorarea consumului majorității populației atât cantitativ cât și calitativ, în această ultimă perioadă are la bază o serie de cauze atât de ordin obiectiv cât și subiectiv. Printre acestea ar fi de relevat:

- reducerea producției, în special animaliere, datorată dezinteresului în asigurarea bazei materiale și furajere necesare, pagubelor pricinuite prin desființarea haotică a unităților cooperatiste și daunelor pricinuite cu această ocazie foștilor țărani cooperatori etc. La acestea se adaugă, pentru producția vegetală, condițiile climaterice nefavorabile din acest an, pagubele produse de calamitățile naturale care au contribuit la reducerea ofertei de produse pe piață;

- considerăm că un element esențial al penuriei de produse animaliere pe piață și creșterea exagerată a prețului acestora (deși se realizează o producție importantă în complexele mari existente în țară) îl reprezintă persistența verigilor intermediare în desfacerea produselor respective de la producător la consumator. Introducerea cât mai rapidă a privatizării în comerț se impune deci cu necesitate;

- lipsa brațelor de muncă în agricultură și a bazei tehnico-materiale necesare, adecvate lucrului pe suprafețe mai mici, ceea ce a făcut ca importante suprafețe cultivate cu cereale păioase să nu fie recoltate nici până în luna septembrie, situație care a dus la diminuarea producției și care se va repercuta asupra consumului populației în perioada următoare;

- la toate acestea adăugăm o anumită atitudine a țăranului, o lipsă de interes a acestuia de a produce pentru piață. Lipsit atât vreme de rodul muncii lui, de asigurarea celor necesare pentru consumul familiei sale, țăranii și-au îndreptat atenția asupra asigurării necesarului de produse vegetale și animale pentru nevoile familiei, surplusul de produse obținut de pe suprafața de un hectar atribuit imediat după Revoluție este stocat pentru perioada următoare, el neavând încă încrederea necesară pentru a valorifica acest surplus de producție;

- la toate acestea se adaugă furturile din producție, scoaterea peste graniță a unor cantități importante de produse alimentare, neglijențele condamnabile pentru conservarea producției animaliere și deteriorarea acestora cu efecte dăunătoare pentru sănătatea consumatorului, fapte ce presupun luarea măsurilor corespunzătoare din partea factorilor de decizie.

Necesitatea îmbunătățirii consumului familiei

Îmbunătățirea consumului familiei, al populației în general, în contextul unui ansamblu de măsuri de ridicare a nivelului de trai se impune în mod necondiționat. Ea constituie un obiectiv de susținere morală a efortului de reconstrucție a țării la care ne-am angajat. Avem în vedere în primul rând faptul că consumul populației este un factor important al creșterii economice. Menținerea îndelungată a complexului de condiții economice care au provocat înrăutățirea sa va duce inevitabil la o creștere a presiunii nevoilor nesatisfăcute, care va deveni un factor de frânare a dezvoltării economico-sociale, care se manifestă mai intens sau mai puțin intens în funcție de mărimea decalajului dintre nevoi și posibilitățile reale de satisfacere.

Pentru realizarea echilibrului dinamic dintre cerere și ofertă care să asigure o creștere medie anuală relativ constantă a volumului fizic al consumului, avansăm unele măsuri posibile pe care le avem în vedere pornind de la:

a) situația actuală a nivelului și structurii consumului familiei, a gradului efectiv în satisfacerea nevoilor de consum la fiecare categorie de populație (structurată după criterii socioeconomice, ocupaționale, de venit etc.) precum și de la stringența nevoii nesatisfăcute;

b) necesarul de resurse și posibilitățile de asigurare a acestuia din producția internă sau din import, în condițiile creșterii marcate de dificultățile accentuate ale perioadei actuale;

c) sistemul de priorități și preferințe manifestate la nivel individual în cadrul unui comportament de consum influențat negativ de penuria de produse, care s-a agravat continuu, îndeosebi după 1980;

d) atenuarea contradicțiilor din procesul reproducției, în special din sfera relațiilor de consum (între nevoile de producție și cele de consum, între repartiție și consum, între nevoi, cerere și solvabilitate etc.).

Ar putea constitui repere în realizarea treptată, etapizată a acestor obiective următoarele:

a) asigurarea nivelului minim de trai revăzut după ultimele evoluții ale acestuia, pentru categoriile de populație dezavantajate a căror putere de cumpărare actuală este limitată de nivelul veniturilor, de determinarea raporturilor de preț între bunurile de consum. Nu ar fi lipsit de interes în vederea realizării acestui obiectiv, introducerea pentru o anumită perioadă, a asigurării nevoilor alimentare de bază, prin intermediul repartiției pe bază de tichete (cartele);

b) atingerea în etapa imediat următoare, cel puțin a nivelului anului 1980 când se înregistrase o relativă stabilitate a consumului, iar evoluția sa se realizase până în acel moment în conformitate cu legitățile obiective ale dezvoltării sale.

Condițiile-cadru pentru îmbunătățirea consumului pornesc, în primul rând, de la necesitatea echilibrării fondului de mărfuri cu cel de cumpărare al populației, scop în care creșterea cantitativă a ofertei este esențială în condițiile în care complexul de nevoi este nesatisfăcut, fiind necesare acumulări cantitative la toate componentele nivelului de trai. În al doilea rând, prin îndeplinirea integrală a programelor de producție pentru bunuri de consum, revizuite în raport cu posibilitățile reale de capacități, resurse materiale și forță de muncă, precum și importarea unor cantități de bunuri de consum, alături de stimularea accentuată a inițiativelor particulare la producerea unor produse din grupe deficitare sau prestarea de servicii ce pot spori oferta. În al treilea rând este necesară stimularea mai puternică, în cadrul mecanismului de reglare a echilibrului între nevoi și resurse a producătorilor agricoli pentru asigurarea unei oferte agroalimentare suficiente, și aproximativ egale pentru toate zonele țării într-un conținut nou, diferit de cel stipulat în fostele programe de autoaprovizionare. În al patrulea rând, orientarea producției bunurilor de consum să se facă în consens cu microcererea consumatorilor, așa cum se manifestă ea chiar la nivelurile actuale ale veniturilor și prețurilor, scop în care s-ar cere o flexibilizare imediată a mecanismului actual, de constituire a fondului de marfă precum și o mai mare mobilitate de adaptare a producătorilor la schimbările cantitative și calitative ale cererii.

Eliminarea decalajului actual dintre fondul de marfă și cel de cumpărare face necesară pe lângă creșterea substanțială a ofertei de produse și servicii recurgerea și la modalitățile de echilibrare cu ajutorul celor două principale instrumente de orientare a comportamentului de consum – prețurile și veniturile. O evoluție a prețurilor lăsate la voia întâmplării a accentuat și accentuează în mod sigur inflația.

Lipsa actuală de produse datorată cauzelor deja amintite, accentuează inflația prin menținerea și chiar accentuarea decalajului între fondul de marfă și cel de cumpărare, în condițiile în care structurile de creștere ale producției de bunuri și servicii nu se pot stabiliza instantaneu.

Menținerea decalajului dintre fondul de marfă și veniturile populației (în creștere prin măsurile luate în acest an ca urmare a revendicărilor, a asigurărilor sociale etc.), face inevitabilă accentuarea inflației și o serie de alte aspecte negative legate de ea: specula, greutatea în aprovizionare etc. La

toate acestea sunt necesare o serie de măsuri de stimulare și încurajare a producătorilor agricoli pentru creșterea ofertei de produse pe piață cu efecte directe asupra concurenței reale și reducerea prețurilor de consum. Printre acestea avem în vedere:

- finalizarea aplicării legii fondului funciar (eliberarea cât mai rapidă a actelor de proprietate, eliminarea neînțelegerilor ivite și a greșelilor comise de comisiile comunale etc.). Țăranul nu este încă în posesia reală a pământului;
- sprijinirea reală a producătorilor agricoli cu credite avantajoase pentru promovarea inventarului necesar lucrării pământului și creșterii animalelor;
- crearea de magazine proprii pentru unitățile mari producătoare de carne, ouă etc., și înlăturarea intermediarilor;
- crearea unui sistem de colectare a produselor cerealiere și în special animaliere din satele mai îndepărtate care nu au posibilitatea de deplasare la orașe cu mijloace proprii. Transport, cisterne pentru lapte, brânzeturi etc.;
- acțiuni mai eficace pentru crearea posibilităților de asociere a țăranilor și stimularea acestora pentru a produce în vederea valorificării pe piață;
- nu lipsită de interes ar fi acțiunea de valorificare integrală a terenurilor din interiorul și din jurul orașelor de către populația orășenească, pentru realizarea producției legumicole și chiar animaliere, pentru nevoile proprii;
- intervenția mai hotărâtă a organelor guvernamentale pentru menținerea prețurilor la produsele de bază.

Printre efectele previzibile pozitive ale acestor orientări s-ar enumera:

- a) contracararea inflației prin activizarea cheltuirii veniturilor populației prin creșterea ofertei;
- b) restrângerea fenomenului de substituție forțată, agravat în ultimii ani prin diminuarea cantitativă a ofertei și creșterea prețurilor de consum, îndeosebi la produsele de bază ce satisfac nevoi fundamentale și revenirea la distribuția cererii manifestată în raport cu solvabilitatea ei reală, dată de veniturile disponibile pentru consum a diferitelor categorii de populație;
- c) crearea cadrului de manifestare a substituției voluntare în raport cu preferințele individuale și capacitatea de cumpărare;
- d) creșterea puterii de cumpărare a tuturor categoriilor de populație și atenuarea efectului de stratificare a populației;
- e) manifestarea firească a ordinii de priorități în satisfacerea cererii și normalizarea evoluției consumului în raport cu legitățile sale obiective în cadrul unui comportament de consum obținut sub influența unei culturi a consumului care trebuie promovat neîntârziat;
- f) evoluția pozitivă a structurii cheltuielilor de consum în sensul creșterii treptate a volumului fizic și a ponderii serviciilor al căror consum a fost influențat negativ în principiu din lipsa disponibilităților bănești ale populației.

PROBLEMA LOCUINTELOR ÎN ROMÂNIA ÎN CONTEXTUL POLITICII SOCIALE ACTUALE / ÎN PERSPECTIVĂ

Vergiliu IORDACHE

Orice abordare a strategiilor de ameliorare a calității vieții pe termen scurt și mediu este de neconceput fără lucrarea în considerare a problemei asigurării unui nivel acceptabil al confortului de locuire al populației, știut fiind faptul că locuința este implicată în satisfacerea atât a nevoilor fundamentale (organice), cât și a celor spirituale (superioare) ale membrilor săi.¹

Criza de locuințe a apărut în țara noastră în perioada postbelică ca urmare a bombardamentelor orașelor și a distrugerilor din timpul războiului. Ea s-a accentuat și mai mult după 1950, odată cu declanșarea și intensificarea procesului de industrializare forțată, care a generat un puternic exod al populației de la sate spre orașele în care s-au construit obiective industriale și alte unități economice și sociale.

Creșterea populației în municipii și orașe nu a fost corelată cu creșterea investițiilor în construcția de locuințe, care, în această perioadă, a fost cu mult mai redusă. Datele statistice relevă că populația urbană a crescut între recensămintele din anii 1948 și 1956 cu un spor anual de 150 de mii de persoane, în timp ce numărul de locuințe date în folosință în municipii și orașe s-a cifrat la mai puțin de 20.000 (din care mai puțin de 7000 din fondurile statului). Raportată la creșterea populației urbane, reiese că, în acest interval de timp, pentru fiecare 9 persoane cu care a crescut populația urbană a fost dată în folosință o singură locuință.

Problema locuințelor devenise foarte acută pentru stat, obligându-l să inițieze programe de construcții de locuințe și pentru a căror realizare a alocat importante fonduri materiale și financiare (acestea au crescut de la 706 milioane lei în 1950 la 19.452 milioane lei în anul 1989).

În perioada 1951-1990, au fost construite și date în folosință din fondurile statului și ale populației circa 5,6 milioane de locuințe, ceea ce a făcut posibilă atenuarea lipsei de locuințe la orașe, fără însă ca problema deficitului de locuințe să fie rezolvată definitiv. Astfel, cu toate că, pe total țară, numărul de locuințe la 1000 de gospodării a crescut de la 810 în 1966 la 860 în anul 1977

¹ Numai o locuință corespunzătoare sub raportul normelor de igienă și a caracteristicilor tehnice (apă caldă, lumină, căldură etc.) poate să creeze acea ambianță care mărește senzația de confort și capacitatea de muncă a omului. Cu alte cuvinte, locuința are un rol esențial în realizarea tuturor funcțiilor familiei în societatea noastră: biologică, de consum, economică și de socializare a tineretului.

și la 931 în 1989, deficitul de locuințe, măsurat prin excedentul numărului de gospodării față de cel al locuințelor, a scăzut mai întâi de la 574 de mii în 1966 la 428 de mii în 1977 ca apoi să crească la 548 de mii în 1989.

O imagine mult mai completă asupra condițiilor de locuit în mediul urban și rural, a crizei de locuințe existente astăzi în țara noastră și îndeosebi în mediul urban, ne-o putem face pe baza datelor "Anchetei privind locuința și condițiile de locuit"¹, efectuată de Comisia Națională de Statistică la sfârșitul anului 1990.

Analiza datelor statistice relevă că, din punct de vedere al înzestrării cu camere de locuit 73,1% din familiile cercetate locuiau la data anchetei în 2 și 3 camere, 20,1% în 4 și mai multe camere, iar 6,8% locuiau într-o singură cameră.

De remarcat ponderea relativ ridicată a familiilor cercetate care, la sfârșitul anului 1990, locuiau într-o singură cameră (6,8%), pondere care, în mediul urban era și mai mare – de 8,1% din totalul familiilor cercetate. Extinzând această pondere la totalul gospodăriilor, rezultă că peste jumătate de milion de familii locuiau într-o singură cameră.

Comparativ cu familiile de țărani și de pensionari de asigurări sociale de stat, la familiile de salariați revin în medie un număr mai mare de persoane pe o cameră de locuit (1,3 persoane la familiile de salariați față de 0,9 persoane la familiile de țărani și 0,7 persoane la familiile de pensionari), și o suprafață locuibilă mai mică în medie pentru o persoană (11,4 m² la familiile de salariați față de 15,1 m² la familiile de țărani și de 21,8 m² la familiile de pensionari).

O înzestrare mai bună cu suprafața locuibilă în medie pentru o persoană (14 m²), cât și ca număr mediu de persoane pe o cameră (1,0) se constată la familiile care dețin locuință în proprietate, comparativ cu celelalte categorii de familii.

Dacă din punct de vedere cantitativ fondul locativ nu acoperea în general nevoile de locuit ale populației urbane, și din punct de vedere calitativ însă, o parte nu mică - a acestui fond nu putea să asigure un nivel acceptabil al confortului de locuire, fiind impropriu locuirii.²

¹ Ancheta s-a efectuat pe un eșantion de 9000 de familii ce fac obiectul cercetării selective a bugetelor de familie, din care: 5900 familii de salariați, 2700 familii de țărani și 400 familii de pensionari de asigurări sociale de stat, din toate județele țării, atât în municipii și orașe, cât și în comune considerate reprezentative la nivelul țării.

² În categoria fondului locativ impropriu locuirii pot fi incluse:

- apartamentele de confort III și IV (numai în București sunt peste 14.000) care, din cauza suprafeței mici a camerelor de locuit (până la 9 m²), a lipsei spațiului de depozitare (cămară, debara, balcon), a înlocuirii bucătăriei cu un "spațiu pentru gătit" de până la 2 m² (acesta nefiind separat de camera de locuit), iar baia neavând cadă, nu pot asigura condiții de viață acceptabile. În general, în aceste apartamente locuiesc familii care fac parte din grupurile "marginale", defavorizate ale societății;
- locuințele afectate masiv de condens și mucegai, ca urmare a izolației termice

Este evident că se poate constata, îndeosebi în ultimul deceniu, o ameliorare a gradului de confort al locuințelor deținute de familiile cercetate, concomitent cu o schimbare pozitiv structurată privind sursele de energie utilizate la iluminatul și încălzitul locuinței, a combustibilului folosit la bucătărie, existența instalațiilor de alimentare cu apă și canalizare, a dotărilor cu baie și posturi telefonice.¹

Confruntarea însă a datelor anchetei cu privire la gradul de confort al locuințelor cu cele ale unor țări dezvoltate europene situează țara noastră pe unele din ultimele locuri din Europa la toți indicatorii analizați (ponderea

insuficiente și neuniforme a încălzirii deficitare și umidității excesive. După cum atestă cercetările științifice, condensul este cauza unor îmbolnăviri grave ale aparatului respirator mai ales la copii;

- *clădirile vechi (de peste 50 de ani) degradate în urma uzurii fizice și morale, precum și a transformării unor locuințe destinate utilizării unifamiliale în unități de locuit multifamiliale;*
- *locuințele construite, în ultimele trei decenii în imobile tip bloc lipsite de personalitate care, deși din punct de vedere economic oferă o serie de avantaje (utilizare intensivă a terenului, costul de execuție mai mic al unui apartament, facilități de alimentare cu apă, căldură, energie electrică etc.) prezintă marele dezavantaj că locuirea în bloc împiedică statornicirea între vecinii de palier a unor relații sociale mai intense, așa cum se întâmplă de obicei între vecinii de stradă sau din imobilele cu un număr redus de locuințe (vile).*

¹ Din anchetă rezultă că la sfârșitul anului 1990, comparativ cu anul 1981, când s-a efectuat o anchetă similară, ponderea familiilor care au locuință iluminată electric, în totalul familiilor investigate, a ajuns la 98,7% față de 95,4% cât era cu un deceniu în urmă, în timp ce ponderea familiilor care au locuințe iluminate cu petrol a scăzut la 1,3%, față de 4,6% cât era în anul 1981.

În ceea ce privește modul de încălzire a locuințelor, se constată creșterea puternică, în totalul familiilor anchetate, a ponderii familiilor care au locuințe cu calorifer (de la 17,5% în 1981 la 42,2% în 1990), concomitent cu o scădere pronunțată a ponderii familiilor încălzite cu gaze (de la 19,9% la 4%) și a familiilor care au încălzită locuința cu sobe de lemne, cărbuni și petrol (de la 62,6% la 53,8%).

O tendință asemănătoare s-a manifestat și în evoluția numărului de familii investigate în ceea ce privește combustibilul pe care-l utilizează pentru prepararea hranei; crește ponderea familiilor care folosesc la bucătărie gaze naturale și butelii de aragaz (de la 54,0% în 1981 la 59,6% în 1990) și scade ponderea familiilor care utilizează energie electrică (de la 42,0% la 37,2%).

La data anchetei din 1990, aproape la 59% din familiile cercetate alimentarea locuinței cu apă se facea la rețeaua de distribuție publică, pondere nu cu mult scăzută față de cea din anul 1981 (60,4% din totalul familiilor cercetate).

O creștere a gradului de confort al locuinței în ultimul deceniu este certificată și de majorarea ponderii familiilor a căror locuință este dotată cu instalații de canalizare (de la 39,1% în 1989 la 51,9% din totalul familiilor investigate), precum și a ponderii familiilor care au locuința dotată cu baie (de la 37,1% la 51,7% din eșantionul de familii cercetat).

locuințelor urbane, respectiv rurale, înzestrate cu curent electric, apă curentă, cadă sau duș, numărul de camere ce revin la 1000 de locuitori).

În perioada după Decembrie 1989, din păcate criza de locuințe, în loc să se atenueze cum era de așteptat, a devenit și mai acută, ca urmare a acțiunii unor factori socioeconomi, cum sunt:

- creșterea puternică a cererii de locuințe determinată, pe de o parte, de abrogarea după Revoluție a restricțiilor privitoare la stabilirea în orașele mari, iar pe de altă parte, de creșterea nupțialității (formarea cuplurilor în urma ajungerii generației născute după 1967 la vârsta de căsătorie);

- încetinirea îngrijorătoare a activității de construcții de locuințe în această perioadă. Astfel, în anul 1990 au fost construite și date în folosință cu 12.388 mai puține locuințe decât în anul 1989, iar în perioada 1.I.-31.VII 1991 au fost date în folosință 9893 apartamente (cu 62,5% mai puține față de aceeași perioadă a anului precedent).

Cu toate că 33,3 mii de locuințe se aflau într-un stadiu foarte avansat de execuție (fiind nerecepționate sau în diferite stadii de finisare), în zece județe ale țării au fost date în folosință, în aceeași perioadă, mai puțin de 100 de apartamente.

Preocupat de această situație Guvernul a adoptat la sfârșitul lunii iunie a.c. Hotărârea nr. 441, prin care se permite agenților economici să preia prin contracte de asociere clădirile (inclusiv locuințe) neterminate pentru care nu există asigurată finanțare în momentul de față¹;

- practicarea speculei în domeniul locuințelor, atât cu locuințele construite din fondurile statului și cumpărate de către titularii contractelor de închiriere (la prețuri foarte avantajoase) în baza Decretului-lege nr. 61/1990,

¹ Pe baza contractului de asociere, regiile autonome și societățile comerciale care au în administrație fondurile de stat investite în construcții (inclusiv locuințe) urmează să se asocieze cu persoane fizice sau juridice române sau străine, cu respectarea Legilor nr. 15/1990 și nr. 31/1991, în vederea reluării lucrărilor și punerii în funcțiune a tuturor capacităților neterminate.

Regiile autonome și societățile comerciale au obligația să verse în bugetul statului contravaloarea construcțiilor în momentul preluării lor, având în același timp dreptul să schimbe destinația, să îmbunătățească compartimentarea sau finisajul, cu condiția să nu afecteze fondul necesar de locuințe, cadrul natural și siguranța clădirii.

Tot prin hotărâre se stabilește ca BNR și celelalte bănci comerciale, inclusiv cele cu capital mixt, să-și mobilizeze fondurile necesare finalizării construcțiilor începute și să-i sprijine pe agenții economici care finalizează asemenea lucrări prin subscripție publică.

Competența de a schimba destinația construcțiilor revine ministerelor de resort, pentru clădirile de interes național, iar prefecturilor și primăriilor municipiilor și orașelor pentru clădirile de interes local, inclusiv locuințe.

Din păcate, aplicarea prevederilor Hotărârii nr. 441/1991 întârzie, cel puțin în capitală, la 2 luni după intrarea ei în vigoare (peste 9000 de apartamente, aflate în diferite stadii de execuție, nu au fost scoase la licitație).

cât și cu locuințele aflate în curs de construcție (se vând la prețuri exorbitante inclusiv numerele de ordine de înscriere la contractarea locuinței).

Cunoașterea acestor factori o considerăm utilă organelor de decizie în luarea celor mai eficiente măsuri în vederea atenuării efectelor acțiunii lor asupra evoluției crizei de locuințe, cu toate consecințele economico-sociale pe care le are în etapa de tranziție.

Dimensiunea și profunzimea acestei crize mai sunt relevate și de numărul foarte mare de cereri de locuințe adresate organelor administrației locale îndeosebi din municipiile și orașele mari, unde ea se manifestă mult mai profund și chiar cu accente mai dramatice. Dacă ar fi să ne referim numai la capitală, numărul cererilor de locuință se cifrează, la sfârșitul semestrului I a.c. la peste 135.000; în celelalte mari orașe ale țării numărul cererilor de locuințe variază între 20.000-35.000.

În evaluarea corectă a dimensiunii actualei crize de locuințe din țara noastră nu trebuie omis numărul familiilor care, deși în prezent dispun de o locuință, însă din cauza gradului de confort scăzut pe care-l are, doresc să-și îmbunătățească condițiile de locuit, fie prin cumpărarea sau construirea unei locuințe, fie prin obținerea unei locuințe cu chirie. Din datele ultimei anchete reiese că, pe ansamblul eșantionului, 17,0% din numărul familiilor cercetate doresc să-și îmbunătățească condițiile de locuit; pe categorii socioprofesionale această proporție este de 21,8% la familiile de salariați, de 8,***% la familiile de țărani și de 6% la familiile de pensionari.

15,2% din numărul total al familiilor cercetate apreciază că locuințele pe care le dețin necesită reparații urgente.

O mare parte din familiile a căror locuință necesită reparații urgente declară că nu le pot executa din diferite cauze: lipsa de materiale (56,4% din familiile investigate), costul ridicat (32,9%), uzura avansată a locuinței (5,5%), alte cauze (5,2%).

Ieșirea din actuala criză a locuințelor și, în perspectivă, rezolvarea acestei probleme, în sensul satisfacerii cerințelor sociale la un nivel de confort mediu acceptabil, reclamă imperios elaborarea, în cadrul larg al politicii sociale a guvernului, a unei noi politici imobiliare care să-și găsească expresia în programe ale construcției de locuințe, pe termen scurt și mediu, în care să fie precizate obiectivele și mijloacele cele mai eficiente de realizare a acestei politici.

1. Obiective

- Asigurarea unei locuințe pentru fiecare gospodărie, lichidându-se, astfel, conlocuirea mai multor gospodării în aceeași locuință, situație care va avea efecte favorabile, în primul rând, în consolidarea familiei și creșterea și educarea copiilor.
- Asigurarea unei densități medii de locuire de o persoană pe cameră (nivel atins și depășit de multe țări din Europa încă din anul 1960), ceea ce va

crea condiții favorabile atât pentru odihnă, mai ales pentru cei care lucrează în țară, cât și studiului la domiciliu.

- Asigurarea unei suprafețe locuibile de cel puțin 14 m² pe o persoană (față de 10,6 m² în anul 1990).
- Renovarea și modernizarea locuințelor cu confort III și IV (adevărate ghetouri) și acelorora cu durate de serviciu depășite, ceea ce ar duce la omogenizarea fondului de locuințe și creșterea confortului lor.
- Dotarea cu instalații de apă curentă și electricitate a tuturor locuințelor și asigurarea încălzirii centrale la toate locuințele din blocuri.
- Creșterea confortului locuințelor prin introducerea materialelor de finisaj de calitate superioară, realizarea unor dotări suplimentare la spațiile anexă. Totodată va trebui să crească gradul de protecție termică a clădirilor și economia de combustibil prin îmbunătățirea izolației termice la pereții exteriori și la acoperișuri, utilizându-se materiale ușoare și eficiente sau aplicându-se unele sisteme mai bune de închidere a ferestrelor.
- Orientarea construcției noilor locuințe în concordanță cu evoluția structurii sociodemografice, urmărindu-se în primul rând satisfacerea nevoilor familiilor tinere, avându-se în vedere tendința de separare a noilor familii de cele din care au provenit.

Totodată trebuie avută în vedere adaptarea structurii fondului locativ la nevoile impuse de evoluția numărului și structurii pe vârste a membrilor familiilor.

- Asigurarea unui stoc de locuințe libere (circa 2-3% din total) care să fie utilizat pentru acoperirea necesităților temporare datorită modernizărilor și mutărilor determinate de modificarea componenței gospodăriilor, situație care ar favoriza încheierea căsătoriilor și stabilizarea familiei tinere.

Potrivit calculelor noastre, rezolvarea problemelor locuințelor în țara noastră necesită construirea, în perioada 1991-2000, a circa 140.000 locuințe noi, din care 130.000 în mediul urban, concomitent cu menținerea a circa 650.000 de locuințe cu durata de serviciu depășită în anul 1990 (din care 160.000 sunt locuințe din chirpici) și circa 850.000 de locuințe-parter lipsite de încălzire centrală.

Astfel, într-o primă etapă, ar urma să se asigure locuință pentru fiecare gospodărie, iar într-o etapă următoare câte o cameră de fiecare persoană. Acest ritm dinamic al construcțiilor de locuințe va situa țara noastră printre țările avansate ale lumii. Totodată va trebui să crească în continuare gradul de confort și să se îmbunătățească echiparea și dotarea locuințelor.

- O direcție principală a politicii în domeniul asigurării condițiilor de locuit trebuie să o constituie renovarea și modernizarea fondului locativ existent prin înlocuirea și înzestrarea cu echipamente tehnico-edilitare noi, îmbunătățirea izolațiilor și realizarea altor lucrări pentru eliminarea pierderilor de căldură din locuințe.

Prevăzându-se până în anul 2000 modernizarea anuală a cca. 1,5-2% din fondul locativ, s-ar putea realiza o reducere de cca 50-60% a investițiilor pentru construcția de locuințe noi.

Acțiunea de renovare și modernizare a fondului locativ trebuie să fie susținută de stat (ca de altfel în toate țările europene) prin subvenții, credite, reduceri de taxe, asistență tehnică gratuită etc.

În unele țări (Danemarca, Germania, Finlanda, Marea Britanie și Suedia) ponderea investițiilor pentru lucrările de renovare și modernizare în totalul investițiilor pentru locuințe ajunge la circa 25-30%, având tendința în ultimul deceniu să crească.

O problemă specială o constituie continuarea lucrărilor de consolidare a locuințelor afectate de seism din anii 1977, 1986, 1990 și 1991 (din Banat). În prezent, numai în capitală și în sectorul agricol Ilfov trebuie reparate 30% din imobilele cu structura din beton armat, circa 60% din imobilele cu structură de zidărie și peste 80% din imobilele cu structură veche.

În aceeași proporție se află și clădirile de utilitate socială: școli, spitale, cămine, teatre, instituții de învățământ superior.

Este adevărat că la unele clădiri s-au făcut deja reparații temeinice (dar izolat) și s-au executat consolidări zăgrăveli antiseismice care au adus un spor de siguranță locuințelor. După unele aprecieri, continuarea lucrărilor de consolidare a construcțiilor afectate de seisme ar necesita circa 50 de miliarde de lei.

II. Mijloace (instrumente)

- Finanțarea construcțiilor de locuințe trebuie să se realizeze, în principal, prin atragerea disponibilităților (fondurilor) populației, cu sprijinul de stat și prin credite de execuție¹, urmând ca prin bugetele locale să se adigure construirea de locuințe pentru categoriile de populație cu venituri scăzute sau defavorizate (handicapați, bătrâni). Or, este știut faptul că înainte de Revoluție cea mai mare parte a construcției de locuințe noi, se realiza din fondurile statului, întreprinderilor și ale organizațiilor cooperatiste și obștești (peste 92% în perioada 1981-1985); locuințele construite cu forțe proprii

¹ Este adevărat că și anterior anului 1989, pentru dobândirea unei locuințe proprietate personală prin cumpărarea din fondul de stat, populația a beneficiat de credite atât pe termen scurt pentru completarea avansului minim, cât și pe termen lung pentru diferența până la prețul integral al apartamentului.

Avansul minim și durata maximă de rambursare a creditului pe termen lung se stabileau în funcție de retribuirea tarifară sau pensia lunară. Mărimea avansului reprezenta (în funcție de mărimea venitului) între 20% și 30%, iar durata de rambursare a creditelor pe termen lung era între 15 și 25 de ani.

Plafonul de credite pe termen lung varia între 41.500 lei și 105.000 lei. Dobânda pentru creditul pe termen scurt, rambursabil în 5 ani, era de 6%, iar cel pe termen lung de 5%.

reprezentau numai aproape 8% din numărul total al locuințelor date în folosință.

Începând din anul 1990 există însă o nouă orientare în cadrul politicii în domeniul locuințelor, în sensul creșterii într-o mai mare măsură a participării populației la construcția de locuințe proprietate personală, care este stimulată de stat printr-un sistem de facilități de plată (avansuri, credite pe termen lung și subvenții).¹

De altfel, în fostele țări socialiste construcțiile de locuințe finanțate din veniturile populației dețineau (încă la sfârșitul anului 1985) în Bulgaria 58% din totalul locuințelor date în folosință, în Cehoslovacia 77%, în Ungaria și Polonia peste 80%. În Iugoslavia, finanțarea construcției de locuințe noi în sectorul de stat (reprezentând 40% din total) se realizează dintr-un fond special, construit din vărsămintele personalului muncitor (6% din venitul lunar brut) din care cca. 30% se alocă pentru construirea unor apartamente repartizate preferențial lucrătorilor care nu dispun de fonduri suficiente.

- Atenuarea lipsei surselor de finanțare a construcțiilor de locuințe neterminate (îndeosebi în a celor destinate categoriilor de populație cărora trebuie să le asigure protecția socială) prin creșterea ponderii de la 50 la 70% a sumelor rezultate din vânzarea de locuințe construite din fondurile statului și cumpărate de titularii contractelor de închiriere și

¹ valoarea totală a lucrărilor, respectiv de 40% pentru lucrările ce se execută în regie proprie.

Pentru tinerii în vârstă până la 30 ani (inclusiv), în scop stimulat, suma pentru avans este de 10%, iar dobândă *** 3% anual.

Potrivit art. 2 al Hotărârii Guvernului nr. 87/1991, care reglementează condițiile de construire a locuințelor proprietate personală prin utilizarea sumelor atrase de la populație, la încheierea contractelor solicitanții trebuie să depună suma reprezentând contravaloarea apartamentului, calculată pe baza prețurilor legale în vigoare.

În condițiile în care solicitanții nu dispun de resurse financiare suficiente, aceștia pot apela la credite ale căror regim de acordare este de până la 25 ani, cu o dobândă anuală de 4%. Desigur, persoanele care solicită credite trebuie să facă dovada realizării unor venituri certe și stabile, care să asigure rambursarea creditelor.

Avansul minim necesar obținerii creditelor de la băncile comerciale de stat și CEC trebuie să fie de cel puțin 30% din Noua lege privind autorizarea construcțiilor și unele măsuri pentru realizarea locuințelor mai acordă persoanelor salariate, țăranilor și pensionarilor care, împreună cu membrii săi de familie, nu au în proprietate o locuință și o casă de vacanță, în cazul că au contractat credite pentru construirea unei locuințe sau casă de vacanță, o subvenție de la bugetul statului echivalentă cu dobânda pentru creditul solicitat.

Unele categorii de populație (tineri căsătoriți care au fiecare vârsta de până la 30 ani, invalizi de gradul I și II, handicapații, răniții, familiile și părinții celor decedați în Revoluție, persoanele care-și schimbă domiciliul la sate) care nu au în proprietate personală o locuință pot beneficia, o singură dată, pentru realizarea unei locuințe proprietate personală, de o subvenție de la bugetul statului de 30% din valoarea construcției autorizate și nu mai puțin de 50.000 lei.

atribuite acestui scop. Totodată, trebuie luate noi măsuri care să înlăture dificultățile cu care se confruntă Casa de Economii și consemnațiuni în ceea ce privește satisfacerea cererilor de credite ale populației. CEC-ul se confruntă cu o gravă problemă financiară a activității sale, mai precis în ceea ce privește creditarea construcțiilor și cumpărării de locuințe, creditare care, din cauza diferenței dintre dobânzile la credite și cele la depozit, determină pierderi anuale de circa 900 milioane lei. În plus, CEC lucrează greoi, realizând cca 30-35% din numărul contractelor care s-ar putea realiza zilnic.

Și băncile comerciale sunt reținute în acordarea de credite în același scop, atât timp cât există lipsa unor facilități fiscale pentru a putea investi cu garanția profitului (amenințată de erodarea leului prin inflație).

Înțelegerea din actuala criză în ceea ce privește finanțarea construcției de locuințe noi și terminarea celor aflate în diferite stadii de execuție nu se poate face decât prin încurajarea asistenței financiare și a sistemului de creditare.

- Elaborarea de reglementări juridice cu privire la constituirea asociațiilor de proprietari, cărora să le confere dreptul să contracteze întreprinderi specializate (societăți de construcții de stat și particulare) pentru execuția de clădiri de locuințe, cu respectarea regulilor de sistematizare, bineînțeles, solicitanții locuințelor construite urmând să beneficieze de aceleași facilități de plată.
- Trecerea la un sistem de calcul al valorii construcțiilor pe bază de factură, nu de deviz, adică pornind de la prețul real al materialelor și al manoperei. Cu alte cuvinte, va trebui să se treacă la liberalizarea completă a relațiilor în domeniul investițiilor în construcții (inclusiv locuințe), care să aibă la bază elaborarea unor contracte economice cu obligații și penalizări.
- Punerea în aplicare în același timp, a unor măsuri speciale contra speculei în ceea ce privește atât construcțiile noi de locuințe, cât și vânzările de locuințe.
- Stimularea investițiilor particulare prin abrogarea prevederilor privind chiria locuințelor proprietate particulară, care în prezent, se percep după aceleași tarife ca acelea din fondul locativ de stat; legiferarea unor plafoane maxime ale chiriilor la această categorie de locuințe în vederea preîntâmpinării speculei, favorizată de deficitul de locuințe existent, îndeosebi în centrele urbane suprapopulate.
- Înlocuirea sistemului actual de repartizare a locuințelor din fondul locativ de stat (prin întreprindere, în funcție de aportul de producție al solicitanților), care, în condițiile dezvoltării sectorului economic privat, devine inoperant, cu un sistem de repartizare care să aibă în vedere, în principal, caracterul precar al condițiilor de locuit ale solicitanților.

Desființarea fondului locativ destinat demnitarilor, a cărei existență poate fi interpretată ca o sfidare la adresa democrației.

- Renunțarea, în repartizarea locuințelor, la respectarea normei locative (circa 10 m² suprafață locuibilă de persoană), care este total nesatisfăcătoare pentru nevoile actuale de locuit, și acordarea solicitantului a numărului de camere dorite, bineînțeles, în condițiile aplicării unor majorări de chirie prohibitive. Propunem ca la nivel național să fie legiferată numai limita minimă a normei locative, lăsând la latitudinea primăriei fiecărei localități să stabilească, în funcție de condițiile concrete, norma locativă respectivă. În felul acesta, credem că s-ar pune capăt unor surse de corupție în repartizarea locuințelor.
- Diversificarea și individualizarea construcției de locuințe, precum și îmbunătățirea calității execuției și întreținerea acestora prin:
 - a) perfecționarea activității de construcție, de modernizare și întreținere a locuințelor.

Este știut că, în urma lichidării conducerii centralizate de stat, în construcții, prin desființarea vechilor antreprize de construcții-montaj și organizarea, în locul lor, a unor regii autonome și societăți comerciale, precum și de societăți particulare,¹ precum și prin abrogarea prevederilor Legii investițiilor nr. 9/1990 referitoare la competențele de aprobare a investițiilor, s-a creat deja un cadru favorabil acestei activități. Dar acest cadru nou creat trebuie continuu perfecționat și adaptat condițiilor economiei de piață;

b) îmbunătățirea organizării muncii și respectarea disciplinei muncii pe șantierele de construcții, care, în prezent, constituie factorul principal al scăderii activității și productivității muncii în construcția de locuințe;

c) asigurarea unei mai bune aprovizionări a șantiierelor cu materiale: oțel-beton, BCA, cărămidă, gresie, lemn pentru parchet, sârmă etc.;

d) combaterea prin toate mijloacele a furtului de materiale pe șantier (materiale care sunt folosite la construcții particulare), furturi care au căpătat proporții de-a dreptul îngrijorătoare (un exemplu edificator: dintr-un bloc cu 10 nivele, aflat în construcție în capitală, s-au furat aproape toate căzile de baie);

e) elaborarea unei legi a calității construcțiilor (inclusiv a locuințelor) care să cuprindă norme de calitate a construcțiilor, siguranța în exploatare, confort, calitatea materialelor, calificarea oamenilor etc.;

f) realizarea unor tehnologii eficiente în construcția de locuințe, cu consecințe directe asupra creșterii productivității muncii și scurtarea calității ciclului de producție în construcții, precum și asupra creșterii calității și reducerii prețului de cost al locuințelor.

¹ În întreaga ramură "Construcții", pe baza Legii nr. 15/1990 din cele 253 de întreprinderi de stat au fost reorganizate peste 800 de societăți comerciale; s-au înregistrat și funcționează (mai 1991) circa 1600 de întreprinderi mici particulare. Au fost înregistrate, de asemenea, 100 de societăți cu capital mixt, român și străin, precum și circa 30 de societăți cu capital străin, capital de stat și capital particular român.

- Școlarizarea și formarea cadrelor necesare atât proiectării, cât și execuției în construcții, unde există o mare lipsă de forță de muncă, determinată, după revoluție, de plecarea în masă a constructorilor angajați a unor trusturi județene sau a militarilor la unitățile lor,¹ precum și prin angajarea la întreprinderile de construcții particulare care acordă constructorilor salarii superioare celor acordate de întreprinderile de stat.
- Sistarea construirii de locuințe pe baza proiectului-tip cu structuri din panouri mari (așa cum s-a construit majoritatea locuințelor în ultimii ani), care pe lângă că prezintă mari neajunsuri cum sunt: izolare fonică defectuoasă, porțiuni rigide, estetică deficitară, dar mai ales că favorizează apariția condensului și a mucegaiului în apartamente, este ineficient economic. Specialiștii urmează să găsească alte soluții tehnologice, care să evite, pe cât posibil, deficiențele majore semnalate la proiectul-tip cu structuri pe bază de panouri mari.

¹ În capitală, de pildă, în anii 1987-1989 unele trusturi județene au atacat și terminat cca. 15.000 de apartamente. După revoluție peste 80% din constructori au abandonat construcțiile, motivele fiind, în principal, condițiile precare de muncă și viață, precum și despărțirea de familii. De asemenea, cei peste 10.000 de ostași, concentrați mai ales pentru obiective (Casa Poporului) și cartiere mai mari, au părăsit șantierele, dedicându-se exclusiv milităriei.

POLITICA DE ASIGURĂRI SOCIALE – PENSII

Ladislau KOSZTAN

Obiectivele principale ale politicii pensiilor sunt legate de asigurarea unui nivel de trai care, pe de o parte, să corespundă nevoilor minime de consum ale pensionarului, și pe de altă parte, să apropie standardul de viață al acestuia de cel al celui din rândurile populației active.

Independent de varietatea modalităților de calcul a pensiei de securitate socială în cuprinsul ei trebuie să se țină seama de o parte necondiționată de câștig. Criteriul stabilirii ei suferă o mutație. Se constată trecerea de la asigurarea minimului de trai la asigurarea nivelului de trai anterior pensionării. Astfel, un indicator folosit este rata înlocuirii venitului prin pensie. După unele calcule, în România ea ar fi în jur de 50% inferioară celei calculate pentru alte țări, mai ales dintre cele dezvoltate (60-80%). Această parte se poate concretiza într-o formă nemijlocită de pensie-pensie universală sau de bază exprimată printr-o sumă fixă de bani. Se poate menține și sistemul actual de pensie de securitate socială în care pensia necondiționată de câștig (cotizație) este un procent din salariul mediu. La aceasta se adaugă o pensie suplimentară care este rezultatul produsului dintre o mărime procentuală din salariul realizat și numărul anilor de contribuție. Sistemul se aplică în mai multe țări (de exemplu: Brazilia, Italia, Luxemburg, Portugalia etc.).

În Canada, sistemul de securitate socială a bătrâneții are la bază pensia universală exprimată printr-o mărime fixă.

Pensia legată de cotizație face parte dintr-un sistem destinat (regimul de pensii), dar și acesta are un caracter obligatoriu, la regimul de pensii participând aproape întreaga populație activă.

O condiție fără de care este greu de conceput funcționarea normală a sistemului de asigurări-pensii este realizarea autonomiei bugetului asigurărilor sociale. Bugetul asigurărilor sociale de stat este cuprins în bugetul republican, excedentele lui fiind folosite în alte scopuri. Dovada o constituie și deficitul înregistrat în ultimii ani – 1,7 miliarde lei în 1989. Pentru anul 1990 dezechilibrul s-a accentuat. Măsurile luate în anul 1990 de creștere a cotei vărsate la asigurările sociale de 22% nu rezolvă dezechilibrul în condițiile lipsei autonomiei bugetului.

În perioada interbelică funcționau două case cu caracter autonom: Casa Generală a Pensiilor și Casa Generală a Asigurărilor Sociale. Ele funcționau pe baza legii generale a pensiilor și a legii asigurărilor sociale care pentru vremea respectivă erau considerate foarte bune.

Reforma sistemului de pensii nu poate fi înțeleasă decât în contextul mai larg al reformei sistemului economic.

Diminuarea rolului statului în economie și multiplicarea agenților economici pe fondul diversificării formelor de proprietate pune probleme reevaluării rolului contribuabililor la formarea fondurilor de asigurări pensii.

Principalele surse de venit pentru fondul de pensii sunt cotizația, contribuția statului, veniturile din capital, taxe și impozite.

În țările dezvoltate cotizația suportată din venituri este plătită în mod egal de salariat și întreprinzător. Contribuția statului variază între zero și 95-100%. În țările cu economie de piață dezvoltată acest procent este cuprins între 25-30% din totalul veniturilor. O sursă importantă (Canada, Israel) o constituie veniturile din capital, care pot reprezenta 25-30% din veniturile totale. Ele sunt reprezentate din dividende sau dobânzi realizate din plasamente ale excedentelor fondurilor de asigurări sociale în acțiuni, obligațiuni, bunuri imobiliare, titluri de stat etc. În condițiile actuale, bugetul asigurărilor sociale este un buget de stat, al cărei mică sursă este statul. Pe măsura dezvoltării firmelor private de proprietate, contribuția statului se micșorează. El, pe lângă rolul de contribuabil la fondul de asigurări sociale, va trebui să sprijine toate regimurile de asigurări sociale în calitate de garant al plasamentelor fondurilor excedentare sau al funcționării normale a unor regimuri în caz de dificultate (inflație etc.).

În perioada următoare, se va modifica poziția întreprinzătorilor și a salariaților. În țările dezvoltate partea salariatului la constituirea fondurilor de asigurări sociale ajunge la 30% și mai mult. De asemenea, el trebuie să joace un rol mai important în regimurile de pensie legate de cotizație.

În cadrul sistemului de securitate socială a bătrâneții trebuie cuprinse și alte categorii ale populației în afara personalului salariat. Astfel, acest sistem trebuie să capete un caracter universal, din el făcând parte și lucrătorii independenți, micii întreprinzători, femeile casnice, liber-profesioniștii și, în mod deosebit țărănimea. Locul și rolul lui în cadrul sistemului de asigurări sociale trebuie reconsiderat, mult timp fiind marginalizat.

Cotizația reprezintă sursa principală de venituri a sistemului de asigurări sociale - pensii.

De aceea, ținând seama de importanța regimurilor de pensii condiționate de cotizație, criteriilor "vechimii în muncă" și "limitei de vârstă" li se pot adăuga "durata și mărimea cotizației", mai ales dacă este vorba de pensia legată de câștig.

Pensia de securitate socială se asigură în general, într-un regim public de pensii. Dar, pentru completarea veniturilor din pensii și pentru accedarea la un standard de viață mai ridicat se pot constitui regimuri private de pensie sub forma caselor de pensii sau a societăților de asigurare. Alături de asigurările sociale obligatorii se pot folosi forme de asigurare facultative.

Metoda de finanțare folosită în general este metoda repartiției care coincide cu expansiunea regimurilor publice și a solidarității colective în formarea și folosirea veniturilor din asigurările sociale. Dar, mai ales, în cadrul

anumitor regimuri private se poate folosi și metoda capitalizării care prezintă avantajul acumulărilor de capital ce pot fi folosite pentru investiții.

În condițiile tranziției la o economie de tip inflaționist trebuie gândit un sistem de protejare a pensiilor, elaborat în țările dezvoltate în perioada exploziei prețurilor din anii '70.

Obiective ale protecției pensiilor pot fi menținerea puterii de cumpărare a pensiei și realizarea unui nivel de trai apropiat de cel al populației active.

Se pot adopta ca tehnici de ajustare mai multe procedee, printre care reactualizarea bazei de calcul a pensiei inițiale; ajustarea pensiei în curs de plată.

Legea stabilind rolul statului în protejarea pensiilor în fața inflației poate reglementa și adopta, în funcție de opțiunea politică și condițiile economico-sociale, modalități de ajustare automată principiale sau conjuncturale.

În cadrul ajustării automate legea prevede în cel mai mic amănunt mecanismul de ajustare – mărimea fixă sau procentuală perioadei de ajustare: etalonul (indicele costului vieții sau indicele salariilor) etc. În cazul ajustării principiale, legea prevede doar cadrul general al ajustării: periodicitatea și etalonul folosit. Ajustarea conjuncturală este decisă de guvern în funcție de evoluția concretă a costului vieții și a salariilor.

FAMILIA ȘI TRANZIȚIA LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Georgeta DUMITRESCU

Deoarece economicul și socialul sunt interdependente, între ele existând o unitate obiectivă, mutațiile intervenite într-un domeniu se repercutează asupra celuilalt și orice alternativă de dezvoltare adoptată în sfera economică are consecințe imediate în sfera socială.

Tranziția la economia de piață, ca de altfel orice reformă economică de o mai mică anvergură, bazată exclusiv pe criterii și exigențe proprii, considerându-se că efectele acesteia vor fi implicit benefice în planul creșterii bunăstării și calității vieții, se dovedește, după părerea noastră, ca fiind nesatisfăcătoare. De aceea neglijarea coordonatelor sociale în fundamentarea reformelor economice, în elaborarea strategiei trecerii la economia de piață, generează tensiuni sociale ample cu consecințe negative nu numai în plan social, ci și extrem de dăunătoare pentru însăși reforma economică restricționând desfășurarea ei.

Trebuie subliniat că la multitudinea problemelor sociale deosebit de grave nesoluționate, acumulate până în momentul declanșării trecerii la economia de piață (venituri mici ale unor categorii de familii; pensionari CAP, urmaș, familii numeroase, existența șomajului deghizat, penuria de bunuri de consum etc.) s-au adăugat altele induse de riscurile trecerii la economia de piață. Astfel funcționarea pieței muncii, modificarea structurii formelor de proprietate, diminuarea accentuată a producției, liberalizarea prețurilor, restructurarea economiei naționale și modificarea mecanismului său de funcționare, caracteristici generale și particulare ale tranziției – prin însăși natura lor și prin modul de transpunere în practică au o serie de dezavantaje nu numai în plan economic, dar mai ales social prin consecințele lor negative: șomajul, inflația, oferta necorespunzătoare de bunuri și servicii, scăderea veniturilor și, mai ales, a puterii de cumpărare a acestora.

Prevederile "Schitei privind strategia înlăptuirii economiei de piață în România" de soluționare a problemelor sociale "simultan cu apariția lor", ba mai mult, "să se atingă un nivel comparabil cu media europeană la indicatorii sociali de bază" s-au dovedit insuficiente și nefondate pe o analiză minuțioasă a resurselor posibil de mobilizat prin realizarea acestor deziderate.

De aceea o eventuală reitereare a strategiei de tranziție trebuie să pornească de la "blocul obiectivelor sociale" de atins prin restructurarea economiei naționale, posibilitățile de finanțare a acestor nevoi și ierarhizare a acestora în funcție de stringența și acuitatea lor, întrucât se știe că și economiile de piață performante nu dispun de resurse suficiente pentru

rezolvarea tuturor problemelor sociale, ci își pun permanent problema alocării lor în funcție de priorități.¹

În demersul nostru nu ne vom referi la vastul domeniu al politicii sociale ci la un subsistem al acestuia, ce s-a detașat și în țările dezvoltate tot mai mult într-o politică distinctă – politica familială.

Alegerea noastră nu este întâmplătoare, ci este o necesitate cerută de faptul că familia este elementul fundamental al organizării sociale, la nivelul căreia se resimt și se interferează toate efectele dezvoltării economice și sociale. Politica familială concepută implicit sau explicit, reunește un ansamblu coerent de măsuri și programe, un cadru legislativ adecvat și are ca scop facilitarea realizării funcțiilor familiei, funcția de reproducere, de subzistență, de educație, de securitate și afectivă. Politica familială urmărește acordarea unui sprijin echitabil familiilor, corelat cu respectarea libertății individuale, cu dreptul de a avea sau nu copii, dreptul și nu constrângerea economică a mamei de a munci sau de a se dedica exclusiv creșterii copiilor, ameliorarea consecințelor nefaste ale altor politici asupra familiei ca ansamblu și asupra membrilor săi (politica ocupării, politica economică, politica demografică etc.).

Politica familială are în centrul atenției copilul, asigurarea egalităților de șanse tuturor copiilor indiferent de situația materială a familiei din care provin. Egalitatea de șanse nu are numai consecințe directe asupra problemelor familiei, ci și multiple consecințe pe plan macroeconomic, pe planul pregătirii fiecărui individ pentru viață și pentru muncă, pentru reproducția populației, în general și a forței de muncă, în special.

De fapt, problema egalității de șanse a unui copil se pune și trebuie să se pună, în contextul mai larg al egalității de șanse în plan social a fiecărui membru al societății, fie el copil sau adult.

Fundamentarea unei concepții privind politica familială ar trebui să pornească de la nevoile umane fundamentale ale familiei și ale fiecărui membru al său și faptul să aibă ca obiective ameliorarea calității vieții întregii familii și întărirea coeziunii familiei.

Elaborarea politicii familiale este un atribut al administrației publice ca de altfel pentru întreaga politică socială, care dispune de principalele instrumente de realizare a politicii sociale, în general, și a politicii familiale, în particular. Aceste instrumente pot fi de natură economică sau neeconomică, cele de natură neeconomică fiind în principal prevederile legislative.

¹ Pentru a face față nevoilor crescânde de protecție socială, guvernele din țările dezvoltate au optiuni politice clare în ce privesc obiectivele fixate sistemelor de protecție socială. Sunt astfel șapte opțiuni posibile calificate ca fiind de orientare "liberală", "selectivă", "financiară", "raționalistă", "solidaristă", "autocentristă" și "umanistă" Alain Eusiby *L'avenir de la protection sociale la Europe de l'Ouest, Futuroles, Paris, nr. 92-93, oct.-nov.1985, p. 18-27.*

În categoria instrumentelor economice, domeniu predilect al analizei noastre, se includ, după părerea noastră veniturile familiei, prestațiile familiale, sistemul fiscal și cotizațiile, consumul familiei, prețurile bunurilor de consum.

Necesitatea intervenției administrației publice a statului în formarea resurselor familiei și în atenuarea disparităților dintre resursele diverselor tipuri de familii decurge din următoarele considerente:

1. Evoluția structurii familiei, a modelelor familiale (de la familiile multigeneraționale, lărgite la familia nucleară) concomitent cu creșterea independenței economice a femeii, familia având la bază egalitatea în drepturi și obligații a femeii și a bărbatului în ceea ce privește luarea deciziilor și participarea la activitățile din cadrul familiei. Angajarea femeii într-o activitate economico-socială a făcut posibilă, pe de o parte, creșterea veniturilor familiei, pe de altă parte organizarea și dezvoltarea unor prestații acordate familiei, pentru educarea și supravegherea copiilor în creșe și grădinițe, contra plată sau cu plată redusă, sistem practicat pe larg în toate țările europene. În acest mod funcția de socializare a familiei a fost transferată altor instituții specializate. Dispariția treptată a familiilor multigeneraționale are consecințe negative și asupra bătrânilor, îndeosebi a celor lipsiți de resursele necesare, săraci, bolnavi, aflați adesea în situația de a apela la serviciile unor instituții specializate în acordarea de îngrijiri, asistență medicală, ajutoare sociale. Aceste tendințe considerate de altfel firești, devin foarte neavorabile pentru familie în perioada de tranziție. Astfel restructurarea economiei prin restrângerea unor activități din motive de eficiență sau de natură organizatorică a determinat creșterea șomajului, mai ales al șomajului în rândul femeilor care dețin mai mult de jumătate în totalul numărului de șomeri. De pe altă parte, dezlănțuirea liberalizării prețurilor și mărirea contribuției familiilor pentru îngrijirea copiilor în creșe și grădinițe a restrâns numărul celor care beneficiază de aceste servicii datorită imposibilității unor familii de a suporta costurile acestor servicii. Liberalizarea prețurilor a afectat și celălalt pol al populației, respectiv populația în vârstă, beneficiară a pensiilor de urmaș sau din munca în CAP, care cu toate majorările și compensațiile acordate este tot mai adesea în situația de a nu se putea întreține singură și de a se afla sub pragul de sărăcie.

2. Modificarea funcțiilor familiei. Familia a pierdut treptat funcția sa economică, nemaifiind în principal o unitate de producție, devenind predominantă funcția sa de consum, care este dependentă de mărirea veniturilor sale.

Dacă în familia tradițională copiii erau considerați o forță de muncă, sporirea numărului lor crescând puterea economică a familiei, în familia nucleară modernă copiii devin o sarcină suplimentară prin costul întreținerii și educării lor.

Pentru familiile din mediul rural, cadrul nou creat de desfășurare a activității economice precum și de formare a veniturilor prin darea în folosință a unor suprafețe sporite de teren agricol precum și împrumutarea cu acestea a

relaxat condițiile de asigurare a veniturilor acestor categorii de familii și o oarecare relansare a funcției economice a familiei. Va constitui aceasta un imbold pentru revenirea la familia multigenerațională și la creșterea numărului de copii doriți?

Pentru familiile din mediu urban, pe fondul unei foarte ușoare relansări a funcției economice a familiei în cadrul legislativ creat de Decretul nr. 54/1990 și Legea nr. 31/1990 predomină funcția de consum. De aceea membrii familiei apți de muncă sunt nevoiți să intre pe piața forței de muncă, să se angajeze în diverse societăți comerciale, în scopul obținerii venitului necesar întreținerii lor cât și a membrilor inactivi ai familiei. Concomitent cu angajarea apare riscul pierderii venitului din motive de boală, bătrânețe sau șomaj și necesitatea constituirii unor sisteme de protecție socială adecvate asigurării unui venit de substituție pentru individ. Aceste sisteme de protecție trebuie să-și asigure sursele necesare finanțării prestațiilor acordate din prelevarea unei părți din veniturile persoanelor active sub forma cotizațiilor sociale destinate asigurării în caz de șomaj, bătrânețe, pensie suplimentară, pierderea capacității de muncă.

Asigurarea satisfacerii altor categorii de nevoi de consum ale familiei (învățământ, sănătate, cultură și artă etc.) se face prin intermediul bugetului de stat care își constituie sursele prin mijloacele pe care le au la dispoziție (impozitul pe salarii, impozitele pe beneficiile societăților comerciale, impozitele pe veniturile persoanelor fizice) și alocă fondurile pentru educație, sănătate, cultură etc., precum și alocațiile familiale și ajutoarele sociale.

Autonomizarea sistemului de asigurări sociale din bugetul de stat precum și coexistența și a altor categorii de bugete de asigurări sociale independente, necuprinse nicicând în sistemul asigurărilor sociale de stat, constituie, după părerea noastră, un exemplu și pentru departajarea altor sisteme, de sănătate de exemplu atât în ce privește constituirea fondurilor cât și în alocarea acestora conform destinațiilor și scopului pentru care au fost constituite.

Funcția biologică (de reproducție) a familiei a fost și rămâne fundamentală, aceasta putând fi controlată sau dirijată de către societate într-o măsură tot mai mică, decizia de a avea sau nu copii aparținând exclusiv cuplului familial. Influențarea comportamentului demografic al populației în direcția dorită de societate având la bază planingul familial este un domeniu predilect al acțiunii instrumentelor politicii familiale.

Funcția educativă s-a deplasat și ea tot mai mult în afara familiei. Absența tot mai mare a părinților, a mamei în special, din mijlocul familiei are multiple consecințe negative asupra evoluției și comportamentului copiilor și necesită mărirea rolului altor instituții în educarea copiilor sporind intervenția statului în asigurarea resurselor necesare realizării acestui scop.

Nu trebuie să omitem faptul că funcția afectivă și de securitate a fiecărei familii crește tot mai mult și de aici decurge interesul crescând al familiei de a

avea acea dimensiune care să-i permită un nivel de trai civilizat, mai mult, o creștere de la o perioadă la alta.

Familia asociativă, bazată pe unitatea de interese, în care fiecare membru al familiei participă în mod egal la luarea deciziilor, precum și pe dialogul dintre părinți și copii – este modul ce tinde să se răspândească tot mai mult.

3. Modificarea rolului copilului în familie, acesta căpătând o "valoare în sine", constituind obiectul investiției afective și materiale a părinților. Creșterea "valorii" copilului face ca părinții să prefere să aibă, în general, un singur copil în care să investească și căruia să-i asigure cât mai bine viitorul, aceasta în condițiile în care decizia de a avea un copil sau mai mulți aparține exclusiv cuplului.

Influențarea comportamentului demografic, ca de altfel și investiția societății în creșterea copiilor au consecințe directe în plan economic pentru reproducția populației, în general și a forței de muncă, în special. De aceea considerăm că este necesară intervenția statului prin mijloace specifice pentru susținerea familiilor dezavantajate din punctul de vedere al resurselor pentru a se putea asigura "egalitatea de șanse" și nu constrângerii în plan economic și social pentru toți membrii familiei.

Politica familială are rezultate numai atunci când este în consens cu interesele indivizilor și cuplurilor, când familia este "considerată nu doar ca o unitate de producere a copiilor", ci ca un grup de bunăstare și fericire, nu doar ca obiect al politicii ci și ca un element activ în realizarea măsurilor care o privesc.

În concluzie, considerăm că statul trebuie să țină cont de toate deciziile sale, să ajute familia și realizarea funcțiilor sale și să nu se substituie acesteia.

4. Complexitatea domeniilor sociale în care își desfășoară activitatea familia și care influențează asupra vieții familiale: învățământul, sănătatea, nutriția, locuitul, ocuparea, mediul necesită o regândire a politicii sociale în ansamblul său pentru a reduce la minim eventualele consecințe negative ce le pot avea măsurile luate în alte domenii, asupra veniturilor și protecției familiei în funcție de realitățile economico-sociale.

Este un adevăr indubitabil că veniturile și situația familiei nu pot fi rupte de contextul economic propriu fiecărei țări de nivelul său de dezvoltare economică și socială și nici de funcționalitatea și finalitatea sistemului de protecție socială.

Tot la fel de adevărat este că statului îi revine un rol de prim rang în asigurarea protecției sociale a familiei, în mobilizarea agenților economici la constituirea resurselor necesare acestei protecții, în satisfacerea acestora și ierarhizarea nevoilor de protecție, pe măsura creării resurselor financiare necesare.

În toate cazurile de rearanjare a modalităților de protecție socială a familiei sau de finanțare a diferitelor prestații trebuie să se facă "alegeri

politice" destinate să asigure cea mai bună compatibilitate între protecția socială și contextul său economic și social.

Principalul instrument de natură economică al politicii familiale îl constituie veniturile familiei, suportul bunăstării familiei.

Formarea veniturilor familiei este un proces complex, veniturile disponibile constituindu-se din fluxuri și refluxuri spre și dinspre familie. Fluxurile de venituri sunt cele care provin din: activitate, muncă salarială, proprietate, gospodărie personală, pensii, denumite în mod curent venituri primare; ele constituie ponderea cea mai importantă în resursele familiei. La aceste venituri se adaugă veniturile provenite din transferuri, sub forma prestațiilor familiale, a cheltuielilor pentru învățământ, sănătate, subvenționarea chiriilor efectuate din fondurile securității sociale sau fondurile sociale de consum etc. subvenționarea unor bunuri și servicii (aliment, apă, combustibil) etc.; acestea mai sunt cunoscute și sub denumirea de venituri secundare. În categoria refluzurilor intră impozitele pe venituri, cotizațiile sociale plătite către diverse sisteme de asigurări, taxele, contribuțiile.

Un loc aparte îl ocupă prestațiile familiale care vizează acoperirea unor riscuri generate de modificarea dimensiunilor familiei, vizând menținerea în continuare a nivelului de trai anterior apariției copilului, a îmbunătățirii raportului dintre resursele și cheltuielile antrenate pentru întreținerea familiilor cu copii, comparativ cu cele fără copii.

Prestațiile familiale întâlnite frecvent în politicile familiale și demografice pot fi împărțite în trei grupe principale.

Prima grupă include acele prestații care au ca scop compensarea unui anumit eveniment apărut în viața de familie: naștere, educație, handicapuri. Aceste prestații sunt atribuite tuturor familiilor, indiferent de veniturile primare și de numărul copiilor în grijă și pot fi în "natură" sau în bani. Din prima categorie fac parte: concediul pre și postnatal plătit acordat pe durate variabile de la o țară la alta (de exemplu 12 luni în Bulgaria și Suedia, 14 săptămâni în Franța, 5 luni în Italia, 112 zile în România), protecția femeii gravide salariate în fața desfacerii contractului de muncă, îngrijirea copiilor în grădinițe, case de copii, creșe contra plată sau cu plată redusă, posibilitatea mamei sau a tatălui de a-și întrerupe serviciul sau de a munci cu timp parțial program variabil, timp de lucru redus până când copilul împlinește o anumită vârstă (2 ani în Franța, 7 ani în România, de exemplu); majorarea concediului de odihnă al mamelor, în funcție de numărul copiilor în îngrijire etc. În seria alocațiilor în bani se înscriu primele de naștere, indemnizațiile de maternitate etc.

A doua grupă a prestațiilor familiale include acele prestații care privilegiază familiile aflate în situațiile cele mai defavorizate. Pentru țările est-europene acest grup de alocație este mai puțin răspândit. Sistemul lor este însă foarte dezvoltat în Franța și include prestațiile acordate familiilor care au un anumit plafon al resurselor, alocația pentru un singur părinte, complementul familial acordat familiilor care au în îngrijire un copil sub 3 ani sau cel puțin trei

copii, alocația de văduvie acordată 3 ani indiferent de sex, alocația de reîncepere a școlii (compensarea unor cheltuieli legate de procurarea rechizitelor școlare care se alătură gratuității învățământului obligatoriu), alocația de locuit.

Partea cea mai substanțială a prestațiilor familiale o constituie alocațiile familiale și sistemul fiscal, respectiv impozitele, taxele, contribuțiile. Importanța deosebită a alocațiilor familiale este determinată de durata mare de acordare, care coincide, în toate țările unde funcționează această prestație, cu durata învățământului obligatoriu (în general 16 ani). Durata poate fi prelungită până la 20 de ani în Franța, 25 de ani în Ungaria, 18 ani în RDG în cazul în care copilul își continuă studiile sau învață o meserie.

La prestațiile familiale arătate mai sus se poate adăuga în seria instrumentelor politicii familiale, dacă i se atribuie acest rol, impozitul pe venitul persoanelor fizice. Nu este rareori cazul când acest impozit este considerat, în unele țări dezvoltate, ca o prestație familială în măsura în care acest impozit are în vedere o anumită redistribuire a veniturilor spre familiile defavorizate. Redistribuirea se desfășoară pe două planuri: 1) în plan vertical de la familiile cu venituri mai mari spre cele cu venituri mai mici, prin sistemul progresiv de impozitare, sistem practicat și în țara noastră; 2) în plan orizontal, de la familiile fără copii în îngrijire, spre familiile cu copii. Reducerea impozitului cu 20% practică în țara noastră conform legislației în vigoare, care nu ține seama de numărul copiilor în îngrijire, un factor de extremă importanță în variația nivelului de trai al familiilor, este insuficientă pentru ca acest sistem de impozitare să contribuie la atenuarea disparităților dintre veniturile familiilor cu componență diferită.

PROBLEME PRIVIND ADOPTAREA UNEI POLITICI ÎN SPRIJINUL FAMILIEI

Livia CHISĂGIU

Fără a insista asupra argumentelor care susțin necesitatea adoptării de politici familiale azi în lume, vom spune doar că plecând de la influența pe care climatul spiritual-afectiv din cadrul familiei o are asupra membrilor săi (atât asupra copiilor prin intermediul funcției de socializare primară a acestora în cadrul familiei, cât și asupra securității psihice a adulților), tot mai mulți sunt specialiștii (sociologi, juriști cu preocupări în domeniul dreptului familiei) care se pronunță, chiar în cadrul unor organisme specializate ale ONU,¹ pentru necesitatea adoptării unei asemenea politici în cadrul unui spațiu național; familia ca grup, ca model urmat de majoritatea populației în cadrul societății trebuie să constituie un permanent element de referință, în adoptarea politicii guvernamentale.

Considerăm că o primă cerință care se impune unei asemenea politici o constituie caracterul său integrator. Altfel spus, în cadrul politicii familiale trebuie să se realizeze coordonarea tuturor măsurilor care vizează diversele probleme ale vieții de familie, indiferent dacă acestea sunt incluse în diferite politici sectoriale (în domeniul sănătății, învățământului etc.) sau care vizează anumite segmente ale populației (politică în favoarea persoanelor în vârstă, handicapate).

În general, și cu atât mai mult în condițiile noastre actuale de redresare economică, considerăm necesar ca politica familială să se bazeze și pe o atentă observare a evoluției fenomenelor demografice, a gradului de ocupare a populației în vârstă de muncă, îndeosebi a poziției beneficiarilor diverselor prestații față de antrenarea sau reantrenarea lor într-o activitate economică.

Considerăm că ambele, atât evoluția fenomenelor demografice, cât și eventuala tendință spre inactivitate a unora dintre beneficiarii de prestații pot sta sub semnul influenței exercitate de utilizarea diverselor mijloace, în procesul aplicării politicii familiale.

Referitor la primul aspect, cel demografic, considerăm că impactul posibil al noilor măsuri legislative (abolirea legislației privind avortul, divorțul) asupra comportamentului demografic, impune, în primul rând, intensificarea serviciilor pe care le presupune, "planificarea familială" în sens larg:

- devine tot mai necesară punerea la dispoziția familiei a informațiilor care să-i asigure o educație sexuală adecvată. Aceasta, asociată cu utilizarea mijloacelor contraceptive moderne să împiedice apariția copiilor nedorți, dar și

¹ Centrul ONU pentru probleme umanitare de la Viena.

solicitarea fără discernământ a avorturilor, având în vedere că în adoptarea unei asemenea decizii de mare responsabilitate intervin și rațiuni sanitare, etice;

- de asemenea, fertilitatea poate fi influențată prin intermediul aceluiași servicii de planificare familială. Anume, prin intensificarea educației tinerilor în vederea constituirii familiei (ne aliniem astfel și recomandărilor cuprinse în studiile întreprinse de organisme specializate ale O.N.U.) în cadrul unui proces de cultivare a valorilor spirituale tradiționale care să împiedice instalarea și accentuarea unor tendințe negative în evoluția familiei. Acestea se referă atât la aspectul opțiunii pentru un anumit model familial – "coabitarea fără căsătorie", fenomen cu amploare deosebită deja în unele țări – cât și la aspectul stabilității familiei, în scopul creării premiselor de preîntâmpinare a cazurilor de separare a cuplurilor, tocmai prin buna informare a tinerilor, în vederea luării unor decizii mature, bine gândite, știut fiind cât de importante sunt efectele disoluției familiei asupra educației și socializării copiilor, dar și asupra securității psihice a adulților.

În această privință, în țara noastră tendințele nu sunt încă îngrijorătoare. Propensiunea pentru căsătorie este însă mare, dar, având în vedere condițiile în permanentă schimbare – și acum, chiar accentuată schimbare – din mediul economic și social cu posibilitatea apariției unor fenomene care să influențeze nefavorabil nivelul de viață al familiei (riscul pierderii venitului șomaj, eroziunea veniturilor reale din cauza inflației, nivel redus de securitate socială), este posibilă apariția unor "strategii de supraviețuire" deja cunoscute astăzi în lume. Forma "uniunilor consensuale", care a început să se substituie mariajului obișnuit, ca posibilă reacție de răspuns la aceste schimbări, tinde să fie considerată drept "adaptare rațională" la condiții economice nefaste. Asemenea fenomene, în unele țări dezvoltate constituie deja o realitate demnă de a fi luată în considerație.

De aceea, succesul măsurilor educative, mai sus menționate, de modelare a comportamentului populației față de căsătorie și natalitate considerăm că va depinde, în bună măsură, de asocierea acestora cu preocuparea constantă de realizare în fapt, a obiectivului general al oricărei politici familiale – atingerea acelui nivel de bunăstare în viața de familie, care să permită cuplului conjugal să-și asume responsabilitatea, în mod liber, de a aduce pe lume și a educa numărul de copii dorit.

Fundamentarea mijloacelor ce ar putea fi utilizate pentru realizarea acestui nivel satisfăcător de bunăstare al vieții de familie considerăm că este o problemă de maximă responsabilitate. În primul rând, îmbrățișăm optica atingerii anumitor deziderate, subordonate obiectivului general al oricărei politici familiale, mai sus menționate.

În această idee trebuie concentrată atenția asupra criteriilor de acordare a principalelor prestații în favoarea familiilor, astfel încât, ele să ducă în fapt, la atingerea obiectivelor în vederea cărora au fost instituite. Astfel, acordarea

alocațiilor bănești pentru îngrijirea copiilor trebuie să se facă cu luarea în considerare a nivelului cheltuielilor minime pentru îngrijirea copilului (care diferă în raport cu vârsta, care pot crește sub influența procesului inflației), astfel încât, apariția unui nou copil în familie să nu ducă la riscul deteriorării considerabile a nivelului de viață al celorlalți membri ai săi. Acordarea de către stat a unui ajutor bănesc care să susțină îngrijirea copilului în familie poate să constituie astfel și un important mijloc de încurajare a unei anumite dimensiuni a grupului familial, prin aplicarea unui sistem progresiv de alocații până la un anumit număr de copii, considerat optim, după care nivelul acestora să descrească considerabil.

Cu încurajarea unui anumit model familial (un anumit număr mediu de copii în familie, la nivelul societății) se are deja în vedere, una din cele două direcții fundamentale – o evoluție demografică satisfăcătoare la nivel social, alături de care se situează cu o importanță egală – încurajarea stabilității mediului familial, în vederea asigurării echilibrului membrilor care îl compun.

Referitor la prima dintre aceste direcții fundamentale ale cercetării vieții de familie mai întâi, și apoi ale promovării unei politici familiale trebuie făcută mențiunea că reprezintă un țărâm în care opinia specialiștilor poate să nu concorde, de departe, cu opinia populației. Spre exemplu, în Franța, studii recente de sociologie familială indică echilibrul ideal al familiei în jurul a 3-4 copii, în timp ce opinia publică respinge cu fermitate acum ideea creșterii populației, larg îmbrățișată în perioada imediat postbelică.

În ceea ce ne privește, credem că modelul familial cu 2-3 copii poate să corespundă atât opțiunii mării majorități a familiilor, cât și interesului societății în atingerea obiectivelor sale demografice, de asigurare a unei creșteri a populației, cel puțin egală cu indicele său de reproducere.

O direcție importantă de acțiune în cadrul politicii familiale ar putea-o constitui acordarea de ajutor suplimentar familiilor cu copii handicapați, având în vedere dureroasa, dar realista constatare, că existența lor este susceptibilă a îngreuna viața de familie. Acest ajutor ar putea îmbrăca următoarele forme:

- acordarea de alocații suplimentare în completarea alocației pentru îngrijirea copilului, spre a se realiza un quantum diferențiat în raport cu copiii nehandicapați;
- acordarea de concedii medicale plătite mamei sau altui membru din familie, chiar după ce copilul a împlinit vârsta de 3 ani;
- dreptul mamei sau al altui membru al familiei, la un program de lucru diferențiat care să permită îngrijirea în bune condiții a copilului handicapat.

Un ajutor suplimentar considerăm că trebuie, de asemenea, îndreptat și spre așa-numitele familii cu deficiențe structurale; familiile monoparentale (care nu totdeauna reprezintă doar o formă de tranziție, îndeosebi atunci când numărul de copii este mai mare și refacerea familiei este mai greoaie, situație în care și necesitatea ajutorului suplimentar devine mai acută) având în vedere

și tendința de creștere a acestor familii și în special când susținătorul este mama; copii orfani de ambii părinți; bătrâni rămași fără familie.

Îmbrățișând acum cealaltă optică, a asigurării resurselor în vederea atingerii acestor obiective, precum și a eventualelor efecte secundare nedorite pe care aceste prestații le-ar putea avea asupra beneficiarilor lor, concluziile ar putea fi următoarele.

Într-o societate care nu este încă bogată, resursele de constituire a unor asemenea venituri mari către cei cu venituri mici și de la cei fără copii către cei cu copii sunt destul de limitate, în aceste condiții, cei bogați fiind mai puțin bogați și mai puțin numeroși.

Ajungem astfel obligatoriu la abordarea venitului familial ca indicator de maximă importanță al politicii familiale, dar care deopotrivă, stă în centrul fundamentării principalelor acțiuni și sisteme de politică socială.

Cu venitul familial ajungem deja în zona de interferență a politicii familiale și respectiv sociale, constituind poate cel mai important loc comun al acestora. Acest rol îi este conferit de faptul că prezintă o deosebită importanță în caracterizarea bunăstării unei familii, dar deopotrivă și a unei întregi populații, dat fiind faptul că majoritatea covârșitoare a populației urmează, ca formă de existență, modelul familial.

Venitul familial, formă sintetică de obiectivare atât a bogăției cât și a sărăciei ajunge să fie aproape absolutizat în calitate de criteriu de intervenție, în cadrul sistemului impozitului negativ. Întregul sistem al impozitului negativ se bazează doar pe acest aspect sintetic al manifestării sărăciei, "lipsa de venituri", fără să se manifeste deloc preocuparea de a cerceta cauza sărăciei. În acest punct, sistemul impozitului negativ intră în conflict cu concepțiile sociale care vor a cerceta cauza stării de sărăcie, înainte de acordarea oricărei forme de ajutor. Pe acest temei, aplicarea impozitului negativ a fost respinsă în Anglia, în 1954, motivând-o că "pare contrar principiului general acceptat să în afara alocației familiale, ajutoarele publice în bani trebuie să fie rezervate acelor care suferă o pierdere involuntară de resurse, din cauza bolii, a bătrâneții sau a șomajului". Acest principiu general acceptat în politica socială, prin prisma căruia s-a judecat corectitudinea aplicării impozitului negativ ne situează din nou în zona de interferență a politicii sociale și familiale, prin faptul că punerea în discuție a impozitului negativ aduce în prim plan, direct și indirect, familia și nevoile sale fundamentale. Direct, prin menționarea acordării de alocații familiale, iar indirect se adresează bugetului familiei celelalte forme de venituri. Dacă beneficiarii acestor venituri sociale (ajutoare de șomaj, boală, bătrânețe) intră în componența unei familii cu o structură normală, atunci situația este cât se poate de firească și nu comportă discuții.

Dacă beneficiarii prestațiilor sunt persoane ce trăiesc singure prin celibat, văduvie, divorț, bătrâni singuri rămași fără familie, ne aflăm în situația specială a unor familii cu deficiențe structurale; primele dintre ele putând fi

deseori doar o formă de tranziție, cu o durată mai mare sau mai mică, în funcție de împrejurări.

Dacă impozitul negativ are inconvenientul de a nu cerceta cauza sărăciei, are însă meritul de a-și aduce o serioasă contribuție la soluționarea dilemei fundamentale a societății, ivite cu ocazia acordării diverselor forme de ajutor familial sau extinzând, social, anume, aceea de a nu încuraja o eventuală tendință spre parazitism a beneficiarilor de prestații, cu ocazia luptei societății pentru suprimarea sărăciei.

Considerăm că impozitul negativ tinde să elimine acest risc, prin ritmul mai lent al descreșterii alocației, comparativ cu cel al creșterii venitului (câștigat prin reantrenarea în activitatea economică a beneficiarului prestației), astfel încât venitul final ca sumă a celor două să fie totdeauna sporit.

PATRIMONIUL INDUSTRIAL ȘI STRUCTURA SA ÎN DECENIUL PATRU ÎN ROMÂNIA

dr. Victor AXENCIUC

Cu toate modificările intervenite în compoziția bogăției naționale și produsului social, în ultimele 4-5 decenii, în România, între economia de piață din deceniul patru-cinci, când a fost întreruptă evoluția sa normală și "ediția nouă" a economiei de piață, care se profilează în deceniul zece, există, incontestabil, în numeroase planuri și sub variate aspecte, elemente de continuitate economică socială și de comparație în eventualitatea unei asemenea analize.

Aceste elemente ar putea fi valorificate în procesul de gândire și proiectare a privatizării și organizării pieței în sensul ei cel mai larg.

Patrimoniul industrial al României, în deceniul patru, se prezenta în următoarele forme de proprietate și organizare:

1. industria mică, sub firme individuale;
2. industria mare în firme individuale;
3. industria mare în forme de organizare societare:
 - a) cooperative,
 - b) societăți,
 - c) de stat.

În moneda timpului¹, acestea se estimează astfel:

1. industria mică, sub firmă individuală, era reprezentată, în principal, cca 160.000 ateliere de meseriași în care lucrau peste 360.000 de persoane; dacă se acceptă, după unele estimări, că investiția într-un atelier mediu – unelte, mobilier, uneori și mașini, materii prime etc. – la cel mai scăzut nivel de evaluare, era egal cu trei salarii medii lunare (2.400 lei) ale personalului din industrie, reiese că patrimoniul acestora se poate aprecia la 1.152 milioane lei;

2. industria mare prelucrătoare, sub formă individuală, era mai întinsă decât industria sub formă de societăți; singurul calcul de departajare aparține

¹ Pentru a avea o reprezentare asupra mărimii valorilor în discuție, menționăm câteva prețuri, pentru anul 1938: 1 tonă de grâu: 4.500-5.000 lei, 1 tonă de porumb: 3.000-3.600 lei; carne la abator: de vacă cal. I 26 lei, de porc 34 lei, untura 34 lei. Pe piața din București: lapte: 6 lei, brânză telemea: 43 lei/kg; 1 ou: 2 lei; 1 kg pâine albă: 9 lei; orez: 52 lei; ulei floarea-soarelui: 40 lei/l; 1 m șifon: 36 lei; 1 pereche pantofi bărbătești: 662 lei; 1 pereche pantofi damă: 608 lei; chiria medie a unui apartament de 3 camere: 1675 lei pe lună.

Direcției industriei din Ministerul de Industrie și Comerț din 1931¹. Din acest calcul reiese următoarele:

	Număr	Capital investit	Valoarea producției
Întreprinderi mari	3524	63,6 mild. lei	33,2 mild. lei
Societăți pe acțiuni	1047	39,7 mild. lei	20,9 mild. lei
Pondere societăților	30%	62,1%	63%

Reiese, astfel că, societățile anonime industriale dețineau sub o treime din numărul întreprinderilor, dar pe cele mai mari, întrucât capitalul lor investit reprezenta 62% din totalul industriei mari și furnizau 63% din valoarea totală a producției.

Se poate astfel deduce că industria mare sub formă individuală era reprezentată de 70% din numărul întreprinderilor, însă numai de 38% din capitalul investit și 37% din valoarea producției industriei prelucrătoare;

3. industria în forme de organizare cooperative², în 1938 cuprindea 553 de unități de producție al căror bilanț prezenta un activ de 624,7 milioane lei; ea avea o poziție slabă în economia industrială a țării.

Industria mare, sub formă de societăți, era dominată de societățile pe acțiuni cu capital autohton, străin și mixt.

Notăm că la începuturile organizării moderne a industriei, în deceniile opt-nouă ale secolului 19, majoritatea societăților create se prezentau ca societăți în comandită și societăți în nume colectiv, respectiv cu capital și posibilități de extindere limitate.

La începutul secolului 20, sub impulsul firmelor străine, noi creații industriale apar sub formă de societăți pe acțiuni, anonime, după cum și o parte din vechile societăți limitate se transformă în societăți pe acțiuni; avantajele ultimilor erau incontestabile. Astfel că în deceniul patru al sec. 20 organizarea societară a industriei era așezată pe bază de acțiuni.

Dintre toate societățile pe acțiuni, cele industriale dețineau ponderea cea mai mare în capitalul plasat³:

	1920	1929	1932	1938
Bănci	38,1	24,5	22,2	16,8
Industrii	53,5	68,9	70,0	73,3
Comerț	6,5	5,3	6,2	8,3
Asigurări	1,4	0,8	0,8	0,7

¹ N. Arcadian, *Industrializarea româniei*, Buc., 1936, p. 248-249. Autorul la capital investit dă numai cifra capitalului fix; noi am întregit-o cu suma capitalului circulant.

² Mișcarea cooperativă, în general, în România avea o deosebită însemnătate; funcționau 7993 cooperative: de credit, de producție, de aprovizionare, de consum, forestiere, de arendare etc., cu un activ de 7.136 mil. lei; ele cuprindeau peste 1,5 mil. membri.

³ *Statistica societăților anonime din România*, 1940, p. 2-3.

Mai mult chiar, în perioada interbelică, ele își sporesc ponderea cu cca 20 puncte în totalul capitalului social românesc, în vreme ce băncile și-o reduc la jumătate.

Industria de stat ocupa o poziție importantă în totalul industriei naționale; la sfârșitul deceniului 4, cele 141 mari organizații industriale ale statului – regii autonome, administrații comerciale și administrații publice – dispuneau de un activ real de 95.212 milioane lei².

Recapitulând dimensiunile capitalului industrial, situația se prezintă aproximativ astfel, la sfârșitul deceniului patru:

- industria mică individuală: 1.152 milioane lei (0,50%);
- industria mare prelucrătoare individuală: 33.060 milioane lei (14%);
- industria mare prelucrătoare, societăți pe acțiuni: 64240 milioane lei (27,4%);
- industria mare extractivă, pe acțiuni: 41.336 milioane lei (17,4%);
- industria de stat 95.212 milioane lei (40,5%).

În total fondurile industriale ale României puteau fi apreciate la 255.000 lei. Fondurile investite ale societăților pe acțiuni reprezentau deci 44,8% din totalul capitalului industrial; de semnalat ponderea importantă a capitalului de stat, 40,5%, și mai redusă, a industriei mari sub firmă individuală, 14%.

Capitalul societăților anonime era format din acțiuni, de regulă, în perioada interbelică, în valoare nominală, de 500 lei. O parte foarte restrânsă a acestui capital acționar circula prin Bursa de la București³. În 1935 din 1214 societăți pe acțiuni care își publicau bilanțul, erau înscrise la cota bursei doar 56 societăți; acțiunile acestora cotau la vânzare-cumpărare față de cerere și ofertă. Astfel că bursa românească nu a devenit un instrument de tranzacții, de transfer în masă al capitalurilor din mâna unor întreprinzători în mâna altora și nici pentru facilitarea circulației capitalurilor dintr-o ramură în alta.

Printre cauzele apatiei în domeniul circulației capitalului sau al "stabilității" capitalurilor în anumite mâini și ramuri, de menționat:

a) cea mai mare parte a societăților anonime autohtone erau societăți familiale, a unor grupuri restrânse de capitaliști care gravitau în jurul

¹ În total erau 17 unități; dar pentru 4 din ele: *Pirotehnica armatei, Tăbăcăriile armatei și Stabilimentele aeronautice și ale marinei, din cauza secretului militar, nu s-au publicat datele de bilanț.*

² Totalul formal este de 145.212 mil. lei în care este inclus și un capital de 50.000 mil. ca drept de concesiune a fabricării și desfacerii chibriturilor; noi am reținut numai datele privind investițiile în această industrie. Calculat după *Bilanțurile acestora în perioada 1936-1940.*

³ În România instituția bursei a fost creată în 1882; în occident primele burse ființează din 1554 (Londra), 1831 (Anvers) și se instituie în marile centre financiare în secolele 16 și 17. Bursa de la București nu a lucrat însă efectiv decât după 1904, după aplicarea unei noi legi a bursei; dar la nivel scăzut. În perioada interbelică operațiunile se înviorază, însă rămân în general periferice.

fondatorului inițial; ele urmăreau să nu înstrăineze acțiunile în afară, ci le tranzacționau în interiorul grupului;

b) societățile cu capital străin, ca regulă, îndeosebi cele cu peste 80-90% acționari de peste graniță, nu înscrisau acțiunile societății la Bursa din București ci la bursele străine: Paris, Anvers, Berlin etc.; și aceste societăți dețineau între 80-90% din capitalul diferitelor ramuri industriale;

c) rata profitului, mai ridicată de 3-4 ori ca în Occident, mărea interesul pentru deținerea acțiunilor în portofoliu și nu vânzarea lor. Nici chiar în perioada crizei economice din 1929-1932, nu s-au oferit mari cantități de acțiuni spre vânzare; evident, cele cotate la bursă au scăzut, dar dintre marile societăți industriale nici una nu a dat faliment. După datele Institutului de Statistică, în 1929, figurau 1078 societăți pe acțiuni: 1930: 1063; în 1931: 1054; în 1932: 1049; în 1933: 1079; în 1934: 1136 societăți pe acțiuni;

d) la o mare parte din capitalul industrial erau interesate băncile centrale, care mijloceau direct transferul unor pachete de acțiuni între cei interesați, respectiv marii acționari ai băncilor.

Ilustrativ este faptul că la un capital acționar total de 45.000 milioane în 1934 și 49.500 milioane în 1938, în această perioadă volumul tranzacțiilor de acțiuni la bursă a fost de 899 milioane lei și 1337 milioane lei, respectiv 1,5-2,5% din totalul capitalului.

Astfel că bursa și activitatea ei, care constituie barometrul afacerilor și instrumentul de transfer al capitalurilor între diferitele ramuri ale economiei naționale, în România, încă nu putea să-și realizeze aceste funcții ale unei economii industrial-financiare dezvoltate. Acesta este și el un argument al stadiului de dezvoltare a economiei marfar-capitaliste în deceniul patru, al nivelului economiei de piață, al gradului de funcționare a mecanismului economic. De altfel în aceeași situație se găseau și celelalte burse din sud-estul Europei.

Desigur, economia industrială modernă românească era tânără, nu avea nici jumătate de secol de dezvoltare, și în comparație cu Occidentul era încă departe de nivelul său industrial financiar și de gradul de maturizare a raporturilor și mecanismelor de funcționare.

Din cele de mai sus mai reiese că în proiectele actuale de transformare și instituționalizare a economiei de piață, se impune mult realism; relațiile și mecanismele reale și funcționale ale unei economii de piață nu pot fi create în perioade scurte, aidoma legilor juridice și instituțiilor menite să deschidă câmp liber de acțiune; aceste relații și mecanisme se țin treptat, încet, pe măsura creării condițiilor lor de funcționare – miliarde și zeci de miliarde de lei capitaluri, mii și zeci de mii de capitaliști – care durează ani mulți, zeci de ani.

Orice forțare a procesului face ca instituțiile și mecanismele legislative ale economiei de piață să rămână suspendate și fără putere, iar pierderile să fie incalculabile pentru economia națională; și un prim rezultat îl reprezintă modul cum s-au "privatizat" cooperativele agricole de producție, unde s-a

distrus sau s-a inactivat un patrimoniu și forțe productive de zeci de miliarde de lei. Așa ar putea să se repete și cu alte sectoare.

Este bine să nu se piardă din vedere că procesul de descentralizare, de privatizare a economiei, de transformare a economiei sociale de stat în economie de piață are nevoie de condiții generale – capital, întreprinzători, capacitate și experiență, multiple legături între întreprinderi etc., de o complexitate extraordinară și de timp mai îndelungat decât procesul de naționalizare și organizarea centralizată a industriei, desfășurată sub regimul comunist, în anii 1948-1951.

DOCUMENTAR RETROSPECTIV - PERIOADA INTERBELICĂ ROMÂNEASCĂ

dr. Gheorghe DOBRE

1. Economia României interbelice, deși a cunoscut sinuozități mai mari, a evoluat mai accelerat decât în perioadele anterioare ale statului național român. Iar, în cadrul acestei evoluții, factorii endogeni capătă prioritate față de cei exogeni.

2. La baza creșterii economice din acel timp a stat argumentarea de netăgăduit a producției materiale create în industrie și agricultură.

2.1. Ambele aceste două ramuri fundamentale ale economiei noastre au înregistrat creșteri foarte mari în primii ani de după război, reculuri sensibile în anii crizei economice mondiale și o ascensiune susținută în perioada următoare până la declanșarea celui de al Doilea Război Mondial.

2.2. De reținut însă că producția industrială, față de cea agricolă (în special vegetală), în primii ani postbelici s-a înscris pe o curbă de evoluție mai rapidă, în timpul crizei a scăzut mai lent, iar în anii postcrizei și-a revenit mai rapid, dezvoltându-se mai intens.

2.3. În schimb producția agricolă (în special cea vegetală) a cunoscut variații anuale cu mult mai mari decât producția industrială.

3. Economia românească interbelică a evoluat într-un regim de schimb specific piețelor libere instituționalizate.

3.1. O extindere considerabilă înregistrează piața de mărfuri și de servicii.

3.1.1. În privința produselor agricole formale tradiționale de târguri periodice capătă o frecvență mai mare și se răspândesc pe arii din ce în ce mai întinse. O pondere tot mai mare dețin bursele de cereale și de vite atât în interiorul țării, cât și în marile orașe portuare (Constanța, Brăila).

3.1.2. Rețeaua de firme individuale comerciale se amplifică, concomitent cu o mai mare diversificare a lor. Datele disponibile relevă tendința de creștere a numărului de întreprinderi comerciale cu profil nealimentar, respectiv a firmelor de comerț cu produse ale industriei textile, cu aparate și mașini etc.

3.1.3. Cresc totodată societățile anonime comerciale. Astfel numărul lor, cât și capitalul social deținut înregistrează în epocă o pondere în creștere în totalul numărului și capitalului social al totalului societăților anonime din țară. Procesul este de semnalat mai ales după 1928/1929, cu precădere după 1933.

4. Toate informațiile existente atestă de asemenea, o creștere indubitabilă a pieței capitalurilor. O influență deosebită a avut în acest sens crearea burselor de valori mobiliare. Ca tendință de remarcă că la această bursă titlurile de valori cu venit fix (obligațiile, împrumuturile de stat etc.) se

înscriu pe o curbă descendentă. Ultimele înfloresc în prima decadă postbelică (mai ales în perioada inflației), iar primele, în a doua decadă a perioadei.

5. Concomitent, o amplificare relativ substanțială înregistrează piața muncii. Pe fondul creșterii generale a populației totale are loc o creștere sensibilă și a populației active. Ponderea principală a populației active este deținută de cea ocupată în agricultură. Aceasta furnizează și principalele detașamente ale populației active ocupate în celelalte ramuri ale economiei naționale, în primul rând în industrie.

6. Circulația monetară este mai accelerată. Orientativ se poate spune că ritmul ei de creștere este mai mare decât al indicatorilor sintetici. O cotă superioară de creștere înregistrează circulația monetară efectivă (bănească), față de circulația monetară scripturală (creditele). De unde și tendința ca în perioada considerată ponderea circulației monetare efective crește în detrimentul ponderii circulației monetare scripturale. În anii crizei mondiale creditele bancare românești au suferit un șoc atât de mare încât popularitatea (și deci autoritatea) lor a scăzut considerabil, nemairevenindu-și nici în anii Războiului (ultim mondial).

7. De reținut experiența anului 1929 de stabilizare monetară și de trecere la convertibilitatea leului.

7.1. Ambele s-au realizat prin masive împrumuturi externe.

7.2. Criza mondială a anulat speranțele care se puseseră în împrumuturile contractate.

7.3. Convertibilitatea leului de la bun început, a fost foarte restrictivă (de la o sumă de bani în sus și numai la sediul BNR din București) și n-a durat decât o perioadă foarte scurtă.

8. În anii interbelici importante schimbări au loc și în domeniul prețurilor. Continuă să se mențină disparități mari și foarte mari între diferitele prețuri existente pe piața internă (ca și față de cele externe), dar motivațiile sunt în cea mai mare parte diferite față de perioadele anterioare.

8.1. În domeniul produselor agricole, negociabile pe piețele regionale locale prețurile înregistrează disparități considerabile în special sub influența factorilor meteorologici.

Cele comercializate pe piețele urbane acuză oscilații ceva mai mici și acestea datorate în special diferențelor cauzate de cheltuielile diferite de transport. Cele mai mici diferențe sunt observate la bursele de mărfuri agricole (în special de cereale), respectiv la bursele din porturile comerciale, care se aflau în impact direct cu bursele de cereale internaționale.

8.2. Cât privește produsele industriale, de semnalat că în epocă nivelul prețurilor produselor întreprinderilor monopolizate (străine) se menținea, de regulă, deasupra celor produse de întreprinderile nemonopolizate.

8.3. În legătură cu prețurile interne vizavi de prețurile externe de notat că România se înscria printre țările care importau scump și exportau ieftin. În special în a doua decadă a perioadei considerate, ponderea principală de

scurgere a bogățiilor României o deținea disparitatea de prețuri la import și export.

8.4. Produsele și serviciile oferite pe piață de sectorul public și de stat aveau două tipuri principale de prețuri.

8.4.1. Prețuri fiscale la produsele reprezentând monopol de stat (chibrituri, țigări, foite de țigări, alcool etc.).

8.4.2. Prețuri social-comerciale la serviciile de interes public (transporturi căi ferate).

9. Vorbind de sectorul de stat, de relevat, cel puțin:

9.1. În avuția națională, avuția publică de stat ocupă o pondere apreciabilă.

9.1.1. Această pondere este în creștere pe parcursul perioadei.

9.1.2. Investițiile care au susținut această creștere provin în special din credite bugetare.

9.2. Aceiași concluzie se poate forma dacă privim sectorul de stat prin prisma bugetului guvernamental.

9.3. De subliniat că această pondere a sectorului de stat în economia națională scade în anii de avânt și prosperitate și crește în anii de ciză și de recul economic.

9.4. Cheltuielile bugetare efectuate în epocă, în cea mai mare parte a lor, sînt destinate activităților social+economice.

9.5. Iar veniturile sînt asigurate în principal de impozitele fiscale indirecte.

PROBLEME ACTUALE ALE CRIZEI ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

Doina RĂCHITĂ

Diagnosticul economiei românești în perioada actuală este recesiunea și inflația. Aceste două fenomene s-au manifestat prin reducerea producției și a productivității, creșterea salariului mediu, creșterea creditelor restante ce nu pot fi restituite de către agenții economici, deteriorarea echilibrului bugetar.

Datele statistice evidențiază următoarele modificări ale ritmurilor de creștere în 1990 față de 1989:

- scăderea produsului social cu 19% și a venitului național cu 11%;
- creșterea salariului mediu nominal net cu 14% și a numerarului din circulație cu 52,4%;
- creșterea indicelui general al prețurilor cu 38,5% și a masei monetare cu 35,9%.

Presiunea cererii solvabile asupra ofertei deficitare de mărfuri a fost urmată, într-o a doua fază, de scăderea cererii pieței; capacitatea de absorbție a pieței interne scade în continuare, punând în pericol oferta viitoare și întreaga mișcare a sistemului economic.

Cauzele reale ale actualei stări a economiei trebuie căutate în modul în care s-au conceput și s-au aplicat măsurile de politică micro și macroeconomică, și anume: liberalizarea prețurilor, procesul de descentralizare și autonomizare a întreprinderilor, politicile fiscale și monetare, etapizarea reformei.

A. Liberalizarea prețurilor a fost unul dintre primii pași în procesul reformei, pentru a elimina distorsiunile unui sistem de prețuri fixe și a pune bazele funcționării unui mecanism de piață. Teoretic, aceasta ar fi trebuit să aibă un impact pozitiv asupra creșterii producției, productivității, eficienței economice și promovării concurenței între întreprinderi. Consecințele reale ale liberalizării prețurilor s-au situat sub nivelurile preconizate și au avut chiar efecte secundare neașteptate și nedorite - continuarea scăderii producției și apariția blocajului financiar. Cauzele rezidă atât în instituirea unor măsuri restrictive care au limitat propagarea efectelor pozitive, cât și în nefuncționarea corectă a unor mecanisme ale economiei de piață, și anume:

- a) s-a creat un sistem de impozitare care a făcut ca România să devină una din țările cu cele mai ridicate fiscalități din lume. De exemplu, aproximativ 40% din ceea ce plătește cumpărătorul - the "sales tax" - intră direct în bugetul statului (30% ca impozit pe profit din adaosul comercial, din impozitul pe circulația mărfurilor și din beneficiul întreprinderilor, la care

se adaugă impozitele pe salarii și cele care afectează materia primă în faza premergătoare prelucrării industriale). Aceste impozite conduc însă la nefuncționarea sistemului, deoarece nevandabilitatea produselor, datorită prețurilor exagerate, duce și la neîncasarea de către stat a impozitelor aferente. De asemenea, aceasta constituie și una din cauzele fenomenului generalizat de creștere a stocurilor și de încetinire a vitezei de rotație a mijloacelor circulante, de scădere a cererii solvabile și de creștere a creditelor restante;

- b) liberalizarea prețurilor a fost concepută ca un proces în etape. Acest proces nu este încheiat nici acum, unele prețuri fiind încă subvenționate de la bugetul statului; de aceea, subvențiile au întârziat uneori foarte mult, iar în unele cazuri s-au impus prețuri maxime limită și datorită inflației galopante costurile n-au mai reușit să se alinieze; multe întreprinderi s-au aflat în incapacitate de plată, neputând să efectueze derularea plăților în mod normal;
- c) liberalizarea prețurilor ar fi trebuit să fie instituită în același timp cu introducerea unui alt mecanism al economiei de piață - falimentul. Incapacitatea de plată a unei întreprinderi nu ar mai fi antrenat blocaje financiare în lanț. Cu toate că procedura este stabilită și legea există (Codul comercial), și deși în România sunt acum multe întreprinderi ineficiente, nu există riscuri de faliment în sectorul de stat; asigurării condițiilor egale pentru sectorul de stat și privat i se substituie continuarea subvenționării sectorului de stat.

Din acest punct de vedere, o problemă specifică pentru situația de acum a economiei în România este faptul că politicile micro și macroeconomice nu pot avea aceleași efecte ca și în țările dezvoltate. De exemplu, liberalizarea prețurilor și impunerea unei politici monetare riguroase pentru a opera un fel de selecție naturală a întreprinderilor, va elimina nu numai întreprinderile într-adevăr ineficiente, ci și un mare număr de întreprinderi care ar putea supraviețui. Multe întreprinderi sunt acum în dificultate și datorită sistemului de impozitare, întârzierii subvențiilor, controlului unor prețuri și tarife, prelevării în totalitate la fondul centralizat al statului a valutei realizate din exporturi etc.

Datorită inerției sistemului economic (inerția sistemului crește direct proporțional cu mărimea sa), soluțiile recomandate de cele mai multe ori se îndreaptă spre rezolvarea pe termen scurt a problemelor, pierzându-se din vedere sau amânându-se realizarea scopurilor pe termen lung; se recomandă acțiuni îndreptate asupra efectelor, și nu a cauzelor; în acest caz, se consideră uneori că ieșirea din impas poate fi făcută prin mai multe subvenții, sau printr-un control mai riguros al prețurilor și salariilor.

În realitate, resursele financiare pentru acordarea subvențiilor nu pot fi asigurate, în cele din urmă, decât printr-o emisiune monetară suplimentară; aceasta va conduce, într-adevăr, la o bunăstare temporară, dar aparentă a economiei naționale; pe termen lung însă va duce doar la agravarea spiralei

inflaționiste și la amânarea soluțiilor radicale.

Controlul prețurilor și salariilor este propus uneori pentru a rezolva problema blocajului financiar și a inflației. Consecința este apariția distorsiunilor în sistemul de prețuri, informațiile transmise nu mai sunt corecte, resursele sunt mai ineficient alocate și utilizate, producția scade și mai mult, se risipesc resursele de muncă, apare fenomenul incapacității de plată din cauza prețurilor limită maxime, crește birocratia. În practică, acest control este adesea un semn că inflația tinde să crească, măbind astfel așteptările inflaționiste ale agenților economici, care vor tinde să crească prețurile, în nici un caz să le scadă.

Controlul prețurilor și salariilor are adesea efecte pentru o perioadă scurtă după ce a fost impus. Prețurile sunt menținute scăzute pe seama scăderii calității, a eliminării serviciilor de producție etc. În timp însă, producția scade, presiunile și distorsiunile se acumulează, prețurile nu mai pot fi ținute în frâu, rezultatul final e creșterea inflației și agravarea blocajului financiar în lanț.

În concluzie, soluțiile pentru rezolvarea acestor probleme ar putea viza: revizuirea sistemului fiscal, încheierea procesului liberalizării prețurilor, limitarea subvențiilor, instituirea procedurii falimentului și eliminarea discriminărilor dintre sectorul de stat și cel privat.

B. Descentralizarea procesului de luare a deciziilor și autonomia întreprinderilor

O necorelare evidentă în faza inițială a reformei a fost cea între acțiunile privind renunțarea la planificarea centralizată și acțiunile vizând crearea noului mecanism al prețurilor. Descentralizarea, aplicată pe fondul păstrării neschimbate a sistemului de prețuri fixe, a determinat înrăutățirea alocării resurselor, diminuarea producției și agravarea penuriei.

În etapa actuală, procesul descentralizării și autonomizării este confruntat cu o serie de restricții și contradicții, și anume:

a) predominanța deocamdată a proprietății de stat poate pune sub semnul întrebării autonomia reală a unor întreprinderi în care deciziile se iau de către manageri numiți de stat și de către consiliul împuterniciților statului; cel puțin teoretic, aceștia vor servi în primul rând interesele statului, care nu întotdeauna concordă cu cele ale întreprinderilor;

b) scăderea continuă a producției implică și diminuarea părții din profit ce rămâne la dispoziția întreprinderilor, care devine astfel insuficientă pentru efectuarea unor investiții de amploare sau pentru re tehnologizare, restrângând astfel indirect posibilitățile de mișcare și decizie. Inexistența unui sistem investițional specific unei economii de piață se datorează și următorilor factori:

- nefuncționarea încă a piețelor financiare de capital, în care valoarea acțiunilor constituie semnalul investițiilor profitabile;
- rata foarte mare a inflației în acest an, care produce distorsiuni în informațiile oferite de sistemul de prețuri;

c) lipsa resurselor din economie, combinată cu lipsa convertibilității totale a monedei naționale și obligativitatea prelevării în totalitate a valutei din exporturi la fondul centralizat al statului, duc de asemenea, în mod direct și indirect la restrângerea autonomiei întreprinderilor.

Inerția vechiului sistem se resimte și în problema descentralizării și autonomizării. De multe ori se neglijează cauzele reale ale dificultăților cu care se confruntă întreprinderile, considerându-se că acestea ar consta numai în incompetențele managerilor și lenevia muncitorilor; în realitate, ele pot consta și în faptul că nu s-a creat încă mecanismul, sistemul care să determine un anumit comportament. Desigur că și inerția oamenilor și a mentalităților este mare, dar în general crearea unui anumit mediu economic determină și apariția comportamentelor corespunzătoare mediului respectiv.

În acest sens, soluțiile (având în vedere cauzele) ar putea viza: accelerarea procesului de privatizare, grăbirea înființării bursei de valori, reducerea ratei inflației, unificarea costurilor de schimb și trecerea la convertibilitatea totală a leului.

C. Politicile fiscale și monetare

În etapa inițială a reformei, politicile monetare și fiscale au avut ca obiectiv comprimarea cererii în exces și au acționat asupra creșterii impozitării și a reducerii surplusului relativ de bani prin creșterea prețurilor. Rezultatele acestor politici, cu ale căror efecte economia națională se confruntă acum, au fost: reducerea cererii mai mult decât era necesar, scăderea producției, blocajul financiar generalizat, creșterea deficitului bugetar. Ceea ce se încearcă în momentul actual prin politica monetară este activarea cererii, printr-o emisiune suplimentară de bani.

Printre cauzele creșterii deficitului bugetar, evidențiate prin insuficiența încasărilor și creșterea rapidă a cheltuielilor, se pot enumera:

- continuarea subvenționării întreprinderilor nerentabile;
- impozite mari, care au acționat, paradoxal, în direcția scăderii încasărilor bugetare, datorită consecințelor nevandabilității produselor, creșterii stocurilor și reducerii producției;
- neglijarea politicilor de stimulare a ofertei (supply – side economics) și concentrarea excesivă pe politicile de management al cererii (*demand – side economics*), care nu puteau da rezultate satisfăcătoare în condițiile specifice ale României.

În perioada actuală, finanțarea creșterii cheltuielilor bugetare nu mai poate fi făcută prin creșterea impozitelor sau prin mărirea datoriei publice, deoarece:

- impozitele sunt deja prea mari, o creștere a lor ar duce la agravarea mai accentuată a dificultăților;
- cumpărarea de obligațiuni sau titluri guvernamentale nu reprezintă o alternativă pentru agenții economici publici, privați sau individuali, datorită

ratei mari a inflației și înclinației foarte mici către economii; eventualele disponibilități financiare sunt îndreptate mai curând spre investiții directe mai avantajoase. În plus, mărirea datoriei publice prin emiterea și cumpărarea de titluri guvernamentale ar duce la o creștere suplimentară a ratei dobânzii, datorită scăderii fondurilor ce ar putea fi în alt fel folosite pentru investiții directe.

Soluția la care s-a recurs în consecință pentru finanțarea deficitului, și anume emisiunea monetară, va rezolva temporar unele dificultăți, putând eventual duce chiar la creșterea producției și a ocupării forței de muncă. Creșterea cantității de bani are însă efecte pozitive doar pe termen scurt, dacă nu este susținută și de alte măsuri (de natura celor enumerate la punctele A și B) și dacă rata de creștere monetară va avea variații foarte mari de la o perioadă la alta (ceea ce va introduce distorsiuni în informațiile transmise de sistemul de prețuri și va duce la răspunsuri inadecvate ale agenților economici, fiind nevoie de timp pentru a le corecta și a le adapta). În caz contrar, pe termen lung efectele sunt doar creșterea inflației și repetarea recesiunii.

Datorită specificului crizei economiei românești – recesiunea manifestată prin scăderea producției și inflația care se manifestă prin creșterea nivelului general al prețurilor – politicile fiscale sunt dificil de conceput și implementat, deoarece presupun măsuri contradictorii ce nu se pot aplica simultan pentru cele două aspecte ale crizei, și anume:

- în recesiune, se recomandă mărirea cererii agregate, prin creșterea cheltuielilor bugetare și reducerea impozitelor;
- în inflație, se recomandă micșorarea cererii agregate, prin reducerea cheltuielilor bugetare și creșterea impozitelor.

Politicile fiscale promovate în ultima perioadă au fost:

- cheltuielile bugetare și impozitele au crescut; pe ansamblu a rezultat o scădere peste necesar a cererii agregate și, ca urmare, o tendință de scădere în continuare a producției;
- rata dobânzii a crescut, rezultatul fiind o scădere a investițiilor și implicit a producției potențiale viitoare.

În concluzie, politicile de management al cererii nu au dat rezultatele așteptate, ducând în unele cazuri chiar la agravarea dificultăților.

Soluția, în situația concretă a României, poate fi aplicarea unor politici industriale și structurale de stimulare a ofertei, iar în plan macroeconomic, politici de management a ofertei (*supply – side economics*).

D. Etapizarea reformei

Majoritatea specialiștilor sunt de acord în ceea ce privește conținutul etapelor reformei pentru tranziția la economia de piață: liberalizarea, descentralizarea, stabilizarea, privatizarea și restructurarea. Divergențele de opinii apar în legătură cu stabilirea succesiunii în timp a diferitelor faze.

Problema raportului stabilizare și restul etapelor reformei este o falsă dilemă. Recomandarea că stabilizarea trebuie făcută înainte de liberalizare și

reformă se bazează pe ideea apariției hiperinflației, datorită liberalizării. În România a stabili mai întâi este o problemă foarte costisitoare și poate de durată, datorită sumelor imense ce ar trebui alocate întreprinderilor; în același timp, nu este recomandabilă nici derularea reformei fără niciun fel de stabilizare. Programele de stabilizare trebuie să urmărească în principiu scăderea presiunilor inflaționiste și echilibrarea cererii cu oferta. În procesul tranziției, nu se poate concepe deci separarea în timp a celor două faze, ci numai simularea lor.

O problemă aparte este cea a restructurării, deoarece stabilirea locului acesteia în ansamblul reformei – înainte sau după privatizare – presupune și o anumită opțiune politică. Trebuie să se stabilească foarte clar în ce măsură și în ce mod va fi angajat statul în procesul de restructurare și care va fi rolul său în acest proces. Uneori se concepe restructurarea ca proces condus în mod direct – care nu este într-un tot corespunzător celui dintr-o economie de piață. Problema restructurării este privită alteori ca aparținând exclusiv agenților economici, încadrarea în politica economică a statului făcându-se prin instrumente specifice de intervenție, ca de exemplu: taxele vamale, dobânzi, impozite, cantitatea de masă monetară ș.a.m.d.

Majoritatea dificultăților apărute în procesul tranziției la economia de piață, implementarea reformei economice, au la bază contradicția dintre necesitatea unui rol activ al statului în perioada tranziției și dezideratul reducerii foarte mult a acestuia în viitor. În domeniul politicii economice însă, cele mai realiste aprecieri se pot face numai după trecerea unei perioade suficiente de timp.

STRATEGIA INTEGRĂRII EST-EUROPENE

Rodica DĂNESCU
Luana DULGHERU
Nicușor RUIU
Cristian HANU

A. Principii generale pentru elaborarea strategiei integrării țărilor est-europene:

a) studierea teoriilor despre integrare, a experiențelor acumulate de diferite țări (Spania și Portugalia – CEE), care au parcurs unele etape ale acestui proces și relevarea aspectelor adaptabile, din perspectiva integrării țărilor est-europene;

b) definirea obiectivelor proprii fiecărei țări, în condițiile:

- sistemului de interese pe termen scurt, mediu și lung;
- gradului de integrare dezirabil al acestora.

c) esența integrării: asigurarea unui ritm constant de creștere a nivelului de trai în plan național;

d) evaluarea analitică a cadrului mondial, continental, regional etc. de desfășurare a integrării est-europene, din punct de vedere economic, social, politic, cultural, militar etc., concomitent cu considerarea ciclicității proceselor economico-sociale și actualei stări de criză;

e) conceperea unui raport flexibil între strategia și tactica integrării, care să țină cont de dinamismul accentuat al condițiilor concrete de desfășurare și de radicalismul și imprevizibilitatea modificărilor ce pot surveni;

f) deziderat al integrării est-europene: concertarea strategiilor de tranziție la economia de piață ale statelor postcomuniste (o posibilă "strategie a strategiilor");

g) integrarea est-europeană nu trebuie privită decât ca o parte componentă a integrării continentale și mondiale – sisteme cu dinamică proprie. Dată fiind prevalența acestora din urmă, procesul integrării est-europene va trebui orientat spre adaptarea structurilor post-comuniste caduce la reperele structurale existente și la tendințelor evoluției acestora;

h) preocupare paralelă pentru o integrare dispersată geografic, cu țările lumii a treia;

i) asigurarea compatibilității sistemelor de măsurare tehnice și economice din țările estice, cu cele europene și mondiale consacrate (de exemplu, trecerea la sistemul conturilor naționale).

B. Integrarea structurală (VII)

- d) racordarea transformărilor structurale specifice tranziției la economia de piață, la cerințele integrării paneuropene și mondiale (liberalizarea schimburilor, convertibilitatea monedelor, circulația liberă a capitalurilor și a forței de muncă etc.). Obiectiv: minimizarea costurilor tranziției, concomitent cu atenuarea șocului integrării generat de incompatibilitatea structurilor (dezechilibrul cronic al balanței de plăți, șomaj cronic de proporții, instabilitate monetară etc.);
- e) valorificarea avantajelor comparative rezultate din complementaritatea structurilor de ramură ale țărilor est-europene (foste membre ale CAER). Acolo unde este posibil, utilizarea capacităților de producție naționale nefolosite, în colaborare cu alte țări est-europene;
- f) punerea în valoare, pe termen scurt, a oricăror oportunități de păstrare a piețelor est-europene pentru produsele naționale, necompetitive încă pe piețele occidentale. Identificarea de noi oportunități pentru câștigarea unor poziții avantajoase pe piețele estice nesaturate;
- g) unificarea treptată a standardelor de calitate și performanță pentru produsele destinate piețelor estice și vestice. În această viziune, integrarea exclusiv est-europeană va trebui concepută numai pe termen scurt și cu precădere sub aspect comercial. Pe termen lung, orice acțiune de cooperare din cadrul strategiei de integrare est-europeană trebuie abordată în contextul integrării generale;
- h) analiza elementelor de infrastructură, caracterizate de un înalt grad de integrare în zona est-europeană, pentru identificarea celor viabile în noua accepțiune a integrării paneuropene, în vederea menținerii și modernizării acestora, ca și a celor necorespunzătoare noului mecanism, care trebuie înlăturate;
- i) mutarea centrului de greutate în derularea schimburilor comerciale, de la instanțele administrative centrale, la nivelul agenților economici autonomi, privați sau de stat.

C. Integrarea politicilor economice (VII)

- a) Alinierea politicilor comerciale, fiscale, vamale, energetice și de materii prime, ecologice etc., în vederea obținerii de avantaje comparative naționale cât mai mari. În acest context, deconstrucția și reconstrucția structurală vor trebui să se facă cu păstrarea nuanțelor protecționiste, acolo unde este cazul.
- b) Pentru integrarea în profil de ramură, realizarea de studii aprofundate asupra structurilor de ramură ale țărilor est-europene, ca și ale țărilor occidentale.
- c) Politica agrară suscită un interes special deopotrivă pentru asigurarea necesarului intern de produse agroalimentare, cât și în perspectiva integrării în Piața Comună.

- d) În derularea integrării est-europene, pe fondul tranziției, ar fi utilă conjugarea politicilor naționale de pregătire a cadrelor, prin cooperarea (inclusiv cu factorii occidentali) în domeniul învățământului, managementului, cercetării științifice. Integrarea cercetării științifice ar trebui să constituie prima și cea mai însemnată fază a integrării est-europene. În acest sens apare necesitatea constituirii unui grup est-european de consultanță, format din experți în problemele integrării, ca și a unei bănci comune de date pentru țările din Est.

D. Rolul statului în procesul integrării

Integrarea: proces autoreglator sau dirijat?

Găsirea raportului optim (corespunzător fiecărei etape a integrării) între instrumentele de intervenție a statului în derularea proceselor economice și mecanismele autoreglatoare ale pieței, pe măsura constituirii lor.

E. Problema națională în contextul integrării

- a) Strategia integrării trebuie concepută din perspectiva celor două tendințe manifestate la nivel continental:

- constituirea "Europei Unite" sau a "Casei Comune Europene" sub forma unei confederații de state;
- păstrarea statelor naționale suverane și dezintegrarea celor multinaționale (Cehoslovacia, Yugoslavia, URSS).

Pe linia observării acestor două tendințe, se naște dilema: integrarea va fi o sursă de atenuare sau de amplificare a tensiunilor sociale și interetnice ?

În condițiile în care cea de-a doua tendință relevată va avea câștig de cauză se ridică probleme de restructurare din perspectiva teritorială (unificări și dezmembrări), care vor genera costuri economice, sociale și culturale suplimentare. La cât se evaluează? Care este sursa de finanțare? Cine plătește? Care sunt efectele antrenate? (Ar putea fi luată ca exemplu unificarea Germaniei).

- b) În ipoteza variantei confederative va apărea, indiferent de matricea culturală, o polarizare regională a dezvoltării în așa-numitele "centre" și "periferii". Această polarizare va perpetua decalajele existente și va duce chiar la o adâncire a acestora. Țările est-europene sunt susceptibile de periferizare, căci, în ciuda creșterii nivelului lor de dezvoltare, dinamica acestuia va fi inferioară celei occidentale.
- c) Una dintre consecințele profund negative ale acestui proces ar fi migrarea centripetă a forței de muncă, cu efecte socioeconomice perverse atât pentru periferiile emițătoare, cât și pentru centrele receptoare. Nu trebuie eludate aspectele sociologice reprezentate de fenomenele de excluziune și inadaptabilitate, datorate incompatibilităților culturale, confesionale, naționale etc.

F. Integrarea est-europeană – proces competițional

Având în vedere că, până în prezent, tranziția țărilor est-europene la economia de piață s-a manifestat ca un proces concurențial cu accente construcționiste, integrarea regională ar trebui concepută ca o soluție de dezamorsare a acestor tendințe tensionale. În acest context, integrarea ar trebui să constituie un factor favorizant pentru crearea unui spirit concurențial firesc în relațiile economice internaționale nou constituite. De exemplu, marea privatizare din țările est-europene ar putea fi stimulată prin crearea unei burse internaționale a titlurilor de valoare, care să permită negocierea și comercializarea acțiunilor marilor întreprinderi.

G. Alte aspecte ale integrării

- a) În conceperea strategiei de integrare est-europeană, pentru țara noastră problema URSS va prezenta o importanță aparte. Luând în considerare posibilitatea de transformare a URSS într-o confederație de state suverane ar trebui realizat un studiu de conjunctură pornind de la o "balanță de interese" (în care cele economice să fie primordiale) în colaborarea cu diferitele republici unionale.
- b) Problema integrării comportă și un aspect militar, privit din două puncte de vedere:
 - din perspectiva securității regionale și continentale;
 - din perspectiva conversiei industriei de armament către obiectivele civile, pe măsura derulării procesului de dezarmare.
- c) Aspectele juridice ale integrării vor impune un nivel național și unul internațional, ca și ajustări, adaptări instituționale corespunzătoare.
- d) Intercalarea etapelor integrării paneuropene în integrarea est-europeană prin afilierea țărilor răsăritene la diversele instituții și programe occidentale. În acest sens, poate fi evaluată asistența occidentală pe diferite domenii (financiar, tehnologic, de pregătire a cadrelor etc.), care să sprijine țările est-europene în procesul tranziției și integrării.

CONSIDERAȚII PRIVIND CADRUL TRANZIȚIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Gabriel MUNTEANU

Estimări ale Băncii Mondiale relevă faptul că redresarea producției – după scăderile înregistrate în anii 1989–1991 – ar putea necesita 5-10 ani în Polonia, Ungaria și Cehoslovacia, și chiar mai mult în Bulgaria și România. În ceea ce privește atingerea nivelului venitului pe locuitor în țările occidentale aceasta implică pentru țările est-europene – decenii.

Costurile transformărilor economice sunt modificate și de condițiile extrem de dificile. În special dispariția sistemului de comerț și de plăți al CAER, se așteaptă să aibă drept rezultat o înrăutățire sensibilă a raportului de schimb în relația țărilor est-europene cu URSS. Aceasta plus situația economică problematică a URSS și pierderea virtuală a pieței din Germaniei de Est, poate duce la o reducere drastică a comerțului între fostele țări membre ale CAER, reducere estimată în 1991 la cel puțin 50%.

În aceste condiții, accesul pe piețele occidentale constituie o problemă cheie pentru succesul transformărilor economice în Europa de Est.

Dilema cursului de schimb

Nivelul cursului de schimb influențează atât costul stabilizării economico-sociale, cât și viteza procesului de ajustare structurală.

- Experiența Poloniei arată că o devalorizare importantă a monedei naționale – utilă poate în realizarea unui echilibru extern – poate spori pe termen scurt costul stabilității economice, menținând o „pernă” protectoare pentru firmele interne și încetinind astfel procesul de ajustare structurală.
- Experiența Germaniei de Est arată că îmbinarea unui curs de schimb fix supraevaluat și deschiderea imediată a economiei naționale față de concurența internațională duce la un enorm declin, pe termen scurt, al producției și la creșterea masivă a șomajului.

Liberalizarea prețurilor și a piețelor

Stabilizarea economică este posibilă fără o modificare structurală fundamentală. Dezvoltarea pieței și introducerea adevăratei concurențe este esențială. Controlul prețurilor și al distribuției la mărfurile destinate comercializării a fost înlăturat – în diferite proporții – în toate țările est-europene.

Reforma prețurilor pentru mărfurile comercializate, produc și multe modalități de protecție împotriva practicilor monopoliste interne pot fi introduse rapid prin realizarea convertibilității monedei naționale și deschiderea economiei față de comerțul internațional.

Țările est-europene au făcut progrese mult mai lente în ceea ce privește reforma prețurilor în alte domenii incluzând chirile locuințelor, anumite servicii (sănătate, îngrijirea copiilor, învățământ).

Piețele de mărfuri pot fi liberalizate mai rapid decât alte piețe. În timp ce pot fi adoptate mai devreme măsurile de ajustare a salariilor și ratelor dobânzilor la niveluri realiste, piețele forței de muncă și financiară nu pot fi integral liberalizate până când nu există o stabilitate rezonabilă la nivel macroeconomic, constrângeri bugetare „dure” pentru firme, o rețea eficientă de protecție socială și o supervizare prudentă a instituțiilor.

- În cazul piețelor financiare, autoritățile din țările est-europene au recurs la desființarea structurilor bancare monolitice și crearea unor sisteme cu două trepte (constituite din banca centrală și câteva bănci comerciale), elaborându-se și legislația în domeniile respective.

Dezvoltarea sistemului bancar reclamă o asistență importantă pe plan tehnic și al pregătirii profesionale în domenii complexe, dintre care multe sunt noi pentru Europa de Est. Portofoliile băncilor trebuie să fie restructurate, iar bazele lor de capital trebuie să fie restaurate, proces care este legat integral de restructurarea întreprinderilor.

Reforma întreprinderilor

Dezvoltarea autonomă a noilor afaceri particulare va fi probabil principala forță motrice a schimbărilor structurale, pe termen lung, mai importantă chiar decât privatizarea majorității activelor aflate în prezent în mâinile statului.

Sectorul privat continuă să fie încorsetat de reglementări oneroase, credite limitate, incertitudini juridice și politice și dreptul de preferință *de facto* de care continuă să se bucure sectorul public.

Se impun măsuri energice de încurajare a firmelor particulare.

Revitalizarea sectorului întreprinderilor va necesita restructurarea și privatizarea numeroaselor întreprinderi de stat existente, mari sau mici, din diverse domenii (industrie, agricultură, servicii). Experiența internațională din ultimii zece ani evidențiază faptul că cele două procese se îngemănează – o restructurare eficientă presupune o privatizare extensivă. Reforma proprietății se dovedește a fi problema cea mai controversată a întregului proces de reformă.

Privatizarea firmelor mici (în special în domeniul comerțului și serviciilor) prin intermediul licitațiilor organizate de autoritățile locale este relativ ușoară (cca 30% din magazinele de stat din Polonia au fost trecute în posesia particularilor în 1990), dar privatizarea marilor întreprinderi este complexă, imperfectă și necesită timp.

Există trei modalități de privatizare, întâlnite în țările est-europene:

- a. privatizarea „spontană” (sau vânzarea firmelor sau a activelor „de jos”);
- b. vânzări publice (orientate „de sus” și combinate cu lichidarea);
- c. transferul de masă.

Fiecare modalitate de privatizare are neajunsurile ei.

- privatizarea spontană a fost discreditată de abuzuri și inechități rezultate din valul unor astfel de privatizări din anii 1989 și 1990:

- vânzările publice sunt confruntate cu dificultăți legate de evaluare, insuficiența capitalului autohton, numărul exagerat de mare de firme;

Noul rol al statului presupune:

- elaborarea cadrului legislativ pentru economia de piață;
- reforma sistemului de impozite și cheltuieli, care să reflecte acest nou rol și să stimuleze dezvoltarea sectorului privat;
- dezvoltarea rețelei de asigurări sociale ca răspuns la creșterea șomajului și a pauperizării care vor însoți procesul de restructurare economică.

UNELE SUGESTII PENTRU STRATEGIA FAZEI DE TRANZIȚIE

Iulian DĂNESCU

a. Relansarea schimburilor comerciale cu fostele țări CAER europene

Dispariția CAER-ului în forma, structurile și mecanismele lui clasice, trebuie să fie urgent urmată de instituirea unor noi mecanisme care să permită relansarea schimburilor comerciale dintre aceste țări. Schimburile comerciale în zonă s-au diminuat drastic, piața est-europeană căpătând aspectul unei piețe în colaps. Ipoteza că aceste țări vor putea să-și realizeze aportul de devize necesar exclusiv prin export în țările occidentale este – pentru perspectiva apropiată – o iluzie. O iluzie periculoasă prin faptul că etapa în care calitatea, designul, nivelul de productivitate, nivelul tehnic, abilitatea promoțională vor permite ca produsele să facă față cu succes puternicei concurențe de pe alte piețe occidentale, va surveni probabil – realist vorbind – într-un moment situat dincolo de faza de tranziție, în care schimburi comerciale consistente sunt vitale pentru economie.

Este evident faptul că problema esențială nu este inexistența unei capacități de absorbție a pieței din zonă și nici lipsa de complementaritate, ci insuficiența acută a disponibilului de devize.

În această situație ar trebui convenite – de exemplu – aranjamente bilaterale cu aceste țări în care băncile centrale să-și asume rolul de decontare a operațiilor de import-export efectuate de agenții economici (urmând ca între ele să-și achite în devize numai soldul anual) iar statul prin pârghii economico-financiare să acționeze în direcția echilibrării, pe cât posibil, a volumului valoric al acestor schimburi.

b. Reconsiderarea sprijinului acordat de stat industriei

În timp ce spiritul în care funcționează sistemul economic din SUA este acela a unui cvasitotal neamestec al statului în treburile companiilor, în Japonia statul, prin MITI (Ministerul Industriei și Comerțului) își asumă un rol de sprijin și îndrumare mult mai accentuat. Probabil că, cel puțin pentru perioada de tranziție, pentru România, paternalismul japonez reprezintă un model mai adecvat și că statul ar trebui să-și asume, totuși, în mai mare măsură, o serie de responsabilități în orientarea și sprijinirea restructurării industriei și în depășirea dificultăților inerente ale perioadei de trecere a acesteia la o privatizare totală. Este necesar să fie studiate și definite clar rolul și responsabilitățile statului privind bunul mers al economiei în perioada de tranziție, alături de responsabilitățile societăților comerciale.

c. Un sistem social de încurajare a înființării de mici întreprinderi private productive, prin acordarea de credite necesare startului, în condiții avantajoase, chiar dacă aceasta ar implica asumarea unei oarecare marje de risc.

(În SUA, unde apar continuu mii de astfel de mici întreprinderi, finanțarea de start este de multe ori obținută de la așa-zisul *venture capital* (capital la risc) pe care îl oferă bănci sau asociații de investitori specializate care își asumă riscuri, dar, contează, în caz de reușită, pe procente de profit superioare mediei).

d. Pregătirea din timp a pătrunderii pe unele segmente specifice ale piețelor occidentale, prin încurajarea și sprijinirea unor domenii industriale selecționate care au (sau pot avea) succes la export pe aceste piețe (începând cu mobilă, rulmenți, frigidere, motoare electrice, confecții etc.) prin finanțarea parțială a unor programe de cercetare tehnologică, cercetări de piață externă, acordări de facilități de credit și impozitare speciale (în funcție de dinamica realizărilor la export), încurajarea constituirii de societăți mixte pentru aport de tehnologie ș.a.m.d.

Finanțarea selectivă de către stat a unor programe de cercetare-dezvoltare în domenii ale tehnicii de vârf, cu șanse de a ajunge la o ofertă de export competitivă, nu trebuie privită ca o abatere de la principiile economiei de piață, atâta timp cât guvernele unor țări est-europene au făcut – sub o formă sau alta – în mod masiv în ultimele decenii acest lucru.

e) Vânzarea la licitație a unor întreprinderi productive mici către persoane, asociații de persoane sau firme particulare din țară sau străinătate în sistemul practicat în prezent în estul Germaniei, în care nu prețul oferit este criteriul principal de punctaj, ci angajamentul de efort de modernizare, numărul de locuri de muncă menținute, profilul de fabricație preconizat ș.a.m.d. În fosta R.D.G. sumele astfel obținute sunt utilizate pentru sprijinirea financiară a re tehnologizării și restructurării industriei.

Vânzarea ar trebui făcută cu oferirea unor condiții de plată avantajoase (credite pe termen lung, cu dobânzi reduse, perioadă de grație etc.).

Această cale de privatizare ar completa mecanismul de privatizare adoptat prin legea privatizării care se referă la societățile pe acțiuni, în care, de altfel, o perioadă lungă de timp de aici înainte principalul acționar va fi statul.

f) Facilitarea organizării agricultorilor individuali în asociații de tip *Farmer Union* din SUA de exemplu, care asigură pentru fermierii care fac parte din Uniune obținerea la prețuri de angro a semințelor, îngrășămintelor, pesticidelor, motorinei ș.a.m.d., încheie pentru uzul membrilor săi contracte de cercetare cu institute de cercetări agricole, asigură asistență tehnică de specialitate de înaltă calificare, organizează și asigură desfacerea procedurilor, mobilizează creditele necesare etc.

Fără această amplă gamă de servicii, munca proprietarului agricol individual nu se poate desfășura decât la un nivel de productivitate derizoriu, profund necompetitiv față de productivitatea în domeniu atinsă în prezent în țările dezvoltate.

II. Sugestii privind organizarea elaborării strategiei fazei de tranziție

Apreciez necesar ca, după dezbaterile în cadrul INCE (la care să fie invitați și economiști de marcă și specialiști din afara Institutului) a tezelor prezentate în materialele elaborate de cercetători, să se organizeze un colectiv central constituit din economiști de elită care:

1. să dea o primă formă coerentă acestor teze (dând o redactare unică ideilor care se repetă sub diferite formulări, comasând ideile care se completează, grupându-le pe domenii economice etc.);

2. pe baza acestei liste de propuneri și idei să facă o primă selecție (de exemplu, opțiunea în cazul ideilor care se contrazic), renunțarea la cele care eventual ar contrazice spiritul opțiunii de fond privind trecerea la economia de piață, renunțarea la atacarea în acest cadru a unor eventuale probleme marginale sau minore etc.;

3. să organizeze dezbateri pe ramuri sau domenii economice ori de câte ori consideră necesar;

4. pentru tezele care necesită o fundamentare mai amplă să se includă în programele de cercetare ale institutelor componente ale INCE elaborarea de materiale de fundamentare (fie sinteze ale studiilor în domeniu deja elaborate, fie microstudii noi). Dacă este necesar - și acolo unde este necesar - ar urma să fie organizate pentru elaborare colective mixte de specialiști. Aceste materiale ar constitui anexe de fundamentare la forma finală a lucrării privind strategia perioadei de tranziție.

Colectivul propus ar urma să primească și să-și asume responsabilitatea redactării finale a strategiei și să urmărească și să organizeze activitatea de elaborare pe tot parcursul ei.

TRANZIȚIA LA ECONOMIA DE PIAȚĂ - PROBLEME GENERALE -

Octavian RĂDULESCU

Domenii prioritare

1. Sectorul energetic

Obiectiv: Asigurarea întregului necesar de energie pentru economia națională și populație.

Direcții de acțiune

a) Asigurarea materiilor prime energetice din resurse interne. În acest fel se impune elaborarea unui Program energetic național, pentru perioada de tranziție, și pe termen lung, care să cuprindă, în principal:

- evaluarea potențialului energetic real de resurse, în condițiile unei exploatare eficiente;

- măsuri de modernizare a centralelor energetice existente, în vederea utilizării lor eficiente; urgentarea intrării în funcțiune a Centralei Atomo-electrice de la Cernavodă și elaborarea în continuare a unui Program special electronuclear de perspectivă.

(Tendința în țările cu resurse limitate este de dezvoltare a centralelor electronucleare).

2. Industria

a) Elaborarea unui Program național de restructurare și modernizare a industriei, cu prioritate în ramurile mari consumatoare de energie și cu tehnologii învechite (siderurgie, metalurgie neferoasă, petrochimie, unele unități importante din domeniul construcțiilor de mașini și electrotehnicii etc.).

Trebuie ținut cont de faptul că o bună funcționare a industriei metalurgice și chimice influențează favorabil activitatea în toate celelalte ramuri ale economiei naționale (industrie, agricultură, servicii).

b) Crearea unui fond special la nivel guvernamental (finanțat de la buget și din surse externe), care să acorde sprijin financiar (sub formă de credite) pentru realizarea acțiunilor de modernizare a industriei.

c) Antrenarea, în mai mare măsură și în mod organizat a cercetării economice, tehnologice și a proiectării, în acțiunile prioritare de restructurare și modernizare a industriei, ca o condiție esențială de realizare a programelor de rețehnologizare în această perioadă de tranziție.

În acest sens, o parte din echipamentele și instalațiile tehnologice etc. ar putea fi realizate în țară în cooperare cu firme străine de prestigiu.

Vor trebui însă să se adopte măsuri de cointeresare a institutelor de cercetări și proiectări.

3. Agricultura

În paralel cu aplicarea reformei agrare, statul va trebui să sprijine acest sector, prin pârghii corespunzătoare, în mai multe direcții dintre care se menționează:

- consolidarea gospodăriilor țărănești individuale;
- realizarea unor puternice asociații de producători, precum și întărirea fermelor de stat și a SMA-urilor, în vederea folosirii eficiente a utilajelor agricole, a tehnicilor moderne și a specialiștilor existenți;
- cointeresarea lucrătorilor din agricultură pentru producerea (cultivarea) cerealelor și a produselor agricole de primă necesitate pentru populație. Obiectivul central în agricultură trebuie să fie ca, în viitorul apropiat, țara noastră să aibă un important sold activ în cadrul balanței export-import de cereale și produse agroalimentare.

4. Comerțul exterior – importantă sursă de devize

În această perioadă de tranziție, exportul trebuie să aibă un rol foarte important, deoarece el constituie principala sursă de devize pentru importul de materii prime și tehnologii moderne.

De menționat faptul că sprijinul financiar extern este insuficient și în plus se obține foarte greu, în actualele condiții politice și economice ale țării noastre.

Măsurile de politică comercială ar trebui să vizeze următoarele direcții:

În domeniul exportului

- Cointeresarea reală a agenților economici în realizarea exportului în condiții de eficiență. (Sistemul de alocații valutare și alte măsuri aplicate în prezent nu sunt suficiente și nici eficiente).

Ar trebui probabil să se organizeze un sistem de creditare pentru întreprinderile producătoare care au posibilități de majorare a exportului, dar nu dispun de fonduri financiare pentru procurarea de materii prime, materiale și energie.

- Realizarea unei reglementări care să nu permită scurgerea venitului național în afara granițelor țării, în cadrul unor operațiuni de import/export realizate de unele întreprinderi sau agenți economici.

- Măsuri de intensificare a schimburilor comerciale bilaterale și a cooperării cu țările vecine, mai ales în urma desființării organizației CAER.

În domeniul importului

Măsuri:

- elaborarea unui „Program special pentru importuri prioritare”, în care ar urma să fie cuprinse materiile prime energetice și materiile prime și materialele pentru metalurgie și chimie.

Statul ar urma să finanțeze acest program special de import printr-un sistem de creditare a întreprinderilor sau prin alte mecanisme economico-financiare.

Se menționează că, în această perioadă de tranziție, este necesar ca statul să sprijine financiar realizarea în întregime a necesarului de materii prime energetice cât și pentru metalurgie și chimie, ca o condiție esențială pentru buna funcționare a tuturor ramurilor economiei naționale.

c) Perfecționarea activității de cooperare internațională, care să țină cont de noile condiții economice și care să vizeze în principal asigurarea cu materii prime pentru economia națională (acțiuni, *barter*, *processing* etc.).

d) Realizarea convertibilității pentru operațiunile comerciale trebuie să se facă în paralel cu adoptarea de pârgii corespunzătoare, care să ducă la stimularea exportului, dar și la realizarea importului în condiții avantajoase, de eficiență.

5. Măsuri de organizare, dotare și modernizare a transporturilor și telecomunicațiilor

6. Perfecționarea activității de management

Această activitate ar fi bine să se organizeze, atât la nivel macro cât și pe domenii profesionale, de către unele institute care au experiență sau de firme specializate.

7. Elaborarea diferitelor programe la nivel național și pe ramuri de activitate să se facă în mod organizat cu consultarea largă a specialiștilor din producție, cercetare etc.

Considerații privind restructurarea industriei siderurgice românești și optimizarea exportului

Aplicarea cu consecvență în țările dezvoltate a programelor de restructurare și de introducere a tehnicilor avansate a dus în ultimii ani la obținerea unor rezultate deosebit de favorabile de siderurgie - mai ales pe linia creșterii calității și a realizării unor sortimente superioare pentru ramurile de vârf, a diminuării consumurilor materiale și de energie și a măririi productivității.

În cele ce urmează se prezintă pe scurt unele opinii referitoare la orientările de perspectivă ale producției și exportului din România de produse siderurgice, în perioada de tranziție la economia de piață.

1) Măsuri în domeniul producției

a) Dimensionarea producției siderurgice românești în funcție de nivelul cererii (interne și externe) și de potențialul de resurse de materii prime ale țării

- În legătură cu stabilirea volumului consumului intern, acesta va trebui să reprezinte necesarul de produse siderurgice pentru toate ramurile economiei naționale. totodată, se recomandă să se țină cont și de programele de restructurare și dezvoltare în perspectivă a industriilor consumatoare de oțel.

După opinia mea, necesarul României de produse din oțel se poate situa între 5 și 7 milioane de tone, nivelul maxim (de 7 milioane de tone), fiind posibil în situația redresării economiei românești.

Avantajul realizării acestei producții în țară apare evident deoarece există deja capacități care se pot rentabiliza cu cheltuieli minime, la care se adaugă forța de muncă mult mai ieftină în România comparativ cu cea din țările dezvoltate. De asemenea, se menționează că uzinele siderurgice românești au profilul de producție stabilit pe baza structurii întreprinderilor consumatoare din țară, iar în cazul neasigurării acestora cu produse din oțel se produc grave perturbații în toate ramurile economiei naționale (așa se întâmplă în prezent).

- Referitor la realizarea unui export de produse din oțel acesta apare necesar din mai multe puncte de vedere:
 - necesitatea obținerii de deize pentru acoperirea integrală a materiilor prime și parțial a energiei din import, în condițiile asigurării cu metal a întregului necesar al economiei naționale;
 - asigurarea unui grad cât mai ridicat de utilizare a instalațiilor de prelucrare a oțelului, ținând cont că, de regulă, consumul intern nu acoperă capacitatea optimă a instalațiilor;
 - menținerea actualelor piețe externe câștigate cu greu, în condițiile în care concurența s-a accentuat mult în ultima perioadă.

În ultimii ani, țara noastră a realizat un export net (export-import) între 2,5 - 3,0 milioane de tone pe an produse din oțel (circa 25% din producția totală de oțel). Pe plan mondial ponderea exportului în producție se situează în medie între 24 - 26%.

După părerea noastră, un export al României de circa 2 milioane de tone oțel apare ca oportunitate în această perioadă.

- La evaluarea producției de oțel, în perspectivă, va trebui să se țină cont și de potențialul intern foarte scăzut de resurse minerale și energetice.
- Se apreciază că țara noastră a importat în deceniul trecut circa 90% din necesarul materiilor prime pentru siderurgie.

Această dependență excesivă de importul de materii prime minerale și energetice a produs și produce și în prezent perturbații în realizarea producției naționale de oțel - cantitativ și calitativ - ca urmare atât a fluctuațiilor prețurilor și a ofertei de materii prime pe plan mondial, cât mai ales a lipsei acute de deize a țării pentru importuri în acest domeniu.

În acest fel se impune ca, pe lângă dimensionarea nivelului optim al producției de oțel și implicit al importului de materii prime, să se întreprindă și acțiuni eficiente de cooperare cu firme exportatoare de materii prime, care să ducă la promovarea exporturilor noastre atât de produse siderurgice cât și de alte mărfuri industriale.

Se consideră, totodată, că politica în domeniul importului de materii prime pentru siderurgie (realizată de întreprinderi productive sau firme comerciale) să fie sprijinită de instituțiile guvernamentale, în vederea optimizării

aprovizionării în special din punct de vedere al eficienței (prețurilor) și ritmicității.

b) Probleme de restructurare și modernizare a proceselor de producție

- Analiza fiecărei întreprinderi siderurgice din punct de vedere al eficienței, în scopul renunțării la capacitățile productive nerentabile sau de a lua măsuri de rentabilizare a producției acolo unde este cazul.

Pentru combinatele siderurgice de la Galați, Călărași și Târgoviște se opinează ca măsurile de restructurare și rentabilizare să se aplice cu prioritate și să vizeze în principal perfecționările tehnologice și îmbunătățirea structurii sortimentale și calitative a producției. Se menționează că cele trei combinate (în primul rând cel de la Călărași) prezintă avantajul unor dotări tehnologice mai recente precum și faptul că fiind situate în apropierea căii fluviale (Galați și Călărași) permite realizarea unei optimizări a aprovizionării (transportului) cu materii prime care reprezintă cantități foarte mari.

De asemenea, în cadrul procesului general de descentralizare și restructurare, ar trebui să se renunțe cât mai urgent la capacitățile nerentabile (în special la elaborarea fontei și oțelului) de la celelalte întreprinderi și combinate (Hunedoara, Reșița etc.).

- Introducerea și extinderea tehnologiilor moderne, inclusiv prin dezvoltarea cooperării cu firme care dețin tehnici de vârf.
- Se impune renunțarea la tehnologia învechită de elaborare a oțelului în cuptoare Martin; se menționează că în toate țările dezvoltate acest procedeu tehnologic nu se mai utilizează, în schimb, se propune extinderea elaborării oțelului în convertizoare moderne cu insuflare de oxigen.

De asemenea, se impune modernizarea tehnologiilor de elaborare în cuptoare electrice și utilizarea acestora în principal la producția de oțeluri superioare.

În acest caz, ar urma ca ponderea oțelului elaborat în cuptoare electrice să se situeze între 30 și 40% din totalul producției de oțel iar în convertizoare cu oxigen 60 - 70%, ceea ce corespunde cu situația din țările dezvoltate.

Pentru îmbunătățirea substanțială a calității oțelului la elaborare, se propune perfecționarea și modernizarea unor tehnologii ca: agitarea electromagnetică a șarjei, degazarea în vid, rafinarea în oală, precum și alte tehnici pe linia metalurgiei secundare.

Este necesară extinderea procedurii de turnare continuă a oțelului și modernizarea instalațiilor existente, în vederea obținerii de semifabricate cât mai subțiri. Aceasta permite creșterea coeficientului de scoatere, cu influențe deosebit de favorabile asupra productivității și calității semifabricatelor. În țările cu siderurgie dezvoltată, această tehnologie se utilizează în proporție de 80-90%, iar în România ponderea este de circa 36%.

- Modernizarea tuturor instalațiilor de laminare, va contribui efectiv la creșterea calității produselor laminate finite din oțel (table, profile, sârme, țevi etc.).

În acest sens, se recomandă realizarea cu prioritate de linii de laminare în flux continuu pentru prelucrarea semifabricatelor rezultate de la turnarea continuă, utilizând astfel la maximum căldura acestora și evitând pe cât posibil reîncălzirile.

Este dezirabilă folosirea pe scară largă a automatizării și computerizării atât în procesul de producție cât și în activitatea de management, aprovizionare etc.

2) Aspecte privind optimizarea exportului României de laminate din oțel

Din analiza structurii cererii pe piața mondială rezultă că pentru optimizarea exportului României ar trebui să se ia în considerare următoarele direcții principale:

- creșterea ponderii tipo-dimensiunilor care au valori unitare ridicate ca: table subțiri laminate la rece, table cu acoperiri de protecție (galvanizate, cositorite etc.), a țevelor pentru utilizări speciale etc.

Se menționează că la exportul țărilor dezvoltate, laminatele plate subțiri (inclusiv tablele cu acoperiri organice și anorganice) dețin o pondere de 30-35%, în timp ce în cazul României aceste sortimente cu grad ridicat de valorificare au o pondere foarte redusă (4-5%).

Se impune, de asemenea, diminuarea exportului de tablă groasă și medie (sortimente obișnuite), în paralel cu diversificarea gamei dimensionale și a creșterii cantității de table cu tratament termic, a tablelor pentru industria navală precum și a celor slab aliate cu rezistență ridicată la tracțiune.

În cazul țevelor, se recomandă lărgirea gamei sortimentale, creșterea ponderii produselor din oțeluri superioare, efectuarea de finisări și prelucrări speciale;

- majorarea ponderii laminatelor din mărci superioare de oțeluri (aliate, oțeluri carbon de calitate), ținând cont că în comerțul internațional aceste produse au ponderi ridicate, înregistrând și cele mai înalte ritmuri de creștere din punct de vedere al volumului cantitativ.

Este de menționat faptul că prețurile laminatelor din oțeluri aliate și înalt aliate sunt de 2 - 8 ori mai ridicate comparativ cu cele ale laminatelor din oțel obișnuite.

În prezent, ponderea exportului țării noastre de mărci de oțeluri superioare în exportul total de laminate este foarte redusă (circa 1%), comparativ cu ponderea țărilor dezvoltate care este în medie de 10-12% și manifestă o tendință accentuată de creștere.

Propuneri privind organizarea dezbaterilor în problema tranziției la economia de piață

1. Propunerile și sintezele, elaborate de către cercetătorii INCE, să fie difuzate tuturor institutelor, prin Centrul de Informare și Documentare.

2. După primirea materialelor să se organizeze o dezbatere generală, sub egida conducerii științifice a INCE, la care să se efectueze un schimb de idei în legătură cu problemele mari (fără să se intre în detalii).

3. În următoarea fază să se organizeze colective pe domenii principale și ramuri industriale care să aprofundeze temele respective și să elaboreze o sinteză cu propuneri și concluzii. Sintezele de la toate colectivele ar urma să fie discutate în Consiliul Științific INCE .

x x x

La discuțiile din colective ar fi bine să participe și specialiști din domeniul tehnologic (cercetători, proiectanți etc.).

CADRUL MONDIAL AL TRANZIȚIEI, CU DIMENSIUNILE SALE ECONOMICE ȘI POLITICE

Emilia ALDEA

I. Teze privind industria ușoară (VII)

Obiectivele programelor de restructurare economică aplicate în diverse țări în vederea creșterii competitivității:

- accentul în investiții pe modernizarea continuă a instalațiilor (rată de reînnoire a utilajelor 8 - 10 ani) și nu extinderea capacităților de producție;
- flexibilitatea proceselor de producție;
- îmbunătățirea continuă a calității și prezentării produselor (vezi orientarea cheltuielilor de cercetare-dezvoltare în unele țări); alinierea strictă a standardelor internaționale de calitate în perspectiva unei piețe unice europene;
- restructurarea forței de muncă în sensul creșterii numărului de personal apt pentru controlul proceselor de producție și al reducerii personalului direct productiv;
- dezvoltarea largă a gamei serviciilor (activitatea de cercetare-dezvoltare, centre de design, modă, activitatea de marketing, activitatea de expediție);
- orientarea tot mai vădită a țărilor dezvoltate spre producerea de articole de calitate, de modă pentru un anumit segment al populației și paralel de localizarea producției de articole de masă (intensivă ca muncă,) în țările în curs de dezvoltare, precum și extinderea operațiunilor de *lohn* (prelucrare, asamblare a țesăturilor, pieilor furnizate de client);
- măsuri cu caracter protecționist, restrictiv față de concurența externă (taxe vamale 40 – 100% a.v., cote de import pentru textile-îmbrăcăminte în cadrul AMF.- prelungit pe încă 29 luni din iulie 1991);
- extinderea metodelor de management menite să răspundă cât mai rapid cerințelor pieței (*just time, quick reponse*);
- programe de subvenții și credite guvernamentale sau de către foruri financiare internaționale pe termene de 5-8 ani pentru încurajarea industriei în întreprinderile mici și mijlocii;
- reducerea sau chiar eliminarea caracterului puternic poluant al unor procese tehnologice (vopsire, finisaj textile, tăbăcire).

Sugestii pentru România:

- alinierea la tendințele pe piața externă și obiectivele programelor de restructurare semnalate mai sus;

- modernizarea radicală și continuă a utilajelor în scopul alinierii la parametrii tehnico-economici „ai concurenței externe”;
- "spargerea" marilor unități de producție (gen ICTB) numai prin transformarea secțiilor de producție în societăți comerciale nu este suficientă pentru a asigura autonomia întreprinderii;
- transformarea marilor întreprinderi în întreprinderi mixte (proprietate de stat și privată în proporții diferite);
- închirierea sau vânzarea la licitație a unor unități producătoare către firmele străine;
- reorientarea structurală a producției românești la nivel de grupe de produse este corespunzătoare (confecțiile și încălțăminte cu pondere majoritară), dar sunt necesare în cadrul fiecărei grupe de produse;
- importul de utilaje și instalații specifice cu performanțe superioare paralel cu dezvoltarea largă și în timp util a producției de utilaje pentru industria ușoară;
- dezvoltarea exportului pentru care avem tradiții și capacități disponibile.
- în paralel, permiterea și a unui import de textile - îmbrăcăminte - încălțăminte care să concureze produsele proprii și să completeze totodată gama sortimentală;
- extinderea operațiunilor tip *lohn* pentru a asigura utilizarea maximă a capacităților de producție;
- derularea schimburilor internaționale externe direct de către întreprinderile producătoare și societățile comerciale exclusiv pe criterii comerciale de eficiență și competitivitate;
- cooperarea cu unele societăți transnaționale;
- constituirea unui număr mare de societăți mixte, cu participarea capitalului străin, care să faciliteze accesul la tehnologiile noi, dar și evitarea unor restricții aplicate în diverse țări.

II. Referitor la programul de desfășurare a lucrărilor (VII)

- întrunirea de colective de cercetători din toate unitățile INCE specializate pe ramuri (industrie, agricultură) care să dezbate materialele elaborate și să elaboreze până la finele lunii octombrie un material sintetic despre obiectivele și programul de măsuri privind restructurarea economiei în ramura respectivă.
- constituirea unui colectiv similar pentru analiza, dezbateră și finalizarea părții de program privind ansamblul strategiei de restructurare economice și trecerea la economia de piață.

OPINII PRIVIND TRANZIȚIA ROMÂNIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Maria CARTAS

I. Unele considerente privind integrarea industriei constructoare de mașini în strategia trecerii la economia de piață pe fundalul tendințelor conturate pe piața mondială a produselor ramurii.

1. Industriei constructoare de mașini i se cuvine un loc important în cadrul strategiei trecerii la economia de piață în România, din următoarele considerente:

concentrează un efort investițional deosebit;

dispune de un important potențial material și uman, cu structurile socioprofesionale aferente;

până acum a avut o contribuție importantă la asigurarea producției industriale a țării (28% din total în 1989) și a exportului (38%);

beneficiază de perspective extrem de favorabile în domeniul cererii, reflectând atât creșterea previzibilă a necesarului de mijloace de producție moderne, cât și nivelului încă ridicat al cererii interne de bunuri de folosință îndelungată destinate populației;

menținerea pozițiilor câștigate pe piețele internaționale la exportul unor produse ale construcției de mașini ar putea constitui o bază pentru implicarea mai largă a României în diviziunea internațională a muncii, cu toate efectele benefice care derivă din aceasta.

2. Această ramură reclamă un amplu proces de modernizare și restructurare, a cărui înfăptuire este vital să se realizeze cu luarea în considerare a tendințelor manifestate pe piața internațională a mașinilor și utilajelor.

Pe plan internațional, în evoluția industriei constructoare de mașini se înregistrează următoarele tendințe, derivate în bună parte din strategiile de dezvoltare și restructurare a ramurii puse în aplicare în principalele țări industrializate (SUA, Germania, Franța, Marea Britanie, Italia):

- concentrarea producției în grupuri industriale mari, concomitent cu creșterea gradului de internaționalizare a producției (de exemplu: în urma achiziționării de noi întreprinderi, înființării de firme mixte, fuziunilor și preluărilor de firme, grupul elvețian-suedez „Asea Brown Boveri” includea, la sfârșitul anului 1988, peste 800 de companii amplasate în 140 de țări; prin preluarea de grupul italian „Fiat” a firmei „Telettra”, grupul francez „CEC” -

Alcatel” a devenit unul din principalii producători vest-europeni în domeniul telecomunicațiilor);

- amplificarea și modernizarea aparatului științific și de producție existent în cadrul ramurii;

- abordarea diferențiată a dezvoltării diverselor subramuri și sectoare ale producției, în sensul dezvoltării prioritare a subramurilor purtătoare de progres tehnic, concomitent cu reutilizarea și modernizarea subramurilor tradiționale;

- intensificarea procesului de relocalizare a producției din țările industrializate în țările în curs de dezvoltare, concomitent cu dezvoltarea legăturilor de cooperare tehnico-științifică și în producție între unitățile de producție rezultate și „inițiatorii” procesului de relocalizare, care sunt, de regulă, principalele firme producătoare din cadrul ramurii;

- punerea unui accent deosebit pe dezvoltarea activității de cercetare științifică și pe dezvoltarea tehnologică (pondera cheltuielilor de cercetare-dezvoltare în cifra de afaceri a marilor firme occidentale producătoare de mașini este de circa 3-5%, ajungând la 8-12% în cazul firmelor care acționează în domenii tehnologice de vârf);

- perfecționarea bazei tehnice și tehnologice a producției prin: amplificarea procesului de automatizare a producției; descoperirea și atragerea în producție de resurse calitativ noi; economisirea resurselor de energie și combustibil; dezvoltarea de produse care să permită utilizarea de surse energetice alternative;

- semnalăm, totodată, tendința conturată în fostele țări socialiste de a recurge la crearea de companii și societăți mixte cu firme occidentale renumite, în scopul revitalizării unor industrii naționale (de exemplu, în domeniul industriei autovehiculelor, reținem: crearea unei societăți mixte între o firmă maghiară constructoare de autoturisme și compania japoneză „Suzuki”, apreciată ca cea mai mare societate mixtă în istoria Ungariei, cu o capacitate de producție de 60.000 autoturisme pe an; guvernul polonez tratează în prezent cu firmele „General Motors” (SUA) și „Fiat” (Italia) înființarea unei companii mixte care să revitalizeze industria auto a Poloniei, cele mai mari șanse în aceste tratative revenind firmei americane).

3. Înfăptuirea procesului de restructurare a industriei constructoare de mașini necesită definirea unei strategii coerente și a modalităților concrete de acțiune (conforme cu cerințele specifice ale înfăptuirii tranziției economiei românești), cu participarea largă a specialiștilor români care au avut de-a lungul anilor un contact nemijlocit cu realitatea din diversele sectoare ale ramurii (producție, cercetare științifică tehnică și economică, proiectare, comercializare la intern și la extern etc.).

Strategia de restructurare a industriei constructoare de mașini din țara noastră ar putea include obiective pe termen scurt, mediu și lung, vizând atât revitalizarea activității în cadrul ramurii, cât mai ales modelarea și dezvoltarea

viitoare a acesteia – în general, obiective vizând redimensionarea producției și regândirea structurii și a dezvoltării tehnologice a acesteia prin:

reconsiderarea pe criterii de competitivitate și rentabilitate a nomenclatorului de produse și a actualelor capacități de producție a ramurii;

restrângerea, reorientarea sau eliminarea, după caz, a acelor capacități de producție care nu au șanse să funcționeze pe criterii de rentabilitate, concomitent cu modernizarea, dezvoltarea, specializarea sectoarelor de producție cu șanse sau crearea de producții noi de înaltă specializare (inclusiv prin realizarea de companii mixte cu firme occidentale);

ameliorarea, înnoirea tehnologiilor de fabricație, modernizarea proceselor de producție, inclusiv prin extinderea automatizării, informatizării și robotizării producției;

asigurarea unui nivel de calitate și competitivitate al produselor românești comparabil cu cel al produselor comercializate pe piața internațională;

creșterea ponderii produselor noi, cu conținut ridicat de cercetare tehnic-științifică;

îmbunătățirea structurii producției și a exportului;

folosirea avantajelor progresului tehnic realizat pe plan internațional.

4. Restructurarea ramurii ar trebui să facă posibilă atât asigurarea utilizării la maximum a posibilităților interne (resurse de materii prime, energie, forță de muncă, experiență în producție, tradiție etc.), cât și diminuarea pe cât posibil a dependenței de aprovizionarea cu resurse din import.

5. Procesul de descentralizare și privatizare a unităților de producție în cadrul ramurii ar trebui să facă obiectul unui program coerent, coordonat – eventual de Ministerul Industriilor cu asistența și colaborarea Guvernului – și să se realizeze treptat, pe etape, în funcție de condițiile concrete existente în cadrul întreprinderilor, începând cu mica producție industrială, și cu evitarea unei eventuale fărâmițări nejustificate a unor capacități de producție (experiența internațională sugerează că cele mai viabile sunt, de regulă, firme adesea asociate în grupuri de talie internațională).

II. Unele considerente privind ansamblul procesului de tranziție la economia de piață în România

Tranziția României de la o economie supercentralizată la economia de piață reprezintă un proces complex, de durată, cu mari implicații pe plan social.

Înfăptuirea tranziției nu poate fi concepută decât în cadrul unui vast program de reformă economică, politică și socială, a cărui punere în aplicare să fie asigurată conform unei strategii coerente, ambele fundamentate pe studii și analize de profunzime, menite să definească măsurile de reformă pe domenii și sectoare de activitate, să identifice efectele previzibile ale acestor măsuri, cât și implicațiile lor pentru celelalte domenii ale ansamblului vieții

economico-sociale și să prevadă alternative pentru depășirea punctelor și a momentelor de impas.

Utilizarea politicii macroeconomice, experiența internațională demonstrând că efectele generate de politici macroeconomice identice diferă de la o țară la alta, reflectând particularitățile dezvoltării economice, politice, istorice și sociale.

Privatizarea nu trebuie privită ca un scop în sine. Ea trebuie să fie realizată în măsura și prin metodele care se justifică economic și social și să țină seama de experiența existentă în domeniu pe plan internațional.

Trebuie să se bazeze pe evaluarea obiectivă a activului fiecărei întreprinderi și să evite fărâmițarea acestora în unități mici doar pentru simplul motiv că acestea din urmă pot fi privatizate mai ușor, ignorându-se astfel avantajele marii producții și, implicit, consecințele negative pentru consumatori. (O problemă similară se pune și în agricultură: mica proprietate nu dispune de puterea economică necesară pentru realizarea unei agriculturi moderne, înalt productive).

Este dezirabil ca metodele de înfăptuire a privatizării să preîntâmpine o nouă polarizare artificială a societății prin care marea masă a populației țării să fie expusă la noi nedreptăți economico-sociale.

Problema privatizării interne nu trebuie să fie supraaccentuată față de restructurare și recapitalizare.

Restructurarea industrială nu trebuie lăsată exclusiv la discreția jocului forțelor pieței. Acest proces trebuie lăsat să fie urmărit și influențat de guvern, prin stabilirea și sprijinirea domeniilor prioritare pentru investiții și dezvoltare, concomitent descurajarea și chiar interzicerea investițiilor în domenii marginale sau în scopuri dăunătoare și prin crearea unui cadru economic și legislativ atractiv pentru capitalul străin.

Capitalul străin nu trebuie considerat a fi un panaceu pentru redresarea economică a țării. El poate reprezenta însă o componentă esențială, dacă reușește atragerea și folosirea lui în domenii prioritare, și în special în activități de producție, și participarea lui pe baze economice, și nu speculative.

Întrucât capitalul străin care ar putea fi atras provine în principal din surse private și mai puțin din surse oficiale, influxul posibil de capital străin depinde de evoluția concretă a pieței afacerilor și de claritatea perspectivelor pe care le oferă aceasta (șansele de profit, riscuri etc.).

Experiența din țările cu economie de piață dezvoltată sugerează necesitatea punerii unui accent mai mare pe managementul microeconomic.

Între Guvern și conducerile întreprinderilor este preferabil să se stabilească relații de cooperare.

Guvernul și întreprinderile trebuie să devină parteneri, ambele părți concentrându-și eforturile în direcția conlucrării având ca scop să slujească poporul și să întărească poziția națiunii în relațiile internaționale.

Relația întreprinderi – Guvern nu trebuie să fie neapărat una de dominație a Guvernului. Uneori Guvernul are nevoie de expertiza făcută de comunitatea de afaceri. La rândul său, Guvernul poate asigura firmelor asistență în diverse domenii (informații, credite etc.).

În multe situații Guvernul și firmele pot conlucra ca parteneri egali.

Dar Guvernul poate acționa în direcția limitării activității firmelor prin măsuri de reglementare speciale, destinate protejării sănătății și siguranței populației și a intereselor naționale, prevenirii abuzurilor în lupta de concurență (utilizarea de practici neconcurențiale și de monopol, comerț necinstit etc.). De exemplu, prin politica de taxe de reglementare și restrictive, Guvernul poate urmări scopuri fiscale, dar poate de asemenea tempera practicile potențial dăunătoare, poate proteja activitatea întreprinderilor locale de concurența străină etc.

Extrem de importantă este realizarea rapidă a unui mecanism legislativ și economic care să faciliteze „reintrarea în normal” în ceea ce privește asigurarea unor relații firești, eficiente, în plan orizontal și vertical între diverse unități economice.

Este vitală introducerea de măsuri menite să asigure respectarea legalității, să frâneze și să stopeze corupția, furtul, înșelăciunea, specula, scoaterea ilegală de mărfuri și alte valori peste graniță, scurgerea în afară a avuției naționale, invadarea pieței interne cu produse materiale și culturale de importanță marginală, comercializate exclusiv în scopul asigurării de profit rapid și care ar putea avea un efect de alterare a nivelului de civilizație al poporului.

Stabilirea unor criterii normale pentru fundamentarea economiei a unui mecanism sănătos de formare a prețurilor, care să asigure frânarea și eliminarea practicilor arbitrare și abuzive de fixare a prețurilor, stabilirea de prețuri aberante, fără nici o justificare economică și adesea sfidătoare și revoltătoare pentru consumatorul de rând, cu consecințe economice și sociale imprevizibile.

Elaborarea unei politici coerente în domeniul funcționării prețurilor în condiții de concurență.

Asigurarea unui sistem informațional adecvat, prin conceperea unui sistem național de date statistice și formarea de noi serii de date care să asigure informarea operativă și corectă cu privire la înfăptuirea reformei și desfășurarea procesului de tranziție, inclusiv efectele în plan social, permițând ajustarea permanentă a politicii economice la realitățile economico-sociale.

Dezvoltarea activității de prognozare și elaborare a strategiilor economice. Punerea la punct a unor mecanisme guvernamentale pentru realizarea de estimări multianuale și elaborarea de strategii cu caracter orientativ pentru sectoarele de stat și privat. Pe această bază ar determinate prioritățile în domeniul investițiilor și ar putea fi definite reformele din domeniul

legislației, al măsurilor speciale de reglementare guvernamentală, al finanțelor publice etc.

Modernizarea sistemului de telecomunicații și transporturi în vederea eliminării efectelor paralizante pe care le poate avea lipsa de informații și posibilitatea de comunicare/transport operativ asupra procesului de decizie și economic.

Instituționalizarea canalelor de comunicație între Guvern și populație, în vederea asigurării transparenței politicii guvernamentale și a cunoașterii efective a reacției și implicării maselor în procesul de elaborare și aplicare a acestei politici.

Componenta socială – necesitatea menținerii suportului politic al maselor în realizarea reformei. Pentru aceasta este vitală menținerea și îmbunătățirea imaginii inițiatorilor reformei, paralel cu sporirea atenției acordate problemelor populației, îmbunătățirii nivelului de trai al acesteia.

Nu trebuie să se piardă din vedere că marea masă a populației nu posedă cunoștințe de economie de piață, nu dispune de economii substanțiale care ar putea fi transformate în capitaluri, are o atitudine față de muncă care reflectă modul de producție specific economiei centralizate – în care părerea personală, inițiativa și decizia personală au fost sistematic înăbușite și descurajate, concomitent cu impunerea părerilor exprimate din „posturile de comandă” – constituindu-se într-o masă de lucrători depersonalizată, cu un nivel de trai modest și cenușiu.

Această masă are nevoie de o atenție specială în ceea ce privește:

găsirea de pârgă prin care să fie stimulată și încurajată inițiativa personală;

folosirea forței de muncă corespunzător pregătirii și calificării și eradicarea practicilor de angajare, promovare etc. pe alte criterii decât valoarea profesională a individului;

conceperea de programe speciale de asistență pentru șomeri și de programe menite să grăbească reintegrarea în muncă a acestora;

asigurarea protecției sociale începând cu asigurarea condițiilor minime ale unui trai decent, demn;

acordarea atenției necesare condițiilor de igienă elementară în viața de toate zilele.

III. Propuneri privind desfășurarea în continuare a procesului de elaborare a strategiei fazei de tranziție

- Este dezirabil și util să se apeleze la o largă consultare cu specialiștii și oamenii care lucrează în diversele domenii de activitate, astfel, încât adoptarea de decizii de politică economico-socială să nu fie lăsate strict în

seama oamenilor din posturile de comandă sau a teoreticienilor și a previzioniştilor din birouri, să nu apară riscul ruperii de realitate.

- Să se acorde atenție maximă opiniilor oamenilor din întreprinderi – care au experiență în organizarea, conducerea și desfășurarea activității economice a întreprinderilor – în procesul de identificare a dificultăților și găsire de soluții pentru depășirea acestora în procesul de tranziție.
- Să se acorde atenție maximă efectelor aplicării măsurilor de reformă și să se urmărească, îndeaproape reacția populară, în scopul conceperii operative și a aplicării din mers a corectivelor ce se impun.

UNELE APRECIERI PRIVIND RESTRUCTURAREA INDUSTRIEI ROMÂNEȘTI CONSTRUCTOARE DE UTILAJ PETROLIER PENTRU TRECEREA LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Ion ENACHE

Perspectivile pe termen apropiat și mediu justifică existența în continuare a unei piețe internaționale apreciabile a utilajului petrolier pe care România a fost prezentă continuu în ultimii 20-30 de ani.

Principalele mutații intervenite în ultimii ani pe piața internațională a utilajului petrolier sunt următoarele:

- reducerea sensibilă a cererii de instalații complete de foraj în favoarea unor părți și echipamente separate pentru instalațiile aflate în funcțiune;
- creșterea apreciabilă a gradului de dotare cu aparatură de automatizare a echipamentelor oferite pe piață;
- pătrunderea tot mai accentuată pe piețele utilajului petrolier din URSS și R.P. Chineză, cu mare capacitate de absorbție, a producătorilor din SUA.

Producția românească de utilaj petrolier, ramură de tradiție a industriei constructoare de mașini din România, are de făcut față în prezent, unei supracapacități și unui decalaj tehnologic față de principalii concurenți, reprezentati de firmele din SUA.

Producătorii români de utilaj petrolier au înregistrat în ultimul deceniu o diminuare sensibilă a livrărilor efectuate în țările în curs de dezvoltare (piața sa tradițională), orientându-se în special spre beneficiarii din URSS și R.P. Chineză care, în condițiile unui necesar sporit în domeniu au fost mai puțin exigenți în ceea ce privește nivelul tehnologic al produselor.

Având în vedere experiența acumulată, potențialul productiv, tehnologic și uman de care dispunem, considerăm că în domeniul industriei constructoare de utilaj petrolier se pot crea unități de producție rentabile și competitive pe plan intern și extern; față de amplexarea investițiilor necesare și a volumului mare de fonduri fixe apreciem că deocamdată nu ar fi indicată privatizarea totală a marilor unități, producătoare de utilaj petrolier.

Sectorul utilajului petrolier dispune de un însemnat potențial de cercetare științifică precum și de un fond însemnat de invenții și inovații a căror valorificare ar putea aduce o contribuție însemnată la acoperirea necesarului de re tehnologizare.

În actualele condiții de saturație a pieței instalațiilor complete ar fi indicat ca nomenclatorul de producție să se orienteze în special spre producția unor

echipamente, subansamble, piese și scule pentru care există un nivel relativ mai ridicat al cererii; menționăm în context că cca 80% din exportul american de utilaj petrolier este constituit din părți, piese și subansamble pentru instalațiile de foraj și pentru efectuarea unor operații în șantierelor petroliere.

În funcție de condițiile concrete s-ar putea iniția crearea unor unități de producție în cooperare cu firme internaționale de prestigiu, în special americane; menționăm că înainte de război majoritatea uzinelor de utilaj petrolier din România erau în proprietatea unor firme străine.

Schimbările de ordin structural previzibile pentru cererea de utilaj petrolier evidențiază posibilitatea orientării și către segmentul pieței echipamentelor de foraj și extracție în zonele marine, prin dezvoltarea unor unități de producție în care s-a acumulat deja experiență; această acțiune s-ar putea iniția prin cooperări cu firme de prestigiu, în calitate de subfurnizori ale acestora.

În acțiunea de restructurare a industriei românești producătoare de utilaj petrolier s-ar putea avea în vedere și reprofilarea unor unități devenite disponibile spre producerea unor echipamente la care există cerere având în vedere că în categoria acestor utilaje există produse care pot fi folosite și în sectoare cum sunt cel al construcțiilor civile și industriale, al rețelilor de alimentare cu apă și de transport prin conducte, al producției de energie etc.

Considerații privind strategia tranziției spre economia de piață din România

Având în vedere situația actuală concretă din România tranziția spre economia de piață ar urma să se facă treptat pentru evitarea unor perturbații în activitatea de producție la nivelul întregii economii.

Sarcina primordială ar fi desființarea unităților nerentabile și sprijinirea de către stat într-o primă fază până la consolidarea pozițiilor pe piață, a unităților cu perspective de dezvoltare.

Nu ar trebui să se renunțe brusc la controlul statului asupra repartiției materiilor prime și materialelor; pe această linie ar fi indicată acordarea unor compensații și facilități pentru producătorii de materii prime și materiale în vederea stimulării acestora spre sporirea livrărilor pe piața internă.

Acțiunea de re tehnologizare nu ar trebui să neglijeze actualul patrimoniu de invenții, inovații și realizări științifice proprii, care este apreciabil. În acest sens achiziționarea de noi tehnologii s-ar putea realiza atât prin valorificarea patrimoniului național cât și prin importuri și schimburi reciproce cu alte țări.

În strategia trecerii industriilor siderurgică, metalurgică și constructoare de mașini spre economia de piață dezvoltarea viitoare ar urma să se alinieze tendințelor de restructurare pe plan mondial în sensul reducerii substanțiale a consumurilor energetice și de combustibil. Este absolut necesară reducerea capacităților de consum prin reproiectarea și înlocuirea procedeelor de producție vechi și a unităților energofage.

Privatizarea totală și imediată a unităților economice nu ar da rezultatele scontate producând perturbări în activitățile de producție, această acțiune ar urma să aibă loc treptat începând cu micile unități de producție, prestatoare de servicii și executante de lucrări; pentru început, statul ar trebui să încurajeze inițierea de întreprinderi private în sectorul productiv prin acordarea de sprijin tehnic și financiar, sub forma unor credite acordate în condiții avantajoase.

Stabilirea unei strategii bine coordonate în vederea îmbunătățirii sistemului rețelelor de drumuri și căi de transport; existența unei rețele de transport moderne reprezintă o condiție obligatorie pentru desfășurarea activității economice în toate țările industrializate; ulterior unele rețele de comunicații ar putea fi privatizate.

Încurajarea creării unor unități de producție de mici capacități în domeniul industriei alimentare și ușoare, apropiate de sursele de materii prime ar conduce la stimularea concurenței în vederea creșterii calității și scăderii prețurilor produselor oferite pe piață; această practică este întâlnită în toate țările cu economie de piață.

- Eliminarea diferențelor între produsele destinate pieței interne și exportului în sensul ridicării performanțelor tuturor bunurilor realizate la nivelul piețelor internaționale; măsurile ce ar fi luate în acest sens ar conduce, în final la diminuarea substanțială a importurilor;

Încurajarea și sprijinirea inițierii de cooperări pe scară largă cu parteneri din străinătate atât prin atragerea investițiilor străine în România cât și prin folosirea unor forme moderne de colaborare atât în domeniul producției, serviciilor cât și prin transferuri de tehnologie.

SUGESTII PRIVIND STRATEGIA FAZEI DE TRANZIȚIE

Elena TĂTAR-MOISESCU

I. Direcții de restructurare și modernizare în unele subramuri ale chimiei fine în concordanță cu tendințele manifestate pe plan mondial

Industria chimică pe plan mondial a suferit în general un proces amplu de restructurare și modernizare sub influența cumulată a factorilor de ordin economic și de ordin ecologic.

Orientarea marilor producători către specialități și produse ale chimiei fine se datorează potențialului ridicat de dezvoltare a acestora, eficienței superioare pe planul investiției specifice și nivelul profiturilor obtenabile. În schimb aceste produse implică cheltuieli mari cu cercetarea, promovarea și comercializarea, în multe cazuri, de service și asistență tehnică, legături strânse și permanente cu consumatorii finali, fapt ce determină amplificarea relațiilor de cooperare internațională în cercetare, producție și desfacere.

În domeniul chimiei fine în deceniu nouă s-a înregistrat o serie de modificări structurale esențiale datorate, cu prioritate, cerințelor ecologice.

1. *Lacuri și vopsele.* Dezvoltarea lacurilor și vopselelor a marcat profunde modificări structurale în condițiile unei dinamici lente, procesul având la bază o serie de factori exogeni și endogeni. Dintre factorii exogeni se remarcă: reglementările de ordin ecologic și cele referitoare la protecția mediului, situația economică generală și introducerea pe scară largă a unor noi tipuri de materiale de construcție reclamând noi tipuri de acoperiri. Factorii endogeni sunt: dezvoltarea pe scară largă a unor noi tehnologii de acoperire, penetrarea lacurilor și vopselelor în domenii noi de aplicare și importanța crescândă a strategiilor de comercializare.

Cerințele tot mai severe legate de protecția mediului înconjurător legate de protecția mediului înconjurător și a sănătății umane și diminuarea dependenței față de fluctuațiile prețurilor țițeiului, deci reducerea consumurilor de materii prime energetice și/sau de energie la aplicare vor influența și în viitor dezvoltarea acestei subramuri a industriei chimice, producătorii români fiind deci obligați să-și dezvolte producția ținând cont de direcțiile manifestate pe plan internațional.

Se remarcă importanța deosebită a normativelor și legislațiilor referitoare la protecția mediului, acestea constituind un factor decisiv în dezvoltarea generală a industriei chimice și petrochimice, în special începând din deceniul nouă, factor care s-a manifestat cu acuitate în țările dezvoltate, țări care controlează practic dezvoltarea industriei chimice pe plan mondial și, în cazul de față, pe cea a producției de lacuri și vopsele.

Dintre direcțiile principale urmărite de producători se remarcă aceea a obținerii de produse cât mai puțin poluante prin reducerea sau eliminarea totală a solvenților organici din componența produselor. În acest sens menționăm că în SUA, cel mai mare producător de lacuri și vopsele pe plan mondial, deja din anul 1970 au apărut reglementări speciale cu privire la protecția aerului și a sănătății umane, reglementări care constituie obiectivul unei revizuirii permanente. La 1 septembrie 1987 Agenția pentru protecția mediului (EPA) a indicat restricții de 250 g/l pentru compușii organici volatili din componența lacurilor și vopselelor destinate sectorului de construcții. În 1990 în California s-au emis două reglementări care afectează sectoarele de finisare a mobilei și refinisare a mobilei auto. În Europa occidentală, în 1985, la inițiativa Asociației producătorilor elvețieni de lacuri și vopsele, s-a organizat conferința pentru reducerea solvenților în producția și aplicarea de lacuri și vopsele, conferință la care au participat 13 asociații de producători care și-au propus în prima etapă diminuarea cu 20% a consumului de solvenți până în anul 1990 (se referă la conținutul mediu de solvent pe unitate de greutate a acoperirii). În partea a doua a deceniului nouă producătorii elvețieni au realizat o reducere a consumului relativ de solvenți cu circa 12%, iar cei vest-germani cu 20-25%.

Ca urmare, se constată evoluții extrem de dinamice ale producției de lacuri nepoluante: lacuri pulbere, lacuri bogate în compus solid „high solids”, lacuri și vopsele diluabile în apă, produse cu întărire prin iradiere, produse la care în deceniul nouă s-au înregistrat ritmuri de 10-15%/an (în țările occidentale). În acest context trebuie remarcat faptul că producția românească se bazează, deocamdată, în cea mai mare parte pe produse cu solvenți organici, categoriile nepoluante fiind în faze incipiente (de exemplu – lacurile pulbere se cercetează în faza de laborator). Este totuși de menționat faptul că progresul tehnologic în domeniu implică cheltuieli importante și o înaltă specializare a cadrelor, ceea ce face dificilă menținerea unor firme de talie mică și medie în condițiile de competitivitate ale pieței internaționale. De altfel, pe plan mondial se remarcă un intens proces de concentrare și globalizare, ilustrat de numărul mare de achiziții și fuzionări de firme. Astfel, dacă în 1980 primele 10 firme dețineau o cotă de 20% din totalul pieței mondiale, în 1987 acestea au ajuns la 30%, iar pentru 1995 se prevede o cotă de 50%. Pentru firmele mici și mijlocii speranțele de supraviețuire sunt legate de dezvoltarea unor tehnologii de vârf pentru segmente limitate de piață, deci de o adâncire și limitare a specializării în producție.

2. Coloranții

În cadrul producției de coloranți și pigmenți organici, unul dintre domeniile de vârf ale chimiei de sinteză fină, nu este practic înregistrată o schimbare structurală esențială, dezvoltându-se în continuare majoritatea claselor de coloranți: de dispersie, reactivi, de cadă, acizi, direcți etc. deoarece utilizarea acestora depinde de substratul de colorat, deci în principal de

evoluția materialelor textile, iar culorile sunt dictate de tendința modei. Dar se remarcă faptul că în cadrul fiecărei categorii se dezvoltă produse mai rezistente cu caracteristici calitative superioare iar perfecționările tehnologice urmăresc reducerea gradului de poluare și, pe cât posibil, evitarea apariției unor intermediari toxici. Spre exemplu, în Franța s-a pus la punct o nouă tehnologie de sinteză a benzidinei prin reducerea, în sistem continuu, a nitrobenzenului cu metanol în prezență de metoxid de sodiu. Procedul este destinat producției de pigmenți benzidinici utilizați la vopsiri prin imprimare și este caracterizat prin faptul că în cursul procesului nu mai apar intermediari cancerigeni.

Cu privire la posibilitățile de dezvoltare a producției de coloranți trebuie remarcat faptul că existența unei game extrem de largi de produse (peste 6.000) în condițiile în care tehnologiile sunt complexe și efortul investițional ridicat, recomandă ca producătorii să se specializeze pe anumite clase de produse (de exemplu de dispersie, acizi direcți) diversificarea având loc în cadrul acestora și vizând lărgirea paletei coloristice și adâncirea nuanțării (nuanțe clare, strălucitoare, rezistente etc.).

3. Medicamente

Principala caracteristică a producției mondiale de medicamente o constituie concentrarea acestora în principal în țările occidentale dezvoltate. În general, un număr limitat de firme americane, vest-germane și japoneze (cca 50) controlează cea mai mare parte a producției și în țările în curs de dezvoltare, iar producția din aceste țări se bazează în mare parte (peste 50%) pe importul de materii prime.

Sectorul farmaceutic se află în vârful piramidei de produse chimice în țările avansate industrial.

În industria medicamentelor se remarcă un înalt grad de înnoire, apărând cca 40-60 de produse noi anual. Dar trebuie remarcat faptul că introducerea medicamentelor originale are loc cu prioritate în țările dezvoltate și la marile firme cu experiență în domeniu deoarece nivelul cheltuielilor pentru cercetările în domeniu este extrem de ridicat și în continuă creștere (de exemplu în SUA s-au alocat 5 miliarde de dolari în 1986 și peste 7 miliarde de dolari în 1989). În general, cota-parte din totalul vânzărilor care este alocată activității de cercetare-dezvoltare de către marile firme farmaceutice, situată între 10-20%, depășește sensibil cota alocată în alte domenii cum ar fi cel al dezvoltării de polimeri, care este de numai circa 3%.

Factorii principali care determină nivelul înalt al cheltuielilor de cercetare-dezvoltare în domeniu sunt: intensificarea concurenței, înăsprirea reglementărilor legate de omologarea și înregistrarea produselor, complexitatea medicației în cazul unor boli cronice, introducerea biotehnologiei. Realizarea medicamentelor prin inginerie genetică reprezintă principala orientare a cercetării științifice în industria farmaceutică.

În cadrul industriei medicamentelor, în concordanță cu schimbările demografice, în sensul creșterii ponderii populației vârstnice, se constată, în general, creșterea cererii pentru medicamente destinate tratamentului cancerului, maladiilor cardiace și bolilor neuropsihice. De asemenea, niveluri înalte ale cererii se înregistrează și la antibiotice. În cadrul grupei de antibiotice și chimioterapice se remarcă dezvoltarea de cefalosporine din generațiile III și IV și chinolone, produse cu prețuri net superioare antibioticelor clasice. Dat fiind nivelul ridicat al cheltuielilor de cercetare, se constată că majoritatea firmelor apelează la realizarea produselor din această grupă în cadrul unor acțiuni de cooperare. În acest sens este interesant de menționat că în SUA circa 1/5 din antibioticele avansate se produc pe bază de licențe japoneze.

În industria medicamentelor din România, domeniu în care există un deficit important față de cerere, se impune, în general, realizarea de linii tehnologice de producție conceptual noi, precum și introducerea de produse noi la majoritatea categoriilor terapeutice: cefalosporina, chinolone, cardio-vasculare, produse pentru sistemul nervos central, anticanceroase etc. De asemenea, este de remarcat faptul că o serie de întreprinderi specializate, până în prezent, mai mult pe producerea de substanțe farmaceutice, cum ar fi Sinteza-Oradea, Sintofarm și, într-o măsură mai mică, Terapia-București, ar putea trece la producerea integrală de medicamente condiționate ridicându-și sensibil, în acest mod, eficiența. În această direcție există societăți de producție și anume: Biofarm-București și întreprinderea de Medicamente București (SICOMED) care sunt încă extrem de dependente de aprovizionarea din exterior cu substanță farmaceutică, ele fiind mai mult axate pe condiționare. În contextul în care, prin achiziționarea de linii de condiționare (tabletare, capsulare, flacoane etc.) firmele producătoare de substanțe farmaceutice nu vor mai furniza aceste substanțe societăților Biofarm și IMB (SICOMED). Acestea din urmă vor fi nevoite să asigure din resurse proprii necesarul de substanță (continuând însă și importurile) pentru a se putea realiza măcar parțial satisfacerea necesarului intern la produsele la care se asigură formularea în țară. În mod obligatoriu importul de substanțe farmaceutice presupune efectuarea de exporturi de produse condiționate care să furnizeze fondurile valutare pentru plata importurilor.

II. Contribuția modernizării tehnologice la restructurarea pe baze eficiente a industriei chimice și la protecția mediului înconjurător în România (VII)

Retehnologizarea industriei chimice românești trebuie să pornească de la cunoașterea direcțiilor de progres tehnic și tehnologic în domeniu pe plan internațional, direcții care vizează atât eficientizarea proceselor de producție și realizarea de produse și sortimente noi, cât și, mai ales din deceniul nouă, reducerea drastică a gradului de poluare a mediului înconjurător.

În prezent, în special în țările occidentale, industria chimică se dezvoltă sub impactul cumulat atât al impulsurilor economice, cât și al celor ecologice, având ca rezultat realizarea progresului tehnic în domeniu.

În *industria chimică de mare tonaj*, domeniu în care România are o dezvoltare mai mult expansivă decât intensivă, există deja un grad de maturitate relativ avansat al tehnologiilor de producție astfel încât activitatea de cercetare-dezvoltare, în deceniul nouă, a pus accentul pe perfecționarea tehnologiilor existente în scopul reducerii consumurilor energetice și de materii prime, al diversificării gamei sortimentale și al reducerii gradului de poluare. Astfel, de exemplu, în cadrul tehnologiilor de producție a polietilenei s-au dezvoltat procese perfecționate de polimerizare în faza gazoasă cu catalizatori de înaltă selectivitate, care duc la reduceri importante de energie în condiții de investiții specifice net inferioare instalațiilor clasice (tehnologia Unipol a firmei Union Carbide), precum și tehnologii cu un înalt grad de flexibilitate, care permit realizarea unui număr ridicat de sortimente pe aceeași instalație. Tot în domeniul materialelor plastice, în paralel cu ameliorarea proprietăților produselor tradiționale și diversificarea gamei sortimentale a acestora, s-a înregistrat și o creștere "explozivă" a producției de tehnopolimeri și materiale compozite (atât polimerice pure, cât și armate) cu o gamă largă de utilizări industriale.

În industria îngrășămintelor chimice activitatea de dezvoltare s-a axat pe modificări tehnologice și de instalații vizând reducerea consumurilor energetice și majorarea intensivă a capacităților de producție. Este semnificativ, în acest sens, faptul că în deceniul nouă s-au realizat reduceri ale consumurilor energetice de 20-30% la instalații (în special de amoniac și de uree) construite la sfârșitul anilor '70 – care erau deja bazate pe tehnologii avansate.

Un alt domeniu al chimiei de mare tonaj – cel al produselor sodice – este recunoscut prin prisma energointensității și poluării. În cadrul producției de sodă calcinată, se constată tendința de înlocuire a procedurii clasice Solvay cu procedeul Dual (Solvay modernizat) și, mai recent, cu procedeul New Asahi, care realizează reducerea cu circa 30% a consumului energetic față de Solvay clasic. La producerea sodei caustice accentul se pune pe rezolvarea problemelor ecologice în condițiile reducerii simultane a consumului energetic. Ca urmare, s-au introdus noi tehnologii de electroliză – cu diafragmă sau cu membrană – în locul electrolizatoarelor cu catod de mercur (poluante). Tehnologia bazată pe utilizarea membranelor schimbătoare de ioni (bipolare și, mai nou, monopolare) are perspectivele cele mai favorabile. Se apreciază că în anul 2000 procesele cu membrană vor deține 50% din producția mondială (față de numai 2% în 1980, respectiv 16% în 1990), ponderea electrolizatoarelor cu mercur reducându-se drastic la 15% (față de 45% în 1980, respectiv 39% în 1990).

În domeniul chimiei de sinteză se poate spune că deceniul nouă a adus o serie de modificări structurale esențiale datorate cu prioritate impactului

ecologic. Astfel, sub influența reglementărilor antipoluante tot mai severe, industria occidentală a lacurilor și vopselelor s-a orientat către obținerea de noi tipuri de produse și realizarea unor tehnologii de depunere a acestora nepoluante. Lacurile pulbere, lacurile și vopselele pe bază de apă, produsele "high solids" (bogate în compus solid, sărace în solvent organic volatil) au cunoscut, în deceniul nouă, dinamici înalte ale producției (ritmuri de 10-15%/an în SUA și Europa Occidentală). Concomitent s-a realizat și reducerea consumurilor energetice (eliminarea totală sau parțială a solvenților organici înseamnă consum redus de materie primă petrochimică). Problematika este similară și în cazul producției de adezivi și agenți de etanșare unde, de asemenea, s-a trecut la produse cu conținut redus sau complet lipsite de solvenți organici. Adezivi și agenții de etanșare clasici au ajuns să dețină ponderi minore, în țările occidentale, în domeniile în care factorul ecologic are un rol predominant (exemplu, ambalaje – în special de uz alimentar).

În cadrul producției de coloranți și pigmenți organici sintetici, unul dintre domeniile de vârf ale chimiei de sinteză fină, noile tehnologii urmăresc reducerea gradului de poluare și, pe cât posibil, evitarea apariției intermediarilor toxici. Una dintre problemele de bază în domeniu o constituie reducerea deșeurilor poluante din apele reziduale, proces care implică cheltuieli ridicate. Astfel, în 1988 Crompton & Knowles (SUA) a alocat peste 25% din bugetul anual al diviziei de coloranți pentru controlul poluării.

Dezvoltarea producției de detergenți este orientată spre obținerea de produse destinate spălărilor la temperaturi joase și de formulări cu conținut redus de fosfați sau chiar fără dedurizanti fosfatici, produse care duc la poluarea apelor prin eutrofiere. Fosfații se înlocuiesc cu alți agenți de dedurizare ca: zeoliți (eventual în combinație cu fosfați sau carbonat de sodiu), citrați (citratur de sodiu), acid nitrilotriacetic, sare de sodiu a acidului carboximetilotrissuccinic, polisclilați, carboximetiltartrați.

STRATEGIA ÎN DOMENIUL ENERGETIC

Petre PRISECARU

Unul din adevărurile evidente ale actualei perioade de tranziție la economia de piață este acela că nu există încă formulată și deci nici aplicată o strategie bine fundamentată în domeniul energetic.

O astfel de strategie include în mod indubitabil mai multe componente, unele priorități și o anumită etapizare.

- În primul rând strategia în domeniul energetic trebuie privită prin prisma aspectelor (componentelor) de ordin economic, tehnologic, ecologic și politic.
- În al doilea rând ea trebuie să evidențieze priorități în politica energetică, cum ar fi în momentul actual: creșterea eficienței în domeniul producției și consumului, reducerea dependenței de import de resurse primare și dezvoltarea producției de electricitate, diminuarea sensibilă a poluării în domeniul producției.
- În al treilea rând măsurile și opțiunile în domeniul energetic se pot etapiza, desfășura pe diverse termene: scurt, mediu și lung. Este evident, mobilurile (scopurile) unei strategii au în vedere nu numai obiective imediate, dar în special obiective de durată, deci realizabile pe termen lung.

Pe termen lung orice strategie pleacă de la două mobiluri: securitatea ofertei de energie și creșterea eficienței producției și consumul de energie. Spre exemplu, reducerea dependenței de importul de resurse energetice (țigăi, gaz, electricitate) presupune adoptarea unei strategii adecvate celor două mobiluri, care trebuie să-și demonstreze viabilitatea atât în perioadele de șoc (criză) energetic cât și în perioadele de evoluție ascendentă a ciclului economic, când se pot totuși produce unele variații importante ale prețurilor țițeiului. În plus, analiza perspectivelor energetice pe termen lung este legată inevitabil de evaluarea riscurilor tehnologice și a factorilor de influență a raportului cerere-ofertă în domeniul energetic.

Revenind la analiza componentelor unei strategii este cert că dacă componenta economică este conexată în principal cu aspectele eficienței valorificării resurselor energetice, fie ele interne sau din import, cât și comportamentul consumatorilor de energie din toate sferele activității economice și sociale, componenta politică are și ea o importanță deloc neglijabilă. Aceasta este evidențiată de faptul că orice strategie energetică este rezultanta legilor adoptate în forurile legislative, deci legată de manifestarea unor opțiuni politice.

De exemplu, în SUA cele două șocuri energetice și evenimentele din 1990 au determinat intensificarea presiunii opiniei publice asupra Congresului

și Administrației SUA de a adopta o politică energetică care să protejeze economia americană împotriva evenimentelor neprevăzute de pe piața țițeiului. Problema-cheie este dacă conflictul din zona Golfului Persic din 1990/91 ar putea fi catalizatorul adoptării unei noi strategii energetice, aflată în pregătirea Administrației de câțiva ani.

Componenta tehnologică a unei strategii energetice este evidențiată de aspectul obiectiv al limitelor tehnologice ale prezentului și de cunoașterea direcțiilor și a posibilităților de progres tehnologic în viitor. După primul șoc petrolier, în țările dezvoltate s-au făcut mari eforturi, inclusiv de ordin financiar, de dezvoltare a unei game largi de tehnologii în domeniul energetic. O nouă ofensivă pe plan tehnologic poate începe în acest deceniu de la nivelul relativ înalt la care s-a ajuns în cursul anilor '70 și '80.

Însă aspectul tehnologic este implicat nu numai în promovarea energiei, ci și în consumul energetic. Spre exemplu, creșterea eficienței consumului energetic al automobilelor presupune progres tehnic în construcția motoarelor și a caroseriilor, dar și progres în utilizarea carburanților, cum ar fi promovarea amestecurilor cu produși oxigenați.

Componenta ecologică implică analiza unor aspecte deosebit de spinoase, cum ar fi în domeniul producerii electricității:

- emisiile de bioxid de carbon (efectul de seră), de bioxid de sulf și ploile, acide, datorită utilizării cărbunelui la termocentrale;
- potențialul ridicat de risc al utilizării energiei nucleare, dovadă accidentul de la Cernobîl;
- posibilitatea și limitele de înlocuire a combustibililor fosili de către energia solară și alte energii neconvenționale.

Strategia energetică națională este un amestec de opțiuni și măsuri, unele în armonie, altele în opoziție. Prea multe opțiuni energetice nu sunt de dorit, când sunt puține, adoptarea unei strategii este mai ușor de realizat. Elementul central, dominant, al oricărei strategii energetice este în mod indubitabil politica în domeniul țițeiului. Aceasta pentru că petrolul este un element esențial al puterii economice a unui stat, al schimburilor internaționale cu mărfuri, un factor de influență a politicilor economice și financiare, un potențial declanșator de crize și conflicte militare și politice. Modificarea politicii unui stat în domeniul petrolier atrage inevitabil alte schimbări ale coordonatelor strategiei energetice.

În domeniul petrolier în țările dezvoltate se confruntă multe interese, unele vădit contradictorii. De aici dificultatea elaborării unei politici energetice unitare și viabile. Caracterul unitar este dificil de asigurat atâta timp cât există și o anumită concurență între diversele surse energetice și implicit între producătorii acestora. Dacă în afara automobilelor o direcție unitară este dată de preocuparea generală pentru autoturisme mai mici, mai ieftine, mai sigure, mai puțin poluante și mai eficiente la consum, în sfera producerii electricității nu poate exista o viziune unitară, întrucât participă un spectru larg de resurse. În

domeniul electricității trăsătura comună o poate constitui politica de conservare (economisire) la nivelul consumatorilor. O politică unitară este necesară în chestiunea echilibrului (raportului) dintre resursele energetice.

Scumpirea apreciabilă a țițeiului - în urma celor două șocuri petroliere - a pus pe tapet conceptul securității energetice a țărilor importatoare de țiței. Dacă specialiștii au înțeles necesitatea adaptării unei strategii, bazată pe acest concept, politicienii au tergiversat sau au ignorat mult timp o astfel de opțiune.

Cât timp țițeiul a fost scump, s-au studiat programe de substituție energetică, prin dezvoltarea unor resurse alternative, cum sunt combustibilii sintetici. Ieftinirea țițeiului în anii '80 a determinat abandonarea acestor programe, demonstrând că prețul țițeiului constituie un factor decisiv pentru procesul de diversificare a surselor energetice.

În SUA au trebuit să treacă 18 ani de la primul șoc petrolier ca Administrația să lanseze "Strategia Energetică Națională", care urmărește atât diversificarea surselor energetice și creșterea concurenței între furnizorii de energie cât și asigurarea deplinei securități și invulnerabilități a S.U.A. față de evenimentele de pe piața țițeiului. Strategia Administrației SUA respinge ideea influențării piețelor energetice prin intermediul politicilor fiscale (manieră des uzitată în CEE) sau prin reglementări stricte de produs, care ar restrânge sau direcționa opțiunile consumatorilor. Ceea ce nu face această strategie este că nu intervine în structurile economice, influențând eficiența consumului de energie. De asemenea, ea nu satisface nici pretențiile sau exigențele ecologiștilor.

Strategia administrației SUA este criticată de diverse grupuri, care consideră că ea satisface numai interesele firmelor petroliere, de autoturisme sau implicate în energetica nucleară și nu are în vedere substituirea țițeiului cu energia solară, geotermală, hidro, eoliană. American Concil For Energy Efficient Economy apreciază strategia ca având un caracter limitat, întrucât ea nu va mai avea decât efecte minore în domeniul conservării (economisirii) energiei. Principala carență a strategiei ar fi aceea că ea nu fixează obiective precise de conservare a energiei și nu aplică cerințe de economisire a energiei pentru industriile energo-intensive. De asemenea, strategia n-ar duce la o reducere sensibilă a dependenței de importul de resurse, în special de țiței.

În România politica dusă în domeniul energetic nu se încadrează în canoanele unei strategii stabilite în mod științific, ea având obiective foarte limitate, pe termen scurt. Dacă regimul comunist a reușit să epuizeze în mod nerațional și ineficient o parte însemnată a resurselor energetice interne și a creat structuri industriale energofage, accentuând continuu dependența economiei de importul de resurse, în schimb trecerea la economia de piață presupune importante reconsiderări atât pe plan energetic cât și mai ales pe planul structurilor industriale.

Orice strategie trebuie să aibă în vedere componentele enunțate, priorități eșalonate și etapizări. Orice strategie energetică în România va pleca

de la cerința alinierii la exigențele restructurării economice, ceea ce înseamnă că va trebui să prevadă pârghii sau stimulente pentru creșterea eficienței energetice în toate ramurile activității economice și sociale.

Pe termen scurt prioritatea principală o constituie modernizarea tehnică a termocentralelor și adaptarea la ciclul combinat turbină cu gaz și respectiv cu abur, în scopul creșterii randamentului și reducerii poluării.

Pe termen mediu obiectivele sunt legate de diversificarea ofertei interne de resurse de energie primară, în principal prin terminarea construcției Centralei Nucleare de la Cernavodă, dar și prin dezvoltarea unor surse reînnoibile, cum sunt energia hidro, eoliană, solară. De asemenea, se poate analiza și chestiunea liberalizării pieței produselor petroliere.

Pe termen lung mobilurile strategiei sunt cele conexe cu asigurarea securității energetice, reducerea dependenței de importuri, ridicarea eficienței consumului energetic.

Consider că la elaborarea oricărei strategii energetice trebuie să participe specialiști din cadrul INCE, ISPE, ICEMENERG, a unor firme private de consultanță, a unor departamente economice. Ar trebui demarat un program de perfecționare în acest domeniu, prin specializări în țările dezvoltate, a unor specialiști. De asemenea, se impun dezbateri publice, inclusiv în cadrul unor sesiuni științifice, a tuturor aspectelor implicate de elaborarea unei strategii energetice.

Restricția energetică în procesul dezvoltării economice

Țările dezvoltate au trecut de mult pragul maximului intensității energetice, întrucât procesul industrializării extensive a fost depășit. Majorarea intensității energetice s-a datorat în principal, dar nu în mod exclusiv, evoluției structurii PIB.

După primul șoc energetic, ameliorarea intensității energetice s-a realizat prin factori de ordin discreționar, prin intermediul unor modificări în obiceiurile de consum ale utilizatorilor finali. După al doilea șoc petrolier măsurile de tip discreționar sau voluntarist au fost dublate de măsuri de natură structurală, vizând ameliorarea eficienței energetice.

În țările dezvoltate îmbunătățirea eficienței energetice s-a realizat pe două căi:

- perfecționarea modurilor de producție prin noi procese tehnologice cu randamente energetice îmbunătățite și instalații cu consumuri specifice scăzute
- schimbarea repartiției sectoriale a activității economice prin diminuarea ponderii industriilor mari consumatoare de energie în favoarea industriilor de vârf tehnologic și serviciilor.

În perioada 1973-1987 conținutul energetic al PIB s-a redus cu 23% pe ansamblul țărilor membre OCDE. Reducerea intensității energetice se explică prin tendința de restrângere a importurilor energetice, prin diminuarea ponderii și transferul în alte țări a ramurilor energointensive, prin creșterea sensibilă a

ponderii serviciilor în economie, prin impactul progresului tehnic și tehnologic asupra conținutului energetic al activității economice.

Cele două șocuri petroliere au pus în lumină, pe de o parte, caracterul limitat al rezervelor de hidrocarburi accesibile la costuri scăzute, iar pe de altă parte, necesitatea valorificării rezervelor cu costuri ridicate (gen țițeiul *offshore*) cât și a diversificării surselor energetice și a conservării energiei.

În cadrul balanței energetice mondiale de resurse primare, în anii '70 și '80 s-a mărit în mod pregnant ponderea energiei nucleare și într-o măsură mai redusă ponderea gazului natural și a surselor regenerabile de energie. Aceste creșteri s-au făcut la început în detrimentul cărbunelui și ulterior în cel al țițeiului. Pentru deceniul zece se prevede continuarea acestor tendințe. În pofida incertitudinilor de ordin geologic țițeiul, gazul natural și cărbunele vor rămâne sursele de energie predominante cel puțin până în anul 2010, acoperind peste 80% din necesarul de consum energetic al omenirii.

Într-o perspectivă îndelungată de timp se poate aprecia că, pe măsura epuizării rezervelor limitate de energii nereînnoibile, costul lor de producție și de comercializare va crește, tinzând să atingă nivelul la care energiile reînnoibile devin competitive. În viitorul apropiat potențialul valorificării acestui gen de resurse rămâne limitat din cauza faptului că sunt scumpe și dificil de finanțat. Dezvoltarea energiei nucleare va fi frânată din cauza consecințelor tragice ale accidentului nuclear de la Cernobîl.

Politica de conservare a energiei devine o componentă de bază a strategiei de dezvoltare economică. Ea poate fi definită ca un ansamblu de măsuri vizând influențarea comportamentelor în sensul ameliorării eficacității energetice și a favorizării substituției interenergetice, ce se justifică din punct de vedere economic și al disponibilității. Politica de conservare a energiei are un profund substrat tehnologic. Astfel, se intenționează punerea la punct a unor tehnologii tot mai perfecționate de explorare și exploatare a țițeiului, de rafinare a țițeiurilor grele, de promovare a sistemelor de combustie nepoluantă a cărbunelui, de fabricare a benzinelor sintetice din resurse neconvenționale. Un alt obiectiv vizat este ameliorarea eficacității globale a sistemelor energetice prin raționalizarea fluxurilor, recuperarea energiei, utilizarea de echipamente performante etc.

Posibilitatea declanșării unui nou șoc petrolier, evidențiată de creșterea puternică a prețului țițeiului în trimestrul III 1990, nu poate fi exclusă total, iar un astfel de fenomen este de natură să exercite mai multe tipuri de efecte asupra echilibrelor macroeconomice în țările dependente într-o măsură importantă de importul de surse energetice. În primul rând sunt efecte de tip inflaționist, creșterea costurilor energiei reflectându-se automat în costurile de producție și implicit în prețurile de vânzare a mărfurilor. În al doilea rând sunt efecte de tip recesionist, care se manifestă prin scăderea cererii interne și deficitul balanței comerciale.

Implicarea statului în politica energetică este un fenomen obiectiv întrucât energia afectează comerțul exterior, încasările bugetare și chiar competitivitatea generală a activității economice.

În cazul deficitului balanței comerciale datorită scumpirii importului de resurse energetice, intervenția administrației de stat se face prin programe de conservare și uneori chiar de austeritate, vizând reducerea cererii globale și limitarea importurilor de energie. Prin sistemul prelevărilor fiscale stabilit de stat energia participă cu o cotă deloc neglijabilă la crearea veniturilor statului. Accesul la surse de energie abundente și ieftine poate oferi avantaje comparative substanțiale unor ramuri sau domenii de activitate, dar aceasta necesită intervenția statului în favoarea creării unui sector energetic național puternic și competitiv.

În SUA și Marea Britanie se încearcă promovarea unei liberalizări a politicii energetice, în sensul desființării controlului statului asupra sectorului energetic și implicit asupra prețurilor.

RESTRUCTURAREA INDUSTRIEI CHIMICE ROMÂNEȘTI

Corneliu CIOBANU

În elaborarea unei strategii realiste de restructurare a industriei chimice trebuie pornit, pe de o parte, de la rolul pe care această ramură este chemată să îl joace în orice economie modernă, iar pe de altă parte, de la analiza pertinentă, obiectivă, a situației actuale a acestei ramuri în țara noastră.

În ceea ce privește primul aspect, trebuie relevat faptul că pe ansamblul țărilor dezvoltate industria chimică se situează pe locul al doilea în rândul ramurilor industriale, cu o pondere de peste 11% în producția industrială totală, fiind devansată doar de construcția de mașini. Prin multitudinea de produse esențiale pe care le furnizează, industria chimică constituie o piesă de bază în angrenajul economiei moderne.

În România industria chimică ocupă o poziție apreciată de cea întâlnită în țările dezvoltate, din punct de vedere al ponderii în producția industrială totală: 9,7% în 1990. Deosebiri importante apar în ceea ce privește macrostructura ramurii și microstructura la nivelul principalelor subramuri. În esență, dezechilibrele macrostructurale derivă din dezvoltarea excesivă, în raport cu baza energetică și de materii prime, a unor ramuri energo și material intensive, cum sunt îngrășămintele cu azot, produsele sodice și carbidul, și dezvoltarea insuficientă a sectoarelor de chimie fină (medicamente, cosmetice, coloranți, pesticide, detergenți etc.). În plan microstructural este evidentă existența unei game sortimentale restrânse, orientată cel mai adesea către produse de uz general, care au pierdut tot mai mult teren în ultimii ani prin proliferarea specialităților, cu destinație precisă și debușee (segmente de piață) în care concurența este mult mai restrânsă decât în cazul produselor de uz general.

Un alt element care trebuie avut în vedere este acela că, cu toată relativa înapoiere tehnologică cu multiplele sale implicații negative pe planul consumurilor specifice, calității și gamei sortimentale, România dispune totuși de una dintre cele mai diversificate industrii chimice din regiune, industrie care o lungă perioadă de timp a fost una dintre principalele surse de devize convertibile (în 1989 exporturile s-au cifrat la aproape 800 de milioane de dolari). Acest aspect este deosebit de important, dacă avem în vedere faptul că programele de modernizare imperios necesare și pentru această ramură incumbă investiții de ordinul miliardelor de dolari (cu titlu informativ menționăm că specialiștii apreciază că numai pentru modernizarea petrochimiei poloneze ar fi necesare investiții de circa 2,5-3 miliarde dolari, sume similare fiind avansate și pentru Cehoslovacia). Or, în condițiile în care până acum și

probabil și în viitorul apropiat, investițiile străine nu numai în industria chimică românească, dar și în general în industria chimică est-europeană, pot fi considerate mai degrabă modeste, este evident că finanțarea acțiunilor de modernizare se va face, în mod necesar, pe baza încasărilor în devize realizate din exporturi.

De aceea, optez pentru un proces de restructurare treptată, în ritmuri care să nu genereze dezechilibre majore în economia națională și nici în balanța comercială a țării. În acest context apreciez ca necesară sprijinirea, într-o primă etapă de 3-4 ani, a unităților cu rol important în bunul mers al economiei naționale și/sau dispunând de debușee externe certe; chiar dacă unele dintre ele (uzinele de îngrășăminte, sodă caustică și calcinată) sunt mari consumatoare de energie și materii prime, pentru moment ele sunt singurele care pot genera resursele de devize necesare pentru restructurare și re tehnologizare. (De altfel, chiar marile firme chimice și-au finanțat în mare măsură programele de dezvoltare, modernizare și restructurare pe seama sectoarelor de bază ale chimiei, la care nu au renunțat decât în anumite cazuri și selectiv). Completarea necesarului de materii prime și energie pentru unele din aceste unități s-ar putea face prin contrapartidă de la unii dintre partenerii tradiționali (URSS, Iugoslavia, Ungaria etc.), interesați în achiziționarea în continuare a produselor românești, chiar după desființarea CAER.

În ceea ce privește industria petrochimică, deși se consideră în general că ea a fost dezvoltată excesiv, o simplă analiză a producției pe locuitor realizată în România la majoritatea intermediarilor petrochimici și la materialele plastice relevă mari decalaje nu numai față de țările occidentale dar și față de țări foste socialiste (Cehoslovacia, RDG) cu o bază de materii prime net inferioară celei de care dispune România. În acest domeniu se impune, alături de modernizarea mării majorități a instalațiilor, construite în anii 1960 și 1970, o adâncire a gradului de prelucrare care să asigure o valorificare mai bună a materiei prime și o diversificare a gamei sortimentale. Referitor la forma de organizare, consider că în petrochimie, mai mult decât în alte ramuri, formula optimă este cea a integrării pe verticală, inclusiv în amonte cu rafinăriile, ceea ce permite o reducere a costurilor și, implicit, o creștere a competitivității producătorilor respectivi. În general, nu consider o idee fericită fărâmițarea excesivă a fostelor combinate chimice sau petrochimice care au fost concepute și construite tocmai pe ideea integrării pe verticală, cea mai larg răspândită pe plan mondial. Totodată, ideea ca fiecare uzină dintr-un anumit domeniu să devină societate comercială nu-și găsește justificarea în numeroase cazuri din industria chimică și este în contradicție cu tendința foarte pregnantă ce se manifestă pe plan mondial de concentrare a producției la nivel național, regional și chiar mondial în mâinile unui număr din ce în ce mai restrâns de firme. În majoritatea țărilor dezvoltate numărul producătorilor la un anumit produs chimic a ajuns foarte redus, adesea numai 1 sau 2 (chiar dacă dispun de mai multe uzine). Acest proces de concentrare permite firmelor respective

să mobilizeze sumele uriașe necesare pentru activitatea de cercetare-dezvoltare și pentru investiții și să-și optimizeze activitatea de comercializare și prin aceasta să supraviețuiască pe o piață puternic concurată. Desființarea fostelor centrale industriale, pe lângă efecte pozitive, a dus însă și la dispariția coordonării între diversele uzine (considerăm că ar trebui reluată - într-o formă mai suplă, cel puțin în domeniul cercetării și dezvoltării și al politicii de investiții. Ideea că prin "autonomizarea" uzinelor s-ar ajunge la mult dorita concurență s-a dovedit cel mai adesea greșită. Întrucât majoritatea uzinelor sunt specializate din concepție, adică fabrică numai anumite sortimente sau tipo-dimensiuni, chiar dacă ele poartă aceeași denumire generică – și deci, nu ajung să se concureze între ele.

În aceeași perioadă reluarea sau antamarea unor relații de colaborare cu firme occidentale de renume va permite o dezvoltare treptată a subramurilor chimiei fine rămase în urmă, accentul punându-se pe satisfacerea crescândă a cererii interne, firmele occidentale nefiind, de regulă, dispuse să încurajeze dezvoltarea unei producții de chimie fină orientată prioritar către export, ce le-ar atenua monopolul deținut în acest domeniu deosebit de profitabil.

Într-o a doua etapă, de 5-10 ani, concomitent cu dezvoltarea ramurilor chimiei fine și a produselor cu grad mediu de prelucrare, se va putea trece la restrângerea treptată a producției și exporturilor de produse energointensive, tinzându-se către o dimensionare a acestora la niveluri apropiate de quantumul consumului intern, prin eliminarea unităților care în decursul primei perioade au dat dovadă de cea mai redusă viabilitate.

DIRECȚII DE RESTRUCTURARE A INDUSTRIEI DE RAFINARE A ȚIȚEIULUI ÎN ROMÂNIA

Mariana PAPATULICĂ

I. Prezentare generală

România dispune, în prezent, de un număr de 11 rafinării cu o capacitate nominală totală de 30,4 milioane tone, care prelucrează țiței indigen nesulfuros și țiței de import, predominant din categoria țițeiurilor medii (de tipul Iranian heavy de 31° API).

În anul 1990 a fost supusă prelucrării o cantitate totală de țiței de 23,663 milioane tone din import. Au rezultat 21,559 milioane tone de produse petroliere (ceea ce corespunde unui indice mediu de utilizare de 78%), din care 76,7% a fost destinată consumului intern, iar 23,6% exportului (conform tabel).

Bilanțul prelucrării țițeiului în România în anul 1990

		- mii tone -		
Produse	Randament în % din total	Producție	Consum	Export
Benzine	19,7	4667	2049	2618
Distilate medii	28,3	6685	4457	2228
Păcură	31,5	7454	7821	-
Uleiuri	1,6	376	360	25
Aromate	1,6	386	401	5
Bitum, cocs, sulf	4,3	1018	909	115
Alte produse	4,1	966	938	36
Autoconsum	8,9	2111	-	-
TOTAL	100,0	23662	16935	5083

Sursa: Buletin de informare publică a Comisiei Naționale de Statistică, nr. 3/1991, p. 2, 3.

În anul 1990, producția rafinăriilor a fost axată, în principal, pe satisfacerea consumului de păcură, deși s-au prelucrat, în general, țițeiuri medii și grele, producția de benzină și motorină a depășit cererea internă, surplusul fiind exportat.

Ponderea majoră a consumului de păcură a avut drept cauze, următoarele:

- seceta prelungită care a avut ca efect, reducerea drastică a producției de electricitate furnizată de hidrocentrale;

- diminuarea cu 38% a producției de cărbuni, fapt ce a antrenat reducerea cu 30% a producției de electricitate din cărbuni. Compensarea deficitului energetic rezultat s-a realizat, în aceste condiții, prin creșterea producției de electricitate obținută pe bază de combustibil lichid (păcură).

Industria petrochimică se bazează pe 5 unități de etilenă ce totalizează o capacitate de 735.000 tone/an și pe producția de olefine și aromate ce rezultă din rafinării.

Unitățile de piroliză, concepute și dimensionate pentru alimentare cu etan, propan, butan sunt confruntate în prezent cu lipsă de materii prime ca urmare a reducerii cantității disponibile de țiței (atât intern cât și din import) și a lipsei facilităților portuare din portul Constanța pentru recepționarea LPG*** (materie primă alternativă).

II. Structura capacităților de rafinare. avantaje și dezavantaje

Industria românească de rafinare, în structura sa actuală, prezintă o serie de dezavantaje, dar și avantaje relative.

Dintre principalele **dezavantaje** menționăm:

1) Supradimensionarea capacității interne de rafinare atât în raport cu posibilitățile interne de aprovizionare (grad de acoperire de 30% cu țiței intern raportat la capacitatea nominală totală de 30 milioane tone) cât și cu nevoile de consum intern.

Ca etapă de dezvoltare, industria românească se află, la ora actuală, în situația rafinăriilor din Europa de vest, și Japonia, de la începutul anilor '80, în pragul lansării procesului de restructurare. Restructurarea rafinăriilor în ariile geografice menționate a avut ca efecte, închiderea a 180 de rafinării însumând o capacitate de peste ***00 milioane tone/an și respectiv, creșterea ponderii instalațiilor de conversie de la 20% în 1980 la 30% în 1989 – concomitent cu sporirea cu 60% a randamentului în fracții ușoare pe tona de țiței supus prelucrării.

Criteriul primordial al restructurării l-a constituit ajustarea capacităților de rafinare la dimensiunile pieței interne și la structura cererii la produsele petroliere.

2) Funcționarea rafinăriilor românești după modelul comercial, nerentabil al rafinăriilor de export, bazat pe prelucrarea țițeiului din import și pe valorificarea produselor rezultate, în cea mai mare parte, pe piețele de export, pe riscul părții române.

În anii '80, în cazul României, importul de țiței pentru acest gen de operații (impropriu definite, în acea perioadă, drept operații de processing¹) s-a

¹ În cazul acordurilor de processing tradiționale – rafinorul execută o prestație cu valoare fixă, prestabilită la care se adaugă un comision, riscul comercializării produselor datorat diferențelor nefavorabile între prețul de achiziție a țițeiului și cele

soldat, în mod constant, cu pierderi, subvenționate de la bugetul statului (idem trim. I, II, 1991, anexa nr. 1).

De precizat că, în același interval, cca 80 milioane tone/an capacități de rafinare din zona Caraibilor și cca 60 milioane tone din Italia, Olanda, Belgia au fost eliminate de concurența din partea rafinăriilor de export ale OPEC, bazate însă pe resurse proprii.

Rafinăria de la Midia oferă cea mai recentă infirmare a valabilității conceptului rafinării de export. Deși a beneficiat de o infuzie de capital pentru re tehnologizare (modernizarea unor echipamente, adâncirea prelucrării, catalizatori eficienți) din partea firmei "Mark Rick", în contul căreia efectuează processing, activitatea rafinării nu a raportat profituri. (Sursa informației: Petroleum Intelligence Weskly – SUA, 3 iunie 1991, p. 2, 17 iunie 1991, p. 3).

3) Nivelul avansat de uzură tehnică și tehnologică a unor echipamente, fapt care conduce la consumuri specifice de energie și pierderi fizice în procesele de prelucrare, net superioare normelor internaționale (între 13-17% la tona de țiței supus prelucrării față de o medie de 6% în CEE).

4) Un profil tehnologic al capacităților de prelucrare caracterizat prin insuficiența următoarelor tipuri de instalații:

- hidrofinaie (care asigură epurarea și finisarea produselor, în special a carburanților);
- instalații menite să asigure creșterea producției și îmbunătățirea calității benzinelor;
- instalații pentru creșterea randamentului în gaze lichefiate, pentru sinteza aditivilor, a catalizatorilor etc.
- absența instalațiilor de hidroracare – deși compensată cantitativ cu procese similare reprezintă, totuși, o carență pe plan calitativ.

5) Insuficiența facilităților logistice de transport, încărcare, descărcare, depozitare.

Dintre avantajele relative ale infrastructurii existente menționăm:

- 1) integrarea cu industria chimică;
- 2) intensitatea destul de ridicată a conversiei fracțiilor grele, estimată pe ansamblul proceselor de prelucrare (în echivalent cracare catalitică) la cca 33,8%, nivel ușor superior celui înregistrat în Europa occidentală (32%) dar net inferior față de SUA (61%). (Intensitatea conversiei exprimă raportul în care se află prelucrarea secundară față de distilarea primară, în expresie cantitativă);
- 3) condiții optime de aplicare a principiului rafinării deschise;
- 4) "perspectiva integrării" în rețeaua de transport fluvial european oferită de canalul Rhin – Main – Dunăre (care reduce de cca 3,7 ori distanța parcursă de tona de produs până la Rotterdam (față de ruta maritimă);

ale produselor petroliere fiind preluat, de regulă, de posesorul de țiței.

5) existența unui personal tehnic cu experiență și specializare ridicată în domeniul industriei de prelucrare a țițeiului.

III. Premisele favorizante diminuării funcției energetice a rafinăriilor (a producției de combustibil și carburanți)

Diminuarea necesarului de consum de energie (înglobat în produse nerentabile pentru export), atât prin reducerea sau eliminarea subvențiilor (cazul produselor petroliere) cât și prin reducerea masivă a activităților unor întreprinderi energo-intensive.

Diversificarea ofertei interne de surse de energie primară în perspectiva intrării în funcțiune a Centralei nucleare de la Cernavodă, după 1994. (Cele 5 unități de câte 600 MW vor putea substitui un consum de hidrocarburi (păcură) de 4,4 milioane tone echivalent petrol.

Măsurile de adaptare a termocentralelor la ciclul combinat turbină cu gaz și respectiv cu abur, care va permite creșterea randamentului termic de la 38 la 52%, substituind astfel, un consum la combustibil de 2,2 milioane tone echivalent petrol.

În ipoteza liberalizării pieței interne a produselor petroliere (opțiune posibilă dar nu obligatorie), teoretic, se creează premisele instaurării unui climat de liberă concurență, în cadrul căruia se poate opta pentru importuri directe de produse petroliere.

Dezvoltarea activității în industria petrochimică, asigurarea de către rafinării a materiilor prime petrochimice necesare unităților de piroliză Midia-Teleajen, în prezent inactive din acest motiv, va reduce substanțial producția de benzine finite (și, implicit, potențialul de export benzină), operație cu finalitate economică pozitivă, deoarece în condițiile date din România este mai profitabilă utilizarea naftei ca materie primă petrochimică decât pentru obținerea benzinei de export.

IV. Opțiuni de restructurare

Pornind de la elementele sus-menționate, un proces de restructurare a industriei de prelucrare a țițeiului în România apare ca indispensabil, deși condițiile exogene actuale definite prin severitatea creșcândă a legislațiilor antipoluare în țările occidentale, care reclamă parametri calitativi superiori pentru produsele petroliere (în special 1a benzină) și, implicit, tehnologii de prelucrare tot mai sofisticate, iar pe de altă parte prin prețuri ale țițeiului relativ scăzută - exercită un efect contradictoriu asupra opțiunii investiționale a rafinorului; în timp ce problema ecologică reclamă ajustări în structurile funcționale ale rafinăriilor, prețurile scăzute ale țițeiului tind să descurajeze, proiectele costisitoare de investiții în conversia rezidurilor sau cel puțin, acționează în sensul temporizării deciziei, condiționând-o de factori mai dificil de previzionat, cum ar fi ecartul optim de preț între țițeiurile ușoare și grele și

respectiv, între fracțiile ușoare și grele de altă parte, trebuie ținut cont de faptul că, dirijare unor fonduri financiare mari către modernizarea și dezvoltarea infrastructurii industriei de prelucrare a țițeiului poate întârzia pregătirea epocii postpetroliere - când resursele neconvenționale și noile tehnologii vor asigura necesarul de componenți pentru chimizare, transport etc.

Funcție de criteriile menționate și luând în calcul ca factor critic, restrictiv, disponibilul limitat de fonduri valutare, un program de restructurare a rafinării în România trebuie să comporte o abordare pe următoarele direcții majore de acțiune:

A. Măsuri cu caracter preponderent organizatoric implicând investiții de capital minime și având ca obiect redimensionarea (raționalizarea) capacității de prelucrare după criteriul primordial al necesarului intern de consum, concomitent cu eliminarea conceptului de funcționare după modelul comercial păgubitor al rafinării de export.

B) Măsuri vizând creșterea eficienței economice a fluxurilor de prelucrare – ca premisă de reducere a costurilor de producție și de creștere a competitivității produselor petroliere.

Căile principale de implementare a acestui scop sunt: optimizarea consumurilor energetice și a consumurilor specifice de materii prime pe proces; eliminarea sau minimizarea pierderilor de prelucrare; creșterea coeficientului de siguranță în exploatare etc. Dintre mijloacele tehnice de soluționare a acestor probleme enumerăm: optimizarea schimburilor de căldură pe fluxul tehnologic, utilizarea unor sisteme de cogenerare (care permit producerea simultană a aburului și energiei electrice necesare rafinării); înlocuirea actualelor instalații continue, introducerea unor sisteme de supraveghere și control al proceselor – mergând până la utilizarea microprocesoarelor.

C) Reevaluarea, în principal prin prisma necesarului pieței interne, a raportului între funcția energetică și cea neenergetică (petrochimică) a rafinăriilor și stabilirea, pe baza rezultatului acestei operații a măsurilor de modernizare a proceselor tehnologice precum și de completare a profitului de prelucrare cu instalații deficitare în configurație actuală – capabile să asigure un indice sporit de conversie în produse albe și să rezolve problemele de calitate tot mai severe pe care le vor reclama legislațiile antipoluare europene, după anul 1995.

A. O primă opțiune de restructurare, adaptată realităților etapei actuale, respectiv, în măsură să asigure (fără aport de capital minimizarea pierderilor rezultate din "falsul processing" (de fapt, import de țiței și reexport de produse) efectuat până în 1989, concomitent cu satisfacerea consumului intern, ar consta din limitarea cantității de țiței supusă prelucrării la 18 mil. tone (din care numai 11 mil. tone în import, față de 16,3 mil. tone în 1990¹ (anexa nr. 2).

¹ O primă etapă de raționalizare a fost înfăptuită deja în anul 1990 prin reducerea

Această variantă are ca premise restrictive:

- menținerea randamentului în produse petroliere din anul 1990 (în vederea satisfacerii cererii interne);
- eliminarea exportului de benzină/motorină care provoacă pierderi – absolute și relative – exportatorului român. (De exemplu, la data de 1-V-1991, prețurile de export POB Constanța era grevate de diferențe nefavorabile de 32 \$/tonă la benzină și respectiv, 7 \$/tonă la motorină, față de valorile CIF pe piețele de export, din cauza calității neconforme standardelor internaționale și a costului nivelului);
- schimbarea destinației utilizării naftei de la producția de benzină pentru export către unitățile de piroliză din petrochimice, (care actualmente sunt inactive din cauza lipsei de materii prime), în vederea maximizării producției de etilenă.

(O analiză estimativă a eficienței economice a activității unităților de piroliză neutilizate, pe baza randamentelor reale de funcționare și a prețurilor internaționale la data de 1-V-1991, indică faptul că acestea sunt profitabile, chiar în ipoteza în care nafta s-ar importa).

În această variantă, se conturează un deficit de 1-2 mil. tone păcură care poate fi însă completat prin import.

Totodată, în această ipoteză de funcționare (56% indice de utilizare a capacității nominale) apar capacități de rafinare neutilizate, însumând 16 mil. tone/an.

Valorificarea acestor capacități neutilizate se poate realiza într-una din următoarele 3 variante:

a) Unitățile de distilare atmosferică pot fi adaptate pentru procese de rupere de vâscozitate sau pentru dezasfaltare cu solvent, iar cele de reformare catalitică pentru procese de izomerizare (necesare în vederea creșterii cifrei octanice a benzinelor).

Adaptarea supracapacităților de distilare atmosferică în scopul fracțiilor grele mărește intensitatea comerșiei în rafinării și eficiența acestui proces.

b) Păstrarea în "rezervă funcțională" a unor instalații cu scopul de a conferi rafinăriilor flexibilitatea necesară satisfacerii fluctuațiilor sezoniere ale cererii și de a profita de momentele conjuncturale favorabile pe piețele de export.

Ulterior, instalațiile ce compun rafinăriile trecute în rezervă pot fi reactivate independent, funcție de natura solicitării (sistemul rafinării "deschise"), fapt ce constituie o modalitate de valorificare a excedentului de capacități și, totodată, de optimizare a activității de processing.

"Rafinăria deschisă" presupune deci, funcționarea independentă a instalațiilor care o compun (anexa nr. 2) reprezentând, spre deosebire de modelul clasic, integrat al rafinăriei tradiționale un sistem de prelucrare cu mult

cantității de țiței supusă prelucrării la 23,6 mil. tone.

mai flexibil, care permite optimizarea ciclului de prelucrare atât funcție de inputurile de materii prime (provenite de regulă din surse externe rafinării) cât și de structura scontată a ofertei (cu accent pe maximizarea producției de benzină sau a altor produse cu valoare ridicată).

În baza acestui sistem, de exemplu, capacitatea de prelucrare a unor instalații care asigură creșterea calității benzinei poate fi integral exploatată, peste nivelul nevoilor producției interne, iar rafinăria poate obține încasări din comercializarea surplusului de produs. Intensitatea mare de conversie a rafinăriilor românești reprezintă un alt factor favorizant de aplicare în practică a conceptului rafinării deschise. Aceasta oferă și avantajul prelucrării de țițeiuri grele, în special în perspectiva anilor '90, când se prevede restrângerea ofertei de țițeiuri ușoare.

Insuficiența structurilor logistice necesare reprezintă pe de altă parte, un impediment pentru România în aplicarea, pe scară mai largă, a acestui concept de funcționare a rafinăriilor.

c) Valorificarea fondului metalic al instalațiilor învechite ca materie primă în topitoriile de oțel.

C) **Măsurile de re tehnologizare** apar ca o condiție de creștere atât a eficienței economice a prelucrării cât, mai ales, a competitivității produselor petroliere – mai ales în varianta continuării processingului – având în vedere faptul că piața internațională s-a orientat către o structură a cererii și, mai ales spre criterii de calitate care, în etapa actuală nu pot fi satisfăcute de oferta românească.

Sub aspect calitativ, cererea pe piața internațională tinde să se orienteze, în următorii ani, către produse petroliere care conțin mult hidrogen și mai puține aromatice – fără ca această "tranziție" să afecteze proprietățile antidetonante și, respectiv performanțele funcționale ale motoarelor.

- Pentru benzine, aceasta presupune ca cifra octanică să fie obținută cu aport sporit de izoparafine sau compuși exigenți (MTBE) în detrimentul aromaticelor.
- Izoparafinele sunt obținute, în general, în cadrul unor procese de alchilare și izomerizare, procese care continuă să cunoască îmbunătățiri.
- Rolul reformării catalitice ca proces de obținere a benzinelor finite tinde să se diminueze în favoarea unor procese mai complexe (cracare catalitică). Motivul îl constituie faptul că această tehnologie generează până la 70% compuși aromatici, nedoriti în compoziția benzinelor finite;
- Hidrocracarea se conturează drept cel mai eficient procedeu de obținere a distilatelor medii (motorină) de înaltă calitate etc.

În funcție de tendințele pieței internaționale și prin prisma nevoilor pieței interne, acțiunile de re tehnologizare vor trebui îndreptate cu precădere spre următoarele direcții de bază:

1) creșterea randamentului de reacție (cu 2-3%) îndeosebi la procesele de obținere a benzinei (reformare și cracare catalitică), a aromamelor,

neparafinelor, uleiurilor etc., prin asimilarea variantelor modernizate ale acestor procese (de ex., reformarea catalitică de medie presiune în locul celei cu presiune ridicată; asimilarea ultimelor tehnologii de distilare în vid, cracare catalitică etc.);

2) ameliorarea calităților produselor, cu accent pe benzină (majorarea cifrei octanice) și uleiuri. Cifra octanică și curba de distilație necorespunzătoare ale benzinei naturale românești, fără plumb, nu permit comercializarea acesteia ca benzină finită ci ca component pentru bezine finite – repercutându-se nefavorabil asupra nivelului prețurilor de export – respectiv, prin pierderea a câte 5-6 dolari/unitate octanică, la nivelul prețurilor în vigoare. Diversificarea gamei de aditivi atât prin modernizarea instalațiilor existente cât și prin construirea unor noi de alchilare, izomerizare, producerea Metil-terțiar-butil-eterului etc.).

În vederea ameliorării calității uleiurilor, produse cu un grad mare de complexitate care se reflectă în mod corespunzător și asupra prețurilor obținabile pe piața internațională, trebuie avută în vedere atât achiziționarea unor licențe de tehnologii moderne cum ar fi hidroizomerizarea catalitică și percloretilarea – filtrarea continuă a uleiurilor – (ambele procedee asigurând creșterea randamentului cu cca. 2%, scăderea punctului de congelare a uleiurilor de bază și ameliorarea altor parametri calitativi) cât și retehnologizarea instalațiilor existente precum și construirea unor noi pentru fabricarea de aditivi specifici pentru uleiuri superioare.

3) Lărgirea bazei de materii prime (recuperarea din gaze a fracției C2-C4 în vederea utilizării la piroliză) – cu efect final favorabil asupra randamentului în benzine.

Având în vedere faptul că industria de rafinare din România s-a dezvoltat, inițial, prin import de licențe, utilaje și echipamente de proveniență americană (Universal Oil Products, Hydrocarbon Research, Lurgi) se recomandă contractarea acelorași furnizori de tehnologii în vederea modernizării.

"Universal Oil Products" precum și alte firme din SUA, specializate în consulting în acest domeniu pot elabora, la comandă, modele de optimizare a prelucrării țițeiului și, pe această bază, variante de restructurare a industriei de rafinare.

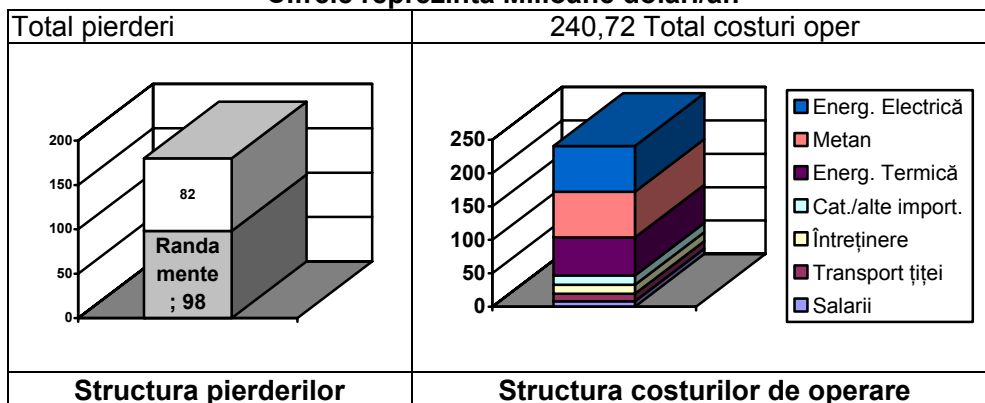
Aportul cercetării tehnologice proprii la acest demers poate și trebuie să fie substanțial. Experiența și expertiza tehnică dobândite în cadrul unei activități datând de câteva zeci de ani o recomandă în acest sens. (Principalii exponenți ai acestei activități sunt Institutul de petrol și gaze și Institutul de cercetare, inginerie tehnologică și proiectare rafinării – ICITPR – Ploiești). Pe de altă parte, industria de rafinare românească prezintă o intensitate de conversie (raport între instalațiile de prelucrare secundară și cele de prelucrare primară) egală cu media pe ansamblul CEE. Ambele argumente pledează în sprijinul ideii potrivit căreia retehnologizarea industriei românești de rafinare nu

reclamă, practic, asistență tehnică externă, cât, mai ales, prezența unor surse de finanțare cu capital (pentru importuri de aditivi, catalizatori, licențe noi etc.).

În acest sens, încercările de atragere a capitalului străin în industria românească de rafinare vor trebui să se axeze în mai mică măsură pe varianta societăților mixte cât, mai ales, pe aceea a participărilor de capital (la rafinării) în principal ale unor țări exportatoare de țiței. În Europa de vest, ca de altfel și în SUA această modalitate de integrare "în aval" a procudătorilor/exportatorilor de țiței a căpătat o destul de largă răspândire, fiind agreată de mai multe considerente: reprezintă o sursă de finanțare a investițiilor occidentale în continuarea programelor de modernizare a rafinăriilor; facilitând restructurarea, asociază exportatorul de țiței la riscurile comerciale ale rafinării; garantează aprovizionarea pe termen lung cu materie primă etc. O strategie de restructurare a rafinării trebuie abordată ca o componentă inseparabilă a unei strategii (politici) energetice globale. De pildă, în cadrul politicii CEE în domeniul energiei, una din axele principale a constituit-o restructurarea sectorului de rafinare a petrolului. Supravegheat de Comisia CEE și, dezvoltat după orientările date de același for, procesul de restructurare în CEE a fost dus la îndeplinire de către companiile petroliere, statului revenindu-i un rol relativ formal. În unele țări CEE statul și-a menținut totuși unele prerogative – cum ar fi controlul asupra prețurilor produselor petroliere, în principal prin intermediul pârghiilor fiscale.

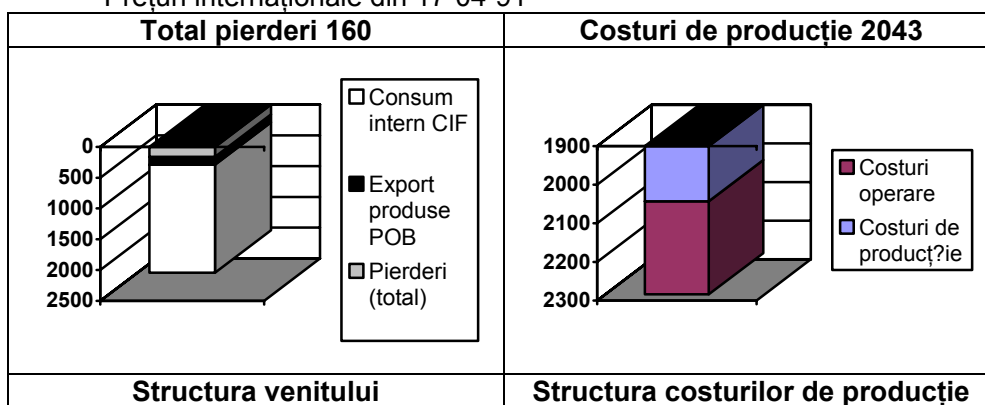
Anexa nr. 1

Cifrele reprezintă Milioane dolari/an

EFICIENȚA PRELUCRĂRII ȚIȚEIULUI DIN IMPORT ÎN EXPRESIE VALORICĂ.

Bază: - Program tr. II (1991 (supus 13,6 mil./an țiței din import)
- Prețuri internaționale din 17-04-91

(VII)

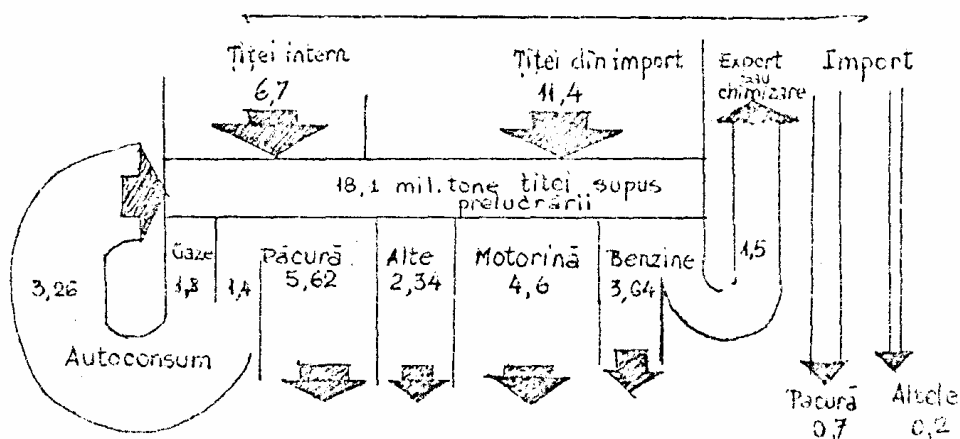
Milioane \$/an

Cost țiței (31°API) – CIF – Constanța	1802
Costuri operare 17,7 × 13,6 =	241
Costuri de producție (***)	2043
Valoare produse rezultate din țiței	1833
din care: - din exporturi POB	128
- din consum intern CIF	1755
Pierderi (2043-1883)	160
din care: - de la randamente (7,2 × 13,6)	98
- de la export benzină/motorină (4,56 × 13,6)	62

Sursa: calculat pe baza datelor furnizate de "PETROLEXPORTIMPORT") la 1-V-1991.

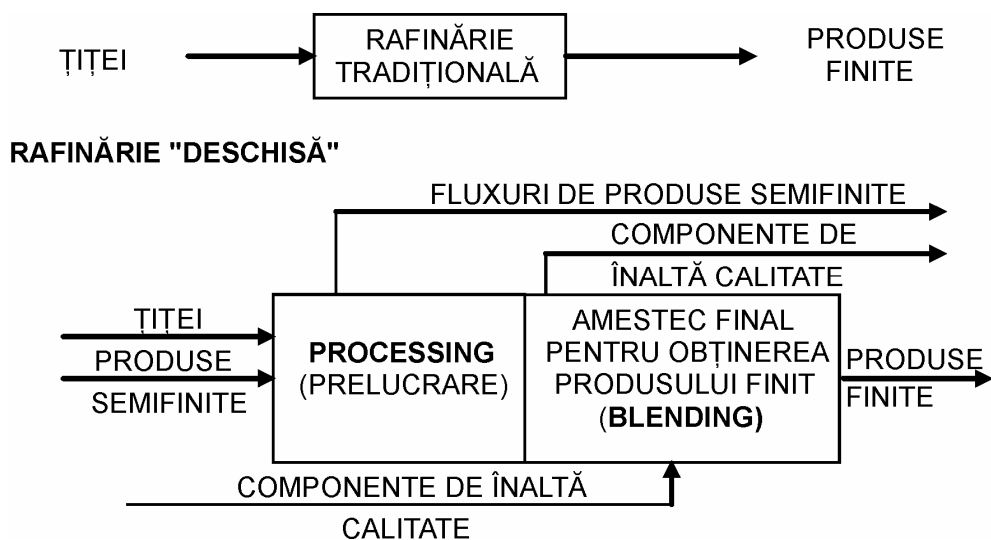
Anexa nr. 2

**BILANȚUL PRELUCRĂRII ȚITEI ÎN VARIANTA AJUSTĂRII LA
NEVOILE DE CONSUM INTERN (18 mil. tone/an)**

Anexa nr. 3

SCHEMA DE FUNCȚIONARE A UNEI "RAFINĂRII DESCHISE"

SURSA: **OIL, GAS** – EUROPEAN MAGAZINE, nr. 3/1989

RESTRUCTURAREA INDUSTRIEI CHIMICE A ROMÂNIEI

Laurențiu BĂLȚATU

I. Cadrul mondial

În 1981/1982, la scurt timp după cel de-al II-lea șoc petrolier, industria chimică din țările dezvoltate a intrat în cea mai gravă criză din perioada postbelică, restructurarea de mari proporții apărând ca singura soluție viabilă de surmontare a marilor dificultăți cu care era confruntat acest sector.

Restructurarea industriei chimice în țările dezvoltate este un proces complex, care s-a desfășurat pe tot parcursul deceniului al IX-lea, continuând să fie în actualitate și în deceniul al X-lea.

Dintre direcțiile de acțiune în vederea realizării acestui obiectiv, rețin atenția următoarele:

a) Raționalizarea producției, recurgându-se la următoarele măsuri: închiderea unor fabrici nerentabile, schimbul de portofolii, achizițiile, fuzionările și înființarea de societăți mixte;

b) creșterea ponderii cheltuielilor pentru re tehnologizare pe seama fondurilor alocate pentru construirea de fabrici noi, ultima alternativă fiind considerată mai costisitoare. Retehnologizarea s-a desfășurat în două direcții principale, vizându-se trecerea la obținerea unor produse cu valoare adăugată mare și respectiv perfecționarea tehnologiilor de obținere a produselor de mare tonaj (de o atenție deosebită bucurându-se sectorul îngrășămintelor);

c) sub aspect structural, s-a manifestat pregnant preferința pentru produsele care asigură o valorificare superioară a materiilor prime, caracterizându-se printr-un grad înalt de prelucrare (ex: specialități și produse de sinteză fină);

d) intensificarea investițiilor în străinătate, politică prin care marile societăți transnaționale urmăresc realizarea unei concordanțe între distribuția geografică a capacităților de producție, pe de o parte, și cea a cererii mondiale pentru anumite produse chimice, pe de altă parte. Investițiile în străinătate sunt orientate cu precădere tot spre țări dezvoltate;

e) integrarea producției pe verticală, proces ce se desfășoară în trei direcții: integrarea în aval a companiilor petroliere și în amonte și respectiv în aval a companiilor chimice;

f) diversificarea nomenclatorului de producție în sensul penetrării companiilor chimice și în alte sectoare ale industriei. Recurgerea la această politică pe scară mai largă decât în trecut a fost impulsionată de dorința de a compensa parțial pierderile de profit în situația în care conjunctura pe piața produselor chimice ar fi nefavorabilă;

g) creșterea rolului activității de cercetare și dezvoltare, factor ce condiționează tot mai mult realizarea a două dintre cerințele majore ale restructurării și anume: sporirea ponderii produselor caracterizate printr-o valoare adăugată mare și respectiv re tehnologizarea. Dintre tendințele care s-au manifestat în domeniul cercetării și dezvoltării în contextul restructurării industriei chimice, pot fi menționate următoarele: majorarea personalului de cercetare ce revine la 1000 de angajați, ca și a volumului cheltuielilor ce revin pe fiecare membru al acestui personal; extinderea colaborării între firmele chimice în sfera cercetării; intensificarea legăturilor între industrie și instituțiile de învățământ superior; continuarea procesului de internaționalizare a activității de cercetare și dezvoltare etc.;

h) acordarea unei atenții mult mai mari decât în trecut problemelor protecției mediului ambiant, în condițiile în care, pe de-o parte, industria chimică figurează printre cele mai poluante ramuri ale industriei și, pe de altă parte, exigențele legislațiilor privind protecția mediului au sporit foarte mult în ultima vreme;

i) în domeniul organizatoric s-a urmărit sporirea eficienței prin unirea activităților similare într-o singură divizie sau prin dezmembrarea diviziilor excesiv de mari. Totodată, s-a încercat să se optimizeze raportul dintre conducerea centrală, care stabilește strategia generală, și diversele unități componente, a căror libertate de acțiune a fost mărită.

II. Premise și sugestii privind restructurarea industriei chimice a României

II.1. Premise

La începutul deceniului al IX-lea, o comparație între structura industriei chimice a României, pe de o parte, și a țărilor dezvoltate, pe de altă parte, era net defavorabilă României. Pe parcursul deceniului menționat, discrepanțele respective nu s-au atenuat, ci din contra, s-au accentuat, deoarece în vreme ce în țările dezvoltate s-a desfășurat un proces amplu de restructurare a industriei chimice, în România, intențiile de a îmbunătăți considerabil structura acestui sector nu s-au materializat în rezultate pozitive palpabile. În aceste condiții, a devenit imperios necesară restructurarea industriei chimice a României, cu mențiunea că aceasta va fi un proces de durată, așa cum atestă și practica țărilor dezvoltate (unde problemele de ordin structural nu fuseseră totuși, inițial, la fel de acute). Pentru desfășurarea cu succes a acestui proces, ar trebui să se pornească de la faptul că, în ciuda unor realizări incontestabile, în industria chimică a României există o serie de premise nefavorabile (cu grad de influență ridicat), ca rezultat al săvârșirii unor greșeli de-a lungul ultimelor decenii în conducerea nu numai a acestui sector, dar și a întregii economii naționale. Dintre aceste premise nefavorabile, pot fi menționate următoarele:

a) în ultimele decenii, industria chimică s-a caracterizat printr-o evoluție dinamică, dar această dezvoltare a avut un caracter pregnant extensiv,

punându-se accentul pe subramurile energointensive și materialintensive (ce furnizează produse cu o valoare adăugată scăzută), care dețin poziția dominantă în producția sectorului analizat. Semnificativ în acest sens este că în anul 1989 erau în curs de realizare proiectele câtorva mari fabrici de îngrășăminte;

B) dezvoltarea susținută a acestor subramuri a avut loc în condițiile în care baza internă de materii prime pentru industria chimică era total nesatisfăcătoare, numai sarea găsindu-se în cantități suficiente. În schimb, întregul necesar de fosfați naturali și de clorură de potasiu, ca și importante cantități de sulf, gaze naturale, țiței și alte materii prime sunt procurate din import;

c) nu s-a aplicat consecvent principiul unei selectivități judicioase în politica de investiții, pentru a putea beneficia, printre altele, de avantajele pe care le oferă specializarea în producție;

d) în unele subramuri s-a mers pe ideea construirii unor fabrici de mare capacitate, deși dat fiind specificul subramurilor respective, ar fi fost recomandabilă realizarea unor unități de talie mică sau medie, capabile să asigure flexibilitatea producției, necesară pentru adaptarea promptă la modificările structurale ale cererii (ex. În domeniul producției de articole din materiale plastice);

e) deceniul al IX-lea a marcat o accentuare a decalajului tehnologic față de țările dezvoltate, iar numeroase fabrici se caracterizează printr-un grad avansat de uzură fizică și morală. Aceste fenomene negative se datorează, în mare parte, promovării unei politici, nefundamentate economic, de limitare excesivă a importurilor;

f) aceeași politică a determinat o scădere drastică a importurilor de materii prime și intermediari pentru unele subramuri care furnizează produse caracterizate printr-un grad înalt de prelucrare (ex: producția de medicamente, cosmetice, coloranți etc.), ceea ce a afectat (cantitativ și calitativ) oferta atât pe piața internă, cât și pe cea externă;

g) deseori, programele de investiții nu au fost corelate corect cu dinamica cererii interne. De altfel, foarte frecvent, la repartitia producției pe cele două destinații s-a acordat prioritate pieței externe și nu, cum ar fi fost firesc, pieței interne;

h) societățile transnaționale, capabile să asigure un important suport tehnologic și financiar, au fost extrem de slab reprezentate în industria chimică a României;

i) structura deficitară a producției și-a pus amprenta și asupra structurii exporturilor. În lipsa unei politici coerente de specializare în producție, poziția dominantă în exportul de produse chimice al României a fost deținută de o serie de produse de mare tonaj, energointensive și materialintensive și aceasta în condițiile unei baze de materii prime puternic deficitară. Spre exemplu, în exportul global de produse chimice, îngrășămintelor le-a revenit,

de regulă, o pondere de peste 1/3, România ajungând să ocupe locul al VII-lea în ierarhia mondială a exportatorilor acestor produse. Pe de altă parte, la un număr însemnat de produse chimice exportul a avut un caracter rezidual, cu toate implicațiile negative ale acestei caracteristici;

j) rezultatele activității de cercetare nu au fost pe măsura potențialului creator în domeniu, datorită, în principal, alocării unor fonduri insuficiente (cea ce a afectat nimijlocit nivelul dotărilor), dar și unor deficiențe de ordin organizatoric;

k) S-a acordat o atenție sensibil mai redusă decât ar fi fost necesar problemelor protecției mediului ambiant, urmările negative ale acestei atitudini fiind deosebit de pregnante în unele localități cum ar fi Copșa Mică și Suceava.

l) În domeniul organizatoric, centralizarea excesivă a fost principalul obstacol în calea edificării unei industrii chimice structurate mai armonios.

II.2. Sugestii privind restructurarea industriei chimice a României

a) Raționalizarea producției, proces care implică, în primul rând, analiza gradului de rentabilitate a tuturor întreprinderilor chimice, în vederea identificării fabricilor care vor trebui închise și a celor care vor trebui re tehnologizate în primă urgență. Închiderea unor activități va trebui privită ca o măsură extremă, foarte bine fundamentată din punct de vedere economic. Conform opiniei experților de la Credit Suisse First Boston, pentru majoritatea fabricilor din industria chimică a fostelor țări socialiste, este preferabilă modernizarea în locul dezafectării. De altfel, această idee este larg răspândită în țările occidentale, unde se consideră că re tehnologizarea este mai ieftină decât construirea unor fabrici noi.

b) Printre unitățile care vor trebui să aibă prioritate în procesul de re tehnologizare vor trebui să figureze, cu prioritate, cele energointensive și materialointensive, ca și cele puternic poluante.

c) În procesul de re tehnologizare ar putea fi atrase și firmele occidentale de tradiție care au livrat tehnologii în România în ultimii 10-20 de ani, deoarece, de-a lungul anilor, companiile din categoria menționată și-au perfecționat tehnologiile, dar îmbunătățirile respective nu s-au aplicat și în fabricile din România din cauza politicii de limitare excesivă a importurilor. În această situație s-au aflat, de exemplu, o serie de fabrici vechi de amoniac și care folosesc tehnologia Kellogg, asigurând cea mai mare parte din producția României. În deceniul al IX-lea, firma Kellogg a adus o serie de îmbunătățiri tehnologiei respective, astfel că, în anul 1989, în fabricile construite în alte țări pe baza variantei îmbunătățite, consumul specific de gaze naturale era sensibil mai redus decât în fabricile din România, care foloseau variante inițială.

d) Legat și de re tehnologizare, va trebui să se acorde o atenție mai mare decât în trecut activității de cercetare și dezvoltare, cu precizarea că realizarea acestui deziderat nu include, ci este complementară cu apelarea pe scară mai largă la tehnologiile occidentale. Ar fi total greșit să se acrediteze ideea că

rezultatele de până acum nu ar justifica majorarea sensibilă a fondurilor alocate în trecut (care a determinat situarea la un nivel neasatisfăcător a dotărilor comparativ cu țările occidentale) nu a permis realizarea unor performanțe pe măsura profesionalismului cercetătorilor din domeniu. Deci, subliniem încă o dată necesitatea aprecierii la justa valoare a rolului cercetării și dezvoltării în restructurarea industriei chimice a României. Cu titlu pur informativ, pentru formarea unei idei asupra importanței acordate de marile societăți transnaționale activității de cercetare și dezvoltare, evidențiem în continuare echivalentul în lei (la cursul 1 dolar SUA – 60 lei) al fondurilor alocate în acest scop în anul 1990: Bayer (Germania) – cca. 101 miliarde lei, Hoechst*** (Germania) – cca 100 miliarde lei, Ciba-Geigy (Elveția) – cca 89 miliarde lei, Du Pont (SUA) – cca 86 miliarde lei, BASF (Germania) – cca 77 miliarde lei și ICI (Anglia) – cca 73 miliarde lei.

În sfera cercetării și dezvoltării, o atenție prioritară va trebui acordată sectoarelor care asigură o valorificare superioară a materiilor prime (ex: sinteză fină și specialitățile) și perfecționării tehnologiilor de obținere a produselor de mare tonaj energointensive și materialointensive, asigurându-se totodată satisfacerea cerințelor legislațiilor antipoluante. O altă direcție prioritară ar fi diversificarea bazei de materii prime. Ar fi necesare întărirea sectorului de cercetare din cadrul societăților comerciale majore, ca și realizarea unei mai bune colaborări cu institutele de învățământ superior de profil din țară.

e) Avându-se în vedere caracterul puternic deficitar al bazei interne de materii prime, trebuie să se acționeze în direcția realizării unor economii însemnate în consumul unor materii prime de import. Retehnologizarea și modificarea atitudinii față de risipă în procesul de producție (pe măsura trecerii la economia de piață) vor fi două din căile prin care se vor realiza astfel de economii. Totodată, va trebui să se acorde o atenție mai mare diversificării bazei de materii prime, utilizându-se diverse produse furnizate de industria metalurgică, agricultură etc. Pe termen scurt, incidența diversificării bazei de materii prime, în sensul substituirii unor materii prime de import, nu va fi foarte mare. În consecință, industria chimică va continua să fie în mare măsură tributară importului de materii prime (100% la fosfați naturali și clorură de potasiu, cantități însemnate de gaze naturale, țiței, sulf etc.). În această situație, vor trebui identificate căile de aprovizionare din import în condiții avantajoase. La fosfați naturali, de exemplu, ponderea majoritară în exportul mondial va fi deținută de țările în curs de dezvoltare, care sunt favorabile livrărilor în contrapartidă. Iordania, unul din furnizorii importanți de clorură de potasiu, agreează, de asemenea, exportul în contrapartidă. Când vor fi reluate exporturile Irakului, din această țară ar putea fi importate unele cantități de sulf și țiței în contul datoriei față de România.

f) Privatizarea va fi unul din factorii esențiali care vor condiționa desfășurarea cu succes a procesului de restructurare a industriei chimice românești. În cadrul marilor combine chimice, privatizarea va fi un proces

complex, neexistând soluții universal valabile. În acest context, considerăm că prezintă interes referirile la un studiu elaborat în anul 1990 de "Agenția germană de privatizare a firmelor de pe teritoriul fostei RDG", cu participarea experților firmelor occidentale de consultanță Arthur O. Little și M. Kinsey & Co. Astfel, una din concluziile de bază ale acestui studiu a fost aceea că supraviețuirea industriei chimice din fosta RDG este condiționată de privatizarea și modernizarea a patru mari combine (la Leuna, Buna, Bitterfeld și Wolfen) care asigură cca. $\frac{1}{2}$ din producția în domeniu realizată în zonă. Autorii studiului sunt de părere că în cazul combinatelor de la Leuna și Buna, soluția cea mai avantajoasă ar fi vânzarea lor ca operațiuni integrate, în vreme ce în cazul celorlalte două, soluția preferabilă ar fi divizarea lor în unități componente și vânzarea acestora ca unități de sine stătătoare.

g) La operațiunile de privatizare ar trebui atras și capitalul străin, avându-se în vedere că mâna de lucru mai ieftină decât în țările occidentale, existența unor vechi tradiții în anumite ramuri, poziția geografică avantajoasă față de anumite piețe de desfacere (URSS în primul rând) și existența unui cadru legislativ favorabil sunt câțiva dintre factorii de natură să stimuleze interesul societăților transnaționale pentru investiții în industria chimică a României.

h) Vor trebui stimulate investițiile care vor contribui la atenuarea discrepanțelor față de țările dezvoltate în domeniul structurii producției. La nivel macro va trebui să sporească ponderea polimerilor, a articolelor din polimeri, a produselor de sinteză fină și a specialităților, pe seama produselor de mare tonaj caracterizată printr-o valoare adăugată relativ scăzută. La nivel micro, deci al diverselor subramuri, va trebui să crească ponderea produselor cu o valoare adăugată mai mare. Ameliorarea structurii producției va avea efect benefic și asupra structurii exporturilor de produse chimice și, implicit, asupra încadrării acestui sector în diviziunea internațională a muncii.

i) selectivitatea și specializarea în producție vor trebui să fie două din principiile care vor fi luate în considerare la fundamentarea proiectelor de investiții.

j) Când specificul unei subramuri reclamă un grad ridicat de flexibilitate a producției, în vederea adaptării prompte la modificările rapide ale cerințelor pieței, investițiilor vor trebui orientate spre fabrici de capacitate redusă sau medie.

k) Principiul integrării pe verticală, larg acceptat în țările occidentale, trebuie aplicat și în industria chimică a României, nefiind recomandabilă, din punct de vedere economic, divizarea unora din marile combine integrate în unități de sine stătătoare.

l) În unitățile vechi, puternic poluante, va trebui să se adopte măsuri care să conducă la diminuarea gradului de poluare a mediului ambiant. La proiectarea fabricilor noi, ar trebui avută în vedere de la bun început necesitatea satisfacerii exigențelor legislației privind protecția mediului ambiant. Totodată, la nivelul societăților comerciale, este necesară

cunoașterea legislației de acest gen existente în alte țări (în special în țările occidentale), căci altfel vor apare probleme la exportul în țările respective. De exemplu, în unele țări vest-europene au fost stabilite limite ale conținutului de cadmiu în îngrășămintele cu fosfor. Dacă producătorul român, în necunoaștință de cauză, va încerca să exporte în țările respective îngrășămintele cu fosfor fabricate din fosfați naturali importați din Togo și Senegal (care au un conținut ridicat de cadmiu), va avea surpriza să constate că produsele sale nu sunt acceptate, datorită depășirii limitelor admise ale conținutului de cadmiu.

*
* * *

La stabilirea măsurilor importate în domeniul restructurării industriei chimice românești ar trebui antrenați, în primul rând, specialiști din IIPIIC, institutele de cercetări pe profil, INCE, departamentul de profil din Ministerul Industriei și societățile comerciale. Totodată, ar putea fi atrași și experți ai unor firme de consultanță din țările occidentale. Faptul că în Germania, una din marile puteri economice ale lumii, "Agenția de privatizare a firmelor de pe teritoriul fostei R.D.G." a recurs la astfel de experți, oferă un indiciu asupra oportunității atragerii specialiștilor străini.

CADRUL MONDIAL AL TRANZIȚIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Agnes GHIBUȚU,

- TEZE PRIVIND SECTORUL TERȚIAR -

Atât evidențele empirice, cât și rezultatele celor mai recente investigații teoretice cu privire la realitățile economiei mondiale ale sfârșitului de mileniu și la cele prefigurate pentru începutul mileniului următor converg spre aprecierea că șansele construirii unei economii moderne românești și ale integrării acesteia în economia mondială vor depinde în mod hotărâtor de măsura în care la nivelul factorilor de decizie vor fi înțelese adevăratele dimensiuni ale serviciilor în contextul economiei naționale și al economiei mondiale, de măsura în care se va conștientiza faptul că dezvoltarea sectorului terțiar trebuie să devină o orientare prioritară în procesul de restructurare a economiei românești.

În favoarea unei asemenea aserțiuni pot fi aduse, printre altele, câteva argumente. (VII)

1) Terțiarizarea economiilor naționale și, respectiv, a economiei mondiale – adică, procesul obiectiv de mare anvergură al tranziției de la o economie predominant industrială, la una preponderent dominată de activități de servicii – constituie una din direcțiile fundamentale ale mutațiilor structurale din economia mondială sub impulsul progresului tehnologic contemporan.

În economiile avansate spre care tindem, serviciile contribuie în proporție de 55-70% la crearea produsului intern brut și participă într-o proporție aproximativ egală la ocuparea forței de muncă.

2) Sub incidența schimbărilor revoluționare induse de avântul tehnologic contemporan – în special din domeniul informaticii și al telecomunicațiilor – serviciile tind să dețină ponderi crescânde în sistemele moderne de producție, ca urmare a accentuării relațiilor de interdependență și intercondiționare dintre acestea și producția de bunuri materiale.

3) În condițiile în care sporește ponderea serviciilor în producția materială și în valoarea nou creată, se evidențiază tot mai mult rolul serviciilor ca factor determinant al competitivității țărilor în comerțul cu bunuri materiale și servicii și ca factor de ajustare a economiilor naționale la mutațiile rapide produse în sfera inovației și a progresului tehnologic.

4) Crește rolul serviciilor în relațiile economice internaționale și în procesul globalizării economiei mondiale. Există deja unele indicii deosebit de relevante că economia mondială se îndreaptă către un nou model de

globalizare, indus de noi forțe care acționează în această direcție, cum ar fi: tehnologiile din domeniul informaticii și telecomunicațiilor, piețele financiare, comerțul cu servicii, strategiile marilor corporații bazate pe rețele. S-ar părea că suntem martorii cristalizării unei economii globale bazate pe "rețele", concomitent cu tranziția de la un sistem de "interdependență" bazat pe comerț, către un sistem de "întrconectări" bazat pe rețele. Drept mărturie a acestor tendințe pot fi aduse vastele rețele de servicii care își fac apariția în arena internațională, înglobând întreaga lume în sfera monetară, bancară, a transporturilor, telecomunicațiilor și informaticii, deservind sau incorporând organizații interne dintr-un număr crescând de țări. Devine tot mai evident că fără racordarea la aceste rețele internaționale de servicii – prin intermediul unei baze infrastructurale naționale cu un ridicat nivel tehnologic și conformă cu standardele internaționale – chiar și șansele unui tradițional comerț cu bunuri sunt puse sub semnul întrebării.

5) Aprecierile a numeroase studii elaborate în ultimii ani pe plan internațional converg spre concluzia că, în viitor, sectorul de servicii va fi cel din care vor porni impulsurile decisive, economice și sociale, atât în ceea ce privește piața forței de muncă, cât și modificările structurale și relațiile economice internaționale. Dezvoltarea dinamică a sectorului de servicii ca factor de creștere va fi susținută de oferta unor noi servicii, de noile tehnologii, de terțiarizarea producției industriale, ca și de structura în modificare a cererii consumatorilor.

6) Dovezi elocvente ale sesizării dimensiunilor strategice ale serviciilor în contextul dezvoltării economice contemporane – naționale și internaționale – sunt furnizate printre altele, de următoarele demersuri pe plan internațional:

a) negocierile multilaterale în cadrul actualei Runde Uruguay vizând comerțul internațional cu servicii, având ca obiectiv convenirea unui cadru juridic multilateral pentru desfășurarea acestui comerț;

b) obiectivul creării, în 1992, a unei piețe unice în cadrul CEE pentru libera circulație a bunurilor materiale, persoanelor, capitalurilor și serviciilor; este cât se poate de evident că aspirațiile comunitare depășesc cu mult obiectivul unei "piețe comune" bazate pe comerț, incluzând importante dimensiuni inedite legate de "rețele" (depășind granițele naționale) și de "interconectare";

c) promovarea unor politici conștiente de dezvoltare a serviciilor în unele țări dezvoltate, cu performanțe deosebite în planul dezvoltării economice și al competitivității pe piețele internaționale (de ex. Japonia).

7) În contextul schimbărilor radicale – politice, economice și sociale – care se desfășoară în țările est-europene, asistăm la o reevaluare a rolului sectorului terțiar în teoria și practica economică a acestor țări. În cadrul procesului de restructurare economică din aceste țări, serviciilor li se atribuie un rol major, dezvoltarea lor fiind considerată:

a) condiție sine qua non a trecerii lor la economia de piață, la restaurarea relațiilor de piață;

b) mijloc de coordonare a activității economice;

c) mijloc de stimulare a modernizării tehnologice (printre altele, prin atragerea capitalului străin, știut fiind faptul că infrastructura de servicii constituie o premisă fundamentală pentru un influx masiv de capital străin);

d) furnizarea noilor locuri de muncă pentru forța de muncă disponibilizată în urma proceselor de ajustare din industria prelucrătoare și din agricultură;

e) mijloc de reintegrare în rețeaua diviziunii mondiale a muncii.

8) În concluzie, după promovarea timp de peste patru decenii a celor mai exacerbate obiective industriale materialiste, a sosit timpul ca România să devină conștientă de contribuția serviciilor la prosperitatea occidentală și să realizeze șansele și riscurile prefacerilor revoluționare care se desfășoară – și, respectiv, sunt în curs de cristalizare – în economia mondială și care sunt strâns legate de rolul serviciilor și rețelelor de servicii în economiile moderne. Este necesar să se înțeleagă și la noi că reconsiderarea rolului serviciilor în economia națională, adoptarea unei noi abordări în privința serviciilor și mutarea conștientă a accentului în cadrul dezvoltării naționale asupra serviciilor, reprezintă nu numai mijloace critice pentru edificarea unei economii moderne, dar și premise indispensabile pentru viitoarele strategii de afaceri și pentru integrarea economiei naționale în lumea dezvoltată.

STRATEGIA TRECERII LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Timiș LIVIU

1. Crearea condițiilor pentru trecerea la economia de piață:

- crearea cadrului politic și social;
- crearea cadrului economic: conștientizarea că numai prin muncă se ajunge la prosperitate; aducerea societăților comerciale (întreprinderilor) la linia de plutire;
- crearea cadrului legislativ pentru funcționarea economiei de piață. Renunțarea la practici vechi, restrictive, care frânează adaptarea la deschiderea internațională.

Ex.: instrucțiuni care limitează cheltuielile pentru publicitate, reclamă, protocol la 1% din profit. (Greșeală și de enunț pentru că profitul este o rezultată, el nu poate cuprinde un capital de cheltuieli). De menționat că firmele străine, pentru promovare, atribuie procente însemnate din totalul cheltuielilor (uneori până la 30%).

2. Pregătirea cadrelor de specialiști care să poată opera în condițiile economiei de piață.

Trecerea la economia de piață presupune o largă deschidere spre exterior, care se traduce în fapt prin intrarea societăților comerciale (cu capital de stat sau particular) în competiție nu numai cu alte firme similare din țară, dar și cu cele din alte țări.

Extinderea legăturilor comerciale va însemna și o intensificare a acțiunilor de cooperare, asocieri cu firme străine, realizarea unor rețele de desfacere a produselor în alte țări.

Intrarea în această competiție internațională nu se poate realiza fără oameni pregătiți la nivelul concurenței.

Fără cunoașterea clară a mecanismelor economiei de piață, inclusiv a caracteristicilor specifice fiecărui domeniu, nu putem deveni parteneri egali în afaceri.

Această necesitate de pregătire a profesioniștilor adevărați în fiecare domeniu specific este impusă și de nevoia atragerii de capital străin, una din principalele căi de scurtare a acestui drum dificil de realizare a economiei de piață.

La ora actuală, oamenii de afaceri din Vest, recunoscând capacitatea în domeniul tehnic a muncitorilor și inginerilor din Est, acuză lipsa profesionalismului în domeniul managementului și marketingului.

Nu sunt suficiente câteva cursuri de scurtă durată la Institutul de Management. Pregătirea trebuie completată cu învățarea cadrului specific de

activitate. Ar trebui urmărită cu mare atenție experiența înregistrată de Ungaria, Cehoslovacia, dar și învățat din greșelile lor.

3. Păstrarea și sprijinirea domeniilor de activitate în care România are tradiții sau care sunt vitale pentru economie: utilaj petrolier, industria metalurgică, industria chimică etc.

În acest sens s-au manifestat opinii diferite, având câștig de cauză cele ce aduceau acuzații sistemului socialist. Printre acestea se număra critica referitoare la dezvoltarea industriilor energofage.

Chiar dacă această critică este corectă, consider că problema trebuie reanalizată cu mai mult discernământ pentru că produsele acestor industrii au susținut exportul României în ultimii ani și nu avem cu ce le înlocui.

Din punct de vedere al exportului trebuie analizate cu mai multă atenție părerile venite din partea unor firme străine. În spatele unor sfaturi de spot ascunde interese particulare, cum ar fi de exemplu eliminarea unor întreprinderi românești de pe piață.

Aș da ca exemplu industria siderurgică, pentru care se impun câteva precizări:

- exportul de metal a contribuit în mod decisiv la plata datoriei externe a României. Cursul de revenire, până în decembrie 1989, era de circa 22 lei (dolar la exportul de tablă groasă și apropiat de acesta la alte laminate din oțel; de reamintit că la exportul produselor construcției de mașini sau de textile se realizau cursuri de revenire de 40-60 lei/dolar. Calculele de preț de cost pe elemente de cheltuieli efectuate la vremea respectivă, exprimate numai în dolari, arătau că se obține un aport valutar avantajos.

Consider o mare greșeală reducerea la jumătate a producției de oțel. Cu peste 1 an în urmă am semnalat importanța industriei metalurgice, dar crezare au avut-o o serie de profani tupeiști și cei de la Usinor Sacilor. Francezii, cel puțin, și-au atins scopul: eliminarea unui concurent de pe piața internațională.

Sprijinirea și dezvoltarea industriei siderurgice este fundamentată și prin alte rațiuni:

- rolul pe care-l joacă această industrie pentru celelalte ramuri industriale (fapt unanim recunoscut de științele politice);
- orice țară, în drumul ei spre dezvoltare, trece prin faza cu industrie metalurgică puternic dezvoltată. Se pot da o sumedenie de exemple:
 - crearea Pieței Comune a plecat de la oțel (CECO);
 - SUA, după război, se mândrea, în primul rând, cu siderurgia sa, deși avea dezvoltate alte industrii ca: automobilul, aeronautica, electronica;
 - Japonia, lipsită total de materii prime a ajuns cel mai mare exportator mondial de laminate din oțel (și la mare distanță de Germania clasată a II-a în topul exportatorilor);

- noile țări pornite pe calea dezvoltării industriale și-au creat o puternică industrie siderurgică: Coreea de Sud produce 25 milioane tone oțel/an, Brazilia – 24, Taiwan – 10, Mexic – 10 etc.;

- fac excepție țările mici (atât ca teritoriu cât și ca populație): Hong Kong, Singapore, Israel, elveția, care nu pot fi date ca exemplu – așa cum s-a încercat în presa noastră – ci doar comentate ca "excepții care întăresc regula".

4. Privatizarea

- noțiunea de proprietate;

- privatizarea: înstrăinarea proprietății de stat la persoane particulare:

- prin distribuție gratuită;

- prin vânzare.

Se poate privatiza (vinde) numai un lucru de valoare. Privatizarea se poate realiza abia după ce întreprinderile sunt profitabile (sau prezintă premisele favorabile pe baza unor restructurări).

- atragerea capitalului străin în sprijinul privatizării. Atragerea de capital străin trebuie îndreptată și către înființarea de noi unități productive; capitalul străin să fie un generator de noi locuri de muncă.

RESTRUCTURAREA RELAȚIILOR ECONOMICE ALE ROMÂNIEI CU ȚĂRILE DIN AMERICA LATINĂ

dr. Rodica RĂDULESCU

Promovarea schimburilor comerciale cu țările din America Latină reprezintă o alternativă viabilă, de aceste state România fiind legată nu numai prin vechi tradiții generate de afinități de origine, cultură, limbă, idealuri, ci și de interese economice specifice. Deși aflat la mare depărtare geografică, continentul Latino-american reprezintă o vastă zonă cu importante resurse naturale, dintre care unele necesare economiei românești (minereu de fier, țitei, minereuri neferoase, cafea, cacao, soia, piei etc.), dar și cu economii puternice capabile să genereze o capacitate de absorbție ridicată. Produsele semifabricate și prelucrate oferite de aceste state, dintre care unele de înalt nivel tehnologic, și strategiile de valorificare la export ale acestora, constituie premise favorabile pentru promovarea unor acțiuni comerciale și de cooperare.

Analiza critică a relațiilor economice dintre România și statele Americii Latine pune în evidență faptul că acestea, în ciuda unor interese comune și a unor condiții favorabile de dezvoltare nu corespund potențialului partenerilor, fluxurile comerciale fiind caracterizate prin oscilații puternice de la un an la altul și de la o țară la alta, în condițiile înregistrării unor dezechilibre între export și import și a unor volume valorice relativ scăzute. Ca structură schimburile comerciale se limitează din punctul nostru de vedere la importuri aproape în exclusivitate de materii prime și exporturi de produse manufacturate, partenerii latino-americani reproșând României că utilizează în relațiile bilaterale practici "neocolonialiste" care nu au permis valorificarea prin export pe piața românească și a produselor prelucrate din regiune.

Necesitatea elaborării unei noi strategii de dezvoltare a schimburilor economice dintre țara noastră și statele din America Latină care să țină seama atât de mutațiile ce se produc în prezent în economie românească, generate de necesitatea trecerii la o economie de piață, cât și de specificul procesului de dezvoltare economică de pe continentul latino-american. Renunțarea la monopolul statului și la sistemul planificării centralizate în domeniul comerțului exterior, autonomia funcțională și valutar-financiară a agenților economici angajați în operațiuni de comerț exterior, legislația stimulativă creată în domeniul investițiilor străine sunt de natură să contribuie la crearea unor schimburi comerciale directe cu partenerii latino-americani ca și la realizarea unor acțiuni de cooperare, inclusiv prin crearea de societăți mixte, pe teritoriul României, al partenerului latino-american sau în țări terțe. Realizarea de cele

mai multe ori a operațiunilor comerciale de către firmele românești producătoare este de natură să sporească gradul de flexibilitate și operativitate în luarea deciziilor și finalizarea operațiunilor, contribuind la o mai bună adaptabilitate a producătorului român la condițiile pieței latino-americane, piața pretențioasă pe care se exercită o puternică concurență și dificilă din punct de vedere a condițiilor comerciale practicate.

Mutațiile produse în cadrul economiei românești vor duce în mod inevitabil la renunțarea în cadrul schimburilor cu țările latino-americane la o structură bazată aproape în exclusivitate pe schimburi interrămură, prin schimburi intraramură, proces care se va putea realiza prin intensificarea specializării producției în cadrul unor ramuri competitive și cu o evoluție dinamică.

Necesitatea adaptării ofertei românești de export la particularitățile pieței latino-americane implică o susținută **activitate de prospectare**, care să permită evaluarea cererii existente și depistarea posibilităților concrete de colaborare, ceea ce face necesară sporirea rolului instituțiilor și institutelor de cercetare de profil din țară în activitatea de sensibilizare și stimulare a inițiativelor de dezvoltare a schimburilor cu țările Americii Latine.

PROPUNERI DE MĂSURI PRIVIND AMELIORAREA SITUAȚIEI ECONOMICE ACTUALE A ȚĂRII

Mihail POPA

1. Înlăturarea efectelor actualei crize de produse agroalimentare.

a. Majorarea impozitelor aplicate asupra suprafețelor acordate prin legea 18/februarie 1991 în scopul obligării proprietarilor să producă peste nevoile proprii, pentru piață. O astfel de măsură va stimula și fenomenul de concentrare a suprafețelor agricole în ferme mari bazate pe criterii economice și capabile să contribuie la buna aprovizionare, stabilă, a pieței.

b. Acordarea imediată de subvenții la producția de cereale, sfeclă de zahăr, floarea soarelui și nutrețuri, în scopul stimulării acestor producții și a realizării unor stocuri absolut necesare în actuala situație, stocuri care ulterior vor fi chemate să contribuie la stabilizarea pieței.

c. Acordarea de subvenții crescătorilor de animale, în special celor care oferă produse lactate.

d. Facilitarea apariției unor firme mixte (de stat și particulare) al căror obiect să fie efectuarea operativă de achiziții de produse agricole din unele perimetre geografice. Aceste firme să fie dotate cu mijloace de transport (inclusiv frigorifice) și spații adecvate de depozitare.

e. Facilitarea accesului micilor producători la tehnologiile agricole moderne, material genetic selecționat, îngrășăminte chimice, pesticide, ierbicide etc.

f. Crearea unui cadru legal corespunzător în vederea valorificării unor construcții, livezi etc. care au aparținut fostelor C.A.P.-uri și care acum zac neexploatate, deteriorându-se. Banii obținuți din vânzarea acestora să fie puși la dispoziția primăriilor locale în scopul modernizării satelor (construcții de drumuri, poduri, canale etc.).

2. Întărirea disciplinei economice.

a. Adoptarea de măsuri legale severe, împreună cu intensificarea activității sistemului bancar și al gărzii financiare în scopul întăririi disciplinei economice, în primul rând a celei contractuale, în vederea accelerării activității economice pe baza mecanismelor de piață.

b. Subvenționarea pe o perioadă de doi ani a unor importuri de materii prime vitale și resurse energetice.

c. Stimularea producției în ramurile care lucrează pentru export (scutiri de taxe la importul de materii prime, acordarea de subvenții la export pe o

perioadă de doi ani, scutiri de impozite în cazul aducerii de tehnologii avansate în țară etc.).

3. Crearea de zone libere în toată țara (în apropierea porturilor, a aeroporturilor, a zonelor de frontieră, a principalelor noduri de circulație rutieră și feroviară) dotate cu o infrastructură necesară și care să activeze în baza unui temei legal adecvat, deosebit de atractiv pentru investitorii străini.

4. Relansarea activității în domeniul construcțiilor – "motor" verificat al economiei noastre naționale, fapt ce va stimula în mod considerabil activitatea în alte ramuri (construcții de mașini, industria siderurgică, transporturi, servicii etc.) și va absorbi o mare parte din șomerii existenți în prezent.

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND DEFINIREA STRATEGIEI ROMÂNIEI ÎN RAPORTURILE DE COLABORARE CU STATELE AFRICANE

Marcel MOLDOVEANU

În contextul mutațiilor intervenite la scara continentului african și a noilor realități mondiale, România poate aborda – ca partener viabil – problemele esențiale ale colaborării economice și tehnico-științifice cu statele africane.

Dezvoltarea și diversificarea relațiilor economice româno-africane reprezintă o necesitate obiectivă dacă luăm în calcul unele elemente definitorii și anume:

1. Existența în spațiul african a unui important potențial material – care se traduce îndeosebi, prin imense resurse de materii prime minerale (Africa deține poziții de frunte în ierarhia producătorilor și exportatorilor mondiali), care au făcut și vor face, indubitabil, obiectul importului românesc – dependent în mare măsură de această regiune – precum și existența unei piețe cu o capacitate sporită de absorbție pentru o gamă diversificată de produse semifinite și finite ale industriei românești.

Totodată, realizarea unor proiecte și programe în diferite cesteoare și ramuri ale economiilor acestor țări implică participarea firmelor și întreprinderilor străine în cadrul unor acțiuni de cooperare (bi și multilaterală).

2. Proximitatea geografică – în contextul unei tot mai evidente politici de atragere în spațiul european a marilor valori materiale ale Africii.

3. Poziția importantă pe care o deține Africa în sfera relațiilor internaționale, prestigiul ce îl conferă nu numai numărul statelor și populația (peste 600 milioane de locuitori) ci mai ales poziția strategică.

În statuarea relațiilor economice româno-africane va trebui să opereze drept criteriu fundamental nu atât factorii conjuncturali (limite sau insuficiențe de ordin material și financiar, convulsii interne), cât mai ales coordonatele fundamentale ale strategiei de dezvoltare, ale politicii economice promovate de către țările africane la scară regională și universală.

Domeniile potențiale de cooperare româno-africană privesc participarea specialiștilor români la valorificarea superioară a potențialului economic de care dispun aceste țări, amplificarea modalităților de acordare a asistenței tehnice, cercetarea științifică și pregătirea cadrelor. Pot face obiectul unei mai ample cooperări sectoare și ramuri importante ale economiile acestor țări: și a materialelor de construcții, transporturile, amenajările hidrotehnice etc.

Participarea românească la realizarea diferitelor obiective în Africa se va dovedi benefică și pe planul antrenării și ocupării unei părți a forței de muncă

disponibile în țară, iar remiterile veniturilor obținute ar putea reprezenta un aport substanțial la echilibrul balanței de plăți a țării.

Consider că cercetarea științifică românească în acest eceniu va putea primi o nouă dimensiune prin redactarea de studii și lucrări de analiză și sinteză, organizarea de mese rotunde și colocvii, în cadrul cărora să fie abordate problemele de africanistică cu efecte pozitive pe planul evidențierii unor căi și modalități pertinente de amplificare a relațiilor comerciale și de cooperare între România și țările africane.

CADRUL MONDIAL AL TRANZIȚIEI CU DIMENSIUNILE SALE ECONOMICE ȘI POLITICE - TEZE PRIVIND INDUSTRIA ALIMENTARĂ -

Cornelia PĂUNESCU

Programele de restructurare economică aplicate în diverse țări au în vedere atingerea următoarelor obiective:

- importanța sporită acordată acestei ramuri în contextul economiei naționale, fiind considerată un sector economic de bază în special în țările în curs de dezvoltare. Importanța relativă a industriei alimentare scade pe măsura industrializării, însă în multe țări ea dispune încă de un potențial considerabil de creștere. Pe plan mondial participarea industriei alimentare la producția industrială este de 10%;

- în cadrul economiei mondiale evoluția industriei alimentare a fost ascendentă, ritmul mediu de creștere fiind net superior celui înregistrat pe ansamblul producției industriale. Acest indicator variază pe grupe de țări, în sensul că, în țările dezvoltate ritmul se încetinește ca urmare a gradului ridicat de dezvoltare atins, accentul punându-se în prezent pe diversificare și prelucrare superioară;

- diversificarea sortimentală necesită o dotare tehnologică corespunzătoare și o bază de materii prime de calitate superioară. Continua perfecționare a proceselor tehnologice permite o prelucrare superioară a materiilor prime agricole. Specialiștii sunt de părere că 70% din alimentele ce vor fi oferite consumatorilor în anul 2000 nu au fost încă create. Tehnologii noi sunt experimentate în prezent de țările dezvoltate în industria cărnii, a proteinelor obținute din materii prime vegetale, în domeniul congelării rapide a alimentelor. De asemenea, sunt dezvoltate tehnologii cu consum redus de energie și care asigură un procent maxim de regenerare a energiei termice.

Cca 70-80% din totalul vânzărilor de alimente în țările dezvoltate reprezintă produse cu prelucrare superioară ca rezultat al intensificării ritmului de înnoire sortimentală.

Sugestii pentru România:

- asigurarea unui ritm superior de creștere a industriei alimentare prin crearea unei baze de materii prime în cantitate suficientă și de calitate superioară;

- alinierea industriei românești la cerințele structurale ale pieței internaționale necesită o dotare tehnologică corespunzătoare. Problema tehnologizării și modernizării industriei alimentare constituie o cerință de primă necesitate și este impusă și de necesitatea echilibrării cererii și ofertei de

produse sub aspect cantitativ și structural-calitativ. De aceea, în profilarea acestor măsuri este oportună luarea în considerare a tendințelor care se manifestă în țările dezvoltate, în domeniul asigurării unei alimentații moderne și sănătoase. Vânzările unor asemenea alimente este, de obicei, dublu comparativ cu vânzările medii pe ramură;

- dezvoltarea producției de alimente cu conținut caloric redus și cu conținut scăzut de grăsime, sare, zahăr, alcool;

- un accent deosebit trebuie pus pe industrializarea cărnii, pe industria lactatelor și produselor de panificație;

- diversificarea și utilizarea sporită a adaosurilor alimentare care contribuie la creșterea calității produselor și la prelungirea termenului de valabilitate. Aceste ingrediente conțin substanțe aromatizante, fermenți, îndulcitori acaorici sau cu calorii puține, conservanți, coloranți, antioxi, vitamine etc.;

- acordarea unei importanțe majore ambalajului care să asigure păstrarea și conservarea produsului. Principala tendință manifestată în domeniul materialelor pentru ambalat constă în renunțarea și înlocuirea lor cu materiale tradiționale (sticlă, metal, hârtie) și înlocuirea lor cu materiale polimerice, laminate care oferă unele avantaje (greutate scăzută, durabilitate, compactitate etc.);

- extinderea cercetării științifice în următoarele direcții: elaborarea unor noi tehnologii de producție cu aplicarea metodelor biotehnologiei, automatizarea, reducerea prețului de cost și valorificarea maximă a materiilor prime; ameliorarea proprietăților calitative ale alimentelor, sporirea calităților organoleptice și a valorii nutritive a produselor; cercetării fundamentale în domeniul biologiei, chimiei alimentare;

- cercetarea științifică trebuie să asigure producerea de alimente ai căror parametri tehnico-calitativi să se încadreze în cerințele viitoarei piețe europene unice în perspectiva desfacerii acestor produse pe piața externă.

CADRUL MONDIAL AL TRANZIȚIEI CU DIMENSIUNILE SALE ECONOMICE ȘI POLITICE

Anemaria DIMA

Referitor la industria textilă.

Industria textilă și a îmbrăcăminte se caracterizează pe plan mondial prin:

- concurența acerbă pentru cucerirea sau menținerea pe piețele țărilor industrializate care deja au atins un grad ridicat de saturație cu produse textile. În aceste condiții existente se conturează două fenomene distincte și anume:

- a) grupul țărilor industrializate sub presiunea importurilor de textile din țările în curs de dezvoltare au adoptat programe rapide de re tehnologizare, restructurare, creând pe bazele unor tehnologii de vârf produse de calitate și finisaj superioare ca modele și design sofisticat, produse de marcă destinate unei comercializării la prețuri ridicate;

- b) țările în curs de dezvoltare care dispun de o industrie textilă modernă își orientează producția către articole de calitate superioară inițiind programe de re tehnologizare;

- c) țări în curs de dezvoltare care se situează în plină dezvoltare a industriei textile bazate pe materii prime existente și forță de muncă ieftină, orientată în principal în producerea de articole de masă la prețuri mai scăzute, au folosit pentru penetrarea piețelor deja saturate ale țărilor occidentale;

- decurgând din aspectul concurențial se remarcă menținerea în comerțul cu textile a protecționismului exprimat prin aplicarea de către țările industrializate de cote și taxe vamale. Majoritatea comerțului cu textile se derulează în cadrul prevederilor AMF – acord care va continua să existe până în anul 1994. se constată practicarea unor formule tot mai subtile și eficiente de protecționism de către țările industrializate și în paralel eforturi de eludare a protecționismului din partea țărilor în curs de dezvoltare;

- evoluția de pe piețele textilelor din ultimii ani arată că este necesară trecerea la strategii în care oferta impunea ritmul, calitatea, diversitatea consumului spre strategii în sfera consumului. Tendința conturată în ultimul timp în special în țările industrializate este răspunsul rapid la cerințele pieței (quick response etc.).

Adaptarea României la tendințele mondiale în contextul tranziției spre economia de piață

- Industria ușoară rămâne una din ramurile de bază, cu tradiție în țara noastră, pilon al reformei actuale.

- Industria textilă și de îmbrăcăminte se caracterizează printr-o capacitate superioară de adaptare la cerințele actuale pe plan mondial comparativ cu alte ramuri industriale.

- Situația actuală a dotării tehnologice în industria textilă este marcată de vechimea utilajelor în medie de 20 ani, deci se impune ca primă necesitate reutilarea și re tehnologizarea cel puțin la nivelul mediu mondial. În acest scop ar fi necesare măsuri de sprijinire din partea guvernului.

- Existența unor unități industriale gigant împiedică procesul de privatizare fapt care impune acolo unde este posibil dezmembrarea și crearea de agenți economici mici și mijlocii cu o flexibilitate ridicată la cerințele pieței interne și externe.

- Printr-o restructurare și re tehnologizare rapidă, industria textilă și de îmbrăcăminte românească trebuie să-și redobândească locul pe piața mondială, poziție mult deteriorată în ultimii ani.

- Găsirea celor mai optime căi pentru colaborarea cu investitorii străini, prin inițierea unor cooperări în producție, livrarea de utilaje în schimbul produselor realizate în România.

- Căutarea de parteneri pentru operațiuni "în *lohn*", eventual.

- Condiționarea proceselor de finisare de prelucrarea tiparelor pentru utilizarea lor în producție internă, astfel încât treptat oferta internă să se alinieze la cea externă, anulând decalajul existent în prezent.

- Încurajarea exporturilor de produse textile și îmbrăcăminte, sectoare de tradiție în exportul românesc prin participarea activă a agenților economici la târguri și expoziții.

CADRUL MONDIAL AL TRANZIȚIEI ROMÂNIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ DIN PUNCTUL DE VEDERE AL INDUSTRIEI CONSTRUCTOARE DE NAVE

Matei GHEORGHE

În ultimii 3-4 ani în cadrul industriei constructoare de nave la nivel mondial au putut fi observate unele semne de redresare ale acesteia și tendința de ieșire din criză a acestui sector, criză ce s-a declanșat după anii 1974-1975.

După anul 1987, volumul comerțului pe mare a înregistrat o creștere continuă, diferența dintre oferta și cererea de tonaj s-a redus, nivelul navlurilor au crescut, iar prețurile atât la navele noi cât și la cele vândute la mână a doua au cunoscut creșteri semnificative. Aceste aspecte i-au determinat pe specialiștii din industria navală să considere că în perioada anilor '90 există posibilitatea ca acest sector industrial să depășească perioada de criză.

Din analiza pieței internaționale a navelor maritime comerciale se pot desprinde următoarele tendințe ce se vor manifesta pe această piață în perioada anilor '90:

- creșterea în continuare a comerțului pe mare, ceea ce va determina o majorare a cererii de tonaj, având ca efect reducerea supraofertei în domeniu;

- datorită în principal necesității de înlocuire a unei părți importante din flota mondială, ajunsă într-o mare măsură la limita maximă de exploatare, în perioada 1991-2000 va exista o cerere de nave de cca. 170,5 mil. t.r.b. cu mențiunea că în cea de-a doua parte a intervalului va fi mai susținută decât în prima parte (132,0 mil. t.r.b. în perioada 1996-2000 față de 38,5 mil. t.r.b. în perioada 1991-1995);

- principalele nave care vor fi solicitate în această perioadă vor fi tancurile petroliere de tonaj mediu (mai ales după 1995), navele pentru transportul gazelor lichefiate, navele combinate și navele portcontainer. Acestea din urmă vor fi în atenția armatorilor deoarece în comerțul internațional în general și în cel maritim în speță se manifestă din ce în ce mai puternic fenomenul de containerizare a transporturilor;

- începând cu anul 1991 șantierele navale vor trebui să se adapteze la cerințele menționate în "Legea poluării" care a intrat în vigoare în SUA. Această lege prevede că nici un tanc petrolier nou construit nu va putea intra într-un port american dacă nu va fi dotat cu corp dublu, iar dacă este construit până la intrarea în vigoare a legii va trebui să fie dotat cu corp dublu până în 2015. acest fapt a determinat o serie de armatori să renegocieze contractele

deja încheiate, în vederea dotării tancurilor cu corp dublu. În general, acest tip de navă va avea un preț mai mare cu cca 15%;

- activitatea de reparații și conversii de nave va lua o amploare din ce în ce mai mare la nivel mondial ca urmare a legii mai sus amintite și totodată a creșterii prețurilor la navele noi fapt ce determină pe armatori să încerce să prelungească durata de folosință a unei nave;

- creșterea cererii pentru dotarea navelor cu motoare cu un consum redus de combustibil. Deja au fost fabricate motoare cu un consum de 117-118 gr./CP h;

- automatizarea într-un procent tot mai sporit a exploatării navelor. Este vorba în primul rând de dotarea cu aparatură de navigație dirijată prin satelit, existând deja la ora actuală o serie de astfel de sisteme la care au aderat tot mai multe țări.

CADRUL MONDIAL AL TRANZIȚIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Ecaterina STĂNCULESCU

A. PIAȚA INTERNAȚIONALĂ A RULMENȚILOR

Principalele tendințe ale pieței internaționale a rulmenților de care trebuie să țină seama și producătorul român în domeniu sunt următoarele:

- diversificarea gamei de rulmenți oferită de către marii producători (ex.: firma suedeză S.K.F. produce peste 25.000 tipodimensiuni, iar firma Timken din SUA, cca. 26.000 tipodimensiuni);
- creșterea gradului de complexitate a activității principalilor producători pe plan mondial, prin includerea în nomenclatorul de fabricație a unor subansamble care utilizează rulmenți (scule, mașini unelte, aparate și mijloace de mecanizare/automatizare);
- realizarea unor produse de o precizie superioară (în această categorie intră rulmenții miniaturali pentru mecanică fină, mașini unelte, tehnică electronică, precum și rulmenții întrebuințați în aviație, aeronautică etc.);
- îmbunătățirea continuă a calității materiilor prime (oțeluri) și a materialelor tehnologice (uleiuri și vaseline, abrazive și scule așchietoare, materiale de ambalare etc.) care prin puritate și calitățile lor să contribuie la realizarea de rulmenți cu caracteristici tehnice și de fiabilitate sporite;
- organizarea corespunzătoare a procesului de comercializare și desfacere, una dintre formele cele mai răspândite fiind depozitele în consignatie înființate în anumite țări, care să deservească atât clientela din țările respective cât și pe cea din alte țări apropiate din punct de vedere geografic.

B. PIAȚA INTERNAȚIONALĂ A AUTOVEHICULELOR UTILITARE

La nivel mondial se constată existența unor tendințe care trebuie avute în vedere și de industria de profil din România;

- intensificarea procesului de concentrare a capitalurilor din ramură în grupuri gigant, în scopul creșterii puterii lor concurențiale (v. Grupurile General Motors, Ford, Nissan, Toyota, Iveco etc.);
- efectuarea de investiții din ce în ce mai mari în domeniul cercetării-dezvoltării pentru susținerea procesului de continuă înnoire a gamei de autovehicule produse;
- deplasarea gamei de fabricație a marilor producători în domeniu către clasele de tonaj redus, sub 6 tone greutate totală, pentru a răspunde unei cereri axată în proporție de 80-85% către aceste clase;

- perfecționarea permanentă a produselor în scopul creșterii performanțelor lor tehnico-funcționale (fiabilitate și rentabilitate sporite, raport optim între sarcina utilă și greutatea totală a autovehiculului, consum redus de combustibil, depoluare chimică și fonică, cabină ergonomică și confort sporit pentru ocupanții ei, design modern etc.)

- tipizarea pieselor și componentelor autovehiculelor în scopul creșterii gradului de automatizare a procesului de producție în scopul sporirii productivității muncii (procesul de robotizare a fabricației);

- extinderea activităților de subproducție și înființarea de linii de montaj pe teritoriul unor țări străine; crearea unor legături complexe de specializare și cooperare între întreprinderi din țări aparținând unei anumite zone geografice sau organizații politico-economice (ex.: CEE, ANDIN, ASEAN etc.);

- păstrarea pe termen lung a sistemelor de conexiuni pe verticală și pe orizontală între întreprinderile furnizoare de materii prime, materiale, piese componente și cele care assemblează autovehiculul finit (ex.: concernele japoneze care înglobează întreprinderi de diverse profiluri care își aduc contribuția la producerea autovehiculelor);

- utilizarea celor mai eficiente forme și metode de comercializare (vânzare directă, contrapartidă, leasing, franchising, concesiune, licitații) și de rețele de desfacere și service (agenți, comisionari, distribuitori, ateliere de reparații și întreținere etc.).

CADRUL MONDIAL AL TRANZIȚIEI ROMÂNIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ DIN PUNCTUL DE VEDERE AL INDUSTRIEI AUTOTURISMULUI

Sarmiza PENCEA

Deși anul 1991 se pare că va marca cea mai mare cădere din ultimul deceniu a vânzărilor de pe piața internațională a autoturismului, începând din 1992 se prognozează reluarea evoluției ascendente a acestora, într-un ritm mediu anual de aproximativ 5%, astfel încât, în 1995, această piață va avea un volum cu peste 5 milioane unități mai mare decât în prezent (respectiv 39,8 milioane bucăți).

Aflate de mai bine de 10 ani într-un proces de restructurare a activităților lor, marile firme constructoare de autoturisme continuă să aloce un quantum important din cifra lor de afaceri (3-4,5%) pentru activitatea de CD, pentru ca, pe baza rezultatelor obținute, să-și poată în continuare perfecționa fabricația în următoarele direcții principale:

A. Să-și sporească varietatea produselor din gamele de fabricație, prin accelerarea ritmului concepției și lansării de modele noi și realizarea fabricației în condiții de flexibilitate sporită.

Decalajul de productivitate ce desparte producătorii din SUA de cei din Japonia, atât în fazele de concepție a noilor modele (60 de luni în cazul SUA și CEE, față de 46 de luni în cazul Japoniei) cât și în faza producției efective (25 ore/autovehicul în SUA, 36 ore/autovehicul în CEE, față de numai 17 ore/autovehicul în Japonia), precum și calitatea inferioară a autoturismelor americane și vest-europene comparativ cu cele japoneze, impune celor dintâi să adopte în cadrul programelor proprii de restructurare principiile specific nipone ale organizării fabricației:

e) "fabricația suplă" – care presupune posibilitatea de a produce loturi relativ mici, din modele diferite, utilizând în condiții de flexibilitate aceeași linie de fabricație (automatizată, robotizată, asistată de calculatoare), consumând mai puține materiale, mai puțină forță de muncă și mai puțin timp pe unitatea de produs.

f) *JIT (just in time deliveries)* – livrări ritmice "exact la timp" de loturi reduse de componente de la subfurnizori, ceea ce permite restrângerea pînă la anulare a stocurilor de piese și subansamble depozitate la producător.

(VII)

g) *Control exigent al calității*, prin introducerea unor concepte precum "zero defecte" sau "calitate totală" – care transformă fiecare lucrător în propriul

său controlor de calitate – precum și prin utilizarea “cercurilor de calitate”.

- h) *O nouă optică asupra angajatului* care este privit și stimulat să acționeze ca o ființă creatoare, ale cărei idei sunt prețioase, indiferent de zona în care își desfășoară activitatea. În același timp, obligațiile specifice locului de muncă ale fiecăruia sunt clar determinate.

B. Să producă autoturisme mai sigure, mai puțin dăunătoare mediului ambiant și mai “inteligente”.

- Sub imperiul acestui obiectiv construcția de autoturisme din marile centre producătoare se orientează, în mare, în următoarele direcții:
- a) Reducerea consumului de carburant și conceperea de autoturisme care să poată funcționa utilizând surse alternative pentru propulsie (curent electric, alcool, hidrogen etc);
 - În vederea reducerii consumului de carburant sa urmărește: reducerea greutății specifice prin utilizarea de materiale ușoare, sporirea randamentului părților mecanice, electronizare.
- b) Crearea și utilizarea de materiale noi, cu proprietăți superioare: materiale polimerice (rășini izolatoare, aliaje de polimeri, rășini fotosensibile etc), materiale metalice (aliaje amorfe, pulberi metalice, materiale semiconductoare etc), materiale anorganice (fibre optice, materiale magnetice etc) și materiale compozite (fibră de sticlă ramforsată cu plastic, fibre de carbon etc).
- c) Creșterea siguranței în trafic, prin dotarea cu echipamente de bord care să furnizeze prompt informații în legătură cu funcționarea autoturismului și cu condițiile de trafic, echiparea cu sisteme pentru prevenirea blocării frânelor (ABS) sau pentru îmbunătățirea manevrabilității (ETC), utilizarea de materiale rezistente la șocul produs de un eventual impact și de dispozitive de protecție în caz de accident etc.
- d) Crearea de autoturisme mai puțin poluante prin conceperea și utilizarea motoarelor ceramice, renunțarea la anumite produse chimice toxice (de exemplu, înlocuirea vopselei pe bază de solvenți cu un tip nou de benzină pe bază de apă), montarea unor dispozitive pentru purificarea gazelor eșapate.
- e) Perfecționarea design-ului, a finisajelor și diversificarea echipamentelor opționale
 - Pe fundalul internațional schițat în cele de mai sus, considerăm oportună menținerea și dezvoltarea construcției de autoturisme în România.
 - Dezvoltarea industriei autoturismului în țara noastră este *necesară* deoarece: asigură valorificarea superioară a materiilor prime, are un puternic efect de antrenare în economie, ca urmare a contactului său cu un număr mare de alte industrii, asigură ocuparea forței de muncă,

dispune de o piață internă mare și în curs de lărgire și este o sursă de încasări valutare avînd, și putînd să-și lărgască și piața externă.

- Dezvoltarea industriei autoturismului în România este *posibilă* deoarece: ea dispune de un important potențial material și uman, dispune de o paletă largă de subfurnizori interni, iar pentru produsele sale există cerere.
- Industria românească a autoturismului, confruntată cu problemele sale specifice (slaba prestație a subfurnizorilor, nivelul scăzut de automatizare, robotizare, flexibilizare a producției, calitate și productivitate a muncii scăzute, metode depășite de organizare a producției, gamă îngustă de fabricație – practic neschimbate de la înființarea uzinelor – lipsa unor modele de concepție proprie etc) trebuie să fie *restructurată în mod esențial* urmărind obiectivele de perspectivă pe care și le propun în prezent și marii producători în domeniu, așa cum au fost prezentate mai sus.
- Construcția românească de autoturisme are în plus de rezolvat handicapul creat prin lipsa unei politici de marketing (studierea pieței și adaptarea la specificul său, crearea de rețele de distribuție, asigurarea pieselor de schimb, service-ului și a altor servicii post-vînzare, acordarea de garanții, diversificarea formelor de comercializare, îmbunătățirea tehnicilor promoționale și crearea unei imagini de marcă etc).

Pentru realizarea celor de mai sus, este de dorit încheierea unor contracte de cooperare internațională în cercetare și producție, cu mari firme de profil.

ROLUL ȘI IMPORTANȚA TURISMULUI ÎN ECONOMIA DE PIAȚĂ

Liliana NEACȘU

Creșterea permanentă a ponderii turismului internațional în *** relațiilor economice internaționale.

Dezvoltarea turismului internațional ca rezultat al creșterii calității vieții.

Tendența de descentralizare și realizarea a unor acțiuni contractuale între guvern și autoritățile locale continuă să se manifeste tot mai pregnant în țările membre OCDE.

Privatizarea întreprinderilor de transport local în țările industrializate.

Creșterea ponderii sectorului particular în domeniul turismului.

Utilizarea ultimelor inovații tehnologice de comunicații, informare și informatică, utilizarea de video-discuri, cataloage de călătorii, circuite de comunicație prin satelit, extinderea sistemelor de plată cu debit direct din sistemul electronic bancar pentru rezervarea de locuri la hotel.

Îmbunătățirea calității serviciilor turistice și a capacităților hoteliere.

În cadrul actual de tranziție a economiei românești la economia de piață, se impune abordarea în domeniul turismului a unei strategii promoționale eficiente, bazată pe principii de marketing, de strictă corelare a produsului turistic cu politica de prețuri și tarife, cu canalele de distribuție.

Crearea unei imagini de marcă specifică României.

Desfășurarea unor eforturi serioase în direcția creșterii nivelului calitativ al activității de formare și perfecționare a cadrelor din turism.

Îmbunătățirea ofertei turistice prin atragerea de capital străin.

PRINCIPII GENERALE ALE UNEI STRATEGII A TRANZIȚIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ (REZULTATE DIN ANALIZA EXPERIENȚEI PARCURSE DE ȚĂRILE EST-EUROPENÉ ÎN APLICAREA REFORMELOR ECONOMICE)

Ana BAL

Scopul tranziției la economia de piață: obținerea cu costuri sociale cât mai reduse a unei economii care să permită o creștere economică exprimată prin creșterea calității vieții.

1. Strategia tranziției trebuie să se bazeze pe o concepție unitară și coerentă (să prevadă schimbări de mecanism și măsuri de stoparea a accentuării crizei economice), globală și sectorială; ea trebuie să includă orientări pe termen scurt (măsuri de corectare a unor dezechilibre) mediu (de creare a noilor mecanisme și instituții de piață și de însănătoșire treptată a economiei) și lung (prefigurarea viitorului tip de economie de piață și a unor standarde de viață, crearea unui anumit profil de specializare industrială și, în acord cu aceasta, înscrierea în diviziunea internațională a muncii, proiectarea conturului relațiilor economice viitoare cu diferite grupări economice regionale având în vedere evoluțiile previzibile în acest plan – formarea pieței unice CEE etc.).

2. Necesitatea promovării transparenței măsurilor de reformă concomitent cu educarea populației în spiritul noului sistem economic (prin intermediul mijloacelor mass-media "cristalizarea unei culturi eficace a inițiativei economice" cum o numește Zbigniew Brzezinski) având în vedere două aspecte:

- f) pionul "cel mai mobil și cel mai creator" al schimburilor propuse îl reprezintă persoana umană;
- g) reformele acestea dureroase nu se pot înfăptui decât în condițiile obținerii unui larg consens social (de aceea unii economiști occidentali sfătuiau să se creeze tripartite care să monitorizeze desfășurarea reformei, compuse din reprezentanți ai guvernului, și consiliilor de administrație și ai patronatului, precum și ai sindicatelor și ai unor asociații obștești).

Este necesar – pentru succesul reformei - ca populația să fie încredințată ca "povara sacrificiilor este împărțită în mod echitabil" (M. Camdessus – FMI).

3. Necesitatea unui program de stabilizare care să includă măsuri de corectare a unor dezechilibre grave: inflație, șomaj, deficite bugetare, dezechilibre ale balanțelor de plăți.

4. Deoarece, de regulă, după cum s-a observat, programele de stabilizare au un efect depresiv asupra creșterii economice și a nivelului de trai, strategia trebuie să prevadă pentru contrabalansarea acestor efecte, cel puțin două corective:

- h) schimbări radicale de mecanism, în contextul cărora un loc prioritar să se acorde măsurilor de stimulare a: ofertei de mărfuri și servicii, capitalului particular, investițiilor productive (de stat și particulare), orientarea către export a producției, formarea forței de muncă (în scopul obținerii unei mai mari mobilități a acesteia), a "inițiativei creatoare", creșterii productivității muncii, competiției;
- i) evaluarea corectă a limitelor și a modalităților de ajustare incluse în programele de stabilizare, în scopul prevenirii alunecării lor pe panta "excesivității" caracterului lor restrictiv (experiența desfășurării reformelor în țările est-europene în intervalul ian. 1990-iunie 1991 a demonstrat că deseori politicile financiare și bugetele restrictive au fost incorect aplicate, accentuând declinul economiei naționale).

5. Gândirea secvențială și intercorelată a schimbărilor structurale și a măsurilor de liberalizare.

6. Importanța deosebită a unei strategii a restructurării, dincolo de crearea noilor pârghii de alocare a resurselor prin intermediul mecanismelor pieței trebuie avute de asemenea în vedere: avantajele comparative rezultate din socializarea internațională, necesitatea menținerii unor industrii care – deși ineficiente sau costisitoare – pot fi subvenționate de guvern pentru acoperirea unor necesități ale pieței interne (din lipsă de resurse valutare) sau pentru ocuparea temporară a forței de muncă (în scopul evitării creșterii explozive a șomajului, cu impact social nedorit etc.); o strategie a restructurării trebuie să aibă în vedere atât economia în ansamblul său (vizând o realocare a resurselor între cele trei sectoare de la bază: industrie, agricultură, servicii, în favoarea celor două din urmă), cât și restructurarea diferitelor componente ale sale: de pildă, restructurarea industriei, proces deosebit de dificil (care implică în primul rând re tehnologizarea diferitelor industrii precum și redimensionarea lor) sau restructurarea forței de muncă (presupunând în primul rând reducerea aparatului administrativ-birocratic, susținerea activităților de cercetare etc.).

7. Evaluarea realistă a orizontului de timp necesar efectuării anumitor schimbări (de pildă înfăptuirii privatizării sau obținerii convertibilității depline a monedei naționale sau atingerii echilibrului cerere-ofertă), în scopul evaluării corecte a: costului efectuării acestora, momentului din care efectele lor se vor manifesta deplin în viața economică.

8. Evaluarea corectă a orizontului de timp în care mecanismele de piață vor începe să funcționeze în mod real (după intrarea în vigoare a legilor care

asigură: demonopolizarea, dezestatizarea și transferul de proprietate, manifestarea inițiativei particulare, atragerea de investiții de capital străin etc.) suplinirea inexistenței sau incompletei manifestări a mecanismelor pieței printr-un dirijism statal, manifestat pe cât mai mult posibil prin pârghe și nu prin intervenții directe (de pildă, în cazul liberalizării prețurilor, în afara menținerii sub control a unor plafoane de creștere pentru mai multe categorii de prețuri).

9. Necesitatea asigurării unei poziții sociale pe toată durata tranziției, cu mijloace specifice fiecărei etape, avându-se permanent în vedere că scopul tranziției trebuie să-l reprezinte obținerea unui grad superior de dezvoltare concretizat în realizarea creșterii calității vieții oamenilor.

10. Crearea, prin legislația de introducere a mecanismelor de piață, a unor "reguli de joc" clare, neambigue, prin care se asigură garanții depline pentru proprietatea privată și tratament egal pentru agenții economici, interni sau externi și care presupun totodată aplicarea unui sistem eficace de sancțiuni pentru cei care nu le respectă, astfel încât să fie diminuată manifestarea unor fenomene grave, ca de pildă blocajele financiare (generate de nerespectarea legii contractelor și inexistenței legii falimentului) risipa de resurse sau utilizarea lor iresponsabilă în raport cu anumite cerințe sociale (ca de pildă protecția mediului înconjurător etc.).

11. Transformarea relațiilor economice externe în unul dintre factorii decisivi ai stimulării creșterii economice în perioada tranziției, unul dintre obiectivele primordiale ale tranziției fiind înscrierea mai corectă a economiei țării în diviziunea internațională a muncii, în raport cu avantajele comparative ale dotării sale cu factori de producție.

În acest scop se cer îndeplinite:

- crearea condițiilor pentru atragerea investițiilor de capital străin în țară;
- liberalizarea comerțului exterior (cu menținerea totuși a unui grad de protejare a industriei și agriculturii naționale);
- încurajarea menținerii schimburilor cu țările est-europene, având în vedere, pe de o parte, imposibilitatea reorientării bruște a exporturilor spre alte piețe vestice și pe de altă parte, complementaritățile reale, create anterior prin acorduri de specializare, între țările fost membre ale CAER (stimularea schimburilor ar trebui să aibă în vedere convenirea unor aranjamente de plăți reciproce care să permită depășirea obstacolelor actuale, determinate de trecerea la plăți în devize și care au avut drept efect restrângerea dramatică a volumului de fluxuri de schimb);
- promovarea ideii de concertare a eforturilor țărilor din centrul și estul Europei prin participarea la diferite grupări economice regionale create în zonă;
- obținerea, din partea țărilor occidentale, a unor concesiuni care să permită penetrarea produselor românești pe aceste piețe (prin negocierea unui acord de asociere la CEE și la AELG, prin participarea la desfășurarea în continuare a Rundei Uruguay în cadrul GATT, prin obținerea clauzei

națiunii celei mai favorizate din partea SUA); atingerea acestor obiective nu se va putea realiza fără organizarea unei activități susținute de lobby, reclamă și publicitate (comercială, politică, culturală) în mediile occidentale oficiale și de afaceri;

- trecerea treptată la convertibilitatea monedei naționale.

12. Evitarea unei îndatorări externe excesive, creditele atrase fiind recomandabil a fi utilizate de preferință în scopuri productive: modernizări, crearea de noi ramuri sau sectoare; solicitarea unei asistențe externe nu în primul rând financiară, ci sub forma asistenței tehnice (consulting) în crearea unor instituții de piață (ca de pildă burse de valori) în formarea specialiștilor și a forței de muncă, cât și promovarea cooperărilor industriale și a atragerii investițiilor de capital străin în țară.

CÂTEVA APRECIERI PE TERMEN SCURT ȘI MEDIU PRIVIND PIAȚA INTERNAȚIONALĂ A LUCRĂRILOR DE CONSTRUCȚII

Rodica NEGESCU

În Europa se remarcă ușor declin al majorității tipurilor de lucrări de construcții (și în speță a construcțiilor de locuințe, care absorb până la 25% din investițiile totale pentru lucrători de construcții).

Particularități pe țări

a) În Germania – se va intensifica ritmul construcțiilor de locuințe (ca urmare a masivelor imigrări din țările est-europene);

b) țări ca: Danemarca, Marea Britanie și Franța, vor promova lucrări de construcții de tipul căilor rutiere și feroviare "gigant" care să lege între ele principalele capitale europene (proiectele rutiere înglobează 1/5 din investițiile totale pentru lucrările de construcții din Europa);

c) se prevede o evoluție favorabilă a lucrărilor de renovare și modernizare (lucrări care reprezintă cca 1/3 din volumul total al lucrărilor de construcții) în țări ca: Austria, Franța, Elveția, Spania, Marea Britanie.

Prin prisma înființării preconizatei piețe unice europene, investițiile străine în domeniul comercial și industrial se vor intensifica. Aceasta presupune că lucrările de construcții comerciale și industriale vor trebui să se mențină la cote ridicate.

Din punct de vedere al firmelor specializate în lucrări de construcții, acestea vor trebui să depună eforturi pentru a se moderniza și adapta, devenind astfel mai competitive, pentru a putea satisface cererea noii piețe.

Obstacole: ratele ridicate ale dobânzilor, lipsa materialelor și a forței de muncă;

În Japonia se estimează majorarea (cu 6%) a cheltuielilor bugetare destinate lucrărilor publice în 1991.

În următorii 10 ani, accentul va fi pus pe lucrările de infrastructură (unele firme din Coreea de Sud, Taiwan, China vor obține în continuare contracte, în special prin asocieri cu firme japoneze).

SUA: va continua să fie cea mai mare piață națională pentru lucrări de construcții, pe care activează cele mai mari firme din acest domeniu (concurența străină fiind redusă).

Australia rămâne o piață prea îndepărtată și cu o cerere prea puțin importantă pentru a putea fi luată în considerare.

Structura viitoare a cererii de lucrări de construcții în țările în curs de dezvoltare se axează pe:

a) refacerea, modernizarea și întreținerea infrastructurii transporturilor (în special, rutiere);

b) captarea, aducțiunea, distribuirea apei, cât și colectarea, canalizarea și tratarea apelor menajere;

c) lucrări în domeniul energetic;

d) modernizarea și construirea de școli, spitale, clădiri administrative;

e) modernizări, extinderi la obiectivele industriale existente;

f) deși uriașă, cererea pentru lucrări de construcții de locuințe nu se va concretiza decât în măsura în care vor fi găsite fondurile disponibile.

Orientul Mijlociu, va continua să fie zonă în curs de dezvoltare cu cererea potențial cea mai activă.

Țări ca Iran, Irak, Liban și mai recent Kuweit dispun de un uriaș necesar de refacere a economiilor naționale.

De asemenea, datorită unor calamități naturale, se preconizează o majorare a cererii pentru lucrări de construcții în țări ca Bangladesh sau Filipine.

Îngustarea relativă a piețelor țărilor în curs de dezvoltare și concurență acerbă, vor determina firmele de construcții să recurgă, într-o tot mai mare măsură, la asocieri între ele sau cu parteneri locali.

De asemenea, capacitatea firmelor de construcții de a asigura aranjamente financiare (pentru a putea acoperi o pondere cât mai mare din costul proiectelor) va tinde să devină un factor hotărâtor pentru obținerea de contracte în țările în curs de dezvoltare (înmulțirea, în ultimii ani a contractelor de tip *BOT-build* – operare-transfer, *buy-back* și *off-set*, menite să faciliteze rambursarea creditelor externe).

Chiar și principalele instituții financiare specializate în finanțarea dezvoltării (Banca Mondială și băncile regionale) tind să-și modifice politica de creditare, mutând accentul pe creditarea unor proiecte specifice pe creditarea proiectelor de modernizare.

De altfel, așa cum menționam anterior, o componentă tot mai importantă a activității de construcții, atât în țările dezvoltate cât și în cele în curs de dezvoltare, tinde să devină întreținerea, repararea și modernizarea obiectivelor existente.

TENDINȚE ÎN EVOLUȚIA INTEGRĂRII ECONOMICE VEST-EUROPENE

Cornel ALBU, I.E.M.

Pornind de la unele progrese înregistrate în ultima perioadă pe planul integrării economice în Europa de Vest, precum și de la "calendarul" măsurilor stabilit pentru etapele viitoare, se pot desprinde următoarele concluzii:

1. În cadrul Comunității Economice Europene procesul de realizare a pieței interne unice avansează, dar în ritm lent, ceea ce face improbabilă respectarea termenului final, 31 decembrie 1992.

Un raport recent al Comisiei Executive a CEE preciza în acest sens că până la sfârșitul acestui an vor fi adoptate la nivel comunitar 75% din cele 282 de măsuri incluse în „Actul unic”, care să ducă la realizarea pieței unice, dar, cu toate acestea, cele rămase de negociat în cursul anului 1992 sunt extrem de sensibile și nu se întrevăd șanse de adoptare a lor în timpul preconizat.

Raportul Comisiei CEE atrage atenția și asupra întârzierii cu care autoritățile țărilor membre trec la punerea în practică a măsurilor convenite deja, ceea ce afectează credibilitatea voinței politice a Comunității și pune sub semnul întrebării finalizarea acestui proces.

Situația la care s-a ajuns scoate în evidență, pe de o parte, faptul că termenul decembrie 1992, stabilit prin Actul unic în 1985, are puține șanse de a fi respectat iar, pe de altă parte, acela că realizarea acestui proiect întrunește sufragiile majorității țărilor membre, deci calea aleasă este ireversibilă.

2. Procesul de realizare a uniunii economice și monetare, ce se desfășoară paralel și, totodată, în convergență cu cel de realizare a pieței interne unice, a intrat și el în "linie dreaptă", preconizându-se ca tratatul respectiv să fie adoptat și semnat de "cei 12" cel târziu la Reuniunea la nivel înalt din decembrie a.c. din Olanda. Deși, și în acest caz, divergențele între "cei 12" sunt majore, se speră într-o aplanare a lor, prin diverse soluții de compromis, care să permită trecerea la etapa următoare.

Dacă acest pas va fi făcut în decembrie 1991, atunci în cursul anului 1992, parlamentele naționale ale celor 12 țări vor trebui să ratifice acest tratat, care să poată astfel să intre în vigoare la 1 ianuarie 1993.

Principalii oponenți ai realizării uniunii economice și monetare sunt Anglia și Germania, care resping ideea unei monede unice și a unei bănci centrale supranaționale. Germania a avansat din nou ipoteza unei piețe comune cu "două viteze", în care partenerii comunitari mai slabi, îndeosebi cei din sud, să nu participe deocamdată la mecanismele uniunii monetare.

În acest context, se poate aprecia că și calendarul stabilit pentru realizarea, pe etape, a uniunii economice și monetare în CEE nu va fi respectat, termenele fixate urmând a fi reprogramate.

Concluzia principală ce se degajă urmărind realizarea acestor două proiecte de adâncire a integrării economice în CEE este aceea că, în ciuda unor divergențe, eșecuri de moment, amânări etc., ele vor duce la o consolidare a "construcției" comunitare și la o creștere a forței economice și comerciale în lume. În acest sens, se poate aprecia că, în perspectiva anilor 2000, Piața comună se va constitui într-un puternic bloc economic, comercial și chiar politic în Europa, în jurul căruia vor "gravita", pe diverse orbite, celelalte țări europene, reprezentând permanent un "pol" de atracție pentru acestea. Se poate întrevădea în viitorii ani o "avalanșă" a cererilor de aderare la C.E.E. din partea țărilor europene, pentru a nu rămâne în afara "porții" acestui colos economic și comercial.

Deocamdată, Comisia CEE a precizat, prin intermediul președintelui acesteia, Jacques Delors, că dosarul viitoarei largiri a Comunității va fi deschis abia în 1993, după încheierea procesului de realizare a pieței interne unice, iar abia din 1997 sunt așteptați noii membri. (Cele mai mari șanse de a deveni membre ale CEE le au, în opinia experților comunitari, Austria, Suedia, Finlanda și Norvegia).

3. Crearea spațiului economic european (CES) între CEE și AELS, decisă în aprilie 1984, se apropie de faza finală, cei "18" urmând a se întâlni la sfârșitul acestei luni, al Salzburg în Austria, pentru a semna documentul final. Crearea acestui "spațiu", ce cuprinde 380 de milioane de locuitori va da o nouă configurație Europei Occidentale, consolidând zona de comerț liber existentă între CEE și AELS și intensificând relațiile economice pe toate planurile între cele două grupuri de țări.

Această nouă formă de integrare între țările vest-europene corespunde de fapt teoriei "arhitecților" comunitari a Europei concentrice, care "văd" în centru o piață comună puternică și unită, înconjurată de al doilea cerc format din cele 6 țări AELS, care să ducă la crearea Statelor Unite ale Europei de Vest. Acest "spațiu economic european" este înconjurat la rândul său de un alt cerc concentric și anume de cel al țărilor mai vechi asociate la CEE (Turcia, Malta, Cipru), urmat în sfârșit, de cercul țărilor est-europene, viitoare asociate la CEE.

SUGESTII PRIVIND CADRUL INTERNAȚIONAL AL TRANZIȚIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Ștefan TRIFĂNESCU

În vederea ameliorării cadrului internațional al acestei tranziții, pentru contracararea tendințelor negative din raporturile internaționale, în economia Europei și cea mondială (protecționism deghizat, discriminări, zonări, reîmpărțirea sferelor de influență etc.) și pentru îmbunătățirea atitudinii față de țara noastră, sugerăm:

I. premisa: măsuri imediate pentru îmbunătățirea raporturilor economice și politice cu țările învecinate, din zonă și apoi din întreaga Europă și din lume;

II. având în vedere caracterul organizat, sincronizat pe plan internațional al unor măsuri de izolare a României și a altor țări – pe criterii prioritar politice – se impune necesitatea de a se acționa îndeosebi pe plan bilateral, la nivel național, de întreprindere, chiar cu societăți transnaționale etc., fără a neglija planul multilateral. Orientarea zonală: țările învecinate, întâi URSS; colaborarea interbalcanică; țările neutre; Orientul Apropiat și Mijlociu; Japonia și apoi SUA pentru a se reduce presiunea CEE; atitudinea diferențiată față de țările membre ale CEE;

III. combaterea practicii unor organisme integraționiste, internaționale, ale unor țări etc. de a condiționa raporturile comerciale și economice de factorii politici, de fenomene interetnice, religioase etc.;

IV. organizarea de consultări reciproce, schimburi de experiență, dezbateri cu țările vecine în tranziție, la toate nivelurile, prin guverne, partide, organizații etc., asupra problemelor economice și sociale ale refacerii economice și trecerii la economia de piață.

Pe plan multilateral

V. Folosirea posibilităților pe care le oferă CSCE țării noastre și celorlalte țări aflate în tranziție pentru următoarele obiective prioritare (ale CSCE):

- dezvoltarea cooperării economice europene;
- integrarea țărilor în tranziție în sistemul economic și financiar internațional;
- acordarea de priorități țărilor europene în curs de dezvoltare;
- depășirea decalajelor tehnologice intereuropene;
- respectarea principiilor procesului CSCE de cooperare economică, combaterea tendințelor de scindare și divizare a economiei europene în noi subdivizări și de izolare și marginalizare a unor țări de către unele organisme integraționiste supranaționale.

VI. Aceleași obiective pot fi urmărite prin inițiative în cadrul organizațiilor și organismelor de sub egida ONU (CEE/ONU, Grupul celor 77 etc.).

VII. Acțiuni pe plan bilateral și multilateral în vederea influențării emigrării forței de lucru calificate:

- acorduri bilaterale cu unele țări;
- respectarea principiilor CSCE privind "libera circulație" și drepturile omului;
- cadrul OIM;
- contracararea politicilor discriminatorii (zone circulare de preferință ale imigrării etc.).

VIII. În scopul sprijinirii acțiunilor de protecție a mediului înconjurător din țara noastră este necesară intensificarea măsurilor pentru folosirea posibilităților oferite de unele organizații și organisme internaționale (OCDE, PNUE etc.); experiența în cercetarea științifică ecologică, în folosirea pârghiilor economice pentru protecția mediului; fonduri etc.

Imperativul problemelor ecologice – nu mai puțin presante decât cele economice – necesită conlucrarea interdepartamentală pentru a se găsi urgent soluții. Exemplu: s-ar putea iniția o colaborare internațională pentru prevenirea "exploziei" Mării Negre, iar paralel s-ar putea extrage imense cantități de gaze, sulf, hidrogen, minerale etc. – problemă care preocupă și URSS, Bulgaria etc.

Notă

Apreciem inițiativa consultării cercetătorilor asupra problemelor esențiale ale țării – utilă și pentru noi – propun ca tematica să fie dată mult mai din timp pentru o gândire individuală mai profundă și eventual analize pe mici colective. Sugerez continuarea acestei consultări (practică de zeci de ani în alte țări).

AGRICULTURA ROMÂNIEI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE – PREGĂTIREA INTEGRĂRII EUROPENE

Virginia CÂMPEANU

Perioada de tranziție de la economia de piață trebuie să constituie – pentru agricultură – perioada de pregătire a alinierii la cerințele pieței vest-europene, atât din punct de vedere al mecanismelor economice specifice, cât și din punct de vedere al calității produselor, ce vor intra în circuitul european și mondial.

Semnarea Acordului de comerț și cooperare comercială și economică între România și CEE, intrat în vigoare la 1 mai a.c., constituie cadrul ce permite orientarea spre export a unor mari cantități de produse agroalimentare, în condiții dintre cele mai avantajoase, întrucât sunt eliminate restricțiile discriminatorii pe care CEE le aplica la exporturile românești.

2. Măsuri necesare la nivelul producției agricole românești care să stimuleze comerțul în domeniu – ca prim pas în drumul spre asociere și apoi aderare la CEE:

a) Restructurarea radicală a agriculturii și dezvoltarea altor activități și dezvoltarea altor activități economice în amonte și aval de agricultură, concomitent cu reducerea treptată a forței de muncă ocupate în agricultură – până la maxim 30% din forța activă, în baza adoptării pe scară largă a elementelor de progres tehnic, și a dezvoltării sferei serviciilor pentru agricultură, ce ar putea absorbi o mare parte a forței de muncă active. (În CEE – din cele 166 regiuni există numai 10 – în Grecia, Italia, Spania – în care forța de muncă din agricultură reprezintă 30% din forța de muncă activă; la nivelul CEE – media este de circa 8%).

b) Subvenționarea agriculturii românești – de la buget și prin sistemul de prețuri – în perioada de ajustare, concomitent cu stimularea concentrării firmelor, indiferent de forma de proprietate asupra pământului, astfel încât, sprijinul (subvențiile) acordat în funcție de nivelul producției să fie substanțial și să conducă în mod eficient la creșterea producției totale.

Menționăm că în CEE sprijinul agriculturii din toate sursele (bugetul CEE, bugetele guvernamentale, FEOGA, transfer de la consumatori prin sistemul prețurilor interne) este echivalentul a 60% din valoarea adăugată a sectorului. Norma de sprijin prin prețurile produselor agricole se stabilește în funcție de "ferma familială eficientă", direct proporțional cu nivelul producției.

c) Orientarea treptată, în cât mai mare măsură, spre aceleași elemente de creștere a productivității în agricultura României și de structurare a

producției destinate exportului, în primul rând după criteriile calitative solicitate de CEE: produse de marcă, produse de înaltă calitate, produse realizate prin metode speciale – creșterea liberă a animalelor și agricultura organică – pentru care prețurile obținabile*** sunt mult mai mari decât în cazul produselor tradiționale.

d) Vulgarizarea normelor tehnico-calitative armonizate în CEE (în perspectiva creării Pieței Unice în 1992), care să fie la îndemâna oricărui producător agricol din România ce dorește să-și orienteze o parte a producției spre export.

Necesitatea acestei măsuri rezultă din discuțiile actuale ce se poartă între țările membre CEE în cursul cărora se solicită condiții tehnice identice sau echivalente produselor provenind din țările terțe, denumită "cerință de reciprocitate".

e) Îmbunătățirea competitivității produselor agroalimentare pe plan internațional, din punct de vedere al prețurilor, necesită acordarea de subvenții, în special la nivelul factorilor de producție.

Deși în urma negocierilor din cadrul Fundei Uruguay CEE va reduce treptat subvențiile alocate producției (fără a se pune încă problema renunțării totale pe termen mediu) va continua totuși subvenționarea exportului prin aplicarea sistemului de restituiri la export. Prin acest sistem, când prețul de piață internațională este mai mic decât în CEE, exportatorii primesc diferențe de preț, astfel încât ei sunt stimulați să opereze pe piața internațională.

UNII PARAMETRI NECESARI DE COMPARAȚIE ÎNTRE ROMÂNIA ȘI ȚĂRILE PIEȚEI COMUNE ÎN PROCESUL DE RESTRUCTURARE ÎN AGRICULTURĂ

Lucia IORDACHE

Integrarea agriculturii României în economia de piață necesită schimbări profunde în structura agrară. Pentru aceasta, am considerat utilă schițarea câtorva parametri de comparație între agricultura României și cea a țărilor Pieței Comune și anume:

- ponderea agriculturii în PIB ;
- structura suprafețelor agricole;
- ponderea suprafețelor irigate în totalul suprafețelor arabile;
- randamentele medii la unele produse vegetale și animale;
- ponderea populației active din agricultură în totalul populației active;
- numărul de tractoare agricole/100 ha teren de arabil;
- numărul de combine agricole/100 ha teren de arabil;
- numărul de mașini de muls/100 vaci cu lapte;
- ponderea unor categorii de investiții în volumul total al investițiilor din agricultură.

a) Pe ansamblul țărilor Pieței Comune participarea agriculturii în PIB (anexa nr. 1) a înregistrat în cursul intervalului 1980-1988 o tendință de scădere (cu excepția Greciei și Olandei) evidențiind la finele intervalului ponderii situate între 1,43% în cazul Angliei și 6,08%*** în cazul Portugaliei; doar Grecia se detașa în cadrul țărilor comunitare cu un nivel mai ridicat al acestui indicator – 16,2%.

În contrast cu situația din țările Pieței Comune, în România ponderea agriculturii și a silviculturii în PIB este ridicată și a marcat în intervalul 1980-1988 o tendință de majorare de la 12,6% la 13,5%.

b) În anul 1989 suprafețele agricole din România totalizau potrivit FAO, 15,11 milioane hectare, din care suprafețele arabile reprezentau cca 67% - ponderea superioară celor înregistrate în țările Pieței Comune (cu excepția Danemarcei), care situa între 31,4% în cazul Greciei, 53%-55%*** în Italia și Franța și 62,2% în Portugalia (anexa nr. 2). În Danemarca se înregistrează o pondere deosebit de ridicată a suprafețelor arabile în totalul suprafețelor agricole, de 92,1%. Pajiștile arabile reprezentau în 1989, în România 29,2% din totalul suprafețelor agricole, această pondere fiind inferioară celor înregistrate în majoritatea țărilor comunitare – care se situează între 28,8% în cazul Italiei, cca 37% în Franța și RFG și 57,2% în cazul Olandei – dar

depășind ponderile mai scăzute înregistrate în Danemarca (7,8%) și Portugalia (16,2%). Ponderea deținută de culturile permanente în România – 48% în 1989 – este superioară celor din majoritatea țărilor Pieței Comune, care oscilează între 0,1% în cazul Danemarcei și 17,8% în cazul Italiei.

c) Suprafețele arabile amenajate pentru irigații în România totalizau la finele anului 1988 10,1 milioane ha – nivel superior cu cca 2% anului 1983*** și care reprezenta 33,7% din totalul suprafețelor arabile (25,2% în 1983) (anexa nr. 3). În țările comunitare ponderea suprafețelor arabile irigate prezintă variații mari între nivelurile scăzute înregistrate în Belgia, Luxemburg, Anglia, sau RF Germania și Franța (între 0,1% și 7,5%) și ponderile mai ridicate din Danemarca, Spania, Portugalia, Italia, Grecia și Olanda (între 16,5% și 60,4%); ponderi apropiate de cea înregistrată în România prezintă doar Portugalia și Italia.

d) Un element important în analiza evoluției structurii agrare în țările comunitare îl constituie structura fermelor agricole în funcție de mărimea suprafețelor deținute de acestea (anexa nr. 4). Din totalul fermelor agricole existente în 1985 în țările comunitare – 6359 unități – cca 57% constituiau ferme cu suprafețe mici până la 6 ha, deși numărul acestora a scăzut în intervalul 1975-1985 cu cca 7%.

În cadrul acestei categorii de ferme, cele cu suprafețe între 1 și 6 ha dețineau în 1985 ponderea dominantă – 36%. Pe țări, ponderea acestei categorii de ferme oscilează între 1,9% și 23,4%, în Danemarca, Anglia, Franța, Olanda, Belgia și între 23,5% și 51,6% în RF Germania, Portugalia, Italia, Spania, Grecia (în ultimele trei țări ponderea se situează peste 45%).

Fermele cu o suprafață cuprinsă între 5 și 20 ha, în scădere cu 11% în intervalul analizat dețineau în 1985 o pondere de aproape 25% din totalul fermelor agricole din țările Pieței Comune. Pe țări, ponderile oscilează între 8% în cazul Portugaliei și 42,7% în cazul Danemarcei; în Belgia, RF Germania și Olanda ponderea acestor ferme depășea 35%.

Fermele cu o suprafață cuprinsă între 20 și 30 ha, în scădere cu 4% până la finele intervalului, reprezentau cca 13% din totalul fermelor agricole din Piața Comună. Ponderile pe țări se situau în Portugalia, Grecia și Italia între 1,2% și 3,3%, iar în Belgia, RF Germania, Olanda, Anglia, Franța și Danemarca între 19,3% și 38,8%.

Cea mai scăzută pondere – cca 6% - o dețineau în 1983 fermele cu o suprafață mare de peste 30 ha, deși numărul lor a marcat o tendință de creștere în intervalul analizat (+9%).

e) Potrivit datelor furnizate de FAO (anexa nr. 5) randamentele medii obținute în agricultura României la unele produse – cereale (din care grâu, porumb), cartofi, sfeclă de zahăr, carne de vită, carne de porc, lapte de vacă – sunt de regulă inferioare randamentelor medii realizate în 1989 pe ansamblul țărilor vest-europene.

La cereale randamentul mediu era de cca 1,5 ori mai mic față de media țărilor vest-europene, fiind de cca două ori mai mic comparativ cu nivelurile realizate în RF Germania, Franța și Olanda. La grâu randamentul mediu obținut în România este de cca două ori mai mic decât media vest-europeană și de cca trei ori mai mic decât nivelurile realizate de RF Germania, Franța și Olanda. Randamentul mediu la porumb obținut în România, deși este ușor superior mediei țărilor vest-europene se situează totuși la un nivel de două ori mai mic decât cele înregistrate în RF Germania, Italia, Franța și de șapte ori mai mic față de Olanda.

La cartofi randamentul mediu este ușor inferior mediei din țările vest-europene, de cca 1,5 ori mai mic decât în RF Germania și Franța și de două ori mai mic decât în Olanda, dar ușor superior randamentului realizat în Italia.

La sfecla de zahăr decalajul dintre România și țările vest-europene este și mai accentuat, reflectând un nivel de aproape trei ori mai mic, iar comparativ cu RF Germania, Italia, Franța, Olanda randamentul mediu este de cca două ori mai mic.

Randamentul mediu la carnea de vită realizat în România este de cca 1,5 ori mai mic decât media din țările vest-europene și acest raport se menține și în comparație cu țările comunitare analizate. La carnea de porc randamentul mediu este ușor inferior mediei vest-europene și nivelurilor înregistrate în țările de comparație, evidențiind un decalaj mai pronunțat față de Italia (de 1,4 ori).

În ceea ce privește randamentul realizat în România la producția de lapte de vacă proaspăt se înregistra în 1989 un nivel de aproape două ori mai mic față de media țărilor vest-europene, iar în comparație cu unele țări comunitare raportul era chiar mai pronunțat în defavoarea României: de aproape 1,5 ori față de Franța, de cca două ori față de RF Germania și Italia și de aproape trei ori față de Olanda.

f) Modificările intervenite în utilizarea forței de muncă din agricultură pe ansamblul țărilor europene în intervalul 1980-1989, evidențiate de scăderea ponderii populației active din agricultură în totalul populației active a acestor țări de la cca 14% la aproape 10% caracterizează fără excepție țările Pieței Comune (anexa nr. 6). Această tendință generală de reducere a ponderii populației active din agricultură în totalul populației active era reflectată la finele anului 1989 de nivelurile reduse ale acestui indicator în șapte țări comunitare – Belgia-Luxemburg, Anglia, RF Germania, Olanda, Danemarca, Franța și Italia – situate între 1,9% și 7,5%; în Spania, Portugalia și Grecia se înregistrau ponderi mai ridicate, cuprinse între 11,8% și 24,8%.

În România populația activă din agricultură a înregistrat de asemenea, o scădere de 27% în intervalul 1980-1989 când totaliza 2463 de mii de persoane. Ponderea deținută de populația activă din agricultură în totalul populației active, deși s-a redus în intervalul analizat de la cca 30% la 21% era totuși superioară celor înregistrate în țările comunitare (cu excepția Greciei).

g) Analiza indicatorului privind dotarea tehnică în agricultura României comparativ cu cea a țărilor Pieței Comune ilustrată la nivelurile unor indicatori cum sunt numărul de tractoare și combine agricole/1000 ha suprafață arabilă, numărul de mașini de muls/100 de vaci cu lapte relevă concluzii utile pentru evidențierea direcțiilor de dezvoltare a agriculturii țării noastre. Astfel, România s-a înscris în tendința înregistrată în majoritatea țărilor Pieței Comune în intervalul 1981-1988 de creștere a numărului de tractoare agricole/1000 ha suprafață arabilă. În anul 1988 România dispunea de 18 tractoare/1000 ha de teren arabil (15 tractoare/1000 ha în 1981), dar acest nivel continuă să fie de peste patru ori mai mic decât media europeană (anexa nr. 7).

Comparativ cu țările comunitare acest grad de dotare era mai mic de 11-12 ori decât în RF Germania și Olanda, de 8 ori față de Belgia-Luxemburg și Italia, de 3-4 ori față de Portugalia și Spania.

România dispunea în 1988 de 8 combine agricole/1000 ha teren arabil (6 combine în 1981) – nivel aproape de media europeană (anexa nr. 8). În comparație cu țările Pieței Comune acest grad de dotare era similar celui înregistrat în Franța și Anglia, apropiat celui din Olanda și Belgia-Luxemburg, superior de cca 2-4 ori celui din Italia, Spania, Grecia și Portugalia, dar era inferior de cca 2 ori celui din Danemarca și RF Germania.

În ceea ce privește numărul de mașini de muls/100 de vaci cu lapte, nu dispunem de date pentru România, dar datele furnizate de FAO referitor la țările Pieței Comune (exclusiv Grecia, Portugalia și Anglia) evidențiază niveluri mai ridicate ale acestui indicator în RF Germania, Danemarca și Spania – între 63 și 80 mașini de muls – și mai scăzute în Olanda, Franța, Belgia-Luxemburg și Italia, între 21 și 48 de mașini de muls (anexa nr. 9).

h) Din volumul total al investițiilor realizate în economia României în anul 1989 cele destinate agriculturii au reprezentat 16,5% (39.805 milioane lei) comparativ cu 12,4% în anul 1980.

În cadrul țărilor vest-europene, pentru care dispunem de date statistice privind repartizarea pe categorii de investiții a volumului total de investiții alocat agriculturii (anexa nr. 10), se poate constata că în cinci din cele șapte țări analizate – Belgia, Elveția, Olanda, Franța și RF Germania – ponderea dominantă revine investițiilor pentru mașini agricole și diverse bunuri de echipament (între 38% și 82%), urmat de investițiile pentru construcții agricole anexe (alte construcții, în cazul Elveției). Categoria investițiilor pentru mijloace de transport deține în Grecia ponderea principală – 13% din volumul total de investiții în agricultură – urmată de investițiile pentru alte construcții agricole (24%) și amenajări funciare (21%), iar în Danemarca construcțiilor agricole anexe le revine ponderea cea mai mare în investiții (27%).

Investițiile pentru mijloace de transport se situează pe locul al treilea ca pondere în volumul total al investițiilor în agricultură în: Olanda (16%), Elveția (16%) și Belgia (23%).

Investițiile pentru plantații noi dețin ponderi reduse în Grecia (1%), Belgia (cca. 2%) și Elveția (3%), iar celor pentru creșterea animalelor le revin 11% în Elveția și 2% în Grecia.

Anul 1990 a marcat începutul procesului de tranziție la economia de piață în România, având drept componentă principală trecerea la proprietatea privată asupra pământului și a celorlalte mijloace de producție din agricultură. Procesul reformei agrare, în plină desfășurare, vizează transferarea fondului funciar al cooperativelor în proprietatea țăranilor și a altor categorii de producători agricoli, precum și transferarea pământului și a altor mijloace de producție care au aparținut statului în proprietate privată a statului pentru a fi administrate de societățile comerciale. Reforma agrară are deci ca obiectiv crearea unei noi structuri agrare bazată pe pluralismul formelor de proprietate și pluralismul formelor de organizare economică și socială a exploatațiilor agricole. În cadrul noii structuri agrare, care va fi realizată în România, un rol important va reveni fermelor familiale, precum și asociațiilor cooperatiste, formate prin asocierea liberă a producătorilor independenți. Coexistența, în actuala perioadă de tranziție, a asociațiilor realizate prin restructurarea fostelor CAP, cu lucrătorii agricoli individuali și asociațiile de tip familial a avut drept consecință și perpetuarea unor dificultăți legate de organizarea producției, de realizarea investițiilor și a unui sistem stimulator de creditare a producției agricole. În acest sens, este necesară crearea unui cadru instituțional care să reglementeze relațiile economice dintre producătorii agricoli și prestatorii de servicii din agricultură, să fie creat un sistem de impozitare și de subvenționare a producției agricole adecvat, care să stimuleze producția în această ramură de bază a economiei, să fie abrogate legile vechi care obstrucționează în prezent procesul de reformă agrară.

Un alt aspect cu care se confruntă în prezent agricultura îl constituie insuficienta preocupare în unele zone ale țării în ceea ce privește extinderea suprafețelor amenajate pentru irigații, realizarea unor lucrări de refacere a terenurilor agricole, aplicarea unor metodologii moderne în acest domeniu.

Realizarea reformei agrare în România și integrarea agriculturii în economia de piață va avea la bază mutațiile fundamentale în structura de proprietate asupra pământului, a mijloacelor de producție și a produselor agricole, în formele de organizare a producției, în nivelul tehnic al producției agricole, în gradul de pregătire și utilizare a forței de muncă, în restructurarea raporturilor agriculturii cu celelalte sectoare ale economiei naționale. Acest proces complex de reformă agrară trebuie să fie susținut și de schimbările intervenite în mecanismul economico-financiar, în stabilirea rolului și atribuțiilor organelor guvernamentale la sprijinirea dezvoltării agriculturii, în asigurarea protecției sociale a producătorilor agricoli, în asigurarea cadrului juridic adecvat și a condițiilor de manifestare liberă a inițiativei producătorilor agricoli.

Anexa nr. 1

**PONDEREA AGRICULTURII ÎN PIB ÎN ROMÂNIA COMPARATIV CU
ȚĂRILE PIEȚEI COMUNE (în procente)**

		%
	1980	1988
1. Belgia	2,25	1,95
2. Danemarca	4,77	3,66
3. Franța	4,24	3,33
4. R.F. Germania	2,05	1,52
5. Grecia	16,70	16,22
6. Italia	5,75	3,68
7. Luxemburg	2,60	2,33
8. Olanda	3,47	4,03
9. Portugalia	10,34	6,08
10. Spania	7,06	5,30
11. Anglia	1,84	1,43
România	12,6	13,5

*Notă: ponderea agriculturii și silviculturii în PIB – Anuarul statistic al României, 1990.
Sursa: National Accounts, 1988.*

Anexa nr. 2

**STRUCTURA SUPRAFEȚELOR AGRICOLE ÎN ȚĂRILE PIEȚEI COMUNE
ÎN 1988**

- mii ha -

	Total CEE	Din care:										
		Belgia- Luxem- burg	Dane- marca	RFG	Gre- cia	Spania	Franța	Italia	Olan- da	Portu- galia	Anglia	Româ- nia
Total supra- fețe agricole (mii ha) 1983	129357	1534	2846	12079	9200	31179	31260	17260	2009	3300	18690	14981
1988	128104	1503	2787	11815	9184	30590	31314	17066	2012	3280	18548	15110
a) Suprafețe arabile (%) 1983	53,4	51,8	91,1	59,9	31,7	50,0	55,6	52,9	41,6	62,4	37,0	66,1
1988	54,5	53,3	92,1	60,9	31,4	50,9	58,3	53,4	44,8	62,2	37,4	66,8
b) Culturi permanente (%) 1983	7,6	1,0	0,6	1,8	11,2	16,8	4,3	18,2	1,5	21,5	0,3	4,3
1988	7,5	1,1	0,1	1,7	11,4	15,7	4,1	17,9	1,4	21,6	0,3	4,0
c) Pajiști permanente (naturale) (%) 1983	39,0	47,1	8,3	38,3	57,1	34,2	40,1	28,9	56,9	16,1	62,6	29,5
1988	37,9	45,6	7,8	37,3	57,2	33,4	37,5	28,8	53,7	16,2	62,3	29,2

Sursa: FAO Production, 1989.

Anexa nr. 3

**PONDEREA SUPRAFEȚELOR IRIGATE ÎN TOTALUL SUPRAFEȚELOR ARABILE UTILIZATE ÎN ROMÂNIA
COMPARATIV CU ȚĂRILE PIETEI COMUNE**

	Total CEE (10)	Din care:										
		Belgia- Luxem- burg	Dane- marca	RFG	Grecia	Spania	Franța	Italia	Olanda	Portu- galia	Anglia	Româ- nia
Total suprafețe arabile (mii ha) 1983	65446	795	2593	7288	2918	15692	17368	9128	836	2060	6923	9904
1988	66348	804	2680	7261	2880	15580	18267	9164	902	2040	6930	10100
Din care: Suprafețe irigate 1983 (mii ha)	10130	1	400	318	1019	3133	1170	2950	509	630	152	2500
1988 (mii ha)	10882	1	425	327	1180	3320	1270	3080	545	634	155	3400
1983 (%)	15,5	0,1	15,4	4,4	34,9	20,1	6,7	32,3	60,9	30,6	2,2	25,2
1988 (%)	16,4	0,1	16,5	4,5	41,0	21,8	7,5	33,3	60,4	31,1	2,2	33,7

Sursa: FAO Production, 1989.

Anexa nr. 4

**STRUCTURA FORMELOR AGRICOLE DIN ȚĂRILE PIETEI COMUNE, FUNCȚIE DE MĂRIMEA
SUPRAFEȚELOR DEȚINUTE
ÎN ANUL 1985**

	Total Piața Comună	Din care:									
		Belgia	Dane- marca	RFG	Grecia	Spania	Franța	Italia	Olanda	Portu- galia	Anglia
Total ferme agricole (mii unități)	6359	98	92	741	952	1918	1057	2901	136	769	259
Din care (%):											
a) sub 1ha	20,9	16,0	1,2	***	25,7	16,2	7,8	32,4	11,0	54,6	6,3
b) 1 – 5 ha	35,3	23,4	1,9	28,5	51,6	45,8	17,2	45,5	21,6	35,3	11,6
c) 5 -10 ha	24,8	36,8	42,7	38,5	20,2	25,1	29,8	17,4	40,4	8,0	26,3
d) 20 – 50 ha	12,3	19,3	38,8	23,0	1,9	7,3	30,0	2,3	23,5	1,2	24,5
e) peste 50 ha	6,9	4,5	15,4	5,1	0,6	4,5	15,2	1,4	3,4	0,9	31,3

Sursa: Eurostat Agriculture, 1989.

Anexa nr. 5

**RANDAMENTE MEDII REALIZATE ÎN ROMÂNIA COMPARATIV CU UNELE
ȚĂRI VEST-EUROPENE ÎN ANUL 1989**

	U/M	Țările vest-eu- ropene	Din care:				
			RFG	Italia	Franța	Olanda	România
Cereale	kg/ha	4503	5627	3650	6068	6732	3051
Grâu	kg/ha	4767	6207	2510	6348	7508	2308
Porumb	kg/ha	3374	7533	7749	6732	25714	3806
Cartofi	kg/ha	25095	35874	20233	30263	41382	22154
Sfeclă de zahăr	kg/ha	68085	54165	50854	53931	62043	25677
Carne de vită	kg/an	241	266	230	249	232	158
Carne de porc	kg/an	80	86	107	86	82	78
Lapte de vacă proaspăt		3882	4802	3582	2950	5921	2081

Sursa: FAO Production, 1989.

Anexa nr. 6

**PONDEREA POPULAȚIEI ACTIVE DIN AGRICULTURĂ ÎN TOTALUL
POPULAȚIEI ACTIVE ÎN ROMÂNIA, COMPARATIV CU ȚĂRILE
PIEȚEI COMUNE**

	1980			1989		
	Total populație activă	Populația activă în agricultură		Total populație activă	Populația activă în agricultură	
		Mii pers.	%		Mii pers.	%
Total țări vest-europene	160315	16698	10,4	171512	12170	7,1
Din care:						
1. Belgia-Luxemburg	4102	120	2,9	4252	80	1,9
2. Danemarca	2704	198	7,3	2848	139	4,9
3. Franța	23616	2024	8,6	25367	1398	5,5
4. RF Germania	28336	1635	5,8	29894	1123	3,8
5. Grecia	3668	1134	30,9	3881	964	24,8
6. Italia	21626	2600	12,0	23279	1737	7,5
7. Olanda	5459	302	5,5	6142	236	3,8
8. Portugalia	4323	1109	25,7	4667	783	16,9
9. Spania	12953	2215	17,1	14392	1623	11,3
10. Anglia	27041	706	2,6	28356	681	2,0
România	11039	3371	30,5	11650	2403	21,1

Sursa: FAO Production, 1989.

Anexa nr. 7

**NUMĂRUL DE TRACTOARE AGRICOLE/1000 HA TEREN ARABIL ÎN
ROMÂNIA, COMPARATIV CU ȚĂRILE PIEȚEI COMUNE**

	1981	1988
Total țări europene	67	81
Din care:		
1. Belgia-Luxemburg	142	145
2. Danemarca	71	65
3. Franța	86	83
4. R.F. Germania	202	201
5. Grecia	48	65
6. Italia	112	16
7. Olanda	212	215
8. Portugalia	34	38
9. Spania	33	46
10. Anglia	74	75
România	15	18

Sursa: FAO Production, 1989.

Anexa nr. 8

**NUMĂRUL DE COMBINE AGRICOLE/1000 HA TEREN ARABIL ÎN
ROMÂNIA, COMPARATIV CU ȚĂRILE PIEȚEI COMUNE**

	1981	1988
Total țări europene	6	7
Din care:		
1. Belgia-Luxemburg	12	10
2. Danemarca	16	14
3. Franța	8	8
4. R.F. Germania	23	19
5. Grecia	2	2
6. Italia	4	3
7. Olanda	7	6
8. Portugalia	2	2
9. Spania	3	3
10. Anglia	8	8
România	6	8

Sursa: FAO Production, 1989.

Anexa nr. 9

**NUMĂRUL DE MAȘINI DE MULS/100 VACI CU LAPTE ÎN UNELE ȚĂRI DIN
PIAȚA COMUNĂ**

	1979/81	1988
1. Belgia-Luxemburg	46	39
2. Danemarca	62	77
3. Franța	37	31
4. R.F. Germania	74	63
5. Italia	42	48
6. Olanda	25	21
7. Spania	43	80

Sursa: FAO Production, 1989.

Anexa nr. 10

**PONDEREA UNOR CATEGORII DE INVESTIȚII ÎN VOLUMUL TOTAL AL
INVESTIȚIILOR DIN AGRICULTURĂ, ÎN UNELE ȚĂRI VEST EUROPENE
ÎN 1987**

	Total	Plan- tații noi	Ani- mal e	Construc- ții agricole anexe	Alte con- strucții	Amena- jări funciare	Mijloace de trans- port	Mașini agricole și diverse bunuri de echipament
1. Belgia	435	1,84	0	24,37	4,14	2,07	23,22	36,32
2. Danemarca	698 ^{*)}	***	0	27,36	...	2,15	...	...
3. R.F. Germania	3662	0,03	0	20,43	0	0	5,60	82,06
4. Grecia	465	0,86	1,94	5,81	23,66	21,29	36,33	10,11
5. Elveția	2392 ^{*)}	2,80	1,34	6,31	21,0	14,1	16,47	38,04
6. Franța	3282	0	0	27,06	0	7,22	6,15	70,14
7. Olanda	1479	0	0	40,23	0	0	15,06	47,46

^{*)} – 1986

Sursa: Eurostat – Agriculture 1989

!!! Lipsește pagina 440***

*Motto: "Conceptions without experimentations are void; but
experimentation without conception is blind."*

A. Einstein

SUGESTII PENTRU STRATEGIA FAZEI DE TRANZIȚIE

Iolanda DĂDUIANU - VASILESCU

Documentul de față reprezintă rezultatul unei activități de cercetare privind "luarea în considerație a mediului înconjurător în momentul alegerii unei politici energetice de către o țară anumită".

Raportul este axat pe comparația internațională privind relația existentă între consumul de energie, creșterea economică și emisia de poluanți atmosferici (CO₂ și emisia provenită de la centralele electrice), în următoarele cinci țări: România, Brazilia, Franța, RD Germană și URSS.

Aceste cercetări au putut fi derulate în cadrul Institutului de Economie și Politică în domeniul energiei, laborator al Centrului Național și Cercetărilor Științifice din Grenoble, ca urmare a unei burse acordate de Agenția franceză pentru mediu înconjurător și economisirea energiei.

În încercarea de a se rezolva problema efectului de seră, se asistă la dezvoltarea cercetărilor vizând studierea modalităților de reducere a emisiei de CO₂ cu ajutorul modelelor bazate pe comparațiile internaționale. Printre cele mai utilizate se găsesc: cele bazate pe emisia de CO₂, cele bazate pe emisia de CO₂ raportată la PIB și cele cauzate pe emisia de CO₂ raportată la populație.

Pe baza ideii enunțate mai sus privind utilitatea comparațiilor internaționale s-a încercat realizarea unei analize comparative a factorilor, care pot influența emisia de CO₂ rezultată din consumul de energie în cinci țări: România, Brazilia, Franța, URSS și RDG în perioada 1971-1988.

Pentru aceasta s-a utilizat, ca metodă de lucru o metodă concepută de către o echipă japoneză și s-a încercat cuantificarea influenței exercitate de către mai mulți factori (activitatea economică, populația, intensitatea energetică și *fuel-mix*) asupra emisiei de CO₂¹.

În practică a fost utilizată banca de date ENERDATA, creată de Institutul de Economie și Politică în domeniul Energiei din Grenoble, la care am avut

¹ Pentru înțelegerea metodei de lucru utilizate, a se consulta versiunea în limba română a lucrării "Energie-poluare. Prima încercare de analizare a emisiei de CO₂ și de poluanți atmosferici proveniți de la centralele electrice din România", autor: Iolanda Dăduianu-Vasilescu, existentă în biblioteca Institutului de Economie Mondială.

acces fiind studentă în anul universitar 1990-1991 a cursurilor pe care acest institut le ține la sediul său și pe care le-am absolvit primind Certificatul de Studii Superioare Specializate în Economia Energiei (IEPE – Université Pierre Mendès – France, Grenoble).

Pentru calculul emisiei totale de CO₂, calculul care se găsește în lucrarea amintită s-au utilizat coeficienți de emisie stabiliți de către Oakridge National Laboratory (SUA). Unitatea de măsură utilizată pentru exprimarea acestui coeficient este "tona echivalent carbon/tona echivalent țiței". Valorile acestor coeficienți sunt următoarele:

- 1,065 tone echivalent carbon/tona echivalent țiței, pentru cărbune;
- 0,859 tone echivalent carbon /tona echivalent țiței, pentru țiței;
- 0,613 tone echivalent carbon/tona echivalent țiței, pentru gaze naturale.

Tabelul nr. 1
Evoluția populației, consumului de energie și emisiei de CO₂, în România, Franța, URSS, și RDG, în perioada 1971-1988

Indicatori	Perioada	România	Brazilia	Franța	URSS	RDG
	1971	20.469	97.804	51.070	245.941	17.000
Populația	1988	23.559	144.427	55.085	286.229	16.606
(mii)	Δ88-71	3.090	46.623	4.015	40.288	-454
	1971	43.801	41.061	159.526	779.851	75.993
Consum de	1988	79.276	117.743	203.875	1.399.705	94.987
energie	Δ88-71	35.477	76.687	44.348	619.852	19.004
(Mtep)	1971	33.761	27.446	130.928	665.360	77.470
Emisie de	1988	60.258	61.085	113.114	1.053.036	90.359
CO ₂	Δ88-71	26.497	33.639	-17.814	387.676	13.089

Sursa: Anexele I, II, III, IV, V. Din: „Energie – poluare. Prima încercare de analizare a emisiei de CO₂ și de poluanți atmosferici...”

- Examinarea cifrelor prezentate în tabelul sintetic nr. 1, realizat pe baza Anexelor I, II, III, IV, V (existente în lucrarea menționată) evidențiază următoarele concluzii:

- în perioada 1971-1988, populația României s-a majorat cu 15,1%, iar cea a Franței cu 7,9%; în aceeași perioadă consumul de energie primară în România s-a majorat cu 81%, iar în Franța cu 27,8%. Se constată astfel că, în aceeași perioadă, emisia de CO₂ s-a majorat cu 78,5% în România și a scăzut cu 13,6% în Franța.

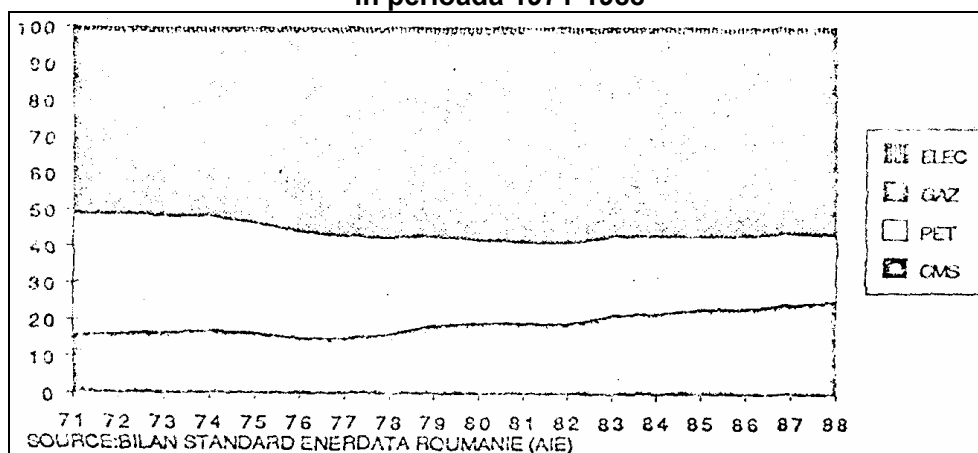
Creșterea accentuată a consumului energetic în România, în perioada considerată, se explică prin politica de industrializare rapidă a țării și prin ponderea importantă a ramurilor puternic energofage pe ansamblul economiei. Se poate, de asemenea, adăuga faptul că, majoritatea tehnologiilor industriale utilizate în această perioadă se caracterizează printr-un randament energetic

destul de scăzut, comparativ cu cel din țările industrializate (cum este Franța, de exemplu).

În ceea ce privește importanța majorării emisiei de CO_2 , în perioada considerată, aceasta poate fi explicată prin utilizarea pe scară largă a combustibililor fosili (vezi graficul nr. 1).

Graficul nr. 1

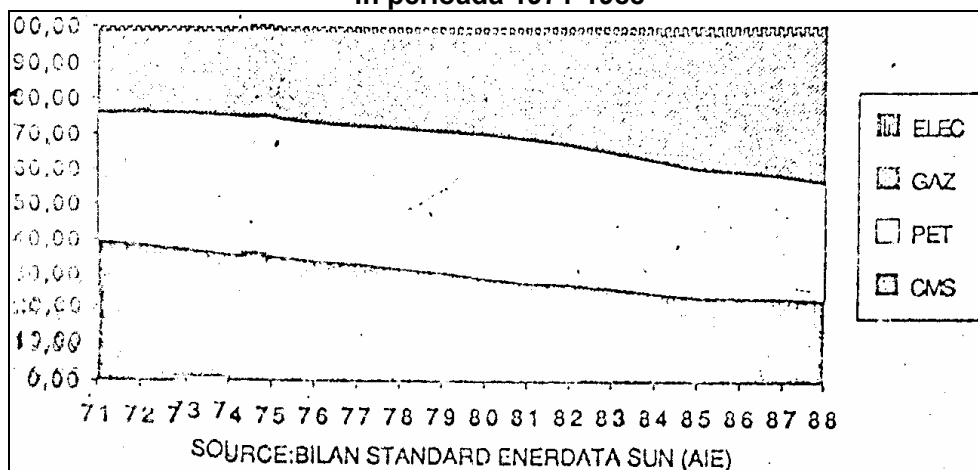
**Ponderea diverselor surse de energie primară în România,
în perioada 1971-1988**

Sursa: Bilan standard ENERDATA Roumanie (AIE).

Graficul nr. 2

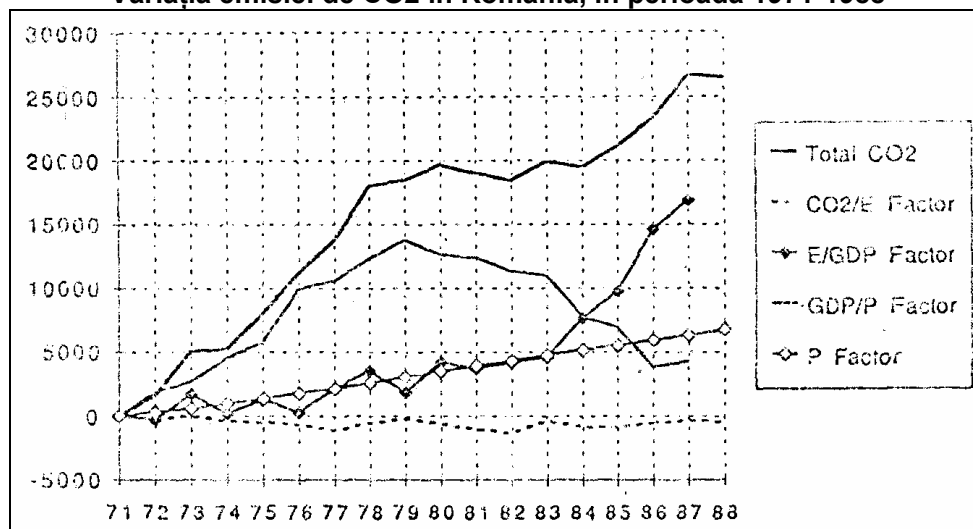
**Ponderea diverselor surse de energie primară în URSS
în perioada 1971-1988**

Sursa: Bilan standard ENERDATA SUN (AIE).

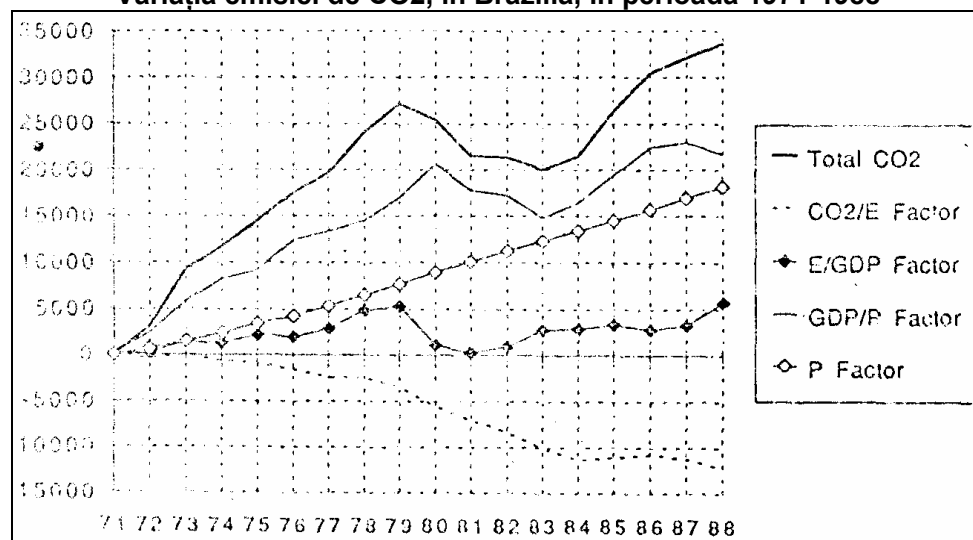
Graficul nr. 3

Variația emisiei de CO₂ în România, în perioada 1971-1988

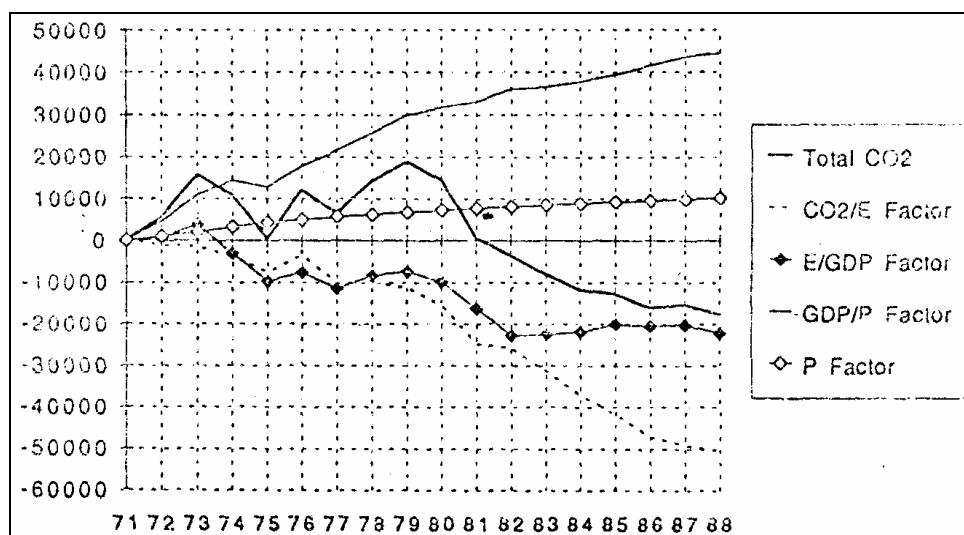
Graficul NR. 4

Variația emisiei de CO₂ în Brazilia, în perioada 1971-1988

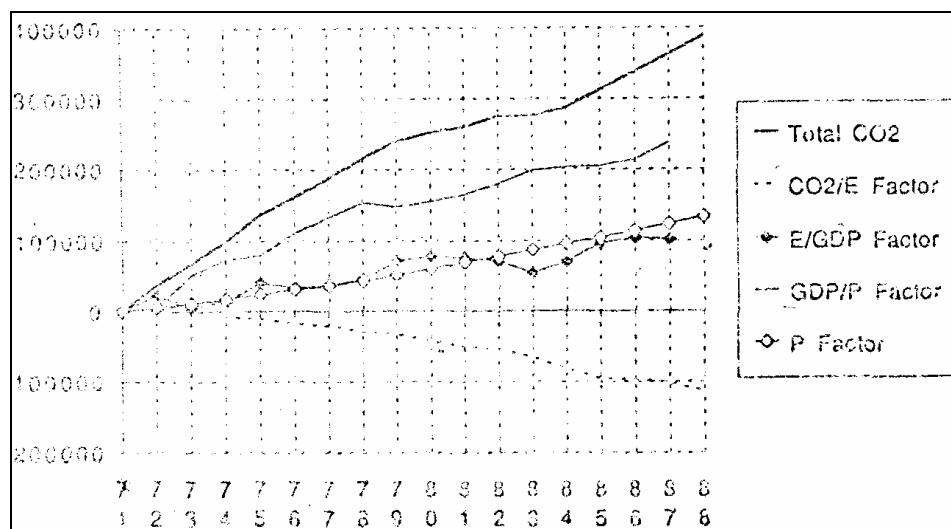
Graficul nr. 5

**Variația emisiei de CO₂, în Franța,
în perioada 1971-1988**

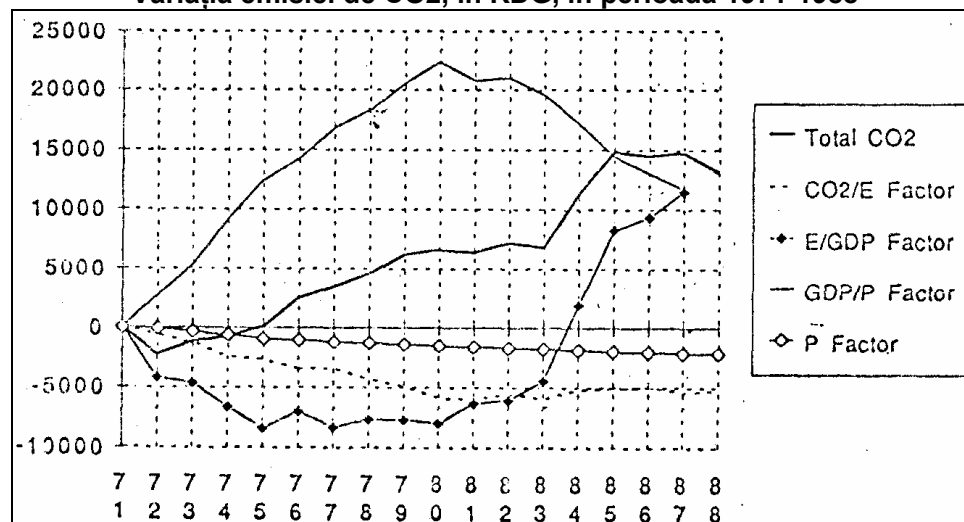
Graficul nr. 6

**Variația emisiei de CO₂, în URSS,
în perioada 1971-1988**

Sursa: ENERDATA.

Graficul nr. 7

Variația emisiei de CO₂, în RDG, în perioada 1971-1988

Sursa: ENERDATA.

În aceeași perioadă, Franța a făcut eforturi foarte mari pentru dezvoltarea programului său nuclear, fapt ce explică suficient puternica diminuare a emisiei de CO₂.

Efectuându-se aceeași comparație între România și Brazilia se constată că: consumul de energie primară în România era la începutul perioadei analizate (1971), aproximativ același cu cel al Braziliei (43,8 Mtep și 41 Mtep). La sfârșitul perioadei (1988), consumul de energie primară în Brazilia era de 118 Mtep, ceea ce reprezintă o majorare de 187%, comparativ cu anul 1971, iar cel din România era de 79,3% Mtep, ceea ce reprezintă o creștere de 81%, față de începutul intervalului. Puternica majorare a consumului de energie în Brazilia, în perioada considerată, ar putea fi explicată prin creșterea populației (+48%, pe ansamblul perioadei analizate) și prin creșterea economică mai rapidă¹ decât cea înregistrată în România. Majorarea consumului în Brazilia, pe ansamblul perioade analizate, nu mai este însoțită de o majorare proporțională a emisiei de CO₂, principalul motiv fiind acela al puternicei dezvoltări a sectorului hidraulic.

În cadrul comparației dintre România și Uniunea Sovietică se constată că: în cadrul perioadei 1971-1988, populația României s-a majorat cu 15,1% iar cea a Uniunii Sovietice cu 16,4%. Se constată astfel că, majorarea consumului de energie primară în România și în Uniunea Sovietică a fost aproximativ

¹ Ritmul mediu anual de creștere al PIB-ului, în perioada 1971-1988, a fost în Brazilia de 5,54%, comparativ cu 1,65% înregistrat în România în aceeași perioadă.

aceeași (81% și 79,5%), în perioada considerată, dar emisiile de CO_2 au crescut cu 78,5% în România și cu numai 58,4% în Uniunea Sovietică. Principala explicație a acestei situații ar putea fi oferită de descreșterea ponderii deținute de combustibilii solizi, în cazul Uniunii Sovietice, în timp ce ponderea deținută de aceștia în România s-a majorat considerabil (a se compara graficele nr. 1 și nr. 2).

Comparația dintre România și RDG demonstrează că majorarea consumului de energie primară în România și în RDG în perioada considerată, a fost de 81% și respectiv de 25%, iar cea a emisiilor de CO_2 de 78,5% și de 16,9%. Principala explicație a acestei situații poate fi oferită de procesul descreșterii populației RDG (aceasta s-a diminuat cu 2,6% în perioada analizată), în timp ce după cum s-a mai arătat, populația României s-a majorat cu 15%.

Efectuarea unei analize cantitative, pe baza graficelor nr. 3 (România), nr. 4 (Brazilia), nr. 5 (Franța), nr. 6 (Uniunea Sovietică) și nr. 7 (RDG) privind evoluția în perioada considerată (1971-1988) a fiecărui factor conduce la următoarele concluzii:

- În cazul României se constată, de exemplu, că factorul principal care a contribuit la majorarea emisiilor de CO_2 a fost, în perioada 1971-1984 factorul GDP/P sau altfel exprimat creșterea economică (sau efectul venit). După 1984, factorul E/GDP ¹ sau altfel exprimat efectul intensității în energie a luat locul factorului GDP/P. Cifrele prezentate în anexa I (din studiul citat) demonstrează că ritmul de creștere medie anuală, în perioada 1971-1983 a fost de 3,20%. În perioada 1983-1987, s-a înregistrat o descreștere a PIB materializată printr-un ritm de -2,47%. Populația a înregistrat în perioada 1971-1988, un ritm de creștere medie anuală de 0,83%.

În ceea ce privește evoluția factorului CO_2 / E (efectul intensității în CO_2), în perioada 1971-1988, se poate remarca contribuția redusă a acestui factor la majorarea emisiilor de CO_2 .

- În cazul Braziliei se constată că, pentru întreaga perioadă considerată, factorul principal care a contribuit la majorarea emisiilor de CO_2 a fost factorul GDP/P sau efectul venit. Pe locul doi se găsește evoluția factorului populație. Populația a înregistrat, în perioada 1971-1988, un ritm de creștere medie anuală de 2,31/ (vezi anexa II din studiu). În ceea ce privește evoluția factorului E/GDP (efectul intensității în energie) se constată existența mai multor perioade: o perioadă de evoluție crescătoare, între 1971-1979, urmată de o perioadă de evoluție descrescătoare între 1979-1981 și de o perioadă de creștere între 1981-1988.

¹ Factor care exprimă raportul dintre evoluția consumului de energie și evoluția PIB, în perioada considerată.

Conform cifrelor prezentate în anexa II (din studiu) se constată că se pot stabili perioade de evoluție pentru consumul de energie¹ și pentru PIB. Se constată astfel că, în perioada 1971-1980, consumul de energie a înregistrat un ritm de creștere medie anuală de 8,99%, iar PIB de 8,38%. Se vede astfel că, în perioada 1980-1988, consumul de energie s-a majorat cu 3,54%/an, iar PIB a crescut cu 2,43%/an.

În ceea ce privește evoluția factorului CO_2/E , (efectul intensității în CO_2) și contribuția sa la majorarea emisiei de CO_2 , se constată că aceasta a înregistrat o descreștere permanentă (mai puternică între 1979 și 1983), reușind să diminueze efectul altor factori.

Pentru a înțelege mai bine această evoluție trebuie menționat faptul că, în perioada 1979-1980, Brazilia a realizat substituirea motorinei în industrie prin alte surse de energie, mai ales prin electricitate de origine hidroelectrică. Trebuie de asemenea remarcat că în această țară producția de electricitate reprezintă peste 90% din producția totală de electricitate.

- În cazul Franței se remarcă rolul major al factorului CO_2/E (efectul intensității în CO_2) pentru diminuarea emisiei de CO_2 . Explicația principală a acestei evoluții rezidă în programul nuclear, program care a permis substituirea combustibililor fosili, ce sunt foarte poluanți în termenii emisiei atmosferice, prin energie nucleară.

În ceea ce privește influența altor factori asupra emisiei de CO_2 se poate observa creșterea permanentă a factorului GDP/P (efectul venit), în perioada considerată.

Conform cifrelor prezentate în anexa III (din studiu), se constată că, în perioada 1971-1988, majorarea PIB a fost de 2,40%/an, iar cea a populației de 9,45%/an.

Evoluția factorului E/GDP , (efectul intensității energetice) a fost fluctuantă, dar intensitatea a fost global descrescătoare în cursul perioadei.

- În cazul Uniunii Sovietice se constată că, factorul principal, care a contribuit la majorarea emisiei de CO_2 a fost pentru întreaga perioadă considerată (1971-1988) factorul GDP/P sau altfel exprimat, creșterea economică (sau efectul venit). Conform cifrelor prezentate în anexa IV (din studiu) se constată că, în perioada 1971-1987, PIB a înregistrat un ritm mediu anual de creștere de 2,71%.

Pe locul doi din punctul de vedere al contribuției la majorarea emisiei de CO_2 se găsește factorul populație. Populația a înregistrat, în perioada 1971-1988 un ritm mediu anual de creștere de 0,89 (vezi anexa IV).

¹ $E = \text{TOPCP}$

TOPCP = consumul total de energie primară, calculat conform principiului "équivalence à la production".

În ceea ce privește evoluția factorului E/GDP (efectul intensității în energie), în perioada 1971-1988, se poate remarca evoluția fluctuantă a acestui factor în toată perioada considerată.

Evoluția factorului CO_2/E (efectul intensității în CO_2) și contribuția sa la variația emisiei de CO_2 arată că aceasta a înregistrat o permanentă descreștere (mai puternică între 1971-1985) reușind să diminueze efectul celorlalți factori.

- În cazul RDG se remarcă importanța factorului GDP/P (efectul venit) pentru perioada 1971-1985, în ceea ce privește contribuția la majorarea emisiei de CO_2 . Se constată faptul că după anul 1985, acest factor a pierdut din importanță.

Conform cifrelor prezentate în Anexa V (din studiu) se constată că, în perioada 1971-1980, majorarea PIB a fost de 2,95%/an. Această perioadă a fost urmată de o perioadă (1981-1987) de descreștere a P.I.B., caracterizată printr-un ritm de creștere medie anuală de -1,83%.

Factorul E/GDP (efectul intensității în energie), ocupă locul II din punct de vedere al contribuției la majorarea emisiei de CO_2 . Se constată faptul că, acesta a devenit mai semnificativ din acest punct de vedere după anul 1984.

Evoluția factorului populație, în toată perioada considerată, a fost aproximativ linear descrescândă, acest factor având o contribuție importantă la reducerea emisiei de CO_2 .

În ceea ce privește evoluția factorului CO_2/E (efectul intensității în CO_2) se constată că acesta a contribuit în permanență de-a lungul perioadei la atenuarea emisiei de CO_2 .

RESTRUCTURAREA ECONOMIEI ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE ȘI ÎN PERSPECTIVĂ

dr. Corneliu RUSSU

1. Probleme generale ale restructurării economiei

Analiza proceselor de restructurare a economiei desfășurate în diferite țări evidențiază amploarea acestor procese, specificitatea lor pentru fiecare țară, complexitatea deosebită a determinărilor și implicațiilor lor, necesitatea imperioasă a orientării lor într-o viziune cuprinzătoare, integratoare, care să evite abordările fragmentare, uneori contradictorii și să ia în considerare interdependențele multiple dintre sectoare, ramuri și subramuri. Acestei cerințe i se răspunde printr-o politică structurală concepută ca un ansamblu de principii, obiective, norme și sarcini care vizează crearea în economia națională a anumitor proporții între sectoare, ramuri și subramuri care să permită realizarea obiectivelor pe termen lung stabilite prin strategia dezvoltării, strâns legată de nivelul de dezvoltare a țării, de tradiții, înzestrarea cu factori, relațiile economice internaționale.

Conturarea unei asemenea politici înseamnă, în esență, stabilirea liniilor directoare ale modificărilor structurale într-un mod coerent, unitar, în care să se articuleze organic factorii endogeni cu cei exogeni, respectiv condițiile economiei interne cu cerințele intensificării diviziunii internaționale a muncii, accelerării progresului științific și tehnic, creșterii schimburilor economice internaționale.

Formularea politicii structurale trebuie să se bazeze pe luarea în considerare a aspectelor generale ale proceselor de creare și consolidare a structurilor economiei așa cum au fost evidențiate de practica mondială în această direcție, de experiențele specifice diferitelor țări, prezentate sintetic în continuare.

a) Între structura pe ramuri a unei economii și dimensiunile acesteia există o relație strânsă, în sensul proporționalității directe între mărimea țării respective și, implicit, a complexului economic național al acesteia și extinderea structurii ramurilor ei.

b) Evoluția structurilor sectoriale și de ramură ale economiilor naționale are un caracter stadial, în sensul că fiecărui stadiu al dezvoltării economice îi corespund transformări specifice ale ponderii și ritmului de dezvoltare ale diferitelor ramuri, într-o anumită perioadă afirmându-se unele ramuri noi, altele fiind în ascensiune, altele stagnând și, în sfârșit, altele găsindu-se în declin relativ sau absolut.

c) Configurarea unei structuri a economiei naționale cât mai echilibrată și performantă nu se limitează la stabilirea dezvoltării diferențiate a ramurilor, la

intensificarea dezvoltării celor cu condiții favorabile și la asigurarea premiselor necesare acesteia, ci presupune și identificarea și respectarea interdependențelor și determinărilor dintre sectoare, ramuri și subramuri, tratarea integratoare a complexului economic național.

d) Pe măsura ridicării nivelului de dezvoltare generală a unei țări, centrul de greutate al modificărilor structurale în industrie se mută de la nivelul ramurilor acesteia – a căror structură tinde să se stabilizeze și să se apropie de cea existentă în alte țări cu condiții asemănătoare sau relativ asemănătoare – la cel al subramurilor, grupelor de produse, produselor sau chiar al unor componente ale acestora, unde specializarea determină modificări structurale profunde în contextul intensificării cooperării internaționale, cu deosebire între țările mici și mijlocii, în fabricarea unor produse complexe; acest fenomen este mai accentuat pe plan regional, numeroase țări învecinate specializându-se în producții complementare și adaptându-și treptat structurile microindustriale la cerințele acestei complementarități.

e) Între diversificarea industriei și a economiei naționale, pe de o parte, și structura dimensională și gradul de specializare ale unităților productive, pe de altă parte, există, de asemenea, o relație strânsă în sensul că între numărul întreprinderilor mari, mijlocii și mici trebuie să existe proporții determinate de natura activității productive desfășurate, de avantajele oferite de fiecare dintre grupele dimensionale menționate, de cerințele specializării și cooperării internaționale, ponderea covârșitoare deținând-o, în general, întreprinderile mici.

f) Conceperea și aplicarea cu succes a politicii structurale generează cerințe ample pe planuri și în domenii extrem de diverse, începând cu cel al creației științifice și tehnice, al cercetării-dezvoltării produselor și tehnologiilor, continuând cu cel al pregătirii forței de muncă și încheind cu cel al asigurării serviciilor specializate necesare.

g) Procesele de restructurare se desfășoară pe perioade lungi și se pregătesc, cu suficient timp înainte, prin măsuri adecvate de stimulare în primul rând a activităților de cercetare-dezvoltare ca suport al inovării în domeniile și direcțiile anticipate a fi terenul viitoarelor schimbări. Ilustrativ este, în acest sens, faptul că avantajul comparativ pe care îl au, în prezent, țările dezvoltate în raport cu celelalte țări ale lumii este determinat, în principal, de intensitatea cu care se desfășoară activitățile de cercetare-dezvoltare, cu deosebire în domeniile de vârf ale științei și tehnicii, precum și de existența unei forțe de muncă înalt calificate.

h) Indiferent de nivelul de dezvoltare al unei țări, politica structurală a acesteia trebuie să asigure, rațional și eficient, orientarea și coordonarea modificărilor structurale potrivit oportunităților oferite de noile orientări ale diviziunii internaționale a muncii, cerință cu atât mai stringentă pentru țările mici și mijlocii care, având resurse și piață internă limitate, sunt obligate să se

înscrisie mai profund în comerțul internațional și să angajeze relații largi de cooperare cu alte țări.

i) Specializarea, în cadrul diviziunii internaționale a muncii, a economiilor naționale pe subramuri, grupe de produse și produse are drept criteriu esențial eficiența economică a diferitelor produse și servicii, determinată de eforturile naționale făcute pe plan tehnic, tehnologic, investițional, organizatoric etc. pentru realizarea acestora, precum și de nivelul de competitivitate dovedit în confruntarea de pe piața internațională, ceea ce presupune stabilirea gradului de extindere rațională a nomenclatorului național de produse, servicii și lucrări cu care economia să se afirme eficient în competiția internațională.

j) Specializarea economiilor naționale în ultimele decenii a făcut ca fenomenul diferențierii structurale să se accentueze și să devină o tendință cvasigenerală în economia mondială, intensitatea specializării fiind mai puternică în țările mici. Tendințele de specializare se deosebesc apreciabil chiar între țări cu niveluri comparabile de dezvoltare și cu cadre instituționale relativ apropiate, ceea ce constituie un reflex al faptului că în modificările nomenclatorului producției naționale considerentele de eficiență economică sunt determinante.

2. Probleme specifice ale restructurării economiei și, îndeosebi, ale industriei românești

În contextul modificărilor ample și profunde care se produc astăzi în economiile naționale ale majorității țărilor lumii și în economia mondială, al influenței hotărâtoare pe care o exercită progresul tehnic în modelarea structurilor economice, precum și al modelului economic principal nou pe care l-a adoptat țara noastră, stabilirea unei politici structurale coerente și realiste, subordonată obiectivului esențial al satisfacerii în cât mai mare măsură a cerințelor materiale și spirituale ale membrilor societății, al creșterii în ritmuri relativ stabile a bunăstării sociale în condiții de eficiență economică, se impune ca una dintre prioritățile eforturilor pe care le presupune tranziția la economia de piață și asigurarea dezvoltării în perspectivă a economiei românești. Conceperea, detalierea și transpunerea în fapt a unei asemenea politici înseamnă efectuarea unui demers amplu și complex care se desfășoară în câteva etape, detaliate în continuare, în cursul cărora se identifică și se analizează problemele specifice ale restructurării economice în țara noastră și se caută soluțiile cele mai potrivite de rezolvare a acestora.

Demersul, care trebuie să asigure tratarea integratoare, în viziune sistemică, atât pe ansamblul economiei cât și pe întreaga problematică tehnologică, economică și socială pe care o comportă, a politicii structurale, presupune antrenarea unui număr apreciabil de specialiști de diferite profiluri la stabilirea direcțiilor și a modalităților concrete de îndeplinire a modificărilor structurale. Conjugarea eforturilor acestor specialiști se face la niveluri de agregare succesivă – grupe de produse, subramuri, ramuri, economie

națională – tratarea analitică de la primele niveluri făcând loc treptat uneia sintetică, în cadrul căreia să se armonizeze obiectivele dezvoltării de ansamblu cu perspectivele reale și eficiente ale dezvoltării, menținerii la nivelul existent sau regresului diferitelor ramuri și sectoare.

a) Definirea politicii structurale a țării noastre trebuie să aibă drept punct de plecare, ca o etapă inițială, efectuarea unui diagnostic cuprinzător și aprofundat al condiției actuale a structurii economiei și, în cadrul acesteia, a celei a industriei, al identificării dezechilibrelor organice, cronicizate, pe care structurile respective le conțin.

Un asemenea diagnostic este în măsură să evidențieze dezechilibrele dintre industrie și agricultură, dintre sectorul secundar și cel terțiar, determinate de neglijarea acestora din urmă, de ignorarea tradițiilor și de practicarea unor prețuri și tarife arbitrare, fără fundamentare economică, care avantajau sectorul secundar în raport cu celelalte sectoare și, mai ales, cu cel primar.

La dezechilibrele dintre ramurile economiei se adaugă, cu aceleași efecte nefavorabile induse în întregul complex economic național, cele din cadrul ramurilor, în primul rând din cele ale industriei. În această categorie sunt cuprinse: disproporțiile dintre industria extractivă și cea prelucrătoare, necorelarea dintre resursele de materii prime și de energie, pe de o parte, și cerințele ramurilor industriei prelucrătoare; dezechilibrele în dezvoltarea ramurilor industriale care s-a făcut fără corelarea necesară cu disponibilul de resurse și cu cerințele pieței interne și internaționale; dezechilibrele intraramuri între subramurile și grupele de produse din cadrul acestora, determinată de preponderența celor de prelucrare inferioară, cu grad redus de valorificare a resurselor; dezechilibrele existente în agricultură – producția vegetală între principalele culturi și între producția vegetală și zootehnie -, în transporturi – între transportul feroviar și celelalte categorii de transport etc.

Dezechilibrele structurale - ce caracterizează economia actuală a țării - sunt, în bună măsură, rezultatul politicii de investiții dusă în trecut, axată pe dezvoltarea preponderent extensivă a economiei și orientată spre ramuri și sectoare care deformau progresiv configurația structurală a economiei.

Disproporțiile arătate s-au reflectat în relațiile economice externe ale țării noastre în sensul că exportul, îndeosebi cel pe devize convertibile, a constat, preponderent, în produse cu grad de prelucrare redus sau energointensive (lamine din metale feroase, aluminiu, produse petroliere, clorosodice, îngrășăminte chimice, ciment), iar importul a fost folosit aproape exclusiv pentru aprovizionarea cu materii prime a capacităților industriale, ignorându-se deliberat nevoile de completare și diversificare a consumului intern.

La premisa determinantă a structurii existente a economiei românești, cu marile dezechilibre pe care le conține și cu disfuncționalitățile acute pe care acestea le generează, se adaugă alte aspecte al căror diagnostic temeinic este la fel de necesar:

- situația resurselor de materii prime și energetice, aflate constant într-un declin accentuat, agravată de imposibilitatea asigurării fondurilor valutare necesare procurării lor din import în condițiile existenței unui nivel scăzut al competitivității produselor prelucrate și vândute pe piața internă;

- capacitățile existente, în cea mai mare parte supradimensionate în raport cu resursele disponibile și cu consumul intern, care vor continua să-și manifeste, inerțial în întreaga economie, efectele tehnice, tehnologice, economice și sociale ale prezenței și utilizării lor neeficiente;

- existența unei forțe de muncă ce se caracterizează, cu unele excepții, printr-un potențial profesional apreciabil, în această privință trebuind însă făcute investiții intangibile substanțiale pentru asigurarea ridicării în continuare a nivelului de cunoștințe profesionale, adecvării depline a acestora la realitățile progresului tehnic contemporan, conversiei profesionale masive pe care o presupune perspectiva modificării structurale;

- existența unui potențial de inovare tehnologică ce poate fi apreciat, de asemenea, ca suficient de puternic în raport cu sarcinile de viitor ale restructurării, lipsa de afirmare pe măsură a acestuia fiind explicabilă în contextul condițiilor precare în care se desfășurau anterior activitățile de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și proiectare;

- cerințele pieței interne și externe care lasă deschise largi posibilități de opțiuni structurale, în condițiile în care piața internă este neacoperită cronic și în proporții mari cu o gamă largă de produse, servicii și lucrări, iar piața mondială prezintă numeroase oportunități de penetrare, cu condiția asigurării unui nivel corespunzător de competitivitate a ofertei românești.

b) Efectuarea diagnosticului condiției actuale a structurii economiei și a celei a industriei se asociază cu analiza prospectivă a determinărilor și incidențelor multiple ale procesului restructurării, orientarea factorilor majori de influență a acesteia, ordinea și ritmurile de realizare a diferitelor modificări. Evidențierea disponibilităților și restricțiilor economice și sociale specifice țării noastre, inclusiv a celor determinate de integrarea acesteia în economia mondială, constituie una dintre cerințele esențiale ale analizei, în funcție de concluziile rezultate schițându-se, pe bază de scenarii, coordonatele politicii structurale în concordanță cu obiectivele pe termen lung ale strategiei dezvoltării.

c) O etapă importantă în definirea politicii structurale o constituie stabilirea criteriilor tehnico-economice și sociale de fundamentare a alegerii structurilor sectoriale și de ramură cele mai raționale și a orientării modificărilor ce trebuie realizate pentru a ajunge la configurația dorită.

Importanța criteriilor luate în considerare diferă în funcție de obiectivele pe termen lung stabilite prin strategia dezvoltării, precum și de perioada de referință. Noul cadru al economiei noastre naționale și al economiei mondiale reclamă largirea gamei criteriilor care constituiau până nu de mult elementele de cea mai frecventă referință – volumul producției, gradul de satisfacere a

nevoii sociale, ritmul creșterii economice, completate cu condiția realizării și menținerii echilibrului economic -, cu alte criterii de factură preponderent calitativă, corespunzătoare noilor condiții.

În suita acestor noi criterii apreciem că trebuie să se înscrie:

- gradul de folosire a resurselor naturale ale țării – pământul, resursele subsolului, potențialul hidroenergetic, fondul forestier;
- utilizarea forței de muncă, aprecierile putându-se face, de exemplu, pe baza coeficientului muncii adăugate;
- eficiența investițiilor, în cadrul căreia se poate opera cu indicatorul investiția specifică totală (cea directă plus cele conexe);
- intensitatea și contribuția cercetării științifice și dezvoltării tehnologice, precum și a pregătirii forței de muncă, la dezvoltarea diferitelor ramuri, subramuri și grupe de produse; contribuțiile acestor activități se măsoară prin indicatori specifici ca, de exemplu, numărul de cereri de brevete, numărul de brevete acordate, numărul de licențe achiziționate, volumul și nivelul tehnic al documentațiilor, valoarea asistenței tehnice acordate, numărul de cadre calificate sau perfecționate etc.;
- participarea ramurilor, subramurilor și grupelor de produse, la schimburile economice internaționale, care dă măsura integrării cantitative și calitative a fiecărei țări în diviziunea internațională a muncii; pentru modificările structurale din economia țării noastre, în care producția multor sectoare este orientată, în măsură semnificativă, spre export, folosirea acestui criteriu capătă o importanță deosebită întrucât argumentează opțiunea pentru stimularea dezvoltării producțiilor ce se dovedesc competitive și capabile să se mențină pe segmente semnificative ale pieței mondiale.

d) Axarea politicii structurale pe principiul dezvoltării diversificate la nivelul ramurilor și pe cel al dezvoltării selective la nivelul subramurilor și al grupelor de produse, amintit anterior, impune cerința efectuării analizei comparative a nomenclatorului de produse al propriei economii cu cel al altor țări, a tendințelor și ritmurilor de înnoire ale nomenclatoarelor analizate și a identificării, pe această bază, a posibilităților de largire sau de restrângere a gamei produselor proprii, în funcție de restricțiile ce există în ambele sensuri. Stabilirea produselor la care urmează să se renunțe și a celor ce vor lărgi nomenclatorul existent se face în funcție de factorii determinanți – factorii de producție, atât cei cantitativi (volumul valorilor de întrebuințare primare, al fondurilor fixe și al forței de muncă) cât și cei calitativi, intangibili (fondul intelectual, creat pe baza eforturilor făcute în educație, învățământ, cercetare-dezvoltare, și mediul sociocultural), specializarea economiei naționale, participarea la fluxurile comerțului internațional -, iar în analiza lor comparativă se folosesc criteriile stabilite în etapa precedentă.

O problemă nodală ce se cere rezolvată în cadrul acestei etape este cea a aprecierii realiste și productive a ramurilor, subramurilor și grupelor de produse aflate în declin, precum și a celor care dispun de premise favorizante

și au perspective încurajatoare de avânt, în funcție de această apreciere determinându-se extinderea rațională a nomenclatorului național de produse. Experiența țărilor dezvoltate evidențiază faptul că, în funcție de concluziile acestei aprecieri, politice structurale au două componente principale: una defensivă, de protejare a sectoarelor rămase în urmă și de preservare a unor structuri vechi în vederea adaptării lor la noile cerințe, și una ofensivă, de promovare a unor sectoare noi avansate pe plan tehnologic și care se dovedesc deosebit de competitive pe piața mondială.¹ Proporțiile între cele două componente variază de la o țară la alta și de la o perioadă la alta în funcție de înzestrarea cu factori de producție, de nivelul de dezvoltare economică și de problemele specifice. Pe măsura desfășurării procesului de restructurare, componenta defensivă, preponderentă în perioada de început, face loc treptat celor ofensive, prima componentă trebuind să fie tratată ca un ansamblu de acțiuni destinate, în perspectivă, să asigure descurajarea producțiilor învechite și nerentabile și pregătirea condițiilor necesare promovării noilor sectoare.

Componenta defensivă implică alocări de resurse în beneficiul unor ramuri, subramuri sau grupe de produse aflate în declin tehnologic și economic, slab rentabile sau nerentabile, dar a căror menținere este justificată de anumite nevoi ale economiei naționale sau de rațiuni determinate de implicațiile politice, sociale sau în relațiile comerciale internaționale pe care le pot genera reducerea prea drastică sau suprimarea lor.

Componenta ofensivă constă în alocarea cu prioritate de resurse pentru dezvoltarea accelerată a ramurilor, subramurilor și grupelor de produse care antrenează progres tehnic în întreaga economie și se remarcă prin nivel tehnic înalt și eficiență economică superioară.

Este logică îmbinarea judicioasă în politica structurală a celor două componente, fapt realizabil prin luarea unor măsuri adecvate corespunzătoare fiecăreia dintre componente și concentrate asupra câtorva obiective și anume: sprijinirea unor industrii tradiționale confruntate cu necesitatea modernizării lor tehnologice și a unor modificări structurale la nivel de subramuri și grupe de produse (de exemplu, metalurgia în general și siderurgia îndeosebi); susținerea fabricației unor produse capital intensive și care se dovedește puternic afectată de fluctuațiile pe termen scurt ale cererii (fontă, oțel, aluminiu, unele sorturi de materiale plastice), stimularea dezvoltării subramurilor cu costuri ridicate de muncă în scopul absorbției în cât mai mare măsură a forței de muncă disponibile; stimularea dezvoltării accelerate a ramurilor, subramurilor și grupelor de produse ale tehnicii de vârf, capital-intensive (electronică, tehnică

¹ B. Kádár. *Structural Changes in the World Economy*, Akadémiai Kiado, Budapest, 1984, pg. 71-72;

L. Croitoru. *Problèmes du développement sélectif. L'offensif et le défensif dans la direction des mutations structurelles. În: Revue roumaine des sciences sociales, Série de sciences économiques, Tome 33, nr. 1, Janvier-juin 1989, pg. 79-81.*

de calcul, mecanică fină, optică, aeronautică, energie nucleară, petrochimie, chimie de sinteză fină).

e) Realizarea politicii structurale astfel elaborate presupune, ca o ultimă etapă, stabilirea unor programe guvernamentale coerente pe baza cărora să se ia măsurile financiare și organizatorice necesare demarării și stimulării restructurărilor preconizate, precedată de elaborarea instrumentelor analitice și precizarea măsurilor privind realocarea resurselor.¹

Sfera cercetărilor analitice, care oferă elemente de referință pentru formularea politicii structurale, cuprinde orientările programelor publice de cercetare-dezvoltare, măsurile de influențare a structurii consumului, acordurile de cooperare internațională. În cadrul sistemului de urmărire a modificărilor structurale, ale cărui rezultate și concluzii trebuie comunicate cu regularitate organismelor guvernamentale, organizațiilor profesionale și sindicale și agenților economici, se folosesc indicatori analitici de tipul raportului cost-utilitate al protecției unor sectoare, ponderii importurilor, respectiv a exporturilor pe ramuri, subramuri și grupe de produse, dinamicii prevăzute și reale a prețurilor, investițiilor în sectoarele puternic inovatoare, principalelor inovări tehnologice etc.

Realocarea resurselor este concepută ca un mijloc de sprijinire a unor ramuri și subramuri de a se orienta spre noi produse și tehnologii, spre noi piețe și zone de implantare, folosindu-se, în acest scop, programe de formare profesională pentru asigurarea în sensul dorit a mobilității forței de muncă, fonduri naționale și regionale pentru finanțarea modificărilor structurale, instituții specializate de cercetare-dezvoltare etc.

Întrucât în procesul tranziției la economia de piață politica structurală, materializat în programele guvernamentale menționate, își pierde natura normativă, dirijistă, pe care a avut-o în cadrul economiei planificate centralizat, eforturile de conturare a acestei politici se cer conjugate cu cele de concepere și aplicare a mecanismelor specifice noului model economic, în care pârghiile economico-financiare (credite, impozite și taxe, stimulente, măsuri protecționiste etc.) au rolul determinant în modelarea structurilor sectoriale și de ramură.

În noile condiții deci, conturarea politicii structurale la nivelul economiei și al ramurilor acesteia este atributul organismelor guvernamentale care trebuie să folosească pârghiile economico-financiare amintite pentru determinarea agenților economici să-și orienteze strategiile dezvoltării lor astfel încât să se înscrie în prevederile politicii. La rândul lor, agenții economici trebuie să dispună de autonomia decizională deplină în ceea ce privește orientarea strategiei lor de dezvoltare, aceasta incubând însă riscul suportării costurilor

¹ ONUDI. *L'évolution des structures dans l'industrie. Nations-Unies, New York, 1982, pg. 21-25.*

suplimentare pe care le determină neînscriserea strategiei lor în opțiunile guvernamentale de politică structurală.

3. Pașii făcuți în procesul restructurării economiei și perspectivele acesteia

Schița privind strategia înlăptuirii economiei de piață în România, document programatic elaborat în perioada ianuarie-aprilie 1990, consacră un amplu capitol problemelor re tehnologizării și restructurării ramurilor economiei naționale, în care sunt trecute în revistă principalele dezechilibre și contradicții sectoriale grave și sunt schițate coordonatele generale ale soluționării problemelor nodale. Totodată, forurile de specialitate din cadrul ramurilor economiei și al ramurilor industriei au elaborat sinteze preliminare ale proiecțiilor de re tehnologizare a ramurilor și de modernizare a economiei naționale, care au constituit obiectul Buletinelor 7-13 anexate „Schiței”. Aceste schițe evidențiază concepția conducerii și specialiștilor din fiecare ramură cu privire la dezvoltarea acesteia, sectoarele care necesită restructurări ale producției, programele de re tehnologizare, reorganizarea ramurilor și descentralizarea competențelor în cadrul acestora, principalele acțiuni preconizate de colaborare și cooperare economică și tehnico-științifică externă.

În continuare, pe baza acestor sinteze preliminare, Direcția de Cercetare-Dezvoltare și Re tehnologizare din Ministerul Industriei (în perioada respectivă Ministerul Resurselor și Industriei) a elaborat, pentru ramurile industriale, studii mai aprofundate privind restructurarea acestora, în care s-au făcut evaluări cu un nivel sporit de rigurozitate, potrivit unora dintre criteriile prezentate în paragraful 1, ale premiselor favorizante sau devaforizante (gradul de asigurare cu resurse, potențialul de cercetare-dezvoltare, nivelul cantitativ și calitativ al forței de muncă, cerințele de re tehnologizare, perspectivele de colaborare și cooperare externă) ale diferitelor fabricații. Aceste prime evaluări au permis cristalizarea unei concepții preliminare privitoare la cerințele de restructurare a ramurilor analizate, la necesitatea dezvoltării, menținerii la nivelul existent sau restrângerii diferitelor subramuri și grupe de produse.

Primii pași făcuți, cel puțin pe plan conceptual, în domeniul modernizării structurii economiei naționale și al re tehnologizării ramurilor evidențiază polarizarea unor ample preocupări și eforturi asupra acestor probleme prioritare ale tranziției la modelul de piață și ale dezvoltării în perspectivă a economiei românești. Câteva observații privitoare la orientarea și modul de efectuare a acestor prime acțiuni se impun.

Sintezele preliminare ale proiecțiilor de re tehnologizare a ramurilor și de modernizare a economiei naționale evidențiază nevoile de re tehnologizare a capacităților de producție fără ca, întotdeauna, acestea să decurgă logic dintr-o concepție strategică clară referitoare la dezvoltarea ramurilor respective. Analiza atentă a programelor propuse de re tehnologizare duce, în unele cazuri,

la concluzia că nevoile evidențiate sunt determinate, mai curând, de deficiențe tehnologice și organizatorice acumulate în perioada conducerii administrativ-centralizate a economiei decât de cerințe ale dezvoltării în continuare, pe baze cu adevărat economice, în condiții de concurență și reală competitivitate.

Pe de altă parte, aprofundarea programelor de re tehnologizare și corelarea lor reciprocă, determinarea la scara economiei și nu numai a fiecărei ramuri a componentelor ofensivă și defensivă ale politicii structurale trebuie făcute în condiții de deplină obiectivitate și rigoare științifică, independent de orice spirit departamental sau considerente locale, urmărindu-se, într-o viziune cuprinzătoare, minimizarea presiunii exercitate pe plan financiar de producțiile nerentabile. Desemnarea unităților nerentabile, fără perspective certe de redresare, la a căror activitate urmează să se renunțe chiar cu prețul generării unor probleme economice și sociale dificile, trebuie făcută pe baza comparării interramuri, în raport cu criteriile de evaluare arătate, a eficienței economice a diferitelor fabricații. Determinarea componentei defensive, în accepția dată acesteia mai sus, presupune evaluarea obiectivă a resurselor suplimentare alocabile ramurilor, subramurilor sau grupelor de produse aflate în declin tehnologic și economic, a căror menținere în continuare este necesară din considerente diferite, dar nu în sensul acoperirii fără limită a pierderilor lor, ci cu condiția re tehnologizării, modernizării și, implicit, a rentabilizării lor.

Complexitatea deosebită a demersului pe care îl implică definitivarea programelor de re tehnologizare a ramurilor și corelarea lor în vederea modernizării economiei naționale impune antrenarea și acțiunea conjugată a unui număr mare de factori de decizie din organismele guvernamentale, precum și de specialiști din aceleași organisme, din unități de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică și instituții de învățământ superior, din partea agenților economici, numai prin eforturile comune ale acestora ajungându-se, treptat, la conturarea acelor structuri ale economiei și ramurilor acesteia care, pe de o parte, să asigure costuri sociale minime ale procesului restructurării, iar pe de altă parte, să prezinte cele mai promițătoare perspective în privința creșterii potențialului și competitivității economiei românești.

Deocamdată, demersul amplu și complex al conturării unei politici structurale coerente și eficiente s-a limitat la eforturile organismelor guvernamentale cu atribuții de profil, fără implicarea necesară a celorlalte categorii amintite de specialiști și fără asigurarea pregătirii conceptuale și metodologice indispensabile reușitei unei acțiuni de o asemenea amploare. Unul dintre reflexele cele mai semnificative ale pregătirii insuficiente a procesului amplu și de durată al restructurării economiei este că, cel puțin până în prezent, nu sunt perceptibile modificări structurale, chiar de dimensiuni reduse, care să marcheze debutul procesului respectiv.

ELEMENTE STRATEGICE ALE PERIOADEI DE TRANZIȚIE; PROBLEMA MONOPOLULUI ȘI A DEMONOPOLIZĂRII

dr. Aurel IANCU

Discuțiile în presa de specialitate privind tranziția la economia de piață subliniază necesitatea parcurgerii unei perioade în care se disting două procese economice principale: transformarea mecanismului economic și restructurarea unităților economice. Transformările mecanismului economic cuprinde acțiunile privind privatizarea, descentralizarea deciziilor, liberalizarea prețurilor, trecerea la convertibilitatea leului, transformarea relațiilor financiare și de credit, înființarea unor instituții și instituirea unor pârghii economice noi adecvate. Restructurarea cuprinde acțiunile referitoare la reprofilarea, modernizarea, re tehnologizarea, organizarea și conducerea pe baze moderne a unităților economice. Cele două procese nu se desfășoară complet separat. De exemplu, privatizarea este condiționată de restructurarea întreprinderilor, aceasta din urmă fiind o operație pregătitoare obligatorie pentru trecerea la privatizare.

A. Cu privire la strategia trecerii la economia de piață

În cadrul procesului de transformare a mecanismului economic apare necesitatea parcurgerii unui număr de trei faze importante.

- Prima o constituie elaborarea modelului conceptual în cadrul căruia sunt formulate principalele trăsături ale viitorului obiect de referință (al evoluției acestuia în timp), elementele constitutive și relațiile dintre aceste elemente, precum și modul de funcționare a economiei de piață.

- A doua fază o constituie codificarea în termeni juridici sau normativi a modelului conceptual elaborat, aplicarea căruia devine obligatorie. Confectionarea modelului reglementat (juridic) constituie un act important pe linia detalierii sau deslușirii suplimentare a fundamentelor economiei de piață pentru a le face aplicabile, ceea ce înseamnă prima confruntare a acestora cu realitățile existente în vederea transformării treptate a acestor realități.

- Cea de-a treia fază reprezintă înfăptuirea propriu-zisă a economiei de piață. Este procesul real de eliminare a unor relații, instrumente și categorii vechi, pe de o parte, și de apariție a altora noi, pe de altă parte, precum și de transformare efectivă a unor elemente componente existente, în conformanță cu noile principii ale economiei de piață. Apariția și consolidarea elementelor noi specifice economiei de piață (ca, de exemplu, emiterea acțiunilor, înființarea burselor), transformarea unor relații, instrumente și categorii

existente în altele noi (sistemul de proprietate, sistemul valutar), precum și reajustarea și acomodarea tuturor elementelor în noile condiții ale economiei de piață necesită intervale de timp diferite în funcție de politica adoptată și de caracteristica unor factori cum sunt: complexitatea elementelor (ca de exemplu, prețurile), disponibilul de resurse și obstacole întâmpinate (ca, de exemplu, la privatizare).

Întrucât trecerea la economia de piață (la realizarea efectivă a modelului proiectat) constituie un șir de acte sau acțiuni cu adevărat revoluționare de tipul privatizării, trecerii la prețuri libere, descentralizării economiei ș.a. și întrucât noul mecanism ce urmează a se crea trebuie să asigure economiei naționale o funcționare cu performanță ridicată, se pun mai multe probleme de principiu ce merită să fie discutate și aprofundate în continuare. Între aceste chestiuni vom lua în discuție tocmai pe acelea a căror elucidare mai bună ar permite o explicitare suplimentară a sensului și necesității unor schimbări și ar pune într-o nouă lumină semnificația unor măsuri care să asigure minimizarea costurilor economice și sociale ale trecerii la economia de piață. Acestea se referă la următoarele aspecte:

1. găsirea unor perioade optime ale fazelor de tranziție la economia de piață;
2. evidențierea unor exigențe social-politice ale tranziției la economia de piață;
3. identificarea posibilităților de anihilare sau anulare a acțiunii forțelor inerțiale și de frânare a trecerii la economia de piață;
4. asigurarea condițiilor necesare de realizare a concurenței între agenții producători și elaborarea unor reglementări antimonopoliste;
5. asigurarea trecerii la un nou echilibru în economie și condițiile de realizare a acestuia.
6. În acest referat vor fi analizate, pe scurt, doar aspectele de la punctele 1; 2 și 4.

1. Perioade optime ale fazelor de tranziție

Pornindu-se de la analiza critică a modului de funcționare a economiei naționale și a întregii legislații economice existente, precum și de la cunoașterea principiilor, legilor economice și a mecanismelor de funcționare a economiilor naționale dezvoltate, se elaborează modelul conceptual reprezentând principiile sau fundamentele economiei de piață. Așa cum am arătat, aceste principii se codifică în limbajul juridic obținând modelul reglementat, după care se trece la aplicarea acestuia în vederea obținerii noului model real de piață.

Schema de principiu a fazelor este redată în graficul din figura 1.

Fiecare fază necesită o anumită perioadă de timp. Considerând că, în liniile sale esențiale, modelul conceptual a fost elaborat deja în cursul anului 1990, urmează cea de-a doua fază – elaborarea modelului reglementat în vederea aplicării sale. În programul guvernamental de trecere la economia de

piață este prevăzută o eșalonare a elaborării cadrului legislativ până la sfârșitul anului 1992.

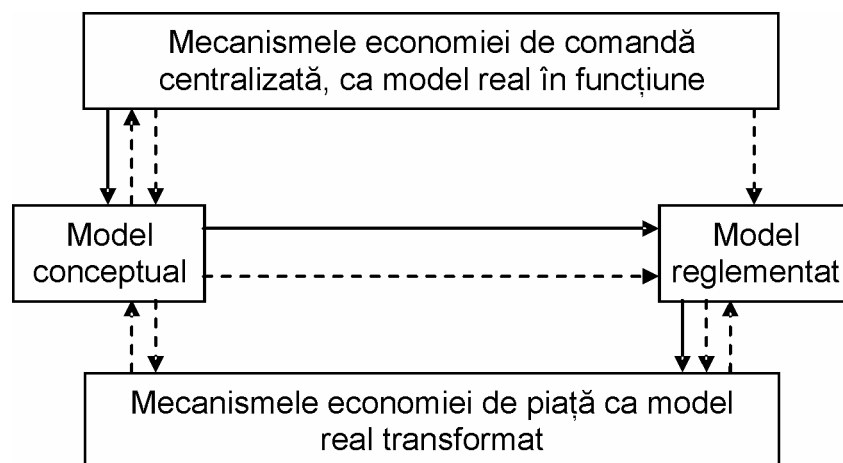

Fig. 1

Deși unele porțiuni ale fazei a treia – aplicarea diferitelor reglementări parțiale – au început să fie puse în operă încă din anul 1990, se poate totuși considera că această fază – potrivit programului oficial – urmează să înceapă în mod deplin abia din 1993.

În opinia mea, eșalonarea în timp a programului ar trebui revăzută ținând seama de noile realități economico-sociale. În primul rând, este vorba de agravarea tot mai mult a situației economice a țării din următoarele cauze: accentuarea penuriei de resurse materiale și energetice, restrângerea exporturilor din cauza calității necorespunzătoare a produselor și lipsei de disciplină contractuală, deteriorarea disciplinei în muncă în unitățile economice (industrie, comerț, transporturi etc.), perspectiva accentuării fenomenului de inflație datorită creșterii salariilor și a masei monetare aruncate pe piață fără acoperirea necesară cu o masă corespunzătoare de bunuri și servicii puse în comerț.

În asemenea împrejurări, în legătură cu durata fazelor de tranziție se pun alternativele: grăbirea elaborării și aplicării cadrului juridic și, prin aceasta, obținerea garanției de trecere a României la economia de piață; amânarea aplicării noului cadru juridic până se realizează redresarea economiei. Întrucât experiența din ultimul timp nu dă semne prea promițătoare că situația economică se va redresa curând, singura soluție rațională este de a grăbi elaborarea unui pachet cuprinzător de legi pentru întregul complex al mecanismelor de piață. Elaborarea și aplicarea în mod disparat și treptat numai a unor segmente ale mecanismului economic nu se justifică întrucât

procesele și fenomenele economice sunt într-o strânsă interdependență. De exemplu, legiferarea privatizării necesită noi reglementări în domeniul relațiilor contractuale, în cel al impozitelor și taxelor, al sistemului de evidență, al reglementării în domeniul pieței muncii, al investițiilor și pieței capitalului, al prețurilor ș.a. De altfel, dacă avem în vedere faptul că economia națională reprezintă un sistem de mare complexitate format dintr-un număr mare de agenți economici și cu multiple legături reciproce între aceștia, o anumită reglementare izolată (într-un singur domeniu), practic devine inoperantă sau se aplică cu multe îngrădiri sau restricții și în mod distorsionat.

Există un complex de măsuri sau căi de acțiune care pot avea un rol semnificativ în tranziția la economia de piață. Totuși cele cu rol fundamental dar și mai dificile din punct de vedere economic și social sunt cele privind privatizarea, demonopolizarea și liberalizarea prețurilor. Dacă în cadrul programului de tranziție va fi localizată atenția spre aceste domenii fără neglijarea celorlalte, iar dacă acțiunile întreprinse vor fi bine corelate, viguros dirijate și cât mai rapid realizate va exista garanția trecerii la economia de piață. Este adevărat că trecerea rapidă va provoca, la început, șocuri mai puternice în economie și în nivelul de trai, însă dacă se va socoti costul social al acestor șocuri pe întreaga perioadă de tranziție, suma totală a unor asemenea costuri va fi mai redusă.

Este incontestabil faptul că fenomenul cel mai grav ce erodează viața economică și socială este cel al penuriei de produse de toate categoriile – materii prime, energie, bunuri de consum etc. – paralel cu o înflorire fără precedent a comerțului ilicit și a corupției. Sursa acestor fenomene trebuie căutată în special în trăgănarea măsurilor de trecere la privatizarea sectoarelor productive, și, în primul rând, a agriculturii și a micii industrii, inclusiv a celei cooperatiste. Menținerea structurilor colectiviste în aceste ramuri, paralel cu privatizarea comerțului și a altor servicii duce la accentuarea penuriei, la înflorirea speculei și la creșterea prețurilor. Nu sporirea numărului de verigi prin care circulă produsele ci sporirea reală a producției (ofertei) contribuie la satisfacerea cererii. Și aceasta, așa cum s-a dovedit în decursul deceniilor, nu se poate realiza decât prin intermediul relațiilor de producție bazate pe proprietatea privată, singura în măsură să cointereneze pe producător în sporirea producției și să facă posibilă promovarea raționalității economice. Doar în condițiile aplicării unor măsuri ferme de privatizare în sectoarele productive și, în primul rând, în agricultură și în mica industrie se pot realiza sporirea ofertei de produse, ridicarea calității acestora și adaptarea structurii sortimentale la schimbările în structura cererii.

În asemenea împrejurări s-a pus în discuție și problema liberalizării efective și rapide a prețurilor. Este incontestabil faptul că liberalizarea prea lentă a prețurilor (prin dezangajarea treptată a statului din procesul de formare a prețurilor la produsele și serviciile sectorului privat pe măsura extinderii acestuia și la o serie de produse la care se relaxează dezechilibrele dintre

cerere și ofertă), precum și amânarea realizării unei reforme a prețurilor la materii prime și energie, paralel cu menținerea, pentru o perioadă nedefinită, a unui control al statului asupra prețurilor la produsele esențiale pentru nivelul de trai, ar frâna, într-o măsură considerabilă și pentru o perioadă îndelungată, trecerea la economia de piață. Dar, acțiunea de liberalizare a prețurilor trebuie conjugată în timp, pe de o parte, cu cea de desființare sau de contracarare a activității monopolurilor prin privatizare și printr-o reglementare legală antimonopolistă iar, pe de altă parte, cu acțiunea de lichidare a stării de penurie. Așa cum se știe, starea de penurie se va putea resorbi treptat urmând două căi principale:

- acțiunea pe care o vor provoca prețurile noi asupra cererii de produse și servicii;
- măsuri severe de însănătoșire a bugetelor unităților economice în condițiile aplicării unei competiții consecvente și acceptării falimentului.

2. Exigențe social-politice ale tranziției

În țara noastră opțiunea de tranziție la economia de piață este ireversibilă, iar legile elaborate și aprobate până în prezent și toate concluziile cu caracter tehnic confirmă acest lucru. Deși tipul de economie la care aspiră România nu a fost niciodată prezentat în mod clar și cu suficiente detalii decât doar sub forma unor referiri vagi la modelele de tip suedez, japonez sau austriac, totuși în lista complexului de măsuri sunt cuprinși pilonii de bază pe care ar urma să se sprijine în viitor reconstrucția economiei noastre:

- privatizarea;
- descentralizarea activităților economice;
- liberalizarea prețurilor;
- restructurarea profundă a sistemului financiar, bancar și monetar;
- punerea pe noi temelii a relațiilor economice internaționale.

Acești piloni pot caracteriza, în opinia noastră, doar parțial tipul de economie. Pentru o caracterizare completă a acestuia ar trebui abordate și clarificate și multe alte aspecte care formează mediul social, cultural, politic și psihologic și ingredientele fundamentale ale unei economii de piață: democratizarea vieții economice și sociale, libera inițiativă a producătorilor prin desființarea monopolurilor, crearea unei ambianțe politice, sociale și culturale favorabile unei economii de piață, crearea și cultivarea unui comportament adecvat economiei de piață, atât la nivelul fiecărui individ cât și la cel al grupurilor sociale, crearea și dezvoltarea unei infrastructuri economice care să susțină aplicarea principiilor economiei de piață (instituțiile financiare și de credite, bursele de mărfuri, de valori și de acțiuni, camerele de comerț și agricole), apărarea prin lege a tuturor formelor de proprietate și măsuri energice din partea statului pentru sprijinirea dezvoltării proprietății private și înlăturarea oricăror tentative de îngrădire a acesteia.

Devine tot mai clar că trecerea de la economia centralizată la economia de piață impune exigențe noi în legătură cu mediul social și politic în care urmează să se deruleze relațiile economice de piață. **Prima exigență se referă la dezvoltarea democratică a societății prin aplicarea consecventă a principiilor democrației la baza întregii vieți economico-sociale.** Libera inițiativă a individului și a tuturor agenților economici, fără nici o îngrădire a acestora, libera comunicare și exprimare a gândurilor și informațiilor, libertatea presei, libertatea de acțiune, în limitele legale, a tuturor organizațiilor profesionale, politice etc. constituie garanții fundamentale ale desfășurării unei vieți economice libere în care se pot manifesta din plin, pe de o parte, inițiativele și aptitudinile individuale și asigura desfășurarea unei competiții loiale între producători, iar pe de altă parte, o atitudine de încredere și respect în fața consumatorului sau clientelei. În caz contrar – al lipsei de democrație – își pot face loc cu ușurință intoleranța, abuzurile și actele de violență. Cu greu s-ar putea închipui declanșarea pe o scară tot mai largă a inițiativei particulare în condițiile în care indivizii sau grupurile de indivizi care au pășit pe calea acestei aventuri, pe de o parte, ar fi amenințați sau chiar agresați că vând cu prețuri prea mari, iar pe de altă parte, nu numai că ar întâmpina mari greutăți cu aprovizionarea de materii prime și energie și mijloace tehnice întrucât acestea sunt dirijate de stat, dar ar fi obligați să țină o evidență mult prea complicată tipică unei economii centralizate.

A doua exigență se referă la **atitudinea generală predominantă în societate față de competență.** O economie de piață ce funcționează în condițiile revoluției științifico-tehnice trebuie să se bazeze, să prețuiască și să atragă prin toate mijloacele elementele pregătite, talentate și cu inițiativă din societate. Cu cât o societate modernă dispune și știe să atragă în activitatea economică un număr cât mai mare de specialiști cu înaltă calificare în toate branșele de activitate și pe cei mai pregătiți și talentați manageri cu atât societatea respectivă progresează mai rapid. Studiile sociologice și politologice, privind evoluția structurii societăților moderne contemporane, arată un proces nu de omogenizare, ci de diferențiere a diferitelor segmente ale societății, așa încât nu se mai poate vorbi astăzi de o clasă muncitoare omogenă și majoritară în societate, ci de o diferențiere a acesteia în grupuri socioprofesionale, pe de o parte, necalificate și cu o calificare redusă, iar pe de altă parte, calificate și înalt calificate, ultimul grup având o pondere tot mai mare. Grupurile socioprofesionale de muncitori calificați și înalt calificați se apropie, prin nivelul de pregătire, informare, preocupări culturale și mod de lucru, mai mult de intelectualitate. În agricultură, pe lângă o diminuare a numărului populației active, se observă și aici o diferențiere a acesteia după criteriul socioprofesional, sporind ponderea specialiștilor.

Însumând grupurile de specialiști, inclusiv muncitorii calificați și înalt calificați din ramurile producției materiale, cu cele din sectorul terțiar (știință, învățământ, cultură etc.), rezultă că intelectualitatea și specialiștii capătă

ponderea hotărâtoare în societățile moderne. La aceasta trebuie adăugată și latura calitativă a rolului său în destinele progresului științific, economic și social. Pe de altă parte, datorită schimbărilor rapide în știință și tehnică și în condițiile de trai și aspirații, precum și a accesului la informație, în zilele noastre se observă o puternică activizare a tineretului în ansamblul vieții sociale și o anumită opoziție a acestuia față de generațiile mai vechi rămase mai tradiționaliste sau reticente față de schimbări. Iată de ce, atunci când se pune problema trecerii la economia modernă de piață, procesele trebuie să se sprijine pe forțele progresiste din societate – în primul rând intelectualitatea, în înțelesul său larg, și tineretul.

A treia exigență se referă la **strategia de a acționa împotriva acelor forțe care se opun aplicării fundamentelor mecanismelor economiei de piață**. În literatura economică și în Programul de tranziție la economia de piață în România nu sunt analizate în mod suficient obstacolele întâmpinate în cursul trecerii la economia de piață, așa cum cer regulile oricărei strategii. Efectuarea unei asemenea analize este cu atât mai necesară, cu cât tranziția afectează nu numai relațiile cu obiecte ci, în primul rând, relațiile cu oameni (sociale) în cadrul cărora sunt prezentate numeroase și puternice interese personale și de grup, care, deranjate, pot provoca reacții puternice greu de stăpânit și de contracarat, ceea ce ar putea pune în chestiune nu numai doar o mică întârziere sau o anumită distorsiune în aplicarea unor principii ale economiei de piață ci chiar și o ratare a șanselor de trecere la economia de piață, pentru o lungă perioadă de timp.

Pericolele eșecurilor de trecere efectivă (nu simulată) la economia de piață par iminente atâta timp cât vechile structuri organizatorice și ale puterii economice, precum și unele structuri politice, mai ales la nivel local, continuă să funcționeze și atâta timp cât vechiul personal coordonator și de decizie din cadrul verigilor economice continuă să activeze în punctele-cheie ale economiei.

Este greu de presupus că un partizan și susținător fervent al economiei centralizate ar mai putea gândi și găsi soluțiile necesare pentru a asigura funcționarea în mod autonom a unităților economice pe baza prețurilor libere de piață sau de a fi de acord cu privatizarea acestor unități. Dar nu numai neputința de a înțelege că economia ar putea funcționa mai bine în condițiile autonomiei depline de piață decât după sistemul comenzii administrative ci și interesele economice ale acestora îi determină să se opună pe diferite căi și forme măsurilor reale de descentralizare, de autonomizare și de privatizare a unităților economice. Cel mai bun exemplu este cel din agricultură, în care vechile structuri colective din ramură sunt apărate cu multă îndârjire de unele forțe interesate.

Pentru a avea garanția că tranziția la economia de piață se va desfășura cu succes, trebuie să se ia în considerare necesitatea creării unui mediu social, cultural, politic și psihologic adecvat. Dacă însă analizele și soluțiile privind

trecerea la economia de piață rămân strict în perimetrul tehnic și economic al fenomenelor și proceselor și nu se extind și la celelalte perimetre ale vieții sociale, apare riscul de a nu sesiza în timp util și a nu lua în calcul reacția mediului sau obstacolele reale ce stau în calea aplicării fundamentelor economiei de piață.

Ceea ce ar trebui reținut, în final, în legătură cu aplicarea modelului economiei de piață sunt următoarele:

- trecerea la economia de piață nu poate fi asigurată prin simple reforme care privesc doar autonomia unităților, descentralizarea deciziilor și instituirea relațiilor de schimb pe baze valorice. Această trecere este echivalentă cu o revoluție ce trebuie să asigure schimbări, în ritmuri rapide și în profunzime, în ceea ce privește sistemul de proprietate, funcțiile sociale, sistemul instituțional, elementele principale ale modelului de alocare a resurselor, precum și ambientul social general;

- trecerea la economia de piață nu poate fi făcută numai cu anumite elemente componente ale sistemului economic și nu poate fi nici amânată sau eşalonată pe o perioadă mai îndelungată întrucât aceasta ar duce, în general, nu la redresarea economiei, ci la deteriorarea acesteia, date fiind dereglajele și perturbările ce se produc în cadrul sistemului economic în această perioadă de trecere;

- numai un ansamblu de acțiuni bine coordonate care să privească toate laturile sistemului economic, inclusiv noile instituții – toate acestea fiind cuprinse într-un singur pachet coerent de legi și în sisteme de măsuri organizatorice de aplicare a legilor – pot asigura trecerea la economia de piață cu efectele economice și sociale scontate.

Tranziția la economia de piață se cere a fi realizată într-un termen relativ scurt. România, ca și celelalte țări vecine, trebuie să parcurgă din nou drumul spre economia de piață, drum pe care țările occidentale l-au străbătut timp de câteva secole. În cadrul acestui proces cred că nu trebuie să se reinventeze elementele componente ale economiei de piață și mecanismul de funcționare a acesteia. Este necesar să se studieze cu atenție invențiile făcute și aplicate de generațiile trecute, fenomenele și procesele economice concretizate în tipologia economiilor de piață existente, structura sistemelor economice cu componentele respective – agenții economici și relațiile dintre aceștia -, modul de acționare a statului, diferitele categorii și instrumente economice utilizate într-o economie de piață, echilibrul economic și performanțele sistemului economic.

B. Monopolurile și demonopolizarea

În țara noastră problemele privind monopolul se pun într-un mod deosebit. Pe de o parte, au devenit necesare definirea tipurilor de monopol ce predomină în economia României și aprecierea gradului de extindere a acestora. Pe de altă parte, este de mare actualitate reconsiderarea totală a

cunoștințelor privind monopolul, concurența monopolistă și mecanismele funcționării economiei moderne de piață. Întrucât pentru mulți cititori aceste probleme sunt noi, lămurirea lor teoretică a devenit necesară din mai multe motive și anume:

1. pentru a înlătura ideile greșite larg răspândite în țara noastră în ultimele patru decenii de către literatura economică marxistă care, odată cu simplificarea lucrurilor, adeseori a prezentat fenomenele în mod tendențios – pe de o parte critici privind structura și funcționarea economiei de piață, iar pe de altă parte apologie pentru economia socialistă, în ambele cazuri recurgând la escamotarea adevăratelor stări de lucruri și a faptelor;

2. pentru a realiza o cunoaștere obiectivă a sistemelor economice, a modului lor de organizare și de conducere, cunoaștere ce presupune realizarea unei ample investigații științifice, luând ca criteriu de evaluare eficiența economică;

3. pentru a formula un set de modele corecte cât mai apropiate de o realitate extrem de diversificată și compararea lor critică. Consider că numai în acest fel vor putea fi înlăturate clișeele teoretice false, iar practica economică va fi în măsură să dispună de variante de soluții corecte pentru instaurarea în România a acelor forme de concurență care să facă posibilă înlăturarea tuturor factorilor frânători din economie, printre care cel mai important este în momentul de față monopolul producătorului strâns împletit cu monopolul proprietății de stat în toate sectoarele economice.

În România, ca și în celelalte țări vecine, monopolul s-a constituit într-un sistem bine încheiat pe baza proprietății socialiste și a principiilor generale de organizare și conducere centralizată a economiei. Monopolul s-a extins rapid, ajungând într-un timp relativ scurt să predomină toate sferele de activitate economico-socială și întregul mecanism economic, acționând în următoarele direcții mai importante: controlul asupra nivelului prețurilor, volumului producției și calității producției; exercitarea dictaturii producției asupra consumului prin subordonarea consumatorului intereselor producătorului.

Formarea și dezvoltarea acestui sistem are la bază mai multe explicații cauzale, între care menționăm următoarele:

- a) generalizarea proprietății de stat și a celei cooperatiste de tip colectivist, fapt ce a impus realizarea unor forme de organizare a tuturor calităților economice și folosirea unui mecanism și a unor instrumente de conducere cu caracter eminate monopolist;

- b) subordonarea totală a economicului de către elementul politic, ceea ce a impus introducerea în viața economică a unor principii politice-volitve, de comandă administrativă și centraliste;

- c) concentrarea producției în unități mari și foarte mari pe calea investițiilor și a procesului de fuzionări și comasări ale unităților mici;

- d) urmărirea și realizarea procesului de specializare a unităților întregii industrii prin eliminarea totală a paralelismelor în fabricarea produselor și prin

concentrarea fabricării lor la un producător unic, sistem ce a corespuns principiului conducerii centralizate de tip administrativ.

Dacă în economia de piață nu se poate vorbi de un sistem monopolist ci mai degrabă de elemente monopoliste care iau naștere și se dezvoltă pe un fond general de concurență, în România, în condițiile economiei centralizate, s-a format și consolidat un sistem monopolist atotcuprinzător, din care au fost extirpate toate elementele generatoare de concurență. De abia odată cu apariția și dezvoltarea proprietății private încep, ca pe fondul general al sistemului monopolist, să apară și să se dezvolte sistemul concurențial.

Care sunt elementele sistemului monopolist din România ce vor continua să stânjenească relațiile concurențiale în formare? În cele ce urmează voi menționa pe cele mai importante și anume:

1. menținerea monopolului statului în calitatea lui de proprietar și de administrator asupra resurselor vitale ale economiei prin regiile autonome din sectorul extractiv (petrol, gaze, energie electrică), din industria prelucrătoare, din sectoarele transporturi și telecomunicații, prin menținerea aparatului de stat în societățile comerciale, prin păstrarea în administrația statului a cercetării, învățământului, sănătății; de asemenea, se menține în proprietatea statului o cincime din cele mai bune și mai fertile terenuri agricole, pădurile, a sistemelor de irigații, sistemelor de producție și de exploatare a mașinilor agricole; statul va continua să-și rezerve pachetele de acțiuni majoritare în societăți comerciale din diferite ramuri industriale. În acest fel se asigură și se consolidează, pe mai departe, monopolul statului asupra resurselor de bază. Deci, prin acest sistem vor fi controlate principalele imputuri din economie care nu vor stimula, ci vor continua să anihileze concurența;

2. menținerea unor forme de organizare cooperatiste tipic monopoliste în sfera micii industrii, a atelierelor meșteșugărești și a desfacerii mărfurilor industriale la sate (cooperativele de desfacere). Deși are un statut semiautonom față de stat, sistemul cooperatist din aceste sectoare, prin formele de organizare, controlează direct și indirect întreaga activitate a unităților componente și, în primul rând, nivelul prețurilor și tarifelor, aprovizionarea cu energie și materii prime, numirile în posturi de conducere și angajările celorlalți salariați, veniturile etc. Consumatorul este aservit unităților din sistemul cooperatist (ca și în cazul unităților de stat) întrucât acest sector impune pe piață nivelul prețurilor și tarifelor, nivelul producției, sortimentajia, calitatea produselor și serviciilor etc. tocmai pentru că organizarea sistemului este de tip monopolist. Sub eticheta autonomiei, sectorul cooperatist nu este supus procesului de privatizare, ceea ce constituie un obstacol în calea extinderii sistemului concurențial și un evident paradox - tocmai sectorul din cadrul căruia ar trebui să pornească dezvoltarea relațiilor economiei de piață și înviorarea concurenței, acesta este cel mai conservator din acest punct de vedere. Acest sector, cu cea mai mare vocație concurențială a devenit o frână în calea trecerii la o economie bazată pe libera concurență. Mica producție de

mărfuri industriale, alături de cea agricolă, poate contribui la înviorarea economiei de piață cu condiția însă de a demonopoliza acest sector;

3. existența în țara noastră a unui sistem industrial cu un grad mare de concentrare a producției, aceasta având ca unică motivație superioritatea absolută a economiei de scară. După unele aprecieri, România se află din punctul de vedere al mărimii unităților industriale pe locul doi în lume, după Cehoslovacia.¹ Dar pentru a caracteriza gradul de monopolizare, nu mărimea în sine a întreprinderilor este importantă, ci faptul că numai asemenea întreprinderi mari reușesc să fabrice un număr cât mai mare de exemplare din același produs în așa fel încât să fie înlăturate paralelismele sau, cu alte cuvinte, să existe câte un singur producător fie la nivelul întregii țări, fie la nivelul unor zone geografice cât mai întinse, ceea ce exclude, de regulă, în mod practic, concurența între producători. De exemplu, în multe sectoare industriale (construcții de mașini, electrotehnică, electronică, chimie, metalurgie etc.) producția este asigurată de câte un singur producător sau de un număr redus de producători, motivul invocat fiind mărimea minimă a seriei de fabricație, asigurarea specializării, realizarea unor tehnologii de fabricație moderne ce implică un anumit volum de producție ș.a. Chiar și în domeniile unor materiale de construcții, unde cererea este mare și diversificată iar transportul materiilor prime și al produselor este costisitor există, în mod frecvent producători unici, la nivelul întregii țări. În această privință pot fi menționate produsele: tapetul din P.V.C., placaj ceramic glazurat, cuve din fontă emailată, armături metalice neferoase pentru instalații sanitare și interioare, căzi de baie din tablă, tuburi de scurgere și obiecte sanitare din fontă emailate etc.²

Concentrarea producției la un număr mare de produse, de regulă, de producători singurari s-a extins pe scară atât de largă deoarece această practică se înscrie perfect pe de o parte, în sistemul de conducere centralizat de tip administrativ, iar pe de altă parte, în realizarea principiului specializării unităților industriale cu avantajele economice cunoscute pentru producător. Astăzi, asemenea stări de lucruri au devenit incompatibile cu cerințele trecerii la economia de piață, întrucât în lipsa generatorilor concurenței, mecanismele pieței nu pot funcționa sau funcționează deformat. Anomalia vine de la faptul că se păstrează în continuare dictatura producătorului asupra consumatorului productiv și neproductiv, firma monopolistă exercitând un control absolut asupra prețului produsului și volumului producției în avantajul său și în detrimentul consumatorului și al societății în ansamblu.

¹ Vezi: *Tribuna economică*, nr. 36/1990, p. 21.

² Victor Stoica, *Dezvoltarea pieței bunurilor și serviciilor prin demonopolizarea și privatizarea economiei naționale*, în: „Modalități de reglare a proceselor specifice pieței bunurilor și serviciilor”, decembrie, 1990, INCE, Institutul de Prognoză Economică, nr. 316372/1990.

O ignorare a acestei realități sau o subevaluare a acestui fenomen au creat și continuă să creeze mari dificultăți în aplicarea unor măsuri de trecere la economia de piață. De exemplu, trecerea la liberalizarea prețurilor, în condițiile când predomină monopolul producătorilor în aproape toate ramurile economice, precum și în condițiile unei penurii generale de produse, a declanșat o creștere anarhică, discreționară a prețurilor, agravând criza economică, cu pericolul de a compromite însuși procesul de trecere la economia de piață în fața unei părți a populației;

4. existența penuriei generale de produse și liberalizarea completă a stabilirii prețurilor constituie premise favorabile de a accentua comportamentul monopolist al firmelor producătoare, ele acționând pe cont propriu și fără vreo restricție creată de controlul public. Profitând de decalajul cronic între ofertă și cerere, aceasta din urmă fiind mult mai mare, firmele – indiferent dacă sunt sau nu producători unici – stabilesc prețuri mărite și păstrează producția la un nivel scăzut așa încât să-și poată acoperi toate costurile și să obțină și un supraprofit. Tendința de a spori prețurile și de a păstra scăzut volumul producției este limitată totuși de scăderea puterii de cumpărare a populației. Dacă nu ar exista revendicările salariale foarte insistente, s-ar ajunge treptat la un echilibru între cerere și ofertă asigurată de creșterea prețurilor, iar acțiunile monopoliste ale producătorilor s-ar atenua. Totuși satisfăcând cererile de sporire a salariilor prin indexare se menține decalajul între cerere și ofertă, paralel cu o creștere a inflației monetare și cu o păstrare a comportamentului monopolist-agresiv al producătorului față de consumator.

Pe scurt, acestea sunt principalele cauze și consecințe ale monopolismului, precum și formele pe care le îmbracă acest fenomen în cadrul economiilor de piață, ca și în cel al economiei țării noastre.

În teoria și practica economică există numeroase abordări și sunt emise soluții pe linia demonopolizării sau a instaurării concurenței. Adeseori este susținută ideea că procesul de demonopolizare trebuie să însoțească pe cel de privatizare. Însă acestea două – privatizarea și demonopolizarea – nu se confundă. Prin privatizare are loc doar demontarea monopolului statului asupra proprietății. Monopolul producătorului se menține mai departe sub forma proprietății private. Instaurarea concurenței implică și alte demersuri în afara celui privind privatizarea, demersuri care sunt tot atât de complicate și de costisitoare. Este vorba, în principal, de trei categorii de acțiuni mai importante.

Prima se referă la crearea sau/și reprofilarea unor unități industriale pentru fabricarea unor produse similare sau substituibile. Firește, procesul este de durată și necesită un mare efort de investiții și de organizare. El nu poate fi însă neglijat. Prilejul cel mai propice pentru realizarea unui asemenea proiect de anvergură este cel de pregătire a unităților economice pentru privatizare. În fapt, printre principalele obiective ale pregătirii unităților pentru privatizare trebuie să-l constituie și pregătirea lor pentru funcționarea în condițiile concurențiale, care să aibă în vedere așa-numita spargere a sistemului de

organizare bazat pe principiul de unic producător. A realiza privatizarea prin menținerea în continuare a sistemelor de producție monopoliste, care sunt predominante în economia românească, sistemul economic de ansamblu nu se transformă într-o adevărată economie de piață concurențială, ci devine o economie adânc deformată pusă nu în slujba consumatorului, ci în slujba unei oligarhii economico-financiare.

Cea de-a doua categorie de acțiuni se referă la adoptarea unei politici curente antimonopoliste pe calea importurilor de produse similare celor fabricate de monopolurile autohtone. Printr-o politică activă de importuri concurențiale, poate fi anulată, în mod practic, tendința firmelor monopoliste de a mai impune nivelul prețurilor și de a manipula nivelul și calitatea producției.

Cea de a treia categorie de acțiuni este cea a elaborării unor acte normative antimonopoliste și de protejare a activității concurențiale. Elaborarea unei asemenea legislații și crearea unui mecanism eficient de control al aplicării sale prezintă o importanță deosebită pentru faza actuală a economiei românești. Actele normative trebuie să fixeze cadrul-limită al desfășurării activității agenților economici cum sunt: adoptarea unor înțelegeri formale sau informale, formarea unor asociații și a unor sisteme de organizare ș.a. De exemplu, înțelegerile între unitățile economice pentru a forma sistemele de organizare bazate pe principiile holdingurilor, deși par raționale din punct de vedere economic și al conducerii, însă din punct de vedere al principiilor economiei concurențiale, ele pot fi contraproductive. Tocmai de aceea, în actele normative trebuie precizat acel cadru-limită în care agenții economici au dreptul să acționeze și să se asocieze pentru a nu contraveni principiilor concurențiale.

IMPORTANȚA LIBERALIZĂRII PREȚURILOR ÎN PROCESUL TRANZIȚIEI

Cristian DRĂGAN

Pe fundalul penuriei, încă generalizate, într-o economie în care cererea depășește cu mult oferta, în procesul de tranziție de la economia de comandă la cea de piață se manifestă multe dificultăți, dintre care cele mai importante sunt:

- dimensiunea extrem de redusă a sectorului privat;
- întreprinderile monopoliste în proporție determinantă în economie;
- productivitatea muncii scăzută pe ansamblul economiei;
- competitivitatea și calitatea scăzute a produselor;
- nivelul scăzut al economiilor populației;
- insuficienta dezvoltare a sectorului terțiar;
- lipsa cadrului instituțional adecvat și a personalului managerial în domeniul financiar-bancar;
- lipsa de capital și slaba penetrare a investitorilor străini;
- mentalități și stări de lucruri anacronice, inadecvate economiei de piață;
- inexistența unei școli economice cu tradiție în studiul economiei de piață.

În plan legislativ, două vor fi legile care vor avea, în măsura corectei lor aplicări, o importanță decisivă în procesul trecerii la economia de piață: "Legea privatizării" și "Legea fondului funciar".

Teoria tranziției nu poate fi avută în vedere decât referindu-ne la un "pachet" de măsuri, practic nesimultane: liberalizarea prețurilor și tarifelor, crearea unui sector privat preponderent în economie, convertibilitatea monedei naționale, demonopolizarea și stimularea concurenței loiale, ajustarea structurală.

Procesul cu care trebuie să debuteze tranziția este stabilizarea, care are drept deziderat eliminarea excedentului de monedă. Veniturile populației au crescut cu 26% în anul 1990, în ciuda scăderii drastice a producției. În pofida acestei creșteri masive a veniturilor, prețurile bunurilor de consum au rămas neschimbate până la prima liberalizare a prețurilor din noiembrie 1990, când au crescut cu circa 38%. Media anuală a ratei inflației, în anul 1990, a fost de numai 7%. În aceste condiții, stabilizarea și, implicit, eliminarea excedentului de monedă prin liberalizarea prețurilor, a fost înfăptuită timid, folosindu-se jumătățile de măsură. După cum este cunoscut din teoria economică, eliminarea excedentului de monedă ar putea fi realizată și prin confiscare, anulându-se în acest mod o bună parte a economiilor bănești ale populației. Considerăm că, în cazul țării noastre, stabilizarea prin confiscare ar fi

inadecvată, mai ales dacă ținem seama de nivelul relativ redus al economiilor populației. Recentă promulgare a "Legii privatizării", care va deveni operativă în circa un an, va trebui să ducă la accelerarea stabilizării printr-o corectă liberalizare a prețurilor, bazată strict pe criterii economice, știut fiind că privatizarea, ca proces de lungă durată, trebuie să fie, cu necesitate, precedată de stabilizare. Etapa de stabilizare va duce, concomitent cu efectul scontat de eliminare a excedentului de bani, la efecte dure pentru nivelul de trai al populației, diminuarea producției și creșterea masivă a șomajului, fiind perioada de timp ce va necesita cele mai mari sacrificii și, deci, cea mai puțin populară. Liberalizarea prețurilor va trebui să fie concomitentă cu descentralizarea deciziilor economice, altfel, efectul va fi contrar celui scontat.

Adoptarea soluției inflației, deschise prin liberalizarea prețurilor, trebuie să fie sprijinită de crearea cadrului instituțional adecvat. Numărul băncilor comerciale va spori, concomitent cu reforma sistemului financiar-bancar și crearea piețelor titlurilor de valoare, primare și secundare (bursa).

Recentele dezvoltări politice din URSS vor marca, cu siguranță, o schimbare de atitudine a investitorilor străini și față de România. Momentul favorabil va trebui exploatat prin reiterarea avantajelor create de cadrul legislativ care reglementează regimul investițiilor străine în țara noastră, concomitent cu trecerea la convertibilitatea efectivă (internă și, ulterior, externă) a monedei naționale. Procesul convertibilității este indisolubil legat de cel al stabilizării prin adoptarea soluției inflației deschise, respectiv absorbția cantității excedentare de bani prin creșterea prețurilor. Trecerea la convertibilitatea externă și determinarea unei rate de schimb vor putea fi realizate numai după echilibrarea cererii cu oferta de bani, prin mecanismul liberalizării prețurilor.

O importanță deosebită în reușita procesului de stabilizare o va avea corecta informare a populației și sindicatelor asupra deciziilor economice adoptate, în scopul diminuării riscurilor unor convulsii sociale de natură să întârzie sau chiar să stopeze măsurile, economic indispensabile, dar dramatice pentru nivelul de trai al populației.

LIBERALIZAREA PREȚURILOR ÎN CONDIȚIILE PREDOMINĂRII MONOPOLURILOR ȘI ALE NECESITĂȚII EVITĂRII BLOCAJELOR ÎN PROCESUL DE RESTRUCTURARE A INDUSTRIEI

dr. Alexandru MIHĂILESCU

1. Liberalizarea prețurilor ca factor favorizant al realizării modificărilor structurale și ca o posibilă sursă de blocaje în industrie

Prețurile formate pe baza mecanismelor pieței de mărfuri, a raportului dintre cerere și ofertă, reprezintă un mijloc de esență economică de realocare a resurselor, deci de realizare a unor modificări structurale în industrie, întrucât, în condițiile autonomiei financiare a agenților economici, principala sursă de realizare a acumulărilor, de constituire a fondurilor de investiții pentru dezvoltare, restructurare a capacităților de producție sau re tehnologizare o constituie veniturile obținute pe baza prețurilor practicate, atâta timp cât piața capitalurilor se va afla într-o fază doar incipientă de constituire, deci practic în întreaga perioadă de tranziție spre economia de piață propriu-zisă.

În cazul modificării libere a prețurilor, importantă, din punct de vedere al realizării modificărilor structurale, este nu evoluția nivelului nominal al prețurilor, ci schimbarea nivelului lor relativ, în funcție de raportul dintre cererea solvabilă și oferta efectivă de produse, raport care diferă de la un produs la altul. Astfel, prin modificarea liberă a prețurilor, poate fi generată tendința de asigurare, într-o măsură sporită, a compatibilității între nivelul și structura cererii, și, respectiv, ale ofertei de produse industriale, în concordanță cu nivelul și structura resurselor real disponibile.

Prețurile formate în mod liber, pe baza raportului dintre cerere și ofertă, permit realizarea unei reprezentări corecte privind ponderile diferitelor ramuri și subramuri industriale în totalul producției industriale sau în totalul investițiilor efectuate în industrie. În mod implicit, aceste prețuri permit o apreciere mai corectă, decât în cazul practicării unor prețuri stabilite centralizat, a schimbărilor structurale ce pot fi considerate ca necesare, prin raportarea la reperele pe care le oferă structurile economice existente în alte țări, cum sunt, de exemplu, cele din țările europene cu economie de piață.

Subliniind necesitatea liberalizării prețurilor, ca factor favorizant al realizării modificărilor structurale din industrie, considerăm, totodată, necesar că arătăm că liberalizarea prețurilor poate fi o sursă de blocaje ale

mecanismului de funcționare a industriei, inclusiv ale procesului de restructurare a acesteia, în cazul unor modificări de prețuri complet necorelate între ele în cadrul filierelor de prelucrare și valorificare a produselor industriale. Ea poate deveni, de asemenea, sursa unor mari disfuncționalități, în cazul declanșării unui proces inflaționist necontrolat, care determină inhibarea agenților economici, dacă se ajunge la un grad înalt de incertitudine cu privire la evoluția prețurilor factorilor de producție utilizați și la posibilitățile beneficiarilor de a suporta creșteri mari de prețuri la produsele livrate acestora, în condițiile unei politici restrictive de creștere a veniturilor consumatorilor finali (ale populației, în principal).

2. Formarea prețurilor în condițiile unei structuri de piață a industriei cu un caracter predominant monopolist

Într-un anumit sens, strict teoretic, se poate considera că modul de formare a prețurilor diferitelor produse trebuie să se coreleze strâns cu specificul piețelor produselor respective, astfel încât formarea liberă a prețurilor, în funcție de raportul dintre cerere și ofertă, este perfect justificată numai în cazul unei piețe perfect concurențiale. În acest sens, însă, s-ar putea aprecia că, practic, nu există nici un produs pentru care să fie întrunite toate condițiile necesare formării complet libere a prețurilor.

În mod deosebit, în cazul industriei românești, problema care se pune este aceea de a se asigura evitarea implicațiilor negative ale monopolului producătorului (pentru foarte multe produse existând un producător unic) în ceea ce privește formarea prețurilor, implicații datorate imposibilității practice în care se află beneficiarii de a recurge la alți furnizori interni (datorită, de regulă, inexistenței acestora) sau externi (datorită: dificultăților legate de nesoluționarea încă a problemei convertibilității interne a monedei naționale; insuficienței fondurilor valutare, în condițiile diminuării rapide a exporturilor; existenței unor obstacole greu de depășit, chiar și atunci când reglementările legale sunt permissive).

În absența concurenței sau a unor restricții privind nivelul maximal al prețurilor, producătorii pot mări prețurile practic până la limita suportabilității acestora de către beneficiari, ceea ce nu constituie o premisă favorabilă realizării într-un astfel de mod a echilibrului dintre cerere și ofertă, încât să fie satisfăcute relativ echitabil interesele celor două părți implicate în actul schimbului.

Aprecierea realistă a posibilităților de efectuare rapidă a demonopolizării industriei românești, inclusiv estimarea mărimii perioadei în care proprietatea privată va putea deveni predominantă în cadrul acestei ramuri economice, conduce la concluzia că, în anii imediat următori, nu se vor produce schimbări radicale în structura de piață și în structura pe forme de proprietate ale industriei, ceea ce ar însemna că nu ar trebui să se schimbe nimic fundamental în modul de formare a prețurilor, la majoritatea produselor industriale.

Pentru un număr relativ mic de produse industriale, ale căror piețe sunt, într-o anumită măsură, concurențiale, ar trebui imaginate modalități diferite de formare a prețurilor, astfel încât fiecare dintre aceste modalități să se caracterizeze printr-o marjă de libertate de acțiune a producătorului, în ceea ce privește stabilirea prețurilor la produsele sale, care să aibă o mărime invers proporțională cu gradul de imperfecțiune al piețelor produselor respective.

În acest fel, ar trebui ca o largă gamă de metode să se aplice pentru produse cu o pondere mică în totalul producției industriale, neexistând nici garanția acelei relevanțe dorite a prețurilor, care să permită aprecierea eficienței economice a activităților industriale în care produsele respective sunt obținute, datorită distorsiunilor provocate de un sistem eterogen de prețuri.

De remarcat, în acest context, faptul că, atât în țara noastră, cât și în alte țări aflate în tranziție spre economia de piață, măsurile adoptate, în cadrul reformei prețurilor, nu se înscriu riguros pe linia unei stricte interpretări a condițiilor necesare formării libere a prețurilor.

De altfel, și în țările cu economie de piață dezvoltate, evoluția spre liberalizarea generalizată a prețurilor nu este strict legată de un proces de demonopolizare internă a industriei, ci se corelează cu gradul tot mai înalt de deschidere spre exterior a economiei și de demonopolizare a acesteia prin liberalizarea schimburilor economice cu alte țări, până la limita la care aceste schimburi sunt avantajoase, în condițiile practicării taxelor vamale și a altor măsuri restrictive de către diferite state sau grupuri de state cu o politică comercială comună sau coordonată.

3. O posibilă soluție pentru problema în discuție

Orice soluție pentru problema formării prețurilor trebuie să se bazeze pe luarea în considerare a următoarelor cerințe: asigurarea mobilității prețurilor, în concordanță cu dinamica contextului economic general, asigurarea satisfacerii echilibrate a intereselor furnizorilor și beneficiarilor și evitarea creșterii inflației peste o anumită limită considerată ca acceptabilă.

O posibilă soluție a acestei probleme ar putea consta în aceea ca agenții economici, pe de o parte să aibă drepturi depline în ceea ce privește stabilirea în mod liber a prețurilor la produsele pe care ei le realizează, în funcție de propriile reprezentări cu privire la cerințele pieței, precum și de rezultatele negocierilor cu beneficiarii acestor produse, iar pe de altă parte să își asume costul acestei libertăți, contribuind la suportarea pierderilor previzibile legate de apariția unor blocaje economice și disfuncționalități provocate de necorelările de prețuri și de creșterea exagerată a acestora.

În opinia noastră, ca unul dintre mijloacele preventive de evitare, într-o măsură cât mai mare, a situațiilor care pot conduce la astfel de pierderi, s-ar putea utiliza un anumit gen de impozit pe profit (respectiv pe valoarea adăugată, atunci când vor fi încheiate pregătirile necesare folosirii unui astfel de instrument fiscal), indexat în funcție fie numai de indicele agregat al

prețurilor outputurilor (varianta 1), fie de raportul dintre acest indice agregat și cel al prețurilor inputurilor materiale din fiecare unitate economică (varianta 2).

Un astfel de impozit indexat are justificare economică, întrucât permite taxarea specială a agenților economici pentru veniturile realizate ca urmare a acțiunii unor factori exogeni și anume a modificărilor de prețuri suportate de beneficiari (varianta 1) și, respectiv, atât a acestor modificări de prețuri, cât și a celor operate de furnizori (în varianta 2).

Spre deosebire de acest impozit indexat, actualul impozit pe profit taxează agenții economici într-un mod nediferențiat, indiferent de faptul că mărimea profitului realizat se datorează acțiunii unor factori exogeni sau efortului lor propriu.

Avantaje ale soluției propuse:

- adoptarea unui comportament moderat în ceea ce privește creșterea prețurilor, de către înșiși agenții economici producători, pentru a nu li se diminua drastic profitul rămas (respectiv valoarea adăugată rămasă) după achitarea impozitului pe profit (pe valoarea adăugată);

- caracterul flexibil al formării prețurilor, atât în ceea ce privește unul și același produs, cât și în privința corelării politicilor de prețuri la diferite produse realizate de același agent economic, în funcție de evoluția pieței fiecărui produs;

- evitarea necorelării de prețuri, care pot contribui la apariția sau accentuarea unor blocaje economice în industrie;

- evitarea procesului inflaționist generat de creșterea de salarii necorelată cu dinamica productivității muncii (această posibilitate va apare atunci când se va putea practica impozitul pe valoarea adăugată, nu pe profit).

Aplicarea acestei soluții implică un control sistematic efectuat de către experți ai instituțiilor guvernamentale de specialitate asupra dinamicii prețurilor outputurilor (în ambele variante) și a dinamicii prețurilor inputurilor materiale (în ambele variante) și a dinamicii prețurilor inputurilor (în varianta 2) din unitățile producătoare; însă acești experți nu vor trebui să intervină în stabilirea propriu-zisă a prețurilor, domeniu în care, în mod obiectiv, numai agenții economici direct implicați sunt competenți.

Dezavantaje:

- necesitatea realizării unei evidențe sistematice privind prețurile fie ale outputurilor, fie ale acestora și ale inputurilor materiale (în funcție de varianta aleasă) din unitățile economice producătoare, precum și a unui control riguros asupra acestora din partea organelor guvernamentale de specialitate; în mod evident varianta a 2-a este mult mai laborioasă decât prima;

- necesitatea unui strict control guvernamental cu privire la caracterul autentic al produselor noi, atâta timp cât concurența nu este încă suficient de pregnantă pentru a fi un factor stimulator al preocupărilor de

promovare reală a progresului tehnic și de moderație în ceea ce privește nivelul prețurilor la aceste produse.

Din cele arătate rezultă că soluția propusă se bazează pe un anumit gen de control guvernamental care, în timp, poate fi relaxat, pe măsura demonopolizării industriei și a deschiderii reale a economiei spre exterior. De altfel, intensitatea acestui control, și în prezent, ar trebui să fie diferențiată pe domenii și grupe de produse, în funcție de caracterul mai mult sau mai puțin pregnant concurențial al piețelor care le sunt specifice.

POLITICA MONETARĂ ȘI ARANJAMENTELE CURSULUI DE SCHIMB

Lucian CROITORU

Una dintre problemele implementării mecanismelor pieței o reprezintă, pentru economiile în tranziție, crearea instrumentelor de înfăptuire a politicii economice și elaborarea mix-ului adecvat situațiilor concrete.

Este larg acceptat că în funcție de domeniul unde se înregistrează efectele primare se disting mai multe politici: politica de management al cererii agregate (politica fiscală și politica monetară), politica finanțării externe, cu implicații în structura absorbției totale, a raportului dintre bunurile exportabile și neexportabile, și politica structurală cu efecte în eficiență și în creșterea productivității muncii etc.

Proiectarea mix-ului măsurilor de politică economică și asigurarea coerenței sistemului de politici depinde pe de o parte de stadiul schimbărilor structurale, iar pe de altă parte de conținutul și ritmul schimbărilor previzibile.

Având la bază schimbarea filozofiei conducerii, extinderea proprietății private (prin transfer gratuit și prin vânzare), liberalizarea prețurilor, alte câteva schimbări structurale vor căpăta contururi precise: extinderea liberalizării sistemului financiar, crearea bursei și a pieței hârtiilor de valoare în general, relaxarea sau eliminarea unor controale asupra fluxurilor de capital; promovarea clară a sistemului bancar la două niveluri și definirea mai precisă a funcțiilor băncii centrale; limitarea instrumentelor creditului și extinderea treptată a instrumentelor monetare;¹ unificare a cursurilor de schimb și trecerea la convertibilitatea monedei naționale etc. Realizarea într-un timp relativ apropiat a acestor schimbări va genera și comportamentele corespunzătoare: treptat va crește abilitatea publicului de a investi, de a selecta portofoliul de acțiuni și obligațiuni în funcție de condițiile concrete (recesiune sau avânt, inflație moderată sau hiperinflație etc.), creându-se comportamentul specific investitorului. În mod corespunzător, rata dobânzi va deveni o variabilă cu implicații atât în comportamentul investitorului cât și în cel al cumpărătorului. Relaxarea controlului asupra fluxurilor de capital și, independent de aceasta, fluiditatea maximă a pieței financiare în raport cu celelalte piețe în condițiile

¹ Se poate anticipa că pentru o economie cu o industrie diversificată ca a României este mai adecvat un sistem financiar modernizat prin: înlăturarea sau relaxarea plafoanelor asupra creditelor și asigurarea dobânzilor; creșterea competenței obținută ca urmare a liberalizării intrării și ieșirii instituțiilor financiare interne și internaționale; instituirea rezervelor obligatorii și menținerea lor la niveluri scăzute; eliminarea regulilor de alocare a creditului și a creditelor preferențiale.

convertibilității monedei naționale va da naștere la comportamentele legate de anticipările privind starea monedei, de orientarea producătorilor și consumatorilor către piața internă sau externă și, corespunzător, către produse interne sau din import. Deschiderea spre exterior a economiei va mări probabilitatea apariției șocurilor reale și monetare interne și externe.

În aceste condiții, cel puțin două obiective trebuie realizate în ceea ce privește politica economică: a) pregătirea măsurilor de politică economică în conformitate cu imaginea proiectată despre mecanismele economiei de piață. În acest context teoria tranziției trebuie să arate calea pentru implementarea acestor mecanisme; b) amortizarea șocurilor interne sau externe (scăderea exporturilor, creșterea prețurilor etc.) prin utilizarea unui mix adecvat al măsurilor de management al cererii cu măsurile politicii de finanțare externă și ale ratei de schimb. În anii din urmă multe țări se sprijineau pe politica monetară pentru amortizarea șocurilor interne și externe, datorită posibilităților de preparare rapidă a acestei politici și a efectelor ei pe termen lung. În special când deficitul fiscal persista, țările se bazau pe politica monetară. Evoluția legăturilor internaționale și tendința de globalizare a pieței capitalurilor fac acest lucru din ce în ce mai dificil. Amortizarea șocurilor se realizează, în special în condițiile deficitului fiscal, prin combinarea măsurilor de politică monetară cu aranjamentele cursului de schimb.

Din perspectiva acestor obiective, în acest studiu vom considera mai întâi echilibrul pe piața bunurilor și a activelor având în vedere șocurile reale și monetare în condițiile mobilității perfecte a capitalului, în funcție de regimul ratei de schimb. Unele concluzii privind amortizarea șocurilor în condițiile unui regim de rate fixe sau de rate flotante vor fi folosite pentru a sugera în partea a doua măsuri privind atenuarea inflației și șomajului. În partea a treia se va avea în vedere unele măsuri de politică monetară în condițiile lipsei de mobilitate a capitalului.

Cursul de schimb și protecția la șocurile reale și monetare

Aranjamentele cursului de schimb, și măsurile de politică monetară sunt influențate, printre altele, de tipul de șocuri predominante, de gradul de integrare a piețelor, de mobilitatea capitalului, de dimensiunea țării.

Când se produc modificări structurale este dificil de anticipat ce natură vor avea șocurile (reale sau monetare) care vor predomina. Mai realist este să anticipezi că șocurile vor alterna, ceea ce face și mai dificilă problema aranjamentelor cursului valutar și a politicilor de management al cererii. Deficitul bugetar de aproximativ 1,5% din produsul național brut, precum și schimbările de amploare din prețurile bunurilor și serviciilor sugerează că în România predomină șocurile reale. Totodată, există și probabilitatea unor șocuri monetare datorită unor rigidități pe piața muncii, a unor rigidități structurale de ansamblu în economie. Aranjamentele cursurilor de schimb

trebuie să pornească de la influența șocurilor (reale sau monetare) asupra unor variabile ca venitul, output-ul, ocuparea, inflația etc.

Pentru a evalua efectele șocurilor reale sau monetare asupra echilibrului pe piața bunurilor și a activelor vom utiliza modelul IS-LM, și vom considera mai întâi șocurile reale. Acestea conduc la creșterea cererii agregate și determină mișcarea în sus a curbei IS, dacă sunt determinate de politica fiscală expansionistă sub forma reducerii impozitelor sau a creșterii cheltuielilor guvernamentale, de creșterea exogenă a exporturilor, de scăderea relativă a prețurilor interne sau de creșterea ratei anticipate a inflației etc. dimpotrivă, șocurile reale care scad cererea agregată pot determina coborârea curbei IS (fig. 1).

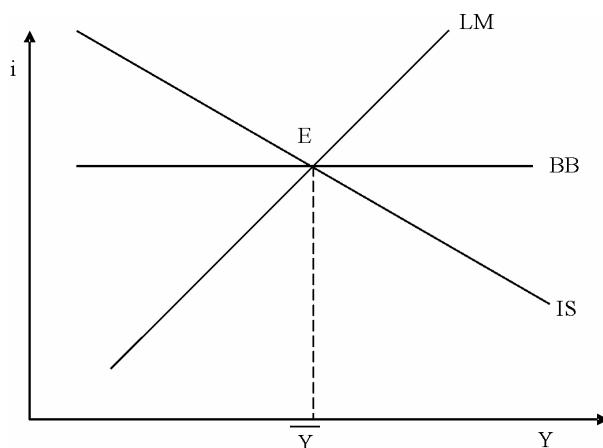

Fig. 1

Pe piața activelor, șocurile monetare de genul creșterii neanticipate a cererii de bani, deplasează curba LM în jos și la dreapta, pe când politica monetară restrictivă sau alte măsuri care scad cererea de bani în favoarea cererii pentru tranzacții pot deplasa curba LM la stânga și în sus.

Toate aceste mișcări au implicații directe asupra ratei dobânzii, asupra ocupării forței de muncă și inflației. Dar în condițiile amplificării relațiilor economice internaționale nu mai este actual să influențezi ocuparea și inflația prin conceperea politicii monetare și fiscale separat de politica cursului de schimb. Nu numai pe piața bunurilor dar și pe piața activelor integrarea crește.

În cazul unei largi mobilități a capitalului, formula standard a ratei dobânzii (sau a eficienței investițiilor) este:

$$i = i^x + \varepsilon^r + K$$

Unde i este rata internă a dobânzii, i^x este rata mondială a dobânzii, ε^r este devalorizarea anticipată a monedei iar K un factor de risc. Abaterile semnificative ale ratei dobânzii de la acest nivel creează fie pierderi de rezerve monetare, fie probleme privind cursul de schimb.

Atunci când șocurile reale care scad cererea agregată predomină (scăderea cererii mondiale pentru produsele interne, creșterea relativă a prețurilor, politica fiscală contracționistă), nivelul de echilibru al venitului scade. Consumul intern poate fi menținut prin modificări în contul balanței comerciale, prin creșterea deficitului, făcând inutilă o rată de schimb flexibilă. În regim fix, al cursului de schimb, politica monetară restrictivă (care crește rata dobânzii) devine o soluție pentru îmbunătățirea soldului balanței de plăți, datorită influxului de capital atras de creșterea ratei dobânzii.¹ Nivelul cursului de schimb fiind fix, scăderea de competitivitate ce ar urma influxului de capital nu se manifestă și deci curba IS nu se deplasează la stânga mai mult decât o determină șocul real. Politica fiscală este necesar să fie în forma expansionistă pentru a îmbunătăți nivelul venitului și al ocupării. De aici rezultă că atunci când șocurile reale predomină șocurile monetare, cursul de schimb fix este de preferat pentru a permite atenuarea recesiunii concomitent cu tendința de a echilibra soldul balanței de plăți, deși contul curent va fi deficitar. În acest regim, echilibrul contului de capital sau eventualul surplus determinat de fluxurile de capital nu implică deficitul contului balanței comerciale peste nivelul acceptat ca sarcină pentru amortizarea scăderii consumului. Totuși, schimbările în echilibrul contului curent pentru reglarea consumului afectat de șocurile reale sunt mai puțin importante dacă pe termen scurt consumul poate fi protejat prin împrumuturi pe piața capitalurilor. În linii mari, o asemenea politică a fost urmată de România în anul 1990 și în primul semestru al anului 1991. În semestrul I 1991 deficitul balanței de plăți era de -327 mil. dolari (față de -140,8*** mil. dolari în semestrul întâi 1990). Deficitul contului curent, ca urmare a șocurilor reale determinate de creșterea prețurilor interne și de scăderea exportului a fost de -847 mil. dolari iar surplusul contului de capital de +397 mil. dolari. Fluxurile de capital au provenit din 22 mil. dolari investiții directe (net) și împrumuturi pe termen lung și scurt (net) de 375 mil. dolari.

În regim de cursuri flotante și de mobilitate a capitalului, șocurile reale de genul creșterii exogene a cererii străine pentru produsele interne sau în general acele șocuri care cresc cererea agregată, nu conduc în mod automat la creșterea nivelului de echilibru al venitului, ci mai degrabă la o valorizare a monedei naționale, urmată de o înrăutățire a raportului de schimb.

Creșterea cererii pentru export sau a cererii agregate tinde să conducă la realizarea echilibrului concomitent pe piața bunurilor și pe piața activelor financiare, la un nivel crescut al ratei dobânzii (ca de altfel și al output-ului). Această tendință este frânată și se resimte numai pe termen foarte scurt deoarece fluxurile de capital atrase de rata înaltă a dobânzii determină aprecierea monedei naționale.² Scăderea nivelului competitivității rezultată din

¹ Consumul poate fi compensat pe baza împrumuturilor, ceea ce va afecta contul de capital.

² Aici raționamentele conțin ipoteza că diferențialul ratei dobânzii este aproximativ egal

valorizarea monedei face ca cererea de export (șocul real pozitiv) să scadă la nivelul anterior. ca o consecință a aprecierii monedei, prețurile interne cresc iar o parte a cererii pentru produsele interne se mută asupra importurilor, ceea ce va compensa, parțial, expansiunea inițială datorată exportului. În același fel, politica fiscală expansionistă care ar putea accentua deficitul bugetar determină reducerea exportului net, nu prin reducerea investițiilor ca urmare a creșterii ratei dobânzii, ci ca urmare a valorizării monedei naționale care imprimă mutația amintită în structura cererii. Evident, alte șocuri reale, spre deosebire de cele la care m-am referit, pot diminua cererea agregată sub nivelul de echilibru al venitului (de exemplu, o scădere a cererii mondiale pentru produsele unei țări, creșterea prețurilor interne etc.). În regimul cursurilor flotante, dacă piețele sunt integrate și capitalul mobil, o asemenea scădere a cererii determină "fuga" capitalului autohton, devalorizarea monedei, creșterea prețurilor pentru importuri și restabilirea echilibrului la un nivel al venitului apropiat de nivelul anterior șocului.

În continuare vom avea în vedere șocurile monetare.

Dacă acestea sunt predominante, în raport cu cele reale, în regimul cursurilor fixe creșterea cantității de bani determină migrarea în afară a capitalului, accentuând deficitul balanței prin deteriorarea contului de capital. Deficitul persistent al contului curent, de asemenea, conduce în final la epuizarea rezervelor băncii centrale, vânzarea rezervelor pentru menținerea cursului fix sau operațiunile corespunzătoare de sterilizare determinând accentuarea inflației.

Sub regimul cursului flexibil o creștere a cantității de bani conduce la o creștere a venitului și la o scădere a ratei dobânzii care determină deprecierea monedei naționale. Scăderea relativă a prețurilor produselor autohtone determinată de deprecierea continuă până când acestea ating un nivel apt să antreneze creșterea cererii și a ofertei, echilibrul realizându-se din nou pentru un nivel crescut al output-ului și o rată a dobânzii apropiată de nivelul inițial. Așadar, cursul flexibil al valutelor este preferabil în fața șocurilor monetare. Spre deosebire de regimul cursurilor fixe în care autoritățile monetare nu pot controla stocul de bani nominali, în regimul cursurilor flexibile, banca centrală poate controla cantitatea de bani, cu efecte pozitive în controlul inflației.

Totuși, concluziile conform cărora predominarea șocurilor reale este compatibilă cu rate fixe de schimb iar preponderența șocurilor monetare asupra celor reale este mai ușor de administrat în regim de rată flexibilă, pot fi

cu deprecierea ratei de schimb și deci, cu diferențialul inflației așa cum rezultă din teoria parității puterii de cumpărare.

În acest context, fluxurile de capital sunt guvernate de diferența dintre rata dobânzii interne și rata străină a dobânzii ajustată pentru depreciere. Astfel, o țară care anticipează o apreciere a monedei naționale, va putea avea rata dobânzii sub rata mondială a dobânzii, activele interne sunt atractive datorită anticipărilor privind schimbările în rata de schimb.

diferite dacă se ține cont și de gradul de integrare a piețelor de bunuri. Când există strânse legături comerciale și de capital între două țări pot fi considerate și alte aspecte. De exemplu, expansiunea monetară într-o țară conduce la deprecierea monedei, la o creștere a exporturilor și de aici la o creștere a ocupării, în timp ce în țara parteneră apare efectul invers, scade inflația datorită aprecierii monedei și crește șomajul. Recunoașterea că deprecierea este o modalitate de a muta cererea de la o țară la alta conduce la concluzia că o rată de schimb fixă poate favoriza politica ocupării, și împiedică presiunea din partea grupurilor pentru crearea protecționismului, fiind mai bun izolator pentru șocurile monetare într-una din țări. Cursurile flexibile sunt un slab izolator la șocurile monetare în special pe termen scurt când apare fenomenul de "overshooting", care creează oportunitatea pentru atacurile speculative cu implicații imediate în scăderea competitivității.

De asemenea, în contradicție cu unele concluzii expuse mai înainte, când s-a presupus o înaltă mobilitate a capitalului, un regim de cursuri mobile poate favoriza o mai bună protecție la șocurile externe în condițiile unei mobilități mai scăzute a capitalului, indiferent dacă șocurile sunt de natură monetară sau reală. În cazul unei creșteri exagerate în cererea străină de bani (șoc monetar), ar putea crește rata străină a dobânzii, fără să se genereze fluxuri crescute de capital, dacă mobilitatea capitalului ar fi în acest caz înaltă, regimul flexibil al cursurilor ar permite o puternică ajustare, afectând prețurile (creșterea prețurilor importurilor în țara de origine a fluxului) și scăderea output-ului, în țara primitoare datorită scăderii exporturilor nete. De asemenea, în condițiile unei mai mari mobilități a capitalului, în țara primitoare a fluxului ar fi deteriorat contul curent, din moment ce în regim de cursuri flotante soldul balanței de plăți trebuie să fie echilibrat. În cazul politicii fiscale expansioniste (șocul real intern) dacă mobilitatea capitalului este scăzută, crește atât nivelul ratei dobânzii cât și nivelul venitului. În acest caz, influxul de capital determinat nu este strict proporțional cu diferențialul ratei dobânzii. Datorită mobilității scăzute a capitalului, scăderea relativă a veniturilor contului curent în regimul cursului flotant determinată de influxul real (mai mic decât în condiții de mobilitate sporită) poate fi compensată de expansiunea fiscală.

În sfârșit, șocurile reale nu pot fi amortizate întotdeauna prin utilizarea cursurilor fixe, și datorită evoluției prețurilor interne. Dacă moneda este fixată în raport cu majoritatea celor mai puternice monede, iar procesul inflaționist intern se amplifică, pe termen scurt efectele pot fi considerate de mică importanță, dar pe termen lung apare supraevaluarea ratei reale de schimb¹, cu consecința

¹ Din formula competitivității: $c = EP^x/P$, unde "E" este cursul de schimb (lei/monedă străină), P^x este prețul importurilor exprimat în moneda străină (sau inflația mondială) iar P indicele prețurilor exporturilor în lei, se observă că atunci când prețurile interne cresc mai repede decât prețurile importurilor, deprecierea necesară cerută de menținerea competitivității este dată de teoria parității puterilor de cumpărare. În condiții de inflație, politica monetară care determină devalorizarea va determina și

scăderii competitivității și generării unei serii de alte șocuri reale sau monetare (scăderea cererii mondiale pentru produsele interne), scăderea puterii de cumpărare a exporturilor¹, creșterea costului deteriorării raportului de schimb² etc.

Politica monetară orientată pentru susținerea ratei de schimb

S-a argumentat pe larg în literatura de specialitate că în condițiile mobilității capitalului, măsurile de politică monetară și cele privind rata de schimb nu pot fi selectate separat. Aranjamentele cursului de schimb sunt, în fapt, reguli de intervenție pe piața valutară, care specifică dimensiunea cumpărărilor sau vânzărilor de monedă străină (în schimbul monedei interne) efectuate de autorități ca răspuns la abaterile cursului de schimb de la un anumit nivel. Politica monetară condusă prin intervenții pe piața deschisă (de exemplu cumpărarea sau vânzarea de către banca centrală a titlurilor de valoare internă), afectează, ca și intervențiile pentru corecțiile ratei de schimb (fixă sau cu flotație "murdară") baza monetară. Din acest motiv, intervențiile pentru corectarea sau menținerea cursului valutei sunt precedate de operațiile de sterilizare. De exemplu, în cazul ratei de schimb fixe, o reducere în oferta de bani (politică monetară restrictivă) va determina creșterea dobânzii activelor interne, făcând atractivă pentru public chiar plata în valută pentru astfel de active. În Polonia, de exemplu, rata înaltă a dobânzii a determinat publicul polonez, ca de altfel și unele întreprinderi, să cumpere în dolari obligațiuni interne.

Aceste operații tind să aprecieze moneda internă ceea ce determină banca centrală să cumpere valută vânzând în schimb moneda autohtonă, slăbind în acest fel politica monetară restrictivă, inițial bazată pe controlul masei monetare sau a plafonării creditelor. Politica monetară ar putea deveni efectivă dacă rata de schimb devine flotantă sau dacă mobilitatea capitalului este înlăturată prin controale. Chiar și în cazul ratei flotante, politica monetară poate deveni inofensivă în ceea ce privește implicațiile asupra ratei dobânzii. Pot fi luate în considerare două ipoteze: a) în relația $i = i^x + \varepsilon^r + k$, ε^r este exogen, și b) ε^r este endogen, adică rezultă ca urmare a funcționării sistemului. Implicațiile privind comportamentul agenților economici și măsurile de politică economică sunt diferite.

În primul caz, migrarea capitalului este determinată de diferențialul ratei dobânzii corectat cu anticipările privind modificarea ratei de schimb ($i - i^x - \varepsilon^r$). Anticiparea exogenă a unei devalorizări a monedei autohtone poate deturna politica monetară restrictivă orientată spre stabilizare macroeconomică,

tendința de schimbare a portofoliului individual către deținerea de valută.

¹ Puterea de cumpărare a exporturilor este dată de produsul dintre raportul de schimb și indicele volumului exportului.

² Costul deteriorării raportului de schimb este dat de produsul dintre schimbarea procentuală a raportului de schimb și ponderea importurilor în produsul intern brut.

rezultatul fiind o reducere inutilă a produsului real brut.¹ Acest raționament corespunde situației în care modificarea anticipată a cursului monedei (ϵ^r) se întemeiază pe luarea în considerare a factorilor economici, dar și a celor sociali, politici, culturali etc. Totuși, așa cum a arătat R. Dornbusch, politica monetară restrictivă susținută determină, pe termen scurt o creștere a ratei dobânzii, și ca urmare, aprecierea ratei de schimb în mod endogen (fenomenul de overshoot). Aprecierea monedei în raport cu nivelul său de lungă durată se datorează vitezei de răspuns mai mare a ratei de schimb la modificările în politica monetară decât aceea a prețurilor. În consecință, o reducere a ofertei banilor determină (endogen) anticiparea devalorizării în viitor a monedei, ceea ce antrenează creșterea ratei dobânzii. Influența determinată de anticiparea devalorizării asupra ratei dobânzii este cu atât mai mică cu cât flexibilitatea prețurilor este mai mare. Cu cât mai repede se efectuează ajustarea prețurilor cu atât influența anticipărilor asupra ratei dobânzii scade.

Pentru o țară care inițiază programe de combatere a inflației prețurile au o flexibilitate sporită, ceea ce face ca efectul aprecierii, cu consecința anticipării deprecierei, să nu fie un factor important al ratei dobânzii.

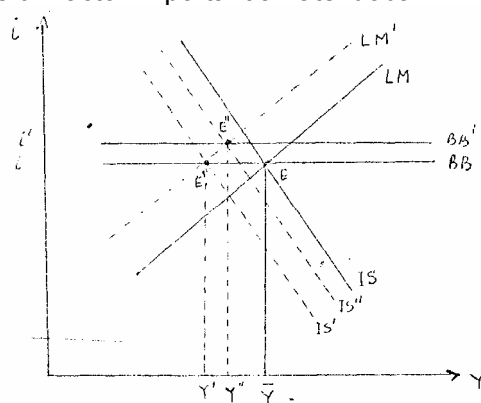

Fig. 2

Aceste raționamente se pot urmări pe graficul din figura 2. Politica monetară restrictivă translatează curba LM în curba LM', crescând rata dobânzii, ceea ce determină aprecierea momentană a monedei naționale în raport cu tendința sa de lungă durată, scăzând competitivitatea și mutând dreapta IS la IS'. Anticiparea devalorizării ulterioare se concretizează în disponibilitatea publicului de a deține active la rate mai înalte ale dobânzii

¹ Dacă efectul de anihilare determinat de migrarea capitalului atras de anticiparea devalorizării nu ar avea loc, reducerea output-ului ar fi o consecință a măsurilor de reducere efectivă a inflației prin scăderea ofertei de bani, ar fi "prețul" stabilizării inflației.

astfel că echilibrul balanței de plăți se situează pe BB' , iar echilibrul macroeconomic se află la punctul ϵ'' .

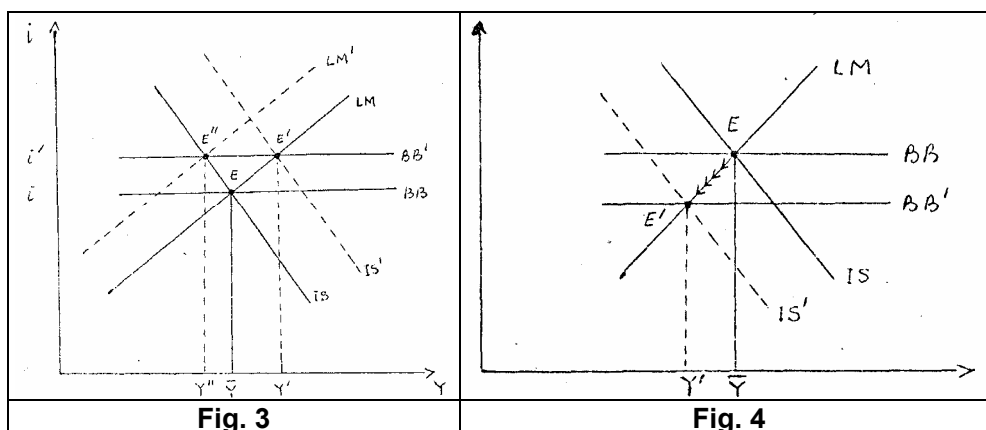
Conform teoriei, în acest punct, prețurile ar trebui să scadă iar cantitatea reală de bani din economie să crească deplasând dreapta LM la dreapta jos. Într-o economie cu proces inflaționist acest lucru nu se întâmplă, iar ocuparea scade.

Dacă se are în vedere, o anticipație exogenă a devalorizării, atunci intenția de deținere a activelor se va manifesta numai pentru dobânzi interne înalte. Dacă nivelul dobânzii nu este suficient de înalt, intervine o modificare în portofoliul individual către deținerea de monede străine. În graficul din figura 3 acest lucru determină translatarea echilibrului balanței de plăți de pe dreapta BB pe dreapta BB' . În acest caz la punctul E rata dobânzii este mică și determină "fuga" capitalului intern, antrenând deprecierea imediată a monedei. Ca urmare a scăderii prețurilor relative curba IS se mută la dreapta devenind IS' , iar economia trece de la E la E' . Dar la E' prețurile încep să crească, reducând cantitatea reală de bani reflectată în translatarea la stânga a curbei LM . Ca urmare sporește rata dobânzii, scade competitivitatea și cererea agregată, curba IS revine la poziția inițială, iar echilibrul se instaurează la E'' . Conform acestui mecanism, creșterea dobânzilor este însoțită de creșterea output-ului, după care output-ul real scade sub nivelul anterior, iar rata dobânzii deși scade rămâne la un nivel superior punctului inițial.

Analiza experienței țărilor din Estul Europei arată că dobânzile au crescut fără ca output-ul să fi crescut, ci dimpotrivă. Aceasta deoarece, pe de o parte, asupra fluxurilor de capital sunt impuse controale, iar pe de altă parte, față de situația concretă s-a făcut ipoteza că scăderea relativă a prețurilor, rezultată din devalorizare, ar acționa în sensul creșterii cererii, mutând curba IS la dreapta. Dacă indexarea salariilor este foarte apropiată de creșterea prețurilor iar această indexare este reflectarea comportamentelor salariilor referitor la evoluția prețurilor importurilor, atunci efectul benefic al devalorizării monedei este complet anihilat, scăderea în output-ul real fiind și mai mare. Ca atare, problema șomajului devine cu atât mai acută cu cât indexarea este mai apropiată de indicele prețurilor. Șomajul va fi cronic dacă salariile reale nu scad. Flexibilitatea salariilor este o problemă instituțională. Cu cât indexarea este mai înaltă, cu atât este mai dificil de obținut scăderea relativă a prețurilor, datorită devalorizării.

Am abordat în special cazul devalorizării deoarece țărilor cu inflație înaltă le corespunde și o monedă devalorizată. Dar nu este exclus ca pentru țările din Estul Europei, după înfăptuirea programelor de combatere a inflației principala problemă să devină valorizarea monedei. Anticiparea unei aprecieri a monedei autohtone va determina disponibilitatea publicului de a deține active interne pentru niveluri mai scăzute ale dobânzii, din moment ce vor fi compensați pentru diferență de câștigurile din valorizare (din câștigurile la capital). În regim de cursuri flotante aceasta va determina realizarea echilibrului balanței de plăți

la niveluri scăzute ale dobânzii, ceea ce în figura 4 va determina deplasarea în jos a curbei BB. Datorită acestei schimbări în intențiile agenților economici la punctul E economia nu mai este în echilibru, și probabil balanța de plăți ajunge să aibă surplus, datorită fluxurilor de capital determinate de anticiparea valorizării și ca urmare, de atacurile speculative. Surplusul determină aprecierea monedei, scăderea competitivității comerțului exterior, antrenând, în final, scăderea cererii agregate.

În contextul celor prezentate, câteva concluzii se impun:

A. Politica monetară trebuie gândită în legătură cu instrumentele monetare. Instrumentele pieței creditului cum ar fi plafonarea expansiunii creditelor băncilor comerciale, reguli de abordare a creditelor, plafoane asupra ratelor dobânzii trebuie să cedeze treptat locul instrumentelor monetare de genul cumpărărilor și vânzărilor de titluri de valoare de către banca centrală pe piața deschisă, schimbări în termenii și condițiile luării cu împrumut de către instituțiile financiare de la banca centrală, variația ratei rezervelor obligatorii etc. Operațiunile monetare corespund mai bine obiectivelor de susținere a monedei naționale. În același timp, trebuie avute în vedere aranjamentele cursului de schimb. Realitatea economică este caracterizată de faptul că agenții pieței financiare internaționale corelează rentabilitatea unui plasament în dolari (rata dobânzii) cu cursul dolarului (rata de schimb), și nu le judecă independent.

B. Susținerea monedei se face atât prin manipularea ratei dobânzii cât și prin intervenții pe piața valutară.

C. Rata dobânzii și cursul de schimb trebuie acționate corelat. Chiar dacă o serie de controale naționale există, mobilitatea internațională a capitalului, masa de capitaluri flotante, înving, legal sau nu, restricțiile. De aceea, rata dobânzii devine instrumentul principal de reglementare a cursului

de schimb. Controlurile guvernamentale asupra masei monetare devin din ce în ce mai dificile și greu de realizat. În acest context, gestiunea ratei dobânzii are un mecanism axat pe următoarele concluzii generate pe baza relației $i = i^x + \epsilon^r + k$: a) o țară care anticipează că propria monedă se va devaloriza, va genera o politică de menținere a nivelului ratei dobânzii peste nivelul mondial, în timp ce, b) dacă va anticipa o apreciere a monedei proprii va determina scăderea ratei dobânzii sub nivelul mondial. Concluzia cu caracter general este aceea că, rata generală a dobânzii este dependentă de exterior, și din această cauză, proiectarea politicii monetare "în coordonate naționale" nu are sorți de izbândă. Cursurile flotante au fost adoptate de țările dezvoltate în scopul obținerii unei anumite independențe în formularea politicii monetare. Dată tendința globalizării pieței financiare și monetare face foarte dificilă conceperea independentă a politicii monetare.

Posibilitatea elaborării unei politici monetare independente, într-o economie deschisă, este totuși restricționată de mărimea țării, de gradul de integrare pe piețele de bunuri și finanțe și de aranjamentele privind cursul de schimb. Politica monetară independentă de exterior a avut în principal două scopuri, succesive: a) manipularea ratei dobânzii pentru a stimula investițiile (în anii '60), dar s-a observat că legătura este eficientă numai când banii sunt scumpi; o scădere a ratei dobânzii pornind de la niveluri joase, nu stimulează investițiile; b) controlul masei monetare (în anii '70), dar acest lucru devine dificil când crește mobilitatea capitalului. Astăzi, politica monetară trebuie să ajusteze rata dobânzii pentru a susține moneda națională. Aceasta este dictată, pe fundalul creșterii legăturilor financiare internaționale, de necesitatea reglării unor anticipări instabile privind schimbările nivelului real al ratei de schimb pentru a menține competitivitatea exporturilor și de nevoia prevenirii unor niveluri ale devalorizării care să accelereze inflația. Controalele asupra fluxurilor internaționale de capital ar putea să pară un mijloc facil și mai simplu decât alte măsuri. Dar aceste controale nu sunt întotdeauna eficace, legăturile pe piața capitalului fiind în același timp și cele mai puternice și cele mai rapide legături. Este mai utilă recunoașterea acestor fluxuri și căutarea măsurilor de manipulare a lor.

Între plafonarea creditelor și controlul agregatului monetar pe piețele cu integrare crescândă

Principalele instrumente de politică monetară, când mobilitatea capitalului este întreruptă de controale (sau, mai precis, în condițiile când integrarea piețelor este slabă, dar în creștere) sunt plafonul asupra expansiunii creditelor sistemului bancar și controalele asupra creșterii masei monetare interne¹.

¹ Acest control se realizează prin așa-numitele operații monetare, la care ne-am referit,

Oportunitatea și eficiența unui plafon asupra creditului intern sau asupra masei monetare depind însă de o serie de particularități, de obiectivele privind controlul inflației, de integrarea pe piețele bunurilor comerciale etc. În cele ce urmează, vom considera acești factori pentru a distinge situațiile în care un instrument sau altul (plafonul creditului sau controlul masei monetare) este mai adecvat.

Pe piețele integrate, prețurile interne sunt strâns legate de modificările în cursul de schimb și în prețurile internaționale. De exemplu, cu cât mai mare este ponderea importului în produsul intern brut (PIB) cu atât modificarea cursului de schimb va genera implicații mai mari în prețuri. Variația prețurilor interne va depinde, deci, mai mult de variația cursului de schimb și de variația prețurilor externe, indiferent de modalitatea înfăptuirii politicii monetare restrictive (prin instrumente monetare sau prin instrumentele politicii de credit). Evident, dacă cursul este fix, controlul masei monetare devine inoperant datorită utilizării rezervelor băncii centrale pentru menținerea cursului, și a operațiilor de sterilizare.

Dacă piețele de bunuri sunt slab integrate, iar economia nu are o deschidere mare către exterior (măsurată prin ponderea importurilor în PIB), prețurile interne depind nu numai de ajustarea cursului de schimb, dar și de alți factori, cum ar fi rezervele de bani obținute prin conversia monedelor străine. În acest caz, limitarea expansiunii monetare poate fi o mai bună barieră în calea inflației decât plafonul creditelor sistemului bancar.

Starea fiscală (de deficit sau surplus) poate afecta eficacitatea unui plafon asupra creditelor sau asupra masei monetare, în funcție de modul de finanțare a deficitului, de structura piețelor financiare (emisiune monetară, împrumuturi pe piața internă a creditului, finanțare nebanară, împrumut pe piața externă etc.).

În sfârșit, eficacitatea plafonării creditului sau a ofertei de bani depinde de starea bugetului privat, de legăturile agenților privați cu instituțiile financiare din afara țării, de posibilitățile de a obține credite din exterior sau de opțiunile modificării portofoliului individual în favoarea devizelor străine.

Mai multe implicații generate de plafonarea creditului sau a masei monetare pot fi deduse din punerea în legătură a contului curent, a bugetului public și a bugetului privat cu creditul intern.

Totalul venitului (PNB) este fie economisit (s) sau consumat (c), fie plătit pe impozite, adică:

$$\text{PNB}_x = C + T + S$$

(PNB_x = produsul național brut plus transferurile nete) (1)

prin comparație cu instrumentele creditului, în primul paragraf: vânzări și cumpărări pe piață de către banca centrală; manipularea ratei refinanțării bancare; manipularea ratei rezervelor bancare obligatorii etc.

În același timp, totalul cheltuielilor rezidențiale este dat de cheltuielile guvernamentale (G), de cheltuielile de consum (C) și de cheltuielile firmelor private pentru investiții (I).

Contul curent - care este, în fapt, diferența dintre totalul veniturilor primite și totalul plăților efectuate - este egal cu:

$$CA = (S - I) + (T - G) \quad (2)$$

În plan monetar, contul curent este egal cu creșterea activelor nete străine (ΔANS), determinate ca diferență între creșterea rezervelor băncii centrale (ΔH) și creșterea creditului intern (ΔDC)¹:

$$CA = \Delta ANS = \Delta H - \Delta DC = (S - I) + (T - G) \quad (3)$$

Fiind stabilită modificarea dorită în deficitul contului curent (deci ΔANS) și fiind stabilită funcția de comportament definită prin estimarea economică a cererii de bani, rezultă creditul intern permisibil.² Aceasta are rolul important de a ajuta banca centrală să ocolească tentațiile împrumuturilor sale către guvern și sectorul privat atunci când crește deficitul fiscal sau când cresc dobânzile. Din relația prezentată se observă că, în situația în care creditul intern depășește cantitatea de bani cerută (nivelul dat de ecuația banilor), apare o creștere a deficitului curent, sporește inflația și, dacă există exces de capacități, poate crește producția reală.

Îmbunătățirea contului curent poate fi obținută fie prin creșterea mai rapidă a economiilor decât a investițiilor, fie prin obținerea unui surplus al bugetului public. De aici rezultă că un deficit al bugetului public va înrăutăți contul curent. Același efect îl au și subvențiile pentru promovarea exportului, dar care, de multe ori sunt considerate (împotriva realității) ca o cale de îmbunătățire a contului curent.

Creditul permisibil în economie este alocat între sectorul privat și sectorul public. Deficitul sectorului public poate fi finanțat fie din surse interne fie din surse externe, bancare sau nebankare. Împărțirea creditului între sectoare cât

¹ *Activele nete străine cuprind, în general, creanțele deținute de banca centrală, asupra altor bănci centrale, sau asupra guvernelor. Creditul intern reprezintă creanțele deținute asupra sectorului public și asupra sectorului privat – de obicei împrumuturi către bănci.*

² *În relația prezentată nu se face nici o ipoteză privind funcțiile de comportament. Pentru a putea deveni un instrument de politică economică, se introduce o funcție de creștere a banilor și a cvasibanilor (cum ar fi depozitele de economii) fiind stabilită sarcina contului curent (CA) și funcția cererii de bani (H), rezultă variația creditului intern (ΔDC). Acuratețea estimării cererii de bani este, deci, foarte importantă pentru reușita unor măsuri de politică economică fondată pe relația de mai sus. De asemenea, modificările în cursul de schimb alterează creditul intern prin schimbările în valoarea activelor străine induse de schimbarea valorilor în lei.*

Planificarea modificărilor în activele nete străine (ΔANS) este, de asemenea, greu de estimat, deoarece acestea depind de răspunsul economiei la schimbările de politică, de condițiile externe, de primire și plățile exogene în perioada de limitare a creditului: serviciul datoriei, importurile necompensabile, fluxurile de capital și investițiile în curs.

și modalitățile de finanțare a deficitului sunt sursele unor probleme care pot să apară, subminând eficacitatea plafonului creditului.¹

În primul rând, menținerea unui plafon al creditului determină o redistribuire de masă a creditului în economie. Astfel, orice creștere permisibilă a creditului băncii centrale acordat pentru finanțarea deficitului bugetar ar trebui să fie compensată printr-o reducere a creditului către ceilalți agenți economici, pentru sectorul privat, care ia cu împrumut fie de la banca centrală, fie de la cele comerciale. În această situație creditul este practic raționalizat, în special prin proceduri administrative, nu prin ratele dobânzii (asupra cărora se instituie, în mod implicit un plafon) și firme care sunt necunoscute, care nu au legături tradiționale ar putea să nu mai beneficieze de aceste credite. Această modificare structurală de fond în economie, pe de o parte ar descuraja dezvoltarea sectorului privat prin apariția de noi firme, iar pe de altă parte ar intensifica competiția neloială între firmele mai puțin cunoscute.

În al doilea rând, în țările în care se manifestă un proces inflaționist accentuat, utilizarea împrumuturilor externe duce, în final, la probleme privind datoria externă, iar finanțarea deficitului fiscal pe această cale trebuie să facă față unor constrângeri privind împrumutul extern. Totuși, desprinderea

¹ *Autoritățile monetare au diferite grade de control asupra creditului intern al sistemului bancar. Controlul poate fi direct atunci când plafonul se instituie asupra băncilor de depozite. Atunci când multiplicatorul banilor este stabil (adică există o legătură stabilă între lichiditate și rezervele sistemului bancar) și relațiile sistemului bancar pentru acordarea și luarea cu împrumut sunt slabe, controlul este indirect, fie prin limitarea creșterii rezervelor (așa-numitele **rezerve de exces**) fie prin creșterea **rezervelor obligatorii** depuse de bănci la banca centrală. În cazul acestui tip de control pot apărea cauze care să determine fluctuația neașteptată a multiplicatorului monetar – cum ar fi cazul perioadelor de schimbări structurale – motiv pentru care băncile comerciale depun eforturi pentru a lua cu împrumut din străinătate, sau pentru a acorda împrumuturi în străinătate, ceea ce, deteriorează controlul asupra creditului intern total. În aceste cazuri, autoritățile pot promova controlul prin crearea plafonului asupra creditului intern al băncii centrale. Și în acest caz, legăturile instabile dintre creditul central și creditele sistemului bancar, fac dificil controlul. În ultimul timp se discută tot mai mult de utilizarea principiului costului de oportunitate pentru limitarea creditului sistemului bancar. Cererea de bani este definită ca funcție de venit (Y) și de rata dobânzii la credite (i) și costul banilor, interpretat ca dobândă asupra depozitelor de bani (im): $L = \lambda Y - f(i - im)$. Dacă sumele ținute de bănci sau public ca depozite sunt remunerate cu o dobândă im , atunci cu cât im este mai mare, cu atât va crește tendința de a crește depozitele. Permitearea plății dobânzii pentru rezervele bancare, va determina băncile să acorde împrumuturi în funcție de diferența $i - im$, ceea ce este mult mai puțin dureros decât reducerea nediferențiată a creditului bancar. Creșterea ratei dobânzii banilor im ar putea produce același rezultat, din moment ce produce excesul cererii de bani și multă curbă IM la stânga și în sus. La rândul ei, diferența $i - im$ este o funcție de rezervele obligatorii (R), de impozite (T) și de profiturile băncilor (P):*

$i - im = g(R, T, P)$.

concluziei că, pe de o parte, sectorul privat ar putea fi confruntat cu restricții asemănătoare, sau că accentuarea deficitului fiscal al provoca, implicit, accentuarea deficitului extern, implică o serie de nuanțe dependente de comportamentele agenților economici privați. Chiar dacă mobilitatea capitalului este întreruptă de controale, așa cum am presupus la începutul acestui studiu, trebuie ținut cont că o anumită mobilitate există totuși, în pofida unor bariere legale sau fizice. Aceasta permite ca, în condiții de inflație și de devalorizări succesive ale monedei naționale, portofoliul individual să se restructureze în favoarea deținerii de active străine sau de monedă străină. Chiar dacă activele străine sunt scumpe și greu de procurat, moneda străină poate fi totuși deținută de populație și de firmele private. Cu cât convingerea devalorizării monedei naționale este mai bine instalată și cu cât nivelul anticipat al devalorizării este mai mare, cu atât deținerea de monedă străină va fi mai atractivă, dacă ratele dobânzii sunt plafonate pe cale administrativă. Nevoia de credite din străinătate (apărută ca urmare a plafonării creditului intern) este astfel ocolită prin schimbarea monedei străine la cursul pieței; în aceste condiții, economia funcționează ca și când ar exista mobilitatea capitalului; chiar dacă creditul bancar rămâne sub plafonul stabilit, masa monetară nu poate fi ținută sub control. În condițiile regimului cursului de schimb flotant, atenuarea excesului cererii de bani nominali pe această cale deplasează curba LM la dreapta dacă rata inflației este mai mică decât rata masei moderne. Deplasarea la dreapta a curbei LM exercită presiuni pentru devalorizarea monedei naționale cu implicații în creșterea inflației și atenuarea șomajului, prelungind însă perioada procesului de stabilizare macroeconomică. Dacă sectorul privat este echilibrat, pe această cale sau pe alta, modificarea deficitului bugetar va afecta direct deficitul contului curent. Dacă, dimpotrivă, balanța sectorului privat este în exces, deficitul extern se atenuază. Principalul factor pentru care deficitul bugetar s-ar putea să nu influențeze evoluția contului curent, și implicit evoluția ratei de schimb, este comportamentul deținătorilor de obligațiuni guvernamentale, adică finanțatorii împrumutului nebancar. Deocamdată, în România luarea în considerare a comportamentului individual al deținătorilor de obligațiuni guvernamentale este dificilă, deoarece bonurile de tezaur pot fi deținute numai de societăți bancare, de asigurări, de intermediere financiară, alte instituții financiare cu capital minim vărsat de 1 miliard de lei și de Banca Națională. Aceste restricții survin din faptul că bonurile de tezaur au valori mari pe care individualii nu le pot, în general, achiziționa. Dar emiterea de alte titluri de valoare, pe care publicul larg să le poată achiziționa, nu poate întârzia.¹

¹ În "Regulamentul privind regimul emisiunii, plasării și rambursării Titlurilor de stat sub forma bonurilor de tezaur de către Banca Națională a României" se prevede că emisiunea va fi **scripturală**, pentru care instituțiile deținătoare vor primi chitanțe provizorii fără putere circulatorie, și prin **specimene**, care au puterea circulatorie. Nu rezultă în mod expres dacă specimenele pot fi comercializate sau andosite către persoane fizice.

Deocamdată, ritmul înalt și schimbător al inflației face dificilă emiterea de obligațiuni pe termen lung, purtătoare de dobândă, către public, deoarece inflația înaltă face ca cei ce acordă împrumuturi să piardă.

Creditul intern necesar pentru finanțarea sectorului public rezultă din scăderea finanțării bancare străine (finanțare publică) din deficitul total. Cu cât interesul pentru deținerea de obligațiuni guvernamentale este mai mare (presupunând finanțarea nebanclară străină fiind dată) cu atât creditul bancar necesar finanțării deficitului este mai mic. Această corelație depinde însă de nivelul inflației, de vulnerabilitatea deținătorilor de acțiuni în fața așa-numitei iluzii a banilor.

În funcție de sursele de finanțare, deficitele sectorului public (D_G) și sectorului privat (D_P) se pot scrie astfel:

$$D_G = F_G + \Delta M^S + \Delta B^S \quad (4)$$

$$D_P = F_P - \Delta M^D - \Delta B^D \quad (5)$$

Unde ΔM^S și ΔB^S sunt creșterea în oferta de bani și respectiv creșterea netă a împrumutului nebanclar pentru guvern, iar ΔM^D și ΔB^D sunt creșterea banilor deținuti de sectorul privat și respectiv creșterea cantității de obligațiuni emise de guvern deținute de sectorul privat.¹

Dacă în relația (2) se ține cont de procesul inflaționist, atunci plata dobânzilor la obligațiunile guvernamentale corectată pentru inflație (corecție monetară) trebuie făcută, ceea ce înseamnă că o parte din cheltuielile

¹ Restricția bugetului guvernamental, poate fi scrisă, în termeni mai generali, astfel:

$$BD = \Delta B_f + \Delta B_p \cong \Delta H + \Delta B_p$$

unde BD este deficitul bugetar nominal, ΔB_p este valoarea vânzărilor de obligațiuni guvernamentale către banca centrală; ΔB_f este vânzarea de acțiuni către sectorul privat; ΔH reprezintă banii publicului și rezervele ținute de bănci la banca centrală (high-powered money). Când guvernul se împrumută la banca centrală, se creează bani pentru finanțarea deficitului (monetarizarea datoriei). Dacă piața financiară este slab dezvoltată, împrumutul este formulat direct către banca centrală. În cazul în care aceasta consideră că împrumutul guvernamental depășește obiectivele politicii monetare alterându-le, poate lua măsurile costisitoare de limitare a creditului, care pot implica printre cele deja amintite, și vânzarea de obligațiuni stabilizatoare purtătoare de dobândă (operații monetare). Aceste modificări vor restrânge modificarea ΔH . În general monetizarea datoriei înseamnă menținerea neschimbată a datoriei către public, în timp ce deținerea de către public a banilor crește.

În cazul când guvernul se împrumută la public (intern și extern), datoria publică crește, în timp ce cantitatea de bani puternici deținută de public rămâne neschimbată.

Costul împrumutului public la banca centrală este mic (dobânzi mici) sau nul. Pentru 1991 Guvernul României s-a împrumutat pentru dobânda de 1%. În cazul în care banca centrală permite băncilor comerciale să dețină obligațiuni guvernamentale, măbind cererea pieței pentru datoria guvernamentală, rata dobânzii rămâne, de asemenea, la un nivel redus, deoarece pe această cale băncile își satisfac rezervele obligatorii și privește acest lucru ca pe un avantaj. Astfel, guvernul poate vinde bonuri de tezaur plătind o dobândă cu mult mai mică decât aceea de piață.

guvernamentale sunt dobânzi inexistente, care sporesc valoarea transferurilor către individuali.

Dacă se presupune că nu există finanțare externă (pentru a simplifica raționamentul), atunci relația deficitului sectorului privat devine $D_P = -\Delta M^D - DB^D$. Dacă din nou se presupune că deținătorii de acțiuni nu suferă de iluzia banilor, adică transferurile suplimentare primite din indexarea dobânzilor nu sunt reținute pentru consum ($\Delta M^D = 0$), ci există un comportament rațional orientat să mențină cantitatea reală de obligațiuni constantă, adică se cumpără noi acțiuni, atunci deficitul privat este $D_P = -\Delta B^D$. Contul curent atunci este descris ca:

$$CA = D_G - \Delta B^D = (G - T) + (I' - \Delta B^D) \quad (6)$$

unde I' reprezintă corecția monetară pentru inflație.

Comportamentul neafectat de iluzia banilor tinde să ducă la compensarea creșterii deficitului bugetului public datorată indexării dobânzilor de către o creștere compensatoare a surplusului deficitului sectorului privat, astfel că deficitul contului curent tinde să rămână nemodificat. Dimpotrivă, iluzia banilor sporește consumul ($\Delta M^D \neq 0$), accentuând deficitul contului curent. Acolo unde procesul inflaționist se dezvoltă cu rate scăzute și relativ instabile sau când inflația este un fenomen nou, iluzia banilor apare mai ușor. Dacă procesul inflaționist este accentuat și rata inflației este stabilă, efectul de compensare este mai probabil. Evident, dacă nu are loc compensarea între deficitul și, respectiv, surplusul celor două sectoare, împrumutul bancar pentru acoperirea deficitului bugetar va fi cu atât mai mare, iar în condițiile plafonării creditului, reducerea investițiilor private, de asemenea, mai mare.

Utilizarea plafonului asupra creditelor sistemului bancar are implicații dureroase asupra creșterii dobânzilor, cu efectele de restrângere ale activității, cu atât mai mari cu cât mai mare este deficitul fiscal. În schimb cu cât mai mare este deficitul finanțat prin monetizare, cu atât mai greu este de menținut o rată rezonabilă de creștere a agregatului monetar.

În al treilea rând, eficacitatea utilizării plafonului asupra creditelor interne ale sistemului bancar este deteriorată când un sistem nereglementat al intermediarilor financiari reușește să se constituie și să funcționeze. În acest caz, orice creștere în rezervele de bani, indiferent de sursă (internă sau externă) ar permite creșterea împrumuturilor acordate pe această cale, chiar dacă creditul sistemului bancar ar rămâne în cadrul plafonului instituit.

În al patrulea rând, integrarea legăturilor pe piețele financiare internaționale se vor dezvolta. Aceasta va afecta economia, chiar dacă unele controale pe piața capitalului vor fi instituite. Integrarea crescândă va permite rezidenților să obțină credite nete direct din străinătate.¹ În funcție de mărimea

¹ Acest fenomen se manifestă deja. Unii agenți economici au obținut credite din străinătate, în timp ce numeroși agenți economici și-au deschis conturi în valută la filialele băncilor străine, în pofida normelor metodologice ale Băncii Naționale a României cu privire la decontarea operațiunilor de încasări în valută. Un alt exemplu

lor, fluxurile de capital care ar putea să apară pe măsura integrării în piața financiară internațională, pot slăbi eficacitatea plafoanelor creditelor care sunt utilizate ca instrumente de politică monetară, atât prin oferirea unor surse de credit din afara sistemului bancar, cât și prin crearea anumitor stimulente pentru dezvoltarea unor surse de credit interne nereglementate.

Atenuarea acestor probleme ar putea fi rezolvate prin adoptarea plafoanelor asupra rezervelor de bani în exces. Dar menținerea unui asemenea plafon ar cere ca banca centrală să sterilizeze eventualele influxuri de capital asupra rezervelor prin reducerea creditului. Deoarece reglementările pe piețele de capital sunt mai rapide decât cele de pe piața bunurilor sau de pe piața forței de muncă, restructurarea ar trebui începută cu acestea din urmă pentru a permite crearea posibilităților de adaptare pentru cea mai mare parte a agenților economici. Totuși, așa cum arată experiența, în practică lucrările se pot inversa, iar integrarea piețelor financiare să o ia înaintea restructurării pe piețele de bunuri. În această situație, partea firmelor ce ar putea lua credite directe din străinătate s-ar putea să fie relativ restrânsă și totodată diferită de a celor care iau credite numai din sistemul intern. Astfel, operațiunea de sterilizare pe care ar trebui să o facă Banca Națională a României ar lăsa cea mai mare parte a firmelor sub un plafon restrâns de credite. În acest fel, prin măsuri administrative asupra creditului și a ratei dobânzii, lupta cu inflația va oropsi în special pe unii și îi va favoriza pe alții, nu în funcție de eforturile și comportamentele individuale spre competitivitate, ci în funcție de *mix-ul* măsurilor de politică economică, de șansele inițiale acordate prin reglementările existente.

Concluzia cu caracter general este aceea că plafoanele asupra creditului sunt mai eficiente și permit o intervenție activă în structura cheltuielilor interne când prețurile sunt racordate la prețurile mondiale, iar legăturile dintre piețele de bunuri și capital sunt relativ slabe. În regimul cursului fix autoritățile nu pot controla baza monetară. Pe măsura dezvoltării legăturilor dintre piețele interne și cele externe de bunuri de capital, a apariției surselor nereglementate de credit etc., regimul cursurilor flotante este necesar pentru a permite controlul masei monetare și a ajustării inflației fără ca modificările structurale din economie să fie artificiale.

că fluiditatea operațiilor valutare este maximă și greu de controlat rezultă și din faptul că obligativitatea virării la fondul valutar al statului a 50% din încasările valutare nu este îndeplinită. În anul 1991, în luna aprilie se vânduseră 41%, în mai 35% și în iunie 25%. De altfel, însăși oportunitatea creării unor astfel de fonduri centralizate trebuie pusă în discuție.

ASPECTE DE ORDIN FINANCIAR-VALUTAR ALE PROCESULUI DE RESTRUCTURARE A INDUSTRIEI

dr. Alexandru MIHĂILESCU

1. Trecerea la convertibilitatea internă a monedei naționale – un imperativ actual în contextul cerințelor de restructurare a industriei

În condițiile unui curs oficial de schimb valutar care supraevaluează moneda națională în raport cu valutele străine convertibile, se menține o subevaluare a eforturilor de producție la unitățile industriale care realizează un import masiv de materii prime. În aceste condiții, se asigură subvenționarea întreprinderilor respective, fără însă ca lucrătorii și factorii de decizie din aceste întreprinderi să cunoască parametrii economici reali ai situației și, implicit, amploarea și complexitatea problemelor de soluționare.

Totodată, în situația practicării unui curs de schimb inferior celui stabilit în mod liber pe baza raportului dintre cererea și oferta de valută convertibilă, întreprinderile care produc pentru export realizează venituri (în lei) diminuate în mod nejustificat. În acest fel, întreprinderile care produc pentru export sunt cele care suportă cea mai mare parte a efortului economic efectuat pentru subvenționarea întreprinderilor care sunt mari importatoare de materii prime. Un astfel de mod de subvenționare a importurilor masive de materii prime, bazat pe un transfer de venit net de la întreprinderile care realizează producție pentru export, la cele care sunt mari importatoare, împiedică dezvoltarea rapidă a domeniilor și întreprinderilor în care se realizează produse competitive, blocându-se sau frânându-se astfel modificarea structurii producției industriale, în concordanță cu posibilitățile economiei noastre și cu cerințele pieței interne și externe.

În situația practicării unui curs de schimb valutar stabilit la nivelul de echilibru dintre cererea și oferta de valută, problema cotei-părți procentuale din veniturile valutare care trebuie să fie preschimbată în monedă națională își pierde practic importanța din punctul de vedere al intereselor agenților economici care produc pentru export, întrucât obligația plasării pe piața valutară internă a unei părți din încasările valutare obținute pentru producția exportată nu mai are un caracter oneros pentru agenții economici respectivi.

Asigurarea convertibilității interne a monedei naționale oferă avantajul eliminării, de principiu, a posibilității apariției acelor blocaje în industrie, care sunt determinate de preferința – frecventă în prezent – a unor producători de materii prime sau de produse intermediare de a exporta aceste produse, în loc să le livreze altor întreprinderi din țară, care, prin activitatea lor, pot asigura

creșterea gradului de prelucrare a materiilor prime, mai buna utilizare a capacităților de producție ale industriei și menținerea unui grad înalt de ocupare a forței de muncă.

Prin liberalizarea deplină a pieței valutare interne, se creează premise favorabile creșterii substanțiale a ofertei interne de valută, ceea ce poate determina reducerea nivelului de echilibru al cursului de schimb valutar, cu implicații pe planul reducerii costurilor de producție în întreprinderile importatoare, precum și în unitățile industriale situate în aval în raport cu aceste întreprinderi. Astfel, sunt create premise favorabile creșterii ratei profitului în multe unități industriale și, pe această bază, a posibilităților lor financiare de restructurare, reutilare tehnică și re tehnologizare.

2. Necesitatea asigurării funcționalității industriei în condițiile trecerii la convertibilitatea internă a monedei naționale

În cazul practicării unui curs de schimb valutar stabilit în mod liber pe baza raportului dintre cererea și oferta de valută convertibilă de pe piața internă, se pune CU acuitate problema situației financiare grele a întreprinderilor care sunt mari consumatoare de produse din import. În acest caz, multe dintre întreprinderile respective pot ajunge în stare de faliment, cu implicații sociale inacceptabile, întrucât în astfel de întreprinderi lucrează un mare număr de persoane, precum și cu implicații economice grave, dat fiind faptul că, în situația menționată, ar fi puternic afectată funcționalitatea întregului sistem industrial, a economiei naționale în ansamblu.

Prin urmare, normal este ca, în perioada de restructurare profundă a industriei, până la realizarea unor transformări structural-calitative care să permită adaptarea întreprinderilor care sunt mari importatoare de materii prime, la noile condiții ale vieții economice, inclusiv în ceea ce privește prețul valutei convertibile necesare, să fie continuată subvenționarea acestor importuri. Numai că firesc este ca toate întreprinderile – indiferent de faptul că produc sau nu pentru export – să suporte în mod echitabil efortul necesar acestei subvenționări, întrucât de importurile de materii prime beneficiază, cel puțin în mod indirect, practic toate întreprinderile.

De aceea, toate unitățile economice trebuie să contribuie la crearea unui fond de subvenționare temporară și regresivă a importurilor de materii prime necesare asigurării unui grad acceptabil de funcționare a întregii industrii în perioada de restructurare a acesteia. Cu mijloacele bănești (în lei) din acest fond, statul, ca orice agent economic, va cumpăra valuta necesară realizării acestor importuri, pe care o va vinde întreprinderilor mari importatoare de materii prime, la prețuri avantajoase pentru acestea, prețuri care vor fi însă, în mod gradat (de exemplu, anual), majorate, până la nivelul prețului de pe piața valutară liberă (de exemplu, într-un interval total de cinci ani). Sau, în loc de a cumpăra și vinde valută acestor întreprinderi, statul le poate aloca (temporar și regresiv) subvenții, în lei, cu destinația expresă a finanțării parțiale a

importurilor de materii prime, ceea ce ar pune mai clar în evidență situația reală a întreprinderilor respective și efortul făcut de stat (de fapt, de toți agenții economici) pentru susținerea financiară a acestora.

Chiar dacă unele întreprinderi – mari importatoare de materii prime – ajung totuși (după o anumită perioadă, de exemplu, de cinci ani) în situația de a da faliment, economia va suporta într-un alt mod această situație, decât dacă se realizează în prezent, întrucât, între timp, gradul de deschidere a economiei spre exterior va fi mai mare, ceea ce va reduce gradul de dependență a funcționalității întregii economii românești de situația unor întreprinderi cum sunt cele la care s-a făcut referire mai sus.

Dimensiunea acestui fond (reprezentând echivalentul în lei al valorii importurilor, determinat la nivelul estimat al cursului de schimb de pe piața liberă) va fi desigur considerabilă, ceea ce ar putea duce la obiecția că ar fi imposibilă constituirea lui, întrucât ar crește povara financiară a întreprinderilor sau a bugetului administrației de stat. O astfel de obiecție nu este însă justificată, întrucât această povară nu este nouă, ea fiind suportată și până în prezent; în schimb, ea nu ar mai greva în mod deosebit situația financiară a întreprinderilor care produc pentru export, ci ar fi împărțită între toți agenții economici, întrucât cu toții trebuie să se supună unor exigențe de ordin macroeconomic, legate de asigurarea funcționalității întregii economii naționale.

În crearea și utilizarea unui astfel de fond, acțiuni ce nu pot fi concepute și realizate decât printr-o coordonare a acestora la nivel național, un rol esențial îl are de îndeplinit administrația centrală de stat, pentru care asigurarea funcționalității întregii economii nu poate să nu constituie o preocupare constantă, de cea mai mare importanță, chiar și în condițiile tendinței generale de reducere a intervenției statului în economie.

INVESTIȚIILE – FACTOR DE INFLUENȚĂ AL DEZECHILIBRELOR ECONOMICE

Elena MOISE
Maria-Luisa ISĂCESCU

Practica economică a demonstrat ineficiența funcționării economiei de tip planificat centralizat, mecanismul acesteia neputând asigura libertatea de acțiune a agenților economici, realizarea rentabilității activității în funcție de raportul cerere-ofertă. Sub acest aspect funcționarea mecanismului de tip planificat se concretizează în grave dezechilibre structurale deja cronicizate pe ansamblul economiei naționale. Remodelarea structurală la nivelul economiei naționale este determinată de existența și asigurarea resurselor materiale investiționale, precum și de existența piețelor de desfacere. Abordarea de pe baze reale a restructurării necesită, pe de o parte, analiza cât mai riguros posibilă a dezechilibrelor care le-au determinat, iar pe de altă parte, evaluarea posibilităților și a modalităților concrete care să permită atenuarea, iar în final, înlăturarea acestor distorsiuni în cadrul economiei naționale.

Pe ansamblul economiei se constată, paralel cu alte fenomene manifestarea unor dezechilibre generate și de nerespectarea raporturilor dintre cererea și oferta de bunuri și servicii, cerere-ofertă de muncă, precum și cerere-ofertă de investiții. Asupra modului în care factorul investițional poate genera dezechilibre în economie ne vom opri în continuare.

Investițiile centralizate orientate exclusiv pe criterii arbitrare și neeconomice au determinat distorsiuni în viața economică și dezechilibre atât la nivel macrosectorial cât și între principalele ramuri ale economiei naționale.

Alocarea investițiilor pentru diversele ramuri economice s-a făcut prin indicatori și sarcini de plan urmărindu-se realizarea de cele mai multe ori a unor obiective așa-numite "prioritare" cu efecte destabilizatoare însă în ansamblul complexului economic național.

Până în Decembrie 1989, investițiile au constituit monopol de stat, fapt ce a dus la degradarea structurilor economice. În prezent, se constată existența unor contradicții care au în vedere în special dezechilibrele:

- dintre caracterul extensiv exagerat al dezvoltării industriei, care antrenează un consum tot mai mare de factori;
- dintre supradimensionarea dezvoltării unor ramuri industriale de regulă energointensive și subdezvoltarea altora, importante pentru funcționarea normală a economiei naționale;

- dintre necesitățile de retehnologizare și tehnologizarea și slaba înzestrare cu factori tehnologici competitivi a subramurilor care absorb și promovează progresul tehnic etc.

Anularea criteriilor de ordin economic în orientarea investițiilor a făcut ca, din volumul total al acestora, 50% să fie alocate industriei în timp ce sectorul terțiar incluzând: comerțul, serviciile, turismul, transportul și telecomunicațiile, cultura, arta, știința, sănătatea, cele mai multe ramuri cu reflectare imediată și directă în nivelul de trai al populației, să reprezinte împreună mai puțin de 1/3 din totalul investițiilor.

În ceea ce privește industria, resursa investițională a fost orientată predominant către obiective energofage precum și pentru construirea unor obiective economice supradimensionate de tipul combinatelor siderurgice, combinate chimice, canale Dunărea-Marea Neagră, Poarta Albă-Midia-Năvodari etc., fapt ce a avut drept efect reducerea în ritm rapid a resurselor interne, afectarea agriculturii prin sustragerea de mari suprafețe din terenul agricol și slaba tehnologizare a acesteia și nu în ultimul rând, poluarea mediului.

În cadrul potențialului de producție industrială, ramurile energo-intensive dețin o pondere de peste 45%, consumând peste jumătate din resursele energetice alocate industriei.

La nivel macrosectorial se constată o supradimensionare a sectoarelor primar și secundar față de cel terțiar și în același timp disproporții între sectoarele primar și secundar, ramurile industriei energointensive ale acestui sector funcționează în special pe baza materiilor prime provenite din import.

Astfel că, referindu-ne la cele de mai sus, se constată o discrepanță gravă între potențialul de resurse energetice primar, purtători de energie și necesitățile energetice ale economiei caracterizată printr-o structură energofagă, precum și între baza de materii prime și capacitățile existente. Aceasta face ca în prezent balanța energiei primare să fie acoperită în proporție de 40% cu resurse din import, resursele interne fiind cărbunii, energia electrică produsă în hidrocentrale și într-o mai mică măsură, producția de țiței și gaze naturale.

Datorită structurii defectuoase a economiei - în cadrul căreia există ramuri energofage, poluante și fără piață de desfacere asigurată - se impune orientarea investițiilor pentru realizarea cât mai rapidă a programelor de energetică nucleară, de amenajare a potențialului hidroenergetic al țării, retehnologizarea tuturor ramurilor consumatoare de materii prime, orientarea activității către fabricarea unor produse noi, rentabile, pentru care există piețe de desfacere, precum și finanțarea introducerii unor tehnologii moderne care să determine reducerea consumurilor de factori de producție.

Retehnologizarea ramurilor, ca cerință esențială a rentabilizării activității economice, atrage după sine în mod inevitabil, în prima sa etapă de desfășurare, elaborarea din activități industriale a unei părți a personalului

angajat care va trebui resorbit în principal în sectorul terțiar prin extinderea serviciilor, a turismului, a agriculturii etc., deci o parte a costurilor sociale ale tranziției ar putea fi acoperite odată cu apariția lor.

Treptat, sectorul terțiar va deține o pondere în creșterea în cadrul produsului intern brut, fapt ce va corespunde cerințelor unei economii moderne în contextul amplu al economiei mondiale.

Paralel cu re tehnologizarea industrială se impune orientarea investițiilor pentru re profilarea activității în acele întreprinderi unde acest lucru este posibil deoarece trebuie re ținut faptul că nu toate întreprinderile dispun de asemenea variante de orientare.

Posibilitățile de reorientare a investițiilor sunt detrminate de diversificarea categoriilor de investiții, a surselor de finanțare, acceptarea riscului investițional etc.

Pentru țările care, asemeni României, traversează o perioadă de trecere de la o economie planificată la una descentralizată, selectarea sectoarelor și a ramurilor, a obiectivelor de investiții și a tehnologiilor este condiționată de prioritățile ce decurg din imperativele creșterii economice și a modernizării structurii economiei, cât și din potențialul investițional al țării, determinat de dezvoltarea ei economică.

Analizând situația țărilor dezvoltate economic și înzestrate cu un potențial tehnic și tehnologic ridicat, se constată creșterea ponderii fondului de amortizare în totalul investițiilor brute și a investițiilor destinate înlocuirii capitalului fix. Această situație este generată de sistemul de amortizare practicat care permite recuperarea rapidă a valorii capitalului fix și înlocuirea celui uzat fizic și moral, ceea ce duce la introducerea rapidă a progresului tehnic și la creșterea investițiilor concretizate în: mașini, utilaje, echipamente tehnologice etc. În țările dezvoltate fondul de amortizare reprezintă, de regulă, peste 60% din totalul investițiilor și are o pondere de aproximativ 10% din produsul intern brut, în timp ce în România, ponderea amortizării în investițiile totale este de circa 34%, iar produsul social de 3,9%.

În același timp se pot evidenția diferențieri în defavoarea României, în ceea ce privește proporția investițiilor destinate reînnoirii și înlocuirii utilajelor scoase din funcțiune.

Reînnoirea și înlocuirea utilajelor cu grad avansat de uzură fizică și morală va determina modernizarea aparatului de producție și echilibrarea potențialului economic al sectoarelor și ramurilor de activitate, ceea ce va face posibilă eliminarea treptată a distorsiunilor existente în prezent între acestea.

Ținând seama de necesitatea de rentabilizare a tuturor sectoarelor și ramurilor de activitate economică, precum și de dezechilibrele manifestate în structura economiei, se impune o fundamentare corectă a deciziilor de investiții, astfel ca să se poată alege varianta optimă între mai multe variante de proiect, mai ales atunci când acestea diferă prin tehnologii, capacități de producție și amplasament.

Elaborarea de analize față de variații posibile ale prețurilor de manoperă, materii prime, energie, ca și la prețurile produselor finite pe piața internă și mondială dau posibilitatea determinării sensibilității unei investiții față de evoluția costului factorilor de producție.

În privința re tehnologizării, modernizării activităților economice este importantă alegerea celei mai bune variante tehnologice și de acoperire financiară a cheltuielilor.

Finanțarea cheltuielilor necesare modernizării aparatului de producție și echilibrării structurale a economiei naționale, se poate asigura din mai multe surse: prin fondul de amortizare, de către întreprindere, de la bugetul de stat, precum și prin investiții făcute de către persoane particulare din țară și atragerea capitalului străin.

Investițiile agenților economici particulari pot antrena dezvoltarea, în principal, a sectorului terțiar (servicii, turism, comerț etc.), ceea ce va duce la atenuarea și treptat la ștergerea diferențelor de nivel sub aspectul dezvoltării față de sectoarele primar și secundar.

Stimularea inițiativei particulare prin utilizarea pârghiilor economice specifice economiei de piață de către stat, acordarea de credite avantajoase, subvenții, scutiri sau reduceri de taxe și impozite va grăbi relansarea acestui sector și crearea condițiilor de competitivitate în cadrul lui.

Atragerea capitalului străin preponderent sub forma investițiilor directe de capital pentru tehnică și tehnologii de vârf va duce la creșterea competitivității, la dezvoltarea selectivă a ramurilor de export în funcție de potențialul lor tehnico-economic și la integrarea României în circuitul economic mondial. Totodată atragerea de capital străin determină posibilitatea reducerii părții pentru acumulare din cadrul produsului intern brut, ceea ce diminuează costurile sociale ale tranziției la economia de piață.

Posibilitățile de finanțare prezentate nu trebuie privite în mod izolat, ci în interdependența lor în diverse variante de combinare, pe care numai practica economică le poate stabili și valida ca utile.

Finanțarea investițiilor de la bugetul de stat impune o anumită opțiune privind dimensionarea raportului "consum-economii" până la Revoluția din Decembrie 1989, politica economică s-a bazat pe o rată excesiv de înaltă a acumulării, impunând o creștere economică forțată.

Alocarea anuală a unei părți considerabile din venitul național pentru acumulare în vederea realizării proiectelor investiționale numeroase și costisitoare nu a fost corelată cu fundamentarea deciziilor de a investi în vederea obținerii unor rezultate economice rentabile pe plan intern și a unei competitivități ridicate pe plan internațional. Rata înaltă a acumulării a dus la scăderea părții destinată consumului populației afectând tot mai grav an de an nivelul de trai.

În cadrul unei economii de piață, dinamică, raportul acumulare-consum este determinat în funcție de conjunctura economică și nu este rezultatul unor ambiții lipsite de cunoașterea realității.

Firește că dimensionarea acestui raport face parte din politica economică a fiecărui stat, iar de corectitudinea, de realismul lui vor depinde atât dezvoltarea economică viitoare cât și nivelul de trai al populației.

În perspectiva perioadei imediat următoare ar fi necesar ca orientarea modificării structurale în economia națională, vizând desfășurarea unor activități rentabile să fie corelată cu reducerea ponderii părții destinate fondului de acumulare față de nivelul de 28-32% înregistrat până în Decembrie 1989. O rată mai mică a acumulării destinată reproducerii largite (reproducția simplă fiind asigurată din fondul de amortizare), utilizată eficient, determină dezvoltarea bazei materiale necesare creșterii venitului național, generând un viitor potențial economic.

Procentul destinat fondului de dezvoltare credem că ar trebui să rezulte din alegerea variantei optime între mai multe scenarii de dezvoltare pentru care criteriul esențial ar trebui să fie cel al utilizării eficiente a tuturor factorilor de producție antrenați, corelat cu necesitățile de fonduri pentru refacerea și modernizarea economiei.

Pentru țara noastră în perioada tranziției economice, politica structurală și de investiții credem că ar trebui să facă parte din programele macroeconomice, formă a implicării statului în economia de piață, dar cu respectarea strictă a cerințelor ei de funcționare.

Aceste programe semnaleză anumite dezechilibre fie între cerere-ofertă pe ansamblul economiei, fie distorsiuni în evoluția dezvoltării macrosectoriale și a principalelor ramuri din cadrul lor, putând să le corecteze.

Evoluția ascendent economică a țărilor dezvoltate a demonstrat utilitatea programării economice, bazată pe folosirea de către stat a pârghiilor specifice economiei de piață, care contribuie la menținerea echilibrului macrosectorial, precum și la constituirea și folosirea resurselor.

Pentru perioada de tranziție, programarea economică are un rol bine determinat în rezolvarea problemelor complexe privind volumul și orientarea investițiilor pentru reglarea dezechilibrelor structurale, deoarece în mărime absolută resursa investițională este inferioară necesităților solicitate de complexul economiei naționale. Pe de altă parte, statul nu se poate retrage brusc și total din viața economică, atâta timp cât noile structuri economice și organizatorice nu sunt pregătite și nu funcționează în totalitate. Prezența statului în viața economică însă, nu trebuie să stânjenească prin nimic formarea la nivelul populației a "psihologiei proprietății", bazată pe sistemul de interese și care va duce la manifestarea individului ca investitor și deci la acceptarea riscului de a investi din partea acestuia.

SURSE DE FINANȚARE A INVESTIȚIILOR

Ramona BRATU

În cadrul problemei surselor de finanțare a întreprinderii m-am ocupat îndeosebi de finanțarea investițiilor – aspect de importanță majoră în activitatea societăților comerciale, atât din punct de vedere al necesității și oportunității investițiilor, cât și din cel al fondurilor pe care acestea le implică.

În prezent, acoperirea nevoilor de finanțare a investițiilor se realizează din două surse – autofinanțarea și creditarea, în proporții diferite, în funcție de starea financiară a firmelor, obiectivele acestora, mărimea și forma lor de proprietate, de starea pieței creditului.

Autofinanțarea, ideală pentru menținerea autonomiei, constituie o sursă gratuită, una dintre alternativele de acoperire a necesarului de fonduri când dimensiunile afacerii, ale întreprinderii, situația ei financiară sau conjunctura economico-financiară exclud orice apel direct la piața financiară sau când o astfel de piață nu a fost creată (cazul țării noastre). Astfel, sursele proprii acoperă în prezent o mare parte a nevoilor investiționale (88%) ca urmare a conjuncturii financiare generale (în principal, blocajul financiar), a condițiilor cerute de bănci pentru acordarea de credite (de exemplu, impunerea de a asigura surse investiționale proprii în proporție de 40%), a duratei necesare pentru obținerea de credite, a politicii fiscale.

În viitor, evoluția contribuției autofinanțării la realizarea investițiilor va ține seama și de o serie de inconveniente: autofinanțarea generalizată și sistemic folosită este, cel puțin pe termen scurt, un factor de creștere a prețurilor; atunci când are ca efect constituirea unor rezerve exagerate, contrar chiar naturii contractului de societate, lezează interesele acționarului diminuând masa beneficiilor distribuite, reduce rentabilitatea acțiunii și determină scăderea cursului la bursă; poate duce la concentrarea excesivă a producției; utilizarea capitalurilor în aceeași întreprindere poate suprima un anumit număr de fapte generatoare de impozite.

Creditele, sursa complementară autofinanțării în finanțarea investițiilor, nu pot fi considerate ca stimulative datorită condițiilor impuse de bănci (acordarea creditelor pe baza unui studiu prealabil al performanțelor clienților: lichiditate, solvabilitate, rentabilitate; garantarea materială și financiară; rate ale dobânzii ridicate), dictate și acestea de considerente de politică monetară (controlul lichidității, de exemplu) și economică.

În perspectivă, din motive de politică monetară, strânsă și având un relativ exces de lichiditate existent în economie, băncile vor trebui în continuare descurajate să acorde credite în mod mecanic și, pe de altă parte, acestea vor

trebui să returneze băncii centrale excesul de lichiditate deja existent la dispoziția lor.

În acest scop vor trebui mobilizate instrumente monetare:

- menținerea și scăderea relativă a nivelului plafoanelor de credite pe baza unor noi criterii de performanță bancară (capacitatea de a atrage depozite, structura plasamentelor etc.);

- modularea procesului refinanțării acordate de Banca Națională a României celorlalte bănci;

- taxa scontului; sistemul rezervelor minime obligatorii (elastic în raport cu scopul politicii monetare). Drept urmare, accesul firmelor la credite va fi din ce în ce mai dificil, mai riguros, mai restrictiv.

În concluzie, se impune găsirea unor noi surse de finanțare a investițiilor, crearea unui cadru instituțional și instrumental care să ofere posibilități multiple de acoperire a necesarului de fonduri. În crearea acestui cadru rolul principal va trebui să-l aibă statul ca unic acționar, în prezent, și principal, în viitor, al celor mai multe întreprinderi și instituții financiare bancare. Implicarea statului nu trebuie să fie punctuală, ci continuă și nu directă (de genul subvențiilor), ci prin realizarea unor organisme, în cooperare cu instituțiile financiar-bancare existente care ar putea colecta și orienta către domenii de interes macroeconomic resursele publice și private.

Astfel de organisme pot fi societățile financiare de dezvoltare cu activitate complexă de promovare, instituții specializate în acordarea de împrumuturi, societățile de leasing mobilier și imobiliar, organisme rescontoare.

Activitatea societăților financiare de dezvoltare se poate concretiza în: organizarea de anchete generale despre industrie și de studii de justificare a proiectelor particulare; enunțarea de propuneri precise cu privire la întreprinderile noi, la îmbunătățirea proiectelor supuse aprobării lor; ajutor pentru găsirea de asociați tehnici și de întreprinderi pentru clienți locali sau investitori străini; luarea de participații în capital și furnizarea garanțiilor de emisiune pentru a atrage alți investitori privați; ajutor în fuzionarea diverselor întreprinderi vizând crearea de ansambluri industriale mai rentabile; dezvoltarea unei piețe a capitalurilor, încercând multiplicarea numărului de proprietari sau făcând apel la alte metode. Însă principala funcție a acestor societăți ar trebui să fie furnizarea de capitaluri, la început prin acordarea de împrumuturi ordinare pe termen mijlociu și lung, apoi prin împrumuturi obligatate (și cu obligațiuni convertibile) și prin luarea de participații. Activitatea complexă de promovare a acestor societăți ar putea fi un factor al restructurării industriei, cuprinzând sectoarele industriale ce prezintă o importanță națională și o justificare a riscurilor considerabile pe care le antrenează această activitate.

O societate financiară de dezvoltare poate servi drept legătură între puterile publice, pe de o parte, și investitori, pe de altă parte; în multe țări statul a încredințat importante capitaluri în gestiunea unor astfel de societăți

constituind un "fond de participare" care permite furnizarea de fonduri întreprinderilor și care reprezintă unul dintre principalele instrumente de care poate dispune statul pentru a stimula creșterea economică fără a mări numărul întreprinderilor guvernamentale și a societăților mixte. Pe măsura acumulării de experiență și pe măsură ce sectorul privat va deveni mai competent și mai bine organizat, statul va ceda progresiv din acțiunile, participațiile dobândite, din fondul de participare.

Împrumuturile pe lângă aceste instituții specializate sunt rezervate, în principiu, întreprinderilor care nu au acces direct la piața financiară datorită mărimii, formei de organizare sau situației financiare, iar pentru acordarea lor sunt mobilizate capitaluri de la stat sau de pe piața financiară (prin emisiune de obligațiuni, centralizarea unor împrumuturi pe termen mediu).

Împrumutul obligatar făcut de societățile financiare de dezvoltare în nume propriu sau al întreprinderilor este rambursabil, purtător de dobândă și negociabil la bursă. Obligațiunile emise cunosc un număr de variante referitoare la felul dobânzii: dobândă capitalizată plătită odată cu rambursarea capitalului; dobândă variabilă cu rata nominală adaptată la fiecare 6 luni la rata de piață a eurodolarului. Împrumutul prin emisiune de obligațiuni poate fi realizat și de către syndicate, grupuri profesionale, sectoriale, regionale etc. (ce pot plasa împrumuturi colective, eventual garantate de stat, în contul întreprinderilor mici și mijlocii) și de către marile firme. Reușita unui împrumut obligatar presupune un anumit context economic și financiar favorabil, de garantare sau unele avantaje care să stimuleze decizia de cumpărare. Astfel, obligațiunile convertibile, care dau dreptul de a achiziționa acțiuni ale societății emitente, incită la achiziționare deoarece protejează deținătorul împotriva deprecierii monetare. Totodată, acestea sunt avantajoase și pentru întreprinderi care varsă dobânzi - deductibile fiscal - inferioare celor ale împrumutului obligatar normal și care este dispensată de rambursarea sumei neamortizate. Obligațiunile convertibile reunes, deci, avantajele împrumuturilor și acțiunilor, caracteristici defensive (ținând de calitatea lor de titluri cu venit fix) și caracteristici de risc (prin calitatea lor de "acțiuni în forță").

Împrumutul participativ (luarea de participații) poate fi consimțit de aceleași societăți sau de altele (bancare, comerciale) și constă într-un aport de fonduri care, din punct de vedere al întreprinderii împrumutate, sunt asimilate fondurilor proprii, fără ca pentru investitor să aibă toată rigoarea regimului acțiunilor (remunerarea depinzând numai de beneficii, risc în capital). Luarea de participații este, în general, un element al unei operații mai ample și nu tinde să asocieze pe o perioadă îndelungată împrumutul și împrumutătorul (care, trebuie să-și folosească în acest scop fondurile proprii), ci pe durata obiectului participației.

Aceste valori mobiliare (obligațiuni ordinare și convertibile, titlurile participative) sunt destinate să înlocuiască, chiar și numai provizoriu, acțiunile, răspunzând astfel, pe de o parte, obiectivului de menținere a autonomiei firmei,

iar pe de altă parte, necesității de resurse financiare a societăților neorganizate pe acțiuni sau care, datorită situației lor economico-financiare nu au acces la piața financiară (când aceasta există).

O altă categorie de instituții de creditare în a căror creare statul poate interveni, direct sau indirect, prin crearea unui cadru fiscal favorabil, o constituie societățile de leasing mobilier și/sau imobiliar. Societățile de leasing pot fi create de bănci, pot fi bănci sau societăți cu acționari nebancari și efectul acțiunii lor este deschiderea competiției în serviciile financiare (introduc inovații financiare cum ar fi: analiza fluxului de numerar creditor și noi instrumente pentru a colecta fonduri), sprijinirea și încurajarea sectoarelor interne care pot crea locuri de muncă, pot exporta sau pot produce substitute pentru importuri.

Leasing-ul (creditul-bail) se definește ca achiziționarea, printr-o instituție de credit, de bunuri de echipament sau de imobile de folosință profesională, date apoi în locație întreprinderii, cu promisiunea de vânzare la un preț rezidual (operating leasi) sau ca furnizarea de fonduri pe termen până la sfârșitul achiziționării de bunuri de către utilizator (financial lease).

Oricare ar fi obiectul de creditare, creditele-bail sunt rapide, suplă (atât din punctul de vedere al criteriilor de acordare, cât și din cel al procedurilor practicate: creditul-bail "sprijinit", concesiunea-bail ((leaso back), creditul-bail "industrial". În plus, nu diminuează capacitatea de a contracta împrumuturi (apare în bilanț drept cheltuială de exploatare) și permit o finanțare integrală a investițiilor (mult mai mult decât împrumuturile convenționale); în schimb, costul acestor credite este relativ ridicat și afectează nivelul autofinanțării, însă o legislație adecvată îl poate face competitiv cu alte forme de finanțare.

Pe lângă leasing-ul mobilier, în finanțarea pe termen mediu a investițiilor, o pondere însemnată o au creditele pe termen mediu. Termenul mediu în acoperirea necesarului de resurse investiționale este un orizont de creație recentă, născut din nevoia de a atenua insuficiența de capitaluri pe termen lung la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Creditul pe termen mediu propriu-zis este consimțit întreprinderilor de către bănci, organisme și instituții specializate care utilizează în acest scop și depuneri la vedere. Limitarea riscului suplimentar pe care aceasta îl incumbă a dus la "mobilizarea" avansului (rescontarea pe lângă unele organisme specializate), la creditul pe termen mediu mobilizabil.

Creditarea pe termen mediu a investițiilor pe baza depunerilor la vedere și în țara noastră necesită intervenția unor organisme "ecran" între bănci și banca centrală, organisme rescontoare, pentru a evita ca aceste credite să apese asupra monedei într-o manieră amplă (risc inflaționist), pentru a permite controlul masei globale a creditelor pe termen mediu acordate, asigurarea oportunității economice a concursurilor cerute.¹

¹ Întreprinderea adresează cererea de credit pe termen mediu băncii sale. Banca pregătește dosarul clientului acordând o mare atenție normelor și considerațiilor

Îmbinarea avantajelor creditelor pe termen mediu mobilizabile și nemobilizabile este realizată de "multiple option facility" (MOF). Tehnică de credit recentă, aceasta constă într-o linie de credit acordată unei firme de un sindicat bancar, concretizată prin multiple modalități: avansuri pe termen scurt, scontare de scrisoare de schimb, emisiune de bilete la ordin etc. Adoptarea în țara noastră a unei asemenea tehnici complexe, adaptate la nevoile clienților și la posibilitățile băncilor, presupune însușirea primordială a unor instrumente și operații (bilete la ordin, efecte de comerț, scontare, rescontare etc.) care să permită specularea posibilităților oferite de acestea.

Având în vedere faptul că cea mai mare parte a societăților comerciale o vor constitui societățile pe acțiuni, creșterea de capital (emisiunea de noi acțiuni) va acoperi sistematic o parte a acțiunilor lor, fiind o modalitate rapidă de întărire a fondurilor proprii ale întreprinderii. Însă apelarea la această sursă presupune existența unei burse și un client bursier favorabil (societatea emite acțiuni când cursul la bursă este ridicat, ceea ce îi permite să creeze mai puține acțiuni noi și să nu disocieze capitalul). Alegerea creșterii de capital ca mod de procurare a resurselor financiare reprezintă unul dintre actele cele mai grave ce intervin în viața firmei, deoarece generează un cost ridicat (noile acțiuni dau dreptul la o parte din rezultat pe o perioadă nedeterminată, acționarii cer o rentabilitate ridicată în schimbul expunerii lor la risc, iar dividendele nu sunt deductibile din punct de vedere fiscal) și îi afectează autonomia.

Aceste instituții și instrumentele aferente lor, adoptarea unor mijloace moderne, complexe ar putea pune mai bine în legătură pe cei ce dețin resurse financiare cu cei ce au nevoie, ar putea prelua o parte importantă a sarcinii de finanțare a investițiilor ce apasă asupra sistemului financiar-bancar și ar putea pregăti întreprinderile în vederea accesului lor la piața financiară (în a cărei creare ar putea sprijini legea privatizării).

impuse de către organismele ce eliberează acorduri de mobilizare și de către banca centrală, pentru a obține acordul organismului rescontor. Acă proiectul obține agreearea finală, banca asigură finanțarea "prin contract" sau prin emisia de bilete de ordin ce urmează a fi scontate.

POSSIBILITĂȚI DE DEZVOLTARE A PIEȚEI OBLIGAȚIUNILOR ÎN SCOPUL ATRAGERII ECONOMIILOR ȘI TRANSFORMĂRII ACESTORA ÎN CAPITAL

Anișoara ULCELUȘE

În procesul restructurării sistemului economic, una din posibilitățile importante de creare a fondurilor necesare investițiilor o constituie drenarea economiilor diferiților agenți, mai ales ale gospodăriilor individuale, prin canalele specifice ale pieței financiare, spre activitățile productive, în special prin intermediul titlurilor de valoare (acțiuni) și al titlurilor de credit (obligațiuni). Piața financiară este considerată, de altfel, factorul de cea mai mare mobilitate și fluentă în stabilirea egalității relative dintre volumul economiilor și cel al investițiilor unei țări.

Dacă, prin actuala lege a privatizării s-au creat premisele necesare punerii în circulație financiară a acțiunilor societăților comerciale, celelalte titluri de valoare, în special obligațiunile, nu au deocamdată asigurat un cadru legal specific de emisiune și comercializare în condiții de piață.

Se poate aprecia că, datorită existenței disponibilităților bănești importante ale populației, a penuriei de capital, a competiției tot mai strânse pentru obținerea de credite, precum și a perspectivei unor deficite bugetare masive ale statului, problema atragerii de fonduri prin instrumente obligatate eficiente va intra în viitorii ani în atenția organelor de decizie financiară.

Avantajele utilizării diferitelor tipuri de obligațiuni sunt numeroase:

- din punctul de vedere al emitentului potențial din țara noastră (solicitorului de fonduri), organizarea unui împrumut obligatar îi oferă:
 - posibilitatea finanțării unor proiecte de investiții de anvergură pe termen mai lung și/sau în volum mai mare decât un eventual credit bancar;
 - evitarea condițiilor destul de rigide de rambursare a unui credit, prin stabilirea unor modalități mai "elastice" de răscumpărare a obligațiunilor;
 - evitarea exercitării dreptului de control, din partea creditorilor obligatari, asupra afacerilor agentului economic emitent etc.;
- din punctul de vedere al posesorilor de economii, avantajele investiției acestora în obligațiuni comercializate pe piața financiară pot fi:

- posibilitatea obținerii, în special în cazul obligațiunilor societăților comerciale, a unui randament mai ridicat al sumei investite decât în cazul depunerii acesteia la CEC sau în conturi bancare;
- garantarea achitării dobânzilor de către emitent cu prioritate, înaintea onorării oricăror alte obligații financiare; asigurarea, în cazul obligațiunilor de stat, a unui venit stabil, în general lipsit de riscuri¹ și exonerat parțial sau total de plată impozitelor;
- posibilitatea încredințării de către deținători a gestiunii acestor titluri unor instituții financiar-bancare de intermediere etc.

Utilizarea acestor instrumente nu este însă complet lipsită de riscuri, atât pentru emitent cât și pentru cumpărător; ele depind de fluctuația dobânzilor pe piața financiară, de evoluția ratei inflației, de credibilitatea financiară și situația economică generală a emitentului etc. Dar capacitatea lor de a mobiliza fondurile necesare investițiilor sau cheltuielilor bugetare rămâne impresionantă: astfel, în cursul anilor '80, ponderea emisiunii diferitelor tipuri de obligațiuni în totalul instrumentelor financiare de pe piața internațională s-a situat între 42 și 54%.² De asemenea, în acest interval tipurile de obligațiuni au devenit tot mai numeroase, iar condițiile de emisiune, subscriere, comercializare și restituire a principalului³ au ajuns tot mai flexibile, realizându-se ceea ce specialiștii numesc "finanțarea creativă" a investițiilor prin împrumut obligatar.⁴

În țara noastră, în schimb, singura varietate de obligațiuni puse la dispoziția publicului o reprezintă obligațiunile CEC cu o dobândă anuală de 4%, atribuită sub formă de câștiguri prin tragere la sorți. Nivelul dobânzii este mai mic decât cel realizat la diverse librete de economii (6% și 10%), totuși actualele obligațiuni CEC prezintă o serie de avantaje:

- lichiditate;
- transmisibilitate;
- garanția absolută a recuperării depunerilor;
- manipularea unor sume mici, pentru care libretele de economii ar fi mai puțin practice;
- posibilitatea obținerii de câștiguri prin tragere la sorți.

În totalul instrumentelor de economisire din țara noastră obligațiunile CEC au ocupat în ultimul deceniu un rol redus, dar constant, situat în jur a 1,8-1,9%. Începând din anul 1990, ponderea acestora a scăzut însă, ajungând la 30 iunie 1991 doar la 1%, reflectând astfel diminuarea interesului pentru formula obligatară existentă.

¹ Cu excepția riscului inflaționist, care poate fi contracarat prin diverse modalități de indexare.

² Vezi: "Financial Market Trends", mai, 1990.

³ Principal = suma ce trebuie rambursată de emitent la expirarea duratei obligațiunilor.

⁴ În fapt, fiecare împrumut în obligațiuni poate fi considerat o emisiune-unicat.

În perspectiva creării pieței financiare și a operaționalizării sistemelor specifice de activitate în cadrul acesteia, în fața organelor de decizie împuternicite în acest sens se va ridica deci problema modificării statutului actual al obligațiunilor și adoptării unei adevărate politici de "finanțare creativă" în acest deceniu, care să le confere rolul de instrument financiar de creare a capitalului. Ea va trebui să asigure:

- stabilirea unui cadru legal, a instituțiilor și sistemului relațional impuse de disciplina și credibilitatea tranzacțiilor de pe piață;
- posibilitatea adoptării sau inovării unor tipuri diverse de emisiuni, cât mai stimulative;
- crearea mecanismelor economice pentru stabilirea unor proporții optime de acces la această piață a solicitanților de fonduri (stat, întreprinderi publice, societăți particulare cu capital autohton, societăți mixte sau cu capital străin) care să corespundă obiectivelor declarate ale programului economic.

În condițiile tranziției, două sunt argumentele importante care pledează pentru o politică a "finanțării creative":

1) lipsa de mobilitate și inerția agenților economici în folosirea plasamentelor și tranzacțiilor cu valori imobiliare;¹ prin urmare, în absența unor măsuri stimulatoroare ale statului, piața se va dezvolta foarte greu;

2) posibilitatea ca, în primii ani, piața obligațiunilor să fie o "piață îngustă", dominată covârșitor de titlurile de stat.² Avantajul acestei situații îl constituie consolidarea imaginii titlurilor de credit în fața cumpărătorilor, datorită *rating*-ului³ ridicat al obligațiunilor de stat, și acoperirea în parte, din rațiuni de ortodoxie bugetară, a deficitelor statului. Dezavantajele sunt însă evidente: pe o astfel de piață îngustă, capitalul privat ar accede cu greu și în forme reduse, fiind extrem de expus fluctuațiilor cursurilor și dobânzilor. De asemenea, sumele absorbite de piață prin titluri de stat ar satisface nevoi bugetare sau cu caracter social și mai puțin nevoile de finanțare a investițiilor productive; volumul economiilor transformate în capital propriu-zis necesar industriei, de exemplu, ar fi astfel destul de redus.

¹ Lipsa de mobilitate se poate datora unor cauze cum sunt: existența unei masive cereri reprimite și a unei propensiuni spre consum, inclusiv ca urmare a unor anticipări inflaționiste; existența unor oportunități de investire a disponibilităților bănești ale unei părți a populației în activități speculative, comerciale și de servicii extrem de profitabile pentru întreprinzători; un comportament inerțial al anumitor deținători de economii, constând în tezaurizarea acestora sau investire în bunuri de valoare; eventualitatea unui comportament inerțial al întreprinderilor economice, constând în apelarea cu deosebire la credite bancare pentru finanțarea investițiilor.

² Vezi "Les sociétés financières de développement" – Banque Mondiale 1968.

³ Rating (credit rating) = nivelul cunatificat al bonității financiare a emitentului.

Aspecte ale asigurării funcționalității pieței obligațiunilor în țara noastră

1) Înainte de a acționa pentru difuzarea proprietății titlurilor de credit în rândul publicului, trebuie să existe, pe lângă legea-cadru asupra societăților comerciale, și anumite reguli de adoptare de către emitenți a deciziei de împrumut,¹ practici de contabilitate și gestiune compatibile cu mecanismul obligatar și cu rigorile gestiunii de portofoliu, o certă transparență și onestitate în privința informării publicului asupra rezultatelor economice ale acestor societăți.

2) Ea impune, de asemenea, având în vedere complexitatea mecanismelor împrumuturilor obligatate, o lege a titlurilor de valoare, o lege asupra activității bancare, reglementarea organizării și funcționării bursei, o lege a impozitelor asupra veniturilor și câștigurilor de capital.

3) În general, în cadrul legal de care dispune, pe o piață obligatară se poate manifesta unul din următoarele două tipuri de control financiar:

- un control strict al fiecărui flux de obligațiuni, indiferent de emitent, respectiv asupra: volumului fiecărei emisiuni, dobânzii oferite, capacității financiare a emitentului (dovedită prin bilanțurile de activitate din ultimii ani) și a datei (calendarului) emisiunii, pentru a evita sufocarea pieței și stoparea plasamentelor obligatate. Acest gen de control este practicat prin intermediul Ministerului de Finanțe – Direcția Trezoreriei² și urmărește respectarea strictă a politicii monetare și fiscale a statului;
- un control exercitat doar prin intermediul reglementărilor legale generale privind titlurile de credit, fără ca statul să intervină asupra fiecărei emisiuni în parte. În această variantă există totuși o analiză severă a oportunității emisiunii, realizată de băncile care subscriu și garantează noile obligațiuni.

Având în vedere starea incipientă a pieței capitalurilor din țara noastră, va fi oportun să se organizeze în primă instanță un control strict al condițiilor de realizare a emisiunilor de obligațiuni, pentru a atenua iregularitățile – inerente – care ar putea apărea și pentru a crea garanții deținătorilor de economii în privința fondurilor investite. Acest control nu vine în contradicție cu principiul "liberal" al finanțării creative, ci asigură regulile de manifestare a acestuia.

4) Pe piața obligațiunilor, circuitul fondurilor între emitenți și investitori este girat de sistemul bancar. Astfel, mecanismul emisiunii obligatate nu va putea acționa eficient fără reglementarea clară a intervenției băncilor de stat și

¹ Privitoare la situația financiară a firmei, acordul adunării generale a acționarilor în privința împrumutului, atribuțiile managerilor în îndeplinirea formalităților necesare derulării operațiunilor etc.

² Este, de exemplu, cazul Franței. Vezi: F. Bompaire – "Le marché obligataire français", Presses Universitaires de France – Paris, 1986 și G. Defossé, P. Balley – "Les valeurs mobilières" – Presses Universitaires de France – Paris 1987.

particulare în acest domeniu, a atribuțiilor complexe ale capului de serie și grupului de plasament.¹ Acest mecanism ridică problema asigurării capacității sistemului bancar din România de preluare a funcțiilor de intermediere financiară ce-i revin. Numărul redus de bănci, ca și preponderența capitalului de stat în acest domeniu poate genera o activitate mai rigidă și o competitivitate mai slabă în privința preluării emisiunii și, în consecință, stabilirea unui comision mai ridicat. De asemenea, nivelul tehnic mai redus al evidenței și operațiunilor bancare pot genera costuri mai mari și deci creșterea comisionului și a cheltuielilor generale ale emisiunii.²

O măsură stimulatorie pentru emitenți în faza inițială a constituirii acestei piețe ar putea-o deci reprezenta urmărirea și chiar controlul nivelului comisionului bancar, chiar dacă prin aceasta "băncile vor fi, în eforturile lor de vânzare, mișcate mai curând de noțiunea de serviciu public decât de speranța profitului"³.

5) Obligațiunile sunt titluri de valoare cu venit fix, prin urmare, nivelul inflației poate diminua în timp sau chiar anula câștigul real obținut din dobânzi (cupoane anuale). Practica indexării obligațiunilor, a cuponului sau chiar a valorilor lor nominale s-a răspândit astfel în ultimele decenii pe piețele financiare. Indexarea se poate realiza pe baza indicelui general al prețurilor, a unor indici de creștere a producției sau beneficiilor, a indicilor de prețuri specifici ramurii de producție în care s-a făcut emisiunea, a ratelor unor dobânzi de referință (taxa scontului, -LIBOR, prime rate) sau pe baza unor indicatori sintetici de extracție bursieră (ce reflectă evoluțiile cursurilor anumitor titluri de valoare sau ale volumului tranzacțiilor). În general, pe măsura creșterii complexității piețelor financiare, practica indexării s-a deplasat de la utilizarea indicilor cantitativi sau calitativi ai producției și vânzării unor mărfuri spre indicii financiar-bursieri, cu un caracter sintetic mai pronunțat. În adoptarea unor soluții de indexare în țara noastră, va fi însă necesară alegerea unor indici care să corespundă următoarelor deziderate:

- să permită transparența și simplitatea calculelor de indexare, pentru a asigura credibilitatea operațiunilor în fața investitorilor (cumpărătorilor de obligațiuni);
- să permită emitenților anticiparea cu cât mai mare precizie și minimizarea cheltuielilor suplimentare provenite din indexarea anuală;

¹ Cap de serie = banca ce își asumă responsabilitatea garantării emisiunii.

Grup de plasament = ansamblul băncilor care subscriu împrumutul.

² Cheltuielile generale ale emisiunii (între 1,5 și 4% din totalul acesteia) includ comisioanele băncilor și intermediarilor, cheltuieli de înscriere oficială, de publicitate, de tipărire, precum și cele ocazionate de plata cuponului (exclusiv acesta), de transferuri, conversiuni și rambursări de titluri. Vezi Peter S. Rose – "Money and Capital Markets", Business Publications, Texas, 1986.

³ Vezi: "Sequencing the Liberalization of Financial Markets", Mario J. Bejer și Silvia B. Sagari, în: "Finance & Development", martie, 1988.

- să corespundă stadiului de dezvoltare a activităților de pe piața financiară și să reflecte prin conținutul lor nivelul inflației din întreaga economie sau din anumite sectoare ale acesteia.

Astfel, pentru început, indicii cantitativi și valorici ai anumitor produse sau servicii (petrol, energie electrică, gaze, cărbune, transportul în comun etc.), ar putea fi utilizați pentru împrumuturi legate de astfel de activități. De asemenea, în funcție de natura împrumutului, se va putea realiza indexarea pe baza indicelui general al creșterii prețurilor sau a indicelui creșterii dobânzilor la creditele bancare.

6) Unul dintre mijloacele eficace de creștere a plasamentelor în obligațiuni îl constituie adoptarea unei politici fiscale stimulatorii în acest domeniu. Natura impozitelor influențează mărimea și structura pieței titlurilor de credit, favorizând anumite tipuri de plasamente obligatate. Astfel, obligațiunile *deep-discount*¹ sau cele municipale² sunt o ilustrare în acest sens.

Urmând exemplul piețelor financiare occidentale, se poate proceda și în țara noastră la exonerarea de impozit a eventualelor obligațiuni ale administrațiilor locale, având în vedere scopul în care se realizează aceste emisiuni: obiective cu caracter social, instalații de producere a energiei, achiziționarea de echipament, stimularea dezvoltării micilor firme de importanță regională (astfel, în acest ultim caz, politica fiscală poate fi utilizată ca un mijloc de dezvoltare a capitalului particular și a micilor piețe financiare în plan local).

De asemenea, emisiunea de obligațiuni municipale poate constitui un mijloc de absorbție a disponibilităților agenților economici cu un nivel ridicat al veniturilor, întrucât, conform studiilor și grilelor întocmite în acest sens, pentru veniturile mari – impozabile (deci cu un procent mare de impozit) obligațiunile neimpozabile sunt mai rentabile decât pentru agenții economici cu venituri relativ mici.

În cazul celorlalte instrumente obligatate – altele decât obligațiunile municipale neimpozabile – stimularea investirii fondurilor se poate realiza prin acordarea unor înlesniri fiscale de tipul exonerării de impozit a unei părți din venituri, fie necondiționat, fie condiționat de reinvestirea în obligațiuni a părții scutite de impozit.

7) Un aspect inevitabil al creării pieței obligatate în țara noastră îl va constitui organizarea unor instituții financiare de intermediere care să compenseze prin activitatea lor lipsa de informație și experiență a deținătorilor de economii, în materie de plasamente financiare. Aceste instituții oferă:

- costuri ale tranzacțiilor relativ reduse;
- supraveghere profesională a fondurilor investitorilor;
- denominări mici și ușor divizibile;

¹ *Obligațiuni deep-discount = obligațiuni cu o dobândă redusă, comercializate la o valoare foarte mică în comparație cu valoarea de rambursare.*

² *Obligațiuni municipale = obligațiuni emise de autoritățile locale, scutite de impozite.*

- lichiditate;
- diversificarea activelor;
- accesibilitate;
- siguranță – bazată eventual pe anumite forme de asigurare sau garanție guvernamentală.

Aceste instituții pot fi de tipul fondurilor mutuale, al băncilor de investiții, al asociațiilor pentru economie și împrumuturi etc.

Ele pot fi obligate pe cale legală să dețină un anumit procent din activele sub formă de obligațiuni de stat, în scopul asigurării stabilității întregului portofoliu.

Cele cinci Fonduri ale Proprietății Private, a căror înființare este stipulată în Legea privatizării societăților comerciale, vor putea deveni, după primii cinci ani, instituții de tipul fondurilor mutuale care să desfășoare deci și tranzacții cu obligațiuni. Legea nu specifică explicit dacă Fondurile vor putea efectua astfel de operațiuni și înaintea expirării celor cinci ani, precizând doar că veniturile și profiturile realizate vor fi utilizate pentru plata dividendelor, acoperirea cheltuielilor și pentru "depuneri în conturi purtătoare de dobânzi".

De asemenea, tot sub aspectul creării cadrului instituțional cerut de circulația economiilor pe piața obligatară, preocuparea organelor de decizie financiară va trebui să se îndrepte spre definirea atribuțiilor băncilor comerciale în postura de intermediari pe această piață, a drepturilor societăților de asigurări și a caselor de pensii în materie de tranzacții obligatate, a regulilor de introducere și comercializare în Bursă, precum și a condițiilor de înființare a unor birouri specializate de *rating*, care să aprecieze nivelul credibilității financiare a agenților emitenți.

ASIGURAREA UNEI RATE REALE POZITIVE A DOBÂNZII – MĂSURĂ INDISPENSABILĂ RECÂȘTIGĂRII CREDIBILITĂȚII SISTEMULUI BANCAR ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

Valentin LAZEA

Problema fundamentală a oricărei economii aflate în stare de dezechilibru structural este asigurarea legăturii dintre deținătorii anumitor resurse, pe care nu le pot utiliza eficient și potențialii consumatori de asemenea resurse, care au o acută nevoie de ele. Una dintre piețele aflate în această situație este piața financiară, deoarece în cadrul economiei planificate centralizat băncile au fost împiedicate să-și mai îndeplinească rolul primordial, acela de colectare a economiilor bănești ale populației și de alocare a acestora firmelor, pe criterii de rentabilitate.

Teoria economică deosebește patru tipuri istorice de alocare a resurselor de capital financiar, după cum urmează:

1. În etapa autoconsumului, nu se creau resurse suplimentare și, prin urmare, nu avea loc nici un fel de alocare;

2. În societățile totalitare, întreg surplusul creat de gospodării și de unele firme era preluat de stat și realocat conform unor criterii social-politice (mai rar economice);

3. În capitalismul primitiv, gospodăriile (tradițional deținătoare de economii bănești) își căutau singure plasamentele cele mai rentabile, intrând în contact direct cu firmele (tradițional în căutare de surse de capital);

4. În economiile de piață dezvoltate, rolul de intermediere este preluat de bănci, care scutesc gospodăriile de timpul și de efortul căutării unui plasament optim al banilor, rezolvând totodată o serie de alte probleme (de disponibilitate, de cantitate, de risc, de lichiditate).

Acest rol de intermediere trebuie redat băncilor, dar pentru aceasta individul deținător al unor resurse financiare trebuie să se simtă atras în a le depune la bănci, alternativele fiind tezaurizarea – echivalând cu scoaterea din circuitul economic a unor însemnate fonduri – sau participarea la asociații de creditare informale, de tipul "roțiilor".

Încrederea indivizilor în bănci nu se poate realiza atâta timp cât ratele dobânzii oferite de acestea sunt percepute ca fiind mult inferioare ratei inflației. Chiar și pentru un nespecialist, acesta este un semnal că plasarea banilor la bancă constituie o pierdere pentru depunător, care preferă să-i investească în bunuri fizice ce tind să se aprecieze în timp (de exemplu aur, pietre prețioase, opere de artă). Din acest motiv, se rupe o verigă importantă din lanțul de

aprovizionare a economiei cu resurse financiare, fapt care duce la blocaje în cascadă. În timpul dictaturii comuniste, problema era rezolvată prin măsuri administrative (indivizii erau obligați să depună la bănci anumite sume în virtutea unor legi anume concepute), dar economia trebuie să aibă la bază liberul arbitru al agentului economic, iar nu coerciția oarbă. Actualmente, este imperios necesară fixarea unei rate reale pozitive a dobânzii, de natură a atrage depunătorii. Se știe că rata reală a dobânzii reprezintă diferența dintre rata nominală a dobânzii, fixată de bănci, sau – în economiile centralizate – de organele de stat, și rata previzibilă a inflației. De exemplu, dacă se prevede o dublare a prețurilor în decursul unui an, rata reală a dobânzii aferente perioadei respective trebuie să depășească 100%, pentru a asigura atractivitatea necesară depunătorului.

Un studiu de caz concludent este cel privind Taiwanul, care în anii de după al Doilea Război Mondial a cunoscut dificultăți economice similare cu cele care confruntă economia românească în prezent. Pentru a absorbi și a utiliza în scopuri productive imensul excedent monetar aflat asupra populației și care nu își găsește acoperire în mărfuri, autoritățile taiwaneze ale acelor timpuri n-au procedat nici la o stabilizare monetară (cum, cu efecte dezastruoase, procedaseră autoritățile germane), nu au recurs la politica nepopulară de sporire a fiscalității (în condițiile în care divergențele ideologice cu China comunistă puteau găsi aderenți în cadrul unei populații nemulțumite), și nu au procedat nici la o scumpire deliberată a mărfurilor (care n-ar fi făcut altceva decât să întârzie relansarea economiei). Ele au ales o a patra cale, care la vremea respectivă a părut hazardată: indexarea pozitivă a ratei dobânzii. Astfel, într-o primă etapă au fost garantate pentru depunerile pe termen foarte scurt (una-trei luni) dobânzi de 7% lunar, ceea ce echivala cu rate anuale compuse de peste 120%, cifră considerată necesară pentru înlăturarea erodării provocate de inflație și asigurarea funcționării profitabile a băncilor. Ulterior, când populația a fost atrasă într-o măsură suficient de mare, autoritățile bancare au trecut la reducerea treptată a dobânzii la împrumuturile pe termen foarte scurt și la majorarea corespunzătoare a celor referitoare la împrumuturile și depunerile pe termen de un an. Rezultatul acestei politici a fost că, în câțiva ani, piața monetară s-a stabilizat, iar investițiile și-au reluat cursul normal datorită afluxului de capital bănesc, inițial neproductiv. Pentru ca această măsură să dea roade, a fost necesar ca băncile să fie lăsate să investească singure sumele atrase, pe criterii pur economice. S-a înțeles că rolul statului, de a subvenționa anumite proiecte sau sectoare, trebuie complet separat de atribuțiile organismelor bancare.

Cu toate că în România, după 1989, rata dobânzii a cunoscut o ușoară creștere, ea este încă departe de a atrage potențialii depunători, datorită faptului că nu este corelată în vreun fel cu rata inflației. Acest lucru s-a confirmat și prin scăderea soldului economiilor populației la CEC, de la 249 de

miliarde de lei, în 1990, la 143 de miliarde de lei, în 1991, fenomen care nu se datorează în întregime numai creșterii costului vieții.

În continuare, vom căuta să răspundem unor obiecții de fond care ar putea fi aduse în discuție de adversarii liberalizării ratei dobânzii. Prezentăm câteva asemenea obiecții, precum și încercarea de soluționare a lor.

a) Se poate afirma că într-o societate posttotalitară marea majoritate a populației nu dispune de economii (tezaurizate) importante, întrucât retribuțiile erau de subzistență, iar pe de altă parte, perspectiva unei pensii sigure (fie ea chiar și mizeră) nu era de natură să stimuleze depunerile pe termen lung.

Răspunsul la acest gen de critică este că, deși economiile fiecărui individ în parte sunt neînsemnate, prin totalizare rezultă o sumă suficient de importantă la nivelul economiei naționale. Totodată, cu creșterea inițiativei particulare scad și perspectivele privind pensiile garantate, astfel încât tot mai mulți salariați vor economisi pentru asigurarea bătrâneții. Depinde numai de înțelepciunea organelor bancare dacă respectivele economii vor îmbrăca haina activelor reale (obiecte) sau a activelor financiare și dacă acestea din urmă vor intra în circuitul de creditare formal sau dacă vor rămâne în afara acestuia.

b) Se presupune că într-o țară în care lipsesc instrumentele financiare atractive (bonuri de stat, acțiuni și obligațiuni ale firmelor), chiar și în condițiile liberalizării ratei dobânzii, o mare parte a populației va prefera să-și utilizeze economiile pentru consum sau să le tezaurizeze în acest scop (consum amânat).

La această obiecție se poate replica prin aceea că, mai devreme sau mai târziu, dată fiind discrepanța persistentă dintre cererea și disponibilul de consum, părți tot mai însemnate ale populației se vor orienta spre procesul investițional și ar fi regretabil ca această acțiune să ia caracterul inefficient din stadiul capitalismului primitiv, când investițiile se făceau fără intermedierea băncilor, cu un cost mare de timp și de bani.

c) Obiecția cea mai însemnată are în vedere că o liberalizare a ratelor dobânzii are drept contraefect o scumpire corespunzătoare a creditului, în sensul că toți beneficiarii de credit bancar vor fi obligați să producă la nivele de profitabilitate extrem de ridicate, pentru a-și putea achita datoriile față de bănci, fapt de natură a frâna inițiativa privată și noile investiții și putând degenera într-o recesiune.

Vizavi de acest aspect, notăm că deja, prin prețurile cvasimonopoliste practicate, o mulțime de firme își asigură marje de profit considerabile, care le-ar putea permite o eventuală rambursare a datoriei chiar în condițiile unui credit extrem de scump. În al doilea rând, este evident că un credit scump va fi de natură a selecta din multitudinea de proiecte investiționale doar pe cele mai rentabile, introducând în procesul selecției criterii economice multă vreme neglijate. Astfel, băncile vor deveni cele care vor judeca eficiența unui proiect de investiții, iar nu organele centrale. În al treilea rând, dacă statul are vreun interes deosebit în promovarea anumitor proiecte de strictă necesitate, dar cu

o rentabilitate modestă, incompatibilă cu politica creditului scump, această promovare se poate face prin subvenții de stat, fără a avea nimic comun cu activitatea băncilor, care trebuie să-și păstreze deplina independență de decizie.

În fine, ca un considerent suplimentar, este probabil ca o politică a creditului scump să fie în mod necesar însoțită de o relaxare a sarcinii fiscale, astfel încât producătorii să nu fie supuși unei duble presiuni (credit scump și fiscalitate ridicată). Această "restrângere voluntară" a statului în domeniul fiscalității va fi recompensată de relansarea activității economice, în care băncile au un rol de neînlocuit.

Bibliografie:

- R. W. Goldsmith - Financial Structure and Developement, Yale University Press, 1969.
- R. J. Irvine - "Interest rates as anti-inflationary instrument in R. F. Emeri Taiwan", The National Banking Review, 4(1), Sept. 1966.
- M.E.F. – Departamentul de Previziune și Orientare Economică - Buletin informativ, no.1/1991 (august).

POSIBILITĂȚI DE ÎNLĂTURARE A BLOCAJELOR ÎN PROCESUL DE RESTRUCTURARE A INDUSTRIEI

Roxana BOB

Etapa actuală a tranziției la economia de piață se caracterizează printr-o serie de evoluții contradictorii, ce decurg din structura tipurilor de proprietate (caracterizată prin preponderența proprietății de stat) și necesitatea creșterii gradului de autonomie a agenților economici, care riscă să aducă întreprinderile industriale în situația de blocaj total manifestat pe planul producției, al aprovizionării, al finanțelor și chiar al vânzării. Blocajul este determinat, pe de o parte, de remanența unor forme de organizare rigide, specifice economiei centralizate, în certă contradicție cu prevederile Legilor nr. 15/1990 și nr. 31/1990, iar pe de altă parte, de înțelegerea limitată a autonomiei societăților comerciale și regiilor autonome. Întrucât acestea sunt considerate în continuare atât de organele centrale (ministere, departamente), cât și de proprii lor conducători ca forme organizatorice ce trebuie să-și mențină specializarea pe care au avut-o, agenții economici nu sunt abordați ca ansambluri autonome, în continuă modificare a structurilor lor, pentru a se înscrie într-o tendință de rentabilizare, iar specializarea acestora este privită numai din punct de vedere al organizării tehnologice și nu al finalității proceselor lor de producție. O explicație a stării de fapt menționate ar fi că la nivelurile de decizie din întreprindere și departamente se găsesc cadre tehnice prin specificul pregătirii conservă acest mod de abordare.

În contextul coroborării eforturilor privind înfăptuirea etapelor reformei, întreprinderile, indiferent de forma lor de organizare, nu mai pot fi încadrate mecanic, în totalitatea activităților lor, într-o ramură sau subramură a economiei naționale și conduse, pe de o parte de Ministerul Industriilor în calitate de reprezentant al proprietarului și, pe de altă parte, de departamentul de resort exponente ale nivelului central de specializare. În această fază ele trebuie să fie sprijinite pentru găsirea unor noi domenii de activitate în măsură să le asigure nivelul de rentabilitate corespunzătoare, astfel încât elementele structurale ale întreprinderilor din punct de vedere al finalității lor să devină componente ale structurii economice. Finalitatea se referă aici la produsele specifice, iar realizarea ei impune restructurarea proceselor de producție, cu efecte în structura organizatorică, menite să înlăture actuala stare de blocaj economic.

Privind procesele economice din optica de marketing, care pornește de la necesitatea satisfacerii cererii către asigurarea cu materii prime și forță de

muncă a producției, pot fi evidențiate principalele căi și mijloace de eliminare a blocajelor în întreprinderi.

O primă modalitate o constituie accelerarea introducerii relațiilor de piață. Eliminarea blocajelor, în condițiile în care se dorește instaurarea relațiilor specifice de piață, trebuie să se materializeze prin renunțarea la repartitii, care încă se mai mențin în unele ramuri și subramuri industriale, sistem care încorsetează întreprinderile în mișcarea lor autonomă și le mențin într-o specializare strictă, rigidă. În prezent există germeni de relații de piață care acționează însă, în paralel cu relații generate de sistemul de comandă specific unei economii de comandă. Pentru eliminarea acestora din urmă se impune:

- crearea unui sistem independent (neguvernamental sau guvernamental în condițiile în care guvernul dorește să rămână neutru) de informații de piață, în măsură să ofere agenților economici informații referitoare la mărimea pieței, dimensiunile concurenței, prețurile practicate, specificitatea pieței. Existența acestuia va putea permite realizarea uneia din cele patru condiții ale existenței concurenței și anume, accesul egal și liber al tuturor agenților economici la informații pe piață, și totodată, ar oferi întreprinderilor posibilitatea de a învăța cum sunt prelucrate spre a fi utilizate aceste informații. De asemenea, întreprinderile vor putea ști care este evoluția cererii pentru produsele pe care le oferă sau pe care intenționează să le ofere;

- reorientarea întreprinderilor către piață, care se va realiza prin sprijinirea întreprinderilor în crearea de compartimente specializate de marketing pentru investigarea pieței și dezvoltarea strategiilor și tacticilor de piață. Totodată, se impune diversificarea unor procese de pregătire și perfecționare a specialiștilor din aceste compartimente;

- restructurarea ofertei în funcție de cerințele pieței (care este condiționată de cererea sistemului independent de informații de piață și de efortul de reorientare a întreprinderii către piață) va finaliza procesul de adaptare a întreprinderilor industriale la cerințele pieței și le va furniza motivația adaptării.

O a doua modalitate o constituie controlul proceselor tehnologice și a costurilor. Ea derivă din necesitatea asigurării unei ritmicități în ofertă, cu atât mai mult cu cât nu se întrevide posibilitatea imediată a unor investiții masive pentru re tehnologizare. Mărimea ofertei va fi obținută în continuare pe seama actualei baze tehnico-materiale. Modalitatea menționată se va realiza prin:

- redistribuirea resurselor materiale și umane pe procese tehnologice care să aibă ca finalitate o ofertă vandabilă, într-o primă etapă și o creștere a calității acesteia, într-o etapă următoare. În concordanță cu procesul de restructurare a ofertei în funcție de cerințele pieței această cale va avea ca efect creșterea gradului de adaptabilitate a producției întreprinderilor industriale la modificările cererii;

- crearea la agenții economici a unor preocupări pentru urmărirea strictă a postcalculațiilor. Până în prezent, în toate situațiile înaintate organelor

superioare, chiar și în studiile de fezabilitate solicitate cu ocazia transformării întreprinderilor industriale în societăți comerciale, marea majoritate a agenților economici au utilizat antecalculații de preț în evaluările făcute. Or, antecalculațiile nu sunt decât preliminări care nu reflectă comportamentul în evidențierea costurilor ca efect al desfășurării producției. În plus, ele nu permit identificarea corectă a pragului de rentabilitate precum și a zonelor cu nivel de rentabilitate ridicat.

Pe un al treilea plan se situează asigurarea condițiilor materiale ale proceselor de producție, ceea ce constituie una din condițiile de bază ale asigurării continuității producției. Marea majoritate a agenților economici acuză lipsa de materii prime, lipsă care se datorează unei multitudini de cauze, printre care pot fi enumerate: penuria la unele materii prime, condiționări în livrare, insolvabilitatea agenților economici, preocuparea pentru obținerea de valută cu orice preț întâlnită la o serie de furnizori de materii prime. Printre căile menite să asigure dispariția acestui blocaj major pot fi enumerate:

- eliminarea sau negocierea pe cât este posibil, a condiționărilor în livrare, care sunt în cele mai multe cazuri efect al situației de monopol a furnizorilor, ce își transferă astfel, o parte din efectele lor nefavorabile asupra beneficiarilor. De asemenea, se impune necesitatea ca societățile comerciale să aibă posibilitatea de a dispune de fonduri valutare mai mari, pe care să le utilizeze în scopul aprovizionării cu materii prime și piese de schimb din import;
- deblocarea sistemului de decontări în scopul asigurării viabilității agenților economici. Pentru aceasta, însă, este necesar ca băncile să fie preocupate nu numai de protecția lor la risc, ci și de protecția societăților de credit, transformându-se astfel, din organe de control financiar în agenți de stimulare a inițiativei economice.

Din cele prezentate, rezultă oportunitatea aprofundării studierii, pe de o parte, a aspectelor legate de încadrarea acțiunii societăților comerciale și a regiilor autonome în mecanismele economiei de piață, iar pe de altă parte, a problemelor de natură organizațională a structurilor de marketing și management.

MODIFICĂRI SEMANTICE ÎN PROCESUL DE TRANZIȚIE LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Radu ȘERBULESCU

Dacă sintagma "economie de piață" are o identitate, ne putem pune întrebarea dacă actualele sisteme economice care primesc o asemenea calificare au fost totdeauna "de piață" sau au evoluat către această stare. Economiiile lumii a treia, de exemplu, care nu au urmat modelul capitalist al dezvoltării, dar care nu pot fi caracterizate nici ca fiind "planificate centralizat", sunt economii "de piață"?

În anii '70 făcea școală un concept care a fost ulterior abandonat complet – "societatea de consum"; "moda" lansată cu această ocazie a atins economia, sociologia, istoria, până și teoria literară și antropologia, care, cel puțin aparent, nu aveau o legătură foarte strânsă cu domeniile de cercetare. Alvin Toffler introduce cu această ocazie conceptul de "tranziență", prin care desemnează fenomenul de trecere rapidă de la o stare la alta și care, în concepția sa, ar caracteriza suficient respectiva perioadă de istorie a omenirii. Din punct de vedere economic, "societatea de consum" ar avea ca trăsătură principală crearea de bunuri destinate exclusiv consumului temporar, în sensul că utilizarea acestora nu are ca durată o perioadă de folosință determinată de calitățile lor fizice, ci de gusturile consumatorilor și evoluția acestora.

Conceptul "economie de piață" tinde să ia locul rămas liber prin dispariția celui de "societate de consum" din centrul atenției publice. Dar, spre deosebire de anii '70, acum avem încă un concept care face carieră alături de cel de "economie de piață": "tranziția sistemelor către economia de piață", destinat teoretizării fenomenelor din economiile care nu au constituit subiect al "societății de consum". Cel puțin la noi în țară, preocupările de această natură au dus la un abuz în utilizarea acestei terminologii, alături de "democrație": într-un articol care nu spunea nimic, pe o jumătate de coloană de ziar, "economie de piață" apare de 7 ori și de 11 ori "democrație". Fără a considera că este o situație tipică, faptul că atare merită atenție prin aceea că abuzul duce la golirea de conținut a unei noțiuni valoroase teoretic. Acesta n-ar fi însă un lucru nou: A. L. Kroeber scria în 1948, referitor la termenul de "structură", că aceasta n-ar fi decât o "picanterie agreabilă", deoarece orice lucru care nu este complet amorf are o structură, iar termenul ca atare "nu adaugă nimic la ceea ce știm deja". Din fericire pentru teoreticieni, Kroeber n-a avut dreptate, termenul s-a dovedit a fi aplicabil în orice domeniu, inclusiv în antropologie – *fief*-ul său.

Este greu însă să fie făcută o apreciere în legătură cu viitorul sintagmei "economie de piață"; motivele de optimism sunt date de asocierea semantică a acesteia la noțiunea de "democrație" și de preocuparea de unificare

conceptuală a teoriei economice. De asemenea, faptul că cercetarea ia în considerație și tipologia economiilor naționale, având o tendință de dezvoltare a unui model economic mondial sporește încrederea în puterea de expresie a termenilor utilizați. Căci dacă teoria "societăților de consum" nu putea prelua și sarcina tratării economiei în stare de subdezvoltare, cea a "economiei de piață" își propune chiar acest lucru.

Există fenomene care ne îndreptătesc să afirmăm că evoluția societății este guvernată către un mod de funcționare dacă nu unic, cel puțin unitar, din punct de vedere al structurii economice. Acestea nu sunt o caracteristică a momentului actual, dacă le privim ca atare; afirmarea acestora este o etapă anterioară, dar efectele induse și generalizarea la scara sistemului sunt o trăsătură actuală. Se poate face chiar o constatare cu caracter mai general: receptivitatea sistemului este strict dependentă de gradul de informatizare al acestuia, observând că celor mai dezvoltate sisteme din acest punct de vedere le corespunde o pronunțată caracteristică de dereglementare, descentralizare și privatizare.

a) **Dereglementarea** nu înseamnă abandonarea controlului, ci numai trecerea la instrumente mai fine. Statul folosește prerogativa legislativă numai în sensul gestionării ordinii sistemului, fără ingerințe directe în activități concrete. Nu este nevoie de o reglementare concretă a desfășurării unei tranzacții, de pildă, sistemul de creditare a investițiilor publice, atâta timp cât nu este afectat echilibrul sistemului de interese. Acesta din urmă nesuportând o normare juridică, fiind însă dependent de informațiile de piață, devine important pentru reglarea macrosistemului ca orice restricție în distribuția mijloacelor financiare să fie eliminată. Singurul instrument rămâne controlul masei monetare, deoarece fenomenele de inflație pot prejudicia interesele tuturor agenților economici, nu numai pe cele ale participanților la o anumită activitate.

Este semnificativ faptul că dereglementarea a cunoscut o importantă dezvoltare în sistemul bancar, iar mai recent în cel bursier. Pe de o parte aceasta a însemnat creșterea numărului tranzacțiilor – și, deci, o posibilitate de evidențiere mai rapidă a tendințelor pieței –, iar pe de altă parte a stimulat informatizarea domeniului – ceea ce duce la o atenuare a efectelor oscilațiilor prețurilor. Piața se dovedește astfel a fi un instrument eficace de autocontrol al sistemului.

Dereglementarea introduce o paradigmă nouă: obiectul controlului statului nu îl constituie mijloacele de realizare a finalității unor evenimente concrete, ci finalitatea ca atare. Se protejează astfel relațiile interpersonale bazate pe echitate și corectitudine, prin aceea că o conformitate cu aceste principii în repartizarea resurselor este posibilă și indispensabilă numai la acest nivel, însă efectele sunt receptabile de sistemul întreg.

b) **Descentralizarea** afectează atât sistemul economic cât și administrarea în general. Formele în care se prezintă acest fenomen sunt

foarte diverse, de la cvasiautonomia colectivităților și unităților administrative până la organizarea activităților economice în entități distincte. Unitară în fenomen este tipologia deciziei implicate, aceea de acordare a unor prerogative și responsabilități până la nivel personal. Decizia ca atare este definitorie pentru identitatea decidentului, atât în sensul de entitate individuală cât și în cel de colectivitate distinctă. Importanța descentralizării rezidă, așadar, în recunoașterea acestei identități; în același timp, legat direct de acest aspect, apar centre de putere locale, mai apte să influențeze desfășurarea fenomenelor – inclusiv economice – decât o poate face o conducere centralizată. În aceste condiții, reglarea sistemului are loc prin utilizarea puterii acestor centre, a căror forță este o condiție necesară a eficacității acțiunii statului. Să mai observăm totodată că afirmarea identității persoanelor sau colectivităților duce la o diminuare a incertitudinii în sistem: sinonim cu acest fenomen este creșterea ordinii.

c) **Privatizarea**, concept relativ nou, cu o dezvoltare semnificativă în ultimii ani, este reversul naționalizării – fenomen cu frecvență mare după al Doilea Război Mondial. Domeniile afectate sunt dintre cele mai diverse, în SUA procesul de privatizare cuprinzând chiar și activități guvernamentale și polițiile locale. Ne putem pune întrebarea dacă nu cumva acest fenomen semnifică o ingerință a mentalității profitului în activități care ar trebui să rămână neutre din acest punct de vedere, privatizarea devenind astfel un fenomen tranzitoriu, ca orice activitate legată intim de o modă.

Dacă vom concepe privatizarea ca o simplă tranzacție al cărei obiect este un transfer de proprietate, atunci aprecierea de fenomen tranzitoriu are o argumentație; ca orice activitate supusă rigorilor pieței, ar putea deveni nerentabil la un moment dat să gestionezi problemele poliției locale sau să furnizezi informații guvernului; cum asemenea activități nu pot da faliment fără ca acest lucru să aibă consecințe la nivelul întregului sistem, rezultă că statul va trebui să le preia în propria administrare – deci să recurgă la o naționalizare. Numai că efectele privatizării sunt mai profunde, iar conceptul trebuie reconsiderat.

Privatizarea este o formă a descentralizării, specifică prin aceea că implică una din cele mai sensibile relații sociale – cea de proprietate. Dar, ca semnificație, privatizarea revine tot la o consacrare a identității. Introducerea în circuitul pieței a unor activități are drept consecință modificarea unui criteriu de ordine asupra capacităților personale de organizare și conducere și, implicit, rentabilizarea unor sectoare pe principii economice. Acest fapt este generator de ierarhii, deci de ordine. Proprietatea, ca atare, constituie un mijloc de realizare a acestei ordini, nu un scop în sine, deoarece controlul statului nu mai are ca obiect decât finalitatea acțiunii, devine evident că eliberarea acestui mijloc este consecventă și cu procesul dereglementării.

Privatizarea mai scoate în evidență necesitatea reconsiderării conceptului de proprietate. Dacă un factor economic este ceea ce este, acest

fapt se datorează numai acțiunii sale, propria identitate substituindu-se semnificației sociale a acțiunii. Proprietatea este un mijloc de afirmare a acestei identități, deci o anumită calitate (nu singura) de a produce evenimente economice. Sensul economic nu se suprapune celui juridic, care revine la înțelesul de "drept de proprietate", și care se manifestă prin exercitarea prerogativelor de posesie, folosință, dispoziție și uzufruct. Obligația corespunzătoare acestui drept – de a fi recunoscut ca atare – este transferată ierarhiei constituită obiectiv prin acțiunea directă asupra obiectului proprietății.

Există fenomene care se petrec numai în condițiile economiei de piață, ceea ce argumentează ideea că sintagma aceasta are o identitate proprie. Unul din acestea este dat de modul specific în care sistemul economic încorporează informația de preț, mai precis influența creșterii prețurilor.

Raritatea resurselor economice și caracterul finit al acestora confruntă adesea sistemul economic cu crize determinate de penuria de resurse. Numai că, această noțiune capătă un caracter relativ într-o economie de piață față de una planificată centralizat. Creșterea prețurilor la un anumit produs generează o redistribuire a resurselor financiare, având ca destinație resursa rară către resurse alternative mai ieftine sau mai abundente în oricare sistem, dar mijloacele de realizare și semnificațiile sunt diferite. Sistemul economic de piață reacționează prin substituirea nu a resursei, înțelege că o componentă materială a existenței, ci prin apelarea la utilități alternative. Lipsa petrolului, de exemplu, recepționată ca o creștere a prețului benzinei, îi va determina pe agenții economici să recurgă la transportul în comun, la folosirea cărbunilor pentru fabricarea benzinei sintetice, să renunțe la utilizări ineficiente cum ar fi: arderea directă pentru încălzire etc. Totodată, efectul creșterii prețului este rentabilizarea unor tehnologii altfel scumpe, stimulând cercetarea aplicativă etc.

Semnificația acestor evenimente este aceea că un asemenea sistem nu cunoaște penuria, în sensul restricției materiale a producției sau consumului. Lipsa de resurse determină numai temporar o anumită dezordine, dar duce la valorificarea celei mai importante rezerve a sistemului: informația.

Spre deosebire, sistemul planificat centralizat nu recepționează în același mod informația creșterii prețurilor. Penuria de resurse este o penurie reală, deoarece cuantificarea face necesară prezența unei măsuri reale pentru evidențierea fenomenului în balanțe. Nu are loc substituirea utilităților alternative – pentru care nu există o măsură fizică –, ci substituirea resursei ca atare. Lipsa petrolului înseamnă restrângerea consumului, cu toate consecințele acestei decizii, faptul că acesta poate fi înlocuit prin alte utilități apărând mult mai puțin sau deloc.

Condiția pentru eliminarea penuriei ca fenomen este libertatea de acțiune a actorilor economici. Utilitățile alternative nu apar manifeste la nivelul deciziei guvernamentale, ci la nivele individuale. Cei care restructurează portofoliul de resurse sunt cei care le utilizează direct și, evident, sunt primii

interesați în optimizarea acestuia. Dacă repartizarea resurselor este o prerogativă centrală, destinațiile se stabilesc în funcție de un număr redus de nevoi care, chiar dacă sunt ierarhizate corect, rămân tot reduse ca număr. Actorii economici acționează în aceste limite, deoarece și obiectivele care se stabilesc pentru aceste resurse nu pot depăși posibilitățile. Lipsa lor de prerogative devine sursă de penurie.

"SUPRAVIEȚUIREA" – CONCEPT OPORTUN PENTRU ECONOMIA ACTUALĂ A ROMÂNIEI

Gheorghe MANEA

Lipsa modelelor teoretice și insuficienta relevanță a experienței țărilor din Europa de Est, fac dificilă trecerea de la economia centralizată la cea de piață. Se mai poate adăuga și faptul că procesul de adaptare a unităților industriale la condițiile economiei de piață este încetinit de absența cadrului legislativ de evoluție a unităților economice, de lipsa managerilor, de existența unui decalaj tehnic și calitativ între produsele și tehnologiile proprii și cele de referință pe plan mondial etc.

Mai trebuie ținut seama și de timpul relativ îndelungat până ce trăsăturile specifice economiei de piață devin viabile și anume: liberalizarea prețurilor, realizarea autonomiei agenților economici, apariția burselor de mărfuri, formarea pieței capitalului, convertibilitatea monedei naționale, înființarea bursei de capital, funcționarea pieței forței de muncă cu ierarhizarea competențelor profesionale etc.

Numai aceste dificultăți ar fi suficiente pentru a contura drumul sinuos al trecerii la economia de piață. Din nefericire însă, fondul real pe care se desfășoară procesul de tranziție este mult mai complex: cu intensități și sensuri diferite acționează concomitent factori favorizanți sau restrictivi, rezultanta acestora fiind greu de determinat.

La trecerea la economia de piață intervin cu contribuție majoră următoarele elemente pozitive:

- regăsirea în cvasitotalitatea platformelor politice ale partidelor din România a modelului economic către care trebuie să ne îndreptăm - economia de piață. Pe eșaloanele următoare (departamente economice, centrale industriale, întreprinderi, institute de cercetare și proiectare etc.) opțiunile și accepsiunile economiei de piață sunt mai puțin clare, concluzie reieșită din observarea imobilismului organizațional și funcțional al acestora, din scăderea dramatică a indicatorilor ce caracterizează activitatea economică (a se vedea și "Raportul privind stadiul aplicării reformei economice și necesitatea accelerării acesteia", prezentat de premierul P. Roman, în fața Parlamentului la data de 18 octombrie 1990);

- existența unei "Schite privitoare la strategia înfăptuirii economiei de piață în România", elaborată de Comisia guvernamentală condusă de academicianul T. Postolache și care reflectă opinia specialiștilor privitoare la modalitățile prin care economia hipercentralizată și distorsionată poate evolua către o structură liberalizată cu mecanism de piață bine definit.

Chiar dacă unele premise ale acestui necesar și interesant studiu pot fi reconsiderate după 18 luni de la publicarea lui (din nefericire, într-un număr restrâns de exemplare) popularizarea lui prin mijloacele mass-mediei ar fi făcut un mare serviciu Guvernului ajutând la înțelegerea mai rapidă și mai completă a Programului guvernamental de reformă economică elaborat mai târziu;

- elaborarea acestui program guvernamental de reformă economică al cărui conținut a fost recunoscut ca logic și cuprinzător de mulți specialiști din domeniul economic, program orientat ferm către economia de piață;

- graficul de realizare a cadrului legislativ corespunzător noului model economic care concretizează intenția Guvernului de introducere în practica economică a prevederilor Programului de reformă economică;

- disciplina și ordinea ce caracterizează o anumită parte din personalul ce lucrează în unități productive, convins că numai prin muncă, prin respectarea regulamentelor de fabricație și a instrucțiunilor de lucru își vor menține întreprinderea în condițiile eficienței economice, asigurându-se astfel, salariul nu numai în prezent, ci mai ales, în perspectivă.

Cu semn negativ în evoluția întreprinderilor industriale pot fi puse în evidență următoarele:

- criza de proprietate

Proprietatea de stat asupra patrimoniului unităților economice a fost erodată psiho-social de ideea trecerii la economia de piață, la autonomia agenților economici, la privatizare. Aparent, se poate înțelege că statul și-a "părăsit" proprietatea, nu mai asigură materii prime și nici nu mai preia produsele finite.

În același timp, salariații unităților economice nu sunt implicați în niciun fel în gestiunea fondurilor fixe și fondurile circulante ale unităților, explicându-se poate și pe această cale, absenteismul, incompleta folosire a zilei de lucru, sustragerile din avutul obștesc, nivelul scăzut al calității produselor și serviciilor, revendicările salariale justificate și, mai ales, nejustificate. Recenta lege, a regiilor autonome și a societăților comerciale vine să atenueze această criză de proprietate.

- criza de autoritate

Fără precedent în managementul contemporan conducerea unităților economice pe toate cele trei nivele (operativ, tactic și strategic) a fost aleasă "democratic", de jos în sus și tocmai din acest motiv, autoritatea ei a fost drastic diminuată până la cvasiparalizia personalului TESA din întreprinderi, centrale, institute de cercetare și proiectare etc.

- criza de competență

Mulți dintre specialiștii din producție, proiectare, cercetare etc. au fost înlocuiți din motive întemeiate sau nu (prea severi, pensionabili, incorecți comportamental, compromiși politic etc.); întreprinderea lipsită de specialiști involuează neadaptându-se noilor condiții.

- criza de creativitate tehnică

După Revoluția din Decembrie 1989 creativitatea trebuia să cunoască un salt apreciabil care, însă nu s-a produs. Afirmatia se bazează pe faptul cunoscut că poporul român are inteligență nativă, că există multe întreprinderi cu tradiție în domeniul industrial – cadru favorizant creativității tehnice – și că inteligența, înainte de a fi ultima noastră resursă este ghid și element propulsor în procesul trecerii unităților industriale la economia de piață. Saltul în creația tehnică ar fi trebuit să fie stimulat atât de noile condiții social-politice din România cât și de politicile proprii unităților economice.

- criza de înțelegere a fenomenului economic

Foarte răspândită această formă de criză poate fi cel mai ușor sesizată la nivelul activității sindicale. Să ne punem întrebarea: câți lideri sindicali știu că unitatea în care muncesc evoluează de mult timp în condiții de faliment? Și că Banca Națională, generoasă, creditează întreprinderile falimentare care lucrează din ce în ce mai puțin și mai prost?

Poate că formularea corectă a crizei de înțelegere a fenomenului economic ar fi fost "criza de informare despre fenomenul economic" a întregii populații adulte a țării. Prezentarea economiei de piață în esența ei, cu implicațiile preponderent pozitive asupra vieții noastre, cu evidențierea aspectelor negative și a modului cum acestea pot fi puse sub control, reliefaarea experienței mondiale în domeniu, detalierea programului guvernamental de reformă, prezentarea principalelor proiecte și legi aprobate de Parlament etc. ar fi dus, fără îndoială, la clarificarea multor noțiuni și concepte și s-ar fi regăsit, poate, și în conduita personalului față de muncă, față de întreprindere.

Este de ajuns să observăm cât de puțin material s-a tipărit în țara noastră în acest an cu referire la teoria și practica economiei de piață. Fără acest "aflux" de noi informații nu putem ieși din șabloanele gândirii marxiste, înțelegem mai greu spiritul noii legislații.

Cu rol agravant în punerea sub control a activității economice (la nivelurile macro și microeconomic) intervin inflația, specula, unele aspecte ale cadrului politic intern și internațional, emigrația unei părți din populație mai alea a intelectualilor, numărul mare al celor fără ocupație (mulți dintre aceștia clienți ai penitenciarelor eliberați prematur din închisoare) birocratismul, inerția funcțională a fostelor ministere și a altor instituții centrale etc.

Asigurarea condițiilor necesare desfășurării neîntrerupte a procesului de tranziție la economia de piață în așa fel ca durata tranziției, și costurile sociale să fie minime impune ca succesiune logică, inventarierea tuturor factorilor cu efecte pozitive și negative ce condiționează acest proces, potențarea celor pozitivi și găsirea căilor de minimizare a acțiunii celor negativi. Suntem convinși că în acest fel procedează Guvernul, metodologia aceasta permițându-i stabilirea cadrului general de determinare a traiectoriilor de evoluție macroeconomică. Acest cadru general (legislativ) va fi edificat de Guvern și Parlament așa cum rezultă și din graficul de elaborare a legislației.

Timpul economic în care evoluează întreprinderile nu se suprapune însă peste timpul calendaristic necesar elaborării noului cadru legislativ. La nivel macroeconomic, mai ales, timpul lucrează în favoarea unei evoluții aleatorii a cărei corectare este din ce în ce mai dificilă, iar punerea ei sub control presupune eforturi din ce în ce mai mari.

Pentru că această evoluție aleatoare s-a încadrat ferm în limitele parametrilor economici negativi este necesară stoparea involuției sistemelor de fabricație în vederea redresării ulterioare. Acesta este motivul pentru care, la nivelul unităților care involvează, propunem pentru perioada de tranziție spre economia de piață conceptul de "supraviețuire economică".

Ca rațiune, aplicarea conceptului în practica economică ar avea rolul de a evita "sucombarea" întreprinderilor încă din perioada de tranziție.

La nivelul macroeconomic, aplicarea conceptului nu vine în contradicție cu politica Guvernului, ci facilitează trecerea mai rapidă către economia de piață, minimizând riscul accidentelor de ordin financiar, reducând timpul necesar implementării noului cadru legislativ și mărinđ probabilitatea ca un număr mai mare de unități economice să poată parcurge asprul drum al perioadei de tranziție și să rămână, ulterior, viabile în condițiile economiei de piață.

Conceptul de supraviețuire economică nu este nou și nici original, aplicarea lui însă, în condițiile concrete ale țării noastre credem că prezintă interes. Baza teoretică a conceptului poate fi regăsită în lucrările ce se referă la fluctuațiile unui sistem economic, la sinergetică, bioeconomie, teoria sistemelor industriale etc.

În practica economică, conceptul a apărut în timpul crizei energetice din anii '70 contribuind, în mare măsură, la ieșirea din criză a întreprinderilor industriale din Occident. Recent, strategii de firmă bazate pe conceptul de supraviețuire economică sunt cunoscute în domeniile fabricării îngrășămintelor chimice azotoase (care au caracter puternic energointensiv și preț relativ scăzut), al celor fosfatice (fabricație cu reziduuri puternic poluante), ale prelucrării țițeiului în rafinării amplasate departe de resurse, ale sintezei metanolului unde există excedent de producție din cauza startului lent al fabricării benzinei sintetice etc.

Lucrările lui Richard Day privind forma și cauzele fluctuațiilor într-un sistem economic în care informația nu este perfectă, unde variabilele de stare nu se ajustează automat și unde inovațiile instituționale sunt generate de situații de criză și haos, arată că pot fi găsite sisteme formalizate reprezentative pentru acest gen economic a căror evoluție este instabilă, neliniară sau haotică.

Într-un asemenea sistem economic instabil, caracterizat prin dezechilibru, inteligența ia o valoare adaptivă (în sens darwinian) pentru a depăși crizele și pentru a crea o structură din ce în ce mai complexă, mai stabilă astfel, dar insuficientă față de performanțele sistemelor de referință

unde informația este suficientă. Evident că stabilizarea unor asemenea sisteme presupune informatizarea lor, iar inteligența personalului de conducere și operare trebuie să devină factor de producție.

În termen al sinergeticii, aducerea sistemului de la starea de haos la cea cu traiectorii predeterminate presupune obligatoriu trecerea acestuia prin starea de autoorganizare care implică, la rândurile ei, determinarea configurației studiului stabilității acestei configurații de echilibru și configurații concomitent cu stabilirea condițiilor de apariție a unor configurații noi. Evoluția unui sistem nu poate fi descrisă decât ținând seama de cauzele stocastice și de tendințe deterministe în același timp. Această îmbinare între haos și determinism, între șansă și necesitate pare să fie cheia funcționării sistemelor cu autoorganizare.

Teoria sistemelor industriale acordă drept șansă de supraviețuire economică, în noile condiții social-economice, sistemelor cu comportament adaptiv. Aceasta presupune că sistemul este capabil să absoarbă o cantitate mare de informații din exteriorul lui, să le prelucreze cu ajutorul inteligenței personalului propriu și să le valorifice ca feed-back al proceselor de fabricație.

În mod obligatoriu, trebuie presupusă existența unui cadru organizațional adecvat noului comportament al sistemelor industriale.

Sistemele cu comportament static, rigid, tipice economiei centralizate nu pot supraviețui schimbării modelului economic și dispar. Aceste sisteme, includ, uzual, în structura lor numai subsistemul conducerii operative, cele ale conducerii strategice și tactice sunt situate la alte nivele ierarhice (centrale industriale, minister etc.); întreg personalul unităților cu comportament rigid execută numai operații de rutină, cadrul inovațional este nesemnificativ organizat, sectoarele de cercetare-dezvoltare sunt slab regăsite în organigrama întreprinderii sau sunt organizate în afara acesteia.

Supraviețuirea economică, așa cum rezultă din teoria și practica economică înseamnă, în primul rând, schimbarea comportamentului sistemelor industriale prin modificarea continuă a structurii lor.

Trimiterile la literatura de specialitate pot fi extinse evidențiind sistemele ce evoluează departe de echilibru (Prigogine), la teoria catastrofelor, la abordarea entropică a proceselor de producție, la teoria informațiilor etc. Analiza acestora întărește convingerea că la nivelul unităților economice, situate în derivă funcțională sunt, posibile abordări teoretice și soluții practice care să ducă la punerea sub control a evoluțiilor haotice determinate de stări interne sau externe nefavorabile proceselor de fabricație.

Conceptul de supraviețuire economică propus pentru o situație limitată în timp, consecință, în esență, a schimbării modelului de dezvoltare economico-socială a țării, are ca scop să inspire obiective strategice pe termen scurt și programe care să catalizeze procesul de autoorganizare a întreprinderilor industriale, de aducere a lor la un echilibru funcțional, moment de la care se declanșează evoluția unității economice în conformitate cu traiectoriile propuse de Programul guvernamental.

Starea de echilibru – punct central al conceptului – poate fi aproximată, în cele mai multe cazuri, prin comparare cu starea întreprinderii înainte de Revoluție (și anume, cu unul din anii perioadei 1985-1989, de exemplu). Această aproximare nu este cea mai fericită soluție (prețul era artificial stabilit, unele norme de consum nerealist fixate, condiții grele de lucru etc.), dar în interesul conceptului nostru aproximarea poate fi considerată un punct de plecare (de referință) pentru sistemul considerat.

Atingerea stării de echilibru, în accepțiunea noastră, este și premisa necesară liberalizării prețurilor (sau pentru mai multă exactitate, oferta trebuie să excedă cererea). Liberalizarea prețurilor în condițiile în care întreprinderile involuează economic va duce la regăsirea costurilor nonactivității în prețul de vânzare. Consumatorul final finanțează astfel proasta gestiune, indisciplina în muncă, demonstrații de legitimitate sindicală, furtul etc.

După aducerea unităților la starea de echilibru, următorul pas este crearea cadrului organizațional tipic economiei de piață care presupune reconsiderarea calitativă a fiecărei funcțiuni a întreprinderii în ideea adaptării acesteia la noile condiții și anume: piața produselor, a capitalului și a forței de muncă.

Proiectarea cadrului organizațional al întreprinderilor ar trebui să preceadă cadrul legislativ pentru a da răgazul necesar formării specialiștilor sau, mai bine zis, a transferării acestora din instituții centrale în compartimente funcționale ale unităților economice. Sunt avuți în vedere specialiștii în promovarea vânzărilor, organizarea sectoarelor de cercetare-dezvoltare aferente întreprinderilor, informatizarea proceselor de fabricație, prelucrarea informațiilor de proces, formarea băncilor de date, urmărirea evoluției prețurilor, protecția mediului înconjurător, operații de bursă, psihologia muncii și selecția profesională, stimularea creativității tehnice etc.

În această etapă se creează bazele trecerii treptate de la munca de rutină la cea de creație în întreaga activitate a unității economice; funcțiile întreprinderii sunt astfel tratate încât comportamentul sistemului de producție să devină adaptiv. Aceasta este perioada în care trebuie însușite noțiunile de bază ale economiei de piață, înțelese conexiunile noilor acte legislative, asimilate principiile managementului modern, simplificată gestiunea, redus numărul nivelurilor ierarhice de conducere. Concomitent are loc formarea și perfecționarea profesională, organizarea băncilor de date, începând cu prelucrarea informațiilor existente în țară și extinsă rapid la cele din exteriorul sistemului, inclusiv prin promovarea circulației specialiștilor.

Scopul acestei "campanii" intense de informatizare nu este numai urmarea programelor de perfecționare profesională, ci vizează direct și capacitatea specialiștilor întreprinderii de a cunoaște exact mărimea decalajului de nivel tehnic și calitativ dintre tehnologiile proprii și cele similare străine. Este momentul când sunt cunoscuți concurenții potențiali și atuurile lor pe piața mondială.

Fără etapa evaluării clare a decalajelor de nivel tehnic calitativ nu se poate vorbi de o strategie de dezvoltare a unității (fie chiar pe termen scurt) sau de modernizare a acesteia.

Dintre multiplele aspecte ce le presupune modernizarea procesului de fabricație și alinierea lui la performanțele tehnice și economice ale unităților de referință pe plan mondial, Guvernul a reținut ca cel mai important aspect pe cel al re tehnologizării. Este principalul subsistem al sistemului de fabricație, unde eforturile financiare solicitate sunt însemnate (și mai ales sub formă de valută).

Atragerea capitalului străin pentru re tehnologizare – acolo unde este cazul și unde eforturile proprii nu sunt suficiente – presupune crearea premiselor care să favorizeze interesul pentru investiții în România. Dintre aceste premise, în afara celor ce țin de cadrul sociopolitic și legislativ general, la nivelul unităților industriale trebuie să fie clare următoarele:

- obiectivele strategice pe termen scurt stabilite pentru evoluția întreprinderii;
- aproximarea necesarului de investiții cu scopul reducerii sau anulării decalajului nivelului performanțelor proprii de fabricație față de cele similare străine;
- politică comercială: piețe tradiționale, interes pentru unele segmente de piață etc.;
- asigurarea potențialului inovațional și financiar pentru dezvoltarea, în continuare, a licențelor, know-how-ului importante pentru a le menține la nivel continuu competitiv;
- gradul de disciplină, de pregătire profesională a personalului de toate gradele formează garanțiile necesare, minime, investitorilor străini (și nu numai străini) de recuperare în timp util a eforturilor financiare avute în vedere sau investite. Atmosferă continuu revendicativă, indisciplina în producție, personal ce nu-și găsește locul în unitate, șefi aleși sau numiți pe criterii extraprofesionale, aspectul întreprinderii, situația bilanțului contabil etc. pot influența decisiv un investitor de a-și plasa sau nu capitalul într-o unitate economică. Noțiunea de capital de risc este circumscrisă, de obicei, promovării produselor și tehnologiilor de vârf și nu creditării unor situații de haos economic.

Consensul național cerut de conducerea statului în viața politică a țării poate fi tradus, la nivel macroeconomic, prin consensul factorilor implicați în stabilitatea proceselor de producție din întreprinderi (conducerile strategice, tactice și operative, personalul organizat și neorganizat în sindicate, autoritățile administrative locale etc.) determinându-i ca în perioada de tranziție să prevaleze interesele întreprinderii asupra celor de ordin social.

Moratoriul solicitat de Guvern asupra revendicărilor salariale ar fi trebuit să dea răgazul necesar concentrării atenției conducerii întreprinderii către

aspectele tehnico-economice și manageriale esențiale pentru redresarea unității și nu să se ocupe excesiv de aspectele microsociale.

Conceptul de supraviețuire economică presupune menținerea unui minim de personal în întreprindere, deplasarea activității de rutină către cea de adaptare și inovare, câmp larg de activitate deschis personalului tânăr. Criteriul de apreciere a valorii personale prin dosarul de cadre, vechimea în muncă, relațiile personale, apartenența la un partid sau altul etc. se schimbă cu cel al competenței profesionale. Aceasta presupune permeabilitatea la nou, concretizată în investiții, inovații și raționalizări proprii, cunoașterea limbilor străine pentru documentare și relații directe cu specialiștii străini.

În aceeași măsură, dinamica și nivelul indicatorilor de eficiență economică ai instalației, atelierului, uzinei, întreprinderii unde lucrează și locul produselor și tehnologiilor proprii pe piața mondială trebuie să concretizeze calitatea personalului.

Elita profesională conturată în această etapă este motorul care va antrena întreprinderea către economia de piață, prelungindu-i supraviețuirea și dincolo de perioada de tranziție. Elita aceasta este concretizarea faptului că inteligența tehnică, economică etc. a devenit factor de producție.

Elita profesională trebuie stimulată, consolidată și, evident, valorificată. În ierarhia noilor valori sociale – de care avem atâta nevoie după revoluție – elita profesională s-ar putea înscrie pe primul plan al opțiunilor sociale dând consistență variantelor pentru viitor ale tineretului și sens competiției profesionale.

Procesul de autoperfecționare, de calificare și recalificare, de instruire generală se desfășoară atât în timpul programului de lucru, cât, mai ales, în afara acestuia. Condițiile prin care trec întreprinderile având caracter excepțional, programul de lucru trebuie adaptat, în consecință, renunțându-se la săptămâna de lucru redusă, acolo unde performanțele tehnice și economice sunt nesatisfăcătoare. Liderii sindicali în special trebuie supuși unui proces de instruire pentru a putea deveni parteneri egali de analiză și decizie cu membrii consiliilor de administrație din care fac, (vor face) parte sau vor intra în contact.

În timp ce în unitățile economice se aplică regulile specifice conceptului de supraviețuire economică, Guvernul desăvârșește cadrul legislativ al economiei de piață, legalizează noțiunea de șomer ca și cea de faliment economic a întreprinderilor ce nu rezistă tranziției la economia de piață și competiției.

Guvernul ar trebui să sprijine cu ajutorul marilor platforme industriale formarea unităților de mici și medii dimensiuni (cu forme diferite de proprietate) capabile să preia o parte din personalul disponibilizat în regiile autonome și societățile comerciale de mari dimensiuni, valorificând materii prime disponibile

local (unele dintre acestea fiind subproduse de proces din marea industrie), micile unități ce ar prolifera în vecinătatea coloșilor industriali ar amplifica activitatea economică, ar da posibilitatea desfășurării spiritului întreprinzător al celor talentați, ar stimula concurența – premisă a calității produselor și serviciilor, a reducerii prețurilor.

Conceptul de supraviețuire economică a unităților industriale ar putea inspira un concept asemănător și la nivel macroeconomic pentru perioada de tranziție la economia de piață.

RESTRUCTURAREA CADRULUI DE ORGANIZARE ȘI CONDUCERE A INDUSTRIEI

**Vasile DAN
Ruxandra ISAIC-MANIU**

1. Considerații generale privind tranziția la economia de piață

Trecerea la economia de piață este condiționată de efectuarea unor profunde transformări ale structurilor economico-financiare și instituționale prin care să se asigure constituirea piețelor bunurilor și serviciilor, capitalului și a muncii, concomitent cu punerea la punct a instrumentelor noi necesare pentru aplicarea de către stat a politicilor de reglare macroeconomică.

Stabilirea direcțiilor de acțiune în vederea trecerii la economia de piață presupune luarea în considerare a trăsăturilor fundamentale ale acesteia. În acest sens o importanță deosebită o prezintă evidențierea ponderii proprietății private în cadrul economiei, a rolului statului în reglarea macroeconomică, a mecanismelor instituționale de participare a salariaților și în special a muncitorilor din întreprinderi la luarea deciziilor, la rezultatele financiare și la formarea capitalului. Considerarea drept caracteristici principale ale economiei de piață ca fiind existența unui număr cât mai mare de producători, manifestarea concurenței, eliminarea poziției de monopol, asigurarea liberei intrări pe piață, diminuarea treptată a influenței agenților economici și, în special a statului, pe piața produselor, a muncii și a capitalului, nu este suficientă, întrucât acestea se pot manifesta și în cazul menținerii proprietății de stat asupra unităților economice. Experiența unor foste țări socialiste est-europene a demonstrat că prin impunerea, pe cale legislativă, întreprinderilor proprietate de stat, a unui mod de funcționare pe baza legilor pieței, nu a dus la obținerea rezultatelor dorite.

Elaborarea judicioasă a unui program de reformă, eșalonarea și realizarea corespunzătoare a etapelor acesteia, sunt condiționate în primul rând de stabilirea clară a obiectivelor pe care le urmărim pe baza analizării corecte a situației economice din țara noastră și a luării în considerare a principalelor trăsături caracteristice ale unei economii de piață, trăsături care apreciem că sunt următoarele:

- primatul proprietății private, individuale sau asociative, asupra capitalului conjugat cu restrângerea substanțială a proprietății de stat;
- existența unor structuri concurențiale ale piețelor bunurilor și serviciilor, capitalului și muncii;

- autonomia decizional-funcțională a unităților economice; existența unor mecanisme instituționalizate de participare a salariaților la decizii, la rezultatele financiare și la formarea capitalului în unitățile economice;
- aplicarea unei politici sociale care să aibă în vedere protejarea salariaților, încurajarea creării de noi locuri de muncă, acordarea de alocații de șomaj etc.;
- reglarea ansamblului activității economice pe baza mecanismelor pieței;
- limitarea intervenției statului la utilizarea în principal a politicilor (bugetare, fiscale, monetare, ale venitului, industriale), de reglare macroeconomică și elaborarea legislației privind menținerea condițiilor necesare bunei funcționări a economiei de piață pe baze concurențiale.

Elaborarea judicioasă a unui program de reformă, eşalonarea corespunzătoare a etapelor acestuia trebuie să se efectueze astfel încât tranziția la noul sistem economic să aibă loc cât mai rapid posibil, evitându-se astfel prelungirea existenței unei situații deosebit de dăunătoare, în care pe de o parte statul nu are la dispoziție pârgurile economico-financiare necesare pentru reglarea macroeconomică, iar unitățile economice, în condițiile inexistenței proprietății private, a piețelor produselor, muncii și în special a capitalului, nu se pot manifesta ca niște agenți economici specifici unei economii de piață. Se cuvine subliniat faptul că mecanismele pieței vor putea intra în funcțiune numai în condițiile constituirii pe baze concurențiale a piețelor bunurilor și serviciilor, a capitalului și a muncii, a privatizării celei mai mari părți a unităților economice. În etapa de tranziție statul este lipsit de instrumentele de reglare macroeconomică specifice unei economii de piață, în timp ce vechile mecanisme de reglare, bazate pe emiterea de repartiții de produse și materii prime, pe centralizarea și redistribuirea între unitățile economice a fondurilor de dezvoltare, a celor valutare, pe acordarea unor subvenții, pe stabilirea centralizată a nivelului prețurilor și respectiv a beneficiilor produselor nu mai funcționează, sau funcționează în mică măsură (cazul unor materii prime etc.). De aceea statului îi revine un rol hotărâtor în constituirea pe baze concurențiale a piețelor bunurilor și serviciilor, muncii și a capitalului, și în acționarea directă asupra economiei până la implementarea unui sistem de gestiune macroeconomică indirectă, bazată în principal pe politicile bugetare, fiscale monetare etc. Punerea unui accent deosebit numai asupra aplicării acestor politici de reglare indirectă, la începutul perioadei de tranziție, când practic cea mai mare parte a unităților economice nu sunt privatizate și nu există structuri concurențiale de piață nu va conduce la redresarea activității economice. Considerăm că statul, numai în urma preluării de către piață a procesului de alocare a resurselor, de stabilire a nivelului prețurilor, pe măsura efectuării schimbărilor necesare la nivel microeconomic, își va pierde rolul de a

corija dezechilibrele macroeconomice printr-o acțiune directă asupra nivelului și structurii cererii și ofertei în cazul anumitor produse.

2. Rolul și atribuțiile statului în procesul de deblocare și de restructurare a activității întreprinderilor

În condițiile economiei de piață, statul acționează de regulă în vederea reglării economiei prin mijloace indirecte și pentru a orienta activitatea agenților economici spre realizarea anumitor obiective privind producția, investițiile, cercetarea științifică, ocuparea forței de muncă etc. În reglarea economiei statul are un rol activ, pe de o parte prin utilizarea pârghiilor economico-financiare, fără amestec administrativ în conducerea și funcționarea întreprinderilor, iar pe de altă parte în calitate de agent economic în cazul întreprinderilor aflate în proprietate publică.

Statul, prin legislația adoptată și prin sistemul monetar și fiscal are un rol hotărâtor în crearea și menținerea condițiilor necesare funcționării corespunzătoare pe baze concurențiale a piețelor bunurilor și serviciilor, muncii și capitalului.

Având în vedere starea generală existentă a industriei țării noastre (caracterizată prin: criză și stagnare, capacități de producție supradimensionate față de cerințele pieței, mai ales în cazul unor bunuri de producție, de echipament și intermediere, exces al cererii față de ofertă, mai ales în cazul bunurilor de consum, ponderea însemnată a unităților economice de dimensiuni mari și foarte mari, poziția de monopol a unor producători, lipsa unor materii prime, materiale, a energiei datorată în principal unei structuri a industriei energofage și a unor tehnologii de fabricație de fabricație depășite etc.) considerăm că în perioada de tranziție statul trebuie să aibă un rol important în vederea atenuării unor dezechilibre majore precum inflația, șomajul, deficitul balanței de plăți externe și în restructurarea industriei, în paralel cu luarea măsurilor necesare pentru constituirea celor trei piețe (a bunurilor și serviciilor, a capitalului și a muncii), implementării sistemului de gestiune macroeconomică indirectă, bazată pe politicile bugetare, fiscale, monetare, constituirii structurilor concurențiale de piață, asigurării primatului proprietății private și restrângerii proprietății de stat, alocării fondurilor necesare calificării, recalificării și perfecționării pregătirii forței de muncă devenite disponibile corespunzător noilor locuri de muncă ce vor fi create.

Capitalul public din țara noastră trebuie să suplinească acționariatul privat care în prezent este inexistent, iar în viitor va avea o anumită perioadă structuri fragile. De asemenea, racordarea din ce în ce mai mult a țării noastre la circuitul economic mondial va duce la creșterea riscului de destabilizare a acționariatului întreprinderilor noastre și de pierdere a caracterului național al acestuia. De aceea, considerăm că statul acționar rămâne un atu important în politica de restructurare și modernizare a industriei care trebuie să aibă în

vedere constituirea în principalele sectoare economice a unor întreprinderi competitive la nivel internațional. De altfel, cerințele în vederea racordării la exigențele concurenței internaționale sunt mari, iar condițiile de îndeplinit sunt mult prea complexe pentru a fi satisfăcute numai prin intermediul pârgurilor de comandă obișnuite (buget, fiscalitate, masa monetară, rata dobânzii etc.), impunându-se de aceea să se acționeze în profunzime asupra structurilor economice.

Ca și în cazul statelor dezvoltate industrial, guvernul prin participarea la elaborarea și aplicarea împreună cu întreprinderile private sau publice (la inițiativa acestora) a unor politici industriale adecvate, pe baza studierii cerințelor pieței interne și externe, trebuie să asigure restructurarea amplă și rapidă a unor întregi subramuri ale economiei, care urmează să-și reducă mult activitatea sau chiar să dispară sub presiunea conjugată a diminuării cererii și apariției unor concurenți mai competitivi. Reafectarea factorilor de producție între sectoarele de activitate, deoarece necesită timp, fonduri bănești mari și are importante consecințe sociale și economice (șomaj, ajutoare de șomaj, programe de reconversie a forței de muncă) nu poate fi lăsată exclusiv pe seama mecanismelor pieței, deoarece altfel se poate ajunge la un haos economic. În acest context, o problemă deosebită o reprezintă cea a subvențiilor acordate de stat în procesul reconversiei sectoarelor de activitate aflate în declin, reorientării în alte activități a factorilor de producție.

Strategia aplicată de unele țări dezvoltate industrial (ca de exemplu SUA, Regatul Unit, Germania, Franța etc.) în vederea susținerii "cu orice preț" a sectoarelor aflate în dificultate (siderurgie, textile, construcții navale), deși a necesitat subvenții mari, nu a dat întotdeauna rezultatele scontate datorită caracterului ei strict defensiv, a neluării în considerare a consecințelor inevitabile ale tendințelor manifestate de piață și transformării politicii industriale într-un instrument al politicii sociale (subvențiile acordate pentru ameliorarea competitivității produselor, în practică au servit la sporirea salariilor și la asigurarea unor locuri de muncă).

Un exemplu de reușită a strategiei de susținere a sectoarelor în dificultate îl oferă Japonia care a adoptat în anul 1978 legea privind "stabilizarea ramurilor de criză" și în anul 1983 legea privind "ameliorarea structurilor industriale", conform căreia statul (puterea politică) organizează în strânsă conlucrare cu întreprinderile în cauză o adaptare "ordonată" a cererii și a ofertei prin reducerea etapizată, programată, a capacităților de producție cu luarea în considerare a imperativelor de eficacitate tehnică, efectele aferente suportându-se în mod echitabil de către toate întreprinderile implicate. (În circa 3 ani, între 1978-1982, capacitățile de producție privind fabricarea aluminiului primar au fost reduse cu 55% și a celor privind ureea cu 50%, iar în cca 2 ani, între 1983-1985, a fost redusă cu mai mult de 1/3 capacitatea de producție a etilenei). Succesul acestei strategii a fost asigurat de: dinamismul celorlalte sectoare de activitate care au oferit noi locuri de muncă; reconversia rapidă a

forței de muncă; gradul înalt de policalificare al muncitorilor; implicarea sindicatelor; separarea obiectivelor politicii industriale de cele ale politicii sociale.

În acest context, în vederea sporirii venitului național, creării de noi locuri de muncă, considerăm ca deosebit de importantă adoptarea de către stat a acelor politici industriale care să permită dezvoltarea sectoarelor de activitate cu un puternic potențial de creștere și în special, a industriilor de înaltă tehnologie. În acest sens, statului îi revine rolul de a sprijini activitatea de cercetare-dezvoltare în vederea promovării celor mai noi realizări privind produsele și tehnologiile prin: acordarea de subvenții și comenzi publice (în 1985 statul finanța cercetarea în proporție de 47% în SUA, 56% în Franța, 41% în Japonia); crearea unor centre de cercetare fundamentală și aplicată; preluarea unei părți din riscurile ce pot apărea în fazele de omologare, de pregătire a fabricației și comercializare a noilor produse; încurajarea lansării de noi produse; favorizarea amortizării mijloacelor de producție; facilitarea concentrărilor industriale necesare pentru obținerea economiilor de scară etc.

În cazul dezvoltării unor sectoare noi de activitate intervenția statului poate avea loc fie printr-o politică a "crenelurilor", care constă în selecționarea produselor și întreprinderilor considerate ca "puncte forte" în vederea susținerii dezvoltării deosebite a acestora, fie printr-o politică a filierelor de producție, care constă în dezvoltarea coordonată a întreprinderilor complementare pe fluxul de fabricație al unor produse.

Politica de subvenționare fiind condiționată de potențialul economic al țării, de resursele financiar-bugetare, pentru stat este dificil să acorde simultan ajutoare atât pentru sectoarele în declin, cât și pentru sectoarele noi, de înaltă tehnologie. Deși subvenționarea sectoarelor în declin poate apărea ca justificată pe termen scurt prin evitarea unor implicații negative, de natură socială sau politică, considerăm că prin aceasta se mențin activități neeficiente, împiedicându-se astfel adaptarea structurilor industriale la cerințele pieței, în special externe, asigurarea unei configurații moderne a sistemului productiv. Succesul strategiei de susținere a sectoarelor aflate în dificultate este condiționată de:

- luarea în considerare a consecințelor inevitabile ale tendințelor manifestate de piață;
- evitarea transformării politicii industriale într-un instrument al politicii sociale (menținerea cu orice preț a unor locuri de muncă, mărirea salariilor etc.);
- dinamismul celorlalte sectoare cu un puternic potențial de creștere și, în special, a celui terțiar care să ofere noi locuri de muncă;
- reconversia rapidă a forței de muncă;
- gradul înalt de policalificare al muncitorilor;
- atragerea și implicarea sindicatelor.

Reușita strategiei de susținere a sectoarelor noi, de vârf, este condiționată de promovarea concurenței, care rămâne un instrument de neînlocuit în selectarea inovărilor și alocarea resurselor. În acest context, statul nu joacă rol de întreprinzător, nu se amestecă în alegerea produselor și a grupelor de produse specifice, întreprinderile stabilindu-și singure, într-un mediu intens concurențial, sectoarele de activitate pe care doresc să le dezvolte.

Experiența americană și japoneză demonstrează că reușita strategiei de susținere a sectoarelor noi, de vârf, este condiționată de promovarea concurenței, care rămâne un instrument de neînlocuit în selectarea inovărilor și alocarea resurselor. În SUA, programelor publice de subvenționare a cercetării-dezvoltării și comenzilor de stat, îndeosebi celor din domeniul militar, le-au revenit și continuă să le revină un rol important în impulsionarea și dezvoltarea multor activități de înaltă tehnologie. Programele sunt concepute și aplicate astfel încât, la realizarea lor este asigurată o participare foarte largă a unei multitudini de întreprinderi private. Nici guvernul SUA, nici cel al Japoniei nu joacă rol de întreprinzător, nu se amestecă în alegerea produselor și grupelor de produse specifice, întreprinderile private își stabilesc singure, într-un mediu intens concurențial, sectoarele de activitate pe care doresc să le dezvolte. În ceea ce privește Germania strategia de susținere a sectoarelor noi are în vedere, în principal, descentralizarea procesului de definire a subvențiilor de stat, aplicarea preponderentă a pârgurilor fiscale de stimulare, acordarea de asistență întreprinderilor mici și mijlocii pentru promovarea aplicării noilor tehnologii. Politicile industriale aplicate în Franța și în Marea Britanie nu au dus la rezultatele scontate datorită, în principal: alegerii *apriori* de către stat a sectoarelor care urmează să fie dezvoltate; centralizării procedurilor de definire a obiectivelor; implicării directe a statului în gestiunea întreprinderii; alocării cvasiadministrative a resurselor financiare și concentrării acestora asupra unui număr nelimitat de întreprinderi considerate "campioni naționali" care sunt protejate față de concurență pe piața internă.

Statului, cel puțin într-o primă etapă a perioadei de tranziție, îi revine un rol deosebit de important în restructurarea sistemului productiv al industriei conform situației din țările dezvoltate industrial, caracterizată prin existența unui număr relativ redus de întreprinderi mari și foarte mari, și a unei ponderi majoritare în ceea ce privește numărul întreprinderilor mici și mijlocii. Teoria structurii piețelor de oligopol furnizează argumentele existenței într-un număr mare a întreprinderilor mici și mijlocii, coabitării acestora cu marile întreprinderi. Deși pe o piață este deosebit de important raportul de forțe dintre întreprinderile care fixează prețul (*price-pakers*) și acelea care se mulțumesc să-l adopte (*price-takers*), totuși, în țările dezvoltate industrial, importanța întreprinderilor mici și mijlocii nu a fost niciodată marginală, acestea fiind capabile să-și dezvolte propria lor strategie de piață, să stabilească cu întreprinderile mari relații de complementaritate. Marile întreprinderi sunt

interesate în menținerea pe piața produselor lor a întreprinderilor mici și mijlocii, întrucât pe de o parte acestea constituie o barieră de intrare a noilor firme, iar pe de altă parte eliminarea lor ar necesita cheltuieli suplimentare aferente unor eventuale preluări în fabricație dovedite nerentabile pe termen scurt. Totodată pe anumite piețe, caracterizate prin modificări frecvente ale solicitărilor beneficiarilor, micilor întreprinderi le revine un rol important fiind cele mai capabile să se adapteze rapid la schimbările cererii, întrucât marile întreprinderi au nevoie de prea mult timp pentru a reacționa față de noile solicitări, iar caracteristicile dotării de regulă nu le permit fabricarea în condiții de eficiență a seriilor mici de produse.

- Un rol deosebit revine statului la începutul perioadei de tranziție în asigurarea structurilor concurențiale ale pieței bunurilor și serviciilor, în eliminarea poziției preponderente de monopol a unor producători, determinarea gradului de concentrare a producției făcându-se ținând cont de faptul că se poate justifica din punct de vedere economic existența unui producător unic, în condițiile în care acesta satisface în întregime piața internă și o parte însemnată a producției este destinată pieței externe, care are un puternic caracter concurențial. O răspundere deosebită revine statului în promovarea concurenței și în asigurarea condițiilor necesare desfășurării acesteia, ținând seama de faptul că "jocul concurenței" este un mijloc printre altele și menținerea sa, se justifică în măsura în care permite realizarea obiectivelor într-un mod mai eficace decât în condițiile concertării agenților economici sau reglementării directe de către stat. Deși jocul pieței este un factor de progres de neînlucuit, există cu toate acestea situații în care nu este posibilă numai pe baza acestuia realizarea unor obiective la termene acceptabile și fără mari tensiuni sociale. Atunci când prin deciziile întreprinderilor nu se asigură efectuarea adaptărilor necesare la un cost social acceptabil este necesar să se procedeze la intervenții... în vederea orientării deciziilor în sensul optimului economic și social".¹ Experiența țărilor dezvoltate industrial evidențiază faptul că înțelegerile și fuzionările dintre întreprinderi afectează desfășurarea normală a concurenței din momentul în care volumul producției realizate de acestea depășește 20-25% din volumul total al producției desfășurată pe piața unui produs din țara respectivă.

În relația dintre stat și întreprinderile publice considerăm că este necesară aplicarea unei politici "contractuale" bazate pe un acord negociat prin care statul să aprecieze exact ceea ce dorește, iar întreprinderea să evidențieze potențialul material și uman real de care dispune. Avantajele unui asemenea mod de conlucrare între stat și întreprinderea publică sunt evidente,

¹ *Expresia acestui relativism se regăsește în conținutul dat politicii europene a concurenței, în locul pe care aceasta îl ocupă alături de alte politici economice și, îndeosebi politica industrială. Alexis Jacquemin. Economie industrielle européennes, Dunod, 1975, p. 7.*

deoarece obiectivele și strategiile se stabilesc cu luarea în considerare a condițiilor concrete existente în cazul fiecărei întreprinderi. Dacă în practică, statul compensează costurile suplimentare rezultate ca urmare a impunerii anumitor obiective întreprinderii publice, relațiile se desfășoară corespunzător: fiecărei "constrângeri" din partea statului îi corespund anumite costuri suplimentare precum și o finanțare aferentă lor provenind de la bugetul statului.

Succesul reformei economice din țara noastră este condiționat de evitarea efectuării premature a unor modificări ale structurilor economice existente, care, în final, datorită consecințelor negative pe care le produc – dereglarea funcționării unităților economice, diminuarea nivelului producției, creșterea șomajului, proliferarea fenomenelor de speculă – să ducă de fapt, la compromiterea ideii de economie de piață.

În prezent, mecanismele de ajustare bazate pe legile pieței nu funcționează în economia țării noastre. De aceea, se impune aplicarea cât se poate de rapidă a măsurilor necesare, deoarece viteza mică a reformei economice va provoca mari dificultăți politicii de reglare macroeconomică a statului.

Crearea unei economii de piață presupune elaborarea de către stat a unor politici bugetare, fiscale, monetare, industriale, ale veniturilor etc. prin care să se asigure desfășurarea corespunzătoare a diferitelor etape ale procesului de reformă cu luarea în considerare a următoarelor cerințe: parcurgerea sincronizată, într-o anumită succesiune a etapelor în strânsa lor interacțiune, astfel încât să se evite dereglarea funcționării unităților economice; evitarea modificării premature care în final conduc de fapt la compromiterea ideii de economie de piață; luarea în considerare a efectelor imediate cât și a celor de perspectivă ale măsurilor preconizate a se aplica; aplicarea permanentă a unor măsuri sociale adecvate care să atenueze efectele negative cauzate de costurile tranziției spre o economie de piață; asigurarea cât mai rapid posibil a conectării țării noastre la circuitul economic și monetar internațional, a atragerii capitalului străin.

3. Politicile de reglare macroeconomică în perioada de tranziție

a) Politica socială și a veniturilor

Reușita reformei economice este condiționată atât de luarea în paralel de către stat a unor măsuri prin care să se asigure în primul rând crearea de noi locuri de muncă pe baza favorizării înființării de întreprinderi mici și mijlocii, cât și de aplicarea unor măsuri sociale, de cointeresare materială a salariaților, de pregătire și perfecționare a acestora (acordarea unor ajutoare pe perioada disponibilizării forței de muncă, școlarizarea în vederea recalificării, alocarea salariaților a unor părți sporite din beneficiile realizate de întreprindere etc.). O importanță deosebită revine precizării prin cadrul legislativ la nivelul industrial, a drepturilor și obligațiilor revenite salariaților în raporturile dintre aceștia și

conducerea unităților economice, a modului de reprezentare și participare la decizii a salariaților în consiliile de supraveghere sau de administrație ale întreprinderilor și de organizare a comitetelor sau consiliilor de întreprinderi.

Un rol important îi revine Guvernului în vederea asigurării unei mai bune organizări a pieței forței de muncă prin: facilitarea întâlnirii ofertei cu cererea pe baza creării unui ansamblu de organisme însărcinate să informeze, să orienteze și să plaseze personalul muncitor; sporirea flexibilității forței de muncă pe baza acordării de ajutoare financiare cu ocazia schimbării locului de muncă în alte regiuni ale țării, aplicării unor programe de construcții de locuințe și de recalificare; garantarea unui minim de securitate a muncii; reglementarea licențierilor, interzicerea licențierilor abuzive, stimularea amplasării întreprinderilor în alte regiuni ale țării; reducerea șomajului pe baza diminuării ponderii populației active (reducerea vârstei de pensionare, prelungirea duratei de școlarizare, limitarea cumulului pensiei cu salariul, diminuarea săptămânii de lucru, facilitarea lucrului în regim de jumătate de normă etc.), modificării structurii ofertei de forță de muncă (dezvoltarea strategiilor de formare, facilitarea reciclării muncitorilor, încurajarea uceniciei), creării de locuri de muncă (favorizarea creșterii economice, recucerirea pieței interne, încurajarea investițiilor care nu duc la economisirea forței de muncă, descurajarea implantării de întreprinderi în alte țări), protejării salariaților (fixarea unui salariu minim, acordarea alocației de șomaj), reglementării relațiilor sociale la locul de muncă (convenții colective care reglementează condițiile de muncă și remunerare).

În reglarea ansamblului economiei, un rol important revine determinării nivelului veniturilor care condiționează pe cel al consumului, al economisirii și al investițiilor, deci al cererii globale. Un obiectiv esențial al politicii veniturilor trebuie să îl constituie, în ceea ce privește repartitia primară, acordarea acestora în strânsă corelare cu valoarea producției și serviciilor realizate, creșterea acesteia din urmă trebuie de regulă să fie mai mare. În sens larg, politica veniturilor trebuie să aibă în vedere nu numai veniturile directe, ci și cele indirecte, precum și ajutoarele de șomaj, alocații, prestări sociale etc.

De regulă, în țările dezvoltate industrial, protecția socială este asigurată în principal de întreprinderi fiind suportată de costurile de producție și de salariații însăși prin cote prelevate din venitul acestora. Modalitățile alese pentru finanțarea protecției sociale trebuie să aibă însă în vedere și influențele negative pe care poate să le producă asupra relansării economice, creșterea costurilor de producție și a ineficienței. De aceea, costul protecției sociale nu trebuie să crească mai repede decât valoarea producției și serviciilor, pentru că în caz contrar fie nu se vor mai putea asigura resursele financiare necesare, fie va crește deficitul bugetar și inflația. În acest context, în vederea diminuării inflației datorate creșterii prețurilor produselor și serviciilor, L. Weitzmann propune o politică salarială în întreprinderi prin care să se mențină nivelul profitului și numărul locurilor de muncă, masa salarială urmând să varieze

direct proporțional în funcție de volumul vânzărilor. În aceste condiții, incertitudinea în ceea ce privește dezvoltarea întreprinderii nu ar mai obliga-o nici să-și reducă profiturile și deci să-și diminueze capacitatea de autofinanțare, nici să licențieze personalul (această soluție este apropiată de cea practică în marile firme din Japonia unde primele, care depind de nivelul vânzărilor realizate, reprezintă aproape 30% din valoarea totală a salariilor).

În condițiile actualei crize economice din țara noastră, se impune punerea în aplicare a unui nou sistem de protecție socială (mai cu seamă în ceea ce privește ajutorul de șomaj și programele de reciclare a personalului finanțate din fonduri publice), care constituie un element indispensabil al procesului de reformă, astfel încât șomerii să-și vadă șansele lor de reconversie profesională și de încadrare în muncă întărite. De asemenea, întreprinderile trebuie să accepte o responsabilitate socială mărită în ceea ce privește crearea de noi locuri de muncă în condițiile utilizării eficiente a muncii și capitalului existente. În același timp, o parte din fondurile bugetare destinate inițial subvenționării întreprinderilor precum și din veniturile obținute în urma vânzării acțiunilor actualelor societăți comerciale proprietate de stat, care devin disponibile, vor putea ca, de-a lungul perioadei de tranziție, să devină surse pentru acoperirea unor costuri ale protecției sociale și în special pentru finanțarea cursurilor de reciclare profesională.

b) Politica monetară

O condiție importantă în vederea demarării și asigurării procesului reformei economice din țara noastră, o reprezintă stăpânirea inflației care constituie totodată, și o premisă esențială pentru restabilirea echilibrului economic, asigurarea liberalizării schimburilor economice cu țările dezvoltate industrial și atragerea capitalului străin. De aceea, o primă direcție de acțiune a reformei economice, cu caracter permanent o reprezintă luarea măsurilor necesare în vederea diminuării inflației și preîntâmpinării creșterii acesteia. În acest sens, o importanță deosebită o prezintă depistarea cauzelor reale care au născut și dezvoltat procesul inflaționist din țara noastră, deoarece numai astfel pot fi luate măsurile de remediere care se impun.

O politică monetară riguroasă este absolut necesară, reducerea masei monetare ducând la diminuarea nivelului prețurilor și deci a inflației, fapt ce stimulează exporturile și frânează importurile (deprecierea internă a monedei antrenează un deficit al balanței de plăți externe și provoacă o deteriorare a ratei de schimb). Desigur că o cerință esențială în vederea asigurării echilibrului monetar o reprezintă controlul riguros al masei monetare în strânsă corelare cu nivelul realizat al producției și serviciilor, concomitent cu luarea unor măsuri în vederea resorbției excedentului de lichidități. În scopul reducerii masei monetare, unii economiști preconizează reforma monetară, soluție care apreciem că nu va da rezultatele dorite deoarece duce la creșterea lipsei de credibilitate a agenților economici în politica economică a statului și, în ultimă

instanță, în economia de piață; alți economiști consideră că excedentul monetar va fi redus ca urmare a cumpărării de acțiuni în urma privatizării întreprinderilor de stat, dacă sumele astfel obținute de stat sunt blocate și nu utilizate din nou în economie, soluție care, de asemenea apreciem că nu va da rezultatele dorite în condițiile în care procesul de privatizare urmează să se desfășoare pe o perioadă destul de mare de timp.

În aplicarea unei politici monetare restrictive, se cuvine atrasă atenția asupra importanței evidențierii adevăratei cauze a excesului de lichidități, rezultatul unor penurii de aprovizionare astfel încât, îndată ce oferta bunurilor și serviciilor se va redresa, acesta va dispărea. De asemenea, trebuie avut în vedere faptul că orice politică restrictivă de creare de monedă, de diminuare excesivă a lichidităților, comportă un risc important și anume acela de a împiedica expansiunea activității economice, de a frâna cererea de produse și servicii, și de a conduce la nefolosirea într-o proporție mare a capacităților de producție, deci la stagnarea și chiar la recesiune. De aceea, apreciem că obiectivul urmărit de Guvern, și anume acela de oprire a declinului produsului intern brut în 1991, nu se va putea realiza, datorită și măsurilor luate în ceea ce privește planificarea creditelor, transferarea finanțării investițiilor de la buget la întreprinderi și suprimarea subvențiilor statului. Concepțiile monetariste, de regulă recomandă să nu se perturbe legile pieței, dar preconizează intervenția statului asupra masei monetare, pentru un nivel al producției și serviciilor dat, nivelul prețurilor variind direct proporțional cu cantitatea masei monetare. În acest context, M. Friedman consideră că, inflația fiind mai întâi un fenomen monetar, creșterea masei monetare trebuie să fie făcută proporțional în funcție de sporirea previzibilă a valorii producției sau chiar într-o proporție mai mică; de asemenea, apreciază că agenții economici devin din ce în ce mai puțin sensibili la politicile keynesiene de relansare economică și anticipează dimpotrivă inflația, reacționând la orice creație de monedă excedentară prin creșteri de preț și revendicări de salarii. O politică monetară restrictivă antiinflaționistă, ca să dea rezultatele scontate, considerăm însă că trebuie să aibă în vedere atât caracteristicile sistemului productiv și ale comportamentului agenților economici din țara noastră, cât și inexistența pieței capitalului, a bursei de valori, a mecanismelor de reglare bazate pe legea cererii și a ofertei, altfel, ea nu va avea drept rezultat o diminuare a prețurilor, ci va duce la o încetinire a activității economice. Aplicarea unei politici monetariste riguroase, care presupune suprimarea subvențiilor financiare acordate întreprinderilor de către bugetul statului, întâmpină dificultăți în condițiile existenței unei profunde crize economice, sporirii șomajului, necesității modernizării structurii aparatului productiv și a afectării reconversiiilor totale sau parțiale ale unor sectoare întregi din economie. Aceste fenomene negative sunt amplificate în condițiile în care în prezent, întreprinderile care de fapt sunt proprietate de stat, pe de o parte au mărit costurile de producție ca urmare a sporirii CAS, a fondului de retribuire pentru plata compensațiilor determinate de creșterea prețurilor și a

salariilor mărite, a impozitului pe fondul de salarizare în cazul depășirii anumitor plafoane, iar pe de altă parte au transferate în exclusivitate finanțarea investițiilor pe baza surselor proprii. În concluzie, reducerea treptată a finanțării de la buget preconizată pe anul 1991, nu va putea fi compensată prin investițiile efectuate de actualele societăți comerciale de stat sau de către sectorul privat care este în curs de constituire.

Se cuvine evidențiat faptul că rezultatele politicii monetare restrictive depind de starea conjuncturii economice: crearea de masă monetară duce la accelerarea creșterii, la apariția inflației și la sporirea prețurilor, iar diminuarea excesivă a masei monetare duce la recesiune, la încetinirea activității economice, la nefolosirea unor însemnate capacități de producție. Acest din urmă fenomen este datorat severității sau prelungirii măsurilor luate de stat pentru a combate inflația apărută în perioada precedentă. De asemenea, politicile monetare nu se dovedesc eficiente atunci când sunt urmărite concomitent obiective diferite, ca de exemplu, pe de o parte, încetinirea creșterii masei monetare în vederea moderării ritmului de creștere a prețurilor, deci obținerii unei rate a inflației inferioare celei din alte țări, iar pe de altă parte dezvoltarea exportului în vederea echilibrării balanței de plăți, constituirii unor excedente ale soldului comerțului exterior. Astfel, stoparea inflației, considerând că aceasta are o cauză monetară, presupune limitarea acordării creditelor bancare (în vederea reducerii masei monetare) în timp ce extinderea exporturilor duce la necesitatea acordării de credite întreprinderilor pentru dezvoltare și modernizare.

De altfel, și din practica țărilor dezvoltate industrial, rezultă că politicile monetare restrictive nu au dat în toate cazurile rezultatele scontate deoarece:

- nivelul general al prețurilor la un moment dat depinde de o multitudine de factori care acționează simultan și nu numai de masa monetară. De altfel, Keynes consideră că abundența monedei nu acționează asupra nivelului prețurilor decât dacă utilizarea deplină a capacităților de producție blochează creșterea volumului producției;

- inflația poate fi datorată unei largi palete de cauze, nu numai monetare. În situația țării noastre, considerăm că principalele cauze sunt: absența concurenței pe piață, poziția de monopol a unor producători; depășirea de către cerere a ofertei de bunuri de consum în condițiile rigidității acestora din urmă; previziunile pesimiste privind evoluția viitoare a economiei, nesiguranța în ceea ce privește politica internă, sporirea salariilor necorelată cu creșterea reală a volumului producției; revendicarea și apărarea de către unele categorii sociale a unor avantaje economice; lipsa concurenței străine pe piața internă. Inflația mai este generată de ineficacitatea structurilor economice productive, existența unor "gâturi" de capacitate care provoacă penurii pe anumite perioade, deoarece atunci când cererea crește, sistemul productiv în ansamblu, sau anumite componente ale sale sunt incapabile să o satisfacă.

Referitor la piața capitalului sunt de evidențiat următoarele aspecte:

- sporirea ratei dobânzii la inițiativa puterii publice duce la o frânare a activității economiei naționale, la descurajarea luării de împrumuturi de către întreprinderi și populație, deoarece, în condițiile țării noastre, datorită resurselor proprii insuficiente, nu poate exista o autonomie a comportamentului întreprinderii față de variația dobânzii. Astfel, o creștere a ratei dobânzilor datorită dificultăților întâmpinate de întreprinderi pentru a-și asigura surse noi de finanțare va duce la o frânare a activității economice. De asemenea, multe întreprinderi nu se află în perioada de expansiune economică, ratele ridicate ale dobânzii neputând fi suportate de întreprinderi decât prin creșterea prețurilor de livrare către consumatori. Scăderea ratei dobânzii nu relansează activitatea decât dacă masa monetară urmează să crească. Deși creșterea masei monetare duce la scăderea ratei dobânzii și deci la sporirea investițiilor și a cererii globale, totuși această înlănțuire poate să nu se desfășoare atât de riguros, datorită existenței și a investițiilor puțin elastice la rata dobânzii;

- banca centrală are mijloace limitate pentru a stăpâni volumul masei monetare. Nu se poate promova o politică monetară decât dacă banca centrală are pârghii de acțiune asupra creației monetare, reglării masei monetare și a ratei dobânzii, nivelul acesteia din urmă trebuind să fie stabilit în mod real, adică să reflecte penuria de pe piața monetară și a capitalului, și să fie pozitiv în raport cu rata inflației, astfel încât să sporească încrederea agenților economici în procesul de reformă.

O etapă necesară în procesul de reformă o reprezintă organizarea unei piețe a capitalului, liberalizarea acesteia, crearea capitalului juridic pentru piețele bursiere. De aceea trebuie identificate demersurile în acest sens. Se cuvine subliniat însă faptul că piața financiară secundară, în special bursa poate funcționa numai în condițiile privatizării întreprinderilor de stat. De asemenea, practica țărilor dezvoltate industrial evidențiază faptul că bursele de valori au ca funcție principală nu pe cea de a aduce bani suplimentari, de a crește direct posibilitatea de investiții a întreprinderilor, ci de a difuza și îi face să circule capitalul de a facilita găsirea și redistribuirea fondurilor necesare. De asemenea, se cuvine de evidențiat faptul că, la fel ca și în țările dezvoltate industrial nu toate întreprinderile societății pe acțiuni vor participa la bursă, ci numai acelea care îndeplinesc anumite condiții privind valoarea capitalului, numărul acțiunilor, competitivitatea etc.

c) Politica bugetară și fiscală, reprezintă un instrument major de intervenție al puterii publice în vederea reglării cererii globale, sporirea acesteia putându-se asigura prin creșterea cheltuielilor statului sau prin diminuarea presiunii fiscale cu condiția ca nivelul prețurilor să fie menținut.

Reușita politicii bugetare și fiscale este condiționată pe de o parte de asigurarea depășirii ofertei de către cerere, astfel încât salariile distribuite suplimentar să nu ducă la creșterea prețurilor și deci a inflației, iar pe de altă parte de flexibilitatea imediată a producției, deci a ofertei față de o creștere a

cererii ca urmare a sporirii cheltuielilor publice. Considerăm că aceste condiții nu sunt îndeplinite în prezent în economia țării noastre, care de altfel se află într-un puternic declin. De aceea, sporirea cheltuielilor publice va avea un efect contrar celui dorit, deoarece cererea, devenind mai puternică, se va provoca o creștere a prețurilor, deci a inflației. De asemenea, practica țărilor dezvoltate industrial ne arată că, deși cheltuielile publice cresc sau impozitele sunt reduse, relansarea producției în sensul multiplicatorului keynesian nu are loc, întreprinderile neputând sau nevrând să crească volumul producției sau cererea de factori de producție deoarece: în cazul anumitor industrii există disponibilități de capacitate, deci nu va mai fi necesară achiziționarea de noi utilaje etc.; de regulă, se trece la investiții noi după modernizarea celor existente; există anumite gâturi intersectoriale, chiar dacă pe ansamblu se manifestă o rezervă de capacitate; sporirea importurilor, situație în care se află majoritatea statelor dezvoltate, limitează mult relansarea în condițiile în care consumatorii preferă produsele importate în detrimentul celor autohtone; prețurile, în cazul multor produse, nu variază în mod flexibil conform legii cererii și ofertei, iar în cazul unor componente sau echipamente cresc prea mult; forța de muncă de o anumită calificare se asigură cu dificultate; există penurii în cazul unor materii prime și materiale care blochează procesul de producție etc. În condițiile de mai sus, care se regăsesc și în cazul țării noastre, deficitul bugetar nu va duce la relansarea producției, ci la inflație. De asemenea, deficitul bugetar, care rezultă dintr-o reducere a impozitelor sau o creștere a cheltuielilor publice nu-și va exercita efectul său de relansare decât dacă este finanțat prin creație sau injecție monetară.

Deficitul bugetar poate juca un rol important în relansarea activității economice, resursele financiare necesare putând fi asigurate în principal prin crearea de monedă scripturală și recurgerea la împrumut intern pe termen lung pentru atragerea economiilor populației (această din urmă modalitate de finanțare poate naște tensiuni pe piața capitalului deoarece, în aceste condiții, rata dobânzii crește și întreprinderile riscă să-și găsească cu dificultate mijloacele financiare necesare pentru efectuarea de investiții). Pentru a duce la obținerea unei creșteri economice și la ieșirea din criză, injectarea de monedă suplimentară trebuie să se desfășoare în următoarele condiții:

- banii trebuie să nu circule prea mult timp, să aibă viteză mare de circulație și să fie retrași ulterior din circulație;
- întreprinderile să reacționeze pozitiv și rapid la creșterea cererii pentru a putea rambursa într-o perioadă de timp scurtă creditele primite. În acest context, mașinile și utilajele din dotare trebuie să nu prezinte un grad avansat de uzură, să nu existe strângeri de capacități de producție, penurii de aprovizionare, de forță de muncă. Fără respectarea acestor condiții, creșterea cererii va depăși cu mult nivelul ofertei și va duce la sporirea prețurilor produselor și a inflației. Se cuvine subliniat faptul că între politica de încurajare a ofertei și cea monetaristă restrictivă există o contradicție puternică, deoarece

prin limitarea creditului și a masei monetare, prin preluarea în întregime a efortului investițional de către întreprinderi în condițiile în care acestea nu posedă resursele necesare pentru autofinanțare, nu se pot asigura agenților economici mijloacele financiare pentru propria dezvoltare;

- întreprinderile producătoare de bunuri de consum să dispună de capacități de producție disponibile, astfel încât veniturile distribuite suplimentar populației ca urmare a relansării activității întreprinderilor producătoare de bunuri de echipament și bunuri intermediare, pe baza creării de monedă scripturală, să nu ducă la mărirea prețurilor și deci a inflației ca urmare a cererii mai mari de bunuri de consum decât oferta. În cazul existenței unei penurii de bunuri de consum este necesară promovarea importurilor și limitarea veniturilor și a cererii. Practica țărilor dezvoltate industrial a evidențiat însă faptul că politicile de relansare de tip keynesian nu și-au atins obiectul propus, deoarece veniturile suplimentare obținute au dus la mărirea cererii, însă nu de produse autohtone ci de produse importate. În situația în care relansarea activității întreprinderilor producătoare de bunuri de echipament și intermediare, sau extinderea capacităților producătoare de bunuri de consum se face pe baza economisirii populației, nu se produce o sporire a veniturilor distribuite, și deci nu se creează posibilitatea apariției unor dezechilibre între cerere și ofertă de bunuri de consum. Se cuvine subliniat însă faptul că, pe măsura în care capacitățile noi de producție de bunuri de consum sunt puse în funcțiune se pot manifesta fenomene de criză de supraproducție în condițiile în care, datorită mării veniturilor populației sporește înclinația spre economisire și deci de diminuare a cererii;

- să fie neutralizată sporirea înclinației spre tezurizare a agenților economici, pentru motive de precauție ca urmare a sporirii inflației sau de speculație financiară.

Sistemul fiscal trebuie astfel conceput încât să nu blocheze performanțele economice. Astfel scăderea salariilor, ca urmare a impozitelor prea mari, va provoca, de regulă, o diminuare a nivelului consumului global și în special a propensiunii marginale de a economisi a populației și, în final, a capacității investiționale a întreprinderilor. Pe de altă parte, conform curbei lui Laffer, până la un anumit nivel al ratei de impozitare a agenților economici, venitul fiscal al statului crește, după care în mod inevitabil scade.

În elaborarea unei politici bugetare și fiscale judicioase trebuie avut în vedere faptul că, de regulă, reducerea impozitelor nu provoacă reluarea imediată a activității economice, pe când diminuarea cheltuielilor bugetare poate duce dimpotrivă la recesiune.

d) Politica privind oferta de produse, structurile concurențiale de piață, liberalizarea prețurilor și privatizarea unităților economice

Sporirea elasticității ofertei de produse, premisă esențială a succesului reformei economice din țara noastră, presupune aplicarea concomitentă a unui

set de măsuri prin care să se asigure: structuri concurențiale de piață, descentralizarea duce rii economiei, autonomia funcțional-decizională a întreprinderilor și privatizarea acestora. O problemă esențială a actualei etape de tranziție la o economie de piață o reprezintă diminuarea dezechilibrului dintre excedentul lichidităților monetare și penuria de bunuri de piață, un rol esențial revenind în acest sens liberalizării prețurilor, premisă importantă a creșterii ofertei de produse. Excesul cererii față de ofertă, în special în cazul bunurilor de consum considerăm că are mai multe cauze dintre care enumerăm: dezvoltarea insuficientă a unor capacități de producție; lipsa de flexibilitate a sistemului productiv; insuficiența materiilor prime și materialelor necesare; distribuirea de venituri monetare mai mari decât valoarea reală a producției realizate etc.

Față de măsurile luate până în prezent în economia țării noastre, reacția ofertei a fost în general slabă sau chiar negativă datorită: reducerii subvențiilor acordate întreprinderilor; creșterii ratei dobânzii; sporirii prețurilor materiilor prime, semifabricatelor și echipamentelor obținute prin cooperare; creșterii ratei de schimb; lipsei de materii prime etc. În general, politica de limitare*** a inflației*** limitând subvențiile și frânând creșterea veniturilor și deci a consumului, a neglijat oferta și nu a pregătit terenul pentru realizarea unui echilibru între aceasta și cerere.

În condițiile în care în țara noastră lipsește o structură concurențială de piață și există o cerere excedentară de produse, în special de bunuri de consum, care nu poate fi compensată prin importuri, producătorii, în principal întreprinderi de stat, au toate condițiile necesare pentru a-și spori nivelul prețurilor de livrare. În acest context, programul de reformă elaborat de Departamentul pentru proiectarea*** reformei, evidențiază în mod corect că "pe măsură ce se vor extinde proprietatea privată și mixtă, iar creșterea economică va spori oferta, intervenția statului în economie va fi suplinită și de acțiunea corectivă a legilor economice în special a legii cererii și ofertei, și a mecanismelor specifice economiei concurențiale"¹. "O dată cu asigurarea unei concurențe reale, piața va suplini și elimina total intervenția statului și va influența economic structura economiei"². Cu toate acestea s-a trecut deja la aplicarea celei de a doua etape a liberalizării prețurilor, de fapt o majorare a acestora, care coroborată cu indexarea prețurilor și salariilor vor duce la sporirea inflației, datorită mecanismului "spiralei inflaționiste" conform căreia creșterea prețurilor va duce la majorarea salariilor, care la rândul lor va provoca o sporire a prețurilor ș.a.m.d. Astfel, va fi compromis procesul de reformă, deoarece practica țărilor dezvoltate industrial a arătat că măsurile preconizate privind stabilirea unor niveluri maxime limită ale salariilor, a unor impozite mari asupra fondului de salarii etc. nu au dus întotdeauna la

¹ *Reforma economică – un proiect dezvoltat, Tribuna economică, nr. 12/1991, p. 28.*

² *Reforma economică – un proiect deosebit, Tribuna economică, nr. 12/1991, p. 38.*

rezultatele scontate, de multe ori ducând și la apariția unor efecte "perverse" care influențează negativ asupra spiritului de inițiativă și a cointerесării salariaților precum și asupra rezultatelor economico-financiare ale întreprinderilor. În prezent, în condițiile existenței unei structuri de monopol sau de oligopol, deși prețurile au fost liberalizate, piețele produselor nu funcționează pe baze concurențiale. Astfel, când oferta este excedentară ca urmare a scăderii cererii, producătorii au posibilitatea să-și diminueze volumul producției și nu nivelul prețurilor. În condițiile creșterii cererii, producătorul poate spori prețul și nu producția. De aceea, ca urmare a rigidității nivelului salariilor (care depind de raportul de forțe dintre conducere a întreprinderilor și sindicate) și a tendinței producătorilor de a păstra un anumit nivel al prețurilor în relațiile de pe piață, ajustările prin cantități se substituie ajustărilor de prețuri. Liberalizarea prețurilor nu are șanse de reușită decât în condițiile în care concurența internă și externă este suficient de importantă.

Desigur, actuala majorare a prețurilor, în special în cazul bunurilor de consum, va contribui la pauperizarea salariaților și implicit la contribuția unei părți însemnate a excedentului de lichidități monetare aflate la populație, la frânarea cererii de produse. De altfel, se cuvine subliniat faptul că salariile sunt preconizate să fie indexate cu ratele proiectate ale inflației și nu cu cele realizate, iar compensațiile sunt determinate de prețurile aferente unui coș limitat de bunuri de consum ce reprezintă cca 60% din bugetul mediu al unei familii. Dar în același timp, în condițiile spiralei inflaționiste, se va ajunge în final, ca urmare a diminuării excesive a cererii de produse, la nefolosirea într-o proporție mai mare sau mai mică a capacităților de producție. În acest context, economiile populației, pe măsura diminuării lor, nu vor mai putea fi surse financiare pentru privatizarea întreprinderilor pe baza capitalului autohton sau pentru relansarea economiei.

e) Politica valutară și a comerțului exterior

Exportul, alături de investiții, reprezintă componenta cea mai dinamică a cererii globale și de aceea face imperios necesară deschiderea economiei naționale către concurența externă și asigurarea tuturor facilităților în vederea atragerii capitalului străin. În acest context, în perioada de tranziție la economia de piață, politica privind comerțul exterior trebuie să aibă în vedere suprimarea etapizată a monopolului de stat asupra comerțului exterior, introducerea unei rate de schimb realiste a monedelor, liberalizarea mișcării capitalurilor, instaurarea convertibilității monedei.

O atenție deosebită trebuie acordată stăpânirii inflației importate, luării în considerare a tuturor implicațiilor pe care poate să le aibă aplicarea unei politici privind devalorizarea monedei naționale. Aceasta, ameliorează balanța de plăți externe atunci când, conform teoriei lui Marshall și Lerner, suma elasticităților cantităților importate și exportate în raport cu rata de schimb este superioară lui 1. De regulă, orice schimbare de paritate provoacă în general efecte

contradictorii asupra balanței de plăți, o devalorizare a monedei naționale ducând la creșterea prețurilor produselor importate și deci la reducerea cantităților importate precum și la sporirea exporturilor. Se cuvine însă subliniat faptul că efectul negativ al devalorizării - și anume creșterea prețului importurilor - precede efectul favorabil și anume sporirea exporturilor. De aceea, în situația în care deficitul balanței de plăți este prea mare, efectul favorabil ulterior nu va putea compensa efectul negativ care urmează imediat devalorizării. De asemenea, într-o perioadă în care inflația este mare, creșterea prețului importurilor, care cuprinde și inflația importată, va duce în final la sporirea costurilor de producție și a salariilor, ceea ce va avea repercusiuni extrem de negative asupra competitivității produselor românești. La luarea deciziei privind devalorizarea monedei naționale trebuie avută în vedere și natura produselor exportate, caracteristicile tehnico-funcționale ale acestora; astfel, exportul de mașini și importul de echipament cu caracteristici performante este puțin elastic în raport cu modificarea ratei de schimb, pe când în cazul bunurilor de consum supuse oscilațiilor modei, situația este inversă.

În țările dezvoltate industrial, în perioada 1970-1980 aplicarea politicilor de devalorizare în condițiile existenței unei rate mari a inflației, a dus la sporirea costurilor de producție naționale și implicit la scăderea competitivității la export. De aceea, după anul 1980, în aceste țări s-a produs o reorientare în politica privind comerțul exterior, renunțându-se la politica de devalorizare, accentul fiind pus îndeosebi pe creșterea competitivității, întreprinderile renunțând la strategia specializării în realizarea unor produse și optând pentru strategia diferențierii produselor, modificării caracteristicilor acestora, înnoirii permanente a lor. Se cuvine subliniat faptul că gradul de interdependență al economiilor a devenit atât de mare încât politica de creștere economică a unei țări depinde de cea a celorlalți parteneri. Această situație se datorează faptului că, datorită absenței unor mecanisme formale de reglare la nivel mondial, cursul monedelor este supus la fluctuații ample și imprevizibile, cel al dolarului prezintă variații bruște pe piață, nivelul ratei dobânzii dintr-o anumită țară fiind "dictat" de raportul în care se află ratele de schimb ale monedelor. De aceea, în condițiile în care, ierarhia mondială a ratelor dobânzii reale reflectă fidel ratei de schimb a monedelor (rata dobânzii se află deasupra nivelului internațional mediu în cazul monedelor slabe și dedesubtul acestui nivel în cazul monedelor puternice) se exprimă cereri pentru scăderea ratei dobânzii de către țările cu monedă puternică pentru ca și celelalte țări să-și poată diminua rata dobânzii în vederea impulsivării investițiilor propriilor întreprinderi și deci a relansării economiei.

După suprimarea monopolului de stat asupra comerțului exterior apreciem că nu este oportună liberalizarea foarte rapidă a mișcărilor de capitaluri în special a celor speculative în vederea evitării unor eventuale situații de destabilizare pe piața capitalurilor. De asemenea, o importanță deosebită o prezintă luarea măsurilor care se impun în vederea instaurării

convertibilității leului: asigurarea unui fond de marfă mai mare decât cerințele pieței interne; dezvoltarea burselor de valori; alinierea treptată a prețurilor la cele de pe piața mondială; creșterea mai mare a produsului național și a productivității muncii față de nivelul veniturilor și respectiv salariul mediu; reducerea ratei inflației; constituirea unui stoc de devize; atragerea investițiilor străine directe etc.

4. Restructurarea și dinamizarea agenților economici – demonopolizarea, crearea structurilor concurențiale de piață, creșterea rolului întreprinderilor mici și mijlocii

Restructurarea cadrului de organizare și conducere a industriei în vederea asigurării funcționării mecanismelor de piață, a acțiunii legii cererii și ofertei, determinării prețurilor în procesul schimbului care are loc între producători și consumatori, impune ca o cerință esențială stabilirea unor structuri concurențiale de piață, crearea premiselor necesare în vederea așezării pe baze noi a relațiilor dintre întreprinderi și a celor dintre acestea și stat.

Poziția de monopol în care se află majoritatea întreprinderilor producătoare, în condițiile nefuncționării mecanismelor de reglare economică bazate pe legile pieței, nu permite ca numai prin comportamentul strategic al întreprinderilor să se asigure o structură de piață concurențială. În acest context, este necesar ca statul să încurajeze constituirea de noi întreprinderi aflate în proprietate privată, prin acordarea unor facilități financiare, să organizeze în strânsă conlucrare cu întreprinderile în cauză o adaptare ordonată a sistemului productiv prin reducerea etapizată, programată a unor capacități de producție cu suportarea în mod echitabil de către toate întreprinderile implicate a eforturilor aferente și, prin demonopolizarea agenților economici, divizarea întreprinderilor mari și foarte mari, cu luarea în considerare a volumului și structurii previzibile a cererii pieței, dimensiunii optime a întreprinderilor și particularităților tehnice ale proceselor de fabricație, a imperativelor referitoare la eficiența economică și la continuitatea fluxurilor tehnologice.

Totodată, statului îi revine un rol deosebit de important în menținerea structurilor concurențiale de piață prin elaborarea unor reglementări legislative care să sancționeze practicile anticoncurențiale, înțelegerile și fuzionările între întreprinderi de natură să perturbe funcționarea normală a mecanismelor de piață.

În economia țării noastre, ca și în economia țărilor dezvoltate industrial, vor coexista diferite forme ale structurii de piață (concurențială, de oligopol, de monopol, de monopson, de oligopson etc.). La determinarea structurii pieței în cazul unui anumit produs trebuie avute în vedere, în principal, următoarele criterii: volumul cererii pieței interne și externe și posibilitățile extinderii

acestora; volumul importului, influența acestuia asupra ofertei de produse pe piață; condițiile tehnice de fabricație, în special gradul de extindere a mecanizării și automatizării rigide a proceselor de producție; dimensiunea optimă a întreprinderii (prin care se asigură minimizarea costurilor de producție); gradul de diversificare a fabricației unui producător (cuprinderea în nomenclatorul de fabricație a unor produse care se realizează pe piețe diferite); nivelul minim al costului mediu de fabricație aferent volumului producției necesar satisfacerii cererii pieței (care poate fi realizat în condițiile existenței fie a unui singur producător, fie a mai multor producători); importanța strategică a ramurii sau subramurii industriale (care poate condiționa, în mod hotărâtor, desfășurarea eficientă a activității altor ramuri, subramuri industriale).

Constituirea unor structuri concurențiale de piață și menținerea acestora presupune implicarea statului prin luarea acelor măsuri de natură să atenueze efectele negative datorate barierelor de intrare existente (practicarea monopolului de stat în cazul anumitor produse, a taxelor vamale ridicate, a contingentării importurilor; exercitarea exclusivă de către unii agenți economici a controlului asupra unor surse de aprovizionare și asupra fabricării unor produse intermediare, indispensabile obținerii produsului finit; promovarea în defavoarea consumatorilor a unei politici de reclamă comercială etc.), și să impulsioneze înființarea de noi întreprinderi pe o anumită piață.

În condițiile menținerii în proprietate publică a bogățiilor subsolului (zăcăminte de cărbune, petrol, minereuri etc.), intervenția statului nu se manifestă în ceea ce privește stabilirea numărului de întreprinderi producătoare sau eliminarea eventualei poziții de monopol întrucât, pe piețele acestor produse, nivelul cererii poate fi asigurat de un singur producător la costuri mai mici de producție decât cele ce s-ar înregistra în condițiile existenței pe unele piețe a mai multor producători. În acest context, desfășurarea concurenței are loc numai în ceea ce privește accesul diferiților întreprinzători la exploatarea întreprinderilor respective, statul intervenind prin elaborarea unor acte normative care să reglementeze modalitățile, condițiile necesare și obligațiile revenite în cadrul contractului de arendare și prin organizarea de licitații în acest sens.

Existența și amplificarea, alături de dimensiunea concurențială a strategiei de dezvoltare a întreprinderilor, și a unei dimensiuni relaționale, bazate pe perfectarea unor acorduri atât cu statul, cât și cu alți parteneri externi (bănci, clienți, furnizori, concurenți, syndicate etc.), care să le permită, prin valorificarea mai bună, în comun, a resurselor complementare necesare realizării unor obiective privind cercetarea-dezvoltarea, producția, comercializarea etc., obținerea de profit sau, uneori, supraviețuirea în relațiile de concurență cu firme mai puternice. Elaborarea unei strategii relaționale se impune cu atât mai mult în anumite subramuri industriale (ca, de exemplu, automobile, autocamioane, tractoare, produse electronice etc.) în condițiile în

care dimensiunea pieței interne mare a capacităților existente de fabricație, iar caracteristicile tehnice ale acestora nu permit aplicarea unor soluții de modularizare care să ducă la crearea unei structuri concurențiale de piață.

Sporirea capacității de adaptare a sistemelor industriale față de cerințele beneficiarilor este condiționată de constituirea unei structuri raționale a acestora din punct de vedere al gradului de concentrare a producției, similară celei existente în țările dezvoltate industrial, caracterizată prin ponderea însemnată din totalul întreprinderilor mici și mijlocii, de asigurarea unei îmbinări organice între acestea și întreprinderile mari și foarte mari. Deși întreprinderile mari au un rol hotărâtor în politica de investiții, în promovarea tehnicilor de vârf și a competitivității internaționale, întreprinderile mici și cele mijlocii înregistrează o dinamică proprie de dezvoltare în strânsă întrepătrundere cu structurile industriale existente, manifestând, în același timp, o mare capacitate de inovare tehnică, de adaptare operativă față de solicitările beneficiarilor, fapt ce permite apariția unor situații în care acestea pot exporta în condiții la fel de favorabile ca și marile întreprinderi. Este de menționat tendința care se manifestă în prezent în țările dezvoltate industrial de intensificare a preocupărilor întreprinderilor mici și mijlocii în vederea adoptării tehnicilor moderne, participării la schimburi economice internaționale, diversificării profilului de fabricație, depășirii rolului de furnizor de componente prin preluarea în execuție într-o tot mai mare măsură a operațiilor de montaj.

Depășirea dificultăților cauzate de "constrângerile" pieței, în special externe, face necesară concentrarea producției în vederea asigurării unui potențial tehnico-organizatoric, financiar și de cercetare corespunzător, cu atât mai mult cu cât în practică, contrar teoriei concurenței "pure" și "perfecte" există un cost de folosire a pieței (aferent, în special, informării privind prețurile obținabile, riscului potențial – datorat dependenței exclusive, hotărâtoare de furnizori "prea puternici" de materii prime, componente sau dificultății în aflarea unui canal de distribuție, pentru un produs nou, negocierii și perfectării contractelor etc.), iar întreprinderile constată că, prin internalizarea tranzacțiilor, realizează costuri sensibil mai reduse față de cele rezultate prin schimburi pe piață.

În condițiile sporirii complexității și instabilității mediului exterior al agenților economici, concentrarea producției îmbracă forme noi de combinare organizatorică a întreprinderilor, prin care acestea își păstrează personalitatea juridică, asigurându-se unitatea puterii financiare pe baza centralizării capitalurilor, concomitent cu descentralizarea, la nivelul fiecărei unități componente, a atribuțiilor privind producția, desfacerea, cercetarea-dezvoltarea etc. Combinările organizatorice se pot realiza prin diverse forme de asociere a întreprinderilor, fără ca acestea să-și piardă personalitatea juridică, în scopul realizării unor anumite obiective, organizării și coordonării unor activități de interes comun.

În contextul participării la schimburile economice internaționale a întreprinderilor din țara noastră de dimensiuni mari și foarte mari, nu se justifică din punct de vedere economic fuzionarea directă a acestora, fiind necesară constituirea unor societăți comerciale de tip holding pe baza grupării mai multor întreprinderi cu luarea în considerare a unuia sau a mai multora din următoarele criterii: integrarea producției pe filiera de fabricație a produselor finite; cooperarea în realizarea produselor; eliminarea riscului financiar prin diversificarea profilului de fabricație (organizarea pe bază de conglomerat); combinarea orizontală a producătorilor care realizează același tip de produs. Adoptarea deciziei de înființare a societăților comerciale de tip holding, indiferent de criteriile de constituire avute în vedere, se va face cu condiția respectării cerinței de funcționare a acestora în cadrul unei structuri concurențiale fie pe piața internă, fie pe piața externă.

În condițiile modificării frecvente a solicitărilor beneficiarilor, rolul întreprinderilor mici devine important deoarece acestea sunt cele mai capabile să se adapteze rapid la schimbările cererii. Totodată marile întreprinderi sunt interesate în menținerea pe piața produselor lor a întreprinderilor mici și mijlocii întrucât, pe de o parte, acestea constituie o barieră de intrare a noilor firme, iar pe de altă parte, preluarea activității lor în propria fabricație s-ar dovedi nerentabilă. În această etapă, este necesară creșterea numărului întreprinderilor mici, atât pe baza reanalizării oportunității dimensiunii întreprinderilor mari și foarte mari cât și, mai ales, prin crearea de noi unități. Prin aceasta se creează premisele necesare în vederea lichidării poziției de monopol a unor producători, asigurării condițiilor de manifestare a concurenței, a mecanismelor de piață, sporirii flexibilității față de cerințele pieței.

5. Deblocarea activității întreprinderii – crearea agentului economic, întreprinderea, ca motor al economiei de piață

Într-o economie de piață, agentul esențial al mecanismului economic este întreprinzătorul individual sau grup de persoane care, în calitate de proprietar al bunurilor de producție suportă riscurile afacerii și dispune direct sau prin reprezentanți de dreptul de a gestiona unitățile economice. În cazul țării noastre, statul, până la demararea procesului de privatizare a întreprinderilor publice, în special în industrie, este proprietarul unităților economice, directorii acestora fiind numiți, de fapt, direct sau indirect de către guvern. În prezent, se mizează pe faptul că, în condițiile liberalizării prețurilor, aplicării unei politici monetare restrictive de către guvern și eliminării subvențiilor, întreprinderile care se vor dovedi ineficiente se vor afla în dificultate și se vor vedea constrânse să se restructureze, să închidă capacitățile de producție considerate nerentabile sau să dea faliment. Acest lucru apreciem că nu se va întâmpla, deoarece multe întreprinderi au poziție de monopol sau oligopol, iar în cazul celor la care cererea depășește cu mult

oferta, producătorul are posibilitatea să-și mențină un anumit nivel al prețurilor sau chiar să și-l crească. De asemenea, putem afirma că întreprinderile din țara noastră nu au devenit un agent economic hotărâtor ca în cazul economiei de piață, statul fiind de fapt proprietarul acestora, iar gradul de descentralizare a luării deciziilor în economie precum și lipsa mecanismelor pieței nu permit încă dezvoltarea rolului "incitărilor" proprii economiei de piață și în special a profitului. În condițiile actuale, întreprinderile nu sunt în măsură să ia deciziile care se impun, nedispunând de resurse financiare proprii suficiente, neavând competențe decizionale în ceea ce privește asigurarea unor aprovizionări, importuri, dezvoltarea unor colaborări cu partenerii străini. De asemenea, se cuvine subliniată ponderea însemnată a vărsămintelor din beneficiul întreprinderilor la bugetul statului.

Într-o economie de piață, numai întreprinzătorul individual sau grup de persoane, este agentul esențial al mecanismului economic, în calitate de proprietar al bunurilor de producție, suportând riscurile afacerii și beneficiind direct sau prin reprezentanți de puterea de a gestiona întreprinderea. În general, întreprinzătorul, în calitate de producător, îndeplinește o dublă funcție: de organizare a proceselor tehnico-productive și de adaptare a nomenclatorului de fabricație la cerințele consumatorilor. În acest sens, Schumpeter consideră că întreprinzătorul are un rol hotărâtor în ceea ce privește: fabricația de bunuri noi; introducerea de tehnologii și metode de lucru noi, descoperirea de noi piețe de desfacere, descoperirea de noi surse de materii prime; realizarea unei noi organizări a producției etc.

Luând în considerare cele de mai sus, apreciem că privatizarea întreprinderilor este necesar să se efectueze într-o perioadă relativ scurtă de timp, sincronizat cu liberalizarea prețurilor și asigurarea unor structuri concurențiale de piață pentru a se evita o blocare a economiei în condițiile în care mecanismele de alocare a resurselor și de stabilire a prețurilor nu pot să funcționeze pe baza legilor pieței.

Privatizarea reprezintă o premisă importantă în vederea transformării întreprinderilor în agenții esențiali ai economiei de piață, întrucât conferă acestora o autonomie economico-financiară reală și un rol hotărâtor în ceea ce privește stabilirea obiectivelor, alocarea resurselor, constituirea și utilizarea fondurilor, organizarea și conducerea activității proprii, cointerесarea personalului muncitor. Adoptarea deciziei privind alegerea formei juridice a întreprinderii presupune luarea în considerare a următoarelor criterii: mărimea și tipul activității; importanța pentru economia națională; capitalul necesar și sursele disponibile; modalitatea de repartizare a veniturilor și a riscurilor; reglementările legale privind modul de înființare, funcționare și impozitare.

Introducerea mecanismelor concurențiale de piață este condiționată în mod hotărâtor de restrângerea în limite raționale a sferei proprietății publice (obiectul acesteia fiind, în general, bogățiile subsolului, sistemul energetic, sistemul de bază al transporturilor și telecomunicațiilor, producția destinată

nevoilor apărării naționale etc.) de modificarea radicală a conținutului acesteia pe baza introducerii unor forme eficiente de autonomie economică și financiară a întreprinderilor respective, concomitent cu încurajarea extinderii sectorului privat, astfel încât acesta să devină preponderent în funcție de: condițiile tehnico-economice din diferite ramuri și subramuri; importanța strategică a produselor; necesitatea asigurării centralizate, în condiții de eficiență a unor produse și servicii pentru consumatori din țară; posibilitatea atragerii capitalului extern și a disponibilului bănesc al populației etc. În vederea accelerării procesului de trecere la economia de piață este necesar ca statul să stimuleze inițiativa privată prin simplificarea procedurii de înființare a întreprinderilor particulare, prin acordarea acestora, în primul an de funcționare, de facilități fiscale (credite, scutiri de taxe vamale, scutiri de impozit) și de ajutoare directe în vederea dezvoltării și modernizării produselor și a dotărilor necesare.

Sporirea competitivității întreprinderii presupune aplicarea principiilor duce rii moderne, participative într-o strânsă complementaritate cu sistemul de cointerese prin participare la distribuirea rezultatelor financiare și cu sistemul de participare la formarea capitalului. În acest context, o importanță deosebită o prezintă acordarea de facilități în vederea constituirii în cadrul întreprinderii a unui "nucleu de bază" de acționari-salariați, care în anumite situații dificile sunt mai fideli acesteia decât ceilalți acționari.

Deși privatizarea reprezintă premisa hotărâtoare pentru asigurarea autonomiei decizionale a întreprinderii, în vederea funcționării eficiente a acesteia în condițiile economiei de piață, se impune formarea, într-o perioadă relativ restrânsă a unor cadre capabile să utilizeze cele mai moderne metode și tehnici de conducere . Pe măsură ce mediul exterior întreprinderii se caracterizează printr-o complexitate și instabilitate sporite, activitatea de conducere tot mai laborioasă, impunând ca deciziile să fie cât mai "ferite" de ingerințele necompetente ale persoanelor "din afara" procesului decizional. Tehnostructura își poate proteja autonomia actului de decizie prin realizarea unui nivel cât mai ridicat al beneficiilor care, pe de o parte să asigure câștigurile de bază ale acționarilor iar, pe de altă parte să constituie o sursă de sporire a capitalului propriu, astfel încât întreprinderea să nu mai fie pusă în situația de a face concesii punctelor de vedere și presiunilor eventualilor creditori.

În condițiile în care o importanță deosebită o prezintă modernizarea aparatului productiv și efectuarea reconversiilor totale sau parțiale ale unor sectoare întregi din economie, complexitatea procesului de conducere din întreprindere sporește, fapt ce impune ca acesteia să îi revină, în întregime, competența de adoptare a deciziilor privind desfășurarea eficientă a tuturor activităților:

- elaborarea strategiilor de dezvoltare, de înnoire și de promovare a produselor și tehnologiilor;

- fundamentarea și execuția planurilor de perspectivă cât și a celor curente;
- alegerea furnizorilor și beneficiarilor, stabilirea pe baze contractuale a relațiilor cu aceștia;
- adoptarea formelor organizatorice și a metodelor de conducere;
- stabilirea numărului și a structurii personalului, adoptarea politicilor adecvate de atragere, selecționare, promovare și stimulare;
- constituirea și utilizarea fondurilor financiare, utilizarea pe destinații a beneficiului realizat.

În prezent, întreprinderile industriale care sunt în proprietatea statului se confruntă în principal cu următoarele probleme care le "blochează" activitatea:

- preluarea în întregime a efortului investițional de către întreprinderi în condițiile în care fondurile proprii sunt insuficiente, o parte însemnată a beneficiului (inclusiv dividendele) este vărsată la bugetul statului, subvențiile financiare acordate de stat suprimate, posibilitățile de acordare de către bănci a creditelor sunt limitate, iar nivelul ratei dobânzii este ridicat;
- procurarea cu dificultate a unor materii prime care pot fi contractate cu furnizori numai pe baza repartițiilor emise în prealabil de Ministerul Industriei;
- gestionarea în mare măsură a fondurilor valutare de către Ministerul Industriei;
- asigurarea fondurilor bănești necesare ca urmare a achiziționării de către beneficiari a contravalorii produselor livrate;
- nedemararea procesului de privatizare în condițiile în care, statul, deși proprietar de *jure*, nu se implică în gestionarea patrimoniului întreprinderilor.

Procesul de privatizare din România considerăm că se deosebește fundamental de cel din țările dezvoltate industrial, el trebuind să aibă printre obiectivele principale și promovarea unei filosofii a întreprinzătorului și a competiției. De asemenea, oricât am dori sau nu, problemele de echitate socială nu pot fi ocolite, modul de rezolvare al acestora condiționând hotărâtor desfășurarea în continuare a reformei economice la noi în țară și în special "demararea" activității economice. Numai pe această bază vor fi create posibilități pentru atragerea masivă a capitalului străin în cumpărarea de acțiuni, în efectuarea de investiții necesare în special pentru modernizarea producției.

În acest context, considerăm că pot fi utilizate diverse modalități – practica din țările dezvoltate industrial dovedind aceasta – care să permită și "incitarea" salariaților unei întreprinderi, astfel încât o parte din aceștia, sau în totalitate, să se constituie ca un nucleu de bază de acționari – salariați care să fie strâns legați de acea întreprindere, de viitorul ei și care în situațiile dificile să fie mai "fidei" aceștia decât ceilalți acționari. În favoarea participării la capital a personalului acționează și nevoia acestuia de a-și asigura pe această bază, venituri suplimentare care să-i sporească "securitatea" față de apariția unor riscuri posibile. În acest context o importanță deosebită o prezintă "incitarea"

persoanelor care au avut sau nu legături strânse cu întreprinderea respectivă (ca de exemplu foștii salariați, personal din unități de comerț exterior, cercetare-proiectare, învățământ etc.) să cumpere acțiuni de la aceasta pe baza acordării unor facilități precum: reducerea prețului de achiziționare și acordarea de credite cu condiții favorabile de rambursare. Aceste categorii de persoane vor putea primi înlesnirile prezentate mai sus numai până la acoperirea a 5% din valoarea totală a acțiunilor unei întreprinderi.

Dată fiind situația grea a economiei țării noastre, ținând cont atât de nivelul existent redus al disponibilităților bănești ale populației cât și de necesitatea creării unui "nucleu de bază" care să îndeplinească rolul de întreprinzător-acționar strâns legat de rezultatele activității întreprinderii, consider că ar fi oportună vânzarea prioritară a 20-40% din totalul acțiunilor întreprinderii, salariaților acesteia la cerere, dacă doresc să-și asume răspunderi în ceea ce privește gestionarea patrimoniului, contravaloarea acțiunilor urmând să fie achitată pe baza beneficiilor realizate de întreprindere. Succesul acestei acțiuni este condiționat de elaborarea în cadrul întreprinderii a unor planuri de privatizare și de redresare economică, a unei strategii de dezvoltare. Fiecare salariat-acționar nu va putea deține mai mult de 5% din valoarea totală a acțiunilor întreprinderilor respective. Desigur, o obiecțiune care se poate ridica este aceea, că în acest mod s-ar putea menține cadre de conducere care s-au dovedit că nu posedă calitățile necesare pentru gestiunea patrimoniului întreprinderii. Acest lucru considerăm că se va putea remedia sau chiar preîntâmpina atât prin rolul care-l va juca Adunarea Generală a Acționarilor în cadrul căreia salariații acționari ai întreprinderii vor deține o pondere însemnată sau chiar hotărâtoare cât și prin promovarea formelor moderne de participare a personalului la procesul de conducere. Astfel în R F Germania, printr-o lege adoptată în 1951 se prevedea constituirea, în întreprinderile din industria siderurgică și minieră cu peste 1000 de salariați, a unui consiliu de supraveghere format din cinci reprezentanți ai acționarilor, cinci reprezentanți ai muncitorilor (doi numiți de comitetul de întreprindere și trei numiți de sindicat) și un reprezentant neutru, iar în 1976 prin legea asupra codeciziei aceste prevederi s-au extins și asupra întreprinderilor din celelalte ramuri industriale cu peste 2000 de salariați și s-a stabilit ca, în cazul în care președintele și vicepreședintele nu se aleg cu o majoritate de 2/3, primul să fie numit de acționari, iar al doilea de salariați. Comitetul de întreprindere organizat în întreprinderile cu peste cinci salariați aprobă regulamentul de ordine interioară, modul de organizare a locurilor de muncă, prestarea orelor suplimentare, schimbarea profilului de activitate al întreprinderii, fuzionarea acesteia.

AUTONOMIA ÎNTREPRINDERILOR

**Daniel MARGUS;
Cătălina BONCIU;
Cristina BULATA;
Florentina RADU**

Optica vizând procesul de restructurare a economiei naționale în general și a industriei în special trebuie fundamental regândită în contextul noilor condiții specifice economiei de piață. Dacă în economia centralizată erau stabilite mai întâi prioritățile de producție macroeconomice, în funcție de care se stabileau orientarea și specializarea întreprinderilor, în actualul context este necesară, dacă nu o inversare cu 180 de grade a situației, cel puțin o deplasare mai accentuată a competențelor decizionale spre agenții microeconomici.

Mecanismul economiei de piață nu mai permite subordonarea direcțiilor de dezvoltare a capacităților de producție la nivel microeconomic exclusiv unor comandamente politice stabilite la scara întregii economii naționale. Este necesară o îmbinare organică între respectarea priorităților macro, cu precădere a celor sociale și spirituale, și acordarea posibilității reale agenților microeconomici de a se mișca liber în sistemul concurențial al pieței.

Politica de restructurare și re tehnologizare a întregului sistem economic va trebui de asemenea manieră elaborată și condusă încât să respecte, simultan, două principii majore ale democratismului economic:

- asigurarea dezvoltării armonioase a complexului macroeconomic și social, satisfăcând necesitățile de viață decentă pentru întreaga populație;
- respectarea libertăților de decizie și orientare a agenților microeconomici.

În esență, este vorba de îmbinarea conducerii centralizate macroeconomice eficiente cu autonomia întreprinderilor.

Plecând de la premisa că economia națională nu este doar suma agenților economici ce o compun, ci ansamblul acțiunilor individuale și interdependențele dintre agenții microeconomici dau consistență mecanismului macroeconomic, opinăm că procesul de restructurare trebuie să pornească de la o întărire reală a locului și rolului întreprinderilor în sistemul economic. Aceasta se poate realiza numai în momentul în care întreprinderile dispun cu adevărat de autonomie decizională.

În acest context, funcționarea întreprinderii românești în mecanismul concurențial al pieței va avea caracteristici radical diferite față de elementele desfășurării activității sale cu care am fost obișnuiți în perioada economiei supercentralizate. De aici rezultă amploarea deosebită a proceselor de transformare a întreprinderilor, acestea necesitând acțiuni complexe și de lungă durată.

Dacă în prezent se desfășoară un amplu proces de modificare a mecanismelor macroeconomice, pornind de la adaptări terminologice și continuând cu schimbări radicale în structurile și modalitățile de luare a deciziilor la nivel macro, este firesc ca, în paralel, să se desfășoare procese similare la nivel microeconomic al întreprinderilor existente.

Cadrul legal referitor la activitatea întreprinderilor, adoptat până în prezent (Legea privind reorganizarea unităților economice de stat ca regii autonome și societăți comerciale, Legea societăților comerciale, Legile și Hotărârile Guvernului cu privire la salarizare, Legea impozitului pe profit, Hotărârile Guvernului cu privire la impozitul pe circulația mărfurilor etc.) conține prea puține elemente din care întreprinderile pot alcătui o imagine completă a viitorului lor mecanism de funcționare în economia de piață.

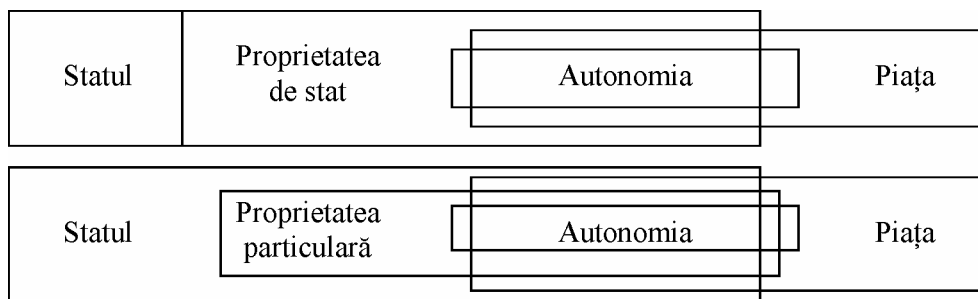
Considerând că esențială pentru procesul de tranziție al întreprinderilor la economia de piață este reconsiderarea competențelor decizionale, am abordat întreaga problematică a adaptării întreprinderilor, în acest context, prin prisma acordării și exercitării autonomiei.

I. Pentru început vom efectua o succintă trecere în revistă a elementelor definitorii ale autonomiei întreprinderilor în țările dezvoltate, cu tradiție îndelungată în economia de piață. Am fi tentați să credem că în aceste țări agenții economici dispun de o autonomie absolută, lucru care este neadevărat prin simplul motiv că, abordând problema la modul cel mai general-filozofic vorbind -, așa cum libertatea nu se poate manifesta în mod absolut, ci numai în limitele impuse de relațiile subordonate unor norme (naturale sau convenționale), așa și autonomia agenților economici nu se poate manifesta decât în același sistem de restricții.

În esență, autonomia unui agent, în orice sistem economic, constă în posibilitatea acestuia de a face tot ce nu îi este interzis prin sistemul de acte normative.

Concluzia care se degajă este simplă – autonomia întreprinderilor are un grad foarte înalt de relativitate. Iată de ce eradicarea unui sistem totalitar nu înseamnă că mișcarea întreprinderilor în mediul economico-social se va putea realiza la voia întâmplării.

Distingem trei factori condiționați majori – statul, piața și întreprinzătorul. În acest context, putem avea două situații:

În acest caz piața restricționează autonomia, dar la rândul ei este restricționată de către stat, interesat să-și apere prerogativele ce decurg din calitatea de proprietar al întreprinderilor respective.

A doua situație arată că primul factor condiționant, restrictiv sau potențator, al autonomiei este chiar capacitatea creatorului–proprietar de întreprindere de a se "mișca" în sistemul de restricții piață-stat.

De remarcat că, în ambele situații, statul își rezervă dreptul de "arbitru" suprem în lupta întreprinderii cu ea însăși, pe de o parte, și cu mediul extern pe de altă parte.

Cu toate acestea, în economia de piață apanajul statului în crearea de întreprinderi este considerabil diminuat, centrul de greutate al investitorilor se deplasează spre cei particulari. Aceasta și explică mobilitatea deosebită pe care o au întreprinzătorii din țările capitaliste în procesul de înființare și desființare de firme. De exemplu, în ultimii ani, în Franța se creau aproximativ 300 de mii de noi întreprinderi, iar în SUA 800 de mii. Cifrele nu reflectă numai numărul de întreprinzători falimentari, ci și pe cel al căror obiect de activitate se modifică, transferându-și capitalul în zone investiționale mai profitabile momentului respectiv.

Merită subliniat faptul că demersul de creare a întreprinderilor în economia de piață nu are ca finalitate exclusivă multiplicarea capitalului investit prin obținerea profitului, ci, în egală măsură, asigurarea unor condiții sociale de bunăstare pentru membrii colectivității umane.

Din punct de vedere temporal autonomia începe odată cu apariția în mintea investitorilor a necesității creării unei întreprinderi. În acest sens, în literatura de specialitate se subliniază foarte elegant motivațiile care trebuie să anime un investitor când dorește să pună în operă o afacere: trebuie în primul rând să decidă ceea ce va face și pentru aceasta trebuie să cunoască bine tehnica de fabricație, piața produsului, concurenții posibili; trebuie să reunească capitaluri în cantități suficiente pentru a investi și pentru a supraviețui până la primele încasări; trebuie să treacă peste parcursul formalităților sociale, fiscale, juridice, să aleagă o formă de societate. De remarcat că și formalitățile, fiind mult simplificate, facilitează accesul indivizilor la procesul de creare de întreprinderi.

Interacțiunile dintre stat și întreprinderi în țările cu economie descentralizată au rațiuni bine determinate de complexitatea actuală a mecanismelor economice. Aceasta rezultă din mutațiile profunde ce caracterizează aceste tipuri de economii: o diversificare a funcțiilor întreprinderii; o multiplicare a dificultăților de funcționare; o internaționalizare a activităților; o intervenție crescândă a statului în gestiunea întreprinderii; substituirea progresivă a întreprinzătorilor prin "manageri" care nu au drept de proprietate asupra mijloacelor de producție.

Spre deosebire de economiile supercentralizate, în economia de piață statul nu-și mai asumă rolul de "protector" al întreprinderilor falimentare, ceea ce obligă întreprinderile să desfășoare permanent o activitate eficientă. Gravitatea implicațiilor economico-sociale ale falimentului unei întreprinderi face necesară intervenția statului prin puterea sa judecătorească și nu executiv-administrativă.

Rolul activ al întreprinderii în economia de piață este principalul factor de supraviețuire al acesteia. O singură modalitate de realizare a acestui deziderat există: dezvoltarea unui puternic sector comercial în cadrul întreprinderii, iar în interiorul acestuia a unui solid compartiment de promovare și vânzare a produselor și serviciilor. Mai mult chiar, întreprinderile capitaliste nu se mai mulțumesc cu păstrarea unor anumite poziții pe diverse segmente de piață, ci își pregătesc cu atenție viitoarele "cuceriri" ale pieței. Apare evident că metodele de previziune a vânzărilor sunt indispensabile întreprinderilor, dacă se dorește ca ele să nu devină jucăria evenimentelor exterioare (piața exclusivă, concurența).

Corespunzător exigențelor pieței reieșite din previziuni, întreprinderile își adaptează metodele de organizare a activităților comerciale, un accent deosebit punându-se pe selectarea persoanelor de ale căror calități de comerciant depinde într-o proporție covârșitoare succesul întreprinderii pe piață. Responsabilul cu problemele de vânzare pe un anumit segment de piață trebuie să fie un om de acțiune – care să știe în permanență ce și când să facă – și un ducător perfect al tuturor agenților de vânzare.

II. Referitor la dimensiunile acestei probleme în perspectiva evoluției economiei țării noastre trebuie să arătăm, în primul rând, că dezvoltarea și evoluția liberă a întreprinderii pe baza propriilor capacități creative și în contextul unei reglări macroeconomice prin pârghii economice recunoscute prin eficacitatea lor – prețuri, credite, taxe, impozite, subvenții etc. – s-a dovedit în întreaga evoluție socioeconomică a umanității ca singura cale viabilă spre prosperitate.

Reîntoarcerea la metodele administrative excesiv birocratice utilizate, sau chiar menținerea dirijismului administrativ, nu numai că nu va asigura un nivel de trai echitabil pentru toată lumea – cum se mai speră, dar va duce la un crah economic fără precedent din care se pare că numai o nouă revoluție va reprezenta singura cale viabilă. Și nu este de dorit aceasta, mai ales acum la

început de drum, când terenul liberalizării mecanismului economic este atât de fertil așteptând semnele de capacitate a energiilor creatoare.

Abordarea problematicii autonomiei întreprinderilor, una din coordonatele esențiale, alături de politica fiscală, liberalizarea prețurilor și deschiderea spre țările ce dețin tehnologiile cele mai avansate, ale concretizării politicii de descentralizare a economiei, reprezintă un demers deosebit de complex prin multitudinea factorilor ce o determină și a implicațiilor ce le incumbă.

- În contextul elementelor prezentate, acordarea autonomiei întreprinderilor nu se poate realiza înainte de a statua o serie de **principii generale** ce trebuie să stea la baza duce rii, organizării și funcționării întreprinderilor:

- libera asociere, administrarea autonomă a fondurilor;
- obligativitatea achitării datoriei față de stat;
- stabilirea directă a relațiilor cu partenerii de afaceri (furnizorii, beneficiarii, băncile din țară și străinătate) și concurența;
- stabilirea profilului și a tehnologiilor de fabricație și libera inițiativă;
- stabilirea numărului și a structurii personalului;
- cointeresarea materială; asigurarea securității sociale.

Aceste principii, odată legiferate, desfășurarea activității întreprinderilor va avea în vedere următoarele **obiective generale**:

- menținerea și îmbunătățirea poziției de piață;
- acoperirea cheltuielilor din veniturile realizate și obținerea unui beneficiu (profit) de natură;
- să asigure achitarea obligațiilor față de stat și dezvoltarea întreprinderii;
- asigurarea condițiilor sociale necesare desfășurării în siguranță a activității muncitorilor;
- respectarea cerințelor privind puritatea mediului ecologic;
- asigurarea unor salarii personalului muncitor de natură să pună în valoare întreaga capacitate creatoare și de muncă a acestuia;
- utilizarea acelor tehnologii de fabricație ce îmbină optim cerințele tehnice, economice, sociale și ecologice.

Concret, la nivel de întreprindere autonomia poate fi exercitată numai prin posibilitatea acordată acesteia de a lua acele decizii care îi servesc cel mai bine îndeplinirii rolului pentru care a fost creată. O scurtă trecere în revistă a elementelor definitorii ale autonomiei, așa cum va trebui ca să se manifeste în țara noastră, ne va edifica. Astfel, în sinteză, principalele componente decizionale specifice autonomiei, grupate pe funcțiunile întreprinderii, sunt următoarele:

- **funcțiunea strategii-planificare internă:** aprobarea programelor de dezvoltare în perspectivă; aprobarea introducerii în fabricație de noi produse și tehnologii; aprobarea scoaterii din profilul de fabricație a produselor necorespunzătoare cerințelor pieței; aprobarea planului intern de investiții pe baza indicatorilor economico-financiar de fundamentare; aprobarea structurii

organizatorice; aprobarea normelor de muncă; adaptarea programului de producție pe orizont scurt, mediu și lung, cu accent pe principalii indicatori (producție fizică, sortimentală, cifra de afaceri, beneficiul-profitul) stabilirea nivelului principalilor indicatori din programul intern de muncă, salarizare și protecție socială, pe orizont scurt, mediu și lung (numărul de personal muncitor pe total și pe categorii, fondul total de timp de muncă al muncitorilor – ore-om – fondul de salarizare pe total și pe categorii de personal; salariul mediu lunar; productivitatea muncii calculată pe baza producției fizice exprimată valoric sau pe baza cifrei de afaceri); stabilirea nivelului planificat al principalilor indicatori din programul intern anual de comerț exterior (volumul exporturilor, volumul importurilor, cursul de revenire pe produse, aportul valutar); stabilirea nivelului planificat al principalilor indicatori din planul intern anual de costuri de producție și eficiență (cheltuieli totale la 1000 lei cifră de afaceri, cheltuieli materiale la 1000 lei cifră de afaceri, beneficiul (profitul), rata profitului (rentabilității), costul unitar la principalele produse, cheltuieli pe elemente primare); adoptarea bugetului de venituri și cheltuieli pe anul curent și în perspectivă;

- **funcțiunea comercială:** aprobarea normelor de consum de materii prime și materiale; stabilirea normativului intern de mijloace circulante; aprobarea normelor de stoc de materii prime și materiale; stabilirea ofertelor de produse pentru piața internă; aprobarea participării la acțiuni de cooperare în producție cu firme din țară și străinătate; înființarea reprezentanțelor comerciale, adoptarea strategiilor de cucerire a noilor piețe (publicitate, rețele de distribuție, formarea comercianților etc.);

- **funcțiunea de producție:** elaborarea balanței de corelare a capacităților de producție cu încărcarea; stabilirea loturilor optime de fabricație; atestarea îndeplinirii condițiilor de calitate la produsele fabricate;

- **funcționarea financiar-contabilă:** stabilirea măsurilor de desfășurare a activității întreprinderii în conformitate cu necesitatea autoînserției economice; aprobarea constituirii din beneficiile planificate și utilizarea fondurilor proprii ale întreprinderii (fondul de rezervă și dezvoltare, fondul mijloacelor circulante suplimentare, fondul pentru investiții cu caracter social-cultural, fondul pentru participarea lucrătorilor la beneficii, fondul pentru cercetare științifică și dezvoltare tehnologică, fondul pentru protecția muncii); aprobarea utilizării pe destinații a creditelor bancare pe care le-a solicitat; aprobarea modului de repartizare și a persoanelor care beneficiază de fonduri de inovații; aprobarea nivelului prețurilor și tarifelor pentru produsele și serviciile din competența de aprobare a unităților economice (pentru cele nesubvenționate); reactualizarea documentațiilor de prețuri și tarife în conformitate cu cerințele pieței;

- **funcțiunea de personal:** aprobarea necesarului de personal pe meserii, funcții și specialități pentru producția curentă și pentru cea de perspectivă; recrutarea și selecția personalului pentru producția de perspectivă și trimiterea la specializare; aprobarea statutului de funcționari pe total și pe

subdiviziuni organizatorice; aprobarea fondurilor de salarizare pe total întreprindere și pe subdiviziuni organizatorice.

Dincolo de forma enunțiativ-lapidară a formulării competențelor decizionale se ascunde un evantai impresionant de decizii care rămân la latitudinea de fundamentare și adoptare a întreprinderilor, conferindu-se acestora o suplețe și o mobilitate deosebită de acțiune în complexitatea mecanismului economic.

Operaționalizarea competențelor decizionale enumerate mai sus este practic imposibilă în actualele condiții de derulare a mecanismului economic în țara noastră, datorită menținerii următoarelor fenomene negative: preponderența metodelor administrativ-birocratice de conducere, determinate de existența structurilor rigide în filiera întreprindere-departament; mentalitatea învechită a cadrelor de conducere și de execuție de la toate nivelurile, de a aștepta, pentru fiecare acțiune întreprinsă, ordine și dispoziții de la eșalonul superior, reglementările financiare în vigoare care, în numele menținerii unui raport "sănătos" între marfă și bani, restricționează orice inițiativă productivă, care s-ar dovedi inefficientă pentru societate.

Atâta timp cât spațiul de manevră decizională este restricționat de fenomenele de mai sus, nici o unitate productivă nu va putea ieși prin ea însăși, din încâlceala birocratică în care își desfășoară activitatea, așteptând mereu soluții și decizii de sus. Considerăm că experiența duce la rii totalitare, până la cele mai mici amănunte ale vieții economice trebuie să ia sfârșit, dovedindu-și cu prisosință ineficiența.

IMPLICAȚIILE AUTONOMIEI DECIZIONALE ÎN ACTIVITATEA DE PERSONAL A ÎNTRERINDERII

Cătălina BONCIU

Autonomia conferă întreprinderilor dreptul de a fi libere în acțiunile lor, de a se administra fără a depinde decât de propriile limite și de restricțiile exterioare.

Limitele de manifestare a autonomiei în cadrul unei întreprinderi sunt generate, în mare măsură, de capacitatea liderilor de a fi buni manageri, de felul în care reușesc să se apropie de subalterni și de rapiditatea cu care-și însușesc soluționarea problemelor ce se ivesc, deci de modul în care iau cea mai bună decizie în timp optim.

Restricțiile exterioare își au cauzele, pe de o parte, în legislația în vigoare la un moment dat, și, pe de altă parte, în conjunctura economică existentă.

Autonomia întreprinderilor cunoaște cea mai normală formă de funcționare numai în contextul economiei de piață, unde, deși nu se poate întâlni o autonomie absolută, îngrădirea este determinată de condiționări naturale sau normative.

Deciziile luate într-o întreprindere autonomă, care își desfășoară activitatea în economia de piață, probează gradul de autonomie al unității respective, autonomie ce poate și trebuie să fie observată prin prisma acordării și exercitării ei propriu-zise.

În ceea ce privește țara noastră, legislația adoptată a început încă de anul trecut să acorde autonomie unităților economice de stat (Legea nr. 15/1990 privind reorganizarea unităților economice de stat) ca regii autonome și societăți comerciale, Legea nr. 31/1990 a societăților comerciale).

În legătură cu exercitarea prerogativelor duce rii întreprinderii în condițiile autonomiei decizionale numai actele normative nu sunt suficiente pentru a se asigura o funcționare eficientă a unității în cauză.

Politica de restructurare a fiecărei întreprinderi trebuie să se concentreze asupra a două aspecte: realizarea dezvoltării economice (marcată prin creșterea productivității muncii, obținerea unor profituri sporite) și satisfacerea unor condiții și *** ... ***. De aceea suntem de părere că autonomia decizională impune în prezent un nou mod de concepere și înfăptuire a activității de personal.

1) Datorită complexității configurației multidisciplinare a acestei activități, compartimentul de personal apreciem că trebuie să fie alcătuit din specialiști

din domeniile sociologiei, psihologiei, economiei, ergonomiei, juridic etc., care să-și concentreze munca asupra principalelor activități din cadrul funcției de personal și să răspundă priorităților momentului.

2) Pentru a se spori potențialul compartimentului de personal opinăm că este necesară dotarea cu mijloace tehnice și informaționale. În acest fel, în activitatea de selecționare se va putea muta accentul de pe elementele ce stăteau la baza selectării și încadrării personalului (studii atestate de diplome sau certificate; vechimea în producție; postul deținut anterior; calitățile, cunoștințele, deprinderile și aptitudinile personale) pe mijloacele propriu-zise de selecționare a muncitorilor (teste și probe practice), a personalului de specialitate (probe de examinare în scris și oral; baterii de teste; probe practice), precum și a personalului de conducere (teste, discuții, lucrări scrise, chestionare). Propunem ca încadrarea unei persoane să se facă după o perioadă de preangajare (de preferință între trei și șase luni), timp în care candidatul poate fi testat în producție, în alte condiții decât cele de laborator.

3) Modalitățile de formare, calificare, recalificare și policalificare a personalului dobândesc valențe noi în condițiile economiei de piață, când întreprinderea devine cel mai interesată în asigurarea forței de muncă. Susținuți de politica de personal, într-un viitor care considerăm că nu trebuie să fie prea îndepărtat, conducerea unității și angajații compartimentului de personal își vor concentra atenția spre organizarea unor grupuri școlare proprii unde să fie pregătiți viitorii salariați ai întreprinderii. Mai mult, dacă testarea aptitudinilor se va face încă de la vârstă preșcolară și școlară, va fi posibilă îndrumarea copiilor spre acele meserii pentru care prezintă înclinații, iar întreprinderea își va putea asigura necesarul de personal, atât pe termen scurt, cât și pe termen lung.

4) În condițiile autonomiei decizionale, părerea noastră cu privire la evaluarea personalului este că aceasta se va face obiectiv, doar prin folosirea de metode și tehnici generale (metoda aprecierii globale, metoda observării psihologice, metoda aprecierii funcționale) și speciale (metoda cazului, metoda testelor de autoevaluare, metoda centrelor de evaluare).

5) Deși ne-am obișnuit cu promovarea pe baza vârstei, vechimei și a rezultatelor obținute; considerăm că promovarea pe baza potențialului face imposibilă apariția principiului lui Peter, potrivit căruia fiecare persoană din cadrul unei organizații tinde să se ridice pe scară ierarhică până-și atinge nivelul de incompetență.

6) Motivarea, prin componentele sale: salarizare, recompense materiale și morale, sancțiuni administrative și penale, constituie un alt element definitoriu al activității de personal supus reconsiderării. Apreciem că actele normative în conformitate cu care se face salarizarea personalului (Legea nr. 14/1991 a salarizării, Hotărârea nr. 307/1991 cu privire la salarizarea personalului din unitățile bugetare, Legea nr. 32/1991 privind impozitul pe salarii) ar putea fi completate cu altele, promulgându-se plata diferențiată a

angajaților cu aceleași specializări și gradații în funcție de munca efectiv prestată și rezultatele obținute de fiecare, la un moment dat. De asemenea, considerăm ca stimulativă generalizarea acordării confidențiale a salariului, în dependență de productivitatea globală a întreprinderii și productivitatea angajatului. Trebuie clarificat odată pentru totdeauna că fondul de salarizare se stabilește din veniturile întreprinderii și nu din subvenții acordate de către stat, ori din credite luate de la bănci. Plata salariilor din împrumuturi nu reprezintă o soluție de durată, nefiind în spiritul economiei de piață. În situațiile extreme, când necesarul de salarizare depășește disponibilul, în fața ducerii apar două alternative: păstrarea tuturor angajaților cu salarii mai mici sau concedierea unui număr de lucrători. Opțiunea se poate face în urma analizelor economice. Va trebui să se decidă reducerea salariilor, dacă într-un viitor apropiat este de așteptat o redresare economică, sau se va accentua fenomenul de șomaj, în cazul în care nu se întrevăd condiții de eficientizare a activității întreprinderii. Protecția socială a lucrătorilor revine, în prima situație, întreprinderii și, în a doua situație, Legea nr. 1/1991 privind protecția socială a șomerilor și reintegrarea lor profesională și instrucțiunile privind procedura de primire și soluționare a cererilor de plată a ajutorului de șomaj, stabilesc competențele statului în acest domeniu.

7) Ca organizații profesionale apolitice și fără drept de decizie la nivel de conducere microeconomică, sindicatele își justifică existența prin apărarea drepturilor membrilor, folosind "mijloacele specifice cum sunt: negocierile, procedurile de soluționare a litigiilor prin mediere sau conciliere, petiția, protestul, mitingul, demonstrația și greva potrivit statutelor proprii și în condițiile prevăzute de lege" (art. 27 din Legea nr. 54/1991 cu privire la sindicate). Nerespectarea prevederilor legale în vigoare (inclusiv cele stipulate în Legea nr. 15/1991 pentru soluționarea conflictelor colective de muncă) va trebui sancționată întrucât nu sunt de acceptat hotărâri luate de conducere sub presiunea sindicatelor, care se impun, în acest fel, prin poziții de forță.

8) Cadrul legal adoptat (ne referim în special la Legea privatizării) apare destul de confuz în fața multor categorii de lucrători și nu este de natură să întărească dezvoltarea sentimentului de proprietate. Și cum acest sentiment determină, în mod esențial, interesul, lipsa lui generează implicit inexistența interesului, cu efecte directe asupra psihicului individului, deci asupra muncii sale, și continuând deducția, asupra rezultatelor întreprinderii. Putem concluziona că este mai mult decât necesară stimularea înrădăcinării sentimentului de proprietate.

9) În strânsă dependență cu acesta, mentalitatea reprezintă un factor-cheie al procesului de restructurare a economiei în ansamblul său. Trecerea la economia de piață presupune un efort colectiv, ca rezultat al eforturilor individuale, de schimbare a mentalității pe care am dobândit-o de-a lungul anilor. Atât la nivel microeconomic, în special în cadrul activității de personal,

misiunea educativă și autoeducativă este aceea a depășirii stărilor de comoditate, superficialitate și indiferență.

Reconsiderarea activității de personal din cadrul întreprinderii nu poate avea loc decât în strânsă legătură cu toate procesele de restructurare a organizării, duceri și desfășurării întregii activități economice din unitatea respectivă și din economie, pe ansamblul său, procese care stau la baza actualei reforme economice.

ASPECTE ALE REFORMEI ECONOMICE

Olga MIHĂESCU

I. Cerințe față de conținutul procesului de restructurare și obiectivele acestuia

1. Trecerea funcționării economiei naționale la mecanismele de piață nu reprezintă un obiectiv în sine, ci un mijloc pentru atingerea stadiului de competitivitate a dezvoltării noastre economice care să permită realizarea de obiective sociale unanim acceptate. De aceea, este necesar ca restructurarea și reforma să fie concepute astfel încât, valorificând cât mai bine ceea ce am acumulat în anii noștri de eforturi fără satisfacții și valențe pozitive ale mecanismelor naturale ale pieței (combinate cu cele mai puțin naturale, dar necesare ale intervenției statului în economie) să asigure creșterea competitivității în sens larg a economiei românești în contextul economiei mondiale și puternic concurențiale.

2. Conținutul procesului de restructurare este conceput – explicit sau implicit, după luările de poziție principal-teoretice și pragmatice – ca sumă de măsuri de mobilizare a diferitelor tipuri de politici, la nivel macro și mezoeconomic, în vederea realizării unor obiective strategice mai puțin clar formulate (în general); oricum, căile tatonate sunt cele îndeobște cunoscute, puse la dispoziție de teoria și practica economică mondială. Dată fiind situația deosebită în care ne aflăm și "șansa" istorică de a concepe viitorul după coordonatele cele mai înțelepte pe care le putem defini, aş supune atenției două aspecte tulburătoare prin perspectivele pe care le deschid (rezultatele din progresele științei economice moderne) pentru modul de organizare și conținutul eforturilor naționale de restructurare.

- Primul aspect se referă la posibilitatea realizării creșterii economice pe baza regularizărilor aplicate la nivelul regimului de acumulare și al formelor instituționale a căror combinare definește modul de creștere. Regimul de acumulare caracterizează conținutul creșterii economice, compoziția cererii finale și dinamica sa în termeni de articulare capital-muncă și de productivitate, incluzând: organizarea productivă (organizarea muncii în întreprinderi, intensitatea capitalistică, organizarea și ritmul de creștere a productivității); orizontul temporal al investițiilor întreprinderilor și planificarea internă; compoziția și rata de creștere a cererii finale; regulile de partajare a veniturilor între salarii, profit și prelevări de stat. Formele instituționale includ: raporturile salariale (sau regulile de funcționare a pieței muncii); moneda și regulile de funcționare a pieței monetare; tipul competiției între întreprinderi sau regulile de funcționare a pieței bunurilor și serviciilor; articularea economiei naționale cu alte economii; formele de

intervenția a statului în economie. Este vorba de un ansamblu de relații, raporturi între agenții economici (dintre care unele sunt instituționalizate) a căror combinare definește modul de regularizare; acesta susține și controlează regimul de acumulare, definind modul de creștere economică.

Din această scurtă prezentare rezultă că asigurarea creșterii economice poate fi gândită a fi realizată pe baza unei corecte îmbinări a formelor instituționale promovate în această fază de deconstrucție a mecanismelor economiei în așa fel încât să se obțină ritmurile de creștere dorite ale productivității prin regimul de acumulare caracteristic modului de regularizare aplicat.

- Al doilea aspect de avut în vedere, înainte de a pune în discuție o serie de elemente pentru fundamentarea conținutului procesului restructurării în economia națională îl reprezintă tendința de transformare a paradigmei actuale a dezvoltării economice, determinată de punerea la punct a unui nou sistem tehnic care solicită o organizare economică specifică, respectiv, schimbări importante în dezvoltarea economică, astfel:
 - apar noi forme de organizare (*best-practice*) la nivel de firme;
 - se cere un nou nivel și noi profituri în pregătirea forței de muncă;
 - apare ca necesar un nou *product mix* în economie, format din produse intensive în factori de cost redus;
 - se manifestă noi trenduri în inovările radicale și de creștere, ceea ce determină substituția factorilor de cost ridicat în activitatea economică;
 - se descoperă noi căi de locație a investițiilor naționale și internaționale ca urmare a efectelor schimbărilor în structura costurilor relative asupra modalităților de valorificare a avantajelor comparative;
 - se fac simțite tendințe de accelerare a investițiilor în infrastructură pentru facilitarea utilizării produselor noi, realizate pe baza factorului-cheie;
 - se accelerează procesul de apariție a micilor firme (puternic inovatoare) în ramurile de activitate în expansiune; în paralel cu tendințele de concentrare a eforturilor marilor firme (prin creștere sau diversificare) în toate domeniile în care factorul cheie se produce sau se utilizează intens (domenii care devin "motoare ale creșterii");
 - apar noi căi de consum de bunuri și servicii (care modifică schemele anterioare de consum) și noi forme de distribuție și consum.

Caracteristica tehnico-economico-organizatorico-instituțională esențială a stadiului dezvoltării unei economii (deci a paradigmei economico-tehnice) este dată de următorii factori:

- ramurile motrice și infrastructura asociată acestora;
- abundența factorului-cheie;
- celelalte sectoare în dezvoltare rapidă;

- limitele paradigmei tehnico-economice anterioare și mijloacele de depășire a ei prin inovare (prin promovarea științei și tehnologiei);
- organizarea agenților economici și a formelor concurenței;
- țările *leaders* din punct de vedere economic și tehnic;
- celelalte țări puternic industrializate sau în industrializare rapidă;
- modul de regularizare la nivel național și internațional;
- principalele trăsături ale sistemului național de inovare;
- aspecte ale dezvoltării sectorului terțiar în economie.

La nivelul economiei mondiale, se apreciază că factorul-cheie al paradigmei anterioare a fost petrolul, iar al celei actuale, componentele electronice.

Pentru ca procesul de restructurare să aibă finalitatea dorită, este necesar ca liniile sale de forță să fie trasate pe baza cunoașterii cât mai obiective a caracteristicilor stadiului dezvoltării după modelul celor 10 factori și a fixării *apriori* a caracteristicilor paradigmei spre care dorim să evoluăm.

3. Procesul de restructurare trebuie să aibă în prim-plan activitatea productivă, și, în special, cea industrial productivă, aceasta determinând major performanțele economice ale țării. Spre deosebire de situația din cadrul țărilor dezvoltate cu economie de piață, în care serviciile produc peste 63% din PIB, în țara noastră industria și construcțiile determină circa 60% din PIB iar agricultura aproximativ 14%. Această structură, deși direct comparabilă cu cele corespunzătoare celorlalte țări din Europa Orientală (caracterizate prin evoluția ponderii industriilor și serviciilor în PMN de la 63% în 1970 la 60% în 1987, a agriculturii de la 21 la 18% și a serviciilor de la 16 la 22%) nu a determinat performanțe economice deosebite. Astfel, nivelul PIB/locuitor în țara noastră a evoluat în ultimul deceniu de la cca 28 de mii de lei la cca 35 de mii de lei (față de 10.185 – 12.490 \$ în țările dezvoltate și 2.647-3.000 \$ la nivel mondial), cu un ritm mediu anual de creștere mai redus decât cel înregistrat în Europa Orientală (2,3%), țările dezvoltate (2,1%) sau la nivel mondial (1,3%). Față de această situație, pe lângă problema nivelului de dezvoltare și a ritmului creșterii economice apare ca deosebit de importantă cerința operării de ajustări structurale în economie, prin procesul de restructurare. În legătură cu conținutul politicii structurale de promovat în procesul de restructurare, tendințele înregistrate la nivelul țărilor dezvoltate îndeamnă la promovarea accelerată a sectorului terțiar în economie. Într-adevăr, în ultimii 30 de ani evoluțiile structurale din economia mondială ar putea fi caracterizate astfel:

- reculul agriculturii în întreaga lume (de la 6,4% la 2,7% pentru țările dezvoltate, de la 31,1% la 11% pentru țările în curs de dezvoltare), paralel cu expansiunea relativă a sectorului serviciilor în economiile mature (de la 56% la 63% în țările dezvoltate) și a industriei în țările în curs de dezvoltare (de la 17% la 21%) și, mai ales, în cele recent industrializate (de la 17% la 32%);

- diminuarea semnificativă a ponderii sectorului manufacturier (de la 30% la 23%) în PIB, ca urmare a creșterii economice interne ce a determinat

reafectarea factorului muncă și a capitalului din sectoarele mai puțin productive ale industriei grele în ramurile industriale ce utilizează tehnologii de vârf și servicii specializate cu valoare adăugată înaltă; în schimb, partea corespunzătoare serviciilor în procesul final a sporit de la aproape 2/3 la nivelul ansamblului țărilor cu economie de piață;

- modificarea în același sens a ponderii agriculturii, sectorului manufacturier și a serviciilor la nivelul țărilor Europei Orientale, deși mult mai puțin evidentă tendința de schimbare și mult mai redus ritmul; de fapt, se mai poate afirma că structura de producție a acestor țări este încă departe de cea înregistrată în țările dezvoltate, datorită dominației foarte marcantă a industriei manufacturiere în realizarea produsului final;

- progresia rapidă (cu peste 11% pe an) a sectorului manufacturier în formarea PIB al noilor țări industriale, servind ca motor pentru expansiunea deosebită a schimburilor internaționale a acestor țări, ca și a altor sectoare de producție datorită efectului de antrenare;

- manifestarea unui foarte lent proces de schimbări structurale (aproape inexistent) în țările cel mai puțin avansate, unde agricultura este încă prima sursă de venit și de locuri de muncă, menținându-și ponderea foarte ridicată în PIB; de altfel, analizele efectuate la nivelul organismelor internaționale au dovedit că, în multe țări din această categorie unde agricultura și-a diminuat ponderea în PIB, aceasta a fost rezultatul unei degradări a rezultatelor agricole și nu a dezvoltării reușite a sectorului industrial.

Dar orientarea și conținutul procesului de schimbări structurale din economia țărilor dezvoltate sunt rezultatul unui proces de ajustări graduale și de adaptare la progresul tehnic și creșterea veniturilor; promovarea accelerată a sectorului terțiar în economie este o formă de creștere economică internă. În ceea ce privește economia românească, este greu de crezut că va realiza creșterile de producție (PIB) necesare pentru schimbarea "condiției" sale în economia mondială pe calea promovării acestei structuri datorită, în principal, următoarelor cauze: nivelul mai scăzut al productivității muncii în sectorul terțiar, față de industrie; efectul redus de antrenare al serviciilor în dezvoltarea altor sectoare, în promovarea progresului tehnic și expansiunea schimburilor internaționale ale țării.

Astfel, nivelul PIB ce revine pe persoană ocupată a evoluat de la 88 la 115 de mii de lei în ultimul deceniu în industrie, de la 25 la 38 de mii de lei în agricultură și de lei 61 la 77 de mii de lei în sectorul serviciilor în țara noastră. Calculând productivitatea muncii sociale ca venit național/lună/persoană ocupată în cele trei sectoare și comparând-o cu nivelul salariului net s-a constatat că numai sectorul secundar creează constant excedent social, serviciile și agricultura fiind, până în 1980, în situația de a avea salarii medii nete pe persoană mai mari decât venitul net corespunzător unei persoane ocupate. Astfel, în 1960, productivitatea muncii sociale era de 425 lei/lună/persoană ocupată în agricultură, de 2.483 în industrie și de 833 în

servicii, în timp ce salariul mediu net era de 703-829-797 lei/lună/salariat; în 1980 nivelurile indicatorilor erau de 1.908-6.925-2.850 și, respectiv, 2.160-2.307-2.085, iar în 1989 au ajuns la 2.625-7.350-3.483 și, respectiv, 2.983-3.037-2.955. Oricât de relative ar fi aceste date, ele atrag atenția asupra stringenței problemei creșterii productivității muncii prin restructurare, ca o condiție de bază a creșterii nivelului salariilor și veniturilor în general.

În aceste condiții considerăm că, până la atingerea unui nivel de dezvoltare (comensurat prin mărimea PIB/locuitor) compatibil cu realizarea obiectivelor sociale dorite și care să facă mai puțin importantă creșterea productivității muncii pentru economia națională, respectiv, să permită căutarea căilor de obținere a valorii adăugate în alte activități decât cea productivă este necesar ca restructurarea și dezvoltarea să se bazeze, în bună măsură, pe ambele eforturi de ajustări structurale în interiorul ramurilor economice și, îndeosebi, în industrie.

Deci, politica structurală de susținut în cadrul procesului de restructurare trebuie înțeleasă ca un ansamblu de orientări de bază care este necesar să țină seama de avantajele relative pe care le are economia (și, îndeosebi, industria) în competiția internațională și care pot fi susținute cu mijloace și instrumente economico-financiare adecvate economiei de piață.

În ansamblu însă, modernizarea structurii economiei – și, în special, a industriei – trebuie să fie concepută ca fiind rezultatul modului de articulare a acestei politici structurale promovată la nivel național cu cea de continuă adaptare la modificarea mediului extern a fiecărui agent economic. Urmând cele mai potrivite căi pentru atingerea obiectivelor strategice proprii, agenții economici își vor modifica în permanență volumul și aria de diversificare a producției proprii – în sensul creșterii, menținerii sau restrângerii producției într-un anumit domeniu -, determinând astfel continue mutații în structura mezo și macroeconomică.

4. Pe lângă creșterea economică, realizarea unui nivel acceptabil de competitivitate externă a țării prin procesul de restructurare reprezintă o necesitate stringentă, atât din perspectiva inerentei accentuării integrării țării noastre în economia mondială (datorită multiplelor dependențe de import a celor mai importante filiere tehnologice pe care s-a conturat structura economiei naționale și a dimensiunilor mai curând reduse a pieței interne), a realității procesului de deteriorare continuă a performanțelor economice naționale în competiția internațională și a experienței altor țări în faza de început a redresării lor economice. Astfel, în Japonia anului 1945, apăsătoare ca necesară competitivitatea pentru a supraviețui și s-a considerat – acționându-se ca atare – că nu se poate supraviețui decât exportând. De aceea, s-a pus pe primul plan al obiectivelor creșterea economică (sporirea producției), și anume creșterea prin export, în orice condiții, profitul fiind foarte puțin important ca și criteriul strategic în acea perioadă (este celebru exemplul ceasurilor vândute la kilogram). La fel de importantă a fost considerată

conștientizarea cerințelor supraviețuirii competitive și abordarea neîntârziată a problemelor radicale.

Esențială, în cucerirea piețelor mondiale este cunoașterea și luarea în considerare a avantajelor relative ale țării (constând astăzi, atât în abundența resurselor cât mai ales, în calitatea factorilor și intensitatea informațională și de cunoștințe a acestora) și economiile de scară.

Sintetic, situația actuală a ramurilor economice și industriale din țara noastră – privită prin prisma unor criterii de reprezentativitate din punct de vedere al participării la comerțul exterior, al unora de natura celor care dau o imagine a avantajului/dezavantajului comparativ (dotarea cu factori de producție – muncă și capital -, calitatea dotărilor – calificare și capacitate tehnologică – și intensitatea tehnologică a produselor) și al unora ce apreciază contribuția ramurilor la formarea performanțelor economice – poate fi caracterizată prin următoarele aspecte:

- industria extractivă și de preparare a cărbunelui – participă cu numai 0,8% la produsul social, nu participă la export (având, însă, importuri), are o puternică înzestrare a muncii cu capital fizic dar o slabă intensitate tehnologică și capacitate tehnologică, ceea ce se reflectă prin lipsa de eficiență a ramurii (înregistrând pierderi de venit național); nu se pune problema existenței avantajului economiei naționale în acest domeniu;
- industriile extractive de țiței și de gaze naturale – prezintă caracteristici asemănătoare, cu deosebirea că au o participare semnificativă la valoarea adăugată totală (datorită înzestrării înalte a muncii și vechimii mari a fondurilor fixe care determină volume mari de amortizări în cazul primului factor și consumului mare de forță de muncă – nu neapărat de calificare înaltă – în cazul celui de-al doilea) și în venitul național, care le depășesc pe cele în produsul social. Nu se poate spune că țara noastră are avantaje comparative în aceste domenii, dar factorii care determină situația bună a indicatorilor de eficiență pot fi avuți în vedere pentru valorificare externă;
 - industriile extractive și de preparare a minereurilor feroase și a celor neferoase și rare, ca și a materiilor prime și materialelor de construcții, - nu participă la exportul țării, deci nu intră în competiția internațională; se caracterizează printr-o destul de ridicată pondere a cheltuielilor de cercetare-dezvoltare, proiectare și informatică în produsul social și o destul de mare intensitate capitalistică a muncii, ceea ce le plasează în poziția unor ramuri a căror acumulări ar putea fi valorificate ca atare. Nu se pune însă problema specializării țării în aceste domenii decât, poate, ca execuție de lucrări în străinătate (instalații, specialiști, *know-how*);
 - industria extractivă a minereurilor nemetalifere și de exploatare a lemnului și stufului – deși net importatoare, participă și la exportul țării în condițiile unei destul de ridicate dotări specifice, capacitate tehnologică și intensitate tehnologică, ceea ce se reflectă într-o

situație relativ bună a eficienței; ar putea fi avute în vedere pentru o valorificare mai largă a avantajelor în exterior;

- industria energiei electrice și termice – se situează într-o clară poziție de dezavantaj, în ciuda intensității capitaliste destul de mare; datorită poziției la începutul oricărei filiere de prelucrare, situația ei negativă influențează în acest sens și ramurile din amonte. Aceleași caracteristici (mai puțin efectul de antrenare) le are și industria cocschimică;
- metalurgia feroasă și neferoasă – au participări semnificative la export, care depășesc importurile, realizate în condițiile unei destul de mari intensități capitaliste a muncii și a unui nivel de calificare și capacitate tehnologică apreciat ca mediu, dar o slabă intensitate tehnologică; eficiența lor și participarea la indicatorii macroeconomici de valoare nou creată și valoare adăugată este însă mult mai scăzută (îndeosebi, la metalurgia neferoasă), ceea ce îndreptățește concluzia că situația lor din punct de vedere al competitivității trebuie îmbunătățită în sensul valorificării mai bune a avantajelor pe care le posedă;
- Industriile constructoare de mașini și chimică au cele mai reprezentative participări la oferta de export a economiei naționale, înregistrând un export net semnificativ (îndeosebi, industria chimică, deși conținutul de valoare nou creată și de valoare adăugată a produselor sale nu este dintre cele mai avantajoase) au o bună intensitate a factorilor de producție (urmare a eforturilor la investiții orientate în aceste direcții) și a nivelului de calificare și capacitate tehnologică, dar o destul de redusă pondere în indicatorii macroeconomici de rezultate datorită orientărilor structurale din interior spre domenii de o mai slabă intensitate tehnologică. Cu eforturi corespunzătoare se pot valorifica mai bine avantajele pe care le posedă;
- industriile de materiale de construcții, de prelucrare a lemnului și celulozei și hârtiei – prezintă avantaje din mai multe puncte de vedere și participă semnificativ la oferta de export a țării (îndeosebi, industria lemnului);
- industriile textilă, de confecții și de pielărie, blănărie și încălțăminte – concluzii asemănătoare, întărite de o situație bună din punct de vedere al creării de valoare nouă și de valoare adăugată; au, totuși – cu excepția industriei confecțiilor – o slabă intensitate tehnologică;
- industria alimentară – participă cu 11% la produsul social, valoarea adăugată și venitul național, și cu 5% la export (în condițiile în care nu exportă decât 4% din producția sa), având o situație sub medie a intensității capitalice și a intensității tehnologice; deocamdată, s-ar părea că numai calitatea factorilor de producție și situația medie a eficienței o recomandă ca domeniu de specializare;
- construcțiile – participă nesemnificativ la exportul țării, deși intensitatea tehnologică și calitatea factorilor le recomandă ca domeniu cu o situație relativ bună; este însă puternic intensivă în costuri materiale;

- producția vegetală, creșterea animalelor, serviciile agricole și silvicultura – nu intră în competiția internațională direct, ci prin industriile de prelucrare corespunzătoare; totuși, putem afirma că au o situație medie din punctul de vedere al intensității capitalice și calității capitalului fizic și material (îndeosebi, producția vegetală și serviciile agricole) care ar putea fi mai bine valorificate prin creșterea intensității lor tehnologice (printre cele mai scăzute din economie);
- transporturile – caracterizate printr-o puternică înzestrare tehnică a muncii dar insignifiantă participare la export;
- telecomunicațiile – nu fac parte din oferta de export, deși consumă mult din producția ramurii CS, DT, proiectare, informatică și aproape întreaga valoare a prestațiilor sale este formată din valoarea nou creată;
- circulația mărfurilor – ca și majoritatea domeniilor de servicii, are o valoare nou creată mare, în condițiile unei situații medii din punct de vedere al dotării și calității dotării; ar trebui valorificată mai bine puternica intensitate tehnologică corespunzătoare ramurii;
- CS, DT, proiectare, informatică – se caracterizează printr-o situație relativ bună din punct de vedere al criteriilor de avantaj comparativ și de eficiență, dar participă nesemnificativ la oferta de export a țării.

Desigur, aceste analize sunt destul de globale; pentru fundamentarea strategiei de restructurare și politicilor de realizare a acesteia trebuie adâncite la nivelul fiecărei ramuri economice și industriale în parte, pentru a da posibilitatea valorificării avantajelor acumulărilor cantitative și calitative și a orientării corecte a eforturilor de promovare a ramurilor și domeniilor prin politica structurală. În legătură cu aceste eforturi, considerăm util să mai supunem atenției și alte cerințe reieșite din experiența altor țări, în ceea ce privește căile de asigurare a competitivității economiei: întărirea prezenței pe piețele strategice; sporirea concomitentă a capacității naționale de a inventa, a celei de a inova (de a produce la prețuri acceptabile) și de a vinde (de a promova pe piață), neacordarea atenției cuvenite uneia din cele trei forme de creativitate anulând eforturile de creștere a celorlalte; promovarea progresului tehnic în cele mai adecvate forme și îndeosebi în acele domenii în care există unele avantaje relative. Ultimul aspect își găsește, oarecum, corespondent, în cerințele de retehnologizare a economiei naționale puse în evidență de programele promovate în perioada de tranziție a țării noastre spre o economie de piață.

Neacceptarea acestui mod de abordare a problemei prelungește inutil un efort național de mari dimensiuni (evaluate la 190-215 miliarde lei anual în prima perioadă), care nu ar face decât să mărească confuzia și dezorientarea agenților economici (constatățile din primul an și jumătate al perioadei de tranziție dovedind că agenții economici de stat sunt tentați să-și susțină toți "cauza" retehnologizării, ceea ce face mai dificil efortul statului de a discerne

direcțiile de restructurare pe care să le promoveze printr-o politică industrială bine fundamentată).

5. Retehnologizarea este un proces obiectiv necesar în industriile românești (datorită decalajelor manifestate pe multiple planuri față de țările dezvoltate și, în primul rând, în ceea ce privește tehnologiile și aparatul productiv), dar care trebuie conturat și desfășurat la nivelul agenților economici în cadrul și pe baza strategiilor proprii de dezvoltare, statul urmând a susține acest efort prin mijloace și cu instrumente specifice mecanismelor economiei de piață în conformitate cu politica structurală promovată. Dacă în prima parte a perioadei de tranziție dimensiunea mare a eforturilor presupuse și inexistența mecanismelor și resurselor necesare desfășurării acestui proces la nivel microeconomic au justificat realizarea lui coordonată și concertată, în continuare preocuparea pentru conturarea și susținerea sa trebuie să se "mute" la nivelul agenților economici, ca premisă de bază pentru asigurarea competitivității lor pe o piață concurențială. Pentru ca acest proces să se poată desfășura în bune condiții la nivel microeconomic, sunt necesare modificări în cadrul legislativ existent în prezent, cel puțin în ceea ce privește: realizarea, caracterului mixt al proprietății în majoritatea societăților comerciale; lăsarea în întregime la dispoziția agenților economici a fondurilor valutare realizate din exporturi proprii; renunțarea la sistemul de balanțe pentru dirijarea unor materiale și produse în economia națională; stabilirea unor politici fiscale, de credit și vamale în concordanță cu obiectivele politicii industriale naționale.

De un real folos înfăptuirii direcțiilor de retehnologizare a agenților economici, în funcție de strategiile proprii de dezvoltare și/sau în concordanță cu politica industrială a statului, este instituirea Fondului de Retehnologizare, pentru a cărui susținere sunt necesare și prevederi de impozitare a agenților economici și a cărui justă utilizare depinde de fermitatea și claritatea criteriilor și obiectivelor politicii industriale naționale, în consens cu strategia tranziției în prezent și cu strategia generală de dezvoltare a țării, în perspectivă.

II. Elemente pentru fundamentarea strategiilor de restructurare și dezvoltare a ramurilor industriale și agenților economici în condițiile economiei de piață

1. Strategia de restructurare a unei industrii se concepe pe baza următoarelor principii: primordialitatea cererii (interne și internaționale) față de ofertă și sporirea eforturilor de mărire a ofertei proprii pentru atingerea dimensiunilor de scară optimală a producției; modificarea de fond a poziției statului în determinarea caracteristicilor ofertei, ea urmând a fi definită numai prin intervenția directă în încurajarea/descurajarea unor domenii ale ofertei în funcție de politica structurală promovată; autonomizarea reală a unităților în ceea ce privește dreptul de opțiune, decizie și acțiune și asigurarea condițiilor pentru exercitarea acesteia.

Conținutul strategiilor de restructurare a industriilor naționale este dat de fundamentarea corectă a direcțiilor de specializare internațională (pe domenii ale cererii), ținând seama de tendințele și realitățile procesului de specializare internă (pe domenii ale ofertei) strâns legat de gradul de specializare (flexibilitate) a aparatului productiv. Dacă prima parte a tezei susținute pornește de la ideea promovării, prin politica industrială, a domeniilor industriale în care țara noastră are avantaje comparativ cu concurența internațională, a doua parte promovează ideea că, pe aceste domenii șansele de succes sunt date de capacitatea națională de diversificare a produselor în vederea cuceririi/păstrării cotelor/nișelor de piață pe domenii ale cerinței, respectiv, de gradul ei de flexibilitate în modificarea modului de utilizare a aparatului productiv pentru satisfacerea cerințelor în continuă mișcare. Acest mod de a privi lucrurile reprezintă o încercare de îmbinare a vechilor principii de specializare internațională pe baza avantajului comparativ cu noile tendințe ale direcțiilor de orientare strategică a agenților economici din cadrul unei industrii în condițiile apariției grupurilor strategice și ale accentuării caracterului complementar/valorificator al comportamentului acestora în industria tot mai accentuat internațională și oligopolistică actuală.

Fundamentarea direcțiilor de specializare internațională se poate realiza pe baza unui demers axat, în principal, pe modificarea, comportamentului industriei respective și a domeniilor din cadrul acesteia, în funcție de intensitatea cererii și de caracterul progresiv/regresiv al produselor ce o compun, din perspectiva tendințelor de specializare/flexibilitate a aparatului productiv, se iau în considerare, în principal, situația și perspectivele schimbărilor structurale pentru forța de muncă și pentru capital (privit atât ca eforturi de acumulare-investiții – cât și ca stoc de capital materializat în capacități de producție).

În fundamentarea strategiei de restructurare a unei industrii trebuie luate în considerare și tendințele și perspectivele structurilor de piață a acestora, puternic determinate de strategia de ansamblu; cu mici excepții, structurile de piață ale industriilor naționale (și, în mod deosebit, ale celor care formau înainte "industria grea" națională) sunt și vor rămâne rigide datorită mărimii impresionante a capitalului ireversibil existent în cadrul acestora ca și altor bariere de mobilitate; ceea ce se poate face, după părerea noastră, este să se asigure o concurență "potențială" în cadrul acestora prin promovarea unor politici de deschidere a economiei naționale, respectiv, prin manevrarea cu grijă a politicilor protecționiste vizavi de industriile naționale. Aceasta ar stabili o serie de linii directoare pentru politica structurală industrială a țării și ar asigura un cadru concurențial în care să-și manifeste inițiativa și să-și urmărească obiectivele proprii industriile naționale, prin propriile strategii de restructurare în funcție de caracteristicile cererii (interne și internaționale).

2. Selectarea celor mai judicioase destinații pentru resursele existente (disponibile) la nivelul sectorului public (de stat) din cadrul unei industrii se face

pe baza unei analize cost-beneficiu la nivelul proiectelor (prin proiect înțelegându-se orice propunere cu privire la crearea, dezvoltarea, expansiunea, modernizarea, îmbunătățirea condițiilor de producție a unui/unor domenii din cadrul industriei respective). Ideea de bază promovată este aceea că proiectele se selectează pe baza avantajului (profitului) net pe care îl prezintă pentru agentul economic și pentru industrie, acesta fiind sursa principală pentru constituirea resurselor necesare pentru dezvoltarea în continuare a acestora și pentru îndeplinirea obiectivelor de natură socială, ecologică etc. Conform acestui mod de judecată, proiectele se selectează pe baza unui test de eficacitate absolută care constă în compararea mărimii valorii nete actuale (sumei profitului actualizat pe durata de viață a proiectului) corespunzător diferitelor variante, iar ierarhizarea sau eșalonarea celor selecționate se face pe baza unui test de eficacitate relativă, care constă în compararea profitului obținabil din utilizarea eficace a celui mai deficitar factor de producție. Evaluarea mărimii variabilelor-cheie ale proiectelor se face atât în condiții de certitudine (pe baza unor ipoteze credibile în limita unui anumit grad de probabilitate), cât și de incertitudine, caz în care fiecărei variabile i se asociază un grad de probabilitate. Criteriul de bază pentru selecție îl va constitui mărimea valorii adăugate nete; acesteia i se adaugă criterii rezultând din necesitatea luării în considerare a efectelor indirecte ale proiectelor asupra obiectivelor strategice de ansamblu, cum sunt: efectele asupra folosirii forței de muncă (prin crearea de noi locuri de muncă atât în cadrul industriei respective cât și în amonte și aval); efectele asupra repartiției veniturilor (care pot favoriza majorarea cererii), a repartiției teritoriale, pe activități producătoare de valoare adăugată (discuția de dată mai recentă determinată de constatarea că, în multe domenii, "căile" de obținere a valorii adăugate sunt altele decât cele ținând de producție și fabricație) etc.; efectele asupra resurselor în devize; efectele asupra competitivității internaționale; implicații asupra infrastructurii; implicații asupra mediului înconjurător; implicații asupra sistemului de valori și comportamentului societății etc.

3. Între politica industrială (de restructurare) și strategiile de firmă există o relație în dublu sens, care presupune: politica structurală să reflecte interesele și cerințele cele mai importante ale firmelor, fiind, în bună măsură, și o rezultată a acestora; strategiile de firmă să țină seama de elementele-cadru ale politicii de restructurare. Considerăm că ambele sensuri ale relației politice industriale – strategii de firmă au aceeași importanță pentru buna funcționare a sistemului economiei naționale. Dacă, de exemplu, sensul descendent (dinspre politica structurală spre firmă) devine dominant, sistemul economic va deveni rigid și, poate, autarhic. Dacă sensul ascendent (dinspre firmă spre industrie) va predomina sistemul economic acesta va deveni anarhic, cu implicațiile negative, întrevăzute.

4. Strategiile de firmă au în vedere asigurarea cadrului pentru atingerea obiectivelor lor strategice prin valorificarea în cele mai eficiente condiții posibile

a potențialului propriu, ținând seama de caracteristicile și tendințele mediului lor economic. Ele constau în promovarea unor căi (dintr-o multitudine de alternative) de orientare a eforturilor și resurselor firmelor în funcție de rezultatele diagnozelor efectuate asupra mediului extern și a situației interne a acestora și se materializează prin politicile comerciale, de investiții de inovare, de producție etc. promovate.

5. Politica de restructurare a industriei și strategiile de firmă pot fi sprijinite de către stat prin intermediul pârghiilor și instrumentelor economico-financiare aflate la dispoziția acestuia într-o economie de piață. După opinia noastră, etapa de tranziție este caracterizată printr-un grad înalt de reglementare, îndeosebi, în ceea ce privește modul și nivelul de utilizare a pârghiilor și instrumentelor economico-financiare în funcționarea economiei. În aceste condiții, este imperios necesară corelarea cadrului legislativ, respectiv a conținutului reglementărilor promovate în economie, cu obiectivele strategiei de ansamblu și cu cele ale politicilor structurale derivate din aceasta, în așa fel încât să se evite transformarea lor în frâne ale proceselor de restructurare. Reglementările necesare din perspectiva favorizării proceselor de restructurare se referă la mărimea, modul de utilizare, destinațiile prioritare ale subvențiilor guvernamentale, la modul de acordare a creditelor și nivelul dobânzilor, la regimul impozitelor și taxelor, la modificarea cursului de schimb al monedei naționale etc.

SURSE ALE UNOR DEZECHILIBRE DIN ECONOMIE ȘI POSIBILITĂȚI DE ATENUARE A ACESTORA ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

dr. Lucian ALBU

Legea fundamentală a economiei de piață, comparabilă, ca importanță, cu legea conservării energiei pentru fizică, este aceea a corelației dintre cerere și ofertă.

Când cererea este mai mare decât oferta, pentru apropierea de starea de echilibru, se acționează, de regulă, asupra ofertei. Pentru perioade scurte, însă, presiunea cererii poate fi diminuată prin sporirea prețurilor de vânzare. În cazul bunurilor de consum, îndeosebi al celor de bază, calea reducerii cererii este exclusă la noi în etapa actuală, având în vedere nivelul scăzut de trai existent.

Creșterea ofertei efective la valori din ce în ce mai apropiate de aceea potențială, dată de capacitățile productive disponibile, la un moment dat, se poate asigura, într-o primă fază, prin majorarea prețurilor. Această soluție, deși utilă pe termen scurt pentru realizarea unei anumite stimulări a activității economice, prezintă, însă, o serie de inconveniente pe termen mediu și lung.

Sporirea prețurilor peste anumite limite duce la micșorarea cererii efective (cererea solvabilă, acoperită de disponibilul monetar), ceea ce atrage după sine, datorită erodării puterii de cumpărare a consumatorilor, tendința de creștere a salariilor. Se ajunge astfel la sporirea galopantă a inflației, cu tot cortegiul de efecte negative aferent. O asemenea situație nu este în măsură să stimuleze investițiile în noi tehnologii, fenomenul fiind cunoscut în literatura de specialitate sub denumirea de stagflație.

Cercul vicios, descris prin succesiunea: penurie de produse – creșterea prețurilor și a salariilor – inflație – nesiguranța economiilor – înclinația spre consum – economii scăzute – investiții insuficiente – penurie de produse ș.a.m.d., poate fi spart prin contactarea unor fonduri investiționale din exterior, fie prin împrumuturi și credite fie, preferabil, prin atragerea capitalului străin. De asemenea, politica guvernamentală va trebui să încurajeze prin diverse mijloace (credite în condiții avantajoase, facilități la import, susținerea unor programe de formare și perfecționare a forței de muncă etc.) întreprinzătorii din domeniul productiv, în vederea stopării spiralei prețurilor și a ritmului inflației.

În condițiile în care, în prezent, în România consumul alimentar, deși este deficitar în raport cu necesitățile, absoarbe peste 50% din bugetul unei familii cu venituri medii (față de numai 5-20% în țările occidentale), o importanță deosebită ar trebui acordată stimulării agriculturii și industriei alimentare. Creșterea

productivității în agricultură, ramură pentru care România dispune de resurse naturale bogate, rapid valorificabile, ar permite sporirea posibilităților de acumulare prin dublul efect:

1 – creșterea veniturilor reale ale celor ocupați în agricultură (care, la noi, reprezintă peste un sfert din totalul populației ocupate);

2 – stoparea creșterii prețurilor produselor alimentare și, în consecință, majorarea posibilităților de economisire ale populației pe seama diminuării ponderii acestei categorii de produse în bugetul familial.

Contrar celor arătate, datorită subevaluării producției agricole în regimul trecut (la nivelul anului 1989, conform calculelor noastre, această subevaluare era de aproximativ 18 ori), dar și neglijării ei de către politica economică actuală, s-a produs o explozie a prețurilor la alimente, în condițiile unor productivități tot mai scăzute și a unei penurii absolute pe piață. În vreme ce în țările dezvoltate statul este implicat masiv în stimularea producției agricole (prin acordarea de credite avantajoase, facilități în achiziționarea mașinilor și utilajelor agricole, pregătirea specialiștilor, subvenții etc.) la noi nu s-a procedat așa.

Situații similare se înregistrează și în cazul majorității celorlalte bunuri de consum. De aceea, considerăm că în România criza economică actuală, dezechilibrele existente la nivel macroeconomic au la bază penuria în domeniul bunurilor de consum, subdezvoltarea producției acestora în raport cu cererea. În sensul celor arătate, producția bunurilor de capital va trebui reorientată în funcție de necesitățile producției bunurilor de consum, în vederea acoperirii cerințelor populației. Cel puțin în primii ani ai tranziției, evoluțiile de pe piața bunurilor de consum vor trebui să stea la baza stabilirii elementelor fundamentale ale politicii economice.

Orientarea producției industriei grele existente către export, în vederea obținerii unor sume importante de valută, în condițiile în care majoritatea combustibililor, energiei și materiilor prime necesare sunt procurate din importuri de la mari distanțe, de regulă, o considerăm nerentabilă din punct de vedere economic, generatoare de mari dezechilibre în viitor. Argumentele invocate, precum existența obiectivelor industriale, investițiile mari efectuate în trecut și neamortizate, asigurarea locului de muncă pentru un număr important de lucrători etc., suntem de părere că nu sunt suficiente pentru frânarea procesului de reprofilare sau chiar de valorificare prin demolare a unor asemenea industrii.

Experiența mondială arată că nicio țară, cu excepția Japoniei – caz într-adevăr unic –, nu și-a supradimensionat într-o asemenea proporție capacitățile industriale în ramuri pentru care nu se dispune decât de resurse de materii prime și energie modeste (exemplul metalurgiei este cel mai relevant în acest sens). Poate doar industria rafinării țițeiului și petrochimia mai pot fi menționate în unele țări, considerentele fiind de ordin comercial prin existența unei bune piețe de desfacere într-o anumită zonă geografică (în acest sens, capacitățile

noastre de prelucrare a țițeiului ar putea fi utilizate pe baza importului materiei prime din Orientul Apropiat și URSS, producția desfășcându-se în estul Europei, sărac în resurse petroliere).

Productivitatea muncii, a cărei majorare permite stoparea creșterii prețurilor și a inflației, poate fi ameliorată prin măsuri organizatorice și management sau prin angajarea unei forțe de muncă bine pregătită, dar nu poate cunoaște salturi spectaculoase decât prin investiții în noi tehnologii. Or, tocmai insuficiența capitalului pe piața internă, precum și refuzul, în bună parte explicabil, al celui existent de a se orienta spre producție constituie caracteristicile situației prezente în România.

După cum relevă experiența țărilor occidentale, în sectorul de stat productivitatea, rentabilitatea și rezultatele financiare sunt mai reduse decât în sectorul privat, recunoscându-se chiar de către guverne că naționalizarea unor întreprinderi, atunci când are loc, se fundamentează, de regulă, pe criterii de ordin social, strategic, ecologic etc. și nicidecum pe cele economice pe termen lung (cel mai frecvent se face naționalizarea unor industrii aflate în criză, a căror sistare ar avea mari implicații sociale sau de ordin strategic, iar după o perioadă în care statul folosește pârghiile sale pentru realizarea unor importante investiții de modernizare, acestea sunt redat sectorului privat). De aceea, considerăm căm menținerea în prezent în proprietate de stat, care oricum la noi funcționează diferit de aceea din Occident, supusă legilor concurenței de piață liberă, a peste 90% din capacitatea industrială constituie o frână pentru creșterea productivității și pentru atenuarea dezechilibrelor din economie. În același sens, suntem de părere că va acționa și ritmul lent în care se prevede a se realiza privatizarea mării industrii.

Am insistat asupra rolului productivității muncii și a proprietății private ca suport economic al ridicării nivelului acesteia, întrucât există riscul ca aplicarea unor mecanisme moderne, asemănătoare celor din Occident, în domeniul comercial, financiar, bancar, monetar etc. să creeze iluzia că, în acest fel, se va trece la economia de piață, dezechilibrele din economie vor fi înlăturate, iar creșterea economică se va putea realiza într-un viitor apropiat. Trebuie avut în vedere faptul că în țările occidentale sistemul financiar, cel bancar și de credit, bursa de valori și toate celelalte elemente ale mecanismului economic se fundamentează pe proprietatea privată în producție și pe efectul ei direct: productivitatea la un nivel competitiv.

În sensul celor arătate, putem remarca, de asemenea, în economia românească de azi un dezechilibru între extinderea proprietății private în domeniul comerțului și limitarea acesteia la un număr redus de unități mici și mijlocii în domeniul producției. Tocmai acest dezechilibru reprezintă una dintre cauzele majore ale escaladării curbei prețurilor.

ASPECTE ALE RESTRUCTURĂRII INDUSTRIEI

Elena PELINESCU

1. Structura și restructurarea industriei

Procesul de restructurare, declanșat în țara noastră încă din deceniul trecut pe principiile planificării noilor structuri industriale în funcție de cerințele interne, dar și de tendințele de integrare în diviziunea internațională, a intrat, în prezent, într-o nouă etapă, generată de trecerea României la economia de piață. Prin aceasta, politica structurală, ca o componentă esențială a politicii economice a guvernului, a căpătat o nouă dimensiune, trebuind să se situeze la confluența intereselor agenților economici cu cele ale guvernului aflat la conducerea statului.

Măsura în care aceste interese, transpuse în planul obiectivelor și strâns legate de forma de proprietate, se reflectă în strategiile elaborate depinde de raportul existent între agenții economici independenți și stat, el însuși în calitate de agent economic. Experiența țărilor cu economie de piață a demonstrat că structura industriei acestor țări este rezultatul strategiilor de restructurare ale agenților economici concertate în atingerea obiectivului politicii structurale a guvernului printr-o serie de pârghii și instrumente economice aflate la dispoziția acestuia.

Succesul politicii structurale depinde de corecta formulare a direcțiilor de restructurare pe baza cunoașterii profunde a realităților, a premiselor existente și a posibilităților de modificare a mediului economic în perspectivă.

1. Caracterizarea industriei românești până în Decembrie 1989

Trăsăturile industriei românești din perioada 1945-1989 derivă atât din mutațiile survenite în mediul economic mondial cât și din noile legi economice ce au guvernat dezvoltarea țărilor noastre în această perioadă.

Teoretic, necesitatea dezvoltării industriei românești și a creării unui complex economic național axat pe industrie a pătruns în gândirea economiștilor români încă de la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului trecut când țara noastră se caracteriza prin "prezența scăzută a industriei și slaba extindere a manufacturii."¹⁾

Economiști români ca Dionisie Pop Marțian, A.D. Xenopol, P.S. Aurelian militau, încă de atunci, pentru o dezvoltare selectivă, bazată pe resursele existente în țara noastră. Se poate spune că atunci au fost puse bazele dezvoltării industriei pe principiul filierei tehnologice de prelucrare a resurselor

¹⁾ I. Blaga – *Industrializarea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p.49.

naționale ce constituie punctul de plecare pentru dezvoltarea integrată a industriei românești.

1. Trăsătura dominantă a industriei românești în perioada 1945-1989 o constituie continuarea caracterului integrat al dezvoltării centrul de greutate deplasându-se însă, în cadrul industriilor prelucrătoare, de la cele ușoare – dominante în prima fază a procesului de industrializare a României – spre cele grele (construcții de mașini, chimie, metalurgie). Acest fenomen este explicabil dacă se are în vedere faptul că întregul proces al industrializării socialiste s-a axat pe dezvoltarea industriei grele cu “pivotalul” ei, industria constructoare de mașini. Ca atare, în această perioadă, în structura industriei capătă un caracter mult mai pregnant ramurile ce se înscriu pe filiera de prelucrare de la minereuri la utilaje comparativ cu acelea bazate pe prelucrarea pe filieră a resurselor agricole și silvice.

Astfel, în timp ce ponderea metalurgiei feroase în ansamblul producției industriale a crescut de la 5,4% în anul 1950 la 6,9% în anul 1989, iar cea a construcțiilor de mașini și a prelucrării metalelor de la 13,3% la 27,7%, ponderea industriei alimentare a scăzut, în aceeași perioadă de la 24,2% la 11,6% iar cea a exploatării forestiere și a prelucrării lemnului de la 9,9% la 3,8% (tabelul nr.1).

Dezvoltarea industriei în perioada 1945-1989 a fost subordonată tezei “creșterii cu prioritate a mijloacelor de producție față de producția de bunuri de consum”, ceea ce a făcut ca ponderea producției de mijloace de producție în ansamblul industriei să sporească de la 45,5% în anul 1938 la 72,5% în anul 1989 în timp ce ponderea bunurilor de consum s-a redus, în aceeași perioadă, de la 54,5% la 27,5%. Se menționează că, de la o dezvoltare aproape echilibrată a celor două grupe mari de ramuri de mijloace de producție și de bunuri de consum, s-a ajuns în anul 1989, la situația triplării producției de mijloace de producție față de cea a bunurilor de consum creându-se un dezechilibru structural cu repercusiuni asupra echilibrului cererii și ofertei de bunuri. Industria românească a căpătat astfel trăsăturile unei producții îndreptate preponderent spre consumul intermediar ce reprezenta, la nivelul anului 1989, circa 67,5% din totalul cererii interne. Această situație s-a repercutat negativ asupra echilibrului dintre cererea și oferta de produse de pe piața internă. Astfel, în timp ce cererea internă de mijloace de producție a crescut, stimulată de procesul dezvoltării și a volumului investițiilor alocate acestuia fiind acoperite – cu unele excepții - în proporție de 70-100% din producția internă, cererea de bunuri de consum a evoluat în strânsă dependență cu veniturile populației, fiind deformată de inexistența sau insuficienta prezentare pe piață a unor bunuri de consum.

O influență puternică asupra echilibrului dintre cerere și ofertă a exercitat restricțiile impuse importurilor de produse care au dus, pe de-o parte, la accentuarea fenomenului de substituție a unor produse din import cu produse indigene (asimilate uneori fără a se ține seama de criteriul eficienței,

ci numai de cel al economiei valutare), ce a avut uneori repercusiuni negative asupra calității produselor oferite pe piața internă și chiar externă, iar pe de altă parte, la accentuarea decalajelor dintre cererea reală de bunuri de larg consum și cererea satisfăcută prin oferta totală de astfel de bunuri. S-a ajuns astfel la accentuarea fenomenului “cozii de așteptare” și extinderea lui la o gamă tot mai largă de produse de la cele de folosință îndelungată (televizoare, frigidere, autoturisme etc.), la cele de strictă necesitate (carne, lapte, unt, ulei, zahăr) și apariția “procesului de raționalizare a consumului” la unele produse alimentare deficitare (carne, zahăr, ouă, ulei, unt, brânză). La baza acestor fenomene negative au stat, în perioada 1980-1989, atât scăderea producției la unele din produsele deficitare, cu 31% la carne, cu 33% la ulei, cu 41% la mașini electrice de spălat rufe, cu 32% la radioreceptoare cât și orientarea prioritară către export, demonstrată de creșterea an de an a volumului exporturilor acestor produse (autoturisme de la 77,1 mii bucăți în anul 1980 la 250,1 mii bucăți în anul 1989, produse din carne de la 191,4 mii tone în anul 1980 la 278,9 mii tone în anul 1986 scăzând apoi la 98 mii tone în anul 1989).

Tabelul nr.1

**Structura producției industriale
în perioada 1950-1989**

Total industrie, din care:	1950	1960	1970	1980	1985	1989
	100	100	100	100	100	100
-Gr. A	53	62,2	70,5	74,5	73,9	72,5
- Gr. B	47	37,1	29,5	25,5	26,1	27,5
Din total industrie						
- Ind. extractivă, ind.prelucrătoare	8,5	8,2	5,3	3,7	4,8	6,2
- Ind. prelucrătoare	89,5	89,3	91,5	94,5	95,2	83,8
Energie electrică și termică	1,9	2,5	3,2	1,8	3,5	3,9
Combustibil	11,3	9,1	5,3	4,5	9,2	11,5
- Cărbune	3,2	2,1	1,3	0,8	1,1	1,3
-Cocso-chimică	0,1	0,5	0,3	0,4	0,8	0,8
-Petrol	7,7	6,2	3,3	2,7	6,5	7,5
Extracția țițeiului și gazelor petrol	3,4	2,6	1,1	0,4	0,8	1,0
Prelucrarea țițeiului	4,3	3,6	2,2	2,3	2,3	6,5
- Extracția gazului metan	0,3	0,4	0,4	0,6	0,6	1,9
- Metalurgie feroasă (inclusiv extract)	5,4	6,3	8,5	7,4	7,2	6,9
Metalurgie neferoasă (inclusiv extract)	2,1	2,1	3,3	3,2	3,6	2,9
Construcții de mașini de mașini și prel. metale	13,3	24,0	25,0	35,2	29,7	27,7
- Construcții de mașini	6,3	14,6	14,1	23,4	19,0	15,9
-Electrotehnică	0,9	2,4	4,2	5,6	4,2	4,2
- Constr. metalice și prod. metalice	2,2	2,9	4,0	3,9	4,1	4,5
- Reparații	3,8	4,1	2,7	2,3	2,4	3,1
Chimie	3,1	6,1	10,1	8,7	10,5	9,8
Extracția minereurilor nemetalifere și prod. din subst. abrazive	0,1	0,3	0,2	0,3	0,5	0,5

Total industrie, din care:	1950	1960	1970	1980	1985	1989
	100	100	100	100	100	100
Materiale de construcții	2,4	3,2	3,4	3,4	3,3	3,7
Exploatarea și prel. lemnului	9,9	7,5	6,4	4,1	3,8	3,8
- Exploatare forestieră	4,4	2,4	1,3	0,6	0,4	0,3
- Prelucrarea lemnului	5,5	5,1	5,2	3,5	3,4	3,5
Celuloză și hârtie (incl. expl. sulf)	1,3	1,0	1,4	1,4	1,3	1,2
Sticlă, portelan și faianță	0,7	0,7	0,6	0,7	0,8	0,8
Textilă	11,1	7,9	7,2	8,2	6,6	6,6
Confecții	7,5	5,6	4,3	3,6	3,7	4,0
Piele, blănărie și încălțăminte	4,0	2,8	2,1	2,2	2,2	2,3
Alimentară	24,2	18,9	17,3	12,8	11,4	11,6
Săpunuri și cosmetice	0,4	0,4	0,2	0,2	0,2	0,3
Poligrafie	0,8	0,9	0,3	0,3	0,3	0,2
Alte ramuri ale industriei	0,5	0,7	1,2	2,1	2,2	2,3

Se poate spune deci că orientarea structurii industriei prioritar către ramurile producătoare de mijloace de producție a dus la dezechilibre pe planul cererii și ofertei atât a celor de bunuri de consum cât și a celor de mijloace de producție cu repercusiuni – grave în procesul reproducției. Dacă la nivelul mijloacelor de producție dezechilibrele dintre cerere și ofertă au dus la sporirea stocurilor existente și la accentuarea problemelor legate de găsirea unor noi piețe de desfacere, în condițiile în care produsele oferite nu satisfăceau calitativ exigențele cumpărătorilor, existând reclamații în acest sens, la nivelul bunurilor de consum dezechilibrele erau de ordin cantitativ și sortimental, oferta fiind sub nivelul cererii solvabile. Aceasta a dus la crearea unor acumulări bănești la populație, care la nivelul anului 1989 se ridicau la cifra de 3,244 de milioane de lei, în timp ce creșterea numerarului la populație a atins nivelul de 9814 milioane de lei,¹⁾ cu repercusiuni asupra circulației monetare și asupra funcționării complexului economic național. Nu pot fi neglijate nici efectele scăderii capacității de refacere a forței de muncă ca urmare a nesatisfacerii cererii de bunuri de strictă necesitate, ce au influențat negativ indicatorii de productivitatea muncii. Nu trebuie neglijat însă faptul că diversificarea ofertei interne prin apelarea la import poate avea loc atunci când potențialul productiv acumulat îi permite să participe la schimburile economice internaționale în condiții de competitivitate²⁾. Această condiție nu a fost respectată în ultimul deceniu datorită “foamei de valută”, declanșată prin necesitatea plății datoriilor externe ale României. Mai mult, această orientare a creat o ruptură între baza de materii prime interne și nivelul de dezvoltare al unor ramuri din nivelele superioare de prelucrare pe filiera tehnologică ducând

¹⁾ *Balanța creării repartiției și utilizării finale a venitului național pe anii 1985-1989, Comisia Națională de Statistică, 1990.*

²⁾ *Studii de economie industrială, nr.27/1982 p.112.*

la adâncirea dependenței industriei românești de o serie de resurse din import, în principal, energetice.

Deci s-a creat un dezechilibru între ramurile primare – ce asigură materia primă, combustibilul și energia necesară dezvoltării industriale - și cele de prelucrare secundară, primele trebuind să apeleze în proporții sporite la importuri pentru a asigura necesarul de resurse solicitat de dezvoltarea puternică a nivelurilor superioare de prelucrare pe filiera tehnologică. Astfel s-a ajuns ca în unele ramuri industriale gradul de dependență față de resursele din import să fie ridicat, variind, la nivelul anului 1989, între 70% în industria extractivă a țițeiului și a gazelor asociate și 39,6% în industria extractivă și de preparare a minereurilor nemetalifere, 36,5% în industria extractivă și de preparare a minereurilor feroase 27,9% în industria extractivă și de preparare a cărbunelui (tabelul nr.2).

Mai mult, la nivelul anului 1989, 41% din resursele de energie primară exprimate în tera jouli au fost asigurate din import, industria consumând circa 77,1% din consumul de energie al ansamblului economiei românești. Acest dezechilibru a fost accentuat și de caracterul energointensiv și material intensiv al industriei românești, amplificat în ultima perioadă de decalajele tehnologice înregistrate prin menținerea în producție a tehnologiilor învechite, mari consumatoare de resurse materiale și energetice.

Decalajul tehnologic reclamă retehnologizarea liniilor de fabricație, estimările specialiștilor, efectuate pentru un număr de 20 de domenii din industria construcțiilor de mașini, relevă necesitatea unui efort financiar destinat retehnologizării de circa 25 de miliarde de lei anual, din care 120 de milioane de dolari¹⁾. Aceste cifre devin și mai sugestive dacă amintim și gradul avansat de uzură fizică a fondurilor fixe din industrie care atingea, în anul 1989, un nivel de 38,8%, inferior celui înregistrat în unele domenii de vârf ca: industria electronică (44,1%), electrotehnică (41,3%), mijloace ale tehnicii de calcul (45,5%).

2. Dezvoltarea extensivă a industriei românești în perioada 1945-1989, realizată pe criteriul multilateralității, a adâncit contribuția factorilor cantitativi (volumul fondurilor fixe, numărul salariaților) la asigurarea obiectivelor stabilite, influența factorilor calitativi (eficiența fondurilor fixe și productivitatea muncii) resimțindu-se în mai mică măsură. Astfel, cu toate imperfecțiunile metodologiei de calcul (ce nu a permis luarea în considerare a tuturor laturilor dezvoltării intensive, a evoluției consumurilor de resurse materiale și energetice ce revin la o unitate valorică de producție și a modificărilor în structura internă a producției) creșterea valorii producției, pe întreaga perioadă 1965-1985, s-a datorat factorilor cantitativi ce au contribuit cu 80,4% față de o contribuție de numai 19,6% a factorilor calitativi.

¹⁾ Eliade Bălan și Dan Vardie - *Industria cu roți pătrate*, în: *România liberă din 30 iulie 1991*, p.3.

S-a asigurat astfel o concentrare puternică a factorilor de producție la nivelul industriei – demonstrată de volumul fondurilor fixe ce reprezenta, în anul 1989, 47,5% din volumul fondurilor fixe din întreaga economie, de numărul salariaților ce reprezintă 47,5% din totalul salariaților din economie-însoțită de sporirea dimensiunii întreprinderilor industriale. Se poate vorbi deci de apariția gigantismului în industria românească, întrucât ponderea întreprinderilor cu un număr de până la 500 de salariați în totalul întreprinderilor industriale a fost, în anul 1989 de 25,5% (circa 10,5% din aceasta aparținând industriei cooperatiste), aceste întreprinderi realizând doar 6% din valoarea producției industriale a țării și asigurând locuri de muncă doar pentru 4,1% din totalul salariaților din industrie. Rezultă deci clar că marea industrie este cea care are rolul esențial în dezvoltarea industrială a țării, situație similară cu cea din URSS și Cehoslovacia¹⁾ ceea ce constituie astăzi la o frână atât în calea procesului real de privatizare cât și în a celui de re tehnologizare.

Tabelul nr. 2

**Dependența de resursele din import a producției
ramurilor industriale în anul 1989**

	Total resurse din care (mil.lei)-din producția preț curent internă %		din import (%)
1. Industria extractivă și de preparare a cărbunelui	22152	72,05	27,95
2. Industria extractivă a țițeiului și a gazelor asociate	58774	30,31	63,69
3. Industria extractivă a gazelor naturale	54273	81,07	18,93
4. Industria extractivă și de preparare a minereurilor feroase	11606	63,44	36,56
5. Industria extractivă și de prelucrare a minereurilor neferoase și rare.	11628	88,60	11,40
6. Industria extractivă și de preparare a minereurilor nemetaliere	4335	60,37	39,63
7. Industria extractivă de preparare a materialelor de construcții și mat.prime pentru industria materialelor de construcții.	6575	100	0
8. Industria de exploatare a	3916	97,22	2,78

¹⁾ Paul Băltănoiu – *Gigantismul industrial*, în: *Tribuna economică*, nr. 10/ '90 p. 12-13.

	Total resurse din care (mil.lei)-din producția preț curent internă %		din import (%)
lemnului și stufului			
9. Industria energiei electrice și termice	58053	94,53	5,47
10. Industria cocso-chimică	11345	81,05	18,95
11. Industria metalurgiei feroase	91503	93,62	6,38
12. Industria metalurgiei neferoase	27840	92,54	7,46
13. Industria construcțiilor de mașini și prelucrării metalelor	407255	90,99	9,01
14. Industria chimică și de prelucrare a țiteiului	212817	94,76	5,24
15. Industria produselor din substanțe abrazive din cărbune și grafit	3638	89,0	11,0
16. Industria materialelor de construcții, sticlei și porțelan pentru construcții	44926	97,26	2,76
17. Industria celulozei și hârtiei	14,917	94,44	5,56
18. Industria de prelucrare a lemnului	41849	98,87	1,13
19. Industria textilă și a tricotajelor	84470	95,10	4,9
20. Industria confecțiilor	44560	99,99	0,01
21. Industria pielăriei, blănăriei încălțăminte	26914	97,75	2,24
22. Industria sticlei, porțelanului, faianței	6987	97,93	2,07
23. Industria alimentară	230297	96,31	3,09
24. Industria poligrafică	2998	100	0
25. Alte activități cu caracter industrial	17608	98,56	1,44

Sursa: Prelucrări date după Anuarul statistic al României pe anul 1990, CNS, București, 1991, p.254.

3. Modificările structurale petrecute în industria românească au avut loc în mod dirijat pe baza criteriului satisfacerii cerințelor economiei naționale în condițiile limitării drastice a importurilor după anul 1980, ceea ce a făcut ca industria românească să fie lipsită de concurență pe piața internă, ce era dominată de monopolul producătorilor. Dimensiunile destul de reduse ale pieței interne au dus la apariția rapidă a fenomenului de saturație pentru unele

produse, astfel că, după anul 1980, unele industrii și-au diminuat ponderea în totalul producției industriale: industria electronică și electrotehnică de la 5,6% în anul 1980 la 4,2% în anul 1989, cea de metalurgie feroasă de la 7,4% la respectiv 6,9%, iar cea de construcții de mașini de la 23,4% la numai 15,9%. Imaginea schimbărilor structurale este apropiată de aceea înregistrată în perioada 1965-1980 în țările industrializate. Astfel, dacă în țara noastră unui procent de creștere a valorii industriale îi corespunde un coeficient de 2,5 al schimbărilor structurale, ceea ce reprezintă o oarecare stabilitate a modificărilor structurale, respectiv, consecvență în politica structurală dirijată, în Japonia acest coeficient a fost de 4,18, în SUA de 4,32, în R F Germania de 4,10, iar în Franța de 3,56²⁾.

Pentru perioada 1975-1988, imaginea schimbărilor structurale din industria acestor țări s-a modificat vizibil față de perioada anterioară, apărând noi direcții de specializare națională sau adâncindu-se procesul de specializare anterioară.

Astfel, în timp ce în SUA se diminuează ritmul de creștere a producției de mase plastice și se accelerează ritmul de creștere a producției de produse chimice industriale, produse din lemn și hârtie și al celei de mașini electrice, în Franța s-au restrâns producțiile "clasice" de textile, încălțăminte, mobilă și produse din lemn, extinzându-se cele de produse chimice industriale, mase plastice, material tipografic, mașini electrice și produse alimentare.

În Japonia, după 1975, s-a accentuat specializarea în domeniul mașinilor electrice, restrângându-se producția de produse din lemn, produse petroliere și produse metalice.¹⁾

Intensitatea schimbărilor structurale atât în România cât și în alte țări s-a redus după anul 1975, ceea ce dovedește încheierea, în linii mari, a procesului de realizare a structurilor macroindustriale și concentrarea eforturilor pe un număr redus de domenii indicat de indicatorul "gradul de specializare a industriei" (tabelul nr.3).

Tabelul nr. 3

Indici privind structura și specializarea industriei unor țări în perioada 1975-1985

Țara	Indicii schimbărilor structurale		Raportul ratei creștere economice față de indicii schimbărilor structurale		Gradul de specializare al industriei	
	1975	1985	1975	1985	1975	1985
România	3,13	0,90 ^{x)}	3,94	3,24 ^{x)}	13,8	15,5 ^{x)}

²⁾ Corneliu Russu, Olga Mihăescu, Elena Pelinescu – *Creația științifică și tehnică și inovarea industrială*, Editură Politică, București, 1989, p. 310-331.

¹⁾ *Industry and Development, Global Raport 1989 United Nations.*

^{x)} Notă: x= 1981

Țara	Indicii schimbărilor structurale		Raportul ratei creștere economice față de indicii schimbărilor structurale		Gradul de specializare al industriei	
	1975	1985	1975	1985	1975	1985
Bulgaria	2,61	1,97	3,91	1,75	11,4	11,2
Cehoslovacia	1,06	1,0	6,82	4,49	15,3	17,9
Polonia	1,64	2,31	7,70	1,64	13,2	12,4
Ungaria	2,16	1,83	2,08	0,44	9,5	10,3
URSS	1,73	1,46	4,50	2,67	18,3	18,4
Anglia	2,74	2,21	-2,22	1,43	11,5	12,2
Canada	5,11	1,12	-1,31	3,95	10,4	11,4
Franta	4,11	1,95	-1,65	0,24	12,6	13,7
Germania	4,46	3,74	-1,53	1,85	13,7	16,8
Japonia	5,15	2,39	-1,98	1,94	12,1	17,9
USA	3,49	1,96	-2,99	1,36	11,4	12,7
India	5,69	2,2	-0,43	0,95	10,5	18,1
Argentina	4,12	2,44	1,63	3,95	19,8	18,0
Brazilia	2,80	0,79	1,82	9,95	12,3	11,3
Filipine	9,48	1,37	0,38	-4,03	21,8	23,4

Notă:x) 1981

Sursa: *Industry and Development, Global Raport, 1987, United Nations 1987, Statistical Annex. Pentru România, aceeași sursă, anul 1985 (după această dată nu mai apare în statisticile internaționale).*

Pentru perioada 1985-1990 în România se relevă existența unei politici structurale scăzute și a unui sistem industrial relativ rigid, ce tinde în general să-și mențină structurile, fapt ce poate fi relevat de contribuția la dezvoltarea industrială în proporție de 66,66% a componentei inerțiale și de 33,33% a celei structurale în cazul particular al industriei construcțiilor de mașini, ramură dominantă în structura actuală a industriei.

Având în vedere modificările structurale intense petrecute în țările industrializate dezvoltate concretizate în sporirea ponderii industriilor din sectoarele tehnologiei de vârf se poate realiza o ierarhizare ce demonstrează locul ocupat în urma acestei specializări naționale. Dacă Japonia se află pe locul întâi în domeniile electronicii, robotică, metale (aliaje), SUA este lider în domeniul calculatoarelor, telecomunicațiilor, biotehnologie, produse chimice, construcții de mașini, ceea ce reliefează puternica concurență căreia trebuie

x) Notă: x= 1981

x) Notă: x= 1981

Sursa: *Industry and Development, Global Raport, 1987, United Nations 1987, Statistical Annex, Pentru România, aceeași sursă, anul 1985 (după această dată nu mai apare în statisticile internaționale)*

să-i facă față o țară ce-și orientează specializarea națională în aceste direcții și lipsa oricărei șanse de a face față unui astfel de concurențe în absența unui avantaj comparativ și/sau competitiv (tabelul nr. 4). Pentru țara noastră este evident că, a promova pentru perioadele viitoare, o specializare națională în aceste sectoare ale tehnologiei de vârf, ar constitui o risipă de eforturi ce nu ar putea duce la obținerea unui loc de frunte în această ierarhie, potențialul economic al țării neputând suporta mărimea acestor eforturi.^{x)}

Tabelul nr. 4

Ierarhizarea principalelor țări industrializate dezvoltate după poziția cupată în sectoarele tehnologiei de vârf

	SUA	Japonia	RFG	Țările scandinave	Marea Britanie	Franța
Calculatoare	1	2	3	4-5	6	4-5
Electronică	1-2	1-2	3	4	6-7	6-7
Telecomunicații	1	2	3	4	5-6	5-6
Biotehnologie	1	2	3	4	5	...
Produse chimice	1	2	3	4	5	6-7
Metale (aliaje)	2	1	3	4	5-6	5-6
Construcții de mașini	1	2	3	4	5	6
Robotică	2	1	3	4	6	5
Locul ocupat în medie în aceste sectoare	1,3	1,7	3,0	4,2	5,4	5,8

Sursa: *Management and Technology, A Survey of European Chief Executives 1984*, după "Aspecte ale activităților de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și introducerea progresului tehnic" în: *Economie industrială*, nr.64/1986, Institutul de Economie Industrială, București, 1986.

2. Premise ale restructurării industriei construcțiilor de mașini

Fundamentarea corectă a strategiei de restructurare a industriei construcțiilor de mașini presupune luarea în considerare a specificului acesteia.

Industria construcțiilor de mașini din țara noastră se caracterizează prin prezența dominantă în structura producției a mijloacelor de producției (mașini, utilaje, instalații, mijloace de automatizare, echipamente de electronică

^{x)} Estimări ale specialiștilor arată că intrarea firmei Boeing și l'Airbus pe piața avioanelor de mare capacitate a implicat un cost inițial de intrare de ordinul a 1,5 miliarde de dolari pentru fiecare întreprindere (T. Schlie – *A Competitive Assessment of the U.S. Civil Aircraft Industry*, Boulder, Colorado, Westview Press 1986). Întreprinderile ce caută să dezvolte tehnologia televiziunii de înaltă definiție cheltuiesc peste 100 de milioane de dolari pe an pentru cercetare-dezvoltare (Gone M. Grossman – *Quelques nouveaux fondements pour la politique industrielle*, în: *Problèmes économiques*, nr.2207/ 9 ianuarie 1991).

profesională, cabluri și conductori electrici). Astfel, la nivelul anului 1989, ponderea construcțiilor de mașini în ansamblul industriei a fost de 14,4%, a mijloacelor de tehnică de calcul de 0,4% etc. Aceasta a făcut ca posibilitatea de realizare a reproducerii lărgite în cadrul acestei ramuri să fie strâns legată de politica investițională adoptată la nivelul întregii țări. Ponderea redusă a producției bunurilor de larg consum și orientarea acesteia în proporții sporite spre export a determinat ca modificările în veniturile populației – care au influențat în sensul creșterii cererii de astfel de produse - să nu influențeze major structura ofertei de produse a industriei construcțiilor de mașini.

O caracteristică importantă a dezvoltării acestei ramuri, cu implicații majore asupra procesului de restructurare, o constituie și lipsa de selectivitate. Structura producției demonstrează faptul că au fost dezvoltate aproape toate domeniile, accentul fiind pus pe cele cu un nivel scăzut al intensității tehnologice. Subramurile de intensitate tehnologică înaltă nu au fost dezvoltate în mod coerent și într-o pondere reprezentativă în structura ramurii (întreprinderile fiind mai mult specializate pe montajul final al unor produse de acest tip). Dezvoltarea lor a constat, îndeosebi, în integrarea unor grupe de produse și produse care, deși necesare, nu puteau fi realizate eficient în țară fie datorită volumului mic al cererii interne și dificultății de a pătrunde pe piața externă, fie datorită lipsei tehnologiilor (cele importate suferind un proces rapid de uzură morală – cum este cazul unor tehnologii din industria electronică - capacitatea națională de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică neputând ține pasul cu viteza de inovare de pe plan mondial). De aceea, în aceste domenii, decalajele tehnologice înregistrate de produsele realizate în țara noastră reprezintă o piedică în desfacerea lor pe piața externă în condiții de competitivitate) creând probleme și pe piața internă sub aspectul gradului de satisfacere a cerințelor.

Se menționează faptul că dezvoltarea domeniilor din industria construcțiilor de mașini nu s-a realizat pe criteriul rentabilității și al avantajului comparativ, ci al necesității acoperirii cererii interne din producția proprie. De aceea, numai confruntarea pe piață, în condițiile liberei concurențe va putea evidenția capabilitatea lor de a satisface la un nivel competitiv exigențele cererii interne și externe indicând direcțiile reale de specializare internă. Un avantaj îl vor deține acele domenii care au acumulat experiență, cunoștințe, ce au apucat să-și formeze un prestigiu pe piața internă și internațională sau cele care și-au asigurat un segment de piață în care competiția este mai puțin

^{x)} Un studiu efectuat sub egida Universității din Torino releva faptul că influența prețului și a inovației tehnologice și de produs asupra competitivității este extrem de diferită de la un domeniu la altul. Dacă în cazul mijloacelor de transport auto influența prețului este de circa 62%, iar a inovației tehnologice și de produs de 16,6%, pentru electronică și mecanică fină nivelurile au fost de 49,3% și 28,6%, pentru telecomunicații de 46,3% și 34,2% pentru echipamentele electrocasnice de respectiv 58,3% și 21%, iar pentru aparatura de măsură și control de 46,6% și 26% (Supliment la Revista economică, nr.7/1988, p. 3-5).

intensă. Domeniile în care produsele înregistrau încă din anii '90 decalaje tehnologice, de nivel tehnic și calitativ și pentru care nu există condiții reale ale unor colaborări cu parteneri străini care să asigure dinamismul inovațional adecvat celui de pe plan mondial, nu vor face față noilor condiții.

O altă caracteristică majoră a industriei construcțiilor de mașini o reprezintă capacitatea redusă de adaptare a ofertei întreprinderilor la modificările cererii interne și externe datorată atât duratei lungi de timp necesară asimilării unui nou produs – proces tehnologic cât și gradului mare de inerție a aparatului productiv. Astfel de exemplu, în România ciclul cercetare-produție-desfacere durează în ramura construcțiilor de mașini între 3,5-5 ani comparativ cu numai 2 ani în SUA și 1,2 ani în Japonia. La această situație contribuie fără îndoială insuficiența resurselor alocate cercetării-dezvoltării. În industria electronică și de tehnică de calcul, personalul de cercetare din unitățile de profil reprezenta doar 8% din totalul salariaților în acest domeniu, iar volumul mediu al cheltuielilor de cercetare-dezvoltare nu a depășit, în anul 1988-1989, 3% din valoarea producției marfă, în timp ce în Japonia sau SUA se alocă între 12-15% din cifra de afaceri. Totodată gradul scăzut de flexibilitate al bazei tehnice, demonstrat de ponderea redusă a sistemelor automate de producție, a sistemelor flexibile la care se adaugă dimensiunile în general mari, ale întreprinderilor din acest domeniu, ce îngreunează procesul înnoirii bazei tehnice, constituie un factor de frânare a vitezei de adaptare a ofertei de producție a cererilor într-o continuă schimbare. De semnalat este faptul că deschiderea căilor de privatizare, apariția în proporție tot mai mare a micilor întreprinzători va modifica structura cererii pentru produsele acestei ramuri. Astfel cererea de tractoare se orientează spre tipuri din clasele mici de putere, dotate cu o gamă complexă de echipamente pentru cele mai diverse lucrări agricole. Dimensiunea acestor cereri va fi în strânsă corelație cu capacitatea investițională proprie a agenților economici particulari sau a celor constituiți în societăți comerciale și regii autonome cu capital de stat sau aceea de a dispune de fonduri pentru investiții din credite bancare. În acest caz, rata dobânzii și politica bancară vor juca un rol important în stimularea sau ponderarea inițiativei agenților economici de a investi într-un domeniu sau altul. În acest caz, prețul produselor oferite de întreprinderile din ramura construcțiilor de mașini va avea un rol decisiv în dimensionarea cererii. Tendințele înregistrate până în prezent în domeniul prețurilor produselor din această ramură sunt nestimulatoare pentru cerere, favorizând mai degrabă un viitor blocaj în desfacerea produselor.

3. Trăsături și probleme ale dezvoltării industriei în perioada de tranziție la economia de piață cu accent pe industria construcțiilor de mașini

Perioada scursă din Decembrie 1989 și până în prezent a imprimat industriei românești unele trăsături noi. Eforturile întreprinse pe linia creării și

implementării elementelor noi specifice mecanismului economiei de piață paralel cu cele de distrugere a vechilor mecanisme ale economiei planificate au avut un impact puternic asupra industriei românești în această perioadă.

Primul aspect, și poate cel mai important, este scăderea drastică a volumului producției, ce nu poate fi explicat numai pe seama diminuării timpului efectiv de lucru ca urmare a reducerii săptămânii de lucru la 40 de ore. Astfel, de exemplu, comparativ cu media lunară din anul 1989, indicele producției în luna aprilie a anului curent a fost de 70,6%, iar față de luna aprilie a anului 1990 de 84,9% (în condițiile echivalării timpului efectiv de lucru). Oscilațiile mari în realizarea producției de la o lună la alta ar trebui să indice tendințele de adaptare a ofertei la cerere, dar ele demonstrează mai probabil dereglarea procesului de producție. Dacă în luna aprilie 1991 producția din metalurgie a crescut cu 9,7% față de luna martie, în luna iunie creșterea a fost de numai 1,9% față de luna mai. Producția de mașini-unelte a scăzut cu 16,4% în luna aprilie față de luna martie și a crescut cu 3,3% în luna iunie față de luna mai a anului curent și exemplele pot continua și pentru alte domenii așa cum rezultă din datele tabelului nr. 5.

Dereglarea proceselor de producție este cauzată, în primul rând, de dificultățile sporite intervenite în aprovizionarea cu materii prime, materiale, resurse energetice, atât ca urmare a dezorganizării vechilor rețele de aprovizionare și desfacere cât și a neconcordanței dintre cererea și oferta de resurse de pe piața internă, insuficient integrată în piața mondială. O perturbare în plus este creată de reducerea interesului agenților economici de a asigura cererea de pe piața internă datorită avantajelor pe care le implică desfacerea pe piața externă și a nevoii acute de valută pentru importuri sau pentru investiții. Mai mult, influența pozitivă pe care ar fi trebuit să o exercite menținerea, în această fază a tranziției, a unor balanțe de materii prime, materiale deficitare, energie nu s-a manifestat decât parțial ca urmare a tendinței de scădere continuă a indicilor de producție, deci a discrepanțelor dintre nivelurile estimate (cuprinse în balanțe) și cele efectiv realizate. Lipsa unor responsabilități clare pentru consiliile de administrație și pentru cele de împlinire ai statului constituie o cauză a modului defectuos de implicare a acestora în rezolvarea problemelor ce se ivesc în întreprinderi. La aceste cauze trebuie adăugate fenomenele conflictelor sociale care creează discontinuități în procesele de producție și, implicit, a gradului de utilizare a capacităților de producție. Se menționează ascutirea conflictelor sociale pe fondul adâncirii crizei economice și a intensificării procesului de restructurare care va implica recalificarea unor salariați, pierderea unor locuri de muncă, necompensată de crearea în aceeași proporție a noi locuri de muncă în alte domenii de activitate etc.

Important de semnalat este faptul că aceste diminuări ale producției influențează costurile în sensul majorării lor (prin creșterea cotei de costuri fixe alocate fiecărei unități de producție). Această creștere se adaugă celei

determinată de majorarea salariilor, a compensațiilor impuse prin cerințele producției sociale, ducând în final la sporirea vertiginoasă a prețurilor.

Astfel, condițiile în care a avut loc liberalizarea prețurilor a permis compensarea unor majorări de costuri datorate proastei gestiuni a întreprinderii prin creșterea prețurilor, încărcând astfel costurile sociale și așa ridicate ale trecerii la economia de piață. Prin aceasta se deformează echilibrul dintre cerere și ofertă (pe care un mecanism complet al economiei de piață l-ar putea corecta), creând o imagine eronată a profitabilității activității desfășurate în diferite domenii și a competitivității produselor realizate. În plus, apare o ruptură între gradul de utilitate oferit de fiecare produs și prețul ce trebuie plătit pentru obținerea acestui produs.

Tabelul nr. 5

**Evoluția indicelui producției în lunile aprilie față de martie
și iunie față de mai anul curent**

(%)

Indicele de producție pentru luna:		
	aprilie față de martie 1991	iunie față de mai 1991
Metalurgie	+9,7	+1,9
Mașini unelte	-16,4	+3,3
Mașini și echipamente industriale	-2,3	+7,5
Mașini și echipamente electrice electronice	-2,4	+15,9
Mașini și aparate de uz casnic	+0,4	-6,9
Aparatură și instrumente medicale precizie optică	-18,6	+11,5
Mijloace de transport rutier	+15,4	+4,0
Mijloace de transport feroviar	-8,1	-20,8
Construcții navale	4,9	+3,1

Sursa: Buletin de informații statistice, Comisia Națională de Statistică, București, 1991.

O altă implicație a diminuării volumelor de producție o constituie reducerea gradului de utilizare a capacităților de producție, nivelul acestuia ajungând, de exemplu, în semestrul I 1991, la 39,1% la tractoare, 46,6% la autocamioane, 76,6% la componente electronice, 58,6% la oțel brut de convertizor etc. Aceasta duce, inevitabil, la pierderea locurilor de muncă pentru unii salariați, ceea ce implică o sporire a costurilor sociale ale perioadei de tranziție. Dacă întreprinderile nu au capacitatea investițională pentru a demara încă din această etapă procesul restructurării, atunci costurile sociale ale tranziției vor fi sporite pe o perioadă mai lungă de timp, capabilitatea economiei de a asigura în perspectivă noi locuri de muncă fiind diminuată mult.

Al doilea aspect important îl constituie menținerea poziției de monopol a agenților economici cu capital de stat în ansamblul industriei. Aceasta favorizează practicarea unor prețuri ridicate care vor influența negativ cererea pe piața internă diminuând cererea solvabilă. Astfel, numeroase categorii de salariați și familii de țărani nu mai dispun de fondurile necesare achiziționării unor bunuri de larg consum, chiar dacă acestea făceau parte, până în anul 1989, din cele la care se manifesta puternic fenomenul “cozii de așteptare” cum ar fi televizoare color, congelatoare, autoturisme. Anchetele realizate de Comisia Națională de Statistică în anul 1991 au relevat că familiile de salariați și țărani nu dispun, în proporții ridicate – de 30-50% - , de sumele necesare cumpărării unor bunuri de folosință îndelungată, așa cum rezultă din datele tabelului nr. 6. Aceste date permit formarea unei imagini relative privind capacitatea unor familii de țărani și salariați de a crea o cerere solvabilă pentru unele bunuri de folosință îndelungată. De menționat este faptul că această situație a apărut în condițiile în care indicele de preț pentru produsele din industria electronică a fost de 222,5% (perioada ianuarie-aprilie 1991) pentru cele din construcțiile de mașini de 236,7%, inferioare mediei pe industrie (245,2%).

Pentru mijloacele de producție, cererea a înregistrat o scădere, ca urmare a reducerii volumelor investițiilor realizate cu 38,3% în anul 1990 față de anul 1989, volumele alocate pentru achiziționarea de mașini și utilaje ridicându-se la 41% din volumul total al investițiilor (din care 34,35% din țară).

Se poate spune deci că prezența unor prețuri ridicate la produsele industriei constructoare de mașini și reducerea solvabilității cererii interne va influența negativ oferta de astfel de produse și va impune o intensificare a procesului de restructurare a acestei ramuri.

4.Cerințe privind conținutul unor strategii de restructurare industrială

În conturarea unor strategii de restructurare a ramurilor industriale din țara noastră trebuie să se țină seama de următoarele cerințe generale:

- realismul strategiei, ce presupune stabilirea obiectivelor și a modalităților de implementare a acestora pe baza condițiilor existente (interne și externe), caracterizate în nivelul general de dezvoltare și gradul de integrare în diviziunea internațională a muncii;
- dezvoltarea selectivă pe baza unor “modele de structură selectivă” orientate spre exterior;
- asigurarea și respectarea echilibrului om-mediul-creștere economică printr-o restructurare care să evite degradarea sau dezechilibre în mediul ambiant;
- convergența obiectivelor strategiilor micro, macro mezeconomice în vederea asigurării unei dezvoltări armonioase, care să valorifice dezavantajele existente în țara noastră în domeniul fondurilor de producție;

- mobilitatea în formularea obiectivelor și flexibilitate în luarea deciziilor în conformitate cu mutațiile survenite în timp în mediul economic.

Tabelul nr. 6

**Capacitatea familiilor de țărani și salariați
de a dispune de sumele necesare cumpărării unor bunuri
de folosință îndelungată în anul 1991**

(%)

	Familii de salariați			Familii de țărani		
	Dispun de sumele necesare		Nu dispun de sumele necesare	Dispun de sumele necesare		Nu dispun de sumele necesare
	Integral	Parțial		Integral	Parțial	
Televizor color	15,0	35,2	49,8	33,1	29,2	37,7
Congelator	27,4	32,8	39,8	40,5	31,5	28,0
Autoturisme	6,7	52,0	51,3	16,3	30,6	53,1
Mașini de spălat cu programare	22,8	30,2	47,0	42,0	29,0	29,0
Mașini de spălat simple	30,0	32,4	36,8	30,6	29,8	39,6
Mașină de cusut	23,9	32,4	43,7	26,1	29,6	44,0
Frigider	29,5	29,5	41,0	27,3	31,6	41,1
Aragaz cu butelie	35,7	25,1	39,2	29,6	28,1	42,3

Sursa: Informații statistice operative, Comisia Națională de Statistică, București, 1991.

Fundamentarea corectă a strategiilor de restructurare a ramurilor industriale presupune luarea în considerare și a unor cerințe specifice rezultate din particularitățile dezvoltării lor și din trăsăturile de bază ale "stării de pornire".

Industria construcțiilor de mașini, electronicii și electrotehnicii se va confrunta, în perioada de tranziție la economia de piață, cu probleme deosebite rezultate din starea reală a întreprinderilor din cadrul acestei ramuri, astfel că strategia acesteia va fi, în primul rând, de supraviețuire. Acestea va determina următoarele cerințe imediate:

- cunoașterea potențialului real de producție a fiecărei întreprinderi, dată fiind starea avansată de uzură fizică a unor utilaje, dar și încărcarea și exploatarea deficitară a altora, de mare performanță cum ar fi prese de 6-12.000 tf, strunguri carusel de 16 m etc.;

- sporirea ofertei de produse deficitare pe piața internă pentru care există o puternică cerere și deci posibilitatea realizării imediate a valorii lor prin vânzare –cumpărare;
- revederea prețurilor și înscrierea lor în tendințele generale de pe piața mondială, asigurându-se o corelație reală între nivelul prețurilor și utilitatea produselor prin respectarea jocului cererii și al ofertei, împiedicându-se trecerea nerentabilităților din cauzele interne întreprinderii în noile prețuri;
- eliminarea din nomenclatoarele de fabricație a produselor care nu pot satisface exigențele noi ale beneficiarilor interni și externi și care au fost realizate în condiții de ineficiență, ca urmare a sarcinilor concrete de asimilare și introducere în fabricație rezultate din vechea politică de dezvoltare a domeniului;
- promovarea acelor fabricații care pot fi realizate în condiții de eficiență și competitivitate cu actuala dotare tehnologică și tehnică a întreprinderilor;
- intensificarea acțiunilor de cooperare în producție și constituirea de societăți mixte cu parteneri care pot revigora fabricația prin participarea la înnoirea tehnologică și tehnică, perfecționarea conducerii și organizării întreprinderilor.

Industria construcțiilor de mașini, electronicii și electrotehnicii este una din ramurile a căror dezvoltare anterioară a creat un dezechilibru între producția de mijloace de producție și aceea de bunuri de consum în favoarea primelor. De aceea, în prezent, în noile strategii de dezvoltare a acestor domenii, o primă cerință de o deosebită importanță este satisfacerea beneficiarilor interni cu bunuri și servicii, în special, bunuri de larg consum prin stimularea producției acestora.

În perspectivă, depășirea perioadei de tranziție și asigurarea funcționării mecanismelor pieței libere vor impune readaptarea permanentă a structurilor industriale create în funcție de modificările continue survenite în cererile beneficiarilor interni și externi, pe fiecare segment de piață în parte.

A doua cerință o constituie combinarea cu abilitate, în cadrul strategiei generale de dezvoltare, a elementelor de modernizare tehnologică cu cele de dezvoltare a capacităților manageriale și investiționale.¹⁾ Aceasta apare evident dacă se ia în considerare cerința acută de modernizare tehnologică a unor sectoare și domenii de activitate atât ca urmare a gradului înalt de uzură morală a utilajelor (între 90-100% în industria electronică de exemplu, ceea ce înseamnă o rămânere în urmă cu 12-16 ani), cât și a unei avansate uzuri fizice (între 60-80%)¹⁾. Se are în vedere fenomenul investițional, din domenii ca

¹⁾ P. Lewis și V. Kallab, *consideră ca o cerință esențială pentru dezvoltarea industrială viitoare combinarea abilității de acțiune, adaptare și/sau îmbunătățire tehnologică cu aceea de dezvoltare a capacităților manageriale și instituționale. Development strategies reconsidered. Cversoas Development Council, Waschington, 1986, p. 11.*

¹⁾ *Sinteze privind retehnologizarea și dezvoltarea industriei electronice, electrotehnice*

aeronautică, a căror explozie a stimulat creșterea accelerată a producției și modificarea structurilor industriale în țările puternic dezvoltate în sensul creșterii ponderii producției acestor sectoare de înaltă intensitate tehnologică și reîmpărțirea activităților productive în cadrul unei noi diviziuni internaționale a muncii între Nordul dezvoltat și Sudul în curs de dezvoltare.

Dacă în domeniile de vârf, accentul în cadrul strategiei va fi pus pe re tehnologizare, în domeniile mature ale construcțiilor de mașini tradiționale, paralel cu eforturile de extindere a tehnologiilor cu coeficient de folosire a metalului de 90-100% (sintetizare, deformare plastică la cald și la rece, turnarea de precizie etc.), de reducere a greutății produselor prin introducerea unor noi materiale și prin miniaturizare, de electronizare - ce contribuie în final la creșterea competitivității produselor -, sunt necesare eforturi de recâștigare a unor piețe, a încrederii cumpărătorilor prin oferirea unor produse de înaltă calitate, deci de dezvoltare a noi capacități manageriale și chiar instituționale a agenților economici.

A treia cerință o constituie reabordarea problemei specializării naționale și internaționale în contextul actual al restructurării industriei, plecând de la analiza și revizuirea specializării în vechiul cadru al țărilor membre ale CAER (ce urmărea crearea unei complementarități a industriei construcțiilor de mașini între țările acestei organizații), știut fiind că menținerea unor structuri necompetitive, în cadrul unor specializări interregionale, poate îngreuna procesul unei ajustări structurale avantajoase în condițiile concrete ale dotării cu factori de producție a României.

Respectarea acestei cerințe implică orientarea eforturilor agenților economici spre dezvoltarea acelor sectoare de activitate pentru care țara noastră mai poate câștiga un avantaj comparativ din punct de vedere al dotării cu factori de producție și o poziție avantajoasă în cadrul diviziunii internaționale a muncii. Se are în vedere posibilitatea internaționalizării industriei românești prin intensificarea participării ei la schimburile de valori materiale și spirituale și valorificarea, în noile direcții de specializare a potențialului național de cercetare-dezvoltare științifică și tehnologică și a capacității reale a acestuia de a asigura dezvoltarea competitivă a domeniilor selectate. Totodată, este necesar a lua în considerare creșterea evidentă a eforturilor de cercetare, pe măsura abordării unor domenii de vârf, ceea ce implică posibilitatea extinderii mijloacelor de acoperire a acestora prin noi forme de cooperare, colaborare tehnico-științifică și chiar subvenții.

A patra cerință o constituie susținerea și stimularea acelor sectoare care utilizează în mai mică măsură resurse epuizabile, deci nu sporesc tensiunea asupra limitelor naturale ale acestor resurse, sunt nepoluante sau contribuie la realizarea de echipamente pentru supravegherea, controlul și reducerea poluării mediului înconjurător. Această cerință se impune cu acuitate, întrucât

problema protecției mediului, a asigurării unei creșteri economice - care să nu afecteze în continuare echilibrul necesar între om și mediu - a devenit o problemă globală a omenirii. B.Gommoner¹⁾ arăta, de altfel, că deoarece industria construcțiilor de mașini produce echipamente tehnice pentru întreaga economie, este necesară luarea în considerare a efectului funcționării sistemului economic în procesul restructurării asupra valorii capitalului său biologic (ecosfera), obținând, în acest mod, evaluarea corectă a capacității totale a sistemelor industriale de a produce bunuri economice. Rezultă deci că, în perspectivă, penetrarea pe piață a echipamentelor realizate de industria construcțiilor de mașini va depinde și de capacitatea acestora de a contribui la protecția și chiar la refacerea capitalului biologic al omenirii, aceasta devenind un criteriu esențial de evaluare economică.

5. Aspecte privind impactul utilizării unor pârghii și instrumente financiare în procesul de restructurare

Procesul de restructurare a industriei românești se desfășoară, în prezent, în condiții mai puțin favorabile, generate de criza economică puternică ce s-a accentuat în perioada de tranziție spre economia de piață, de intensificarea concurenței pe piața internațională și lipsa concurenței interne, de coexistența elementelor mecanismelor specifice economiei planificate cu cele ale economiei de piață etc. De aceea, el nu poate fi lăsat pe seama reglajelor pieței libere, impunându-se utilizarea flexibilă și atentă a celor mai adecvate pârghii și instrumente economice aflate la dispoziția Guvernului.

Intensitatea procesului de restructurare va depinde fără îndoială de capacitatea întreprinderilor românești de a depăși barierele de intrare sau de ieșire din diferite domenii, bariere ce nu au constituit o problemă în condițiile anterioare când structurile erau planificate, efortul impus de depășirea acestor bariere fiind suportat de stat.

În prezent, când piața românească este dominată de tipuri de monopol și oligopol, caracterizat de bariere înalte și foarte înalte de intrare și ieșire din domeniu, iar întreprinderile au devenit autonome, elaborându-și singure strategia viitoare, prezența unor bariere înalte de intrare sau ieșire constituie un serios impediment în calea procesului de restructurare întrucât implică costuri înalte pentru depășirea acestor obstacole.

Deoarece procesul de restructurare implică realizarea unei specializări interne care să asigure integrarea eficientă a industriei românești în circuitul mondial de valori, barierele de intrare și ieșire din diferite domenii vor trebui abordate și prin prisma pieței externe.

Dintre aceste bariere de intrare și ieșire ne vom opri doar asupra celor vizând mărimea seriei de fabricație și volumul costurilor fixe de intrare (ce pot

¹⁾ B. Gommoner – *Cercul care se închide*, Editura Politică, București, 1980, p. 269.

lua uneori forma unor vaste programe de cercetare-dezvoltare), urmând a evidenția impactul intervenției statului prin pârghii adecvate asupra acestora.

Un prim aspect ce trebuie avut în vedere este acela că utilizarea subvențiilor, ca pârghie de stimulare a concurenței prin sprijinirea unor întreprinderi de a pătrunde pe anumite segmente de piață, trebuie făcută cu grijă pentru a nu majora costurile medii de producție. Sunt vizate în acest sens domeniile în care economia de scară influențează eficiența și cele în care concurența mondială este excesivă, știut fiind faptul că, în acest caz, orice intrare a unei noi întreprinderi contribuie la diminuarea volumului mediu de producție al tuturor celorlalte și că, dacă se ajunge sub nivelul minim la care activitatea poate fi rentabilă, mediul economic va fi perturbat de o serie de fenomene negative ca: falimentul unor întreprinderi, pierderea locurilor de muncă pentru o serie de salariați, sporirea cheltuielilor de șomaj, a celor solicitate de recalificări etc.

Al doilea aspect este acela că subvențiile pot fi utilizate ca pârghii în stimularea ritmului inovării, statul preluând în acest caz o parte din costurile impuse de creșterea acestui ritm. Această intervenție se justifică în primele faze ale cercetării unui nou produs sau proces tehnologic, unde riscul eșecului este ridicat, în cercetarea fundamentală, având în vedere că aplicarea în producție a rezultatelor asigură avantaje pentru întreaga industrie.

Subvențiile, ca pârghii de intervenție a statului în procesul de restructurare, pot fi alocate și pentru stimularea proceselor de producție, dar în acest caz ele nu vor fi utile decât în măsura în care câștigul de productivitate se va obține din experiența acumulată în cadrul procesului de producție și nu alocării acestor subvenții. Cu alte cuvinte, ele vor favoriza dezvoltarea numai în măsura în care rezultatele obținute pe planul eficienței vor fi subproduse ale activității propriu-zise.

În condițiile în care alocarea subvențiilor are loc pentru susținerea unor domenii considerate strategice pentru economia națională (ce se apreciază a evolua prea lent comparativ cu tendințele de pe plan mondial) experiențele de pe plan mondial relevă că se va ajunge la o supralicitare a lor în timp.^{x)} Dacă prin aceasta producătorii vor obține avantaje, atunci partenerii lor comerciali se vor strădui să ia măsuri care să reducă aceste avantaje. În aceste cazuri, se recurge la politici comerciale strategice pentru apărarea intereselor celor afectați.

Rezultă, așadar, că principala problemă a Guvernului în politica de acordare a subvențiilor va consta în alegerea priorităților în alocare a subvențiilor va consta în alegerea priorităților în alocarea subvențiilor pentru susținerea acțiunilor de restructurare industrială, fără a afecta major condițiile

^{x)} *Acordarea unor subvenții sectoarelor de stat ce dețineau o concentrare maximă a competențelor tehnologice a dus în Franța și Italia la o triplare a volumului lor în perioada 1973-1983, ceea ce a dus, în final, la frânarea procesului normal de ajustări structurale (L. Stoleru, L'ambition internationale, Sedil, Paris, 1987).*

de concurență și capacitatea reală de competiție a întreprinderilor. Aceasta este deosebit de importantă, întrucât mărimea subvențiilor nu poate depăși anumite limite fără a afecta negativ eforturile de întărire a monedei naționale, ale bugetului, acțiuni esențiale pentru economia românească ce se confruntă cu fenomene inflaționiste și de dezechilibru bugetar. Pe de altă parte, nivelul de trai scăzut a celei mai mari părți a populației nu permite în această etapă creșterea prelevărilor obligatorii, deci majorarea capacității bugetului de a suporta un volum sporit de subvenții.

Ajustările structurale, impuse de cerința creșterii competitivității industriei românești, nu vor putea avea loc fără atragerea de resurse și din exteriorul unităților economice, care să contrabalanseze costul imens al acestor acțiuni deci, fără apelarea la credite interne și externe. Aceasta datorită faptului că rămănerile în urmă în domeniul tehnologic, uzura fizică și mai ales morală a celei mai mari părți din utilajele existente, mai ales în domeniile în care progresul științifico-tehnic a cunoscut o dinamică accelerată, implică eforturi financiare la care nu poate face față capacitatea, încă redusă, de autofinanțare a unităților productive și nici resursele existente în țară. Apelarea la credite este oarecum îngreunată de organizarea, în această perioadă, a pieței capitalurilor (inexistentă în vechiul sistem planificat), de conturarea pe noi baze a politicii monetare și financiare și de reorganizare instituțională, acțiuni ce se vor desfășura, etapizat până în luna iunie 1990.

Deoarece nevoile de credite vor fi foarte mari, statul își va putea utiliza instrumentele aflate la dispoziția lui, (modificarea ratei scontului, restricții de credit, limitele rezervelor bancare obligatorii) pentru a influența masa creditelor posibil de acordat deci, a impulsiona sau frâna entuziasmul agenților economici de a apela la credite importante pentru îndeplinirea obiectivelor de restructurare sau a căuta alte căi (cooperare în producție, constituirea de societăți mixte etc.).

Știut fiind faptul că riscul erorii crește proporțional cu complexitatea economiei, că economia românească are o tristă experiență de politică de dirijare a structurii industriei prin vechea politică de investiții, adoptarea în cadrul țării noastre a unei politici de orientare a creditelor trebuie făcută cu reținere și într-o proporție redusă. Trebuie să accentuăm că riscul de a încuraja investiții mai puțin rentabile, acțiuni de restructurare care să nu ducă în final la creșterea competitivității și a profitului, deci la garanția returnării creditelor acordate este mare în țara noastră, întrucât inexistența unei adevărate concurențe pe piața internă și suportarea unor costuri de la buget au deformat imaginea despre capacitatea reală a unei unități de a rezista într-o concurență liberă.

Rata dobânzii poate și ea constitui un instrument de stimulare a ajustărilor structurale dintr-un domeniu sau altul în condițiile în care statul utilizează rate diferențiate pentru așa-numitele "credite privilegiate". Se ajunge de fapt, și pe această cale, tot la o dirijare a creditelor cu implicațiile

menționate anterior și indirect la subvenții ca sursă de acoperire a diferențelor ratelor dobânzii, Adoptarea unei rate a dobânzii cu un curs fix va avea impact asupra acțiunilor de restructurare din diferite ramuri industriale prin intermediul mărimii ei. Un nivel mai scăzut va stimula apelarea la credite mai mari, iar unul mai ridicat va pondera această acțiune). În cazul țării noastre, ce se confruntă cu un puternic fenomen inflaționist, nu este oportun a se adopta o rată a dobânzii artificial scăzută, întrucât are repercusiuni negative prin reducerea valorii reale a activelor financiare și prin faptul că ar mări riscul de credit, băncile neavând niciodată informații pertinente despre adevărata putere a unității economice de a rezista în competiție cu concurența.

Impozitele și taxele pot să constituie un stimulent al specializării naționale, un mijloc de a proteja anumite domenii de importanță națională - în perioada de eficientizare a activităților – de concurența străină, de a stimula interesul investitorilor străini să pătrundă pe piața românească.

Pachetele de legi ce reglementează sistemul impozitelor și tarifelor în țara noastră demonstrează dorința de înscriere în tendința mondială prin aplicarea, în prima fază, a impozitării directe (legea impunerii profitului societății comerciale, legea impunerii veniturilor din salarii, legea privind impozitul pe venitul global al persoanelor fizice) și, între timp, pregătirea și experimentarea legii privind taxa pe valoarea adăugată.

Trecerea de la impozitarea veniturilor la impozarea consumului va duce la stimularea eforturilor de economisire) favorizând, prin aceasta, atât desfășurarea proceselor de privatizare cât și creditarea investițiilor solicitate de acțiunile de re tehnologizare și restructurare a diferitelor sectoare de activitate prin intermediul băncilor (ce vor fi depozitarele și gestionarele acestor economii).

Trebuie arătat că impozitele directe (pe venituri) au mai mari șanse să descurajeze producția și sunt prea puțin stimulative pentru întreprinzători, ceea ce nu este de dorit în actuala situație a țării noastre. Aplicarea taxei pe

^{x)} Claude Eismut, analizând cauzele ce duc la menținerea unei rate înalte a dobânzii în țările OCDE, (pe care le consideră a fi de reglementările sistemului financiar ce măresc prima de risc inclusă în rata dobânzii și politica monetară respectivă) arată că aceasta explică astăzi insuficiența economiilor în raport cu nevoile de investiții publice și private, ceea ce afectează politicile structurale. La o concluzie similară ajunge și Virginia Dondert "Les disparités internationales de comportements d'épargne. Un analyse des Etats Unies, de Japan et d'Europe par le cycle de la vie" în: *Economie et statistique*, nr.232/1990 p. 55-67.

^{x)} Lucian Croitoru pledează pentru adoptarea în țara noastră a sistemului taxării consumului care va contribui atât la creșterea economisirii cât și la scăderea ratei dobânzii (în ipoteza creării pieței capitalurilor) prin tendința de echilibrare a cererii de monedă națională pentru investiții. Funcționarea economiei și restructurarea producției, în: *Caiet de studii*, nr.5, 1990, ICRISL.

valoarea adăugată poate influența prețul (această taxă incluzându-se în preț și fiind plătită de cumpărător), generând riscul și “derapajul prețului”.

Experiența mondială arată că încercările de a spori economiile pe calea reducerii impozitelor au dat greș întrucât acestea vor intra în buzunarul celor bogați fără a mări cererea, deci fără a contribui într-o măsură oarecare la stimularea eforturilor de restructurare și, în plus, sporesc inegalitățile sociale, efect care ar avea un impact social negativ în țara noastră. Controlul asupra volumului cererii în ansamblul economiei se poate realiza prin politica fiscală (impozite, taxe) și de cheltuieli, ceea ce va spori influența acestora asupra proceselor de restructurare industrială.

Un efect mult mai puternic asupra strategiei restructurării îl au taxele care trebuie privite în strânsă legătură și cu politica protecționistă, aceasta deoarece uneori, mărirea taxelor poate constitui frână sau stimulent în orientarea și dezvoltarea unor domenii. Astfel este posibil ca, de exemplu, existența unor taxe severe și reglementări dure în privința protecției mediului înconjurător să descurajeze agenții economici de a mai investi în industrii puternic poluante și să-i determine să decidă reprofilarea unităților sau restrângerea activităților generatoare de poluanți cu efecte directe asupra structurii ramurii, subramurii sau domeniului la care aparțin. Mai mult, ele pot stimula inițiativa unor agenți economici de a realiza utilaje care să contribuie la reducerea gradului de poluare, deci la dezvoltarea unui domeniu care să răspundă cât mai bine cererii de protecție a mediului înconjurător ce devine tot mai acută nu numai în țările dezvoltate, ci în întreaga lume. De asemenea, protecțiile vamale naționale, având ca scop favorizarea producției autohtone, pot stimula orientarea eforturilor agenților economici spre domeniile protejate, supuse mai puțin concurenței străine. Aceasta deoarece, influențând în sensul majorării prețurilor produselor din import, pot descuraja cumpărătorii în alegerea acestor produse orientându-le preferința spre cele interne mai ieftine, a căror cerere va crește, determinând agenții economici să sporească eforturile pentru acoperirea ei și în acest fel se poate influența și specializarea națională spre un domeniu sau altul. Nu trebuie uitate nici implicațiile negative ce pot consta într-o slăbire a puterii de competitivitate și creșterea riscului în confruntările de pe piața mondială, în eforturile de a câștiga noi segmente de piață, deci, de a mări cererea potențial posibilă a fi satisfăcută, cu efecte directe asupra volumului activității.

Trebuie precizat faptul că înclinația spre protecționism poate duce la modificarea înclinației spre substituirea importurilor.

PRINCIPII ȘI DIRECȚII PRINCIPALE DE RESTRUCTURARE ÎN RAMURI ALE INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE STUDII DE CAZ

Teodor POPESCU

Industria metalurgică

Modernizarea structurilor interne ale industriei metalurgice constituie o opțiune strategică de lungă perspectivă, încadrată organic în procesul restructurării întregii economii naționale. Procesul modernizării industriei metalurgice trebuie să aibă loc în concordanță cu tendințele existente în acest domeniu pe plan mondial și cu condițiile concrete din economia națională.

Pe plan mondial, în etapa actuală de dezvoltare economico-socială, în majoritatea statelor industrializate, dar îndeosebi în țările est-europene, au loc schimbări de amploare în structurile economiilor naționale. În acest context, în industria metalurgică, schimbările sunt impuse atât de necesitatea depășirii crizei de energie și materii prime cât și de creșterea continuă a concurenței pe piața mondială a produselor metalurgice. Dar, independent de conjunctura internațională, necesitatea restructurării industriei metalurgice trebuie căutată în cerințele obiective determinate de stadiul atins de această ramură industrială în dezvoltarea sa și în capacitatea de a răspunde rapid la evoluția cererilor formulate de beneficiari, în conformitate cu nivelul atins de știința și tehnica contemporană.

Procesul de restructurare al industriei metalurgice este un proces care nu urmărește numai rezolvarea unor probleme cu caracter temporar, ci reprezintă o orientare de largă perspectivă, care ține seama de necesitatea înfăptuirii permanente a unor mutații ample în structurile tehnologice și economice.

Strategia de restructurare a industriei metalurgice naționale trebuie să găsească răspuns unui evantai larg de probleme deosebite cu care se confruntă această industrie în prezent, de la eficiența scăzută a multor fluxuri tehnologice și până la problemele de ordin social. Procesul complex de restructurare al industriei metalurgice va afecta aproape întreaga configurație a acestei ramuri, respectiv baza tehnologică, structura organizatorică, nivelul și structura capacităților de producție și a investițiilor, programul de fabricație și de comercializare al produselor etc. și se înscrie în tendința generală de restructurare a economiei naționale.

Pe plan mondial, procesul de restructurare al industriei metalurgice a prins contur încă din anii '70, continuând cu vigoare în primii ani ai deceniului nouă, deci în perioada în care, datorită, în principal, șocurilor petroliere în

economia mondială, s-a făcut simțită o reducere semnificativă a ritmurilor de creștere economică, ceea ce a determinat și scăderea cererii de produse metalurgice.

Acestor factori de ordin general li s-au adăugat factori specifici, un rol deosebit având reducerea activității într-o serie de ramuri industriale mari consumatoare de oțel - industriile de automobile și de construcții navale -, concomitent cu creșterea accentuată a ramurilor tehnologice de vârf, purtătoare de progres tehnic.

În funcție de stadiul și de gradul de dezvoltare al economiilor naționale, de modul specific în care acestea au fost afectate de criza economică mondială, amploarea și natura restructurării industriei metalurgice au fost diferite, cum diferite au fost și strategiile adoptate de unele țări sau grupe de țări în domeniul analizat, conținutul acestor strategii variind pe o scară largă între cei doi poli ai economiei mondiale: țările în curs de industrializare și țările dezvoltate industrial.

Numitorul comun al tuturor strategiilor de restructurare aplicate, a fost, și evident va continua să fie și în continuare, creșterea continuă a eficienței economice a industriei metalurgice. Aceasta în condițiile extrem de dificile ale unei concurențe tot mai puternice pe piața mondială a produselor metalurgice, piață caracterizată printr-o creștere continuă a cerințelor de calitate ale beneficiarilor. În acest context, trebuie menționat faptul că avântul sau reculul industriei metalurgice nu este condiționat decât în mică măsură de competiția cu noile materiale - ceramică, plastice, composite - dar un eventual declin al industriei metalurgice ar crea premisele penetrării noilor materiale pe piețele tradiționale ale oțelului.

Pe plan mondial, în ultimii ani, s-a accentuat procesul de deplasare geografică a principalelor centre producătoare de oțel din țările puternic industrializate spre noii producători din America de Sud și Asia, transfer datorat, în principal, atât unor aspecte de ordin economic – aceste țări sunt posesoare de resurse de materii prime și energie la prețuri relativ scăzute și au o mână de lucru ieftină – cât și ecologic – legislații mai puțin drastice în acest domeniu și o sensibilitate mai redusă a opiniei publice la problemele de acest gen.

În linii generale, țările puternic industrializate vor continua și în perspectiva sfârșitului de secol aplicarea unor strategii de restructurare a industriei metalurgice, bazate în principal pe:

- modernizarea instalațiilor și tehnologiilor existente în special în direcția reducerii consumurilor energetice și materiale și a îmbunătățirii calității produselor;
- închiderea capacităților de producție devenite nerentabile, ca urmare a unui grad avansat de uzură fizică și/sau morală;
- concentrarea unor importante fonduri de investiții în activitățile de cercetare și dezvoltare astfel încât rezultatele obținute să permită atât reînnoirea și

valorificarea la un nivel ridicat a produselor metalurgice cât și un răspuns rapid și de înaltă calitate la cererile formulate de beneficiari;

- renunțarea la construirea unor noi combinate siderurgice integrate, care prezintă un lanț tehnologic deosebit de lung și de greoi, concomitent cu accentuarea tendinței de creare a unor întreprinderi foarte specializate care pot, în același timp, să asigure o viteză de reacție ridicată la cerințele pieței și o calitate superioară a răspunsului la cererile beneficiarilor. Evoluția capacităților de producere a oțelului în miniuzinele siderurgice din ultimii 10 ani este elocventă în susținerea acestei idei: de 12 mil. tone/an în 1980, la peste 45 mil. t/an în anul 1990;
- amplificarea eforturilor de aplicare a tehnologiilor și a cunoștințelor acumulate în decursul anilor în industria metalurgică în sectoare conexe și/sau concurente oțelului, inclusiv în domeniul noilor materiale în scopul realizării unor noi străpungeri în alte domenii decât cele clasice;
- accentuarea intervenției statului în susținerea producătorilor autohtoni de oțel prin punerea la dispoziția acestora a unor importante fonduri de investiții atât în procesul de re tehnologizare cât și în cel de cercetare-dezvoltare;
- evitarea impactului social nefavorabil pe care o poate avea reducerea capacităților de producție prin realizarea unor importante proiecte de re profilare a forței de muncă. În acest caz, intervenția statului a fost salutară – a se vedea exemplul Japoniei unde circa 2/3 din fondurile necesare au fost acoperite din resurse bugetare sau în Piața Comună unde circa 50% din aceste fonduri provin din buget;
- realizarea și extinderea la scară industrială a tehnicilor și tehnologiilor nepoluante.

Conținutul strategiei naționale de restructurare a industriei metalurgice românești va fi determinat pornind nu numai de la principalele tendințe existente în domeniul analizat pe plan mondial, ci și de la condițiile specifice actuale ale industriei metalurgice din România.

Rolul resurselor de materii prime, materiale și energie în desfășurarea proceselor metalurgice, procese caracterizate printr-un înalt grad de energo și material intensivitate este deosebit de important. Resursele interne ale României sunt limitate, fiind în evidentă scădere și de calitate relativ scăzută. Astfel, producția de minereu de fier s-a redus în ultimii 15 ani cu peste 25%, producția anuală nu va depăși în următorii ani 1,5-2 mil.t/an, iar producția de cărbune cocsificabil, chiar în condițiile în care aproape s-a dublat în perioada 1975-1989, nu va putea asigura mai mult de 50% din necesarx).

^{x)} La o producție de 10-11 mil. tone de oțel/an siderurgia națională are nevoie de importuri de circa 12 mil. t/an minereu de fier și de circa 3,5 mil.t/an cărbune cocsificabil. Rezultă o dependență de importuri evaluată la circa 85% la minereuri de fier și circa 50% la cărbunele cocsificabil

O problemă aparte o constituie fierul vechi, materie primă de bază pentru elaborarea oțelului în cuptoarele electrice. Resursele interne de fier vechi ale economiei naționale sunt apreciate la 350 kg/tonă de oțel produs, ceea ce ar putea asigura realizarea a numai 25-35% din producția totală de oțel prin procedeul electric.

Totodată nu trebuie uitat că, la nivelul economiei naționale, combustibilii utilizați în industria metalurgică, atât gazele naturale și păcura cât și energia electrică sunt produse deficitare.

Obiectivul principal al acțiunii de restructurare a industriei metalurgice românești este, în perspectiva sfârșitului de secol, eficientizarea producției în condițiile în care va avea loc și privatizarea totală sau parțială a acestei ramuri.

În prezent, în cadrul Departamentului Industriei Metalurgice există o concentrare foarte mare a fondurilor fixe în special în cadrul combinatelor siderurgice.

Capacitățile de producție din domeniul elaborării fontei și oțelului erau, la sfârșitul anului 1989, de 10,2 mil/tonă, și, respectiv 16,5 mil.t, depășind, după părerea autorilor, necesarul real al economiei naționale cu circa 25-30%, în condițiile în care exportul produselor din structura actuală a acestor domenii este, doar în proporție redusă, eficient pentru economia națională.

Din punct de vedere al structurii tehnologice de elaborare a oțelului, se remarcă ponderea mare, circa 30%, a oțelului produs în cuptoare Martin, procedeu depășit, la care s-a renunțat în toate țările industrializate încă de la sfârșitul deceniului opt.

Dacă pe plan mondial tehnologia de turnare continuă a cunoscut o extindere relativ rapidă, ponderea oțelului turnat prin acest procedeu crescând de la 14% în 1975 la peste 65% în prezent (peste 80% din țările industrializate), datorită multiplelor avantaje pe care le prezintă față de procedeul clasic de turnare în lingouri (amintim doar două: creșterea cu 8-10% a coeficientului de scoatere a metalului și reducerea cu 10-15% a consumurilor de energie), în România, ponderea acestui procedeu se menține de câțiva ani în jurul lui 30%.

De asemenea, procedeul modern de tratare a oțelului în afara cuptorului, procedeu prin care în țările industrializate se tratează 60-65% din producția de oțel, este foarte puțin utilizat în metalurgia națională, circa 5%.

Din punct de vedere al structurii producției de oțel, în România, ponderea oțelurilor aliate a scăzut de la circa 11% în anul 1985 la 8,9% în 1989, în timp ce pe plan mondial, în țările industrializate, ponderea acestor oțeluri a crescut continuu, fiind în prezent de 15-20%.

Analizând premisele existente în industria metalurgică din România și tendințele de pe plan mondial se pot defini principalele cerințe privind conținutul strategiei naționale de restructurare a acestei industrii.

1) *Modernizarea structurilor tehnologice și a tehnologiilor* prin:

- renunțarea la tehnologia de elaborare a oțelului prin procedeul Siemens-Martin și înlocuirea parțială a capacităților existente – 4 mil.tone oțel/an – cu procedeele convertizor și electric. Proporția optimă considerăm a fi 70-75% convertizor și 25-30% electric;
- extinderea turnării continue inclusiv pentru oțelurile laminate până la nivelul atins în țările industrializate, circa 80%;
- îmbunătățirea coeficienților de scoatere a metalului la prelucrarea la cald și la rece în procesele de laminare, extrudare și tragere a oțelului;
- dezvoltare și modernizarea proceselor de acoperiri metalice electrolitice (cositorire, zincare, aluminizare) sau de acoperiri cu mase plastice și alte materiale protectoare;
- extinderea și modernizarea instalațiilor de metalurgie în oală cu și fără degazare în vid etc.

2) Dezvoltarea selectivă a industriei metalurgice prin concentrarea eforturilor investiționale în anumite domenii de activitate în care există atât o bază tehnică modern cât și tradiție și piețe de export deja cucerite – de exemplu, țevile pentru industria petrolieră. Totodată, dezvoltarea selectivă în cadrul ramurii va promova o serie de deschideri spre asigurarea unui echilibru judicios între cerere și ofertă. Dorința de a realiza în țară peste 95% din gama sortimentală de produse metalurgice necesare economiei naționale, alături de exportul cu orice preț al unei părți importante din producția metalurgică, au constituit principalele cauze ale ineficienței cronice a metalurgiei românești.

3) Realizarea unor noi structuri organizatorice. În cadrul Departamentului Industriei Metalurgice s-a optat pentru crearea unor holdinguri-structuri organizatorice verticale. Astfel, toate cele 15 unități economice din metalurgia neferoasă, de la extracția minereului până la prelucrarea finală, inclusiv institutele de cercetare și proiectare specializate, sunt incluse într-un singur holding-CONEF S.A. O astfel de structură, benefică din punctul de vedere al complementarității societăților componente, inclusiv din punct de vedere financiar și al posibilității de coordonare strategică a cercetării și investițiilor, poate deveni un obstacol în calea eficientizării activității economice prin crearea monopolului asupra acestui domeniu.

Mult mai eficientă pare a fi asocierea unor producători din metalurgie cu cei din construcția de mașini sau din alte ramuri industriale, legați prin interese comune.

În acest fel se va putea realiza integrarea fluxurilor de producție pînă la echipamentul vandabil și, implicit, se va crea posibilitatea utilizării directe, de către producătorul metalurg și a unei părți a valutei obținute din exporturile de echipamente.

^{x)} În perioada 1991-1996 sunt necesare, după evaluările specialiștilor, fonduri investiționale de circa 100 de miliarde de lei (prețuri: iunie 1991).

Pași importanți în realizarea unei structuri organizatorice eficiente a industriei metalurgice considerăm a fi următorii:

- înființarea unui organism bancar propriu – Metalbank - care va finanța cu precădere societățile metalurgice atât pentru activitățile financiare uzuale cât și pentru investițiile necesare modernizării tehnologice, creându-se totodată premisele obținerii autonomiei financiare a metalurgiei românești;
- crearea Institutului Român al Fontei și Oțelului, al cărui principal rol va consta în stabilirea orientărilor strategice pe termen mediu și lung și efectuarea unor studii economice care să permită luarea deciziilor optime în domeniile financiar și bancar, asigurându-se prin aceasta posibilitatea realizării unei protecții reale a producătorilor români de produse metalurgice.

4) *Extinderea colaborării cu partenerii străini prin realizarea de societăți mixte* pentru întreprinderile care au probleme acute în asigurarea bazei materiale, dar ale căror produse prezintă un interes deosebit pentru economia națională. În același timp, considerăm utilă concesionarea unor capacități de prelucrare care ridică probleme de asigurare a bazei materiale și care nu sunt vitale pentru economia națională.

În scopul derulării rapide și cu profituri maxime a activității, considerăm a fi necesară acordarea unei autonomii totale întreprinderilor producătoare în relațiile cu partenerii externi.

5. *Menținerea rolului statului în susținerea industriei metalurgice naționale* constituie parte integrantă a strategiei de restructurare a acestei industrii, a cărei evoluție va avea implicații majore pe plan social. Va fi, în mod sigur, necesară acordarea de asistență financiară, atât pentru retehnologizare, dar mai ales pentru activitatea de cercetare-dezvoltare în domeniul analizat.

În contextul actual, restructurarea industriei metalurgice va necesita, în mod sigur, redimensionarea capacităților de producție și, în unele cazuri, reorientarea producției, ceea ce va avea ca urmare apariția unor probleme dificile pe planul forței de muncă. Numai intervenția statului, prin acordarea de fonduri, pentru început chiar în proporție de aproape 100%, în scopul reprofilării personalului sau pensionării anticipate a acestuia vor crea condițiile necesare atenuării și lichidării posibilităților de apariție a unor situații conflictuale pe plan social.

Industria metalurgică națională trebuie susținută de stat în principal prin crearea unor legi fiscale și vamale care să-i protejeze pe producătorii autohtoni și prin lansarea unor comenzi de stat pentru produsele metalurgice cu destinație specială-industria energetică, industria construcțiilor aero și navale etc.

6. *Reducerea potențialului poluant al industriei metalurgice* prin stabilirea și punerea în aplicare a celor mai bune soluții de depoluare și protecția mediului în toate sectoarele metalurgice-cocsificare, aglomerare, elaborarea fontei și oțelului etc., concomitent cu aplicarea fermă a legilor existente și elaborarea unor legi de protecție a mediului specifice activităților din industria metalurgică.

CERINȚE ȘI DIRECȚII PRINCIPALE ALE PROCESULUI DE RESTRUCTURARE ÎN INDUSTRIA CHIMICĂ ȘI PETROCHIMICĂ.

Nicoleta HORNIANSCHI

1. În contextul restructurării generale a economiei românești, prin prisma cerințelor noului mecanism economic ce se preconizează a funcționa în țara noastră, imperativul modernizării structurii industriei chimice și petrochimice - ca necesitate obiectivă în procesul de eficientizare a activității economico-productive la nivelul fiecărui agent economic autonom - apare evident, dacă ținem seama de tarele actualei structuri a producției ramurii.

- Ponderea industriei chimice și petrochimice în ansamblul producției industriale a țării se ridică la aproximativ 20% (din care peste 10% pentru industria de prelucrare a țițeiului) valoare apropiată sau chiar superioară celei înregistrate în Franța, Anglia, Germania, Elveția, țări recunoscute pentru nivelul dezvoltării industriei lor chimice. Spre deosebire însă de acestea, structura producției industriei chimice și petrochimice românești, pe baza căreia se realizează ponderea menționată mai sus, este inadecvată condițiilor concrete, specifice economiei țării noastre.
- Orientarea nefundamentată economic a investițiilor spre chimia de mare tonaj, cu caracter pronunțat energointensiv, a dus la supradimensionarea artificială a unor subramuri ca, de exemplu, industria de rafinare a țițeiului, cea de îngrășăminte chimice, industria de produse clorosodice etc., care dețineau, la sfârșitul anului 1989, o pondere de circa 65% în structura producției totale a ramurii. Alte subramuri, cum ar fi prelucrarea materialelor plastice (în actualul profil de fabricație) și producția de fibre și fire artificiale și sintetice sau industria de anvelope au fost dezvoltate fără a se asigura corelația necesară cu posibilitățile de aprovizionare cu materii prime și fără o analiză temeinică a dimensiunii și structurii cererii interne și externe. Toate acestea au dus, între altele, la fenomenul de reducere constantă a eficienței utilizării fondurilor fixe puse în funcțiune în unitățile industriei chimice astfel încât, între 1970-1975 și 1980-1985, ritmul mediu anual în care a evoluat indicatorul menționat a fost de (-2,61%) și, respectiv (-4,5%).
- Pentru menținerea în funcțiune a marilor capacități de prelucrare a țițeiului (circa 30 mil.t/an), care depășesc de circa trei ori posibilitățile de aprovizionare din surse interne, s-a apelat la așa-zisul "processing", activitate ce s-a dovedit, în conjunctura prețurilor ridicate practicate pe tona de țiței importat și a distanțelor mari până la sursele de aprovizionare și

piețele de desfacere, total ineficientă (deficitul înregistrat a oscilat între 16 și 40 \$/t în funcție de prețul țițeiului importat).

- Structura producției și existența în exploatarea a unor instalații vechi sunt principalii factori care acționează în sensul menținerii la un nivel ridicat a cheltuielilor materiale în costul producției (circa 60% în țara noastră față de 60-65% în țările cu o industrie chimică dezvoltată) și a valorificării încă mici la export a materiilor prime și energiei consumate (în timp ce 58,4% din exportul total de produse chimice al României îl reprezintă produsele cu preț mediu unitar sub 500 \$/t, în țările dezvoltate vest-europene aceiași categorie de produse are ponderi mult mai reduse, între 5,5% și 16,3%).
- În favoarea procesului de restructurare pledează și faptul că industria chimică și petrochimică din țara noastră consumă pe unitatea valorică de producție realizată de 2-4 ori mai multă energie (media pe ramură fiind de circa 70 mii KWH/1 mil.lei producție marfă) comparativ cu nivelurile înregistrate la același indicator în țările vest-europene cu o industrie chimică dezvoltată.

Ținând seama de aceste aspecte, ca și de altele ca, de exemplu, de faptul că tocmai subramurile care realizează cele mai scăzute grade de valorificare a materiilor prime și energiei consumate dețin ponderea majoritară în structura producției și în consumul total de energie al ramurii, se poate concluziona că la ridicarea substanțială a nivelului calitativ al activității economico-productive din industria chimică ar putea contribui, într-o măsură importantă, modernizarea structurii ramurii printr-o dezvoltare selectivă, concretizată, în principal, prin reducerea semnificativă a ponderii grupelor de produse energointensive (până la limita acoperirii necesarului intern, în condițiile obținerii cel puțin a unei eficiențe minime) și în promovarea subramurilor și grupelor de produse care răspund cel mai bine criteriului consumului rațional de resurse materiale și înglobează într-o proporție însemnată inteligență tehnică și creativitate, ceea ce ar permite obținerea unor produse chimice din categoria "specialităților" care au valoare adăugată ridicată și ar putea fi competitive atât pe piața internă cât și pe cele externe.

2. Baza tehnico-materială pentru circa 80% dintre fabricațiile ramurii suferă, în principal, de două neajunsuri esențiale care împiedică utilizarea la capacitate a instalațiilor și anume: pe de o parte, nivelul tehnic al utilajelor și echipamentelor (majoritatea cu o vechime de 15-25 de ani și peste) este depășit de ultimele realizări de pe plan mondial pentru circa 80% dintre capacitățile în funcțiune iar, pe de altă parte, în special, în industria prelucrării țițeiului aproximativ 70-75% din materia primă se procură din import. În plus, resursele energetice, ce urmează a fi alocate ramurii pentru dezvoltare în următorii ani, cunosc din punct de vedere cantitativ (dar și calitativ) o dinamică descrescătoare.

Nivelul tehnologic al instalațiilor de fabricație se situează pentru cea mai mare parte a acestora și, în special, pentru cele din industria petrochimică, la

un nivel apropiat de media mondială. Excepție fac, în primul rând, instalațiile pentru produsele chimice de mare tonaj (instalațiile de rafinare, cele de produse clorosodice, de amoniac etc.).

În aceste condiții și ținând seama de insuficiența fondurilor investiționale disponibile, apreciem că ar fi oportun ca deciziile de reechipare și re tehnologizare, indiferent dacă acestea se iau la nivelul unui agent economic sau la cel guvernamental, dar, mai ales în acest ultim caz, să fie precedate de o analiză pertinentă, multicriterială, care să permită selectarea acelor domenii sau fabricații care, ca rezultat al procesului de re tehnologizare sau /și reechipare au șanse reale de creștere a competitivității produselor, la un nivel apropiat de cel reprezentativ pe plan mondial. Fără a le enumera, fiind în general cunoscute din studiile anterioare elaborate în cadrul I E I, menționăm că numeroase argumente de ordin economic și tehnic ne duc la concluzia că, pentru a beneficia de efectul sinergic al acțiunilor întreprinse în domenii adiacente, procesul de re tehnologizare și reechipare ar urma să decurgă în mod obiectiv necesar din politica structurată adoptată la nivelul fiecărui agent economic. Aceleași considerente, completate cu cele de ordin macroeconomic, apreciem însă că ar trebui să stea și la baza elaborării politicii structurale în domeniul industriei chimice și petrochimice la nivel guvernamental, având în vedere că, în prezent, în marea lor majoritate fondurile de re tehnologizare se află încă la dispoziția acestuia sau că, oricum, datorită volumului mare al mijloacelor financiare necesare, acestea nu sunt la îndemâna majorității societăților comerciale din industria chimică, aflate în dificultate.

În acest sens, apreciem că efortul investițional major ar putea fi canalizat în direcția re tehnologizării fabricațiilor din industria chimică și petrochimică destinate obținerii produselor de mediu și mic tonaj ca, de exemplu, coloranții, medicamentele, tehnopolimerii, biopolimerii, produsele chimice de sinteză fină (reactivi, paste pentru industriile electronică și electrotehnică etc.), ceea ce ar duce într-un timp relativ scurt și la restructurarea selectivă a producției, ceea ce s-ar concretiza în sporirea substanțială a valorii adăugate realizate pe ansamblul ramurii.

În același timp considerăm oportună sublinierea implicațiilor negative pe care re tehnologizarea și reechiparea făcute la întâmplare, fără o analiză prealabilă a tuturor factorilor implicați (costuri, performanțe, resurse financiare, piață, poluare etc. în dinamica lor previzibilă), le-ar putea avea asupra efectelor scontate în domeniul re tehnologizării.

Elementele analitice de care dispunem ne duc, de asemenea, la concluzia că, mai ales în domeniul produselor energointensive, de mare tonaj și prelucrare primară a resurselor consumate, ar fi indicată adoptarea unei politici structurale curajoase, asemănătoare celei adoptate de Japonia sau Germania în acest domeniu și care, prin soluțiile radicale adoptate, au permis (inclusiv prin promovarea investițiilor pe termen lung) obținerea unei redresări

relativ rapide (în aproximativ un deceniu) a acestui domeniu, concomitent cu ameliorarea sensibilă a eficienței fabricațiilor din chimia "grea".

3. Alinierea costurilor și a consumurilor, a performanțelor tehnice și calitative, a nivelului productivității și eficienței la rezultatele obținute curent pe plan mondial constituie pentru industria chimică românească o prioritate de prim ordin, având în vedere că dinamica proceselor și fenomenelor care se desfășoară în chimia mondială duce la intensificarea fără precedent a competiției internaționale a valorilor.

Deși considerăm că intervenția statului în desfășurarea proceselor economice nu este recomandabilă, decât într-o măsură restrânsă, numai când apare necesitatea reglării anumitor fenomene ce tind să prejudicieze grav funcționarea mecanismului economic, nu

putem face abstracție de faptul că, cel puțin în perioada de tranziție, noile regii autonome și societăți comerciale din industria chimică, nu pot, practic funcționa, cel puțin parțial, fără a fi sprijinite de către stat, prin intermediul pârgurilor și instrumentelor economico-financiare aflate la dispoziția acestuia într-o economie de piață.

Ținând seama de resursele materiale și energetice (în mare parte din import) insuficiente (pentru procurarea cărora multe societăți comerciale cu profil chimic nu dispun de resurse valutare proprii), de precaritatea resurselor investiționale etc., la care se adaugă efectele de blocare sau - în unele cazuri - de restricționare a posibilităților de acțiune a agenților economici generate de un cadru legislativ imperfect, se poate opina că, cel puțin în perioada de tranziție, intervenția statului în activitatea societăților comerciale din industria chimică și petrochimică nu va fi nesemnificativă.

4. În ceea ce privește gradul de satisfacere a necesarului pieței interne, situația se prezintă diferit, dacă avem în vedere aspectele cantitative, calitative și sortimentale. Căci, dacă din punct de vedere cantitativ și calitativ circa 80% dintre produse, satisfac în proporție de 70-90% cerințele pieței interne, din punct de vedere sortimental acest lucru nu este posibil. De fapt, această situație este normală, fiind întărită în majoritatea țărilor cu industrie chimică dezvoltată, mai ales dacă ținem seama că, în 1989, nomenclatorul produselor chimice și petrochimice fabricate în România totaliza aproximativ 38% dintre principalele sortimente comercializate curent pe plan mondial (numărul sortimentelor de produse chimice s-a majorat de la 7156 în anul 1965 la peste 26000 în anul 1990). Studiul nomenclatorului produselor fabricate de industria chimică românească relevă o vizibilă lipsă de preocupare în direcția selectării, pe criterii economice a anumitor categorii și grupe de produse – în concordanță cu potențialul financiar, valutar, tehnologic, de CS-DT etc. disponibil pentru susținerea de lungă durată a dezvoltării și perfecționării producției ca și pentru menținerea și ridicarea nivelului de competitivitate.

În acest sens considerăm oportună realizarea unui nomenclator de produse care să reflecte posibilitățile concrete ale fiecărui agent economic de promovare continuă și dezvoltare a gamei de produse fabricate.

Ponderea produselor destinate consumului populației reprezintă circa 20-25% din valoarea producției industriei chimice, fiind inferioară mediei de 30-35% caracteristică țărilor dezvoltate, ceea ce denotă necesitatea amplificării producției subramurilor ce furnizează produse destinate direct consumului populației (ca de exemplu, detergenții și săpunurile, medicamentele și produsele farmaceutice etc.). De altfel, analiza comparativă a dinamicii dezvoltării producției principalelor subramuri din industria chimică și petrochimică relevă, pentru perioada 1985-1989, creșteri nesemnificative (aproximativ 8,5-8,8%) ale producției de bunuri chimice de consum spre deosebire de cele înregistrate, în același interval (circa 100-160%) de subramurile chimice ce furnizează produse destinate altor sectoare de activitate.

Având în vedere nivelul precar de aprovizionare a populației cu produse chimice de uz curent ca și sărăcia sortimentală a acestora, precum și faptul că industria chimică dispune (în proporție de circa 60-70%) de capacitățile de producție necesare pentru relansarea producției bunurilor chimice destinate acoperirii la un nivel decent a cerințelor populației, apreciem oportună reevaluarea de către fiecare agent economic a potențialului tehnologic și a nivelului tehnic al instalațiilor din dotare în scopul estimării efortului de re tehnologizare necesar, urmând ca, în acest domeniu, Guvernul să adopte o politică de stimulare și susținere a interesului agenților economici în direcția modernizării și dezvoltării producției (și aceasta, în primul rând, prin crearea unor facilități în dimeniul aprovizionării cu materiile prime și materialele absolut necesare din import ca și prin asigurarea surselor de aprovizionare cu energia necesară desfășurării proceselor de producție).

5. O problemă de care industria chimică românească nu poate face abstracție și care se acutizează pe zi ce trece este cea referitoare la gradul de poluare a mediului înconjurător (ajuns la valori inacceptabile pentru capacitatea de suportabilitate a acestuia), astfel încât amplificarea preocupărilor în direcția modernizării tehnologiilor cu grad ridicat de poluare a mediului ambiant (ca, de exemplu, tehnologiile specifice produselor energetice de mare tonaj-amoniac, acid azotic, uree, sodă caustică și sodă calcinată-cele utilizate la obținerea pesticidelor, produselor clorurate etc.), în scopul reducerii acestuia la valorile minime acceptate pe plan internațional, se impune cu necesitate.

De altfel, și pe plan mondial se remarcă preocuparea din ce în ce mai susținută a forurilor guvernamentale din diverse țări pentru reducerea și limitarea strictă a noxelor rezultate din industria chimică sau din utilizarea produselor chimice (vezi măsurile referitoare la reducerea drastică sau chiar eliminarea tetraetilului de plumb din benzinele auto, ceea ce implică investirea de către firmele chimice, a unor sume considerabile (10-20% din valoarea

fondurilor de modernizare) în scopul reducerii noxelor rezultate din tehnologiile poluante.

Datorită confruntării pe piața mondială, măsurile adoptate la nivelul anumitor state sau a unor mari producători care dețin o pondere însemnată în comerțul cu diferite produse chimice (de exemplu, pentru îngrășăminte firma Agrimont, Olanda, deține peste 30% din cantitățile comercializate pe piața vest-europeană, pentru produse petroliere – firmele Shell și EMI dețin supremația pe aceeași piață) influențează indirect activitatea de modernizare a tehnologiilor aferente respectivelor produse, desfășurate în celelalte țări producătoare.

Din acest motiv, deși pentru multe dintre noxele chimice nu s-a ajuns la un consens între principalii producători sau între utilizatori, se apreciază că, în conturarea strategiilor tehnologice pe termen mediu și lung, este necesar să se țină seama și de tendințele manifestate pe plan mondial privind cerințele de reducere a poluării mediului ambiant, atât în scopul asigurării competitivității produselor românești oferite la export, cât și pentru creșterea gradului de protecție a mediului înconjurător.

Problematica reducerii emisiilor poluante rezultate din cea mai mare parte a fabricațiilor de produse chimice este însă deosebit de dificilă cel puțin din două motive. Pe de o parte, se are în vedere precaritatea fondurilor ce ar putea fi alocate de fiecare agent economic în acest scop, (volumul acestora necorespunzând nici pe departe cerințelor de modernizare a fabricațiilor în vederea limitării noxelor eliminate), iar, pe de altă parte, lipsa unui portofoliu de tehnologii moderne originale, destinate acestui scop și implicit, necesitatea importului acestora, greu de realizat în condițiile unor resurse valutare reduse.

Din acest motiv considerăm că în ceea ce privește reducerea poluării posibilitățile de care dispun, în mod obiectiv, agenții economici sunt extrem de limitate și apreciem – potrivit concluziilor rezultate și din studiile efectuate anterior – că intervenția statului, în special prin măsuri de susținere și potențare a efortului propriu al întreprinderilor în domeniul menționat, apare ca o necesitate reală.

6. În contextul unui nou mecanism economic liberalizat de constrângerile sistemului ultracentralizat și excesiv planificat, tendința obiectivă a producătorilor de a realiza un export cât mai avantajos, în sensul utilizării unui volum minim de resurse materiale și energetice pe unitatea de produs exportat, precum și obținerea unei valori adăugate maxime, ar putea să constituie unul dintre elementele de impulsioneare determinante pentru procesul de reorientare și restructurare a industriei chimice naționale. În același timp este previzibilă și manifestarea unei tendințe contrarii în sensul că, pentru a-și procura cât mai rapid resursele valutare necesare, agenții economici ar putea fi tentați să facă exporturi masive de produse chimice de joasă și medie prelucrare în condițiile unei eficiențe economice valutare reduse.

Ținând seama de situația menționată, pare oportună luarea de către Guvern a unor măsuri economice menite să încurajeze exportul de produse cu valoare adăugată ridicată (cum ar fi de exemplu, acordarea unor credite cu dobândă redusă pentru dezvoltarea sau re tehnologizarea producției și creșterea competitivității produselor), a celor agenți economici care reușesc performanța realizării unor astfel de exporturi.

INDUSTRIA DE TEXTILE – ÎNCĂLȚĂMINTE

Mihaela PĂRĂLUȚĂ

În cadrul producției de bunuri de larg consum un loc important revine industriei de textile-încălțăminte, care oferă populației o mare varietate de produse.

În România, această ramură a cunoscut un puternic avânt în anii '70, ca urmare a investițiilor masive făcute în perioada 1960-1970. Încetinirea ritmului acestora, precum și reducerea continuă a importurilor de materii prime au dus la declinul, după 1985, al acestei ramuri.

Astfel, la sfârșitul anului 1989, industria de textile-încălțăminte se confrunta deja cu serioase probleme: dezechilibrul între baza de materii prime și nevoile producției, atât cantitativ, cât și calitativ, dotarea tehnică, care se situa cu circa 15-20 de ani în urma sectoarelor similare din țările dezvoltate și care prezenta un grad de uzură fizică și morală deosebit de avansat (71,7% din utilaje aveau o vechime de peste 10 ani, iar 31,2% din utilaje aveau durata de serviciu îndeplinită).

Numeroase dificultăți au apărut și pe fondul unor greșeli făcute în politica de dezvoltare a acestei ramuri. Între acestea, încercarea de integrare în țara noastră a unei părți însemnate din întregul proces de producție și comercializare a fibrelor textile și a pieilor a dus, în final, la scăderea flexibilității producției și desfacerii în adaptarea la condițiile pieței interne și externe. Aceasta deoarece procesele de transformare a fibrelor naturale și a celor chimice în articole textile cu caracter final, precum și a pieilor crude în produse de marochinărie și încălțăminte au devenit din ce în ce mai complexe. Schimbările tehnologice care s-au produs pe plan mondial în industria de textile-încălțăminte în ultimii 20 de ani au avut o amploare deosebită, ele datorându-se, în special, interdependențelor care au apărut între această ramură și alte ramuri și alte ramuri industriale care înregistrează cele mai înalte ritmuri de introducere a progresului științifico-tehnic, adică industria chimică, electrotehnică, mecanică fină, informatică. Ca urmare, o parte din avantajul comparativ pe care țara noastră putea să-l obțină în acest domeniu, datorită prețului destul de scăzut al forței de muncă, a fost diminuat de chiar condițiile obținerii materiilor prime. Astfel, calitatea unor materii prime – în, lână, piei crude, fibră și fire chimice – erau în ce privește indicatorii calitativi, mult inferioare celor din alte țări, fapt datorat, în principal dorinței de integrare a întregului proces de fabricație, ceea ce a făcut dificilă asigurarea unei dotări tehnice corespunzătoare în toate fazele producției.

S-au înregistrat, de asemenea, deficiențe în ceea ce privește funcționarea unităților din industria mică. Astfel, în cadrul sistemului centralist-

birocratic al anilor anteriori, statul intervenea în activitatea organizațiilor cooperatiste într-o gamă largă de forme, instrumente și instituții, fapt ce a frânat dezvoltarea acestor activități. Or, avantajele industriei mici sunt, într-un cadru favorabil, incontestabile: adaptabilitatea rapidă la cerințele pieței și posibilitatea valorificării, într-o mare măsură, a resurselor umane și materiale disponibile pe plan local.

La toate acestea se adaugă dimensiunea mare a întreprinderilor din această ramură (majoritatea au între 1000 și 5000 de angajați), fapt care conferă acestora o flexibilitate redusă în adaptarea la cerințele în continuă schimbare ale modei, în restructurarea producției.

După Decembrie 1989, în ciuda deschiderii către economia mondială, declinul industriei de textile-încălțăminte s-a agravat. Primele luni ale anului 1990 s-au caracterizat printr-o scădere a producției (proces care continuă și în prezent). Aceasta s-a datorat, în primul rând, scăderii timpului de lucru, atât ca urmare a reducerii săptămânii de lucru la 5 zile, cât și climatului politic destul de neclar. Totuși, în perioada respectivă, importurile prevăzute în contracte au decurs normal. În privința importurilor de materii prime, probleme deosebite au început să apară din ultimul trimestru al anului trecut și ele constituie și în prezent una din problemele cele mai dificile cu care se confruntă întreprinderile din această ramură pe primele 6 luni ale anului în curs, (spre exemplu, s-au importat cu 20650 t mai puțin bumbac, 562 t mai puțină lână fină, 10624 t mai puține piei bovine). Astfel, având în vedere faptul că industria ușoară românească este în mare măsură dependentă de importuri (țitei, ca materie primă de bază pentru fibrele și firele chimice, bumbac, dar și unele sortimente de lână fină, în de calitate superioară și piei care nu se pot obține în țară, dar sunt absolut necesare pentru obținerea unor anumitor produse de calitate superioară destinate atât pentru piața internă cât și pentru cea externă), neasigurarea corespunzătoare a acestora a creat perturbații serioase în nivelul și structura producției. Prin urmare, în anul 1990, comparativ cu 1989, producția de țesături a fost de 75,7% la tricotaje, 77,7% la confecții, la confecții textile de 79,7%, la încălțăminte 75,0%. Deși mai mică în 1990 comparativ cu 1989, producția de articole de textile - încălțăminte a manifestat aceeași tendință de scădere și pe primele 6 luni ale anului 1991. De exemplu, producția obținută în semestrul I 1991 comparativ cu semestrul I 1990 reprezintă 61,0% la fibre și fire artificiale, 70,4% la fibre și fire sintetice, 61,6% produse din cauciuc, 79,9% la țesături din bumbac și tip bumbac, 88,0% la țesături din lână și tip lână, 93,0% la tricotaje, 79,0 % la încălțăminte. Lipsa de materii prime și necesitatea de a utiliza, pe cât posibil, capacitățile de producție existente, a determinat continuarea practicilor de lucru în *lohn*, care la confecții a luat o oarecare amploare, comparativ cu anul trecut, iar la încălțăminte s-a menținut în aceleași limite. În privința dotării tehnice a acestei ramuri, în prezent, se poate spune că uzura fizică și morală avansată a acesteia are influențe directe asupra diversificării produselor, a nivelului de consum de

materii prime, materiale și energetice a productivității muncii, a competitivității produselor și implicit, asupra eficienței economice în general (costuri, rentabilitate). Numeroase operații se execută manual sau mecanic în timp ce în țările industrializate se folosesc utilaje cu funcționare automată sau pe bază de programe asistate de calculator. Începînd din anul 1990 a avut loc o largă deschidere spre exterior care a dat posibilitatea specialiștilor români să cunoască îndeaproape realizările de vârf pe plan mondial și să fie în măsură să elaboreze o strategie corespunzătoare care să vizeze restructurarea și re tehnologizarea acestei ramuri. Astfel, conform programelor elaborate de specialiști din Departamentul de Textile-Încălțăminte, pentru realizarea condițiilor necesare obținerii de noi structuri de producție cu productivitate și eficiență economică ridicată, re tehnologizarea se preconizează să se efectueze prin introducerea de noi utilaje și instalații tehnologice, modernizarea unor capacități de producție existente cu grad de uzură mai redus, precum și introducerea și aplicarea de noi tehnologii de mare productivitate, nepoluante și cu consumuri materiale și energetice reduse. Obiectivele preconizate au în vedere introducerea de tehnologii comparabile cu cele aplicate în țările dezvoltate, în vederea realizării de produse competitive pe piața internă și externă. În acest sens, se urmărește introducerea și extinderea de noi tehnologii neconvenționale de filare, țesere, finisare, automatizarea completă a unor mașini, echiparea mașinilor cu sisteme electronice de comandă și supraveghere, implementarea treptată a informaticii de proces prin realizarea de sisteme centralizate de urmărire și conducere a proceselor de producție.

Pentru realizarea acestor obiective se estimează că sunt necesare fonduri valutare la un nivel de 600 mil. \$ pentru anul 1992 și cca 2000 mil.\$ după 1992, fonduri ce pot fi asigurate atât din surse proprii ale agenților economici, cât și din credite pe termen mediu și lung. Până în prezent au fost asigurate cca 48,0 mil.\$, constituite în felul următor:

- fonduri constituite la nivel de Departament din volumul de export realizat, cca 12,0 mil. \$;
- Banca Internațională de Investiții din Moscova, cca 30 mil.\$;
- linia de credit Franța, 6,3 mil.\$.

De asemenea, s-au realizat două societăți comerciale mixte (Confecția Tg. Secuiesc și Confecția Odorheiul Secuiesc) și sunt în fază avansată de finalizare alte două societăți comerciale (Confecțiile București și Daria S.A. Brăila), iar în perspectivă încă patru societăți comerciale.

Realizarea obiectivelor propuse se preconizează că va duce la obținerea următoarelor efecte economice:

creșterea productivității muncii de 2-2,5 ori în sectoarele de fabricație de bază, care se va reflecta în reducerea costurilor de manoperă cu 20-30% și cu 50% pentru liniile complete de fabricație;

- reducerea consumurilor de materii prime, materiale și energetice cu 30-40%, prin aplicarea de tehnologii noi;

- îmbunătățirea calității și competitivității produselor, fapt ce va duce la creșterea prețurilor la produsele pentru export cu 30-40%.

În desfășurarea acțiunii de retehnologizare, agenții economici întâmpină însă greutăți, care au dus la întârzierea perfectării formelor contractuale, iar, în foarte multe cazuri, chiar la renunțarea la aceste acțiuni din următoarele cauze:

- lipsa fondurilor valutare pentru plata avansului (de 1%) la liniile de creditare deschise;
- reducerea volumului contractelor de export, și prin urmare garanții nesigure în rambursarea creditelor;
- blocajul economic, care a dus la lipsa disponibilităților în lei pentru asigurarea condițiilor de licitare a valutei necesare;
- condițiile tehnice și financiare impuse de BRCE și anume: 100 \$ taxe pentru servicii administrative, 1% trimestrial din valoarea creditului în valută, coeficient de risc;
- diferența de decontare a valorii dolarului în raport cu costurile materiilor prime indigene și decontarea exporturilor realizate, ceea ce limitează volumul exportului.

Trebuie, de asemenea, menționat că scăderea volumului contractelor pentru export se datorește și deficiențelor în activitatea întreprinderilor românești, ceea ce a dus la scăderea încrederii și interesul partenerilor externi pentru menținerea relațiilor cu acestea. Între aceste deficiențe menționăm: neonorarea la timp a comenzilor existente în perioadele anterioare ca urmare, în special, a frământărilor organizatorice din cadrul societăților comerciale și aprovizionarea neritmică cu materii prime și materiale în structura și calitatea necesare pentru realizarea exportului. La acestea se adaugă reducerea permanentă a volumului contractelor cu SUA (piață mare și cu nivel de calitate ce poate fi realizat cu dotarea actuală a agenților economici) generate de lipsa „clauzei”, cât și nesiguranța contractelor cu URSS.

Rezultă că schimbările din interiorul ramurii de textile-încălțăminte vor trebui însoțite și de restructurarea, specializarea și reprofilarea agenților economici în funcție de următoarele aspecte: organizarea și funcționarea agenților economici în concordanță cu cerințele legilor economice specifice economiei de piață; adaptabilitatea continuă și rapidă la cerințele pieței în concordanță cu schimbările modei; redimensionarea capacităților de producție ale actualelor societăți comerciale, urmărindu-se o adâncire a specializării de profil; asigurarea unei concurențe reale pe piață. Pornind de la analiza stadiului actual în care se găsește industria românească de textile-încălțăminte, considerăm că prognoza de dezvoltare a acestei ramuri trebuie să vizeze următoarele probleme:

- stimularea exportului, ca principală modalitate de asigurare a fondurilor necesare pentru procurarea de materii prime și materiale din import care

nu se pot obține în țară și care sunt absolut necesare pentru desfășurarea normală a procesului de producție;

- dezvoltarea agriculturii astfel încât aceasta să poată asigura, din producția internă, acele materii prime de origine vegetală și animală care se pot produce eficient în condițiile pedoclimatice din țara noastră (în, cânepă, mătase, lână, piei). În condițiile trecerii la mecanismul economiei de piață, realizarea acestui obiectiv se poate face prin pârghiile economico-financiare care trebuie să joace un rol important și de asemenea, într-o primă etapă, prin intervenția statului, care poate acorda anumite facilități producătorilor agricoli, astfel încât aceștia să fie cointeresați să se specializeze în aceste culturi;
- dezvoltarea industriei chimice, astfel încât aceasta să poată livra materiile prime și materialele necesare industriei de textile-încălțăminte. Aceasta presupune dezvoltarea producției unor fibre și fire de calitate superioară, precum și a unor componente pentru auxiliari chimici de tratare și reactivi. În prezent dezvoltarea industriei chimice pe plan mondial a dus la crearea unor noi tipuri de fibre sintetice ale căror caracteristici tind să se apropie tot mai mult de fibrele naturale și, în același timp, ele își păstrează anumite însușiri proprii, favorabile prelucrării cu randamente superioare. Acest lucru poate fi realizat, în perspectivă, atât prin import de tehnologii, cât și prin intensificarea cercetărilor proprii în domeniul respectiv. În acest sens, un rol deosebit de mare vor trebui să-l aibă institutele de cercetări din domeniul industriei de textile-încălțăminte care, prin rezultatele obținute, vor trebui să vină în sprijinul întreprinderilor. De astfel, în condițiile economiei de piață, viitorul acestor institute depinde în mod direct de eficiența activității pe care o desfășoară, de măsura în care reușesc să se facă utile întreprinderilor cu care colaborează;
- un alt mijloc de reducere a dependenței industriei textile din țara noastră de consumul de resurse deficitare constă în utilizarea, în amestecurile de fibre a fibrelor rezultate din materialele textile recuperate. Întreprinderile din țara noastră dispun în prezent de astfel de tehnologii: cu toate că utilizarea acestora este mai restrânsă, ea fiind posibilă numai pentru anumite produse, de calitate mai scăzută, totuși întreprinderile sunt interesate în valorificarea deșeurilor textile, deoarece acestea constituie un mijloc de reducere a costurilor. În acest sens, în viitor ar fi foarte util să-l se organizeze un sistem corespunzător de colectare a deșeurilor textile de la populație;
- participarea societăților comerciale constructoare de mașini specializate pentru sectorul industriei de textile-încălțăminte la acțiunea de retehnologizare și modernizare a utilajelor. Aceasta se poate realiza prin acțiuni de cooperare cu firme străine, societăți mixte, cumpărare de licență. Până în prezent au fost inițiate nouă astfel de acțiuni care solicită cheltuieli de aproximativ 100,0 mil. \$ pe 5 ani, din care 2,6 mil.\$ pentru anul în curs.

Specialiștii din domeniu apreciază, în urma studiilor efectuate, că re tehnologizarea sectorului de construcții de mașini din această ramură ar duce la următoarele rezultate:

- reducerea substanțială a efortului valutar al economiei, necesar re tehnologizării ramurii de textile-încălțăminte, de la peste 10,0 mrd.\$ la cca 2,7 mrd.\$;
- dezvoltarea unui sector purtător de progres tehnic în domeniile mecanică, electronică, automatică;
- valorificarea superioară a potențialului de cercetare-producție existentă.

Trebuie însă subliniat că, din toate acțiunile întreprinse în anii 1990 și 1991, nu a fost implementată nici una, deși există contracte semnate, din lipsa fondurilor valutare.

Având în vedere specificul industriei de textile-încălțăminte, caracterizată prin durată redusă a recuperării investițiilor făcute, precum și faptul că, deși această ramură a devenit în ultimii ani din ce în ce mai mare consumatoare de capital, totuși fondurile necesare re tehnologizării sunt mici comparativ cu alte ramuri, fapt la care se adaugă tradiția existentă în România în acest domeniu și posibilitățile de penetrare mai ușoară pe piețele externe, considerăm că Guvernul României ar trebui să includă pe lista de priorități sprijinirea acestor ramuri.

RETROSPECTIVĂ ȘI PERSPECTIVE ÎN RESTRUCTURAREA INDUSTRIEI ALIMENTARE

Elena GHEORGHIU

În cadrul mai larg al procesului extrem de complex de reconstrucție a sistemului economic național, și în condițiile trecerii la o economie bazată pe principiile pieței, o importanță deosebită o vor avea industriile bunurilor de consum și în special industria alimentară. Această importanță decurge, în general, din locul și rolul industriilor de bunuri de consum în satisfacerea, prin intermediul produselor create, a unor cerințe de bază ale populației autohtone și în asigurarea unei calități a vieții compatibile cu dezvoltarea economică și socială a României. În particular, funcționarea satisfăcătoare a industriei alimentare este esențială în procesul de transformare economică și socială, în condițiile în care sunt stăpânite costurile sociale. De aici prioritatea ce trebuie acordată acestei industrii în procesul de restructurare. Pe de altă parte, prioritatea este justificată și prin amploarea efectelor negative asupra acestei industrii, ale politicii economice de industrializare din trecut bazate pe exacerbarea dogmei referitoare la prioritatea dezvoltării producției mijloacelor de producție în raport cu a celei de bunuri de consum. Consecințele nefaste ale acestei politici, în special asupra a industriei alimentare, au fost rezultatul nerespectării în orientarea cantitativă și structurală a producției industriale a bunurilor de consum, a legităților de evoluție a consumului. Aceasta a dus la apariția unor puternice dezechilibre în ordinea de satisfacere a cerințelor populației, cu implicații nedorite la nivelul asigurării nevoilor vitale ale acesteia.

Explicațiile acestor stări de fapt nu pot fi găsite decât în contextul evoluției industriei alimentare pe parcursul a peste patru decenii anterioare, perioadă în care s-au produs modificări de amploare în structura populației țării noastre, constând în trecerea din starea de producători agricoli în cea de consumatori a peste 8 mil. de locuitori care își procură produsele alimentare din comerț; totodată s-a restrâns drastic autoconsumul populației din mediu rural, care s-a transformat într-un segment important de cumpărători de produse alimentare din orașe, exacerbându-se, în același timp, exportul de produse agroalimentare în vederea procurării unor resurse valutare utilizate în alte scopuri. Toate acestea au avut loc în condițiile în care indicele de creștere a producției industriei alimentare din ultimele patru decenii a fost de peste patru ori mai mic decât cel al creșterii întregii producții industriale. Sporul de producție obținut nu putea să compenseze modificările profunde care s-au produs în structura populației și, implicit, în cea a cerințelor acesteia. În acest sens, merită subliniat faptul că ponderea produselor alimentare în desfacerile totale cu amănuntul a crescut de 27,6% în 1950 la 32,2 % în 1989, când

normal, conform legilor consumului, evoluția trebuia să fie inversă. Abordarea dogmatică a problemelor dezvoltării producției alimentare a dus la reducerea ponderii acesteia în ansamblul producției industriale a țării de la cca 32,4% în 1938 la numai 11,6% în 1989. Or o, asemenea orientare nu corespunde tendințelor care s-au manifestat în alte țări (Danemarca, Olanda, Belgia, Noua Zeelandă etc.) care, deși au atins un nivel înalt de dezvoltare economică, și-au menținut o pondere ridicată a acestei ramuri în producția industrială totală realizată, și aceasta nu numai din considerente sociale, cât și datorită eficienței economice ridicate cu care este asigurată utilizarea în ansamblu, a factorilor de producție.

Neglijarea dezvoltării și modernizării acestei ramuri s-a produs în condițiile în care, în ultimele patru decenii, industria alimentară a contribuit permanent la realizarea întregii producții industriale a țării cu o cotă net superioară în raport cu cea din ansamblul investițiilor alocate acestei ramuri. Spre exemplu, în anul 1950 producea 24,2% din întreaga producție industrială și beneficia numai de 5,2% din totalul investițiilor industriale; în anul 1970 proporțiile au fost de 17,3% și , respectiv, 64,4%; în 1985 de 11,4% și, respectiv, 4,9%, iar în anul 1989 de 11,6%, și, respectiv 5,5%. Pe de o parte, aceasta a însemnat menținerea unei dotări tehnice specifice subramurilor de bază ale industriei alimentare (prelucrătoare primare de produse agricole), iar pe de altă parte, s-a accentuat procesul de uzură fizică și morală a utilajelor și instalațiilor din dotare. Din acest ultim punct de vedere sunt subramuri ale industriei alimentare care înregistrează valori ridicate ale amortizărilor în valoarea totală de inventar a utilajelor și instalațiilor din dotare. Spre exemplu, în cazul industriei conservelor de legume și fructe, valoarea utilajelor și instalațiilor complet amortizate reprezintă 45,1% din valoarea totală de inventar a acestora, în cazul industriei de produse zaharoase, 30,5%, procentul crescând în cazul industriei de prelucrare a peștelui la 42%, iar a fabricelor de țigarete la 55,2 %, existând însă unități în cadrul fiecărei subramuri în care acestea sunt de peste 60-70%. Este de remarcă faptul că această situație negativă a dotării tehnice a industriei alimentare se prezintă în condițiile în care duratele normate de serviciu ale utilajelor și instalațiilor din țara noastră depășesc cu mult media mondială, ajungând la 20-30 ani.

O altă cauză de fond a penuriei actuale de produse alimentare pe piața internă s-a datorat deteriorării treptate a situației din agricultură, cu deosebire în ultimul deceniu și jumătate și care a influențat potențialul productiv al industriei alimentare.

Stadiul actual al agriculturii românești poate fi analizat prin intermediul nivelului unor producții medii vegetale și animale obținute în 1989, care se situează cu mult sub cele realizate în unele țări din Europa. Astfel, la grâu, România a realizat în 1989 o producție medie la hectar de 3364 kg, în timp ce în anul anterior R F Germania realizase 6838 kg, Cehoslovacia 5283 kg, R D Germană 4831kg, Franța 6151 Kg, iar Bulgaria 3990 kg. La porumb boabe,

față de o producție medie la hectar de numai 2472 kg obținută în țara noastră în Italia s-au realizat 7892 kg, în R F Germania 7481 kg, în Franța 7236 kg, în Ungaria 5460 kg, în Cehoslovacia 5300 kg, iar în Bulgaria 3170 kg. În zootehnie, producția medie de lapte pe o vacă furajată a fost în 1989, în unitățile agricole de stat, de 2801 l, iar în unitățile cooperatiste, de 1516 l situându-se cu mult sub nivelul realizat în anul 1988 în unele țări europene: 6069l în Suedia 5832l în Olanda, 4871 litri în Ungaria, 4594l în R D Germană, 3894l în Cehoslovacia, 3358l în Bulgaria. Și aceasta în condițiile în care țara noastră dispune de condiții pedo-climatice care favorizează dezvoltarea corespunzătoare atât a producției vegetale destinate direct consumului, cât și prin intermediul căreia se poate asigura baza furajeră necesară dezvoltării unei zootehnii de înaltă productivitate. Suprafața totală agricolă pe locuitor, de 0,63 ha, suprafața arabilă pe locuitor de 0,41 ha față de o medie mondială de 0,36 ha, constituie premise pozitive pentru realizarea unei producții de grâu și porumb (ca cereale principale utilizate în alimentația umană cât și ca bază furajeră) superioare mediei pe glob. Cu toate acestea, spre exemplu în cazul porumbului, destinat într-o proporție însemnată furajării animalelor, în perioada 1980-1989, producția medie pe locuitor a scăzut cu aproape 39% în condițiile în care, în Austria s-a înregistrat o creștere cu aproape 33% în Cehoslovacia cu 32,7%, în Franța cu 27% etc. Un regres asemănător s-a înregistrat și în cazul randamentelor la hectar ale unor păioase cu o pondere mare în alimentația animalelor, respectiv orzului orzoacei și ovăzului.

De asemenea, orientarea zootehnii spre creșterea de tip industrial exercită presiuni însemnate asupra consumului de furaje concentrate, în deosebi provenite din cereale, provocând dezechilibre grave între resursele necesare și cele disponibile pentru furajarea animalelor.

În acest sens, este elocvent faptul că 1989 necesarul de porumb pentru furaje concentrate reprezenta cca 93% din întreaga producție obținută efectiv, în condițiile în care 30% din recolta de porumb a acestui an a fost destinată prelucrării industriale sau pentru acoperirea altor necesități ale economiei naționale (spirt, amidon, sămânță, refacerea rezervei de stat etc). Trebuie precizat că redresarea alimentației animalelor din prima parte a anului 1990 s-a datorat, în cea mai mare parte, importurilor însemnate sau chiar ajutoarelor din străinătate de furaje concentrate.

Aceste câteva exemplificări elocvente despre situația din agricultura noastră la nivelul anului 1989 constituie principala explicație a subutilizării cronice a capacităților de producție din industria alimentară. Se cunoaște acum că gradul de utilizare a acestor capacități a fost, în ultimii ani, de 50-60% la nivelul ansamblului ramurii, cu valori situate între 47-64% în industria zahărului 50-70% în industria cărnii, 54-61% în industria laptelui și 38-89% în industria uleiului. Nu puține sunt, însă întreprinderile industriale care înregistrează proporții de utilizare a capacităților de producție situate chiar sub 30%, factorul hotărâtor constituindu-l neasigurarea materiilor prime agricole, nu numai din

punct de vedere cantitativ și al ritmicității impuse de perioadele optime de recoltare, ci, în aceeași măsură, și de diminuarea calității acestor materii prime.

Subutilizarea capacităților a fost semnificativă și în valori absolute, având în vedere că din datele referitoare la capacitățile de producție existente în industria alimentară, la începutul anului 1990, rezultă un potențial productiv pe locuitor de cca 43 kg carne 11 kg de unt, 140 kg, pâine, 70 l bere etc.; la aceste cifre, care se referă exclusiv la producția obținabilă în unitățile economice de stat, trebuie să se adauge rezultatele specifice industriei casnice, aferentă sacrificărilor de animale din gospodăriile populației, cu o pondere crescândă în urma transferului către aceasta a unei părți din pământul și șeptelul existent. Din datele prezentate se poate afirma că actualele capacități de producție pot asigura satisfacerea cerințelor pieței interne, precum și disponibilități apreciable pentru export, prin intermediul cărora pot fi importate produse alimentare nespecifice condițiilor pedoclimatice ale țării noastre îmbogățind, astfel, modelul de alimentație românesc.

De asemenea din analiza gradului de utilizare a capacităților de producție la nivelul anului 1989 se constată variații mari ale acestuia între grupe de produse rezultate din verigi diferite ale filierelor de prelucrare, ceea ce semnifică existența unor dezechilibre în dezvoltarea verigilor respective. Altfel, spus, îmbunătățirea asigurării cu materii prime a verigii de prelucrare primară a resursei originare nu se va putea traduce automat în posibilitatea adâncirii prelucrării pe filieră, existând incompatibilitate între verigile din aval și cele din amonte, din perspectiva dimensiunii capacităților de producție existente.

De asemenea, o altă cauză ce determină gradul redus de utilizare a capacităților din verigile de prelucrare superioară (spre exemplu, în 1989 acesta a fost de 30% pentru conserve din carne și de 52% pentru produse lactate proaspete), este neasigurarea cantitativă, calitativă și structurală a ambalajelor metalice, foliilor de polietilenă, hârtiei metalizate, hârtiei pergament, paharelor din plastic, adjuvanților, diferiților compuși chimici etc. Din punct de vedere organizatoric, este de subliniat faptul că, la începutul anului 1990, capacitatea productivă din industria alimentară era distribuită în 353 de întreprinderi, cu o mărime tipică de 500-1000 de angajați. Dacă la prima vedere s-ar putea conchide că există un număr mare de unități economice în această ramură, în realitate se constată o incompatibilitate între distribuția teritorială maximă a resurselor pentru produsele alimentare și a cerințelor de consum, pe de o parte, și gradul de centralizare, aproape exclusiv de natură organizatorică, a industriei alimentare, pe de altă parte. La aceasta trebuie adăugat gradul redus de specializare a unităților existente, cu implicații negative asupra normei de consum a populației, precum și localizarea geografică realizată pe considerente politice și nu economice.

Se cuvine a se menționa faptul că, din peisajul acestei ramuri, lipsesc verigile filierelor necesare unei industrii alimentare moderne (condiționare, porționare, ambalare etc.), specifice unui consum alimentar individual direct,

capabilă să realizeze o gamă de produse diferențiate pe categorii de vîrstă, stare de sănătate, natura muncii, condiții sociopedoclimatice, tradiții, cum ar fi: produse pentru copii și vîrstnici, dietetice, catering, fortifiante, instant, etc.

De asemenea, se resimte necesitatea îmbunătățirii dotării cu mijloace tehnice de păstrare a valorii nutritive (îndeosebi spații frigorifice) în special pentru industria cărnii și cea a laptelui, caracterizate prin utilizarea unor resurse perisabile și biodegradabile într-un timp foarte scurt. Specialiștii departamentului de profil apreciază că este necesară suplimentarea cu aproape 47% a spațiilor frigorifice existente în industria cărnii și că volumul produselor lactate rulate anual este de peste 100 de ori mai mare decât posibilitățile de stocare la un moment dat. Trebuie apreciat faptul că subutilizarea cronică a capacităților de producție se datorează și uzurii fizice și morale avansate a mijloacelor de muncă ca și învechirii tehnologiilor de fabricație din această industrie. La nivelul majorității subramurilor industriei alimentare, uzura fizică a mijloacelor fixe înregistrează proporții mult peste o situație normală; astfel, acestea sunt de 45,1% în industria conservelor de legume și fructe, de 42% în industria peștelui și conșervelor din pește, de 30,5% în industria zahărului, de 55,2% în industria tutunului etc. În cazul industriei cărnii și al celei a laptelui gradul de uzură fizică pe ansamblul subramurilor este de 45,5% respectiv 63,5%, constatându-se că acesta este devansat de uzura fizică a grupei de mașini, utilaje și instalații de lucru. Cu alte cuvinte, efectele negative ale uzurii fizice se manifestă cel mai pregnant în cazul principalelor mijloace de muncă active, impunându-se scoaterea din folosință a celor cu grad avansat de uzură și înlocuirea lor cu altele având performanțe comparabile cu cele mai bune realizări pe plan mondial. Uzura fizică a utilajelor din industria alimentară s-a accentuat în interdependență cu uzura morală a acestora, ca și a tehnologiilor utilizate în această ramură. La adâncirea decalajelor dintre performanțele utilajelor și tehnologiilor din țara noastră și cele superioare pe plan mondial au contribuit mai multe cauze, cum ar fi : volumul redus al resurselor alocate cercetării științifice de profil; întreruperea contactelor cu lumea științifică internațională; nivelul tehnic și calitativ scăzut al materialelor auxiliare (tablă, folii etc.) al unor instalații și utilaje realizate în alte ramuri industriale din țara noastră; restricționarea cvasitotală a importurilor de echipamente, tehnologii, piese de schimb etc. – cu deosebire în ultimii 15 ani – pentru industria alimentară românească; în asimilarea forțată în fabricația autohtonă a unor mașini și utilaje, indiferent de compatibilitatea dintre performanțele ce se obțineau și rezultatele înregistrate pe plan mondial, concomitent cu menținerea și chiar accentuarea monopolului unui număr restrâns de întreprinderi constructoare de echipamente pentru industria alimentară (I.M.U.C. București, I.U.A. Slatina, Tehnofrig Cluj). În aceste condiții s-a ajuns la situația paradoxală în care unele realizări de vîrf în domeniul echipamentelor și tehnologiilor nu au elemente de comparație în țara noastră. De asemenea, chiar și utilajele existente în industria alimentară

autohtonă înregistrează-după aprecierile specialiștilor - un decalaj de cca 20 de ani față de performanțele din acest domeniu pe plan mondial. În ceea ce privește situația actuală a forței de muncă din industria alimentară, se poate aprecia că există un excedent al acesteia în raport cu cerințele utilizării eficiente a capacităților de producție actuale. Analiza structurii forței de muncă existente în industria alimentară, unde cele mai mari ponderi se regăsesc în industria cărnii, cu 17,4% din total, morărit și panificație, cu 26,3%, fructe și legume cu 13,7% și industria laptelui cu cca 10% din totalul forței de muncă ocupate pe ansamblul industriei, relevă o disproporție însemnată între numărul muncitorilor calificați și necalificați, pe de o parte, și numărul specialiștilor cu studii superioare, pe de altă parte; se resimte o lipsă acută de ingineri de chimie alimentară, de specialiști în tehnică de calcul, ca și de cadre cu pregătire superioară în domeniul cercetării științifice de profil, situație care va deveni mai pregnantă în condițiile modernizării structurii și dotării tehnice a industriei alimentare.

Fără îndoială, pentru redresarea și modernizarea industriei alimentare un rol esențial îl va avea dezvoltarea cercetării științifice de profil. Starea actuală a acesteia este, însă, departe de exigențele corespunzătoare introducerii progresului tehnic în acest domeniu. Aceasta se datorează politicii falimentare promovate în trecut, care se reflectă negativ în deficitul de personal în acest domeniu vital, în lipsa echipamentelor și tehnologiilor moderne, în îndelunga izolare a specialiștilor noștri de lumea științifică internațională. Întreaga problemă a combinării factorilor de producție prezentați – materii prime și materiale, forță de muncă, fonduri fixe - poate fi apreciată numai pe baza unor criterii ce decurg logic din modul de realizare pe piață a bunurilor rezultate din filierele de producție și comercializare. În acest context, cerințele pieței interne oferă câmp larg dezvoltării industriei alimentare din țara noastră, atât din punct de vedere cantitativ cât și calitativ. Aceasta rezultă din datele referitoare la consumul pe locuitor de produse alimentare din țara noastră, care este inferior celui din alte țări. Astfel, spre exemplu, consumul de carne și produse din carne pe locuitor în România era, în anul 1989, mai mic cu 33% decât cel din Bulgaria, cu 45% decât cel din Cehoslovacia, cu 50% decât cel din Belgia etc. Diferențele sunt mai evidente în cazul consumului de lapte și produse lactate pe locuitor care, în același an, era inferior cu 68% celui din Cehoslovacia, cu 71% celui din Danemarca etc. Totodată, se constată slaba calitate a majorității produselor alimentare ca și absența diversificării sortimentale a producției, nefiind realizate, astfel, premisele asigurării unei structuri moderne a consumului alimentar al populației. Având în vedere faptul că în industria alimentară românească există capacități de producție excedentare față de necesitățile de consum ale populației autohtone, în perspectivă se preconizează disponibilizarea pentru export a unor cantități însemnate de asemenea bunuri. Față de piețele externe însă, oferta românească de produse alimentare suportă handicapul lipsei de porționare și condiționare adecvate

consumului individual, precum și a deficiențelor din modul de prezentare la nivelul exigențelor de pe aceste piețe. Aceasta se datorează nesusținerii producției industriei alimentare de către alte ramuri industriale care o condiționează în mod direct (utilaje, diferiți compuși chimici, ambalaje etc.) .

Din punct de vedere al eficienței economice a combinării și utilizării factorilor de producție, considerăm că această problemă trebuie să fie abordată diferențiat, în funcție de particularitățile fiecărei industrii, pentru a se evita soluțiile cu caracter global. Modul de combinare a factorilor de producție din industria alimentară reflectă particularitățile acesteia în raport cu altele și luarea lui în considerare este de natură să confere validitate oricăror soluții care se vor adopta pentru redresarea și modernizarea în perspectivă a industriei alimentare. De aceea nu trebuie pierdut din vedere faptul că, în situația actuală, pe ansamblul industriei alimentare, la un leu cheltuieli cu munca vie revin 7,67 lei cheltuieli materiale, din care 6,97 lei sunt materii prime și materiale, numai 0,41 lei sunt combustibili, energie, apă, și respectiv, 0,29 lei cheltuieli cele cu amortizarea fondurilor fixe. Se poate conchide, că în această industrie, la nivelul anului 1989, gradul de prelucrare a materiilor prime originare era redus, uzura utilajelor avansată, iar consumurile de energie și combustibili reduse; cu alte cuvinte, industria alimentară este caracterizată prin existența unei infrastructuri orientate, într-o proporție însemnată spre fazele de prelucrare primară sau secundară a materiilor prime și în defavoarea fazelor de obținere a produselor finale elaborate, care înglobează ponderi ridicate de valoare adăugată, precum și prin decalaje apreciabile în ceea ce privește nivelul tehnic și calitativ al dotării tehnice. Aceasta este concluzia generală perfect valabilă și la nivelul subramurilor, dar între acestea există, firesc, diferențe semnificative.

Dacă modul de combinare a factorilor de producție este una din cauzele de fond care generează o anumită structură de costuri, politica economică promovată în perioadele anterioare față de industria alimentară este cea care a generat o imagine oarecum deformată în legătură cu relația agricultură industrie alimentară, din perspectiva modului de formare a prețurilor de producție astfel, din cercetările efectuate a rezultat că beneficiul, rata rentabilității, impozitul pe circulația mărfurilor, rata ICM-ului și ponderea ridicată a acestora în prețul total de livrare sau în cel cu amănuntul sunt cele care creează această imagine; este semnificativ faptul că, la unele produse din carne și lapte, de exemplu, raportul dintre ponderea beneficiului și cea a muncii vii respectiv, cea a ICM-ului și a muncii vii în prețul cu amănuntul era la sfârșitul anului 1989, între 1/3 și 1/3,7, respectiv, între 1/4 și 1/8,8. Cu alte cuvinte, în procesele de producție și comercializare a bunurilor alimentare se adaugă valoare într-o proporție redusă prin salarii și amortizare, în schimb imaginea consumatorului despre prețul cu amănuntul este deformată de celelalte componente ale acestuia (beneficiu, ICM, rabat comercial). Desigur că este vorba mai puțin de rabat, care se aplică cu o rată constantă, numai că

aceasta intervine asupra unei baze în care au fost incluse beneficiul industriei alimentare și ICM-ul. Totodată considerăm că este necesar să fie relevat faptul că, pe fondul subevaluării resurselor din agricultură, prin sistemul de formare a prețurilor, s-a mizat prioritar pe transferul asupra consumatorului a deficiențelor înregistrate în sectoarele primare ale economiei, printr-o redistribuire arbitrară a veniturilor nete. Astfel, este bine știut faptul că, în cazul relației dintre verigile existente în agricultură și cele din industria alimentară, în cadrul filierelor de producție a bunurilor alimentare, s-a forțat recuperarea efectelor negative ale slabei calități a activității desfășurate în verigile din amonte prin impunerea arbitrară a unor cote nefirești de rentabilitate în verigile din aval, producătoare de bunuri finale.

În același sens, adică datorită modului specific de formare a costurilor și a prețurilor de producție din perioadele anterioare, analiza evoluției eficienței economice prin intermediul datelor exprimate valoric în valută națională este nerelevantă. Prin urmare, este firesc să se apeleze la unii indicatori referitori la schimburile economice internaționale ale României cu produse specifice industriei alimentare.

Din cercetările efectuate a rezultat că încasările valutare medii pe tona de produse obținute de România la exporturile pe devize convertibile efectuate în diferite țări înregistrează diferențe (pozitive sau negative), în funcție de structura sortimentală a producției care face obiectul exportului, dar și de politica economică a țării importatoare față de țara noastră, incluzând aici și sistemul de impunere vamală, de contingentări etc. impus în operațiile de comerț exterior. Se constată, în general, valori fie comparabile cu ale altor țări – în cazul celor cu potențial economic apropiat, fie mai mici, în cazul țărilor industrializate, în special, datorită structurii sortimentale deficitare a exporturilor românești, în sensul predominanței produselor rezultate din faza de prelucrare redusă a materiilor prime agricole, deci, care înglobează o valoare adăugată redusă.

Dacă aceasta a fost situația industriei alimentare la sfârșitul anului 1989, se cuvine a se menționa faptul că în perioada ianuarie-mai 1990 n-au intervenit modificări de fond în politica dusă față de această industrie, și, deci, nici a situației de ansamblu a acesteia, cu excepția sistării exporturilor de produse alimentare, care, fiind un eveniment conjunctural, n-a influențat această stare; s-a semnalat, datorită acestei măsuri, o ușoară ameliorare în aprovizionarea populației cu astfel de bunuri, fapt atribuibil însă și ajutoarelor acordate României de alte țări.

În perioada care a urmat din mai 1990 și până în prezent s-au înregistrat modificări de politică economică ce au influențat situația industriei alimentare atât direct, cât și prin intermediul unor reglementări care vizau sectoare sau domenii conexe.

Este cazul măsurilor adoptate în cursul anului 1990 cu privire la majorarea prețurilor de contractare și achiziție la materii prime agricole, cât și

la efectele majorării prețurilor hârtiei asupra celor ale ambalajelor, care au dus, cum era de așteptat, la modificări structurale ale costurilor de producție, în favoarea cheltuielilor ca materii prime la nivelul tuturor verigilor din filierele de producție și comercializare a bunurilor alimentare. La aceasta s-a adăugat politică de liberalizare a salariilor, ceea ce a determinat creșterea semnificativă a costurilor și, implicit, a prețurilor.

În acest context, prin reducerea subvențiilor acordate acestei industrii și în condițiile controlului prețurilor la produsele finale, industria alimentară s-a transformat dintr-un sector rentabil într-unul nerentabil, consecințele fiind mai vizibile în domeniul diversificării sortimentale a producției. În același timp, el a devenit total neatractiv din punct de vedere al inițiativei particulare, nestimulată și nesusținută prin nici-o reglementare și, bineînțeles, asupra aprovizionării populației cu bunuri alimentare în cantitatea și varietatea sortimentală specifică unei alimentații moderne.

Sistemul de prețuri de contractare și achiziție a determinat, totodată, stimularea producției de carne în defavoarea celei de lapte, ceea ce a marcat vizibil posibilitățile de aprovizionare ale sectorului de lapte și produse lactate cu materia primă de bază, folosirea capacităților reducându-se la 50-60%, concomitent cu supraîncărcarea cu personal cu peste 15%, cu efecte negative în special pentru populația urbană; producția deficitară se înregistrează în condițiile în care, prin tarifele vamale instituite, de 25% pentru lapte și smântână, 20% pentru unt și 15% pentru lapte praf, este realizat cadrul de protejare a producției sectorului de concurența străină. Cu alte cuvinte, prin măsuri de politică economică necorelate, este afectată situația financiară a sectorului (ca și a industriei în ansamblu), creându-se, de asemenea, și considerabile probleme de aprovizionare a populației.

Urmare a legii privind societățile comerciale, unele întreprinderi, mai ales din domeniul morăritului și panificației, cărnii și preparatelor din carne, alcoolului, s-au divizat, în acest fel numărul unităților din industria alimentară crescând la 393, fără ca acest fenomen să atingă amploarea necesară eliminării concentrării de tip organizatoric în întreaga industrie și facilitarea procesului de privatizare.

Din punct de vedere al forței de muncă, reducerile de personal pentru eficientizarea activității au fost neesențiale, datorită presiunii sindicatelor. Pe de altă parte, investițiile de capital necesare pentru modernizarea echipamentelor și a tehnologiilor și pentru creșterea, în acest fel, a competitivității produselor alimentare, nu au putut fi realizate din lipsă de fonduri valutare, deși Ministerul de profil a întocmit o listă cu utilajele necesare, a căror valoare se ridică la aproximativ 300 mil. \$, dar fără a se întreprinde analize tehnice și financiare. Totodată, datorită insuficienței resurselor valutare, nu au putut fi realizate importuri semnificative pentru îmbogățirea normei de consum a populației, iar exporturile, care au început să se efectueze și direct de către unitățile producătoare, nu numai prin intermediul celor două

întreprinderi de comerț exterior de profil – PRODEXPORT și FRUCTEXPORT – ce s-au transformat în societăți comerciale, au fost destul de reduse, cu toate posibilitățile de reținere a 50% din valuta realizată.

Retrospectiva privind starea industriei alimentare a încercat să pună în evidență elementele de fundamentare a măsurilor ce se cer a fi luate pentru restructurarea și eficientizarea acestei industrii, în vederea satisfacerii depline a cerințelor populației autohtone și a realizării de exporturi pentru asigurarea resurselor valutare necesare importurilor de completare. Conturarea și transpunerea în practică a opțiunilor de redresare, modernizare și dezvoltare în perspectivă a acestei industrii în concordanță cu cerințele îmbunătățirii de fond a alimentației populației, atât prin producția autohtonă de produse alimentare, cât și prin intermediul unor schimburi economice internaționale echivalente, care permit diversificarea corespunzătoare a ofertei pentru piața internă, face necesară luarea în considerare a o serie de premise.

Este vorba, în primul rând, de faptul că industria alimentară asigură legătura între agricultură și consum, rolul acestei ramuri crescând direct proporțional cu mărirea intervalului dintre momentul desprinderii din natură a resurselor agricole și cel al consumului alimentar individual. În al doilea rând, orice țară își asigură securitatea alimentară de bază prin intermediul resurselor proprii, constituindu-și un model alimentar distinct, prin intermediul dezvoltării acestei industrii cu caracter strategic. În al treilea rând, datorită caracterului de masă al consumului, care permite difuzarea costurilor, în sensul recuperării rapide a eforturilor, se justifică orice investiție de redresare și modernizare, inclusiv cele care vizează asigurarea unei combinații a factorilor de producție specifice unei industrii moderne. În al patrulea rând, actuala infrastructură (care este consecința politicii economice duse față de industria alimentară de decenii – specifică ramurilor de prelucrare primară), anihilează avantajul comparativ oferit de existența resurselor și de condițiile noastre pedoclimatice. În al cincilea, dar nu în ultimul rând, necesitatea redresării rapide și prioritare a acestei industrii rezidă în existența unui dezechilibru cronic între cererea și oferta de produse alimentare pe piața internă, precum și a unei diversificări reduse a modelului alimentar propriu, în sensul că la securitatea alimentară de bază trebuie să se accepte importuri complementare pentru îmbogățirea alimentației populației. În acest context, măsurile care se adoptă pe plan național pentru reglementarea relațiilor agricultură-industrie alimentară-comerț-consum individual trebuie să conveargă spre diminuarea sau chiar eliminarea monopolului producătorului (furnizorului) din mecanismul de funcționare a acestor relații. În condițiile în care se proclamă ca obiectiv fundamental satisfacerea cât mai deplină a cerințelor populației, este de la sine înțeles că acțiunile care se întreprind trebuie să conducă la orientarea funcționării tuturor filierelor de producție și comercializare a unor asemenea bunuri în concordanță cu acest obiectiv.

Drept urmare, industria alimentară și comerțul au rolul de interfață între consumul alimentar individual și agricultură, lor revenindu-le funcția de a imprima producției agricole o orientare în deplin acord cu evoluția cantitativă și structural-calitativă a cerințelor consumatorilor, cu atât mai mult cu cât condițiile pedoclimatice din țara noastră permit dezvoltarea unei agriculturi moderne, capabile să asigure securitatea alimentară de bază. Diversificarea ofertei pentru piața internă va fi posibilă numai în măsura în care se vor crea disponibilități pentru export a acelor produse cărora condițiile pedoclimatice le conferă un avantaj comparativ, prin intermediul resurselor valutare obținute putându-se compensa eforturile implicate de importul unor cantități, în continuă creștere, de produse nespecifice țării noastre.

În aceste condiții, perspectivele dezvoltării producției de bunuri alimentare vor depinde de modul de soluționare a problemelor cu care se confruntă industria de profil, ele decurgând din modul de asigurare cantitativă și structural-calitativă cu factori de producție și din cel de combinare a acestora, în diferite faze ale filierelor de prelucrare a materiilor prime agricole și de comercializare a produselor alimentare finale.

Aceasta presupune, în primul rând, asigurarea bazei de materii prime printr-o asemenea orientare a utilizării suprafețelor agricole prin care să se acorde prioritate acelor culturi care oferă premisele asigurării unei structuri moderne a alimentației populației. Este vorba în acest context, de necesitatea creșterii ponderii proteinelor de origine animală în consumul alimentar, ceea ce concordă și cu tendințele de lungă durată care se manifestă în evoluția cerințelor locuitorilor țărilor dezvoltate. Pentru condițiile țării noastre consumul fiziologic normal este considerat a fi de cca 3250 calorii pe zi pe locuitor, din care 70% de origine vegetală și 30% de origine animală și de 112 grame proteină pe zi pe locuitor, din care 40% de origine animală. Pentru realizarea structurii acestui consum, este necesar să se obțină 24-25 milioane de tone cereale, 1,1 milioane de tone floarea-soarelui, cca 10 milioane de tone sfeclă de zahăr, 3,5 mil. tone carne (în viu), 70 mii hectolitri lapte, 16,8 milioane de bucăți de ouă.

Pentru soluționarea acestor probleme se impune, pe de o parte, urgentarea punerii în aplicare a legii fondului funciar, care să statueze definitiv dreptul de proprietate al populației rurale asupra pământului și transferul treptat al șeptelului din unitățile de stat și cooperatiste către gospodăriile țărănești. În acest fel creșterea animalelor în gospodăriile populației va exercita presiuni mult mai reduse asupra consumului de cereale, putând fi valorificate superior și alte resurse de care dispune țara noastră, respectiv cele 4700 mii ha de pășuni și fânețe. Pe de altă parte, este necesară instituirea unui sistem de prețuri de contractare și achiziție care să asigure o structură a bazei de materii prime agricole în concordanță cu necesitățile de prelucrare și obținere a produselor finale specifice unei alimentații moderne. Aceste măsuri sunt însă, strâns legate de adoptarea unor politici de susținere a agriculturii românești, deoarece

privatizarea reprezintă numai un prim pas, dar insuficient, pentru demonstrarea potențialului real al agriculturii; ea trebuie să fie fundamentată în raport de condițiile concrete existente în țara noastră, dar și de tendințele de lungă durată care se manifestă pe plan mondial în evoluția producției și a schimburilor comerciale cu astfel de bunuri. În acest sens, este necesară crearea unui cadru instituțional propriu, care să includă facilități de creditare, de formare a structurilor de marketing și de acces liber la informațiile pieței. Totodată, relația dintre stat și producător trebuie să se îmbunătățească prin utilizarea corectă a pârghiilor economice oferite de credite, prețuri și asistență de specialitate, statul urmând să intervină prin mijloace adecvate economiei de piață, deoarece restructurarea sectorului agro-alimentar depinde, într-o măsură considerabilă, de evoluția condițiilor din afara lui. În acest proces calitatea rezultatelor obținute în agricultura autohtonă este hotărâtoare, dar nu și suficientă. Desfășurarea normală a activității din această ramură depinde, într-o măsură însemnată, și de importul unor produse nespecifice condițiilor pedoclimatice ale țării noastre, de măsura în care alte ramuri industriale pot satisface cerințele industriei alimentare de diferiți compuși chimici, de materiale diverse pentru ambalaje, prin intermediul cărora se asigură păstrarea proprietăților nutritive și igienico-sanitare ale produselor alimentare etc. Aceasta presupune orientarea producției ramurilor respective spre satisfacerea necesarului de astfel de bunuri a industriei alimentare, fapt justificat din punct de vedere economic, deoarece eforturile propagate în alte ramuri industriale se repartizează și recuperează prin intermediul unei producții și al unui consum de masă. Este necesară deci, modernizarea de fond atât a capacităților de producție din industria alimentară, cât și a celor din industriile susținătoare. Întrucât țara noastră nu a dezvoltat până în prezent o industrie competitivă în acest sens, până la asimilarea în fabricația autohtonă a unor asemenea bunuri, devine obiectiv necesară recurgerea la importuri.

Recurgerea la importuri, într-o primă fază, este necesară și în cazul asigurării necesarului de utilaje și instalații cu performanțe superioare pentru înlocuirea celor cu uzură fizică și morală avansată. Pe termen mediu și lung însă, este justificată dezvoltarea fabricației autohtone de asemenea bunuri, deoarece poate fi susținută de evoluția continuu ascendentă a volumului cerințelor industriei alimentare din țara noastră. De altfel, aceasta este una din cerințele de bază ale dezvoltării, în perspectivă, a ramurii de profil. Datorită decalajului foarte mare dintre performanțele industriei alimentare din țara noastră și cele de pe plan mondial, se impune dezvoltarea unei largi colaborări internaționale în domeniul cercetării, proiectării, producției și comercializării produselor alimentare, atragerea capitalului străin în investițiile pentru utilaje și echipamente moderne, ca și accentuarea finanțării de la bugetul statului a cercetării fundamentale și aplicative în acest domeniu. Totodată, trebuie să se renunțe la criteriile politicii de amortizare-practicată până în prezent - și să fie

promovate altele care iau în considerare ritmul de amortizare și de înlocuire specifice țărilor dezvoltate, cu economie de piață.

Alocarea de resurse investiționale pentru modernizarea tehnologică de fond a capacităților de producție existente trebuie să vizeze nu numai tehnologiile de fabricație, ci și crearea și dezvoltarea capacităților de păstrare (îndeosebi spații frigorifice) a valorii nutritive. Pe de altă parte, asemenea resurse vor fi necesare și pentru crearea și dezvoltarea producției unor subramuri ale industriei alimentare prin intermediul cărora se asigură adâncirea prelucrării produselor agricole în concordanță cu cerințele unei alimentații moderne (diversificarea sortimentală, porționarea și condiționarea adecvate consumului individual, preambalarea și conservarea compatibile cu cerințele asigurării continuității consumului pe parcursul unui an agricol etc.). Datorită dezechilibrelor existente în structura forței de muncă a industriei alimentare, se impune ca sistemul de învățământ să vizeze crearea personalului cu pregătire superioară în concordanță cu tendințele de modernizare și restructurare a industriei alimentare. Întrucât în anul 1990, comparativ cu anul 1989, s-au înregistrat valori mari ale indicilor de utilizare a fondului de timp maxim disponibil, în condițiile în care numărul personalului a crescut, iar valoarea producției marfă a scăzut și implicit, productivitatea muncii, precum și faptul că se sesizează mărirea nejustificată a normelor de timp de muncă, ce duc la valori foarte mari ale fondului de salarii, necorelat cu volumul producției fizice obținute, la nivelul fiecărei întreprinderi va fi necesar un ansamblu de măsuri, printre care: optimizarea structurilor de personal în condițiile funcționării întreprinderilor ca societăți comerciale; utilizarea unor sisteme proprii de salarizare și de norme de producție, în funcție de condițiile specifice fiecărui agent economic; sprijinirea de către stat a procesului de reconversie profesională, întrucât în această industrie există un risc semnificativ al șomajului, iar costurile sociale trebuie dirijate.

Esențială pentru o industrie alimentară competitivă în plan intern și internațional este intensificarea eforturilor în domeniul cercetării științifice specifice, îndeosebi în cel al biotehnologiilor, al creării de înlocuitori cu valoare nutritivă compatibilă cu cerințele asigurării dezvoltării fizice a locuitorilor. Potrivit estimărilor, realizările obținute în țara noastră în acest domeniu suportă consecințele negative ale unor decalaje apreciabile în comparație cu cele obținute pe plan mondial, ceea ce și explică competitivitatea redusă a unor produse românești pe piețele externe, ponderea principală în exporturile țării noastre de produse alimentare deținând-o până în prezent – cele rezultate din faze de prelucrare primară a materiilor prime agricole. În acest context, precum și datorită complexității cercetării din acest domeniu și, implicit, a volumului mare de resurse antrenare, este necesară intensificarea cooperării internaționale. În ceea ce privește politica dusă în domeniul exporturilor de produse alimentare, orientarea acestora, în perspectivă, va trebui să se facă prin luarea în considerare a faptului că majoritatea țărilor dezvoltate au alocat

resurse apreciabile pentru asigurarea securității alimentare de bază, având ca efect saturarea piețelor proprii, ceea ce face tot mai dificilă penetrarea pe asemenea segmente de piețe externe. De aceea, cooperarea internațională ar putea să vizeze atât producția, cât și comercializarea pe piețele externe a unor produse specifice țării noastre.

O direcție prioritară de acțiune în vederea creșterii atât a volumului exporturilor de produse alimentare de către țara noastră cât și, mai ales, a încasărilor valutare pe unitatea fizică de măsură realizate din aceste operațiuni, îl constituie orientarea spre export a produselor finale rezultate din prelucrarea superioară, asigurându-se înglobarea unei cote mai mari de valoare adăugată, în condițiile restrângerii exportului celor rezultate din fazele de prelucrare primară a materiilor prime originare din agricultură.

Una din tendințele de bază ale dezvoltării, în perspectivă, a industriei alimentare va trebui să o constituie diversificarea sortimentală a producției acestei ramuri și adaptarea structurii ei la cerințele pieței. Aceasta presupune dezvoltarea acelor subramuri ale industriei alimentare care asigură adâncirea prelucrării materiilor prime agricole și transformarea lor în sortimente specifice unei alimentații moderne, subramuri mai puțin prezente în structura actuală a acestei industrii.

De asemenea, se impune adaptarea formelor de comercializare la cerințele pieței interne și externe. Astfel, pe plan intern, este necesară diversificarea rețelei comerciale prin apariția de noi agenți economici de profil, precum și privatizarea celei existente, în scopul promovării unei concurențe reale și benefice pentru consumatori.

Pe plan extern, având în vedere faptul că până acum exporturile românești s-au realizat aproape în exclusivitate prin intermediari, nebeneficiindu-se de încasările valutare rezultate din serviciile de desfacere (care nu antrenează consumuri materiale și energetice suplimentare, contribuind în schimb la adăugarea de valoare), se justifică crearea și dezvoltarea unor rețele proprii de desfacere inclusiv prin constituirea unor societăți mixte.

Eliminarea consecințelor negative ale incompatibilității dintre distribuția teritorială maximă a resurselor pentru produsele alimentare și a cerințelor de consum, pe de o parte, și gradul de centralizare, aproape exclusiv de natură organizatorică, a industriei alimentare, pe de altă parte, este posibilă prin descentlizarea și divizarea marilor unități de industrie alimentară din reședințele de județ, transformarea secțiilor lor anexe, de altfel independente din punct de vedere tehnologic, în agenți economici autonomi, în spiritul Legii societăților comerciale. În urma procesului de restructurare a industriei alimentare trebuie declanșat și accelerat procesul de privatizare a unor astfel de unități, industria alimentară fiind unul dintre cele mai atrăgătoare domenii pentru capitalul străin și autohton, datorită, în principal, cererii latente existente și a posibilității recuperării într-un timp scurt a eforturilor investiționale.

Totodată, se impune stimularea apariției de noi agenți economici autonomi de mărime redusă, cu grad mare de adaptabilitate la condițiile pieței, într-un număr și o dispersie teritorială compatibile cu cele ale resurselor și consumatorilor. Aceasta va face să fie eliminate monopolurile locale, permițându-se, în egală măsură, reducerea capacităților în exces. În scopul valorificării superioare a potențialului tehnic și uman, considerăm că ar fi benefică concesiunea sau închirierea unor unități mici sau secții de industrie alimentară. De asemenea, apreciem că se impune promovarea unei politici a statului, inclusiv prin intermediul pârgurilor economice (credite avantajoase, scutiri sau reduceri de taxe și impozite în primii ani etc.); pentru sprijinirea noilor agenți economici apăruți, cu implicații pozitive asupra echilibrării raportului dintre cererea și oferta de bunuri alimentare, cât și a nivelului prețurilor acestora. În condițiile trecerii la economia de piață, este necesară renunțarea completă la dimensionarea după principiile economiei etatist centralizată a capacităților de producție din fiecare unitate economică și în fiecare zonă teritorială, urmând ca acest proces să se regleze în funcție de raportul dintre cererea și oferta de resurse de materii prime de origine agricolă și cel de produse finale. În egală măsură, aceasta va rezolva și echilibrarea dimensională a capacităților din diferitele verigi ale filierelor de producție.

Alături de acestea sunt necesare măsuri de flexibilizare a funcționării filierelor de prelucrare a materiilor prime agricole și de comercializare a produselor finale, caracterizate prin structuri imobile și legături defectuase între verigile participante. Aceasta se poate realiza, pe de o parte, prin îmbunătățirea funcțiilor de cercetare-dezvoltare, producție, și marketing ale fiecărei verigi, iar, pe de altă parte, prin optimizarea legăturilor dintre aceste funcții, atât în cadrul verigilor, cât și pe întregul lanț, dintr-o adevărată revoluție managerială.

Dacă prin sistemul de prețuri practicat anterior se crease dezechilibru între agricultură și industria alimentară în defavoarea primului sector, în momentul de față politica de prețuri a Guvernului a determinat menținerea dezechilibrului dintre cele două sectoare prin îmbunătățirea situației financiare a agriculturii în detrimentul industriei alimentare. Este necesar ca elementul central al strategiei agroalimentare viitoare să fie o politică de prețuri echilibrată și care să fie operantă înainte de începerea privatizării societăților comerciale din cadrul industriei alimentare, pentru a spori atractivitatea acesteia.

Strategia de restructurare a industriei alimentare este necesar să fie astfel structurată încât, prin intermediul ei să devină posibilă menținerea tuturor verigilor filierelor specifice acestei ramuri din țara noastră. Menținerea verigilor de prelucrare primară condiționează asigurarea securității alimentare de bază; dezvoltarea celor de prelucrare superioară va permite promovarea la export a unor produse alimentare competitive, care ar favoriza mărirea resurselor valutare necesare importurilor de produse alimentare nespecifice condițiilor pedoclimatice ale țării noastre, permițând îmbogățirea alimentației populației. În

cazul acestora din urmă se resimte necesitatea atragerii capitalului străin, în vederea diversificării și modernizării structurii producției. Referitor la evoluția viitoare, ceea ce se poate afirma cu certitudine este faptul că și această industrie va trebui să se înscrie în tendința generală, prefigurată, de altfel, de mai mult timp pe plan mondial, de adaptare la condițiile în continuă schimbare ale pieței, urmare a modificării modului de viață al oamenilor. Mutațiile permanente și profunde care se manifestă în evoluția industriei alimentare au ca scop evitarea unor dezacorduri între acestea și evoluția comportamentului consumatorului, singurul în măsură să decidă asupra direcțiilor de dezvoltare ale acestei industrii.

Rațiuni care țin de imperativul unei producții eficiente și competitive determină în mod necesar utilizarea în acest scop, de către unitățile productive, a tehnicilor de marketing, fără de care existența lor, într-un mediu în continuă schimbare, ar fi periclitată .

GESTIUNEA ECONOMICĂ A RESURSELOR NATURALE ÎN CONDIȚIILE ECONOMIEI DE PIAȚĂ

dr. Viorica RĂDUCANU

Gestiunea rațională a resurselor naturale, reducerea volumului de deșeuri industriale, ca și reciclarea și reutilizarea acestora reprezintă elemente fundamentale în strategiile de dezvoltare ale economiei naționale, mai ales că România dispune de un anumit potențial de resurse minerale, forestiere, agricole și animaliere.

De menționat este faptul că zăcămintele de resurse minerale sunt, în cea mai mare parte, sărace din punctul de vedere al conținutului și/sau situate în condiții dificile de extracție, iar resursele forestiere s-au diminuat ca urmare a tăierilor neraționale și fără adoptarea unor politici adecvate de regenerare a suprafețelor de păduri respective. Se pune astfel problema adoptării de către stat a unor politici adecvate de gestionare economică a resurselor naturale cu care este înzestrată România.

Gestiunea economică a resurselor naturale poate fi definită, după aprecierea noastră, ca un ansamblu de activități de fundamentare a deciziilor de organizare și de conducere a proceselor de identificare, evaluare, atragere în circuitul economic, exploatare și utilizare cu maximă eficacitate a acestor resurse.

1. În abordarea problematicii gestiunii economice a resurselor naturale, trebuie să se țină seama de o serie de particularități, și anume:
 - în România atât rezervele de resurse minerale, cât și cea mai mare parte a fondului forestier, conform legislației în vigoare, constituie proprietatea statului, ceea ce implică forme organizatorice și circuite informaționale adecvate de exploatare și utilizare a lor. Totuși, pentru exploatarea lor eficientă, se pune problema concesiunii sau locației de gestiune a unor perimetre sau zăcăminte, tocmai pentru a mări gradul de recuperare a resurselor din zăcămintă, în special în cazul petrolului;
 - în industria extractivă, ca și în silvicultură, apar mari diferențe între costurile de producție realizate de unele firme (unități miniere sau silvice), datorate calității zăcămintelor exploatare sau speciilor existente de arbori, ca și a condițiilor de obținere a materiilor prime sau resurselor energetice respective. Se pune astfel problema subvenției, de către stat, a activității economice a unor regii autonome sau unități extractive marginale. Limita acestor subvenții variază de la o resursă la alta și trebuie să vizeze numai acoperirea unei anumite părți a cheltuielilor de producție. Astfel, în cazul

resurselor minerale, subvențiile trebuie acordate numai pentru acoperirea cheltuielilor suplimentare, generate de calitatea și condițiile de exploatare a zăcămintului respectiv;

- resursele naturale urmează diferite filiere tehnologice de transformare în materii prime sau de obținere a energiei electrice și termice, ceea ce determină atât o politică distinctă de gestiune economică a lor, în funcție de tipul resursei cât și de o politică adecvată de finanțare a activităților productive respective;
 - exploatarea resurselor naturale duce, în general, la degradarea mediului înconjurător (în cazul resurselor minerale, prin degradarea terenurilor agro-silvice, în special, la exploatarea în carieră; în cazul resurselor forestiere, prin defrișarea unor întinse suprafețe de păduri etc.), ceea ce implică modalități noi de abordare. De o manieră cu totul aparte, este teoria „dezvoltării economice durabile”, conform căreia gestiunea economică a resurselor naturale implică adoptarea unui sistem adecvat de conducere și organizare a activităților de exploatare și utilizare rațională a acestor resurse, viabile pentru o perioadă mai mare, în strânsă dependență de evoluția cererilor economiei naționale.
2. Definirea, identificarea și stabilirea principalelor elemente componente ale sistemului național de gestiune economică a resurselor naturale constituie coordonate deosebit de importante în analiza modului de utilizare rațională a acestor resurse, în condițiile economiei de piață. În acest sens considerăm că se impune:
- studierea mecanismelor de formare a prețurilor la resursele actuale, la materiile prime, ca și la energie, ținând seama de specificul activităților productive respective;
 - organizarea unui sistem național de gestiune economică eficientă a resurselor naturale cât și a unor sisteme specifice pe tipuri de resurse sau de materii prime;
 - stabilirea principalelor criterii de evaluare a deciziilor în atragerea în circuitul economic a unor noi resurse naturale necesare dezvoltării economiei, precum și a utilizării unor substituenți în cazul penuriei de anumite materii prime;
 - definirea cadrului normativ legislativ și a procedurilor organizatorice pentru stabilirea coordonatelor principale în adoptarea procedurilor de gestiune economică a resurselor naturale.
3. Modalitățile de stabilire a prețurilor la resursele naturale au la bază atât o analiză statică, cât și una dinamică, în funcție de evoluția pieței la unele produse, materii prime și energie, ceea ce implică corelarea strategiei structurii industriei cu cea a agenților economici respectivi. În industria extractivă ca și în silvicultură, atunci când se analizează problema prețurilor, a costurilor de producție și a profitului, se iau în considerare renta și modul de însușire a acesteia. Însușirea rentei depinde de natura agenților

economici angajați în procesul de producție, de specificul relațiilor juridice existente între ei. În cazul analizei dinamice, pot apărea însă diferite posibilități de însușire a rentei determinate de:

- j) naționalizarea solului, caz în care prețul nu mai este rezultatul jocului cerere–ofertă de pe piață, ci este fixat de stat pe baza costului mediu unitar. Grație unui sistem de taxe și subvenții, statul preia o parte din surplusul agentului economic (care are în locație de gestiune anumite terenuri pe care le exploatează) pe care îl alocă către acele unități economice marginale ale sale;
- k) raportul dintre proprietarii terenurilor și cei ce le exploatează. În cazul în care proprietarii sunt cei care și exploatează, prețul pieței este prețul de producție al agentului economic marginal. Prețul de producție al agentului marginal este generat de acei agenți care exploatează terenuri sărace și care luptă pentru supraviețuire și nu pot să culeagă rodul capitalului investit, întrucât prețul de echilibru al pieței este inferior costului de producție respectiv și o parte din rentă este transferată consumatorului. În acest sens, rentele sunt însușite de agentul economic respectiv în calitate de proprietar–exploatare–muncitor și se adaugă profitului inițial. Aparent, taxele de profit individual în agricultură sunt egale, dar în realitate între ele există o mare diferențiere dată atât de calitatea solului cât și de nivelul de productivitate, ca rezultat al introducerii progresului tehnic și a modului de organizare a producției agricole. În industria extractivă modul de însușire a rentei diferențiale este dependent de: strategia agenților economici, raporturile existente între ei, nivelul concurenței, raportul între stat și agenții economici în ceea ce privește modul de împărțire a rentei etc.

În ceea ce privește renta absolută în industria extractivă aceasta derivă din raportul între oferta (mai redusă) și cererea (mai mare) a unei anumite resurse minerale. Acesta este un raport juridic dat de un titlu de proprietate asupra unui teren sau de o lege minieră care oferă posibilitatea controlului ofertei. În numeroase cazuri, monopolurile tehnologice sau barierele de tip financiar permit companiilor, ce exploatează diferite terenuri, să aibă controlul ofertei și cererii asupra anumitor resurse naturale. Apare astfel renta de monopol, care se bazează pe capacitatea agenților economici de a controla oferta. Se pune astfel întrebarea, în aceste condiții, la ce nivel se poate fixa renta de monopol. În cazul în care există un substituent ușor de obținut, prețul de producție al acestuia constituie plafonul rentei absolute. Acest substituent poate fi o altă substanță sau același produs minier, cu prețuri de producție ridicate, obținut ușor prin exploatarea unor zăcămintele sau terenuri ale căror proprietari sunt de acord cu atragerea în circuitul economic a acestora în schimbul unei redevențe fixe și stabile.

În cazul în care proprietarul terenului, pe care se află zăcămintul nou atras în circuitul economic, deține monopolul, deci el este singurul care oferă posibilitatea creșterii producției, acesta va căuta să-și maximizeze venitul. Dacă se cunoaște evoluția cererii pe o perioadă mai lungă și dacă activitatea este rentabilă, pe baza unei anumite rate de actualizare, se poate majora la diferite intervale de timp, venitul, sau prin intermediul rentei de monopol pe care o obține prin impunerea anumitor prețuri de comercializare pe piață a resursei energetice sau a produselor miniere respective. Se pune o a doua întrebare specifică pentru unele resurse minerale: se poate determina oare venitul minim sub care un proprietar nu are niciodată interesul să exploateze un zăcămint. Această întrebare derivă din caracterul epuizabil al resurselor minerale, când nu se întrevide nici în viitor un venit minim în exploatarea unor zăcăminte care pot deveni la un moment dat absolut necesare. La o asemenea întrebare a răspuns Harold Hotelling ^x în anul 1931, care, analizând problema epuizabilității anumitor zăcăminte, a demonstrat modul cum se poate obține un alt tip de rentă și anume renta de epuizabilitate, existentă în cazul concurenței perfecte. După Harold Hotelling, renta de epuizabilitate este dată de comportamentul rațional al proprietarului de terenuri cu zăcăminte de resurse minerale sărace care, pentru a obține un venit minim, va stabili prețuri majorate la produsele miniere sau resursele energetice respective, pe măsură ce se apropie termenul de epuizare a zăcămintului exploatat. Renta de epuizabilitate Hotelling, bazată pe teoria rentei absolute, nu exclude existența rentelor complementare de monopol, dacă condițiile concurențiale le permit, suma celor două forme de rentă fiind întotdeauna limitată de prețul substituentului respectiv. Problema esențială în această abordare a rentei în industria extractivă este determinată, cu anumită certitudine, de termenul de epuizabilitate a unui zăcămint, deoarece din punct de vedere economic renta de epuizabilitate crește interesul pentru anumite zăcăminte, dar nivelul ei pentru un anumit orizont de timp nu poate fi practic determinat. Revenind la problema însușirii rentelor, trebuie făcută distincția între rentele care sunt obținute ca urmare a diferențelor de calitate dintre zăcăminte de cele care sunt create pe „piață” și care constituie obiectul unei lupte deschise pentru însușire.

În primul caz se găsesc, de exemplu, rentele absolute create și însușite prin măsuri fiscale impuse de statul suveran ca proprietar al bogățiilor subsolului. În cel de-al doilea caz, se regăsește renta diferențială ca și renta conjuncturală, formă a rentei absolute ce apare temporar și influențează nivelul prețurilor diferitelor resurse.

De fapt, atât renta diferențială cât și cea absolută sunt determinate de două categorii de agenți economici: proprietarii și cei ce exploatează zăcămintul. În cazul în care statul, ca proprietar al unui anumit perimetru a

^x *Harild Hotelling - The Economics of Enhaustibles Resources> 09n Journal of Political Economy, vol. 59, Londra, 1931.*

făcut prospectarea, exploatarea și evaluarea respectivului zăcămint. Dacă scoaterea la licitație generează concurența, statul caută să-și însușească totalitatea rentelor diferențiale. De fapt, statul proprietar al minelor marginale, nu le va concesiona fără să obțină un anumit venit care să-i acopere minimul de cheluieli de prospectare-exploatare și de evaluare, deci să-și asigure capacitatea de reconstituire, cel puțin teoretic, a unei părți din eforturile de atragere în circuitul economic a zăcămintului, plus o parte cât mai mare din renta absolută. În cazul în care statul face și exploatarea zăcămintului respectiv, inclusiv a prestațiilor de servicii respective, el își însușește în totalitate atât renta diferențială cât și pe cea absolută, asumându-și totodată și riscurile cercetării geologice.

În literatura de specialitate^x se apreciază că în mecanismul formării prețurilor la materiile prime și la energie trebuie să se ia în considerare ambele forme ale rentei, mai ales atunci când se pune problema prețurilor actualizate.

4. Resursele naturale nu sunt exploatate și utilizate ca atare, ci transformate în produse miniere, agricole, silvice etc., participând la diferite cicluri productive, în scopul final de satisfacere a nevoilor societății. Sub formă de materii prime minerale sau agricole, energie, cherestea etc. ele sunt comercializate pe piață la diferite prețuri. Astfel, pentru materiile prime minerale se întâlnește prețul <spot> și prețul de contract, dau prețuri ale producătorului ca și prețuri ale așa-zisei <piețe libere, prețul bursei comerciale (în numerar) și prețul termen la (scadență). Pentru o materie primă agricolă se întâlnește prețul producătorului, prețul pieței libere, prețul național și cel internațional, ca și prețul de bursă și prețul la scadență.

Această diversitate de prețuri trebuie privită din cinci puncte de vedere: stațial, calitativ, temporal, în funcție de volumul și ritmicitatea livrărilor de materii prime și în raport cu natura contractelor existente.

Fără a intra în detaliile formării prețurilor la materiile prime și la energie putem aprecia că, în general, în practică se întâlnesc următoarele prețuri:

- prețul producătorului, fixat de principalii producători la care se aliniază și ceilalți și care sunt azi instabile decât cele de bursă, iar nivelul lor trebuie să permită o anumită rentabilitate, deci un profit "rezonabil" la capitalul investit, extinderea producției fiind determinată de creșterea cererii;
- prețurile de negociere sunt cele fixate la materiile prime ce au următoarele caracteristici: nu sunt standardizate, marca originii naturale a lor rămâne numai ca formă de comercializare; producătorii și consumatorii nu sunt numeroși și ca atare fiecare consumator are un număr mic de furnizori

^x -Thierry de Hohtbriall – *La science économique on la stratégie les rapportes de l home vis-a-vis des ressources rarscs*, Paris, 1959; Basgupa Pst 333 Neal Gli – *Economic Theory and Enhaustibles Resources*, University Press, Cambridge, 1979; Salow INI – *The Economics of Resources and the Resources of Economics*, Economic Review, May, 1974, etc.

care dispune de instalații adaptate la calitățile specifice ale produselor respective. Totodată, fiecare producătorilor are un număr relativ mic de clienți bine cunoscuți;

- prețurile antecalulate și prețurile din contractele pe termen care sunt determinate în funcție de livrarea fizică a mărfii;
- prețurile prin vânzările la licitație (foarte utilizate în trecut pentru vânzarea mirodeniilor) se practică atunci când pentru materia primă respectivă, calitatea ocupă locul esențial în procesul de formare a prețurilor;
- prețurile practicate pe piețele neorganizate, locurile unde se exprimă cel mai adesea dezechilibrele între cerere și ofertă.

Problemele mecanismul de formare a prețurilor la principalele materii prime și energie, ținând cont de mărimea cheltuielilor de producție și de posibilitățile de obținere a veniturilor, implicit a profitului, sunt coordonate principale care stau la baza conturării unui sistem eficient de gestiune economică a resurselor naturale.

5. În ceea ce privește organizarea sistemului de gestiune economică a resurselor minerale trebuie menționate următoarele coordonate de referință:

- aria de cuprindere, de la activitatea de cercetare geologică și de atragere în circuitul economic a unor rezerve de resurse minerale până la extracția și prepararea lor, inclusiv activitățile de transformare a respectivelor substanțe minerale în materii prime și energie;
- posibilitățile de evaluare a patrimoniului național de resurse minerale, evaluare ce trebuie să țină seama de volumul și calitatea zăcămintelor, ca și de importanța economică a substanțelor minerale respective;
- posibilitățile de exploatare eficientă a diferitelor zăcămintele, deoarece fondul de rezerve geologice identificate este cu mult mai mare decât volumul rezervelor exploatabile industrial;
- cadrul organizatoric și legislativ în care se desfășoară respectivele activități.

Sistemul de gestiune economică a resurselor minerale cuprinde activitățile de cercetare geologică, extracție și preparare a substanțelor minerale, inclusiv prelucrare primară a acestora și transformarea lor în materii prime și energie.

Specific industriei extractive îi este faptul că, pe măsura pătrunderii în adâncime sau a extinderii perimetrelor anterior exploatate, sunt necesare cheltuieli pentru menținerea capacităților de producție și/sau pentru creșterea randamentului de extracție în cazul scăderii calității zăcămintului. Astfel, pot apărea situațiile:

- a) conținutul de substanțe utile crește, iar condițiile de exploatare rămân aceleași, ceea ce determină rezultate benefice asupra activităților economice, existând mari posibilități de realizare a profitului pe seama rentei diferențiale; b) conținutul în substanțe utile rămâne același, dar condițiile de exploatare se înrăutățesc, necesitând noi

metode de extracție, implicit cheltuieli mai mari de producție, ceea ce, automat, duce la reducerea veniturilor și a profitului; c) conținutul în substanță utilă scade, iar condițiile de exploatare se înrăutățesc (necesitând noi metode de extracție și noi tehnologii de preparare), ceea ce duce la majorarea cheltuielilor de producție și la reducerea veniturilor. Exploatarea unui zăcămint poate deci continua atâta timp cât activitățile respective sunt rentabile, în cazul înregistrării activităților nerentabile punându-se problema fie a subvenționării de către stat până la o anumită limită (dată, pe de o parte, de posibilitățile bugetare ale acestuia, iar, pe de altă parte, de importanța resursei minerale respective), fie unitatea economică este scoasă la licitație pentru concesiune, fie este dezafectată sau trecută în conservare.

Indiferent de forma de proprietate asupra bogățiilor subsolului (a statului, a concesionarului sau a proprietarului individual în cazul noilor descoperiri geologice), gestiunea economică a resurselor minerale în condițiile economiei de piață presupune un sistem organizatoric riguros care să ofere posibilitatea fie de realizare a unor venituri din activitățile propriu-zise de extracție și preparare (în cazul unităților economice rentabile), fie subvenționarea acestor unități și recuperarea quantumului subvenției prin produsele prelucrate. Aceasta, deoarece industria extractivă este cea care furnizează suportul material și energetic fără de care dezvoltarea celorlalte ramuri nu ar fi posibilă. De aceea, în sistemul de gestiune economică a resurselor naturale trebuie să fie cuprinse și activități de prelucrare primară (siderurgie, petrochimie, metalurgie neferoasă, industria cimentului, industria energiei electrice și termice etc.) ale căror produse (materii prime și energie) au încorporate una sau mai multe resurse minerale.

6. În sistemul de gestiune economică a energiei sunt incluse atât activități de producere a energiei electrice și termice, transportul și distribuția acestora, cât și activități de cercetare și proiectare, pregătirea și perfecționarea personalului cu calificarea specifică acestor activități. Activitățile economice din industria energetică sunt coordonate de Regia Autonomă de Electricitate (RENEL) care are ca principal obiect de activitate producerea, transportul și distribuția energiei electrice și termice din instalațiile proprii, până la consumatorii finali. Din punct de vedere organizatoric RENEL are în componență filiale, centrale electrice, uzine electrice, ateliere, institute de cercetare și proiectare etc.

Problemele care se pun în ceea ce privește modul de gestiune economică a energiei electrice și termice vizează în principal următoarele aspecte:

- posibilitățile de obținere a energiei electrice și termice și prin utilizarea resurselor energetice primare cu putere calorică redusă (de exemplu,

lignitul), concomitent cu sporirea preocupărilor pentru reducerea consumurilor specifice de combustibili;

- organizarea și controlul, transportul și distribuția energiei electrice în condițiile reducerii pierderilor în rețea;
- posibilitățile de organizare a unor activități și de *service* sub forma unor societăți comerciale cu capital privat;
- organizarea unui sistem de prețuri și tarife la energia electrică și termică care să permită diferențierea consumatorilor atât după cantitatea de energie consumat, cât și în funcție de orele consumului;
- cadrul normativ și legislativ, ceea ce impune atragerea unei noi legi a distribuției energiei electrice și termice.

De fapt, obiectivul general al proiectării unui sistem de gestiune economică a energiei electrice îl constituie economisirea și conservarea eficientă a acesteia, ceea ce presupune, după opinia noastră, un sistem de prețuri stimulat și diferențiat pe tipuri de consumatori, ore de consum etc. O asemenea problemă este deosebit de importantă pentru România, țară în care industria deține ponderea substanțială (aproximativ 70%) în consumul total de energie electrică. De aceea, considerăm că nivelul prețului calculat pe baza costurilor reale, reprezintă principala componentă a sistemului de gestiune economică eficientă a energiei.

7. În ceea ce privește sistemul de gestiune economică a resurselor forestiere trebuie menționat, de la început, faptul că aceste activități sunt organizate în cadrul Regiei Autonome ROMSILVA cu filiale în fiecare județ. Principalul obiectiv de activitate al R.A.ROMSILVA îl reprezintă gospodărirea eficientă a întregului fond forestier. Totodată, pentru activități specifice de import-export, produse silvice (altele decât lemnul și produsele din lemn), s-a organizat societatea pe acțiuni cu răspundere limitată-CILVEXIM.

În ceea ce privește exploatarea pădurilor se pun unele probleme ce vizează următoarele aspecte: cantitatea de masă lemnoasă care trebuie tăiată, astfel încât să nu deregleze ciclul natural de creștere și funcția ecoprotectoare a pădurii; modul de exploatare a pădurilor ce intră în obștea satelor; ordinea de tăierea și calitatea masei lemnoase tăiate etc.

Întrucât pădurea are o mare importanță pentru economia României, pentru creșterea eficienței exploatarei, mai ales în zonele colinare sau de câmpie, este necesară subvenționarea activităților economice respective. Această subvenționare este deosebit de necesară în special pentru reinstalarea vegetației forestiere pe terenurile care au fost exploatate în trecut și care necesită tehnologii destul de scumpe de refacere. Ulterior aceste subvenții vor fi rambursate printr-un sistem de taxe forestiere, adecvate pentru folosirea rațională a fondului forestier. Aceste subvenții sunt cu atât mai necesare cu cât pădurea, pe lângă importanța economică, are și o funcție ecoprotectoare deosebită. În viitor, sistemul de gestiune economică a fondului forestier va trebui să aibă ca principală componentă un sistem de prețuri

adecvat atât pentru speciile forestiere exploatate, cât și pentru resursele secundare (fructe de pădure, vânat etc.), specifice pădurilor. Totodată este necesară elaborarea unui nou cod silvic, act normativ legislativ deosebit de necesar.

8. În sistemul de gestiune economică a resurselor naturale trebuie inclus, după aprecierea noastră, și modul de colectare și utilizare a deșeurilor, aceasta constituind pentru mai multe ramuri ale economiei naționale un potențial apreciabil de acoperire a necesarului de materii prime și energie. Ținând seama de preocupările actuale din perioada de tranziție atât pentru re tehnologizarea multor unități economice, cât și pentru dezafectarea acelor activități care sunt ineficiente, pot fi atrase în circuitul economic cantități mari de metal, hârtie, textile etc., care prin recirculare pot participa activ la acoperirea unei părți din necesarul economiei naționale de materii prime și energie, implicit la reducerea eforturilor valutare, în cazul când acestea sunt provenite din import. În majoritatea țărilor dezvoltate reciclarea deșeurilor ca și refolosirea resurselor energetice secundare ocupă un loc important și ca atare, aceste activități sunt bine organizate.

În România, pentru a-și spori eficiența, activitatea de reciclare ar trebui organizată, după aprecierea noastră, după un sistem *holding*, ținând seama atât de potențialul existent, cât și de locurile unde acestea sunt sau vor fi depozitate. Totodată, pentru a-și dovedi eficiența, va trebui organizat și un sistem de cointeresare pentru colectarea și reintroducerea în circuitul economic a resurselor secundare, sistem care să stimuleze atât activitatea de colectare, cât și pe cea de prelucrare.

În concluzie, apreciem că pentru utilizarea cât mai eficientă a resurselor naturale, în special a celor neregenerabile, se impune adoptarea de către toți agenții economici a unor politici adecvate atât de exploatare eficientă a zăcămintelor și terenurilor existente, cât și de atragere în circuitul economic a noi resurse. O asemenea politică se impune cu atât mai mult cu cât în procesul complex de restructurare și de trecere la economia de piață problematica gestiunii economice a resurselor naturale capătă noi dimensiuni, în aria sa de cuprindere incluzându-se atât evaluarea reală cantitativă și calitativă a patrimoniului național și stabilirea oportunității atragerii în circuitul economic, a exploatării și utilizării raționale a acestor resurse, cât și modalitățile de acoperire prin import a necesarului de materii prime și de energie, în condițiile în care obținerea acestora din producția internă se dovedește ineficientă.

GESTIUNEA ECONOMICĂ A ENERGIEI

Marina BĂDILEANU

1. Problema principală cu care se confruntă industria energetică românească este discrepanța dintre necesarul de combustibil care ar putea asigura funcționarea centralelor electrice ale RENEL (a căror putere instalată se ridică la 21535 MW) și oferta furnizorilor interni.

Lipsa de resurse energetice, acut resimțită și cu repercusiuni în toate sferele activității economice, implică elaborarea unui sistem de gestionare a energiei electrice concentrat, în primul rând, pe utilizarea eficientă a resurselor disponibile. Oferta de resurse energetice primare este scăzută atât din cauza condițiilor naturale defavorabile (zăcăminte aproape epuizate, adâncimi mari de exploatare, dar mai ales conținut energetic redus), cât și a schimbărilor cu caracter social survenite în activitatea minieră (reducerea personalului muncitor, săptămâna de lucru de 5 zile, ziua de muncă de 6 ore etc.).

În aceste condiții, livrările de combustibil au cunoscut și în acest an întârzieri deosebit de îngrijorătoare (de exemplu, în primele 6 luni ale anului 1991 s-au înregistrat următoarele întârzieri față de program la livrările de combustibili solizi: ulei: 55 de mii de tone și lignit: 3637 de mii de tone), întârzieri, la care s-au adăugat și cele ale cărbunelui din import. Ca urmare, s-a trecut la oprirea în rezervă a unor grupuri energetice ce funcționează pe cărbune, cu o putere de 400 MW.

Toate acestea determină necesitatea punerii în discuție a următoarelor două soluții: continuarea exploatării zăcămintelor interne sau prelevarea de fonduri valutare pentru import de cărbune.

De asemenea, nerealizarea livrărilor la hidrocarburi - însumând, la nivel național 547 de mii de tone păcură și 101 mil. m³ de gaze naturale - a determinat inutilizarea unor capacități de producție bazate pe hidrocarburi cu o putere medie de cca 800 MW.

2. O a doua problemă ce marchează puternic activitatea sectorului energetic este insuficiența fondurilor bănești (în special valutare) pentru importul de combustibili, echipamente, piese de schimb, materiale și tehnologii noi pentru dezvoltare. Aceste fonduri bănești, necesare pentru dezvoltarea RENEL și re tehnologizarea capacităților existente, trebuie asigurate prin:

- a) tarifele de vânzare a energiei electrice și termice, care trebuie stabilite astfel încât să asigure o cotă-parte pentru dezvoltare și re tehnologizare (în afară de acoperirea costurilor totale și un minim de beneficiu);
- b) credite bancare (interne și externe);

c) fonduri de la bugetul Administrației Centrale de Stat pentru Centrala Nuclearo-Electrică de la Cernavodă.

În ceea ce privește tarifele de vânzare a energiei electrice și termice, acestea trebuie să reflecte cât mai fidel costurile de producție. În acest sens, în țările dezvoltate cu economie de piață, prețurile la energie se determină din ce în ce mai mult în funcție de costurile marginale pe termen lung (*long-run marginal cost*) și nu în funcție de costurile medii de producție. Prin aplicarea unui asemenea sistem de stabilire a prețurilor se poate asigura alocarea optimă a resurselor, în condițiile acțiunii legii entropiei, dar în același timp poate duce la niveluri ale prețurilor care nu pot fi suportate de consumatori.

Un alt mod de formare a prețurilor, care poate duce la utilizarea rațională a resurselor energetice primare (care dețin ponderea cea mai ridicată în structura costului de producție – aproximativ 60%) și a energiei electrice, este cel care ține cont de încărcarea sistemului energetic. Principiul stabilirii prețurilor pe baza încărcării, presupune modificarea prețurilor la energie în funcție de puterea absorbită (practic în funcție de nivelul cererii de energie electrică), de tipul consumatorului și ora de consum.

Această diferențiere în funcție de nivelul cererii pe tipuri de consumatori este cu atât mai necesară cu cât industria românească este puternic energofagă, consumând aproximativ 75% din întreaga cantitate de energie electrică produsă în cadrul RENEL.

3. Având în vedere că un număr însemnat de grupuri termoelectrice au atins sau vor atinge, într-un timp scurt, durata de viață normală (aproximativ 2700 MW până în anul 2000) se impune executarea unui amplu program de re tehnologizare și reabilitare, care să permită prelungirea exploatării acestora în condiții de eficiență tehnică și economică.

De asemenea, pentru alte instalații, care au o disponibilitate scăzută, sunt necesare lucrări de aducere a acestora la parametri optimi de funcționare și de adaptare la folosirea unor combustibili diferiți de cei pentru care au fost proiectate, dar posibil a fi procurați din țară sau din import. Puterile minime ce trebuiesc avute în vedere în acțiunea de re tehnologizare și reabilitare sunt de 750 MW până în anul 1995 pentru grupuri cu durate de viață expirate și 5030 MW pentru reabilitarea unor grupuri care încă nu și-au expirat durata de viață.

În cadrul acțiunilor de re tehnologizare trebuia avută în vedere introducerea unor noi soluții de ardere a cărbunelui în cazan (de exemplu, arderea în strat fluidizat), o mai bună valorificare a hidrocarburilor, prin adoptarea ciclurilor mixte abur-gaze (proiect avut deja în vedere pentru centrala electrică de la Iernut, județul Mureș) în unele centrale termoelectrice, precum și o serie de măsuri menite a reduce poluarea mediului. Aceste acțiuni impun acordarea unor importante fonduri bănești (apreciate la circa 110 miliarde de lei la prețuri liberalizate după 01.04.1991 și circa 750 de milioane de dolari). Pentru realizarea lucrărilor de re tehnologizare s-a contactat o serie de firme din țară și străinătate (IMGB, Vulvan, ABB, Babcock, Siemens, GEC

Alsthorn etc.) și s-au purtat discuții cu reprezentanți ai unor organisme internaționale (Banca Mondială, Banca Europeană de Investiții) pentru obținerea fondurilor necesare.

4. În condițiile în care dificultățile aprovizionării cu combustibili solizi și hidrocarburi devin tot mai pregnante, se impune concentrarea eforturilor pe încheierea lucrărilor de construcții-montaj la centralele hidroelectrice și la Centrala Nucleo-electrică de la Cernavodă.

INDUSTRIA ENERGIEI ELECTRICE ȘI TERMICE

Florina POPA

Integrarea industriei energiei electrice și termice în procesul tranziției spre o economie de piață impune coordonarea unor aspecte legate de:

1. urmărirea continuă a factorilor care determină consumul de energie electrică, îmbunătățirea datelor de bază și a studiilor analitice necesare investigării pieței și prognozelor energetice;
2. posibilitățile de asigurare cu energie electrică și termică suficient de flexibile, corespunzătoare variațiilor cererii;
3. calitatea tehnică a furnizării energiei electrice în contextul îmbunătățirii continue a eficienței economice, chiar în condițiile unui surplus existent de capacitate, al re tehnologizării sau înlocuirii capacităților vechi de producție;
4. susținerea politicii de promovare pe baze economice a conservării și utilizării eficiente a energiei electrice;
5. stabilirea prețurilor energiei electrice și termice la un nivel care să încurajeze utilizarea eficientă, să orienteze consumatorii la o alegere rațională între energia electrică și alte forme de energie și care să promoveze deciziile optime pentru investiții atât pentru producători, cât și pentru consumatori;
6. sursele de finanțare pentru investițiile noi, în curs de derulare și pentru programele de re tehnologizare;
7. compatibilitatea dezvoltării acestei ramuri cu restricțiile de ordin ecologic și social;
8. stabilirea unei ordini de priorități corespunzătoare pentru fondurile guvernamentale acordate programelor de cercetare-dezvoltare în domeniul energiei electrice (îmbunătățirea procesului de ardere a cărbunilor, conservarea energiei, diversificarea combustibililor, îmbunătățirea transportului energiei electrice la distanță mare, utilizarea ecologică a cărbunelui, creșterea siguranței centralelor nucleare, sursele noi etc.);
9. cadrul organizatoric și instituțional al sectorului energetic.

Aprecierea evoluției industriei energiei electrice din punct de vedere al eficienței în producerea, transportul și utilizarea energiei, al sistemului de prețuri și tarife, al impactului ecologic, necesită analiza legăturilor dintre sectorul energetic și restul ramurilor economiei, a interacțiunii între diferitele subsectoare din cadrul sectorului energetic și a activității fiecăruia din subsectoare.

1. Evaluarea situației capacităților existente și a utilizării combustibililor atrage după sine prospectarea pe termen mediu și lung a variantelor de satisfacere a creșterilor anticipate ale cererii și de minimizare a costurilor de

producție, a posibilităților de satisfacere a standardelor pentru calitatea mediului și de îmbunătățire a securității producției.

În ultimii ani, în funcționarea sistemului energetic s-au înregistrat dificultăți majore concretizate în: deficite de putere și de producție de energie electrică, care au dus la limitări și întreruperi ale consumatorilor și la reducerea frecvenței de funcționare până la limite care au afectat siguranța sistemului^{x)}. Energia electrică și termică furnizată consumatorilor a depins de cantitățile de combustibil alocate și de capacitatea disponibilă a centralelor.

În prezent, față de o putere instalată de aproape 22.000 MW (74,4% centrale termoelectrice, 25,6% centrale hidroelectrice), puterea disponibilă este sub 9000 MW.

În anul 1990, producția de energie electrică a fost sub nivelul celei din 1999 generând astfel numeroase restricții și limitări la consumatori.

În centralele pe cărbune, față de creșterea puterii instalate, puterea medie realizată a crescut comparativ cu anul anterior, ca urmare a următoarelor deficiențe:

-alocarea unor insuficiente cantități de combustibil (lignit și cărbune brun cu 30% mai puțin decât în 1989, ulei cu 16% mai puțin decât în 1989);

-calitatea inferioară a combustibilului (putere calorifică redusă la 75-80%, umed și cu corpuri străine);

- disponibilitatea redusă a noilor capacități instalate care funcționează pe cărbune, datorită în special calității necorespunzătoare a echipamentelor și a pieselor de schimb; ca urmare, o capacitate importantă este blocată în reparații neplanificate, datorită frecvenței ridicate a avariilor (în special la centralele pe lignit de la Rovinari și Turceni); deficiențe în calitatea exploatarei, utilizarea unor echipamente neomologate;
- înregistrarea unor întârzieri foarte mari, la punerea în funcțiune a unor capacități de producție determinate de deficiențe inițiale de concepție a instalațiilor și echipamentelor (insuficiența cercetărilor proprii, soluții de proiectare neoptimizate, preluarea defectuasă de licențe) și de deficiențe generate de calitatea execuției (materiale, utilaje, lucrări de construcții montaj);
- lipsa unui personal cu calificare corespunzătoare (care nu a putut să fie format și stabilizat, datorită legislației muncii inadecvat adaptată pentru ramura energiei și a neasigurării condițiilor sociale minime în zona noilor centrale).

Reducerea producției centralelor pe bază de hidrocarburi a fost determinată de:

- neefectuarea reparațiilor necesare în perioadele planificate;
- degradarea instalațiilor de păcură, datorită conținutului ridicat de sulf;

^{x)} cu excepția anului 1991

- presiune scăzută a gazelor în conducta de alimentare;
- nealocare volumului de resurse necesare (gaze naturale cu 8% mai puțin decât în 1989);
- menținerea în funcțiune a unor grupuri energetice cu grad de uzură fizică și morală foarte avansate.

În ceea ce privește centralele hidroelectrice, puterea lor disponibilă în ultimii ani a fost sensibil diminuată de succesiunea de ani secetoși (cel mai redus grad de umplere a lacurilor de acumulare în ultimii 10 ani), de nerealizare a tuturor lucrărilor la centralele puse în funcțiune, de exploatarea nerațională rezultată din utilizarea lacurilor de acumulare la nivel minim de funcționare.

În anul 1990, necesitatea acoperirii consumului intern de energie electrică a impus contractarea unui import de 9,5 mld.kWh (12,9% din consumul total).

Dificultățile în aprovizionarea cu combustibil (în special cu gaze naturale) și deficitul de capacitate termică în unele orașe (București, Iași, Constanța) au dus la livrarea unor cantități insuficiente de căldură către populație, în iarna 1990-1991.

La sfârșitul anului 1990 puterea instalată în centralele electrice a fost de 21.544 MW, din care în termocentrale 16.036 MW și în hidrocentrale 5.508 MW; termocentralele pe cărbune totalizează 8.643 MW, din care în compensație 6.964 MW și în termoficare 1.679 MW; termocentralele pe hidrocarburi totalizează 7.393 MW, din care 2.830 MW în compensație, iar 4.454 MW în termoficare.

În contextul actualei supracapacității de producție și al declinului natural tot mai accentuat al producțiilor de resurse energetice, acoperirea necesarului de energie electrică, până în anul 2000, este legat de:

- ridicarea disponibilităților la termocentrale pe baza expertizelor tehnice și a studiilor de fezabilitate: evaluarea alternativelor la capacități noi prin retehnologizarea unor capacități uzate, prin conversia centralelor existente de la un tip de combustibil la altul și prin activitățile de descentralizare a producției de energie electrică și termică;
- finalizarea obiectivelor în construcție și selectarea capacităților noi;
- posibilitățile de asigurare a necesarului de resurse energetice pentru funcționarea sistemului energetic național și de compensare a deficitului de energie electrică din import.

Puterea centralelor termoelectrice care și-au atins în 1990 durata normată de serviciu a reprezentat circa 700 MW, în perioada 1991-1996 va fi de circa 950 MW, iar în perioada 1996-2000 de încă circa 1000 MW. Puterea care ar trebui modernizată în perioada 1994-2000 este de ordinul a 350-400 MW pe an. Oportunitatea modernizării acestor centrale este condiționată de următoarele aspecte principale:

- la centralele termoelectrice de condensatie: de combustibilul care poate fi alocat pentru producția de energie electrică în viitorii 20-30 ani și de ritmul de dezvoltare al centralelor nucleare-electrice;
- la centralele electrice de termoficare: de consumul de energie termică pe care îl vor necesita unitățile industriale în urma restructurării și modernizării industriei.

În ansamblu, programul de re tehnologizare în industria energiei electrice și termice, în perioada 1991-2005, are următoarele obiective:

- prelungirea duratei de viață a unor agregate (cazane, turbine);
- creșterea randamentului componentelor centralelor;
- creșterea coeficientului de disponibilitate al echipamentelor și al siguranței în funcționare;
- creșterea producției de energie electrică și termică;
- reducerea emisiei de noxe;
- asigurarea cu căldură, în regim de termoficare, a unor consumatori urbani și industriali.

Față de realizarea unor noi capacități, re tehnologizarea celor existente prezintă avantaje semnificative:

- infrastructura existentă necesară cazării personalului și transportului nu se modifică;
- instalațiile secundare ale centralei, de exemplu, cele utilizate pentru transportul energiei, evacuarea cenușii și tratarea și recuperarea deșeurilor, necesită cheltuieli reduse pentru modificarea lor;
- conform cu experiența internațională, lucrările de modificări nu depășesc 65% din investițiile necesare unei centrale noi; în cazul în care se include în evaluare și costul demolării vechii centrale, cifra devine 55%.

În acest sens, decizia asupra oportunității construirii unei noi capacități de producere a energiei electrice sau termice implică evaluarea individuală a nivelului și importanța unui număr semnificativ de criterii specifice fiecărei opțiuni: costul de producție, tipul combustibilului utilizat și implicațiile lui pentru securitatea energetică; necesitatea de flexibilitate: caracteristicile diferitelor tipuri de centrale față de necesitățile sistemului energetic; timpul total de realizare și graficul de derulare.

Deoarece, într-o primă apreciere, deciziile privind alegerea noilor centrale se bazează pe criterii economice, investiția specifică și costul combustibilului devin factorii-cheie în determinarea efectului economic al centralei noi, iar costul de producție – criteriul major în alegerea uneia din variantele propuse.

Costurile de producție variază de la un proiect la altul, în funcție de investiția specifică, de valoarea dobânzii și a ratei de *discount*^{x)}, de costul combustibilului, utilizarea capacității și perioada de construcție.

Prin urmare, aceste costuri se pot raporta la perioada de funcționare, de construcție sau totală și pot fi exprimate în monedă curentă, constantă sau actualizată.

Strategia alegerii combustibilului pentru noua centrală este determinată de considerații ale securității energetice, dar și de alte obiective ale politicilor energetice și economice, în corelație cu necesitatea de flexibilitate, cu ansamblul dintre sarcină și cost și caracteristicile capacității.

Din motive de siguranță a aprovizionării cu combustibil, care sunt importante și pentru furnizorii de energie electrică și pentru consumatorii acesteia, structura pe tipuri de centrale a noilor capacități de bază tinde către tipul nuclear și cel pe cărbune, totuși, cu o creștere ușoară a investiției, s-ar putea asigura flexibilitatea și siguranța în aprovizionare - evitând dependența unor centrale, de o singură sursă de combustibil - prin construirea centralelor pe baza mai multor combustibili.

În condițiile unei puternice incertitudini a cererii, necesitatea mai mare a flexibilității în proiectare și funcționare sugerează nu numai o structură a surselor de energie primară, dar și o mai largă varietate a tipurilor de centrale corespunzătoare naturii sarcinii pe care o servesc. Creșterea modestă și nesigură a cererii de energie electrică pentru perioada prezentă și viitoare, necesitatea asigurării unei flexibilități capacităților create, dificultățile financiare, întârzierea în construcția obiectivelor începute, mai ales a Centralei Nucleare de la Cernavodă, pot stimula deciziile de construcție a unor capacități în unități mai mici decât cele uzuale în ultimii ani și a încurajării descentralizării producției de energie electrică și termică printr-un mai mare accent pus pe realizarea și folosirea microhidrocentralelor, a surselor noi, a centralelor termice locale.

Un factor-cheie în alegerea noilor capacități este timpul necesar între decizia de realizare a investiției și momentul intrării în funcțiune. Datorită unor perturbații de fond în activitatea de aprobare și executare a investițiilor, timpul pentru realizarea obiectivului energetic nu mai poate constitui în sine un factor de comparație; de aceea, important pentru derularea acestei activități este scurtarea lui la minimum, prin acțiuni de simplificare și accelerare a procedurilor administrative, prin standardizarea proiectării centralelor, în particular a celor nucleare, constituirea unor rezerve de proiecte și amplasamente de centrale supuse aprobării etc.

Îmbunătățirea eficienței ramurii energiei electrice și termice este efectul cumulat al utilizării unor criterii economice adecvate în selectarea investițiilor,

^{x)} *Reflectă diferențele substanțiale între piețele de capital, sursele de finanțare, oportunitatea investiției și percepția diferită a riscului și incertitudinii.*

al introducerii unor tehnologii perfecționate, al valorificării potențialului de conservare, al aplicării unor sisteme de prețuri și tarife raționale și al perfecționării calității forței de muncă și organizării.

În perioada următoare, perfecționarea tehnologiilor vizează îmbunătățirea eficienței în producerea energiei electrice (re tehnologizarea instalațiilor existente cu sistem de înaltă eficiență, introducerea și temelor ciclurilor combinate, extinderea arderii în pat fluidizat, creșterea eficienței proceselor de ardere), îmbunătățirea sistemului de cogenerare energie electrică-abur, îmbunătățirea funcționării și fiabilității echipamentelor, introducerea utilizării bilor de combustie și efectului fotovoltaic pentru generarea energiei electrice. O deosebită importanță trebuie acordată evoluției construcției Centralei de la Cernavodă (finanțare, eşalonare, calitate și siguranță), situației actuale a amenajărilor hidrotehnice și totodată a încurajării utilizării surselor noi (dezvoltarea proiectelor geotermale, a turbinelor de vânt, expansiunea arderii biomasei etc.).

În ceea ce privește importanța sistemului de prețuri și tarife, aplicat energiei electrice legată atât de stabilirea de noi alocări optime a resurselor energetice, cât și de atingerea unor scopuri ale politicii energetice, se remarcă următoarele:

- prețurile servesc orientării consumatorilor pentru alegerea opțională între energia electrică și alte forme de energie, influențării nivelului consumului, a gradului de eficiență în utilizarea energiei electrice;
- există necesitatea garantării corectitudinii și oportunității deciziilor luate de societățile de producere și distribuție a energiei electrice și termice;
- deoarece prețul energiei electrice nu se folosește în general ca un instrument al politicii sociale sau industriale, trebuie reexaminată practicarea unor niveluri relativ scăzute pentru motivații sociale aplicate populației și chiar tarifelor sub nivelul actual al costurilor de producție aplicate consumatorilor industriali;
- este recomandabil ca noua structură a tarifelor să reflecte o relație rezonabilă cu structura costurilor marginale și de asemenea să asigure o modificare promptă a nivelurilor în funcție de schimbările în costul cu combustibilul sau cu alte costuri de exploatare;
- în scopul promovării unei mai bune utilizări a capacităților, structura sistemului de prețuri trebuie să țină cont de diferențele între diferite categorii de consumatori, între anotimpuri, între diferite perioade ale zilei, și între zone ale țării.

Datorită caracteristicilor de monopol ale industriei energiei electrice, autoritățile publice trebuie să acționeze legislativ și administrativ pentru controlul tarifelor energiei electrice, reglementarea prețurilor urmând să aibă o influență decisivă asupra funcționării sectorului energetic.

O restricție majoră a tuturor proceselor legate de producerea energiei electrice, a transportului și distribuției este legată de implicațiile ecologice pe

care le determină. Sistemele de protecția mediului, dezvoltate într-un context național, diferă între țări, atât prin aspectele generale ale protecției mediului, cât și prin standardele legate de producerea energiei electrice, în particular pentru combustibilul fosil.

În viitor, obiectivele politicilor pentru protecția mediului și reglementările privitor la instalațiile pentru producerea și distribuția energiei electrice, trebuie să țină cont de următoarele:

- standardele pentru calitatea mediului trebuie stabilite cât de curând posibil, astfel încât investitorii să poată calcula cu exactitate efectele lor asupra costurilor energiei electrice;
- costurile pentru respectarea standardelor pentru calitatea mediului trebuie luate în considerație cu promptitudine în fixarea tarifelor energiei electrice de către autorități;
- eforturile viitoare vor fi concentrate asupra:
 - cercetării și stabilizării zonelor în care cunoștințele actuale despre impactul producerii energiei electrice asupra mediului sunt încă insuficiente (relația dintre emisiile de SO₂ și NO_x cu ploile acide, poluările locale și regionale);
 - studierea problemei emisiilor de CO₂ și schimbările climatice posibile.

Principalele aspecte ale relației dintre producerea energiei electrice și calitatea mediului înconjurător sunt legate de:

- intensificarea cercetării, dezvoltării și experimentării metodelor pentru producerea ecologică a energiei electrice din cărbune (arderea în pat fluidizat, cicluri mixte de gaze, tehnologii de denitrurare);
- studierea și promovarea metodelor pentru atingerea unor emisii- limite locale și regionale cu investițiile cele mai scăzute;
- stabilirea unor reglementări rezonabile asupra calității mediului, legate de circumstanțe locale și revizuite periodic;
- studierea implicațiilor financiare introducerii desulfurării și denitrurării și metodelor echitabile pentru trecerea acestor costuri asupra consumatorului.

Derularea programelor pentru reducerea impactului energetic asupra mediului înconjurător, în paralel cu cele vizând perfecționarea și re tehnologizarea și re conservarea energiei, va avea o influență semnificativă asupra structurii viitoare a sistemului energetic. Aplicarea tehnologiilor perfecționate în domeniul arderii combustibililor fosili, al energiei nucleare și al surselor noi, vor avea efect asupra flexibilității structurii combustibililor, a îmbunătățirii eficienței, reducerii costurilor și a creșterii fiabilității și siguranței instalațiilor energetice.

Finanțarea acestor lucrări, pe termen scurt, mediu și lung, se alătură problemelor financiare ridicate cu derularea investițiilor, de realizarea optimă a re tehnologizării și a lucrărilor de revizii, reparării, întreținere, de pregătire a forței de muncă, într-un cuvânt, de funcționarea articulară a întregului sistem

angrenat în producerea energiei electrice și termice. Problema este în prezent agravată de imposibilitatea autofinanțării ramurii în condițiile unei subvenții guvernamentale (pentru consumul populației) neacoperitoare, al unui tarif aprobat pentru consumatorii industriali sub nivelul costului de producție și al unei slabe diversificări a surselor de finanțare (centrală nucleară, programele pentru conservarea energiei) și înregistrării unei mari restanțe în alocarea fondurilor pentru șantierul Cernavodă, pentru amenajările hidrotehnice și lucrările de retehnologizare.

CONSIDERENTE PRIVIND EXTRAȚIA ȘI PRELUCRAREA MINEREURILOR DE FIER

Elena COJOCARU

Principalele minereuri feroase, minereul de fier și cel de mangan, sunt deficitare în asigurarea din producția internă a necesarului economiei țării. Rezervele de minereuri de fier sunt reduse și acoperă necesarul intern în proporție de circa 5%, în timp ce rezervele de minereu de mangan pot asigura consumul din producție proprie de peste 40%.

România exploatează în prezent zăcămintele care se situează la limita inferioară de conținut util, comparativ cu zăcămintele care se exploatează pe plan mondial.

Rezervele de minereu de fier și de mangan au scăzut continuu ca urmare a exploatării zăcămintelor existente, cu toate că au fost considerate unele promovări de la categoriile inferioare la cele superioare și trecerea, în acest fel, a unor zăcămintele în exploatare. Din acest motiv a scăzut și ponderea rezervelor de bilanț de minereuri de fier față de totalul rezervelor geologice.

Cercetările geologice efectuate au dus la descoperirea unor zăcămintele de minereuri comune de fier și mangan cu conținuturi foarte reduse în substanțe utile. Extragerea și prepararea acestor minereuri au loc, în principal, în cadrul regiilor autonome Deva, Baia Mare și Cluj. Aceste regii autonome au capital integral de stat și au ă subordone exploatările miniere propriu-zise, dintre care unele sunt nerentabile. Profitul de producție al exploatărilor miniere îl formează extracția și prepararea minereurilor.

Capacitățile de producție stabilite prin documentații sunt, în multe cazuri, diferite față de cele existente efectiv la fiecare unitate. Aceste neconcordanțe urmează a fi rezolvate definitiv numai după terminarea unor stadii de fezabilitate, întocmite pentru fiecare exploatare în parte, stadii ce urmează a fi definitivare la sfârșitul lunii septembrie 1991.

Ținând seama de rezerva industrială, de felul zăcămintelor, de capacitățile de producție, de nivelul indicatorilor economici înregistrați în ultima perioadă, se are în vedere reconsiderarea continuării activității în unele exploatări miniere și închiderea celor care înregistrează pierderi mari sau ale căror rezerve sunt epuizate.

Perspectiva sistării activității unor unități miniere va avea consecințe atât economice cât și sociale, de aceea este necesară reorientarea forței de muncă spre alte unități miniere din zonă, în situația în care există astfel de posibilități sau recalificare în alte meserii.

De asemenea, sugerăm posibilitatea concesiunii unor unități miniere unor întreprinzători particulari, eventual din țară, dar mai ales din afara țării. Concesiunea exploatarei miniere trebuie privită în conformitate cu legile țării, astfel încât exploatarea respectivă să poată beneficia de aportul unor investiții de tehnică și tehnologii moderne.

Trebuie considerată serios problema cooperării cu firme sau cu investitori străini în vederea înlocuirii echipamentelor din subteran, re tehnologizării necesare în domeniul exploatarei minereurilor feroase. În industria extractivă și de preparare a minereurilor feroase au fost făcute investiții permanente, chiar dacă nu uniforme. Însă nivelul de dezvoltare a investițiilor nu a fost compensat de producții mari de minereu de fier, datorită conținutului sărac în substanță utilă al rezervelor țării noastre.

Cu toate eforturile materiale făcute, atât pe linia descoperirii de noi rezerve cât și pentru mărirea capacităților de extracție, producția și consumul de minereuri feroase nu pot fi asigurate din rezerva exploatabilă decât pentru perioade scurte de timp.

Îngreunarea condițiilor de lucru a făcut să scadă productivitatea muncii, a dus la mărirea consumului de energie electrică pe tona de minereu de fier extras, în timp ce conținutul de substanță utilă s-a redus. Acești factori au determinat și o evoluție ascendentă a costurilor minereurilor de fier extrase și preparate.

Evaluarea cantității de minereu de fier necesar pentru satisfacerea cerințelor industriei siderurgice, în vederea obținerii fontei și oțelului cerute de economie, ține cont de premisele dezvoltării ramurilor industriei consumatoare de fontă și oțel, de schimbarea profilului de fabricație al unor întreprinderi și re tehnologizarea altora, de probabilitatea reducerii consumurilor, de folosirea unor înlocuitori etc.

Trebuie avut în vedere, de asemenea, că tehnologiile folosite pentru valorificarea minereurilor se aplică în lume în mod curent, în timp ce în țara noastră, parametrii tehnico-economici obținuți sunt puternic influențați de condițiile grele de zăcământ și de dotarea tehnică slabă avută la dispoziție. Utilajele folosite, în mare parte de producție indigenă, au fiabilitate scăzută și grad ridicat de uzură.

* * *

- Scăderea permanentă a cantității de minereu de fier extras, în țara noastră, face necesară recuperarea minereurilor din halde cu ajutorul unor tehnologii adecvate achiziționate din import.
- În ceea ce privește activitatea geologică, este necesară înlocuirea unor hărți geologice cu altele precise, completate cu date noi, corespunzătoare situației actuale a zăcămintelor de minereu de fier din țara noastră.
- Folosirea unor metode moderne în domeniul cercetării tehnologice miniere și al evaluării potențialului economic minier la prospectare (de

exemplu: geochimia izotopică a plumbului furnizează date suplimentare în privința evaluării geologice). Această tehnică poate folosi și la evaluarea unor zăcăminte de minereu de fier cu condiția existenței aceleiași compoziții izotopice la fier ca și la plumb atunci când zăcămintele de plumb au și conținut de fier.

- Condițiile geominiere și hidrologice devin din ce în ce mai dificile, fapt ce influențează negativ activitatea de extracție.
- Dificultățile mari care afectează extracția minereurilor feroase duc la scăderea nivelului indicatorilor economici.
- Apare ca necesar importul unor tehnologii adecvate condițiilor grele de exploatare, precum și importul de utilaje corespunzătoare noilor condiții de exploatare.
- Situația actuală impune închiderea definitivă sau temporară a unor exploatări de minereu de fier care înregistrează pierderi mari sau a acelor exploatări ale căror rezerve s-au epuizat.

Considerente privind problemele actuale ale industriei siderurgice

Investițiile din industria siderurgică trebuie să pună un accent deosebit pe modernizarea oțelărilor. De asemenea, se impune adoptarea unor procedee noi de elaborare a oțelului cum sunt:

convertizor cu oxigen, afinare, turnare continuă și renunțare la procedeele de elaborare a oțelului în cuptoare Martin.

- Reducerea consumului de fontă și creșterea consumului de fier vechi vor fi avute în vedere la obținerea unei tone de oțel. Producția de oțel va înregistra perioade de scădere datorită trecerii la economia de piață și este necesar ca oțelul produs în țară să fie folosit pentru necesitățile interne și nu pentru a fi exportat.
- Organizarea întreprinderilor siderurgice în țările dezvoltate occidentale este făcută într-un număr limitat de uzine mari amplasate în zone diferite și integrate în societăți, cuprinzând și un număr foarte mare de uzine mici care nu sunt integrate. Peste 70% din numărul producătorilor din industria siderurgică, dețin capital particular.

În țara noastră, datorită faptului că nu există concurență între producătorii interni de oțel și producătorii din afara țării, producția merge în continuare conform obișnuinței, cu implicațiile tehnico-economice negative cunoscute:

consumuri ridicate de materii prime, combustibili, energie;
calitate slabă;
costuri mari pe unitatea de produs.

În ceea ce privește consumul de oțel din economie, în Occident se duce o politică de promovare a utilizării pe scară cât mai largă a oțelului, în timp ce

În țara noastră cercetarea siderurgică și politica practică vizează reducerea consumului de oțel și înlocuirea lui cu alte materiale.

- Lipsa de comunicare dintre producătorii și consumatorii de oțel duce la luarea unor decizii care pot afecta atât producția cât și consumul de oțel.
- În țările capitaliste dezvoltate industria siderurgică contemporană s-a transformat dintr-o industrie orientată spre producție, într-o industrie orientată spre consumator, în timp ce în țara noastră situația este departe de acest deziderat.
- Pe plan mondial se practică tot mai mult sistemul de cercetare interindustrial, de cooperare, cu relații speciale între producător și consumator. În astfel de cazuri considerentele de preț sunt avute în vedere abia după rezolvarea considerentelor privind calitatea, aceasta din urmă având prioritate absolută.
- Majoritatea producătorilor, îndeosebi din țările vestice, exportă cantități de sub 20% din producția lor de oțel și produse siderurgice, asigurând cu prioritate consumul intern.
- Producătorii de oțel din țările vestice sunt specializați în producția de oțeluri speciale, comparativ cu producătorii din țara noastră care execută produse de tonaj mare. Astfel 70% din oțelul produs în țările Europei Occidentale, este tratat pentru a-i conferi calități particulare, în timp ce țara noastră exportă cantități importante de oțeluri speciale care nu se pot obține din producția proprie.

ASIGURAREA CU RESURSE DE MINERALE NEFEROASE A ECONOMIEI NAȚIONALE

Angela FILIP

Asigurarea cu resurse depinde, în general, de mai mulți factori: gradul de înzestrare naturală cu rezerve atât din punct de vedere cantitativ cât și calitativ, stadiul de dezvoltare a tehnologiilor de extracție și preparare, economicitatea exploatarei zăcămintelor etc.

Un loc important în cadrul resurselor minerale dețin minereurile neferoase, care constituie principala materie primă pentru obținerea unor metale (Pb, Sn, Ca) atât de necesare ramurilor producătoare.

În cele ce urmează ne propunem o analiză succintă a situației industriei extractive a minereurilor neferoase până și 1939, precum și problemele cu care se confruntă și perioada actuală, chiar dacă nu putea oferi, deocamdată soluții.

Zăcămintele de minereuri neferoase (polimetalice cu conținut și principal, de Pb+Sn; cuprifere, cu conținut de cupru de peste 0,4 și cu conținut scăzut de cupru și anume sub 0,4%) existente în țara noastră se caracterizează prin conținuturi de substanțe utile scăzute și/sau condiții dificile de extracție.

În țările industrializate zăcămintele de minereuri neferoase cu conținuturi mai mari decât cele de care dispunem noi (parte la substanță utilă) nu sunt exploatare fiind considerate nerentabile.

Creșterea accentuată a producției de metale, în perioada 1950-1969 (de 35 de ori la cupru, de 3 ori la zinc și de 5 ori la plumb), a dus la exploatarea intensivă și deci la epuizarea zăcămintelor de minereuri neferoase cu condiții favorabile de extracție și conținuturi bogate în substanțe utile. Treptat, au fost atrase în circuitul productiv zăcămintele cu conținuturi tot mai sărace de substanță utilă și cu condiții dificile de extracție.

Astfel, în 1990, conținutul în metal al minereurilor extrase era în medie mai mic față de 1970 de 2,5 ori la zăcămintele cuprifere, de 1,5 ori la cele de plumb și de 1,9 ori la cele de zinc.

Efectele politicii de asigurare cu orice preț a necesarului de metale din producția internă s-au reflectat în creșterea continuă a costurilor de producție și, implicit, la activități nerentabile la unele exploatare.

Tehnologiile de extracție utilizate la noi în țară, deși sunt cele care se folosesc pe plan mondial (schimburile tehnologice în industria minieră nu sunt atât de spectaculoase ca în unele ramuri prelucrătoare), totuși, utilajele și echipamentele care au fost utilizate în țară au performanțe tehnice inferioare celor din alte țări și au randament, mult mai redus. De asemenea, lipsa cronică a pieselor de schimb a dus la întreruperi în activitatea de producție. În plus, s-

au acumulat mari parcuri de echipamente nefolosite, în special în mariile unități cuprifere, cu efecte negative asupra situației financiare a acestora.

În ceea ce privește prepararea minereurilor, o dificultate majoră o constituie calitatea necorespunzătoare a unor materiale principale (reactivi de flotație, benzi de cauciuc, pânză de filtru etc.) datorită cărora s-au înregistrat pierderi importante la unele exploatări.

Datorită necorelării dintre activitatea minieră și cea metalurgică, capacitățile de prelucrare sunt folosite sub capacitatea nominală.

Reorganizarea activității miniere s-a făcut prin transformarea celor două centrale de minereuri cuprifere și polimetalice în două regii autonome respectiv Regia Autonomă a Cuprului Deva și Regia Autonomă a Plumbului și Zincului Baia Mare, menținându-se o centralizare încă destul de mare. Unități mari ca Roșia Poeni, Moldova Noua (care produc peste 40% din producția totală de concentrat de cupru) s-ar putea transforma în regii autonome.

În anul 1990 prețurile de livrare la metale (Pb, Sn, Cu,) s-au stabilit prin transformarea prețurilor externe de comercializare a acestora la un curs de revenire de 35 lei/dolar, în timp ce prețurile la materii prime și materiale, energie, combustibili, piese de schimb etc. au crescut de câteva ori. În acest fel, costurile au crescut foarte mult, depășind cu mult prețurile de livrare, înregistrându-se pierderi.

Producția fizică realizată în anul 1990 a fost de cca 65% față de cea realizată în anul 1989, ca urmare, în principal, a scăderii productivității muncii.

Costurile de producție au crescut la metalele în concentrat de 1,4 ori la Deva și 1,7 ori la Baia Mare la Pb; de 1,7 ori la Deva și respectiv de 2,2 ori la Zn și de 1,4 ori la cupru, atât la Deva, cât și la Baia Mare.

Deși prețurile se vor alinia la nivelul prețurilor mondiale la un nivel de 60 lei/dolar totuși majoritatea întreprinderilor miniere vor rămâne nerentabile.

În aceste condiții se pune problema închiderii unor mine sau restrângerea activității în unele sectoare zone sau panouri cu conținut redus de metale, consumuri mari de energie și a căror concentrate conțin elemente ce le fac nevalorificabile în sectorul metalurgic prin actualele tehnologii.

Se impune re tehnologizarea minelor existente, în scopul creșterii fiabilității utilajelor și a randamentelor acestora, asigurarea redusă cu piesele de schimb necesare și a altor materii prime și materiale.

O problemă deosebită o constituie redresarea activității de la Roșia Poenii și Moldova Nouă care dispune de rezerve importante pe termen lung (s-ar putea obține peste 30 mii de tone de cupru în concentrat pe an, față de cca 9 mii de tone cât s-a obținut în 1990 și 19.709 mii de tone în 1989).

În scopul eliminării pierderilor și a rentabilizării unităților miniere s-ar putea organiza regii autonome integrate pe tipuri de metale care să cuprindă și întreprinderile metalurgice care prelucrează concentratele (care constituie pentru minerit produsul finit) și obțin metalele. În acest fel, din beneficii (chiar dacă nu foarte mari) s-ar acoperi cheltuielile mari din minerit și s-ar putea

corela mai bine producție de concentrate cu capacitățile din industria metalurgiei neferoase.

Având în vedere necesarul de metale în concentrate pe următorii ani (1992-1995) se pune problema asigurării acestora din producția internă sau prin recurgerea și la importuri.

În cazul producerii concentratelor în marea majoritate în țară (cca 90%) cum s-a procedat până în prezent, pierderile din activitatea de minerit se vor amplifica. Costurile vor înregistra în continuare creșteri, forța de muncă deși va fi ocupată va fi greu de retribuit, iar rezervele se vor epuiza rapid. Pe de altă parte, datorită faptului că în minerit, spre deosebire de ramurile prelucrătoare, sunt necesare investiții pentru menținerea capacităților de producție (deci, investițiile cresc fără să sporească și producția), investiții care, în timp, datorită înrăutățirii condițiilor de zăcământ vor fi din ce în ce mai mari.

Comparând costurile în lei pe tona de metal în concentrat, realizate la noi în țară, cu prețurile de comercializare pe piața externă se obțin cursuri de revenire deosebit de nefavorabile.

Astfel, cursul de revenire realizat la Regia Autonomă a Cuprului Deva la concentratul de cupru este (în medie) de 332 lei/dolar (la Roșia Poieni se realizează un curs de revenire de 381 lei/dolar iar la Moldova Nouă 442,3 lei/dolar.

Este deci mai rentabil din acest punct de vedere importarea de metale (cupru electrolitic, plumb electrolitic) din import. Acest fapt grevează însă asupra balanței de plăți externe.

În cazul importului unor cantități sporite de metale ar trebui redusă activitatea de prelucrare a unităților metalurgice (deși din discuțiile cu specialiștii a reieșit faptul că acest lucru nu se va produce) eliberându-se o mare parte a forței de muncă din care o parte ar putea fi utilizată la retehnologizarea acestora.

Trebuie menționat faptul că uzinele prelucrătoare (în special Baia Mare și Copșa Mică) sunt o sursă permanentă de poluare a mediului care la noi a atins proporții considerabile.

Este imperios necesară înzestrarea unităților prelucrătoare cu electrofiltre, instalații de desprăfuire, modernizarea sistemelor de captare a gazelor etc.

Toate aceste probleme trebuie să stea în fața factorilor de decizie care să analizeze și să soluționeze aspectele relevante.

INDUSTRIA EXTRACTIVĂ A SUBSTANȚELOR MINERALE NEMETALIFERE

Doina ZAFIU

Industria extractivă a substanțelor minerale nemetalifere deține un loc important în economie ca urmare a numărului mare de consumatori, de ordinul sutelor, dependenți de aceste produse deși ramura are o participare redusă de mai puțin de 1,3 la crearea produsului social și a venitului național în economia românească.

Cantitatea necesară de substanțe minerale destinată consumului în economie, ca de altfel și a altor materii prime, este influențată de o serie de tendințe care pot afecta ramurile consumatoare într-o măsură mai mare sau mai mică, în funcție de specificul acestora. Dintre tendințele majore care caracterizează mediul economic la un moment dat pot fi menționate: climatul general al investițiilor; politica industrială care se promovează; costul și disponibilitatea factorilor de producție; constrângeri majore și condiții de creștere specifice ramurii; conjunctura mondială și altele. Deoarece aceste tendințe pot căpăta cel mult aprecieri calitative, astfel încât este dificil de făcut o estimare și o ierarhizare a intensității influenței lor, se poate aprecia, în general, că dezvoltarea ramurii industriei extractive a minereurilor nemetalifere are loc, pe termen scurt, într-un mediu economic mai puțin favorabil, care nu stimulează cererea pentru aceste produse.

Consumatorii importanți ai minereurilor nemetalifere sunt beneficiari situați în proporție de 98% în sfera consumului intermediar, dintre care se pot aminti sectorul construcțiilor care utilizează 27,4% din producția ramurii (în exprimare valorică¹), construcțiile de mașini și prelucrarea metalelor (20,3%), chimia și prelucrarea țiclei (15,9%), materiale de construcții, sticlă și porțelan pentru construcții (15,5%), metalurgia feroasă (11,4%).

În ceea ce privește substituția importului, producția indigenă trebuia să se alinieze parametrilor de calitate ai produsului din import, având în vedere atât preferința consumurilor pentru produsul străin, cât și disponibilitățile valutare ale acestora, atunci când ei desfășoară activitate de export. Prețul produsului din import, transformat un curs de revenire stabilit în mod realist, va fixa limita superioară a prețului posibil de vânzare al produsului indigen, iar limita inferioară a prețului pieței potențiale va fi dat de asigurarea rentabilității perimetrelor cu condițiile cele mai dificile.

¹ S-a utilizat exprimarea valorică a producției pentru a se putea lua în considerare toate produsele precum și sorturile calitative ale aceluiași produs.

La nivel mondial s-a dezvoltat o piață a acestor materii prime în care sunt prezente, în egală măsură, țări mai puțin dezvoltate care își valorifică rezervele de calitate (China, Maroc, Turcia, Bulgaria etc.), dar și țări dezvoltate care au avantajul unor tehnologii de extracție și prelucrare eficiente, astfel încât își pot valorifica în condiții de competitivitate rezervele mai sărace în conținut util (Canada, SUA, Germania, Belgia, Olanda etc.). De asemenea, se urmăresc și se publică periodic prin publicațiile de specialitate prețurile unor sorturi considerate etalon de calitate. De remarcat faptul că nivelul prețului acestor produse s-a menținut relativ constant în ultimii doi ani, fiind puțin afectat de fluctuația prețului energiei, capitalului, forței de muncă.

În ceea ce privește cooperarea pe plan mondial în domeniul extracției, preparării și comercializării substanțelor minerale utile se remarcă posibilitățile multiple de participare a firmelor interesate în vederea valorificării potențialului natural de resurse, tehnologic sau de capital de care dispun.

Substituția altor produse (alternative) urmărește folosirea produsului respectiv ca substituent pentru obținerea unor efecte mai bune; se are în vedere în ce proporție pot fi substituite produsele astfel încât la prețuri și calități nereale să se realizeze reducerea costului produsului final în care acestea sunt încorporate. Substituția produselor presupune pătrunderea substanțelor minerale utile în necesarul de materii prime al unei industrii tradiționale, eficiente, căreia îi reduce costul sau îi sporește calitatea (cum este cazul grafitului folosit în industria de automobile din Japonia și SUA, a cărui pondere va crește, în următorii ani, de la *** la 20 kg pentru realizarea construcției unor piese). Pentru aceasta este necesară o producție suficientă, de calitate corespunzătoare.

Apariția unor noi piețe, a noi consumatori presupune identificarea unor utilizatori potențiali sau extinderea celor existenți. În unele țări se identifică segmente ale cererii de produse de excepție, cu performanțe deosebite, destinate unor domenii de interes național sau strategic (cum sunt aeronautica, cercetările spațiale, tehnica militară, medicina și altele), domenii care sunt mai puțin prezente în strategia românească, capabile să antreneze dezvoltarea unei industrii extractive și de preparare de înalt nivel tehnologic.

Necesarul, cererea potențială de substanțe minerale utile în economie, poate fi influențat, în sensul sporirii acestuia, de creșterea populației și a venitului (mai puțin așteptate în condițiile actuale), dar asupra lui pot acționa și factori de reducere, cum sunt restructurările în activitățile economice, tehnologiile care reduc consumul de resurse în prelucrarea și fabricarea produselor, substituția unor materii prime, tendințe care se apreciază ca fiind mult mai pronunțate decât cele de creștere a consumului. O estimare a consumului de minerale utile pe seama indicatorilor menționați (populația sau venitul), poate oferi numai imaginea dezvoltării globale a ramurii având în vedere producția fizică eterogenă. De asemenea, exprimarea valorică globală nu reflectă evoluția reală a producției fizice și cu atât mai puțin a diferitelor

grupe de produse, ca urmare a creșterilor de prețuri diferite de la un produs la altul, dar variind în jurul nivelului de *** . Necesarul de substanțe minerale nemetalifere se poate estima urmărind evoluția posibilă a cererii de pe piața externă (exportul) și a pieței interne (consumul intern). În ceea ce privește exportul, deși se practică un comerț important la nivel mondial cu aceste materii prime, totuși produsele românești realizează o participare foarte redusă deoarece, pe de o parte, calitatea inferioară a rezervelor anulează avantajul dotării, al calității naturale a resursei în competiție cu alți furnizori străini, iar pe de altă parte, tehnologiile de preparare care se aplică în alte țări pentru substanțe cu parametri de calitate similari și care ar putea face eficientă exploatarea unor asemenea zăcămintele, lipsesc.

Consumul de substanțe minerale utile din producția internă a scăzut în perioada 19***-1990 în medie cu 20% pentru majoritatea substanțelor (calcar, sare, cuarț preparat, argilă caolin***, ***oret, caolin preparat, bentonită, grafit, feldspat***, mică măcinată), ca urmare a reducerii timpului efectiv de lucru, iar pentru unele substanțe (talcul, mica în foite și plăci, sorturile superioare de argilă refractară, diatonită) scăderile au fost mai severe ca urmare a reducerii cererii consumatorilor datorită diminuării producției fizice a acestora, cât și reorientării lor spre alte surse de aprovizionare (import); pentru dolomită, nisipul cuarțos și sarea recristalizată scăderea de numai 10% reflectă stabilitatea, constanța cererii în sectoarele beneficiare (consumul pentru industria siderurgică, industria sticlei și consumul pentru populație). Sorturile de substanțe minerale utile procurate prin import sunt relativ puține și în cantități mici (baritină, mică, fluorică, diatomită, grafit, caolin, argilă refractară, azbest fibre). Ca urmare a lipsei zăcămintelor de calitate corespunzătoare și a tehnologiilor de preparare adecvate și deci a posibilității producerii lor în țară, acestea vor fi achiziționate prin import și în următorii ani.

Pentru țările dezvoltate, evoluția producției de substanțe utile este, așa cum demonstrează datele ultimilor 12 ani, în general, fluctuantă, ea reflectă capacitatea și flexibilitatea sistemului economic de a se adapta la modificările din exterior, ale economiei mondiale, dar și posibilitatea de a atenua aceste influențe în cadrul propriului sistem (de exemplu, SUA au redus producția de calcar cu aproape 50% în timp de 5 ani). Pentru țările mediu sau mai puțin dezvoltate, producția internă își menține tendința de evoluție în timp, aceste țări realizând uneori creșteri spectaculoase ale acesteia (de exemplu, în aceeași perioadă la care s-a făcut referire sau într-un interval de timp chiar mai scurt, producția de bentonită a crescut de 12,8 ori pentru Cipru și de peste 4 ori pentru Maroc; producția de caolin a crescut de 3,4 pentru Turcia și de 3,3 ori pentru Egipt; producția de barită a crescut de 2,8 ori pentru Mexic etc.), astfel că aceste țări continuă să-și valorifice potențialul natural de resurse minerale, fiind mai puțin receptivă la conjunctura pieței mondiale.

Față de potențialul de resurse cunoscut la un moment dat, posibilitatea de a descoperi noi rezerve este oferită de creșterea informațiilor geologice și a

suprafețelor investigate; interesul manifestat în dezvoltarea ramurii de firmele de stat care acceptă profituri mai scăzute decât firmele particulare (profitul industriei extractive a substanțelor minerale utile este recunoscut ca fiind mai scăzut decât cel al altor ramuri, un nivel minim de 10-15% fiind menționat de literatura de specialitate); rentabilitatea economică a unor tehnologii îmbunătățite de preparare a minereului brut care facilitează valorificarea unor zăcăminte marginale și altele.

Din experiența acumulată pe plan mondial, a altor țări producătoare de substanțe minerale utile, literatura de specialitate exemplifică o serie de constrângeri care pot apărea, la un moment dat, în evoluția industriei extractive indigene, constrângeri care influențează negativ dezvoltarea ei și pot fi, mai mult sau mai puțin atenuate printr-o politică economică adecvată. Astfel, se menționează degradarea calității minereului, schimbarea bruscă și arbitrară a impozitelor, atitudinea investitorilor străini, riscurile politice și alte restricții, specifice ramurii (capacitatea de producție în exces, cererea mai scăzută, profitul mai redus, infrastructura neadecvată, costul producției și al transportului etc.).

În ceea ce privește nivelul actual de dezvoltare a industriei substanțelor minerale utile în România, capacitatea de producție inițială depășește necesarul solicitat de industrie pentru majoritatea substanțelor și a sorturilor acestora (pentru care această depășire este de 1,5-5 ori nivelul estimat al producției anului pentru diferitele unități miniere).

De asemenea, rezerva industrială la 1 ian. 1991 poate asigura nivelul producției acestui an pentru o perioadă de ordinul sutelor de ani pentru sarea în soluție, dar numai pe o perioadă de 4-5 ani pentru Salina Tg. Ocna și Praid, și de aproximativ 11 ani în cazul Salinelor Prahova, astfel că pentru aceste unități se impune efectuarea de investiții pentru lucrări geologice și de producție pentru promovarea rezervelor. Aceeași situație, a unui grad de asigurare a producției din rezerva industrială mai mic de 10 ani, se întâlnește și în cazul unor exploatări de calcar (6,5 ani pentru I.S. Oc. Mureș și 4,1 ani pentru Rm. Vâlcea).

Din punct de vedere al modului de constituire a capitalului și de realizare a investițiilor în industria extractivă a mineralelor industriale, atât în cazul țărilor mai puțin dezvoltate cât și al celor dezvoltate, această industrie poate fi caracterizată ca fiind deschisă tuturor formelor de participare la capital și de cooperare, având în vedere că în țările producătoare de asemenea resurse, investițiile reprezintă un amestec de capital guvernamental și particular (străin și indigen), în scopul dezvoltării unei industrii rentabile. Ca preferință pentru o anumită politică de investiții nu poate fi reliefată, având în vedere că pentru o industrie în dificultate oricare din formele de investiții, capitalul preponderent particular sau preponderent guvernamental, se practică. Participarea capitalului străin al unor firme cu tradiție în domeniu, ce au probat de-a lungul timpului nivelul de competență, poate oferi posibilitatea realizării unui progres

tehnologic, cât și siguranța desfacerii pe noi piețe (cum este cazul capitalului japonez participant la firmele europene occidentale sau americane, ce asigură vânzarea materiilor prime produse de acestea pe majoritatea piețelor Extremului Orient, nu numai pe piața japoneză).

În funcție de condițiile mai mult sau mai puțin favorabile pe care se găsesc, guvernele pot favoriza, pot stimula expansiunea investițiilor în domeniul substanțelor minerale utile prin: încurajarea industriei extractive private, prin furnizarea unor date geologice și acordarea de stimulente economice pentru dezvoltarea producției unor substanțe deficitare; inițierea unor agenții guvernamentale cu personal calificat care investighează și aplică politici în domeniul resurselor minerale, astfel încât investitorii străini să fie capabili să lucreze eficient; investigarea posibilităților de dezvoltare directă, guvernamentală a industriei substanțelor minerale utile prin alocarea de fonduri interne; apelarea la fonduri externe prin constituirea de societăți mixte eficiente mai cu seamă când investitorul străin este interesat în existența unui partener sigur și altele. Mijloacele de realizare a investițiilor amintite vizează, în primul rând, sectorul extractiv, dar ele pot fi extinse prin integrare și asupra unor unități de primă prelucrare, având în vedere sporirea eficienței globale a activității ca urmare a valorii crescute a produsului finit obținut. Acțiunile menționate, reorientate printr-un sistem legislativ și fiscal rațional pot fi în măsură să asigure dezvoltarea unei industrii extractive rentabile la nivel național.

La nivelul anului 1990 și începutul lui 1991, în industria extractivă, deși rentabilitatea a fost diferită pentru fiecare produs (inițial de aproape 10%, ulterior a scăzut la aproximativ 2%, pentru sare fiind de maxim 5%) unitățile în cadrul M. Sării au obținut profit pe seama creșterii, în limitele convenite a prețurilor cu ridicata, creșteri în prima fază de aproximativ cinci ori, iar ulterior de 1,2 ori. Profitul obținut este afectat de un impozit de aproximativ 40%, suficient de mare pentru a stânjeni cererea unui capital propriu substanțial necesar dezvoltării ramurii. În ceea ce privește R.A. Nemetalierele, în anul 1990 cheltuielile totale realizate au depășit volumul încasărilor din vânzarea producției, iar acum sunt la limita de eficiență.

Modul de organizare adoptat, încă foarte centralizat, nu creează condițiile apariției concurenței libere între producători, în anumite cazuri, pentru unele produse, concurența este eliminată obiectiv ca urmare a existenței unei singure exploatare miniere care realizează produsul respectiv (cum este cazul cretei, talcului, azbestului, cuarțului, alabastrului, cuarțitei).

În structura fondului de investiții s-au produs schimbări semnificative prin modificarea ponderii categoriilor de investiții, în sensul creșterii de 4,6 ori a volumului de investiții destinat activității de preparare, în defavoarea celui alocat lucrărilor de extracție propriu-zisă; fondurile pentru cercetare geologică și promovarea rezervelor sunt foarte scăzute (0,3%) datorită atât condițiilor de relativă siguranță pe care o sugerează gradul de asigurare a producției din rezerva industrială, cât și situației privind modul de finanțare a acestui gen de

lucrări (o parte din cheltuielile de descoperiri rezerve reprezentând 1% din costul total al substanței minerale utile se recupera prin costul de producție).

Limitele posibile de variație a producției de substanțe minerale utile pot fi apreciate printr-un maxim, un plafon determinat în funcție de capacitatea de proiect, inițial de extracție și preparare a unității miniere și un minim, un prag al capacității care, pentru un anumit preț de livrare, să asigure recuperarea cheltuielilor totale și o rentabilitate minimă. Din punct de vedere al limitei maxime se poate aprecia că, cu excepția sării recristalizate, pentru toate celelalte substanțe este posibilă creșterea producției în medie cu 20% comparativ cu nivelul acesteia estimat pentru anul 1991, iar pentru unele substanțe (calcar de Mahmudia, Băneasa, Solea; cuarțită de Basarabi; bentonită de Banța, caolin) această creștere poate fi de până la 50%. Capacitatea minimă se determină în funcție de volumul încasărilor, cheltuielile totale (fixe și variabile), prețul cu ridicata al produsului, pentru realizarea unui profit minim. Deci, se poate aprecia că, actuala capacitate de producție va putea acoperi o eventuală creștere a necesarului intern (cu excepția sorturilor de produse care în prezent se importă și nu sunt prevăzute investiții noi pentru tehnologii de obținere a lor), deși această creștere este improbabilă având în vedere că nivelul producției anului 1989, care se dorește a fi realizat, este nivelul unui prim an al unei perioade de declin (maximul îl reprezintă anul 1988) și, în același timp el corespunde unei structuri economice (industrială, agricolă, de transport etc.) nerațională. Pentru sarea recristalizată sunt în curs de derulare lucrări de investiții care vor permite dublarea capacității de producție.

Având în vedere că producția anului 1990, în condițiile prețurilor practicate, a fost la limita de rentabilitate pentru majoritatea produselor (cu excepția sării), această producție se poate accepta ca fiind nivelul minim.

GESTIUNEA ECONOMICĂ A RESURSELOR MINERALE NEREGENERABILE

Marius BULEARCĂ

Bogățiile subsolului constituie o componentă a avuției naționale. Exploatarea zăcămintelor minerale stă la baza întregii activități economice, în general, și a celei industriale, în special. Tocmai de aceea, punerea în valoare a rezervelor minerale trebuie să capete un plus de responsabilitate; se impune, ca fiind specialmente necesară, crearea unui cadru legal și metodologic care să reglementeze, prin jaloanele sale, activitatea de exploatare și gestionare a resurselor subsolului.

A. În legătură cu aceste activități se pot evidenția următoarele probleme:

1. producțiile la majoritatea categoriilor de produse miniere și petroliere au înregistrat scăderi, mai mult sau mai puțin spectaculoase; se pot da exemple numeroase (vezi tabelul nr.1).

Tabelul nr.1

Evoluția producției la diverse produse miniere

(mii tone)

Produsul minier	1989	1990	1991
Cărbune net	81.530	38.172	15.229
Din care: - huiă netă	8.437	4.435	1.235
- lignit și cărbune brun	53.043	33.737	13.994
Metale în concentrate: - plumb	38,2	25,9	8,1
- zinc	55,3	37,4	14,0
- cupru	47,5	32,5	11,5

Sursa: date de la Departamentul Minelor.

Notă: * semestrul I al anului 1991.

Principalele cauze care au dus la aceste scăderi ale nivelurilor de producție în 1991 față de 1990, și în 1990 față de 1989 sunt următoarele:

- starea necorespunzătoare a lucrărilor miniere din minele Bazinului Valea Jiului și neexecutarea lucrărilor programate în perioada 1986-1990 pentru reconstrucția acestora;
- creșterea dificultăților în funcționarea liniilor tehnologice de excavare-transport-baldare din cartierele de lignit;
- în sectorul de minereuri, o problemă deosebită a anului 1990, care se menține și în 1991, este aceea a neasigurării reactanților specifici folosiți în uzinele de preparare, fapt care determină și o scădere a gradului de recuperare a mineralelor metalifere din minereurile extrase;

- reducerea programului de lucru al personalului de la 8 ore la 6 ore pe schimb, la minele de ulei, de minereuri neferoase și la unele mine de lignit, precum și reducerea zilelor de funcționare a exploatărilor de la 7 zile pe săptămână, la 5-6 zile, cu excepția carierelor de lignit;

- totodată, au fost reduse normele de producție, situație datorită căreia s-a diminuat productivitatea fizică, în paralel cu scăderea fondului total de timp de muncă;

- nepunerea în exploatare a numeroase sonde de petrol și gaze dintre sondele noi etc.;

2. fenomenul de scădere accentuată a producției a fost însoțit de cel de creștere a costurilor de producție, atât a celor unitare, cât și a celor totale. Numai pe semestrul I al anului 1991 se înregistrează costuri unitare de 771,5 lei/tonă la lignit, 1635 lei/tonă la ulei energetic și 2.455,4 lei/tonă la ulei cocsificabil, 405.787 lei/tonă la cupru în concentrat, 68.200 lei/tonă la plumb în concentrat sau 108.995 lei/tonă la zinc în concentrat etc. Ca urmare a unei activități ineficiente s-au înregistrat și enorme depășiri ale indicatorului "cheltuieli materiale la 1000 lei producție marfă"; astfel, la lignit în carieră: Husnicioara – 4.232 lei, Rovinari Est – 2.503 lei; la lignit în subteran: Husnicioara – 7.010 lei; Căpeni – 5.095 lei; la ulei: Valea de Brazi – 5.816 lei; Livezeni – 3.705 lei etc.;

3. necorelările mari care au apărut între nivelul costurilor, al prețului de producție și al prețului de livrare (impus de Guvern), au dus la acordarea de subvenții, foarte mari, plătite de la bugetul statului. Se pot aminti, în acest sens, următoarele exemple: în extracția cărbunelui, în 1989 – 11,5 miliarde lei, în 1990 – 13,5 miliarde lei, la care se adaugă facturi emise și neîncasate aferente producției livrate în sumă de 3,8 miliarde lei, care nu au putut fi încasate de la beneficiari, ca urmare a incapacității de plată a acestora; în extracția și prepararea minereurilor neferoase și auroargintifere, în anul 1989, activitatea economico-financiară (în prețuri vechi) s-a încheiat cu o subvenție de 5,9 miliarde lei, iar în 1990, cu o subvenție de 5,3 miliarde lei, și, recalculat în prețuri noi, o subvenție de 7,2 miliarde lei etc.;

4. datorită unor măsuri iraționale de a mări salariile de muncă în acord și de a reduce tarifele de plată pe produse și lucrări, dublate de necorelări între nivelul producției, costurile de producție și pretențiile salariale, culminându-se cu unele aberații ale acordului global în situația în care exploatările nu au putut asigura condiții normale de muncă, întregul sistem de normare și salarizare a fost compromis. În locul unei pâghii de conducere, acesta a devenit cauza unor permanente tensiuni între trei nivele: formațiile de muncă și personalul de execuție, conducătorii tehnici direcție; conducătorii activității economico-financiare.

B. Pornind de la aceste realități, pentru funcționarea industriei extractive pe bazele mecanismelor economiei de piață, se fac următoarele propuneri referitoare la gestiunea economică a resurselor minerale neregenerabile.

1. Deoarece zăcămintele de substanțe minerale, atât ale subsolului României, cât și din apele Mării Negre, în zona economică exclusivă, rămân în proprietatea statului, exploatarea acestor bogății urmează a fi făcută fie exclusiv de către stat, fie poate fi concesionată unor întreprinzători (persoane juridice), societăți comerciale particulare sau mixte, în condițiile Legii nr. 15/1990 și a Hotărârii Guvernului nr. 1229/1990.

Dacă se ține seama de faptul că, industria extractivă este o ramură strategică a economiei naționale, apar ca importante anumite limitări în ceea ce privește necesitatea, structura și nivelul concesionării unor perimetre miniere sau petroliere, și anume:

- nu se vor concesiona acele sectoare strategice, în special miniere (așa-numitele "resurse strategice" – uraniu, aur etc.);
- nu se va depăși limita economică admisibilă a importurilor de resurse minerale utile și energetice;
- evitarea șomajului, mai ales ca opțiune zonală;
- condiționarea obținerii unui profit mai mare, prin concesionare.

Astfel, în domeniul minier, pentru următorii 25 de ani se pot concesiona maxim 25% din perimetrele miniere concesionabile, mergându-se chiar până la 100% pentru substanțele nemetalifere, roci utile și ape mineralizate – în activitatea de exploatare, și până la 50% - în activitatea de explorare.

În domeniul hidrocarburilor, se au în vedere concesionări pe două direcții: pentru cercetarea geologică, a unor posibile zăcăminte (15 perimetre de petrol și gaze), și pentru exploatarea unor perimetre (10 zăcăminte) cu până la 50% din producția realizată revenind concesionarului.

2. Acțiunea de privatizare se impune să fie însoțită de aplicarea sistemului economico-financiar specific mecanismului de piață, și anume:

- formarea prețurilor pe baza relației cerere-ofertă și renunțarea la practica, păgubitoare de altfel, de utilizare a unor prețuri de livrare impuse de Guvern;
- antrenarea de măsuri tehnico-organizatorice și economice de eficientizare a activității de producție în vederea reducerii costurilor de producție sub nivelul prețului de producție, ca primă posibilitate de completă autonomizare față de subvențiile de la bugetul statului. În situația actuală care se înregistrează în industria extractivă (con condiții grele de exploatare, conținuturi reduse de substanțe utile etc.), se pare că problema subvențiilor nu poate fi complet și rapid rezolvată. Existența și în continuare a pierderilor din activitatea financiară, ce sunt suportate din buget prin subvenționarea acestor produse, prin trecerea la mecanismele economiei de piață, trebuie diminuată și, de dorit, chiar exclusă.

Sunt posibile două opțiuni majore de soluționare a dilemei "pierdere sau profit":

- căutarea de posibilități de concesionare a acestor zăcăminte, astfel încât concesionarului să îi revină sarcina de a rentabiliza activitatea

exploatării (de exemplu, concesionarea zăcămintelor de la Videle – Bălăria și Pitești, unde țițeiul se extrage prin metoda combustiei subterane, pierzându-se mult din rezervă; prin concesionarea lor, se cere obținerea unui factor final de recuperare superior celui actual);

- adoptarea de măsuri drastice, ducând până la închiderea anumitor exploatări, bineînțeles prin considerarea multiplelor aspecte ce le implică o asemenea decizie (șomaj crescut, cheltuieli de întreținere a lucrărilor subterane, suplimentarea resurselor valutare pentru acoperirea deficitului de producție etc.).

3. În scopul creșterii eficienței, o problemă deosebită (conturată încă de la finele anului 1990), este integrarea sectorului de extracție și preparare a minereurilor neferoase cu metalurgia extractivă neferoasă (similar cu alte realizări pe plan mondial), sistem integrat tehnologic, dar neintegrat organizatoric, până în prezent. Câștigul acestui sistem este dublu: în primul rând, se va practica un singur preț (cel al metalelor), ca output valoric al întregului sistem, ceea ce exclude utilizarea a două prețuri interramuri, fiecare cu tendință specifică (unul crescător, celălalt descrescător); în al doilea rând, se realizează o mai bună corelare între capacitatea de extracție/preparare și cea de concentrare din metalurgie.

4. Se impune cu necesitate, un efort conjugat pentru redresarea activității din industria extractivă, la care să contribuie următoarele măsuri:

a) în sectorul cărbune:

- realizarea unor acțiuni de fiabilizare a dotării tehnice a sectorului extractiv;

- acțiuni de retehnologizare și dezvoltare a capacităților de producție, prin: atragerea de capital străin; crearea de societăți mixte în țară și străinătate; asocierea cu firme străine, acțiuni de cooperare economică internațională;

- realizarea de exporturi de produse miniere (acolo și atunci când e cazul), pentru formarea de fonduri valutare necesare reluării procesului de producție;

- informatizarea regiilor autonome și a societăților comerciale, ca urmare a Hotărârii Guvernului nr. 1367/29 decembrie 1990 etc.;

b) în sectorul minereuri:

- restrângerea activității la unele mine ale căror concentrate conțin elemente ce le fac nevalorificabile în sectorul metalurgic (Baia Borșa, Ilba, Leșu Ursului, Fundu Moldovei, Sasca Montană etc.), concomitent cu creșterea progresivă a acesteia, pe măsura dezvoltării capacităților metalurgice, la minele ale căror concentrate îmbunătățesc șarjele uzinei de la Copșa Mică, Cavnic, Șuiov, Rodna, Iurț etc.);

- restrângerea activității de exploatare geologică la zăcămintele cu eficiență redusă;

- corelarea producției de concentrate atât ca structură sortimentală, cât și calitativă, cu capacitățile de producție din metalurgia neferoasă pentru evitarea stocurilor de concentrate și minereuri ;

- tratarea problemelor ecologice în strânsă legătură cu normele internaționale de protecția mediului, prin considerarea conceptului de dezvoltare durabilă, a costurilor de stopare și reducere a culturii, a internalizării externalităților etc.;

- revenirea la regimul de lucru de 6 zile pe săptămână pentru mine și 7 zile pentru instalațiile de prelucrare și cariere, cu respectarea a 5 zile pe săptămână pentru oameni, așa cum se lucrează în toată lumea etc.

Sunt necesare, de asemenea, adoptarea de acțiuni și măsuri eficiente privind managementul, astfel:

- crearea cadrului organizatoric și legal pentru a se asigura condițiile de exercitare a atribuțiilor de manager;

- pregătirea managerilor la toate nivelele în domenii prioritare pentru exercitarea atribuțiilor lor;

- modernizarea mijloacelor și tehnicilor de conducere;

- reorganizarea compartimentelor și a unităților de concepție și inginerie pentru a asigura exercitarea atributului de previziune în noile condiții etc.

Realizarea acestor propuneri depinde de modul în care se vor adopta o serie de măsuri legislative, și anume:

- promulgarea Legii investițiilor;

- elaborarea unei legi privind regimul contractelor economice;

- definitivarea cadrului juridic privind circulația terenurilor;

- cadrul legislativ privind rolul și atribuțiile sindicatelor;

- elaborarea unui nou Cod al muncii;

- promulgarea Legii resurselor minerale, Legii minelor și a Legii petrolului

etc.

RECONSIDERAREA ROLULUI TURISMULUI ÎNTR-O VIZIUNE INTEGRATOARE

Anca PETROVICI

Procesul restructurării activității turistice românești are o importanță vitală în această etapă de dezvoltare economică, în care necesitatea promovării formelor de manifestare ale economiei de piață se face simțită cu acuitate.

O anumită zonă teritorială poate fi analizată din punct de vedere economic, ambiental, recreativ și natural.

Conceperea strategiilor de dezvoltare a turismului trebuie să ia în considerare modul de întrepătrundere a acestor patru tipuri de spații vitale, omiterea unora dintre acestea din analiză având consecințe negative întrucât:

- un spațiu ambiental, care nu este și economic, nu are șanse de supraviețuire;
- un spațiu economic, care nu este și recreativ, generează condiții de viață stresante, determinând uzura forței de muncă;
- un spațiu economic, care nu este în același timp și natural, periclitează „existența ecologică”.

Transformarea unei anumite zone într-un spațiu turistic presupune, deci, și menținerea statutului de spațiu natural al acelui teritoriu și respectarea restricțiilor impuse de spațiul ambiental și desfășurarea unei activități economice rentabile, deci, crearea atât a unui spațiu economic cât și recreativ care să faciliteze recuperarea forței de muncă.

Controversele iscate între specialiști, referitoare la necesitatea dezvoltării cu precădere a unei activități turistice în perioadele de recesiune economică au fost alimentate tocmai de către cei care, ignorând interferențele celor patru tipuri de spații, analizau problema numai dintr-un anumit unghi. Astfel, exagerându-se importanța spațiului natural, „pseudoecologiștii” combăteau strategiile de implementare a obiectivelor turistice în anumite zone. Considerând esențiale numai aspectele de natură economică, „pseudoeficienții” au dezvoltat zone industriale, ignorând total spațiile ambientale și recreative. „Nonconformiștii” excludeau cerințele exprimate de spațiul ambiental, susținând dezvoltarea spațiului preponderent recreativ, considerându-l pe acesta incompatibil cu spațiul ambiental. În această categorie pot fi incluși și adversarii înverșunați ai activităților de tip industrial în spațiile ambientale.

Strategia de dezvoltare a industriei turistice, care ia în considerare cerințele exprimate de fiecare din cele patru tipuri de spații menționate presupune dezvoltarea unor zone turistice complexe, în care activitățile economice trebuie să respecte cerințele impuse de spațiul ambiental (nivel de

trai caracteristic mediului urban), de cerințele spațiului recreativ (condițiile de relaxare specifice mediului nonurban), precum și cerințele spațiului natural (menținerea la un nivel cât mai scăzut a gradului de poluare).

O astfel de abordare este cu atât mai necesară cu cât nivelul actual de dezvoltare a turismului este în România redus comparativ cu cel înregistrat în majoritatea țărilor lumii, pe de o parte, și în raport cu potențialul natural, pe de altă parte.

A. Considerații generale asupra turismului mondial

În prezent „industria turistică” realizează aproape 1/7 din produsul intern brut mondial. Turismul internațional reprezintă aproape 1/3 din comerțul mondial de servicii, în multe țări dezvoltate cifra de afaceri realizată în această ramură ocupând una din primele trei poziții în ierarhia ramurilor economice. Anual, o treime din populația globului consumă produse turistice, peste 2000 miliarde de dolari fiind recirculați prin turism. Un salariat din 16 este angajat în activități turistice. În ultimele două decenii, la o creștere de 2,5 ori a numărului de turiști, încasările din turismul internațional au sporit de peste zece ori, în pofida crizei energetice, a celei financiar-valutare și a șomajului. Conform Organizației Mondiale de Turism (OMT), pentru sfârșitul acestui secol este previzibil un ritm mediu anual de crește al activității turistice de peste 5%.

B. Nivelul actual de dezvoltare a activității turistice românești

Numai pe baza unei aprecieri realiste a situației actuale a turismului din țara noastră se pot reliefa, punctele de reper pentru o orientare a politicii turistice în etapa de tranziție la economia de piață.

Analiza efectuată a permis desprinderea următoarelor concluzii:

a) activitatea turistică a cunoscut, îndeosebi în ultimul deceniu, un proces involutiv, decalajul în dezvoltare accentuându-se și față de țările cu un potențial natural inferior. Comparativ cu anul 1975, în anul 1989 numărul de turiști străini s-a redus considerabil: de la 2,1 milioane la 1,37 milioane de turiști în timp ce în Iugoslavia se înregistrau 23 de milioane de turiști, iar în Bulgaria 1,5 de milioane de turiști;

b) unele piețe turistice (Belgia, Danemarca, Finlanda, Norvegia, Portugalia, Canada, Japonia etc.) au fost, practic, pierdute, ponderea turiștilor din țările enumerate, în numărul total de turiști străini, coborând sub 0,01%;

c) țara noastră încă nu a reînnoit acordurile turistice cu unele țări dezvoltate, mari furnizoare de turiști precum: SUA, RFG, Elveția, Canada, Japonia, Suedia, Olanda etc., acorduri expirate în deceniul 9; cu alte țări, acordurile turistice (încheiate cu foarte mult timp în urmă) prevăd clauze perimate;

d) restrângerea activității turistice a determinat diminuarea încasărilor valutare. Astfel, încasările din turismul internațional pe relația *cliring* în ruble au reprezentat 54,1 milioane de ruble și plățile 103,5 milioane de ruble, iar pe

relația de valoare convertibilă încasările au fost de 59,5 milioane de dolari și plățile de 22,6 milioane de dolari, încasarea medie pe zi/turist fiind de 2-4 ori mai redusă decât cea obținută de țările vecine;

e) din anul 1990 numărul de turiști străini care ne-au vizitat țara a crescut substanțial (cu 34,7% mai mare față de anul 1989), dar neexistând acorduri bilaterale acest fenomen nu s-a repercutat pozitiv în „balanța” activității turistice. Numărul turiștilor români care au efectuat călătorii peste hotare a fost de 11,3 milioane de persoane) de 12,6 ori mai mulți decât în anul precedent);

f) neglijarea implementării tehnologiilor moderne, dezinteresul pentru servicii și calitatea acestora au determinat apariția unei discrepante între potențialul natural valoros și baza materială perimată.

C. Unele probleme actuale ale turismului românesc

Modificările profunde ale structurilor organizaționale, materializate în transformarea întreprinderilor de turism în regii autonome sau societăți comerciale au creat premisele renașterii activității turistice pe principiile economiei de piață. Aceasta premisă s-a dovedit necesară, dar nu și suficientă, întrucât, până în prezent, noile structuri nu au dovedit prin rezultate financiare valențele noilor structuri.

Cauzele situației financiare necorespunzătoare a majorității societăților comerciale turistice sunt multiple: lipsa managerilor, utilizarea forței de muncă insuficient calificată, utilizarea inadecvată a mijloacelor publicitare etc.

Investigațiile efectuate au relevat faptul că cererea turistică internă este puternic influențată de efectele reformei economice. Diminuarea numărului de persoane care își „permit” să facă turism se poate explica atât prin factorii de esență socioeconomică cât și psihologică. Dintre factorii de natură economică influența cea mai puternică a fost exercitată de reducerea puterii de cumpărare, ca o consecință a creșterii vertiginoase a prețurilor și tarifelor, precum și de tendința utilizării eventualelor economii în scopuri productive și nu turistice.

Faza de „încleștare” caracteristică acestei perioade (generată de tendința de a începe și a stabili un anumit tip de activitate-afacere, de tendința de stabilire a unor contacte sociale care să asigure o oarecare securitate a zilei de mâine, de teama de șomaj - care determină o dezvoltare extensivă și intensivă a procesului muncii -, de „frământările” de ordin economic, psihosocial, ideologic etc.) nu se poate prelungi peste o anumită limită, dată de capacitatea de rezistență fizică și psihică a indivizilor. În această fază de încleștare, preocuparea pentru turism devine secundară, determinând o diminuare a cererii turistice. Odată depășită această fază însă, se va înregistra un adevărat *boom* turistic, conceperea unor strategii adevărate de dezvoltare a turismului trebuind să ia în considerare apariția unui astfel de moment.

În această perioadă de „acalmie turistică”, eforturile de construire și reconstruire a bazei tehnico-materiale a turismului nu trebuie reduse, ci intensificate, astfel încât în momentul exploziei cererii turistice (estimat pentru anii 1993-1994) oferta turistică să poată resorbi integral această cerere.

În general, specialiștii sunt de acord în ceea ce privește tendința actuală de dezvoltare a turismului: în pofida unor greutăți conjuncturale, turismul rămâne una din industriile cele mai promițătoare.

D. Dezvoltarea turismului într-o viziune integratoare

Procesul de creștere economică în ramura turism este supus unor forțe diferite și multiple ce se îmbină și se influențează reciproc ca „roțițele unei mașinării” ce se găsește în permanentă mișcare.

Factorii „motori” ai dezvoltării activității turistice (denumiți în literatura de specialitate „factori *boom*”) sunt nivelul veniturilor obținute din activitatea turistică, calitatea locurilor de muncă, calitatea mediului ambiant, timpul liber și gradul de motorizare al societății.

Cererea turistică, privită ca un factor intrinsec sistemului, antrenează asemeni unei „roțițe” creșterea turistică.

„Mecanismul” creat parcurge următorul ciclu:

- cererea turistică crescândă duce la formarea unei strangulări la nivelul infrastructurii turistice;
- se autodeclanșează mecanismul investițional, ceea ce are ca rezultat extinderea instalațiilor necesare absorbirii cererii suplimentare;
- se impun măsuri destinate promovării ofertei;
- cererea turistică continuă să crească provocând un nou puseu de dezvoltare;
- se constată o nouă sufocare la nivelul infrastructurii turistice, ceea ce determină redeclanșarea procesului investițional ș.a.m.d.

Principalele valențe ale activității turistice se referă la crearea locurilor de muncă, obținerea de venituri suplimentare și modificarea pieței muncii regionale și locale. Îndeosebi populația din mediul rural înregistrează o creștere însemnată a nivelului de trai, posibilitatea de a câștiga suplimentar din turism constituindu-se într-un factor puternic de stimulare pentru forța de muncă rurală.

Impactul turismului asupra agriculturii se exercită asupra principalilor săi factori de producție: solul și forța de muncă. Sustrăgând terenuri și forță de muncă agricolă, turismul declanșează procesul de dezvoltare intensivă a agriculturii.

În conturarea strategiei de dezvoltare turistică trebuie luat în analiză un aspect recent. Confruntate cu dificile probleme financiare, familiile din mediul rural sunt tentate să acopere sau să compenseze deficitul bugetului de familie utilizând alternativa înstrăinării terenurilor agricole către întreprinzătorii din ramura turism. Se ajunge astfel la abandonarea activității de bază (muncă

agricolă) în favoarea prestării exclusive a unei activități de tip comercial și turistic. Această opțiune nu contribuie la valorificarea integrală a capacităților de producție sau la ocuparea deplină a lucrătorilor agricoli ci, mai degrabă, agravează unele probleme în actuala perioadă dificilă a tranziției spre economia de piață.

Alt factor al „angrenajului turistic” îl constituie natura. Pe lângă efectele indirecte asupra agriculturii, turismul are repercusiuni directe asupra mediului înconjurător, consumându-l zilnic și uzându-l. Construcția de hoteluri, de case de vacanță, de reședințe secundare, de instalații de transport etc. restrânge cadrul natural, pe de o parte, iar pe de altă parte, desfășurarea unei activități turistice necorespunzătoare poate perturba echilibrul ecologic. Atunci când prejudiciile sunt importante și anumite limite au fost depășite, cadrul natural își pierde funcția sa de odihnă și recreere.

Concluzionând, se poate afirma faptul că: turiștii, cu nevoile lor și comportamentul lor diferit, operațiunile de vânzare a terenurilor și creșterea prețurilor acestora; investițiile; posibilitățile de noi câștiguri; afluxul de forță de muncă externă, exercită o influență importantă asupra turismului, scoțând în evidență avantajele și dezavantajele procesului dezvoltării turismului și, totodată, reliefaând nivelurile posibile de influențat ca și efectele ce pot apărea.

Strategiile de dezvoltare a zonelor turistice depind și de deciziile luate de autoritățile și de populația locală, în urma examinării obiectivelor specifice. Se pot contura, trei alternative de dezvoltare: intensivă, extensivă și „stagnantă”.

Aspectele favorabile și nefavorabile ale acestor alternative sunt descrise în continuare.

- Creșterea zero

Stagnarea activității turistice are ca obiectiv menținerea capacității de cazare la nivelul existent. Această alternativă este des întâlnită în situațiile de criză economică.

Realizarea obiectivului este dificilă datorită tendinței cererii de a se reduce în toate sectoarele activității turistice.

- Creșterea de tip cantitativ

Creșterea turistică de tip cantitativ poate fi prefigurată fie prin diversificarea și sporirea capacităților și instalațiilor existente, fie prin crearea unor noi zone turistice. Pentru a evidenția aspectele favorabile și pe cele nefavorabile ale acestor două alternative, le vom descrie separat în tabelul ce urmează.

Dezvoltarea extensivă

a) Varianta concentrării

Permite o creștere economică cantitativă și limitează local pericolele ecologice. Sporirea capacității de cazare are loc prin creșterea densității construcțiilor în perimetrul deja construit, iar capacitatea instalațiilor de transport și agrement este sporită pe traseele deja existente.

Probleme

Presiunea asupra terenurilor atrage după sine o rarefiere a solului și o creștere a prețului pământului; locuințele și clădirile agricole sunt împinse la periferia localității; mulți locuitori ai zonei nu-și pot permite să-și construiască propria locuință; concentrarea capitalului crește, ceea ce semnifică: sporirea capitalului străin, reculul investitorilor autohtoni în raport cu cei străini; locurile de muncă nu cresc în aceeași măsură în care are loc dezvoltarea; rezultă venituri mari, dar disproporțional împărțite; locurile de muncă netributare turismului lipsesc, crescând astfel dependența de dezvoltarea turismului; concentrarea mare de turiști enervează și stresează populația autohtonă; tendința sejururilor de scurtă durată se accentuează; densitatea persoanelor pe instalațiile de agrement tinde la limita suportabilului; se pot constata adevărate dopuri de circulație la ore de vârf și pe ansamblu o îmbulzeală în trafic în timpul sezonelor; agricultura se intensifică ducând la

b) Varianta răspândirii

Permite o dezvoltare economică cantitativă, dar reduce presiunea asupra terenurilor și densitatea utilizării turistice a solului. Creșterea capacității de cazare, transport și agrement nu are loc prin extinderea celor existente, ci prin crearea de noi construcții.

Probleme

Creșterea prețului terenurilor se situează sub cel al variantei concentrării, terenurile găsindu-se în interiorul zonei de construit; se pot deschide noi instalații de agrement;

șansa reușitei întreprinderilor mici și mijlocii este mult mai mare decât în cazul concentrării capitalului;

noi locuri de muncă sunt create în turism, dar calificarea profesională este mai slabă;

repartizarea veniturilor tinde să fie mai echitabilă;

lipsa de locuri de muncă netributare turismului cât și dependența de dezvoltare și turism rămân staționare;

stresul populației autohtone nu este așa mare;

pentru a uni zonele turistice și pentru a asigura legătura dintre diferite instalații, rețeaua de transport se extinde;

a) Varianta concentrării

dispariția micilor producători;
 aspectul tradițional al așezării și
 peisajului se devalorizează prin
 apariția construcțiilor moderne;
 lumea animală și vegetală este
 perturbată prin practicarea diferitelor
 tipuri de sport ce necesită și
 amenajările respective;
 apa se împuținează din ce în ce mai
 mult la ora actuală deja necesarul de
 apă depășind capacitatea de
 distribuție a surselor existente;
 poluarea atmosferei cu substanțe
 toxice crește.

b) Varianta răspândirii

pământurile agricole bine situate încep
 să lipsească, deoarece își fac apariția
 tot mai multe construcții;
 noile echipamente și amenajări pentru
 agrement constituie o amenințare la
 adresa lumii animale și vegetale;
 desfigurarea peisajului are loc în
 aceeași măsură ca și în cadrul
 variantei concentrării;

apa și atmosfera în general suferă
 aceeași poluare ca și în varianta (a).

Măsurile ce se impun pot fi astfel sintetizate:

- amenajarea în hotelurile mari sau mijlocii a unor capacități echipate cu
 aparatură modernă de telecomunicații, destinate să adăpostească conferințe
 sau congrese;
- specializarea hotelurilor mici și mijlocii în oferirea unor sejururi
 psihoterapeutice și culturale, cu teme originale, și a sejururilor speciale pentru
 familiile numeroase;
- lărgirea spectrului profesiilor hoteliere: organizatori ai petrecerii timpului
 liber, animatori, cadre medicale etc.;
- dezvoltarea microelectronicii și utilizarea calculatoarelor electronice
 deschid perspectivele unui nou sector profesional;
- favorizarea formării populației autohtone în meseriile de înaltă
 specialitate pentru care, în prezent, se face apel la specialiști în exteriorul
 localității;
- extinderea evantaiului posibilităților de combinare a activităților lucrative
 în agricultură, turism, comerț, industrie;
- orientarea profesională trebuie să informeze populația, mai ales tinerii,
 de noile posibilități ce li se oferă.

**E. Menținerea tradițiilor culturale în scopul conservării patrimoniu-
 niului cultural, arhitecturii regiunii, dialectelor ei.**

Măsurile necesare în vederea realizării acestui obiectiv se referă la:

- reluarea stilului, formei și materialelor proprii arhitecturii din regiune;
- susținerea instituțiilor și manifestărilor culturale;
- integrarea creației artistice locale în arhitectura tradițională;
- încurajarea producerii și apariției pe piață a specialităților gastronomiei
 locale;

- repararea construcțiilor cu valoare tradițională și culturală.

F. Conservarea mediului

Promovarea unei politici „verzi” de dezvoltare, condiție esențială a menținerii independenței economice și socioculturale, presupune:

- crearea zonelor protejate în care sunt interzise construirea și implementarea instalațiilor, precum și delimitarea rezervațiilor naturale în interiorul cărora intervenția omului este interzisă;
- luarea măsurilor de reducere a poluării aerului prin interzicerea circulației în anumite zone, încurajarea transportului public etc.;
- aplicarea unor măsuri severe în materie de protecție a apei;
- sectorul de construcții trebuie să se specializeze în ridicarea edificiilor tradiționale și în utilizarea tehnologiilor ce asigură economia de energie (izolatoare, captatoare de energie solară, eoliană);

- Creșterea de tip calitativ

Aceasta apare ca o soluție deosebit de favorabilă în condițiile economico-sociale prezente.

Obiectivul general al acestei variante îl constituie crearea în regiunile turistice a ansamblului agricultură–turism. Întrebarea care se pune însă este, cum să fie protejată eficient natura și în același timp să fie deplin valorificat complexul agrar-turistic.

Tipul calitativ de creștere în ramura turism presupune căutarea acelor elemente favorabile turismului, care să asigure menținerea echilibrului ecologic, un venit economic decent și un minim de tensiuni sociale și pierderi ale identității culturale.

Obiectivele creșterii de tip calitativ și măsurile ce trebuie luate în vederea îndeplinirii acestora, pot fi sintetizate astfel:

1. Lărgirea ofertei turistice, în scopul reducerii dependenței turismului de schimbările conjuncturale, poate fi realizată prin:

- promovarea unui turism orientat spre tradițiile locale și facilitarea infrastructurii specifice zonei;
- lansarea unor noi forme de turism: sejururi la ferme, vacanțe alternative, combinarea diferitelor tipuri de turism etc.;
- intensificarea activității publicitare în scopul punerii în valoare a zonelor și stațiunilor mai puțin cunoscute.

2. Stimularea parahotelăriei și a hotelurilor mici, familiale în scopul promovării liberei inițiative a firmelor particulare:

- acordarea de subsidii firmelor locale pentru a le facilita acestora posibilitatea de a moderniza dotările existente sau de a amenaja noi instalații;
- întărirea poziției micilor întreprinzători pe piața turistică, grație unei noi orientări a informării turistice;
- revalorizarea și îmbunătățirea accesului la periferia stațiunii

3. Consolidarea agriculturii și a silviculturii și acceptarea lor ca parteneri. În acest sens sunt necesare:

- diversificarea și integrarea în mediu a agriculturii, asocierea strânsă a acesteia cu turismul în scopul asigurării securității sociale și a flexibilității muncii;

- promovarea acelor măsuri care pot asigura îmbunătățirea veniturilor țăranilor, crearea unui număr tot mai mare de ferme agricole și metodele de exploatare a terenurilor care „respectă” mediul.

4. Crearea și dezvoltarea unor noi forme de servicii turistice vor asigura creșterea aflului de turiști în perioadele de extrasezon, reducând dependența localităților de un singur gen de activitate.

5. Promovarea marketingului turistic și a informatizării în serviciul dezvoltării zonelor turistice, pentru o prezentare atractivă a noii calități a ofertei turistice impune:

- apariția birourilor-consulting, care să informeze și să sfătuiască potențialii investitori în direcția promovării unui „turism plăcut” și care să organizeze sesiunile de formare și reciclare a personalului;

- îmbunătățirea prezentării tradițiilor locale prin expoziții și manifestații diverse;

- „educarea” turiștilor printr-o informare selectivă;

- prin politica publicitară, se va încerca atragerea în localitățile turistice a întreprinderilor cu „tehnologie de vârf”.

Varianța creșterii calitative asigură securitatea economică, calitatea vieții și a spațiului de destindere, precum și, conservarea naturii. Și acest model conține dezavantaje legate de necesitatea schimbării orientării sectorului construcții.

De asemenea, este necesară o susținere din partea populației locale, trebuind, deci, realizată o schimbare atât a mentalității sociale cât și a celei culturale, de o amploare considerabilă.

În scopul menținerii prosperității economice și a menajării echilibrului naturii, măsurile examinate trebuie să fie completate, precizate, concretizate și mai ales adaptate condițiilor locale.

FORMAREA ȘI ADAPTAREA PROFESIONALĂ A FORȚEI DE MUNCĂ – POSIBILĂ ALTERNATIVĂ DE ATENUARE A DEZECHILIBRELOR DE PE PIAȚA MUNCII

Marta Christina SUCIU
Aura SUTARU

Continuarea reformei economice începută după Decembrie 1989 generează ample mutații cu efecte propagate atât în planul configurației economiei – prin modificarea structurii pe sectoare și domenii de activitate – cât și în cel al mecanismului său propriu de funcționare.

Restructurarea economiei naționale este însă un proces complex și de durată care va parcurge un drum deloc lin, în care există o serie de blocaje produse sau întreținute de puternice dezechilibre existente. Unul dintre fenomenele perturbatorii care însoțește, în mod inevitabil, reforma este șomajul, fenomen prezent, în forme mascate, și înainte de Decembrie 1989, chiar dacă nu era recunoscut ca atare. Șomajul este, în fapt, o expresie, a dezechilibrelor manifestate pe piața muncii, care, într-un plan mai amplu, interferează cu alte dezechilibre macroeconomice (de tipul celor valutar-financiare, al inflației și altele) putând duce – printr-un efect conjugat – la acutizarea, uneori dramatică a tensiunilor sociale. Minimizarea costurilor sociale ale tranziției – obiectiv major anunțat încă din „Schița-cadru a tranziției la economia de piață” – face necesară, pe de o parte, o mai lucidă identificare a problemelor de fond legate de factorul uman, a dezechilibrelor cronice sau de sorginte mai recentă pe care neluarea sa adecvată în considerare generat în ansamblul economiei naționale și, respectiv, conturarea unor posibile alternative de atenuare a acestor dezechilibre, pe de altă parte.

Dezechilibrele de pe piața muncii, constând în agravarea și accentuarea neconcordanțelor dintre oferta și cererea de forță de muncă tind să capete – în special în unele sectoare și pentru anumite categorii de populație – un caracter cronic îngrijorător. Criza de ansamblu prin care trece economia națională face dificilă, pentru moment, încercarea de atenuare a dezechilibrelor ivite pe piața muncii. În acest context, maniera de abordare a dezechilibrelor, centrând analiza pe cerere¹, este anevoios de urmat. Aceasta întrucât, actualul declin al

¹ În perioada interbelică, J.M. Keynes a evidențiat interconexiunea existentă între șomaj și dezechilibrele de pe piața produselor și cea a monedei, șomajul fiind atribuit; în esență – pe baza studierii mecanismului de funcționare a celor trei legi psihologice fundamentale – insuficienței cererii.

producției, în special în sectorul secundar, nu face decât să tensioneze și mai mult piața muncii. Restrângerile de activitate, care au la bază redimensionarea și reorganizarea unităților economice pe criterii de eficiență economico-socială și ecologică, fac dificilă conturarea, în prezent, a viitoarei structuri de producție și, deci, implicit, a eventualelor cereri de locuri de muncă. Trebuie remarcat, în același timp, că speranțele puse în rezolvarea problemelor pe seama sectoarelor primar și terțiar prin transferarea populației disponibilizate din industriile tradiționale spre aceste macrosectoare economice nu au dat, până în prezent, roadele scontate. Practic, dezvoltarea acestor sectoare și, în special, a terțiarului și cuaternarului, bazate pe cele mai moderne tehnologii informatice, presupune atragerea unor importante surse de capital (inclusiv capital străin). Or, din acest punct de vedere, pașii făcuți până acum sunt modești. Considerăm că, în aceste condiții, studiarea atentă a celeilalte componentă a pieței muncii – oferta – deschide perspective interesante de analiză permițând, în același timp, și conturarea unor posibile alternative de atenuare, în timp, a dezechilibrelor de pe piața muncii. Sistemul instructiv-educativ în ansamblu se constituie, în acest sens, în principală componentă a analizei noastre atât prin rolul pe care îl are în pregătirea „schimbului de mâine” cât și prin valențele pe care le oferă din perspectiva reconversiei profesionale și a flexibilizării funcționale a forței de muncă pentru a face față cerințelor pieței muncii. În plus, sistemul instructiv-educativ este cel care își pune amprenta și asupra dimensiunii culturale a reformei, care dă consistență cerințelor legate de manifestarea sistemului general de valori a normelor și conduitelor comportamentale și atitudinale ale întregii populații, care trebuie să înțeleagă și să faciliteze implementarea mecanismului economiei de piață. Inerția socială este puternică. Mentalitățile și atitudinile oamenilor nu pot fi modificate de azi pe mâine. Este nevoie, însă, ca, tocmai datorită acestei inerții, să se acționeze energic și concentrat pentru definirea și conturarea unei strategii coerente pe termen mediu și lung. Luarea în considerare a termenului lung ca dominantă a proceselor de învățare este legată și de faptul că, chiar dacă, pe termen scurt, soluții de genul reconversiei profesionale a șomerilor sau a potențialilor șomeri – alternativă de departe preferabilă simplei „protecții” existențiale pe care acordarea ajutorului de șomaj o poate asigura doar pentru un termen limitat¹ – mai temperează măcar o parte a contradicțiilor pieței muncii, ea nu se poate constitui într-o soluție viabilă și eficientă.

¹ În ultimii ani, în țările dezvoltate ale lumii, se manifestă tot mai pregnant tendința de devansare a cheltuielilor afectate acordării ajutorului de șomaj de către resursele alocate pentru adaptarea profesională a forței de muncă la cerințele tot mai dinamice ale pieței muncii (pentru calificare, recalificare etc.). Unul dintre cele mai semnificative exemple, în acest sens, îl constituie Suedia, țară care alocă anual circa 2% din PIB pentru atenuarea dezechilibrelor înregistrate pe piața muncii prioritar prin programe educaționale. Tot în această țară se înregistrează și cel mai înalt raport între resursele alocate pentru recalificare și cele afectate plății alocațiilor pentru șomaj

În acest context este necesară conturarea unei strategii coerente de tip anticipativ–prospectiv pe termen mediu și lung. Pentru aceasta este nevoie de identificarea problemelor teoretico-metodologice și conceptuale dublate de cele practice pentru a căror conturare se impune o pertinentă analiză atât a situației existente până în prezent în România¹ cât și a experienței și a tendințelor înregistrate în acest domeniu pe plan mondial.

Referitor la considerațiile de ordin teoretico-metodologic și conceptual, amintim fără a intra în detalii, numai câteva dintre principalele concepte care au încercat să dea conținut ideii de continuare a învățării după părăsirea sistemului tradițional de învățământ ca principală reacție de adaptare la dinamismul și complexitatea economiei contemporane în general și a pieței muncii în special. Acestea se circumscriu, în esență, următoarelor tipuri de abordări:

– perfecționarea pregătirii profesionale a adulților care, în fapt, a constat doar într-o simplă juxtapunere a unui alt palier educațional peste educația inițială cu care, de cele mai multe ori, nu se articulează, generând – așa cum subtil exprimă unii autori² – mai degrabă o educație continuată și nicidecum una continuă;

– adaptarea profesională care are în vedere necesitatea producerii unor reacții de ajustare *post-factum* ca urmare a schimbărilor, adeseori imprevizibile, care pot surveni pe piața muncii, generând astfel, pe lângă imperativele perfecționării permanente a cunoștințelor, și necesitatea reorientării și reconversiei profesionale a forței de muncă. Adaptarea profesională este însă expresia așa-numitei „învățări de menținere”³ prin care societatea ajunge să se mărginească doar la o simplă reacție *post-factum*

(circa 2,5/1).

¹ Analiza lucidă a sistemului instructiv-educativ existent în țara noastră până în decembrie 1989 relevă că, în fapt, acesta nu avea atât vicii fundamentale de concepție, cât mai ales de aplicare, formalismul fiind poate cea mai supărătoare latură a sa. Căci, dacă cantonăm analiza strict pe raportările statistice, acestea pot fi considerate chiar „mulțumitoare” la unii indicatori, în special, la cei legați de sistemul de perfecționare a pregătirii cadrelor. Astfel, de exemplu, numai în perioada 1986-1989, circa 3 milioane de persoane au urmat diverse forme de perfecționare a pregătirii, fiecărui lucrător revenindu-i practic această „sarcină”, în medie, cam de două ori pe cincinal. Dacă însă avem în vedere ce se ascunde în spatele acestor cifre, multe dintre ele consemnate doar pe hârtie sau pur și simplu „bifate” ca acțiuni care erau făcute printre multe altele care trebuiau raportate ca efectuate – atunci, imaginea capătă cu totul alte dimensiuni. În acest context nu credem că, pentru acest domeniu de activitate s-ar justifica efortul de analiză cantitativă a diferenței existente în raportările statistice între realizat și raportat.

² G.Văideanu, *Educația la frontierele dintre milenii*, Ed. Politică, București, 1988, p.138–141.

³ J. Botkin, M. Elmandjira, M. Malița, *Orizontul fără limite al învățării. Lichidarea decalajului uman*, Ed. Politică, București, 1981, p. 26–75.

neimplicându-se în schimbare, fapt care face ca, în timp, consecințele să fie din ce în ce mai greu de stăpânit;

– învățarea inovatoare¹ este un concept modern invocat în literatura de specialitate pentru a contrapune adaptării ideea de anticipare. În timp ce adaptarea sugerează o ajustare reactivă la presiunea externă, învățarea inovatoare de tip anticipativ–prospectiv presupune o regândire a sistemului de învățare în ansamblu, prin mutarea accentului pe deprinderea unor tehnici de muncă intelectuală prin care să se dezvolte și să se antreneze potențialul creativ uman. Învățarea inovatoare favorizează orientarea prospectivă pregătind prioritar pentru posibile evenimente neprevăzute și luând în considerare alternative viitoare de perspectivă îndelungată. Căci, dacă prin adaptarea profesională există tendința de a vedea viitorul cu ochii trecutului, în învățarea inovatoare prezentul trebuie regândit în termenii viitorului.

Considerăm că, pentru moment, în țara noastră, în condițiile în care restructurarea economică va acutiza și tensiona dezechilibrele de pe piața muncii, este firesc ca principala reacție la schimbare să fie adaptarea profesională. Oricum, actualul concept de perfecționare profesională este, în opinia noastră, depășit. Conceptul de adaptare profesională corespunde însă abordărilor pe termen scurt în care reconversia profesională a șomerilor sau a potențialilor șomeri este una dintre cele mai vizibile și necesare reacții. Dar, oricât de presante și de urgente ar fi astfel de probleme, în domeniul resurselor umane, poate mai mult decât în orice alt domeniu, nu avem dreptul de a rămâne tributari abordărilor pe termen scurt. De aceea, considerăm că, pe termen lung, conturarea unei viziuni anticipativ–prospective se impune.

Căci, așa cum pentru virusurile biologice este de preferat găsirea unor vaccinuri care să prevină dezvoltarea lor, prin sporirea gradului de imunitate al organismului, decât prescrierea a diverse medicamente (uneori destul de costisitoare) care să trateze doar efectele contaminării, tot astfel este de dorit ca societatea să găsească, în timp, cele mai adecvate modalități de adaptare dinamică și flexibilă a forței de muncă care să diminueze, pe cât posibil, efectele nedorite ale extinderii acestui flagel – care, indiscutabil, ca și virusurile, există și se manifestă independent de dorințele și aspirațiile noastre. Această analogia vrea să releve diferența dintre așa-numita „protecție” care constă în acordarea ajutorului de șomaj sau chiar în reconversia profesională – care se constituie, în fapt, doar într-un tratament de ameliorare a unei stări nedorite, care deja s-a produs în „organismul” social și reala „protecție” care să prevină, într-o cât mai mare măsură, agravarea „stării generale” prin adoptarea

¹ În literatura de specialitate se găsesc o multitudine de alte propuneri de denumire a acestei învățări a viitorului. Astfel, Mezirow a enunțat postulatul flexibilizării anticipativ dinamice care vizează o restructurare a sistemului personal de valori în care individul poate să-și analizeze critic rolul social, redefinindu-l prin noi aspirații și experiențe.

unor programe de instruire și autoinstruire inovatoare anticipativ-prospectivă și flexibilă.

În ceea ce privește problemele practice care se ridică pentru continuarea reformei economice pe termen mediu și lung considerăm necesară evidențierea unora dintre punctele fierbinți generatoare de contradicții și uneori chiar de dezechilibre în chiar interiorul sistemului instructiv-educativ și care pot avea multiple efecte.

Necesitatea cunoașterii și stăpânirii mecanismului specific de acțiune al economiei de piață de către întreaga populație impune și o regândire a procesului instructiv-educativ în ansamblu având în vedere, în principal, conținutul formativ al acestuia în forma în care el se regăsește în programele, manualele școlare și în tematicile cursurilor de perfecționare.

În prezent, în țara noastră, deși dezideratul însușirii noțiunilor de bază legate de economia de piață este unanim recunoscut, există încă o discrepanță față de realitate; multe dintre programele, manualele sau tematicile cursurilor de perfecționare nu răspund unor astfel de exigențe. Și aceasta nu numai pentru că nu conțin, în mod explicit lecții referitoare la economia de piață (practic, nu chiar toate disciplinele permit acest lucru) dar, pașii făcuți pentru „altoirea” unui alt sistem de valori etico-profesionale, care să răspundă cerințelor implementării mecanismului economiei de piață sunt încă destul de timizi. Competența, în condițiile mediului puternic concurențial specific pieței, presupune și multă, uneori chiar foarte multă, flexibilitate și viteză de reacție și de adaptare la schimbare. Dar, spre deosebire de practica supraîncărcării manualelor și a programelor școlare – din păcate destul de des întâlnită la noi până în Decembrie 1989 și care mai persistă și azi sub apanajul greșit înțeles al încercării de a „ține pasul” cu ultimele cuceriri din domeniu printr-o simplă adăugare de noi cunoștințe peste altele vechi – în țările dezvoltate ale lumii se manifestă dimpotrivă așa-numita lege a cunoștințelor utile descrescând. Aceasta are în vedere manifestarea tot mai fățișă a tendințelor de selectare a elementelor de fond care să permită comprimarea și integrarea noțiunilor, astfel încât, pe baza lor, să poată fi însușite principiile generale care să permită ulterior înțelegerea noilor informații de specialitate prin autoinstruirea permanentă. În acest sens, considerăm utilă încercarea de flexibilizare în continuare a programelor și manualelor didactice având în vedere și modul specific de acțiune al următoarelor principii: autonomia funcțională – introdusă actualmente în institutele de învățământ superior care își pot adopta programul de pregătire și statutul de funcționare; modularizarea¹ care prevede

¹ Programele modulare cunosc o mare audiență pe plan mondial. Astfel, în Ungaria și Finlanda, prin modularizare s-a creat posibilitatea frecventării concomitente a mai multor facultăți diferite pentru care se acordă certificate distincte de absolvire. Pentru unele discipline comune mai multor instituții, studenții pot participa la cursurile unei alte facultăți, susținând acolo și examenele. În acest context, sistemul activităților facultative s-a extins. Astfel, în Franța, între anii 1985-1988, s-au constituit așa-

posibilitatea împărțirii programei școlare în module care să poată fi studiate la alegere; interdisciplinaritatea controlată prin constituirea unor cursuri comune care să acopere o sferă mai largă de interese cognitive.

În ceea ce privește tematica cursurilor organizate în centre de perfecționare, considerăm că aceasta va trebui să fie cât mai riguros definită răspunzând obiectivelor cursului. Până în Decembrie 1989 tematica acestora era, de obicei, prea generală și, de multe ori, chiar depășită din punct de vedere al progreselor înregistrate în domeniul respectiv. Deși, după 1989, s-a încercat îmbunătățirea tematicii cursurilor și îmbogățirea acestora cu module special destinate însușirii mecanismului economiei de piață, totuși există încă suficiente rezerve în acest sens. În plus, considerăm ca, dacă în sistemul de învățământ va trebui insistat pe lărgirea profilului de pregătire cu accent pe însușirea unei culturi generale grefate pe trunchiul comun al unor cunoștințe din domenii fundamentale ale științei, în ceea ce privește personalul deja aflat pe piața muncii care este cuprins într-o formă de pregătire, acesta trebuie să beneficieze, în opinia noastră, de o pregătire specializată legată de cerințele pe care le reclamă această piață.

Analiza în paralel a mecanismului construit (prin intermediul legislativului), a celui real și a celui dezirabil pune în evidență necesitatea definitivării unui *pachet de legi* care să reglementeze și să urmărească, în același timp, modul de aplicare a unor prevederi legate de raporturile de muncă, de pregătirea, perfecționarea și recalificarea forței de muncă. În acest sens, în cadrul programului guvernamental de restructurare – așa după cum s-a anunțat recent – va exista un capitol special referitor la reorientarea și reciclarea forței de muncă (cu referiri exprese la reinserția profesională a șomerilor și, în special, a tinerilor).

În ceea ce privește cadrul instituțional favorabil desfășurării în bune condiții a procesului instructiv-educativ considerăm necesară constituirea în cel mai scurt timp, a unui ansamblu de organisme care să faciliteze întâlnirea ofertei cu cererea pe piața muncii, influențând astfel orientarea și plasarea personalului. Se impune astfel îmbunătățirea activității oficiilor de forță de muncă prin redimensionarea și modernizarea lor astfel încât acestea să poată oferi rapid și cât mai eficient – eventual prin utilizarea unor echipamente electronice moderne – evidența atât a locurilor de muncă disponibile cât și a persoanelor disponibilizate sau în curs de disponibilizare. Pe baza informațiilor obținute de la aceste oficii cu sprijinul lor direct – ca organisme care trebuie să asigure și orientarea forței de muncă spre alte locuri sau spre o formă de pregătire care să permită ulterior obținerea unui loc de muncă – instituțiile

numitele „colegii ale reușitei” care au ajutat la însușirea la alegere a cunoștințelor utile exercitării, în bune condiții, a profesiei dorite. Dintre țările est-europene, Ungaria este cea în care s-a trecut, încă din anul 1987, la introducerea activităților facultative din clasele a VII-a și a VIII-a, rezultatele obținute la aceste discipline nefiind notate, însă participarea fiind consemnată pe certificatul de absolvire.

specializate vor trebui să desfășoare o activitate la nivelul celor mai înalte exigențe.

Pe plan mondial, în ultimii ani, s-a manifestat o tendință de diversificare și descentralizare a acestei activități care a fost preluată tot mai mult de firme, corporații, asociații profesionale sau sindicale și, nu în ultimul rând, de o serie de instituții specializate. Cu toate acestea, deși există dificultăți în coordonarea acestor activități la nivel național sau local, unele țări cu tradiție în domeniul formării și perfecționării profesionale a cadrelor și-au constituit organisme instituționale care realizează ample studii vizând cerințele actuale și de perspectivă ale obținerii diferitelor calificări și ale exercitării diferitelor profesii¹.

Tendința de descentralizare și de diversificare instituțională se constituie însă și într-o caracteristică a sistemului tradițional de învățământ atât prin constituirea instituțiilor particulare² cât și prin extinderea colaborării dintre unitățile de învățământ cu cele de cercetare și de producție³.

Instituțiile de învățământ superior devin astăzi, pe plan mondial, adevărate centre de învățare, în care actualii studenți, alături de cadre didactice, de cercetători și de unii absolvenți încearcă, în cadrul centrelor de producție afiliate universităților să prefigureze noi industrii și noi strategii de producție. În ceea ce privește colectivele de cercetare-dezvoltare acestea vor trebui să aibă în vedere nu numai analiza evoluției tehnicii propriu-zise, ci și elaborarea unor previziuni asupra posibilelor evoluții ale personalului generate de respectivele dezvoltări tehnologice.

Existența unui decalaj între mentalitățile și comportamentul majorității oamenilor și cerințele unui autentic mecanism concurențial fac ca, din această

¹ O experiență interesantă, în acest sens, o prezintă Franța unde unele instituții de prestigiu – Oficiul Național de Informare asupra Învățământului și Profesiiilor, Centrul de Studii și Cercetări în Domeniul Ocupării Forței de Muncă și Profesiiilor, aflate în subordinea Secretarului General al Formării Continue de pe lângă Primul Ministru – au în vedere realizarea unor acțiuni concertate de studiere prospectivă a incidenței dinamicii economiei asupra cerințelor mobilității socioprofesionale.

² În România, în anul universitar 1990-1991, s-au creat primele universități particulare care sunt încă foarte controversate. Există, desigur, o serie de dificultăți inerente oricărui început; există și multă suspiciune și neîncredere în abilitățile acestor unități de învățământ... Cert este că, în prezent, s-a creat o rivalitate mergând uneori până la ostilitate între învățământul public și cel particular, care întreține un climat deloc prielnic bunei desfășurări a activităților didactice.

³ Integrarea învățământului cu cercetarea și producția a fost treptat transformată din concept bine încheiat și racordat tendințelor de pe plan mondial în dogmă, riscându-se astfel chiar compromiterea ideii de practică (mai ales atunci când o importantă parte a acesteia o reprezentau muncile agricole). Modul defectuos în care se desfășura practica până în 1989 a făcut ca ea să fie considerată, de cele mai multe ori, un timp pierdut și ineficient utilizat, în unele situații chiar în dauna timpului și a eforturilor de pregătire cu consecințe negative și asupra dezvoltării unor atitudini neadecvate față de activitatea productivă în general.

perspectivă, sistemului instructiv-educativ să îi revină un rol important în conturarea dimensiunii culturale a reformei. Factorii motivaționali capătă, în acest sens, semnificative valențe pentru activizarea oamenilor astfel încât aceștia să dorească să-și perfecționeze și să-și adapteze pregătirea în conformitate cu schimbările generate de restructurarea economică. Considerăm că este necesar ca în continuare să fie avute în vedere, în acest scop, în principal, situarea pe noi coordonate a orientării profesionale atât pentru tineri – prin întocmirea unor fișe psiho-aptitudinale care să fie periodic actualizate și care să-i însoțească inclusiv la încadrarea în muncă – cât și pentru adulți (fie că sunt sau nu ocupați – în cazul șomerilor, de cele mai multe ori, se pune problema reorientării); aplicarea unor metode moderne de testare atât a aptitudinilor cât și a cunoștințelor validând prioritar competența și nu atât capacitatea de memorare și, respectiv, de reproducere a cunoștințelor; promovarea pedagogiei diferențiate prin adoptarea unor programe speciale atât pentru subiecții supradotați, cu un potențial creativ remarcabil cât și pentru cei care întâmpina dificultăți; corelarea, într-o tot mai mare măsură, a rețelei școlare cu cerințele pieței muncii; utilizarea unor pârghii economico-financiare adecvate (subvenții, credite avantajoase și altele) pentru stimularea mobilității profesionale și/sau teritoriale a forței de muncă prin favorizarea dezvoltării anumitor activități (domeniile de vârf, serviciile) și a descătușării liberei inițiative.

Am insistat în mod deosebit asupra aspectelor legate de motivarea pentru învățare, întrucât le considerăm foarte importante pentru încercarea de depășire a actualei stări de spirit din țara noastră. Climatul general de neîncredere și suspiciune, întreținut de tensiunile și animozitățile de pe scena politică, își pune inevitabil amprenta asupra întregii vieți economico-sociale nefiind, în opinia noastră, de natură să întrețină un climat adecvat bunei desfășurări, a procesului instructiv-educativ (în unele cazuri s-a observat chiar o oarecare scădere a interesului atât în rândul elevilor/studentilor cât și în cel al cadrelor didactice). Or, acest cerc vicios trebuie străpuns tocmai prin încercarea de implicare, de activare a oamenilor, făcându-i pe aceștia capabili să înțeleagă rolul formării profesionale și necesitatea continuării acestui proces de-a lungul întregii vieți.

Promovarea economiei de piață – economia concurenței celor competenți, capabili de asumarea responsabilă a riscului – se află în neconcordanță cu utilizarea unor metode și tehnici de instruire învechite, anacronice: cursuri și seminarii preponderent reproductive; inexistența unor materiale adecvate și dificultăți până și în accesul majorității celor interesați (elevi/studenti/cursanți) la puținele materiale existente; folosirea sporadică, doar pe loturi experimentale foarte reduse, a tehnicilor educaționale moderne (computerul, tehnicile video ș.a). Este necesară, în acest context, îmbunătățirea metodelor și tehnicilor educative, în principal prin: introducerea în programa școlară a unor tehnici de muncă intelectuală care să favorizeze

autoinstruirea permanentă învățându-i pe elevi/studenti/cursanți nu atât ce cât mai ales cum să învețe; stimularea manifestării potențialului creativ¹ al tinerilor prin organizarea unor ședințe euristice prin care să se argumenteze și să se dezbată în colectiv (în grupuri mici de 12-15 de persoane) ideile menținându-i pe subiecții învățării într-o permanentă stare de frământare intelectuală; promovarea unor metode active, participative care să-l transforme pe elev/student/cursant din simplul receptor de informații în subiect al acțiunii și cunoașterii prin organizarea unor exerciții de învățare și descoperire care să facă ca lecțiile, cursurile și seminariile de factură reproductivă să cedeze treptat din întâietate explorării și confruntării de ipoteze și asimilării active a cunoașterii; apelarea, într-o tot mai mare măsură, la noile tehnologii educaționale care au în vedere folosirea calculatoarelor electronice (Computer Assisted Instruction) și, respectiv, a celor mai moderne mijloace de comunicare (televiziunea prin cablu, sateliții puternici de telecomunicație, tehnicile video) în procesul instructiv-educativ. Utilizarea unor metode și tehnici moderne de instruire face necesară, în același timp, și perfecționarea pregătirii persoanelor care duc procesul instructiv (cadre didactice, experți, lectori ai centrelor de perfecționare) atât prin îmbunătățirea formării inițiale cât și prin permanenta instruire și autoinstruire care să le permită îmbunătățirea nivelului de pregătire profesională și pedagogică. Practica multor țări dovedește că această problemă se constituie într-o preocupare de prim ordin pe plan mondial. Astfel, în Franța, începând cu anul școlar 1985-1986, profesorii stagiați efectuează stagii profesionale cu o durată mergând de la 4-5 ore pe săptămână în cadrul centrelor regionale până la 8-12 ore pe săptămână în colegii. În același timp, se preconizează extinderea formării de lungă durată (1-2 ani) prin corespondență cu concursul teleînvățământului universitar.

În ceea ce privește stimularea competenței pedagogice și profesionale a lectorilor, remarcăm că și aceasta se constituie într-o preocupare constantă pe plan mondial. În Japonia, de exemplu, Institutul de Pregătire Profesională prin Corporația pentru Angajare și Proiecte de Promovare, oferă cursuri exclusiv pentru instructorii care se ocupă de perfecționarea pregătirii profesionale a personalului din instituții.

¹ Educarea creativității preocupă intens cercurile de specialiști din diferitele state ale lumii, mai ales pe fondul adâncirii și acutizării crizei energetice și de materii prime. Căci, creativitatea este singura resursă, practice inepuizabilă, care se îmbogățește prin utilizare și care permite prelungirea duratei de existență a celorlalte resurse al căror caracter restrictive se accentuează tot mai mult. Astfel, în SUA, Universitatea din Buffalo a inițiat cursul "Creative Foundation of State University" la care participă anual peste 1000 de cursanți din întreaga lume. În Marea Britanie, reevaluarea proiectului "HEAD START" și instituirea așa-numitei "Colaborative learning" pleacă de la convingerea că învățământul convențional este incapabil să facă față exigențelor educaționale ale societății contemporane.

Recunoașterea existenței pieței muncii și, în special, a principalului fenomen atașat acesteia – șomajul – face necesară apelarea – ținând cont și de experiența acumulată în țările dezvoltate ale lumii care s-au confruntat și se confruntă cu rate înalte ale șomajului – la unele pachete speciale de programe pentru categoriile mai defavorizate pe piața muncii. Amintim, în acest sens: programele speciale de inserție a tinerilor, calificările polivalente care să permită practicarea, la nevoie, a mai multor meserii; menținerea unora dintre formele practicate până în prezent (cursuri de calificare, policalificare, reciclare) dar, modificarea conținutului și a modului lor concret de aplicare; reconversia profesională și reintegrarea în muncă a șomerilor.

O problemă de maximă importanță o constituie finanțarea procesului instructiv-educativ. Căci, altfel, tot ceea ce am prezentat până acum (motivația, metodele și tehnicile utilizate etc.) nu are susținere materială, deci, practic, nu poate deveni viabil. Este adevărat că, în cea mai mare parte, sistemul instructiv-educativ este susținut prin buget (în România, de exemplu, în anul 1990 s-au alocat de la buget 22.131,6 milioane de lei cu circa 40% mai mult decât în 1989). Dar, în același timp, în lume, se manifestă tot mai pregnant tendința de constituire a unor fonduri speciale prin diversificarea surselor de finanțare care reflectă, în fapt, alocarea unor importante sume atât de către stat cât și de către firme, corporații, indivizi și alte organizații sindicale sau profesionale interesate.

*

* *

Continuarea procesului de reformă în țara noastră trebuie să aibă în vedere și regândirea modului general de abordare a raportului echilibru-dezechilibru prin mutarea accentului din termenii teoriei echilibrului economic general spre acceptarea dezechilibrelor și, în special, spre căutarea unor alternative de atenuare care să permită, în timp, „stăpânirea” lor. Existența dezechilibrelor nu trebuie deci negată iar comportamentul adoptat față de ele nu mai poate fi – în actualele condiții – cel de căutare a unui echilibru general și „stabil” – ci de evitare a transformării dezechilibrelor în surse generatoare de blocaje și șocuri care să afecteze bunul mers al economiei. Căci, așa cum subtil remarcă unii autori¹ timpul prin care trece acum societatea omenească este „un timp măreț și agitat care, deși atât de nesigur, este un timp plin de posibilități. Căci, dacă vom învăța să transformăm incertitudinea în prietenul nostru, putem realiza mai multe lucruri decât în epocile stabile”.

Din această perspectivă sistemul instructiv-educativ rămâne, după cum sublinia Adam Schoft, „o formă de ocupare universală” a cărei amplificare va trebui să aibă un cuvânt hotărâtor de spus în dezvoltarea societății românești în continuare.

¹ J. Maisbitt, *Megatendințe. Zece noi direcții care ne transformă viața*, Ed. Politică, București, 1989, p. 353-354.

Probleme	Posibile alternative de atenuare a dezechilibrelor pe care neluarea în considerare a acestor probleme le pot crea
I. Probleme teoretico-metodologice și conceptuale	
Existența mai multor concepte:	– concept pe care, în prezent, îl considerăm neadecvat (nu mai este suficient doar perfecționarea cunoștințelor, ci, de multe ori se pune problema reorientării profesionale prin deprinderea unor noi abilități și cunoștințe care să permită <i>adaptarea</i> la cerințele pieței muncii);
– perfecționarea pregătirii profesionale a adulților.	– <i>pe termen scurt</i> este firesc ca oamenii să reacționeze la schimbare prin adaptare (reconversie profesională a șomerilor sau a potențialilor șomeri, reinsertia tinerilor pe piața muncii ș.a.) (învățarea prin șoc);
– adaptarea profesională	– <i>pe termen lung</i> acest tip de învățare se impune. Ea presupune adaptarea unei strategii anticipativ-prospective de învățare
– învățarea inovatoare	
II. Probleme practice referitoare la:	
1. <i>Conținutul</i> procesului instructiv-educativ (ce se învață?)	
• necunoașterea, de către majoritatea populației, a principiilor și legilor de acțiune specifice economiei de piață	– organizarea unor <i>module speciale sau a unor cursuri referitoare la economia de piață</i> (cât mai repede posibil)
• existența unei discrepanțe între dezideratul însușirii noțiunilor legate de economia de piață și actuala structură a:	• cadrele de conducere; • lucrătorii independenți; • agenții de dezvoltare locală.
– programelor și manualelor școlare;	– flexibilizarea programelor școlare prin comprimarea și integrarea noțiunilor astfel încât să poată fi însușite principii teoretice generale;
– tematicilor cursurilor de perfecționare	– alcătuirea lor cât mai riguros astfel încât să răspundă obiectivelor cursului
2. <i>Cadrul instituțional și legislativ</i> (unde și în baza căror <i>acte normative</i> se desfășoară procesul instructiv-educativ?);	
• existența unui decalaj între:	– definitivarea unor <i>pachete integrate de legi</i> care să stipuleze o serie de prevederi legate de raporturile de muncă, pregătirea, reorientarea și recalificarea forței de muncă;
– mecanismul construit (prin legi)	
– cel real	

– cel dezirabil

- inexistența unui cadru instituțional care să faciliteze întâlnirea cererii cu oferta pe piața muncii.

– îmbunătățirea activității *oficiilor de forță de muncă* (redimensionarea și modernizarea lor);

– diversificarea și descentralizarea cadrului instituțional prin preluarea ei tot mai mult de către firme, corporații, asociații profesionale și sindicate, instituții specializate;

– extinderea colaborării unităților de învățământ-cercetare-producție prin:

- constituirea unor centre de producție afiliate universităților (care dau bune rezultate pe plan mondial);

- efectuarea în paralel de către institutele de cercetare a unor analize care să evidențieze atât evoluția tehnicii cât și pe aceea a personalului generat de acele dezvoltări tehnologice;

3. *Motivația pentru învățare* (de ce se învață?)

- inexistența unor autentice motivații pentru învățare și a unor atitudini și mentalități favorabile dezvoltării mecanismului economiei de piață

– acordarea atenției cuvenite factorilor motivaționali cu rol important în conturarea *dimensiunii culturale a reformei*, în principal, prin:

- orientarea profesională a tinerilor sau a adulților (pentru șomeri, de regulă, se pune problema reorientării);

- aplicarea unor metode moderne de testare a aptitudinilor și cunoștințelor și promovarea unei pedagogii diferențiate (adoptarea unor programe speciale pentru:

- subiecți supradotați, cu un potențial creativ remarcabil;

- cei care întâmpină dificultăți;

- promovarea unor *metode active, participative*

(mutarea accentului de pe *ce* pe *cum* prin deprinderea unor *tehnici de muncă intelectuală* prin *stimularea manifestării potențialului creativ*);

- apelarea la unele *pachete de programe educaționale* destinate în special categoriilor mai defavorizate de piața muncii: programe de inserție a tinerilor, calificările polivalente, reconversia profesională și reintegrarea profesională a șomerilor;

- utilizarea noilor tehnologii educaționale (calculatorul – CAI, TV cablu, tehnici video ș.a.);

4. *Metodele, tehnicile și personalul de instruire* (cum? ce? cu cine?)

- persistența unor metode, forme și tehnici de instruire învechite;

- unele lacune în desfășurarea activității personalului care duce instruirea (cadre didactice, lectori, experți și centrelor de perfecționare).

5. Finanțarea (*cu ce bani și care sunt sursele de finanțare?*)

- lăsarea aproape exclusivă a acestei activități pe seama bugetului

- perfecționarea pregătirii pedagogice și de specialitate a celor care conduc instruirea;

– constituirea unor fonduri speciale și diversificarea surselor de finanțare prin alocarea unor importante sume atât de către stat cât și de către firme, corporații, indivizi și alte organizații profesionale sau sindicate.

AMPLIFICAREA ROLULUI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ÎN CONTURAREA DIMENSIUNII CULTURALE A REFORMEI

Steluța POPESCU
Marta Christina SUCIU

Dimensiunea culturală a reformei are în vedere, printre alte aspecte deosebit de semnificative, și o revigorare a sistemului instructiv-educativ în ansamblu. Considerând că, în cadrul acestui proces de revigorare a învățământului românesc un rol de primă însemnătate revine învățământului superior, în cele ce urmează vom încerca să conturăm câteva direcții de acțiune care să aibă în vedere una dintre cele mai moderne concepții în domeniu, și anume organizarea universităților în viitor pornind de la principiile unei organizații holografice¹. Funcționarea instituției holografice ca organizație perfect capabilă să învețe și să se organizeze în maniere unui creier se bazează pe folosirea unui potențial deja existent. Analiza își propune în continuare prezentarea câtorva dintre coordonatele care dau un contur diferit universității organizate pe principii holografice comparativ cu universitatea organizată conform principiilor tradiționale de învățământ. Acestea, au în vedere, în principal:

1. programele și conținutul lor tematic;
2. transmiterea informațiilor în cadrul cursurilor și seminariilor;
3. sistemele utilizate pentru testarea cunoștințelor;

¹ *Imaginea unei organizații holografice are în vedere viziunea unei instituții în care capacitatea cerută de întreg se regăsește în fiecare din părțile sale componente permițând sistemului să lucreze optim chiar și în condițiile înlocuirii sau funcționării defectuoase a unora dintre părți. Karl Pribram de la Stanford University a demonstrat că există perfecte similitudini între principiile holografice și modul de funcționare al creierului. La baza acestei afirmații se situează modelul de conectivitate prin care fiecare neuron este legat cu sute de mii de alți neuroni permițând o funcționare a sistemului care este atât generalizată cât și specializată; principiul conectivității și funcției generalizate se regăsește în dubla manifestare a existenței fiecăruia dintre neuroni: ca loc de activitate specifică și, în același timp, canal de comunicare. Pe baza acestei analize universitatea poate fi considerată – prin întregul ei corp de profesori și studenți – un creier compus dintr-un număr finit de creiere a cărei funcționare holografică este argumentată prin două planuri diferite, și anume: modul prin care neuronii (micile creiere: profesori, studenți, personal) sunt priviți ca locuri de activitate specifică și canale de comunicare; modul prin care universitatea este privită ca loc de pregătire a studenților și, în același timp, canal de alimentare a culturii.*

4. posibilitățile de evaluare a eficienței economico-sociale a sistemului instructiv-educativ.

1. Referitor la *programele de învățământ și la conținutul lor tematic*, observăm existența a două situații diferite. Astfel, dacă în cadrul institutelor de învățământ românești, propunerea conținutului tematicii cursurilor și a modului de abordare a problemelor se face, de regulă, la nivel superior, nefiind antrenați în cadrul acestor dezbateri și studenții, la multe dintre disciplinele specifice sistemului american de învățământ – în special cele de factura umanistă – proiectarea cursului este privită, încă de la început, ca un „collective decision making”. Fiecare participant este direct implicat în acest proces asemănător celui de tip ringi¹. Analogia are în vedere explorarea tuturor premiselor și valorilor care stau la baza propunerii deciziei, decizia sprijinindu-se, în final, pe acordul întregii colectivități cu privire la ceea ce va constitui obiectul de studiu al disciplinei respective. Dificultatea obținerii imaginii finale a cursului proiectat în acest mod este accentuată, uneori, și de atitudinea sceptică pe care o manifestă chiar și studenții occidentali care au fost obișnuiți să privească lucrurile doar dintr-o anumită perspectivă, și anume: profesorul trebuie să predea, studentul trebuia să studieze, iar recompensa se acordă la sfârșit, testând cunoștințele acumulate ca efect al implicării tuturor studenților în procesul proiectării cursului. Grupele de studenți se divid, de cele mai multe ori, în subgrupe autonome de lucru conferind astfel fiecăreia dintre subgrupe răspunderea de a participa și controla activitatea unuia sau mai multor ore din fondul total de timp alocat disciplinei respective. Aceasta duce la o creștere a creativității care impune sporirea adaptabilității prin trecerea de la modul obișnuit de gândire către un mod nou inovațional și deschis care implică întrebări, discuții, idei.

2. Din punct de vedere al *modalității de transmitere a informațiilor* se constată ca, dacă în institutele, de învățământ superior românesc transmiterea informațiilor se face în cadrul orelor de curs iar dezbaterile analitice a problemelor abordate constituie subiectul orelor de seminar special organizate în acest scop, în cadrul sistemului de învățământ american se organizează un singur tip de curs-seminar care încearcă să întrunească calitățile celor două. Trebuie însă să remarcăm că, în opinia noastră, în această epocă a vitezei informaționale, o astfel de acumulare preponderent cantitativă poate duce

¹ *Apropieri ale managementului strategic se regăsesc în multe aspecte ale practice manageriale japoneze, cum ar fi acest ritual de tip ringi care este un “collective decision making process” în care documentele parcurg drumul de la un manager la altul spre aprobare. Dacă un manager dezaproabă ceea ce este inclus spre aprobare, el este liber să îmbunătățească propunerea decizională angajând documentul într-un nou circuit. În aceste mod, procesul decizional explorează toate posibilitățile domeniului decizional până când propunerea va satisface toți parametrii critici.*

uneori la ignorarea nevoii acumulărilor calitative profunde, efectele unei astfel de curențe resimțindu-se, de multe ori, în educația de tip occidental. De aceea, optăm în continuare pentru un învățământ superior organizat sub formă de curs-seminar în care să fie alocate spații distincte dezbaterilor și întrebărilor analitice. Deci, în prezent, pentru ambele sisteme de învățământ universitar devine comună deschiderea studenților pentru acele modalități de însușire a cunoștințelor care le oferă posibilitatea să discute, chestioneze și chiar să schimbe opinii între ei.

3. În ceea ce privește *sistemele utilizate pentru testarea cunoștințelor* remarcăm că, spre deosebire de situația instituțiilor de învățământ superior românesc, unde testarea cunoștințelor se concretizează în examene finale și probe de verificare, scrise și/sau orale, existând și posibilitatea antrenării „șansei” în obținerea aprecierii finale, testarea în cadrul sistemului american este permanentă, neexistând posibilitatea unei „evaziuni” și nici a unei aprecieri subiective. O variantă inedită este oferită și de examenele sub forma „take – home midterm” în care, pe baza unei tematici anunțate, studenții fac analiza temei solicitate, aprecierea finală a lucrării de către profesor luând în considerare și aprecierea celorlalți studenți care, în mod activ, participă la evaluarea performanțelor colegilor lor. Existența foii de prezență care la o serie de discipline predate în facultățile românești nu își mai are – potrivit unor opinii – motivație, este, în învățământul occidental una dintre condițiile de desfășurare a procesului de învățare – aceea de a fi prezent și participant activ la discuții.

O abordare cibernetică a permanenței foii de prezență poate fi explicată printr-un proces de tip „single loop learning process” care face ca performanța generală a sistemului să poată fi monitorizată atât pentru întreaga grupă cât și pentru fiecare dintre studenți prin semnalizarea deviațiilor semnificative și prin inițierea unor acțiuni corective atunci când sunt detectate discrepanțele. Dacă „single loop learning process” se bazează pe detectarea și corectarea erorilor în corelare cu anumite norme impuse, în procesele de tip „double loop learning process” capacitatea de a arunca o „dublă privire” asupra situației presupune și chestionarea relevanței acestor norme. Capacitatea fiecărei grupe de studenți de reglare și respectiv autoreglare și control depinde astfel de angajarea lor în procese de tip „single” și „double loop process learning”.

4. Încercarea de *evaluare a eficienței economico-sociale a procesului instructiv-educativ* desfășurat în institutele de învățământ superior presupune aprecierea – prin mijloace cât mai obiective¹ și prin intermediul calculatorului

¹ În multe dintre universitățile occidentale se organizează, în acest sens, chestionare complexe care ating punctele nevralgice ale studenților: dacă cadrul didactic prezintă materialele într-o succesiune logică și dacă reușește să le capteze interesul atât în

electronic – a capacităților cadrelor didactice de a antrena grupele și subgrupele de studenți în receptarea și interpretarea euristică a informațiilor și cunoștințelor. În acest sens, profesorul trebuie să asigure facilitarea lucrului în grup, respectând cerințele principiului minimei specificații critice¹. În ceea ce privește situația existentă din acest punct de vedere în România precizăm că o astfel de abordare a activității didactice cunoaște doar forme incipiente care au doar titlu experimental. Și aceasta deoarece, în condițiile unor forme incipiente de manifestare a personalității studenților pe tărâm educațional, se mai întâmplă ca personalitatea unora dintre profesori să rămână fixată în canoanele unor vechi mentalități.

În condițiile paraliziei generale a societății românești în ansamblu este justificată, diagnosticarea acestei stări de lucruri și în interiorul învățământului superior: studenți aflați în incapacitate de a contribui la îmbunătățirea procesului de predare și asimilare a cunoștințelor.

Restructurarea economică, vizând atenuarea dezechilibrelor tot mai profunde existente în ansamblul economiei românești va trebui să aibă inevitabil în vedere și detensionarea situației existente în general în învățământ și în speță în învățământul superior. Căci, deși, la prima vedere, dezechilibrele existente în funcționarea sistemului instructiv-educativ nu sunt la fel de alarmante ca cele de factură macroeconomică complexă de tipul inflației și șomajului, prin ignorarea lor, aceste tensiuni pot avea, pe termen lung, efecte nedorite care vor fi din ce în ce mai greu de remediat.

cadrul orelor de clasă cât și în afara acestora; dacă materia este dificilă în raport cu alte discipline; dacă manualele, activitatea de laborator, temele și proiectele elaborate sunt utile; dacă examenele testează adecvat cunoștințele dobândite; dacă notele obținute se acordă corect. Acest mod de abordare corespunde proceselor de tip „double loop learning” în care este accentuat gradul de relevanță al criteriilor utilizate.

¹ Principiul minimei specificații critice, ca important principiu al organizării holografice, conferă profesorului facilitarea lucrului în grup, el având rolul de orchestrarea a grupei care își păstrează însă propria flexibilitate, diviziunea, specializarea și participarea fiecărui student din grupă nefiind afectată de reguli predeterminate.

ECODEZVOLTAREA MOZAICATĂ – SUPORT TEORETIC PENTRU O STRATEGIE DE DEZVOLTARE ECONOMICĂ A ROMÂNIEI

Gheorghe MANEA

Abordarea teoretică a relației dezvoltare economică – poluarea mediului s-a bucurat de multă atenție din partea specialiștilor, unanimă fiind constatarea unei dependențe directe între amplificarea activității economice și creșterea intensității fenomenului de poluare. Extrapolarea unei asemenea corelări nu mai poate fi acceptată, poluarea devenind, alături de resurse, principala restricție a dezvoltării economice în perspectivă.

Noi abordări conceptuale încearcă să găsească soluții de menținere a integrității (calității) factorilor de mediu în condițiile creșterii economice. Pentru România, găsirea unui suport teoretic, care să fundamenteze strategiile de dezvoltare economică se impune cu atât mai mult cu cât intensitatea fenomenului de poluare pare a fi ieșit de sub control: dinamica cantității substanțelor poluante evacuate în factorii de mediu a depășit, în ultimii șase ani, pe cea a creșterii economice /1/.

Într-o lucrare anterioară /2/, au fost prezentate principalele concepte referitoare la raportul dezvoltare economică / poluare (analiză redată sumar, în tabelul nr. 1) reținându-se cu acest prilej că, în condițiile țării noastre, conceptul cel mai potrivit este cel al dezvoltării ecodezvoltării mozaicate fundamentat pe ideea coexistenței, într-un anumit spațiu geografic, atât a unei economii naturale de tip agrar, cât și a celei de tip industrial, caracterizate prin potențiale, intensități (praguri) și persistențe diferite a fenomenului de poluare.

În accepțiunea cvasigenerală a lumii contemporane se consideră conceptul dezvoltării viabile că va contura, în viitor, raportul dintre dezvoltarea economică și gradul de poluare a mediului.¹

¹ *Institutul de Cercetare a Relațiilor Interramuri și a Structurilor Industriale – București.*

Tabelul nr. 1

Abordarea conceptuală a relației dezvoltare economică / poluare în literatura de specialitate

Abordări ale relației dezvoltare / poluare	Principalele concluzii ale analizei	Conceptul preconizat (sintagmă)	Bibliografie
În lucrările Clubului de la Roma	Trebuie promovate deliberat constrângeri asupra proceselor creșterii demografice și economice pentru oprirea creșterii exponențiale. Este posibil controlul procesului de dezvoltare economică. Structura economică trebuie să permită exploatarea resurselor în armonie cu natura. Gestiunea calității mediului. Sunt necesare schimbări radicale în organizarea socială la nivel național pentru a face societatea compatibilă cu mediul înconjurător.	Creșterea zero. Creșterea organică. Societate echilibrată. O nouă organizare socială.	/3/ /4/ /5/ /6/
Prin prisma conceptului de entropie a sistemelor economice	Creșterea economică presupune consumuri din ce în ce mai mari de resurse și, în același timp, duce la diversarea în mediu a tot mai multe deșeuri. Cunoașterea „pragurilor” poluării mediului permite opțiuni pentru alegerea variantei tehnologice Este posibilă folosirea informației ca factor negeotropic în procesul economic.	Creșterii economice cu consumuri minime de materiale și energie Viteza de creștere a ectropiei trebuie să fie minimă. Societatea informațională.	/7/ /8/ /9/
În rapoartele anuale ale Institutului pentru Veghe Mondială SUA	Societatea care recunoaște dependența creșterii economice și a bunăstării oamenilor de resursele naturale modelează sistemul economic și social astfel încât resursele naturale și sistemele suport ale vieții să fie menținute.	Dezvoltarea viabilă.	/10/
În raportul Brundtland	Dezvoltarea care asigură satisfacerea necesităților prezente fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile cerințe este durabilă. Armonia politicii demografice cu potențialul productiv al ecosistemului	Dezvoltarea durabilă (viabilă).	/11/
În lumina abordării bioeconomice	Se preconizează coexistenței într-un anumit spațiu geografic atât a unei economii naturale de tip agrar, cât și a celei industriale, complementare. Cantitatea de poluanți crește cu pătratul	Ecodezvoltare mozaicată. Industriosfera	/12/

Abordări ale relației dezvoltare / poluare	Principalele concluzii ale analizei	Conceptul preconizat (sintagmă)	Bibliografie
	consumului de energie și materii prime consumate în procesele de producție. Este necesară realizarea unor raporturi optime și echilibrate între procesele economice și volumul resurselor destinate întreținerii acestor sisteme astfel încât acumularea deșeurilor să fie minimă.	stabilă.	/13/
Relația dezvoltare / poluare în viziunea unor specialiști români	Reproducerea economică presupune și reproducerea condițiilor echilibrului ecologic. Într-un spațiu economic bine determinat se poate porni de la o anumită resursă pentru a se ajunge la o structură a producției care să asigure valorificarea deplină a resursei.	Reproducția condițiilor echilibrului ecologic. Procesul circular activ.	/14/ /15/
Opțiunea autorilor prezentului studiu	Se pot amplifica activitatea economică și minimiza consumurile materiale și energetice prin completarea zonală a industriei cu agricultura. Se poate asigura reducerea intensității fenomenului de poluare.	Ecodezvoltarea mozaicată.	/2/

Conform acestui concept ecologic cu consecințe economice, se recunoaște dependența creșterii economice și a bunăstării oamenilor de existența resurselor naturale pe care se sprijină toate sistemele vii. O societate viabilă este aceea care își modelează sistemul economico-social astfel încât resursele naturale și sistemele suport ale vieții să fie menținute.

Componentele esențiale ale unei strategii pentru o dezvoltare viabilă sunt clare; ele prevăd stabilizarea creșterii demografice, reducerea dependenței de petrol, dezvoltarea resurselor de energie regenerabilă, conservarea solului, protejarea sistemelor biologice ale pământului, reciclarea materialelor.

„Raportul Brundtland” încearcă sensibilizarea factorilor de decizie la nivel internațional pentru o dezvoltare viabilă în armonie cu mediul ambiant, dezvoltarea viabilă este definită (în raport) ca fiind dezvoltarea care asigură satisfacerea necesităților prezente fără a compromite posibilitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriilor lor necesități¹. Dezvoltarea durabilă

¹ *Desigur, satisfacerea necesităților și aspirațiilor umane este obiectivul major al dezvoltării. Dezvoltarea durabilă cere satisfacerea necesităților de bază ale întregii societăți și extinderea la întreaga societate a posibilităților de a-și satisface aspirațiile spre o viață mai bună. Există, în prezent, o strânsă legătură între standardele de consum ale populației și nivelul dezvoltării economice; dezvoltarea durabilă presupune promovarea valorilor care încurajează standardele de consum care nu*

presupune ca societatea să asigure satisfacerea necesităților membrilor săi prin creșterea potențialului productiv, dar și prin asigurarea unor posibilități echitabile de acces la resursele societății pentru toți membrii săi.

Există numeroase elemente care jalonează calea spre o dezvoltare viabilă, dar principala corelație ce trebuie respectată este armonizarea politicii demografice cu potențialul productiv, în schimbare, a ecosistemului. Această corelație este cu atât mai importantă, cu cât, pe de o parte, populația exercită presiuni asupra ecosistemului, iar pe de altă parte, potențialul tehnologic care depinde de caracteristicile acestei populații influențează prin nenumărate moduri punerea de acord a cerințelor societății cu posibilitățile oferite de ecosistem.

Se poate concluziona că prin analiza raportului dezvoltare / poluare în lumina interdependențelor componentelor dezvoltării s-a ajuns la conceptul de dezvoltare viabilă care definește un proces de schimbare („calitatea schimbării”) în care exploatarea resurselor, orientarea investițiilor, dezvoltarea tehnologiei, schimbarea instituțiilor sunt în armonie și sporesc atât potențialul prezent cât și pe cel viitor de satisfacere a necesităților și aspirațiilor umane.

Operaționalizarea în practica economică a conceptului dezvoltării viabile nu este previzibilă într-un viitor prea apropiat – aceasta este concluzia la care s-a ajuns /2/, reieșită din constatarea că procesul economic rămâne un factor destabilizator, atât prin impactul său specific asupra resurselor, cât și prin deversarea în natură a unor importante cantități de reziduuri. Prejudiciile aduse echilibrului ecologic de actualul tip de civilizație sunt, în mare măsură, urmarea unui proces de creștere exponențială a dimensiunilor producției și a scăpării de sub control a efectelor colaterale ale producției.

Considerând conceptul dezvoltării viabile ca având, în prezent, în condițiile României, caracter teoretic, se propune ca o primă etapă de apropiere către acest concept teoretic, conceptul de ecodezvoltare mozaicată care permite abordarea, pe zone restrânse, a conceptului viabilităților ecosistemelor. Cu alte cuvinte, dacă nu se vede posibil, în condițiile social-economice concrete, aplicarea conceptului de dezvoltare viabilă (dat fiind caracterul tranzitiv al economiei românești) la ansamblul economiei se propune aplicarea acestuia pe zone restrânse, care, în timp își vor mări suprafața, urmând ca în viitor să acopere întregul teritoriu al țării.

Spațiul ecologic în această viziune ar trebui să arate, în forma sa ideală, ca o tablă de șah în care suprafețe agricole întinse alternează cu spații mai restrânse, industriale /12/, alternanță determinată de neuniformitatea distribuirii resurselor naturale în spațiul geografic și de necesitatea asigurării independenței agro-alimentare a unei zone sau a unei țări.

depășesc limitele posibilităților economice și la care pot aspira, în mod rezonabil, toți membrii societății.

Într-un asemenea cadru, bioeconomia și ecologia intervin cu soluții în problemele sistematizării teritoriului astfel încât, în viitor, trebuie acordate spații ecologice corespunzătoare dezvoltării industriale și agriculturii în funcție de parametri de tipul următor:

- existența și disponibilitatea surselor de energie ce alimentează cele două sisteme (solară în agroecosisteme și combustibili fosili în industrie);
- conturarea unei piramide adecvate zonal sau național a specializării (profesiunilor) la nivelul întregii societăți;
- complementaritatea funcțională a celor două sisteme care potențează rezultatele economice ale fiecăruia dintre ele;
- necesitatea prelucrării locale a resurselor minerale fosile, cunoscându-se faptul că costul energetic al exploatării resurselor îndepărtate crește exponențial cu pătratul distanței;
- evitarea interferenței industrie / agricultură privită prin efectele negative ale industriei (transformarea combustibililor fosili în CO₂, SO_x, NO_x, cenușă, ape poluante etc.) și protejarea zonelor agricole prin menținerea calității factorilor de mediu sub pragurile de poluare critice.

Raportându-se numai la cazul României, opțiunea pentru ecodezvoltare mozaicată este rezultanta următoarelor argumente:

1. în spațiul geografic al țării noastre vor coexista agricultura și industria: acestea se vor dezvolta în continuare, restructurarea lor concomitentă cu dezvoltarea având la bază și criteriul complementarității care să asigure o mai bună valorificare a resurselor de materii prime, de forță de muncă etc. Se creează premise favorabile pentru reducerea intensității fenomenului de poluare prin posibilitatea valorificării reciproce a subproduselor de proces – condiție a reducerii, în valori absolute, a potențialului poluant al întregii economii naționale;

2. paralel cu epuizarea sau diminuarea volumului unor resurse naturale fosile (țițeiul, gazele naturale etc.), agricultura poate oferi surse alternative (resurse regenerabile) – criteriu eventual de restructurare a industriei și punct de reper în continuarea perioadei postpetroliere în România;

3. a fost dovedită, în practica economică, că grija pentru protecția mediului înconjurător începe să se manifeste după ce au fost satisfăcute nevoile esențiale a societății. Agricultura poate asigura aceste nevoi, după care evoluția industrială poate fi dirijată astfel ca trendul cantității totale de poluanți să fie descrescător;

4. agricultura poate prelua (și prelucra) unii efluenți poluanți din industrie pentru a-i valorifica economic sau a-i neutraliza. Pot fi avute în vedere, de exemplu, apele poluante termic care își găsesc utilizări la cultivarea dirijată a fitomasei, în piscicultura intensivă, la încălzirea serelor, solarilor și solului. Apele reziduale industriale cu conținut de amoniu pot fi dirijate spre rețele de irigații etc.

La rândul lor, deșeurile din agricultură pot fi materii prime pentru procesele biotehnologice ce au ca finalitate obținerea de produse de mare utilitate pentru economia națională precum: combustibili sintetici pe bază de etanol, coloranți vegetali, extracte pentru industria de medicamente, biogaz etc.

5. integrarea energetică și pe linia produselor materiale între industrie și agricultură va fi favorizată de strategiile de dezvoltare a celor două ramuri dacă se acceptă conceptul ecodezvoltării mozaicate. Integrarea platformelor industriale cu unitățile agricole învecinate ar duce la creșterea eficienței economice și minimizarea consumului de resurse în profil teritorial. Se au în vedere, îndeosebi, resursele energetice care vor pune probleme mari de disponibilitate în viitor;

6. agricultura (inclusiv silvicultura) pot constitui repere în restructurarea industriei, atât prin dimensionarea corespunzătoare a necesarului reciproc de produse (a se vedea dezbaterile din parlament: necesar lemn pentru mobilă, tranșat în favoarea industriei mobilei), cât și prin cerințele impuse industriei pentru protecția mediului înconjurător. Ne putem referi, numai la importanța pentru agricultură a ploilor acide, a poluării bazinelor hidrografice pentru relevarea interdependenței dintre industrie și agricultură;

7. agricultura poate absorbi forța de muncă disponibilizată în industrie; caracterul conjunctural al industriei este mai evident decât al producției agricole. Pe de altă parte, reducerea timpului de lucru în industrie poate îndrepta către activitatea pe ogoare o parte din muncitorii industriali cu atât mai mult cu cât mulți dintre ei provin din mediul rural fiind legați de aceasta nu numai psihologic.

Concesionarea unor parcele de teren agricol în zona platformelor industriale și în vecinătatea așezărilor urbane către populație ar canaliza dorința de a munci pământul, ar permite acoperirea eficientă și utilă a timpului liber, ar pune în contact omul urban cu natura, pe această bază învățând s-o cunoască, s-o respecte;

8. punerea în valoare a valențelor turistice ale țării noastre nu se poate face decât dacă acestea au fost scoase de sub influența nocivă a agenților poluanți atât industriali cât și din agricultură.

Conceptul de ecodezvoltare mozaică oferă prilejul ca turismul să se includă ca element în strategia de dezvoltare economică și a protecției mediului, regăsindu-se la nivelul obiectivelor ce se urmăresc pe termen lung. Promovarea turismului presupune măsuri prioritare pe care industria trebuie să le ia pentru a proteja zonele de interes turistic. Pot fi vizate râurile de munte a căror calitate trebuie să rămână în afara poluării, trebuie protejată calitatea apei și a aerului în zona litoralului Mării Negre, trebuie avută în vedere gestionarea Deltei Dunării pentru a-i păstra acesteia caracterul de rezervație a biosferei etc.;

9. renunțarea la concentrarea, în continuare, a industriei pe platforme de mari dimensiuni va duce treptat la controlul potențialului poluant (puternic concentrat pe zone restrânse), diminuându-se, astfel, cheltuielile de poluare;

10. refacerea suprafețelor de teren agricol afectate de activitatea industrială s-a făcut în Occident, mai ales, cu ajutorul industriei. În zonele refăcute se asigură o eficacitate economică ridicată numai în prezența industriei care asigură surse secundare de energie ieftină (care poate fi transportată la distanțe de 50-100 km) dirijarea profilului culturilor agricole, amenajarea unor zone de agrement etc.;

11. aspectele sociale și de organizare administrativă a zonelor geografice pot fi mai bine studiate și găsite soluții la problemele apărute, în cazul abordării teoretice a dezvoltării mozaicate. În acest context, se pot urmări și controla deplasarea forței de muncă, stabili un raport dorit între urbanizare/ruralizare, găsi soluții pentru amplasarea noilor unități de producție în spațiul geografic, organiza gestiunea poluanților în factorii de mediu în preofil teritorial.

Concretizarea conceptului de ecodezvoltare în practica economică

Conceptul de ecodezvoltare mozaicată trebuie să stea la baza strategiilor de dezvoltare economică și de protecția mediului înconjurător. Pentru aceasta sunt necesare măsuri, în special de ordin legislativ, administrativ etc.

- Dintre măsurile legislative evidențiem următoarele:

– zonarea teritoriului după criteriul priorităților destinației ca, de exemplu: agricultura, turismul, industria, energetica etc.; păstrării calității unor factori de mediu importanți pentru întreaga economie națională (pădurile, zona montană etc.) sau protecția unor ecosisteme (bazine hidrografice, zone urbane, Delta Dunării etc.);

– stabilirea pentru fiecare zonă a unor norme (standarde) pentru concentrația maximă admisă (CMA) a fiecărui poluant important (ca pericolozitate, cantitate, persistență etc.) evacuat în factorii de mediu astfel încât CMA stabilită să asigure condițiile ca zonele (ecosistemele) respective să corespundă destinației lor.

Gestiunea cantităților de poluanți emiși în aer va fi impusă și de faptul că România a aderat la Tratatul de neprolifare a poluării transfrontiere care cere la gestiunea cantităților de SO_x și NO_x să fie clară atât pentru ieșirile din unitățile industriale cât și pentru intrările în ecosistemele din țările vecine.

Consecințele previzibile pe plan economic a zonării teritoriului și a stabilirii de limite variabile pentru CMA vor putea duce la modificarea structurii economiei după potențialul unităților economice de a avea un impact redus asupra mediului înconjurător. La decizia de amplasare a noilor unități economice se va avea în vedere încadrarea efluenților poluanți ai acestora în limitele normale ale CMA.

Unitățile vechi vor trebui să-și modernizeze tehnologice de fabricație și de depoluare, vor fi obligate să-și valorifice subprodusele de fabricație (pentru acoperirea, parțială, a cheltuielilor cu protecția mediului); ieșirea din limitele CMA și ale eficienței economice vor duce la închiderea unităților poluante;

- reamplasarea, în perspectivă, a unităților economice al căror profil de producție și gamă a poluanților devin incompatibile cu parametri calitativi impuși factorilor de mediu. Prioritățile, în acest scop, ar putea cuprinde zonele agricole, sistemele de irigație, apele freatice, pădurile, zonele alpine, bazinele hidrografice, așezările urbane, stațiunile balneo-climatice etc.;

- stabilirea unor metodologii unitare de evaluare a potențialului poluant al unităților economice (de tipul ecobilanțului) pentru a facilita gestionarea zonală a cantității de substanțe poluante evacuate în mediu;

- preluarea de către generatorii de poluanți a unei părți din costurile sociale provocate de poluarea mediului (internalizarea unei părți din externalitățile de mediu).

Pe plan administrativ, principalele măsuri oportune intergrării strategiei de protecție a mediului în cea a dezvoltării economice a țării, sunt următoarele:

- asigurarea unor subsidii guvernamentale pentru reamplasarea unităților economice, valorificarea subproduselor de fabricație în alte unități, valorificarea resurselor energetice recuperabile (îndeosebi la termoficarea urbană și încălzirea serelor agricole), asimilarea unor tipuri de îngrășăminte chimice și produse pesticide cu potențial redus de poluare remanentă, refacerea mediului înconjurător afectat de poluare;

- formarea (sau abilitarea) unor organisme ale administrației locale pentru implementarea conceptului de ecodezvoltare mozaicată: aceste entități administrative nu sunt conturate clar, fiind necesare cercetări ulterioare de stabilire a profilului, sarcinilor, responsabilități, subordonare, relații cu banca de investiții etc.;

- complementarea rețelei zonale și naționale de monitoring pentru supravegherea calității factorilor de mediu;

- reducerea dimensiunii unor unități economice puternic poluante pentru evitarea concentrării noxelor pe zone restrânse. În prima etapă pot fi avute în vedere complexele zootehnice care sunt, în general, lipsite de stații de tratare a efluenților lichizi și solizi, cu impact puternic asupra mediului înconjurător, mai ales, asupra calității apelor de suprafață și de adâncime;

Conceptul de ecodezvoltare mozaicată poate da unitate strategiilor de dezvoltare economico-socială a țării nu numai pe termen scurt și mediu ci, mai ales, pe termen lung, care să pună în centrul preocupărilor omul – integrându-i existența acestuia cu mediul înconjurător.

Bibliografie

1. Gh. Manea, Necesitatea elaborării unei strategii de protecție a mediului înconjurător în România, în: Stadii și cercetări economice, Nr. 8, 1990, INCE, p. 163-171.
2. x x x Abordări conceptuale și metodologice privind protecția mediului înconjurător și propuneri legislative în acest sens, INCE, 1990.
3. Denis Meadows, Limitele creșterii, Primul raport către Clubul de la Roma.
4. M. Mesarovici, Eduart Pestel, Omenirea la răspântie, Al doilea Raport către Clubul de la Roma, Ed. Politică, București, 1975.
5. D. Gabor, U. Colombo, Sortir de l'ère de gaspillage, Quatrième Raport au Club de Rome, Ed. Dunad, Paris, 1975.
6. Asilcar O. Herrera, Catastofă sau o nouă societate – un model latin american al lumii, Ed. Politică, București, 1981.
7. N. Georgescu-Roegen, The Entropy Law and the Economic Process, Ed. Harward University, Cambridge, 1975.
8. I. Prigogine, I. Stengers, Noua alianță, Ed. Politică, București, 1984.
9. I. E. Shannon, W. Wexler, The Mathematical Theory of Communication, Univ. of Illinois Press, 1956.
10. Lester R. Brown, Starea lumii. Rapoartele anuale ale lui Worldwatch Institute, 1885-1990.
11. Brundtland H. Report of the World of the World Commission on Environmental and Development „Our Common Future”, ONU, New York, 1987.
12. V. Soran, M. Șerban, Bioeconomia – o nouă știință de graniță, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988.
13. Kenneth Boulding, A new Pattern for Understanding Economics; The Entropy Paradigma, Glassboro State College, aprilie 1980.
14. N.N. Constantinescu, Economia și protecția mediului înconjurător, Ed. Politică, București, 1976.
15. Maria D. Popescu, Un posibil răspuns la dilemele dezvoltării; procesul circular activ, Ed. Politică, București, 1985.

CERINȚE ALE PROCESULUI DE RESTRUCTURARE ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI MEDIULUI

Victor PLATON

Reforma din țara noastră urmărește mai multe obiective de ordin social, economic, politic și ecologic care, în multe cazuri, sunt ierarhizate în funcție de anumite criterii și cerințe, rezultând o eliminare a unora dintre ele. În țara noastră obiectivele privind protecția mediului au fost primele eliminate – deși enunțarea lor era nelipsită din orice program – din mai multe cauze de natură economică (lipsa de resurse), socială (pierderea unor locuri de muncă) axiologică (desconsiderarea naturii și a condițiilor de muncă și viață), politică etc.

Reforma economiei românești oferă prilejul de a îngloba într-un tot unitar și coerent obiectivele de natură economică și ecologică fără a elimina pe unul dintre ele.

Ținând seama de aceste lucruri, considerăm că principalele teze cu caracter general de protecție a mediului, care să fie cuprinse în reforma economică din România, sunt următoarele:

1) elaborarea unei strategii naționale de protecție a mediului, care să fie parte componentă a reformei economice. Considerăm că această strategie trebuie să cuprindă toate activitățile care poluează (industrie, agricultură, transporturi, silvicultură) cu problemele lor specifice. Această strategie poate fi elaborată pentru o perioadă mai lungă de timp (10–15 ani), dar este necesară și identificarea unor obiective și măsuri pe termen scurt cu aplicabilitate imediată.

O acțiune imediată se poate realiza cu eforturi reduse, dar care pot avea efecte substanțiale. Astfel avem în vedere:

- punerea în funcțiune a instalațiilor antipoluante care, din diverse motive, au fost oprite (lipsa energiei, slabă calificare a forței de muncă etc.); întreținerea și repararea periodică a instalațiilor antipoluante precum și pregătirea unui personal calificat care să le exploateze corect;
- recuperarea și folosirea substanțelor care se elimină în mediu (sulf, cenuși, zguri etc.). Prin valorificarea substanțelor utile va fi sporită eficiența economică de ansamblu a instalațiilor depoluante;
- respectarea legislației actuale de protecție a mediului care, cu toate lipsurile ei, asigură un grad mai redus de poluare decât cel prezent. Măsurile și inițiativele pe termen scurt trebuie să fie gradate în timp și în amploare până la cazul extrem de închidere a unităților care nu pot reduce poluarea;

2) includerea, în cadrul strategiei privind reforma economică, a conceptului de dezvoltare durabilă (sustenabilă).

Respectarea acestui concept va determina ca satisfacerea nevoilor generațiilor prezente să nu compromită posibilitățile generațiilor viitoare de a-și asigura necesitățile de hrană, energie, materii prime etc.;

3) introducerea în viața și practica socială a principiului răspunderii materiale și morale a celui care poluează (*polluter pay principle*). Prin intermediul legilor, normativelor și a altor consecințe ce decurg din acest principiu, poluarea de orice fel va putea fi mai ușor ținută sub control;

4) elaborarea cadrului juridic și legislativ privind poluarea având la bază principiul dezvoltării durabile și cel al răspunderii celui care poluează. Legea privind ocrotirea mediului trebuie să prevadă nu numai obiective vagi, ci și resursele necesare (mai ales cele financiare) privind realizarea obiectivelor și măsurilor propuse;

5) punerea la punct, în cadrul legislației adoptate, a instrumentelor juridice, economice și financiare prin care autoritatea centrală să poată pune în aplicare politica de protecție a mediului;

6) punerea la punct a standardelor și normativelor existente pentru a fi comparabile cu cele stabilite în tratatele și convențiile internaționale la care România este parte.

Pentru același scop, este necesară instalarea unui sistem de urmărire și control care să „poată da indicații” precise asupra surselor de poluare și a nivelului poluării.

Din cele spuse până acum reiese necesitatea de a include în cadrul reformei economice și acțiunile de protecție a mediului pe plan conceptual, economic, juridic-legislativ, tehnic și social.

CERINȚELE PROTECȚIEI MEDIULUI ȘI RESTRUCTURAREA ECONOMICĂ

Rodica MIROIU

Exploatarea resurselor naturale

1. În domeniul exploatării (extracția și prelucrarea primară) resurselor naturale, ca în orice altă activitate economică, alături de principiul economic (reflectat prin eficiența alocării resurselor sau eficiența propriu-zisă), tehnic sau tehnologic (eficiență tehnică sau tehnologică), energetic (eficiență energetică), social, trebuie să se ia în considerare și principiul ecologic.

2. Reconsiderarea principiilor care stau la baza activității în economie, respectiv, în exploatarea resurselor naturale, trebuie să fie realizată nu secvențial, ci sistemic, în sensul că aspectul ecologic reprezintă o componentă permanentă a procesului decizional. De acest criteriu trebuie să se țină seama în fiecare moment, și să nu fie, eventual, „adăugat” în anumite situații, pe perioade mai scurte sau mai lungi, în funcție de rațiunile cu care se operează. Acest criteriu trebuie să fie prezent, integrat, „zidit” permanent în ansamblul analizei și deciziilor economice, chiar dacă este sau nu preponderent într-o anumită situație.

Cu alte cuvinte, criteriul ecologic, fiind luat în considerare de la început în elaborarea soluțiilor economice, nu va mai fi marginalizat, fiind adăugat câte odată artificial în finalul procesului decizional, situație în care poate apare inoportun, sau chiar dăunător, pentru că indicând punctele slabe ale acestui proces, provoacă pierderi de timp sau chiar pierderi materiale și financiare.

3. Deteriorarea echilibrului ecologic, prin exploatarea resurselor naturale, constituie un aspect de importanță majoră pentru întreaga societate.

- În primul rând, situația economică și socială a națiunii este afectată încă dintr-o fază primară, exploatarea resurselor naturale reprezentând punctul de plecare în orice activitate economică.
- În al doilea rând, daunele rezultate afectează, atât fizic cât și calitativ, însuși disponibilul intern de resurse.

Pentru România, problema este cu atât mai acută. Pe de o parte, se exploatează zăcăminte de substanțe minerale cu conținut util din ce în ce mai redus, la adâncimi tot mai mari. Pe de altă parte, producția minieră realizată în aceste condiții determină sporirea suprafețelor afectate de căile de acces și de transport a minereurilor și cărbunilor, mărirea suprafețelor afectate haldelor de depozitare a sterilului și iazurilor de decantare, precum și a celor destinate instalațiilor de preparare și de stocare a produselor miniere. De asemenea, prin

eforturile de majorare a producției de țiței și gaze naturale, s-a înregistrat, de-a lungul anilor, retragerea din circuitul productiv, a suprafețelor afectate sondelor (aici ca suprafață, specifică, dar numeroase) ca și sporirea numărului de duc te și a instalațiilor de depozitare a produselor agricole. Aceasta a însemnat, de fapt, creșterea suprafețelor preluate din circuitul agricol și forestier, respectiv, diminuarea potențialului de resurse reînnoibile.

4. Rezultă că, interdependența dintre aspectele ecologice și economice în domeniul resurselor naturale pune specialiștilor numeroase probleme majore, care ar putea fi sintetizate astfel:

- identificarea celor mai acute probleme: ecologice, pe termen scurt și pe termen lung, în exploatarea resurselor naturale;
- determinarea cauzelor și efectelor, naturii și consecințele acestor probleme, cu relevarea zonelor de incertitudine, care nu au fost încă clarificate;
- elaborarea politicilor adecvate rezolvării acestor probleme: instrumente economice, forme instituționale etc.;
- implementarea acțiunilor și măsurilor politice adecvate la nivel național, cât și considerarea participării mai active la cooperarea internațională în domeniu.

5. În domeniul resurselor naturale demararea și continuarea activității trebuie să se realizeze pe baza unui element important de decizie și anume dacă acea resursă este „acceptabilă din punct de vedere ecologic”. Această aserțiune nu poate fi definită foarte riguros, însă poate avea înțelesul de „acea resursă cu efecte asupra mediului, care sunt acceptabile pentru guvern și pentru public. Desigur, conceptul poate evolua în timp, în ceea ce privește calitatea efectelor, în funcție de progresele în elaborarea și implementarea de tehnologii de control a poluării și în funcție de cunoștințele privind natura și aria de extindere a efectelor asupra mediului.

6. Astfel, se deduce ușor că sunt necesare dezvoltarea și implementarea unei serii de tehnici, tehnologii care să minimizeze daunele și să maximizeze siguranța, protecția muncii în mină. Cu toate că se aplică deja unele din aceste tehnologii, mai sunt destule rezerve în acest sens. De asemenea, multe sunt costisitoare sub raportul cercetărilor și al echipamentelor propriu-zise. În plus, trebuie să se asigure, în același timp, atât calitatea mediului, protecția muncii, dar și productivitatea și calitatea materiilor prime. Toate aceste probleme trebuie să se reflecte, în final, în costurile acestor materii prime.

7. Unul din principiile care trebuie să stea la baza activității în domeniul exploatării resurselor este acela al „internalizării” acestor costuri ecologice, care până nu demult erau considerate „externalități”. În țara noastră acest lucru este realizat parțial, deci, trebuie în continuare să existe o preocupare permanentă în această direcție, mai ales sub raportul realei valori a daunelor produse. În concluzie, în costul materiilor prime livrate consumatorilor, trebuie incluse - pe lângă costurile extracției, preparării - și costurile ecologice și de

protecție. În țările industrializate acestea din urmă nu depășesc, de regulă, 25% din costurile totale ale cărbunilor livrați, de exemplu.

Necesitatea includerii, în costurile totale ale materiilor prime, a costurilor ecologice decurge și din rațiunea de determinare corectă a valorii acestora, constituind, totodată, un stimulent de economisire a resurselor la scara economiei naționale. Pe de altă parte, răspunde unui alt principiu, considerat unanim, cel puțin în prezent, cel mai bun, și anume „cel care poluează plătește” (*the pollutor-pays principle*). În această privință, trebuie exercitat un control riguros, deoarece în ciclul energiei pe bază de cărbune (dar și alți purtători de energie) funcționează întreprinderi de utilități publice, care se comportă, de fapt, ca niște monopoluri. Chiar și în țările avansate economic, cu principii și reglementări stricte, aceste întreprinderi, care au niște costuri ecologice deosebit de mari, nu reacționează suficient la standardele de protecția mediului prin reducerea producției, astfel încât singura soluție pe care o aplică este adăugarea costurilor aferente tehnologiilor ecologice la prețul combustibililor utilizați sau schimbarea calității acestora. În acest mod, aceste întreprinderi își transferă de fapt costurile ecologice asupra consumatorilor.

8. Controlul impactului real și potențial asupra mediului în exploatarea resurselor naturale nu poate fi exercitat în lipsa unui cadru instituțional adecvat. În această privință, este necesară urgentarea elaborării și implementării unei metodologii care să cuprindă un set de indicatori ecologici specifici activității cu standarde reactualizate, la nivelul mondial. În România, se observă că aceste standarde nu sunt suficient de stimulative și în dese cazuri, nu sunt respectate.

În plus, este necesară o concentrare a tuturor factorilor interesați, deoarece standardele ecologice nu pot fi stabilite izolat. Deciziile privind dezvoltarea resurselor naturale vor lua, inevitabil, în considerare o gamă largă de probleme sociale, economice și politice. Prin urmare, este necesară o puternică structură instituțională capabilă să rezolve conflictele dintre diferitele obiective de politică guvernamentală, conflicte care implică, de multe ori, mai multe departamente ministeriale.

Este recomandabil să se impună un sistem unitar de standarde de protecție a mediului pentru tot teritoriul țării. În acest mod, se evită distorsiuni ale pieței, prin „exportul” de costuri ecologice dincolo de granițele naționale sau subnaționale sau prin întârzierea controlului asupra acestor costuri. Este adevărat, totuși, că se impune câteodată o protecție deosebită a unor zone. Un exemplu, în acest domeniu, îl constituie crearea „unor zone cu protecție specială” în Franța. Dar și alte țări au legislații care previn concentrațiile unor anumiți poluanți, în diverse regiuni geografice (SUA: National Ambient Air Quality Standards, de exemplu).

9. Pe măsură ce este conștientizată relația complexă dintre domeniul exploatarea resurselor naturale și mediu, se evidențiază intensificarea cooperării internaționale pentru rezolvarea cât mai eficientă a acestei probleme. Astfel, se observă că posibilitatea diferitelor guverne de a reglementa aspectele

dăunătoare rezultate numai prin acțiuni unilaterale devine din ce în ce mai limitată. Fără o cooperare internațională strânsă, activă, poluarea mediului poate deveni o nouă și extramilitară amenințare pentru securitatea și supraviețuirea în orice stat al lumii. Cum „poluarea nu cunoaște granițe”, prin transportul și, deseori, „exportul” de carbon, prin precipitații acide pot fi afectate, însă nu în ultimul rând, resursele reînnoibile, respectiv, culturile agricole, dar și efectivele de animale, pădurile, apele, solurile ca să nu mai menționăm climatul și stratul de ozon.

Exploatarea resurselor minerale nu constituie, în sine, o problemă a cooperării internaționale pentru protecția mediului, ci, indirect, prin efectele ploilor acide sau transportul de dioxid de carbon, de exemplu, emisii rezultate la prepararea cărbunilor și minereurilor. În schimb, accentul se pune asupra fazei de combustie, unde principala controversă este controlul emisiilor, care aici sunt în cantități considerabile (sulf și azot).

Există unele proiecte internaționale, între țările membre OECD, care au ca principiu adoptarea celor mai bune tehnologii disponibile de control a poluării, tehnologii fezabile din punct de vedere economic. Problema rămâne însă acută pentru centralele electrice existente. Se propune, în acest sens, stipularea unor limite de emisie bazate pe tehnologia existentă și acordarea unor anumite flexibilități în stabilirea acestor limite. Se estimează că, dacă acest principiu va fi admis și respectat pe plan internațional, se va reduce substanțial efectele transportului pe distanțe lungi a poluanților pe termen lung. De asemenea, se preconizează, tot în cadrul grupului țărilor membre OECD, implementarea graduală a principiului „poluatorul plătește” (*polluter-pays principle* sau PPP), aplicat deja pe plan național. În prezent, aplicarea acestui principiu este limitată de teama de a nu provoca distorsiuni în comerțul internațional și în realizarea de investiții în alte țări.

Totuși, Consiliul OECD – a adoptat relativ recent o „Recomandare” privind anumite aspecte financiare ale acțiunilor autorităților publice de prevenire și control a scurgerilor petroliere. Potrivit acestei recomandări, guvernele trebuie să aplice principiul poluatorului și persoana fizică sau juridică încrimată trebuie să suporte costurile ecologice respective, adică ale acțiunilor rezonabile de remediere întreprinse de autoritățile publice după accident.

10. Cele expuse mai sus relevă necesitatea ca deciziile de atragere în circuitul productiv a resurselor naturale, de menținere a capacităților aferente de producție sau de încetare a activității în acest domeniu să fie fundamentate prin luarea în considerare a unui complex de criterii, în care criteriul ecologic să constituie un pilon important în restructurarea producției de materii prime, chiar a potențialului de resurse naturale.

În primul rând, ne referim la acordarea unei importanțe deosebite sporirii potențialului de resurse reînnoibile, atât prin majorarea culturilor agricole cât și a fondului forestier. După cum se cunoaște, masa vegetală (în special,

pădurile) are un efect benefic asupra climatului, asupra rețelei hidrografice, a stabilizării solurilor (împiedică eroziunea și alunecările de pământ) și, în general, asupra sănătății oamenilor. Deci, în afara rolului de producție, masa vegetală are efecte puternice ecoprotectoare. În ceea ce privește daunele ecologice rezultate în urma exploatarei acestei resurse, ele sunt neglijabile. În acest caz, putem vorbi de daune, mai degrabă sub aspectul recoltării resurselor vegetale, odată cu cantitățile recoltate dispărând și efectele benefice aferente asupra mediului.

Rolul important al resurselor forestiere determină necesitatea asigurării perenității pădurilor noastre prin: menținerea integrității fondului forestier național; dimensionarea judicioasă a tăierilor anuale de lemn, la ceea ce pot da pădurile; evitarea dezgolirii solului prin tăieri; împădurirea terenurilor goale și neregenerate, prin promovarea și extinderea speciilor forestiere de valoare economică ridicată, verificate în condițiile de sol și climă din țara noastră.

În prezent, fondul forestier național reprezintă 26,4% din suprafața țării, sub media europeană care este de 32,4%. În studiile efectuate, se apreciază că este posibilă majorarea acestei suprafețe la 7250 mii de hectare, respectiv cu aproximativ 15%, ceea ce ar duce la creșterea ponderii acestuia în teritoriul țării la 30,5%. Acest grad de împădurire s-ar putea atinge prin extinderea suprafețelor acoperite cu masă vegetată în: Dobrogea, Moldova de Est, Câmpia Română, Câmpia de Vest, în timp ce pentru zonele cu suprafețe aride, care au deja un procent relativ mai ridicat de împădurire (Vrancea, Mureș etc.), se propune sporirea, în special, a densității masei lemnoase la hectar, deci creșterea suprafețelor efectiv ocupate cu vegetație forestieră. În acest mod, s-ar realiza, totodată, o mai bună repartitie a pădurilor pe județe și pe forme de relief, acestea ajungând în câmpie la o treime din suprafața fondului forestier național față de 10% cât reprezintă în prezent.

În ceea ce privește structura pe specii, trebuie promovată cu preponderență speciile autohtone valoroase (stejarul, gorunul, fagul, teiul, paltinul de munte, cireșul și nucul), conferindu-se astfel pădurilor noastre, mai multă vitalitate, stabilitate și înaltă polifuncționalitate. Favorizarea în trecut a plantării artificiale de rășinoase, în dauna speciilor de foioase, nu a dus la plusul de productivitate scontat, contribuind, dimpotrivă, la reducerea potențialului silvoprodusiv, antrenând, totodată, și o dezechilibrare ecologică, deoarece molidișurile artificiale au fost supuse frecvent la doborâturi și rupturi produse de vânt și zăpadă.

În vederea ridicării potențialului ecoprodusiv al pădurilor este necesară intensificarea regenerării pe cale naturală a terenurilor pe care s-au aplicat tăieri, a celor excesiv degradate sau în alunecare, inapte pentru folosință agricolă. Preocupări, în acest sens, se remarcă și în alte țări ca Bulgaria, China, Spania, Italia, care, pe baza unor programe speciale au împădurit suprafețe mari de terenuri ocupate ca tufărișuri și mărăcinișuri precum și terenuri agricole părăsite.

În prezent, o deosebită importanță o prezintă reintroducerea mai accentuată a perdelelor forestiere de protecție a câmpurilor, orașelor mari situate în zone relativ despădurite și a celor amplasate în apropierea combinatelor industriale. Ca ordine de urgență, perdelele de protecție ale câmpurilor sunt necesare în Dobrogea, Bărăgan și sudul Moldovei, apoi în sudul și vestul Câmpiei Române, Sudul Banatului, în jurul Botoșanilor, în Podișul Central Moldovenesc și Câmpia Transilvaniei, Câmpia Tisei, Câmpiile Aradului ș.a.

Subliniem însemnătatea acestor perdele de protecție care, pe lângă reducerea vitezei vântului, ameliorarea climei și alte modificări favorabile ale factorilor ecologici (reducerea eroziunii solului, împiedicarea alunecărilor de pământ etc.), contribuie la obținerea unor recolte agricole sporite, furnizează material lemnos, fructe și semințe de arbori, flori și alte produse. Astfel, în Dobrogea și Bărăgan, pe terenurile perdelduite s-au realizat numai la producția de grâu, sporuri de 200–300 kg/ha, în anii secetoși, și 600 kg/ha, în anii cu condiții normale de temperatură și regim pluviometric.

Volumul total de masă lemnoasă pe picior a înregistrat, în decursul timpului, o diminuare, datorită, în special, tăierilor excesive de lemn, peste posibilitatea de regenerare a pădurii.

Deci, determinarea posibilității pădurilor și, totodată, a volumului tăierilor de lemn în perspectivă răspunde imperativului asigurării a continuității producției de lemn pentru industrie pe o perioadă îndelungată, de 20–40 de ani.

În vederea dimensionării posibilității normale de regenerare a pădurii, în următoarea perioadă, se impune luarea în considerare a unor aspecte esențiale, caracteristice resurselor forestiere. Astfel, ciclul de producție a masei lemnoase este foarte mare, de la 25 la 30 de ani la plop, salcie și salcâm, la 100–120 de ani la speciile valoroase din punct de vedere economic, cum sunt, în ordine, rășinoasele, fagul și stejarul. Pe de altă parte, se constată, în ultimul timp, o repartitie necorespunzătoare pe clase de vârstă, a suprafeței pădurilor, ceea ce reflectă un potențial exploatabil, deci un volum de arborete mature inferior celui normal. Acest deficit se înregistrează în special la rășinoase, stejar și diverse specii. Un alt element de stabilire a posibilității pădurilor este densitatea medie a arborilor, care este mai mare în cazul arboretelor mature. Or, este cunoscut faptul că o producție superioară de masă lemnoasă la hectar se obține în cazul unei densități mai reduse a arborilor.

Nerespectarea posibilităților de regenerare a pădurilor duce nu numai la prejudicierea recoltelor viitoare de lemn sub aspect cantitativ, dar și calitativ. Astfel, masa lemnoasă ce se va da în exploatare va cuprinde, în proporții crescânde rășinoase și diverse specii de foioase (cer, gârniță, carpen, plop), în timp ce stejarii, specii deosebit de solicitate pentru fabricarea produselor finite și semifinite din lemn destinate exportului, se vor reduce relativ. De asemenea,

se vor dimensiona cantitățile de material lemnos apt pentru sortimente superioare, de valoare economică ridicată.

Consecințele menționate mai sus se resimt și în industria de exploatare a lemnului. Astfel, se constată modificarea structurii sortimentale a recoltelor de produse principale, în favoarea sortimentelor de lemn de diametre mai mici, care nu pot fi utilizate la obținerea buștenilor destinați fabricării cherestelei, materie primă esențială pentru obținerea produselor din lemn cu grad avansat de prelucrare, cum este, de exemplu, mobila.

Restrângerea volumului de masă lemnoasă ce urmează a se recolta anual duce la necesitatea regândirii activităților de exploatare și prelucrare a lemnului, în sensul modernizării tehnologiilor de industrializare a lemnului, ceea ce presupune acțiuni vizând, în principal, următoarele aspecte:

- reducerea proporției de rumeguș de la 10–12% la 5–7% în favoarea lemnului plin;
- dimensionarea diametrului minim al buștenilor pentru cherestea și furnire (pentru cherestea de la 12 cm; de la 14 cm la rășinoase; de la 16 cm la foioase). Rezultatul acestei măsuri va duce la antrenarea unui volum mai mare de lemn pentru debitare și, evident, la revederea indicatorilor de randament și productivitate;
- folosirea, în mare măsură, în industria celulozei, a maculaturii;
- valorificarea mai eficientă a rămășițelor de furnire (în prezent, se consumă 2,3 mc pentru 1 mc de placaj), care, în loc să fie utilizate ca materie primă pentru PAL și drept combustibil, pot fi folosite la fabricarea unor produse noi ca: placaje grosiere, butoaie, panoplac și altele.

Pe lângă aceste probleme de ordin tehnologic, trebuie să se examineze mai atent oportunitatea exporturilor de cherestea și alte sortimente semiprelucrate.

Este, totodată, necesar să se acționeze și în direcția valorificării mai complete a unor resurse forestiera secundare:

- folosirea, în mai mare măsură, a lemnului provenit din tăieri de îngrijire în arborete tinere (curățiri), precum și din crăcile de rășinoase, pentru obținerea de „tocătură” pentru diverse utilizări;
- utilizarea industrială a cojii obținute de la lemnul care se debitează în gater sau se decupează pentru furnire, precum și de la lemnul pentru celuloză sau cu altă destinație.

Diversificarea gamei de materii prime destinate diferitelor sectoare economice este posibilă și prin recoltarea și valorificarea altor produse ale pădurii, denumite generic accesorii, cum sunt: produse tehnice nelemnoase (rășini, coajă pentru tanin, ritidom pentru plută), plante medicinale, produse alimentare de origine vegetală (ciuperci comestibile din flora spontană, fructe de pădure etc.). Aceste produse au o importanță economică deosebită, cu toate că reprezintă un volum redus comparativ cu cel al producției de lemn,

contribuind la îmbunătățirea, diversificarea alimentației și participând la asigurarea bazei de materii prime a unor ramuri ale industriei chimice (alcool industrial, amidon, colofoniu, terebentină, uleiuri eterice, lacuri, pigmente, coloranți etc.) și la întărirea bazei furajere a sectorului zootehnic (frunzare, turte, făinuri furajare, fânuri etc.). Eforturile pentru obținerea lor sunt minime, respectiv, o cantitate foarte redusă de energie necesară colectării și transportului lor la utilizatori. Principalele impedimente în valorificare acestor resurse constau în periodicitatea rodirii, în special a fructelor de pădure, și în faptul că sunt, în mare măsură, influențate de condițiile naturale (grindină, îngheț și secetă etc.). Sporirea eficienței activității de colectare și prelucrare a produselor accesorii ale pădurii presupune atât îmbunătățirea cadrului organizatoric cât și asigurarea bazei tehnico-materiale. Concret, procesul complex de recoltare, preluare și industrializare a produselor respective trebuie organizat într-un mod unitar, prin realizarea unui număr sporit de centre de prelucrare cu profil multilateral, amplasate în apropierea barelor de materii prime, ceea ce duce la reducerea distanțelor de transport și a pierderilor.

Experiența dobândită în acest domeniu relevă compatibilitatea acestei activități, care include și vânătoarea, salmonicultura, apicultura, sericicultura cu producția de lemn. În plus, au ca efect final furnizarea de bunuri de consum atât pentru fondul pieței cât și pentru export, în condiții de competitivitate înaltă.

Dacă rămânem în sfera resurselor naturale epuizabile (cărbuni, minereuri, petrol, gaze naturale), aici, decidentul trebuie să găsească soluția optimă, respectiv pragul de rentabilitate prin includerea în costurile totale a costurilor de control a poluării și, eventual, a costurilor implicate de daunele provocate în timpul exploatarei. Totodată, el trebuie să ia în calcul exigențele ecologice rezultate în urma unei posibile aderări la o convenție, acord internațional împotriva poluării.

În gestionarea resurselor rare și reînnoibile trebuie să se aibă în vedere faptul că generațiile viitoare să nu fie private de un „potențial productiv corect, aplicându-se, astfel, principiul dezvoltării durabile.

DEZVOLTAREA INDUSTRIEI ENERGETICE ȘI PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR

Sabin MUSCALU

Ca orice transformare radicală a organismului economic, tranziția la economia de piață implică, inevitabil, anumite costuri sociale. Strategia tranziției la o economie de piață în România trebuie să se distingă și prin particularitatea acordării atenției cuvenite, încă de la început, problemei costurilor protecției mediului înconjurător și restabilirii echilibrului ecologic, bineînțeles, cu acoperirea legislativă, financiară, valutară și educațională corespunzătoare.

Interacțiunea societății cu natura, a omului cu mediul ambiant este o premisă și o condiție a activității vitale a omului, asigurată de producția materială. Această interacțiune a omului cu natura, care constituie azi conținutul problemei ecologice, a ajuns la forme extreme, punând problema unei primejdii pentru mediu și pentru existența biologică a omului, ca urmare a epuizării unor resurse naturale și a poluării.

De aceea, protecția în viitorul omului nu poate fi astăzi cât de cât fundamentată fără o analiză a perspectivelor unei interacțiuni armonioase a societății cu natura.

Faptul că procesul muncii reprezintă un schimb de materii între om și natură pune în centrul atenției:

- a) menținerea condițiilor necesare funcționării omului ca parte integrantă a naturii; (VII)
- b) asigurarea continuității schimbului de materii între om și natură în contextul progresului economic;
- c) responsabilitatea omului pentru schimbul de materii între el și natură, omul fiind factorul activ în acest proces.

Protecția mediului natural nu este altceva decât protecția resurselor naturale pentru existența umană: sol, subsol, apă, aer, peisaj, condiție, dar și o formă a creșterii economice contemporane. Ea reprezintă protecția omului, iar deteriorarea mediului natural – autosărăcirea omului, înrăutățirea condițiilor de existență ale speței umane. De aici și apariția, în teoria creșterii economice, pe lângă funcțiile de producție, a funcției de protecție a mediului.

Abordarea protecției mediului ca cerință internă a creșterii economice, în condițiile revoluției științifice și tehnice ce se desfășoară în lumea contemporană, presupune considerarea contradicției dintre mediul creat de om și mediul natural sub cele două forme fundamentale ale ei: prima, cea a contradicției dintre varietatea și dimensiunile nevoilor mediului creat de om, pe de o parte, și varietatea plus volumul resurselor oferite de natură, pe de altă parte; a

doua – contradicția dintre mediul creat de om și cel natural, sub aspect ecologic. Acest lucru este deosebit de important, întrucât reducerea problemei doar la aspectul poluării ar însemna o abordare îngustă, insuficientă a problemei, cea de-a doua formă a contradicției fiind indisolubil legată de prima, iar modalitățile de soluționare a ei în bună măsură legate tot de soluționarea primei.

Protecția mediului natural ca exigență internă a reproducerii largite și a creșterii economice atrage atenția și asupra necesității determinării volumului total al cheltuielilor făcute în acest scop, ca și a situării lor în raport cu venitul național.

Sub primul aspect, problema a fost abordată teoretic de Serge-Christophe Kolm în studiul său „Macro-economia și mediul ambiant”, în care el formulează teorema potrivit căreia „o societate trebuie să consacre mediului său natural o fracțiune din venitul ei global egală cu produsul compensabilității mediului natural prin costul marginal al degradării sale de către economie”. Teorema lui Kolm conține mult adevăr. Cu toate acestea, ea nu satisface complet, deoarece nu ține seama de faptul că:

- d) a) este mai ieftin să previi degradarea mediului natural decât s-o repara. În plus, degradarea mediului natural antrenează și alte pagube economice, care, odată produse, reprezintă o pierdere absolută. Deci, nu terapia, ci profilaxia trebuie să constituie regula de bază în protecția mediului natural (ceea ce, bineînțeles, nu exclude și necesitatea restaurării calității mediului acolo unde ea a fost deteriorată);
- e) b) suma cheltuită atât pentru profilaxie, cât și pentru terapie este dependentă nu numai de costul social al degradării mediului natural de către economie, ci și de eficiența tehnică și economică cu care se face cheltuiala, în sensul că sporirea eficienței reduce costul pe unitatea de efect pozitiv;
- f) c) investițiile în protecția mediului natural sunt capabile să aducă venit net.

Cu această ultimă remarcă am ajuns la al doilea aspect al problemei și el de stringentă însemnătate practică: cheltuielile pentru protecția mediului natural sunt productive sau neproductive? Cu alte cuvinte, ele doar consumă venit național sau și determină producere de venit național?

Considerăm că răspunsul trebuie să fie acela că ele sunt cheltuieli productive, și nu neproductive, deoarece protecția mediului natural, pe lângă faptul că-l întreține nealterat, îi dă și posibilități noi de progres și, prin urmare, nu numai că-i menține valoarea de întrebuințare, (prelungindu-i existența în timp), dar și contribuie la sporirea calității ei. Cheltuielile cu protecția mediului natural sunt, implicit, cheltuieli care duc la crearea de plusprodus. Și mai trebuie spus că, de regulă, investițiile în protecția mediului atrag după ele efecte economice pozitive îndelungate, care adesea se prelungesc cu mult dincolo de termenul de recuperare a investiției globale. Clarificarea problemei

caracterului productiv al costurilor protecției mediului natural reprezintă o problemă de ascutită însemnătate practică. Odată recunoscut acest caracter, nu mai este posibil, cum se întâmplă uneori, ca ele să fie considerate „auxiliare” și, nu o dată, neglijabile, ci ca făcând parte în nod normal din cheltuielile obligatorii ale reproducerii lărgite și creșterii economice. Or, acest lucru presupune și preocuparea pentru sporirea eficienței tehnice și economice a acestor cheltuieli. Nu trebuie uitat faptul că neefectuarea la timp a cheltuielilor pentru protecția mediului atrage după sine pagube mult mai mari, fără a mai vorbi de pierderea de beneficii.

Degradarea mediului poate avea nu numai cauze naturale, tehnice, economice, administrative, politice sau generate de insuficienta cunoașterii științifică a lucrurilor, ci și din cauze de ordin cultural. De aceea considerăm că trebuie vorbit și de o bază, să-i zicem, culturală (poate ar fi mai bine spus inculturală) a mai multor forme de poluare și degradare a mediului (de exemplu, a peisajului) și despre necesitatea îmbinării acțiunii economice cu cea educativă în combaterea lor; în consecință, introducerea în școală a disciplinei „Protecția mediului natural” se impune în mod obiectiv și urgent.

Producerea formelor de energie necesară societății reprezintă o categorie de activități care are mari influențe asupra mediului înconjurător și posibilitatea de a schimba nivelele de echilibru.

Definit cu totalitatea condițiilor naturale și a celor create de om, activitatea umană însăși influențează echilibrul ecologic, existența omului și perspectivele de dezvoltare a societății, mediul înconjurător a constituit, desigur, dintotdeauna, un factor important în economia energetică, dar luarea sa în considerare ca atare este de dată relativ recentă. Multă vreme problema situării economiei energetice în contextul mediului înconjurător – de unde sunt preluate resursele și unde se întorc efectele folosirii lor – nu s-a pus. De-a lungul celei mai mari părți din istoria umanității, consumul de energie a fost îndeajuns de mic pentru ca această problemă să nu devină o preocupare de o deosebită stringență.

Cu timpul, însă, chiar și numai creșterea în sine a consumului de energie a dus, prin ea însăși, în actualitate luarea în considerare a mediului înconjurător ca factor al economiei energetice, atât prin faptul că, astfel, a sporit în mod considerabil cantitatea de materie preluată din acest mediu sub formă de resurse, cât și prin faptul că s-au amplificat efectele de deteriorare a mediului respectiv, datorită exploatării acestei mereu mai mari cantități de resurse. Din ambele puncte de vedere, presiunea economiei energetice asupra mediului înconjurător s-a accentuat, în condițiile lipsei de preocupare pentru aceste probleme, în condițiile în care preleva concepția că mediul înconjurător este un furnizor cu capacități nelimitate de resurse energetice și un element cu rezistență, de asemenea nelimitată, în fața efectelor poluante.

A fost nevoie de atingerea unui plan critic în raportul disponibilități-necesități de resurse energetice precum și de consemnarea unor grave cazuri

de poluare pentru a se trage semnalul de alarmă. Astfel că, în prezent, protecția mediului – concepută ca preservare a echilibrului ecologic dinamic, conservare și ameliorare a calității factorilor naturali, exploatare judicioasă a bogățiilor naturale, asigurare a unor condiții de viață și de muncă tot mai bune pentru generațiile prezente și viitoare – a început să se situeze între preocupările prioritare aproape pretutindeni în lume, în vederea combaterii a ceea ce specialiștii au numit criză ecologică, criză care are o dimensiune global-mondială. Caracterul unic din punct de vedere natural al mediului înconjurător determină, în mod obiectiv, răspândirea la scara întregii planete a efectelor acestei crize, cel puțin unele din ele neputându-se opri la granițele unor sau altora dintre țări, indiferent de nivelul de dezvoltare, de mărimea, situarea geografică sau orânduirea lor socială. Aceasta implică abordări globale, participarea tuturor țărilor la acțiunile vizând protecția mediului înconjurător, rezolvarea problemelor ecologice prin contribuția tuturor – desigur, însă, cu luarea în considerare a intereselor fiecărei țări, adică în contextul dezvoltării generale și al lichidării asimetriilor economice contemporane.

În esență, se poate arăta că factorii ecologici joacă rolul unor condiții de restricție în cadrul ecuației energetice.

Pe de o parte, este vorba de presiunea pe care dezvoltarea energetică o exercită asupra mediului înconjurător prin preluarea unei cantități mereu sporite de resurse din mediu.

Pe de altă parte, este vorba de efectul poluant al exploatării și folosirii energiei: degradarea calității apei (poluarea chimică, poluarea termică); degradarea calității aerului (praf, cenuși zburătoare, degajări de căldură, de SO₂, de hidrocarburi nearse, monoxid, oxizi de azot etc.); apariția riscului de iradiere (accidente nucleare, eliminări de deșeuri radioactive); deteriorarea peisajului natural (de către exploatări miniere la zi, amplasarea de uzine energetice și de rețele de transport și distribuție a energiei). Folosirea petrolului, a gazelor și a cărbunelui pentru acoperirea nevoilor de energie determină procesul de poluare termică a mediului ambiant (degajând un supliment de căldură față de cea potrivită de la soare și care până la eliminare se află acumulată în pământ), ceea ce va prezenta fără îndoială, o limită în extinderea acestora și, implicit, în obținerea ritmurilor dorite în producția de energie și în creșterea economică.

În industria producătoare de energie electrică și termică există:

1. tehnologiile energetice *hard* (tari, grele, de mare avengură). Tehnologiile energetice *hard* tipice ar fi cele încorporate în sistemele electro-energetice actuale cu marile lor centrale, rețele de transport și distribuție. Din grupa tehnologică energetică *hard* fac parte: centrale nuclear-electrice, centrale solare-turn, marile uzine de combustibili sintetici, uzinele cu șisturi bituminoase și, la limită, centrale nucleare de fuziune. Tehnologiile energetice *hard* sunt puține la număr, urmăresc generarea de energie secundară de

calitate superioară („premium”), în general electricitatea și fluide combustibile indiferent de nevoile reale ale consumatorilor finali, au un grad însemnat de complexitate tehnologică, angajează deci investiții capitale și un aparat funcțional mare, sunt, cel puțin în prezent, legate mai ales de surse de energie primară epuizabile și poluante. Tehnologiile energetice „*hard*” sunt dominante astăzi și ele decurg din istoria primei revoluții industriale care a creat marea producție de masă și corespund concepției curente despre aprovizionarea cu energie.

2. Spre deosebire de acestea, tehnologiile energetice „*soft*” (ușoare, de mică anvergură) sunt diverse și orientate spre producerea locală de energie, conform cantităților și calităților efectiv solicitate de consumatori; produc energie nu neapărat „premium”, sunt relativ simple, accesibile oricărei industrii, nu costă mult și, în condițiile progresului tehnic și ale unei producții de masă, se pot ieftini considerabil; nu necesită personal de întreținere împovărat dar creează locuri de muncă pe plan local; în sfârșit, tehnologiile energetice „*soft*” par a fi legate exclusiv de surse de energie inepuizabile și „curate”.

Din grupa tehnologiilor energetice „*soft*” fac parte de exemplu : încălzirea și răcirea spațiilor cu energie solară; aplicațiile energiei vânturilor la producția locală de electricitate, putere de pompaj etc.; producția de biogaz și alți combustibili sintetici, din deșeuri agricole, zootehnice, urbane etc. ; mașinile mecanice solare (pompe etc.); dispozitivele fotovoltaice la utilizator; micro-hidrocentrale etc.

Tehnologiile energetice „*soft*” sunt mai puțin intensive sub aspectul investițiilor decât cele „*hard*” în care se pot satisface aceleași nevoi finale. Tehnologiile energetice „*soft*”, având termene de dare în folosință mai scurte, permit crearea unei mișcări mai vii a mijloacelor financiare, astfel încât, pornind de la investiția inițială dată s-ar putea finanța, într-o anumită perioadă de timp, o extindere mai mare a obiectivelor energetice „*soft*” decât a celor „*hard*”. Pe de altă parte se pare că nici o economie, oricât de dezvoltată ar fi, nu-și mai poate permite în mod rezonabil să finanțeze o filieră exclusiv „*hard*”.

INDEX DE AUTORI

- ALBU Cornel 317 (VI)
ALBU Lucian 484 (VI)
ALDEA Emilia 244 (VI)
AXENCIUC Victor 213 (VI)
BAL Ana 313 (VI)
BĂDILEANU Marina 554 (VI)
BĂLȚATU Laurențiu 282 (VI)
BOB Roxana 418 (VI)
BONCIU Cătălina 468, 474 (VI)
BRATU Ioan 52 (VI)
BRATU Ramona 402 (VI)
BULATA Cristina 461 (VI)
BULEARCĂ Marius 578 (VI)
CÂMPEANU Virginia 323 (VI)
CARTAS Maria 246 (VI)
CĂMĂȘOIU Camelia 61 (VI)
CHISĂGIU Livia 208 (VI)
CIOBANU Corneliu 268 (VI)
CIUTACU Constantin 122 (VI)
COJOCARU Elena 565 (VI)
CONSTANTIN Romeo 71 (VI)
CREȚOIU Reghina 113 (VI)
CROITORU Lucian 376 (VI)
DAN Vasile 435 (VI)
DĂDUIANU VASILESCU Iolanda 337 (VI)
DĂNESCU Iulian 234 (VI)
DĂNESCU Rodica 232 (VI)
DIMA Anemaria 303 (VI)
DOBRE Gheorghe 218 (VI)
DRĂGAN Cristian 369 (VI)
DULGHERU Luana 227 (VI)
DUMITRESCU Georgeta 201 (VI)
ENACHE Ion 253 (VI)
FILIP Angela 569 (VI)
GHEORGHE Matei 305 (VI)
GHEORGHIU Elena 529 (VI)
GHIBUȚU Agnes 289 (VI)
GOSCHIN Zizi 90 (VI)
GRIGORESCU Constantin 25 (VI)
HANU Cristian 227 (VI)
HORNIA NSCHI Nicoleta 516 (VI)
IANCU Aurel 356 (VI)
IORDACHE Lucia 325 (VI)
IORDACHE Vergiliu 187 (VI)
ISAIC-MANIU Ruxandra 435 (VI)
ISĂCESCU Maria-Luisa 397 (VI)
LADISLAU Kosztan 198 (VI)
LAZEA Valentin 414 (VI)
MANEA Gheorghe 426, 609 (VI)
MARGUS Daniel 467 (VI)
MIHAI Ion 42 (VI)
MIHĂESCU Constanța 161 (VI)
MIHĂESCU Olga 472 (VI)
MIHĂILESCU Alexandru 371, 394 (VI)
MIROIU Rodica 620 (VI)
MOISE Elena 397 (VI)
MOLDOVEANU Marcel 299 (VI)
MOLNAR Maria 177 (VI)
MUNTEANU Gabriel 231 (VI)
MUSCALU Sabin 628 (VI)
NANEȘ Marcela 95 (VI)
NEACȘU Liliana, 312 (VI)
NEGESCU Rodica 317 (VI)
PAPATULICĂ Mariana 271 (VI)
PAVELESCU Florin-Marius 155 (VI)
PĂRĂLUȚĂ Mihaela 523 (VI)
PĂUNESCU Cornelia 301 (VI)
PELINESCU Elena 487 (VI)
PENCEA Sarmiza 309 (VI)
PERTȚ Steliana 122, 166 (VI)
PETROVICI Anca 583 (VI)
PLATON Victor 618 (VI)
POENARU Maria 168, 173 (VI)
POPA Cristian 116 (VI)
POPA Florina 557 (VI)
POPA Mihail 297 (VI)
POPESCU Steluța 605 (VI)
POPESCU Teodor 510 (VI)
POSTOLACHE Tudorel 11 (VI)
PREDOȘANU Gabriela 142 (VI)
PRISECARU Petre 262 (VI)
RADU Florentina 467 (VI)
RĂCHITĂ Doina 221 (VI)
RĂDUCANU Viorica 545 (VI)

RĂDULESCU Octavian 237 (VI)
RĂDULESCU Rodica 295 (VI)
RUDĂREANU Maria 48 (VI)
RUIU Nicușor 227 (VI)
RUSSU Corneliu 346 (VI)
SANDU Steliana 86, 92 (VI)
SAVA Sorica 31 (VI)
SIMION Maria 68 (VI)
STĂNCULESCU Ecaterina 307 (VI)
SUCIU Marta Christina 592, 605 (VI)

SUTARU Aura 592 (VI)
ȘERBULESCU Radu 421 (VI)
TĂTAR-MOISESCU Elena, 256 (VI)
TIMIȘ Liviu 292 (VI)
TRIFĂNESCU Ștefan 321 (VI)
ULCELUȘE Anișoara 407 (VI)
VÂLCEANU Grigore 176 (VI)
VASILE Valentina 148 (VI)
ZAFIU Doina 572 (VI)
ZAMAN Gheorghe 17 (VI)